

مه مله که تی پښه مبه ران

به رگی یه که م

دیدکی نوییه له قورئان و سوننه ت و خوښندنه وه یه کی
واقعیه نه ی میژووه له ژبانی پښه مبه ران

ماکوان که ریم

منتدی اقرأ الثقافی

www.igra.ahlamontada.com

بۆدابه‌زاندنی چۆرهما کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەراي دانلود کتایه‌ای مەختلف مەراجعه: (منتدى اقرا الثقافى)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتيب (کوردی ، عربی ، فارسی)

مه مله كه تي پيغهمبه ران

به رگي يه كه م

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مهمله که تی پیغه مبه ران

به رگی یه که م

دیدیکی نویه له قورئان و سوننه ت

و خوندنه وه یه کی واقعیهانی میژووه له زیانی پیغه مبه ران

نووسین: ماکوان که ریم

پیداچوونه وه و نووسینه وه ی: باران ئاریایی

پیداچوونه وه ی: پ. ی. د. جعفر گوانی

کتیبه خانی حاجی قادری کوئی

به پرتوه بهری گشتی: موحه ممهد خضر نه حمهد 07824671394 – 07504671394

به پرتوه بهری هونه ری: موسته فا موحه ممهد کوردی 07509998182

فه یسبووک: کتیبه خانی حاجی قادری کوئی / M.Ktebxana

نیستگرام: کتیبه خانی حاجی قادری کوئی / M.Ktebxana

لقی یه که م: به ران بهر ده رگای قه لا – بازاری پوشنبیری

لقی دووه م: چوارپانی شیخ مه حمود – به ران بهر مزگه وتی مه حمود عه لاف

نیمیل: mdmaktaba@gmail.com

نەخشەسازی ناوه وه: موسته فا موحه ممهد کوردی

نەخشەسازی بهرگ: بهر وه نه ججاپ

چایی یه که م: ۲۰۲۵

تیراز: ۱۰۰۰

نرخ: ۲۰۰۰۰

له به پرتوه بهرایه تیی گشتیی کتیبه خانه گشتیه کان/ هه ریمی کوردستان .

ژماره ی سپاردنی (۱۲۰۰) ی سالی (۲۰۲۴) ی پښ دراوه.

مهمله که تی پیغه مبه ران

به رگی یه که م

دیدیکی نوییه له قورئان و سوننهت و

خویندنه وه یه کی واقعیانه ی میژووه

له ژيانی پیغه مبه ران

نووسین:

ماکوان که ریم

چاپی یه که م:

۲۰۲۵

کاتیڤ سەیری سڕوشتی دەورو بەرت دەکەیت، دەتوانیت
سەرسۆرپهینه ره کانی پهروه ردگار بدۆزیتەوه.

دەتوانیت له هیزی دروستکەر تیبگهیت و بهم شیوهیه
باوه پتی پیی زیاد بکهیت.

ئەوه نده سەرسۆرپهینه ره لهم سڕوشتەدا ههیه که ئەگەر
هه موو ژیانته به دواياندا بگه پريت هيشتا ناتوانیت
هه موویان بدۆزیتەوه!

هه موو ئەمانه شوینه واری بوونی خالقت نیشان دەدەن...

تېيىنى بۇ خوينەرانى كىيى مەملەكەتتى پىغەمبەرەن:

جەنابى پ.ى.د. جەعفەر گوانى تەنھا بە كىيى يەكەمى مەملەكەتتى
پىغەمبەرستاندا چووتەو، چونكە جەنابيان شارهزا و پسپۆرن لە بوارى دەستپىكى
خەلق و دروستبوونى ئادەم و حەوا و...ھەرۈھە، بۆيە جەنابيان ئەركيان كىشا و بە
كىيى يەكەمدا كە زياتر لە و باسانەدا خۆى دەبىننەتەو چوونەو و سودمان
وەرگرت لە بۆچون و سەرنجەكانى، خواى گەورە پاداشتى خىريان باتەو.

ماكوان كەرىم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پېشەكى

بەناوى خاى بەخشندەى مېرەبان

كاتىك بۇ يەكەمجار ئاشنايەتيم لەگەل كىتپەكانى تايبەت بە جياوازى ئايىنەكان پەيداكرد، ھەستى بەراوردكارى لەناخم دروست بوو، ئەمەش دەرەنجامكى ئاسايە كاتىك چەند تېروانىنى جياواز بۇ شتىكى ھاوبەش دەخوئىيەو، ھەر لەویدا ئەوھشم بۇ دەرگەوت كە لە چەندەھا بابەت بەشكىكى مسولمانان قوربانان بە ئايىنەكەيان داوہ لەرېگەى پشەستىيان بە سەرچاوەى دىكەو، بۇ نموونە پرسى تاوانباركردى ھەوا بە خواردنى بەرى دارەكەى بەھەشت و ئىنجا فریودانى ئادەم، بەمەش ژن تاوانبارى يەكەمە، كە بەداخەوہ لە وتارى مزگەوت و لە كۆپو مەجلىسەكان و ناو كىتپەكانىش وەكو شتىكى سەلمىندراو پىشكەش دەرگا، لە كاتىكدا ئەمە پىچەوانەى دەقى راشكاوانەى قورئانى پىرۆز، سەرچاوەكەى بۇ كىتپى پىرۆز دەگەرپىتەو. بۇيەش دەلیم ئىسلامەكە كراوہتە قوربانى، چونكە بە پشەستى بە زانىارىيەكى كىتپى موقەدەسو ئىنجا داپۆشىنى بە بەرگى ئىسلامى، واىكردووہ ژنان و ئافرەتان دژى ئايىن و ئيمان بوەستەو، بە پاساوى ئەوہى ئايىن ژن دەكاتە تاوانبارو پىسى دەكات و مۆرى پلەدوووى لەنىوچاوانى دەدا.

بابەتى چۆنىيەتى دروستبوونى يەكەم مروڤ يەكەكە لەو بابەتانەى بىنەوبەردەى زۆرى لەسەرە، پىشتەر ئەوہ بۇ خوئەرى ئىتمە ھىچ گرفتىكى تىدا نەبوو، چونكە بە بەرراوانى ئاگادارى پىشكەوتنە زانستىيەكان نەبووین تا پىويست بە بەراوردكارى بكات لەنىوان دۆزىنەوہ زانستىيەكان و دەقەكانى قورئانى پىرۆز، ھەروەھا ھەندىك بەسەرھاتىش وەكو پرسىكى ئەفسانەى لەگەل زىدەرۆيەكان دەرپۆشتىن و چاوتەبەلق خەندەمان دەرگە، يان لە ئاست گەرەبەكەى واقمان وڤ دەما، بەبى قولبەونەوہ لە راستى و ئاراستى، بۆنموونە ھەر لە مندالىيەوہ ھەموو پەمەزانان مامۆستای مزگەوت باسى عوجى كورى عەنەقى بۇ دەخوئىندىنەوہ، وەكو ئەوہى سالى پىشتەر نەبىستراپىت، بە تامەزروئىيەوہ گوپى لى دەگىرايەوہ، كە درېزىيەكەى (۳۳۳۳) بوو، ئىنجا كۆمەلە كارىكيان دەدايە پالى، وەك ئەوہى بە دەستىكى شاخى دەرەھىتاو وەكو بەرد دەپھاوېشت، دەيان خورافىاتى دىكە، بەبى ئەوہى كەس پرسىارى ئەوہى بۇ دروست بىيىت، كە چۆن لەگەل ھەقىقەت و واقعى مروڤ دەگونجىندىرپت.

پشتی هاتنه ناو دونیای خویندنه وه به راوردکاری دهرکهوت ئەم قسانه و هاوشیوه کانی هیچ په یوه ندیان به سهرچاوه په سه نه کانی ئیسلامه وه نییه، به شی ههره زۆریان بۆ کتییی پیرۆزی کریستیان و جووه کان ده گه پینه وه، یان بۆ (ئیسپائیلیات) زانیاری دیان و جووه کان ده گه پینه وه، ئەوانه ی مسوڵمان بوونه، یان مسوڵمانان له وانیان وهرگرتووه، له هه موو باریکه وه بابه ته که هیچ بنه مایه کی ئیسلامی نییه، که چی مسوڵمانان باجی ده دن، نه خاسمه که له گه ل لقه کانی زانست تیکده گیرۆ و گرفتی کۆمه لایه تی و به که مزانی نیشی لئ دیته ئاراوه، دوا جار خوشبه ختانه مسوڵمانان قۆلی پاکسازیان لئ هه لمانی.

یه کیکێ دیکه بابه تی سهره ه لدان و دروستبوونی مروّفه، ئەمه پێشتر زۆر به ساده یی تیده په یری، به لام دوا ی دهرکهوتنی تیۆری جوړاو جوړو بلاو بوونه وه ی توژینه وه ی جیاواز، قسه ی نو ی هاتۆته به رباس، به تایبه تی ئەو میژووه ی بۆ ده ستپیکێ ژیان و هاتنه بوونی یه که مین مروّف ده ستنیشانکراوه، ئیستا زانا و بیریارانی مسوڵمان له ناوه خو یان چه ند راو سهرنجیکێ جیاوازیان هه یه، هه موویان ئەوه په تده که نه وه، که مروّف به رهه می پیکهوت بیت، یان دهره نجامی په ره سه ندنیکێ کو پیرانه ی بئ ئامانچ و به بن بوونی هیچ دیزاین و نه خشه سازیکێ پێشوه خته بیت. دواتر راجیاوازه کان دهربارهی دروستکردنی تایبه ت و په ره سه ندنی ئاراسته کراون، ئەوه ی جیکه ی هه لوه سته و سهرنجن ده قی ئایه ته کانی قورئانی پیرۆزه دهرفه تی لیکدانه وه ی هه ردوو لایه که ی تیدایه، له یه که م هه نگا ویشدا مسوڵمانان و فیکری ئیسلامی له ژیر هه ژموونی ئیسپائیلیات و لیکدانه وه کانی کتییی پیرۆز پرگاریان ده بیت، که له به ره وه ی زۆر به زه قی به ریه که وه تی له گه ل پێشکه و تنه زانستیه کان هه یه، خه لکیکێ زۆر تووشی ئیلحاد و بئ باوه یری بوونه، هیچ نه بیت سهرگه ردانی ژیا نی گرتوونه، به لام مسوڵمانان بۆ هه موو ئەوانه کیشه و ئاریشه یه کیان نییه، به تایبه تی پرسى په ره سه ندنی ئاراسته کراو و بوونی جوړی دیکه ی مروّف له پێش ئیمه وه، ئەمانه به سانایى له ده قه کانی قورئان جیگایان ده کریته وه، بۆیه که ده بنه راستیه کی سه لمێندر اوی بئ گومان، زانایانی مسوڵمان به ئاسانی ده توانن تیکه ه لکیشی دروست بکه ن. په نگه ئەمه بۆ که سیکێ ئاسایی نامۆ و هه نگا ویکێ سه یر بیته به رچاو، به لام بۆ ئەو مسوڵمانانه ی له بواری زانسته وه ئیش ده که ن و پۆژانه ئاگاداری دۆزینه وه زانستیه کان و ده شزانن چ کاریگه ری نه یرینی به سه ر ئیمانی خه لک ده بیته وه، بۆیه به جددی ئیش ده که ن بۆ ئەوه ی لیکدانه وه یه کی تایبه تی نه بیته مایه ی لادان و له خسته چوونی گه نجانى خوینده وار به پاساوی دژایه تی نیوان ئایین و زانست، خو ئەگه ر ئەمه بۆ کتییی پیرۆز ئاسایی بیت، ئەوه بۆ قورئان جیکه ی نابیته وه.

برای به پێر زمان مامۆستا ماکوان که ریم، له دهره نجامی هه ولئ به رده وامی بۆ به رپه رچدانه وه ی ئیلحاد و گفتوگۆی مولحیده کان، هه روه ها ئاشنا بوونی به که سانیکێ زۆری

کریستیان، ئەوانەى هیچ باوەریان بە دینەکیان نەماوە، پەنجەى خستۆتە سەر یەکیک لە ھۆکارە سەرەکییەکانى ئەو لادانە، کە خۆى لە بەریەکەوتن و نەگونجانی نێوان زانست و لیکدانەوێکانى کتیبى پیرۆز دەبینیتەو، بۆیە وەکو ھەولێکی پیشەوێختە لە ھەرگای نوێو ھاتۆتە ژوورەو تیشک دەخاتە سەر لیکدانەوێ جیاوازەکان بۆ ئەو دەقانى پێشتر تەفسیری دیکەیان ھەبوو، ئەو سەرنجانی مامۆستا ماکوان لێرە باسیان دەکات، پێشتریش بەشیکی زانایانى مسوڵمان باسیان کردووە، کە ھەندیکیان ئیستاش لە ژياندان، ھەروەھا لە ناو کوردانیش بەشیکی ئەو قسانە گەنگەشەکراون، بەلام نووسەر لەو کتیبەدا راشکاوانەترو فرەلایەنترە. بۆیە لەوانەیە بەشیکی ئەو سەرنجانە بۆ خوێنەری کورد نوێ و تا ئاستیک نامۆش بن، بەلام ئامانجەکەى نووسەر پوونە، کە ھەولێدانە بۆ پێکەوێھەلکردنى لیکدانەوێ زانستى و ئایینیەکان، کە دنیام ئەم نووسینە و کۆمەلە نووسینیکی پێشتر وێکرا دەبنە سەرەتایەک بۆ ھەربازکردنى خوێندەوێ ئیسلامى لەژێر ھەژموونى ئیسپانیلیات و خوێندەوێ سادە و لاوەکی، بەرەو لیکدانەوێ جددى و بەراوردکاری بوێرانەى قوولێ زانستى و زمانەوانى، دواجار لەو بەراوردکارییەدا زیاتر لە راستییەکان نزیک دەبینەو، ھەروەھا لەبى پێکدادانى نەرینى بێ ئامانج، زیاتر لە پێکەوێکیشمان لەبەردەمدا دەکریتەو بۆ تێگەشتن لە قورئان و بەرپەرچدانەوێ فیکرە دژە دینەکان.

پ.ی.د. جہ عفر گوانی

کۆلیژی زانستە ئیسلامییەکان

زانکۆی سەلاحەددین

٢٠٢٤/١٠/١٧

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پېشەكى كاروانەكە..

كاتىك ئەم كىتە دەخوینىتەو، واتا دەچىتەو، ناو پرۆژە (إقرا) ھەست دەكەيت لەناو شەمەندەفەرئىكى بە ناو سەردەم و زەمەن و شاخ و دۆل و دەشت و بیابان و تونیل دا پرېگا دەبریت، دەچىتەو ناو پرۆژە ھەستانەو كە (إقرا)ە، دەبیتە ھۆكاری تەمەن درېزیت ئەم كىتە، بەرەكەتئىكى زۆر و زەبەند و گەورە دەخاتە ناو تەمەنت، چونكە فېرى ئەزمونی ھەزاران سالى باشتىن مرقەكان دەبیت، لەگەل كاروان و مەوكیى پېغەمبەران دەپۆیت و وېستگە بە وېستگە شەمەندەفەرى ژيان دەتوہستېنیت، لە ھەموو مەملەكەتئىكدا وانەيەكى ژيانت فېر دەكات.

ھەر لەم پرۆژەيەدا فېر دەبیت يەكتاپەرستى چىيە؟ فېر دەبیت بۆچى دەژى بۆچىش دەمریت؟

لەگەل كەژاوەى مەملەكەتەكانى پېغەمبەران پى دەكەيت، فېرى سىاسەت دەكەن، سىاسەتى ئىسلام طەلەب فېر دەبیت لە نزمەو، پۆحى سىاسى و ھىز و پروو بە پرووونەو لە ئىبراھىم-ەوہ فېر دەبیت، لە يوسف فېرى دامەزراندنى جۆرى ھۆكومەتى ئىسلامى دەبیت، لە ھەزەرەتى موسا فېرى ئۆپۆزىيۆن بوون دەبیت...ھتد، بەلام كۆمەلئىك لە پىرشنكى نوور تېپەر دەكەيت كە باشتىن مرقۆزى سەر زەمىن لەوان باشتى نىيە، بەلام ئادەم، نوح، عاد، ئىبراھىم، ئىسماعىل، ئىسحاق، يەعقوب، يوسف، موسا، عيسا و محمد سەلامى خوا لە ھەموويان بىت رەد دەبیت، ژيانت پر دەبیت لە نوور، چونكە كلتورى ئەوان وەردەگریت، كاروانئىكى بى وئەنەيە، بەراستى ھاوشیوہى نىيە، لە سایە و سېبەرى ژيانى پېغەمبەرستان فېر دەبیت كە ھەموو يەك ئومەتن

﴿إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ﴾ (الأنبياء)

واته: به دنیایی هەر ئوممه تی ئیسلام ئوممه تی ئیوهیه و یه ئوممه تن و دینه که شتان یه ک
دینه، به تاه و تهنها یه ک خوایه کیشتان ههیه که منم بۆیه به تاه و تهنها عیاده تی من بکه ن
و عیاده تی جگه له من مه که ن ﴿١٤﴾

فیر ده بیت له ژانیان هیچ شتیک به هه ره مه کی و سوتفه نه بووه، به لکو: ﴿إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ
خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ ﴿١٥﴾ القمر واته: بێگومان ئیمه هه موو شتیکمان به ئەندازه و نه خشی دیاریکرا و
دروستکردووہ ﴿١٦﴾

به لکو ده قیق تریش:

﴿وَخَلَقَ كُلُّ شَيْءٍ فَقْدَرُهُ تَقْدِيرًا﴾ ﴿١٧﴾ الفرقان واته: هه موو شتیک دیروست کردووہ له م
بوونه وه ره حکمه تی خویشی ته قدیری هه موو شتیک دیروووہ ئەندازه ی بۆ داناوه و کاتی بۆ
دیاری کردووہ ﴿١٨﴾

له ئەشکه و تیکی بچووک که ئەوه نده تهنگه به ره یه جیگای که سیک ی به باشی تیدا ناییته وه،
به شاخیک ی پروته له وه که پره له تاویره به رد، وشه یه ک هات، تهنها وشه یه ک، ئەو وشه یه خیرا
له و ئەشکه و ته وه گۆرا بۆ گه و ره ترین شارستانییه ت و ژیار وشه ی (اقرا) بوو.

له رینگای خاوه ن وو شه که وه که په روه ردگاری به رز و پیرۆزمانه فیر بووین، ئەم کاروانه
نه جیب و که ریمه ی پیغه مبه ران بناسین له زۆر بۆنه و یاده وه ری و بگره قهیران و کیشه
پرو به پرووی جیاواز و ململانیی به هیز و دیسان دهنگی وشه ی (اقرا) وه کو دهنگ دانه وه و ئیکۆ
دیته وه به ر گوتمان بخوینته وه و فیر ببن، که سه رده مه کان له یه ک ده چن ئەزموونه کان وه کو
یه کن، قهیرانه کان هه مان قهیرانن ناو و جیگا و گۆرانکاری به سه ردا هاتووہ، (بۆشی باوک و
کوپ)، جه نگیزخان-ه (جو بایدن) یش هۆلاکوویه، ئەگه ر بازنه که گه و ره تر بکهین، ده بینین
فیرعه ونن، هه ره میان به خوینی سه ری موسو لمانان دروستکردووہ.

به رده وام وشه که ده و تریته وه (اقرا) به لام کێ دیت به دهم بانگه وازه که وه، هه ر که س هات
خۆی سه رکه و توو ی دونیا و قیامه ته.

ژانی پیغه مبه ران به ته و اووه تی فیر ده کات، ئەوه ی به چاک ی ده زانی له رابردوودا هه له بووه
به پیچه وانه شه وه ﴿فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ ﴿١٩﴾ النساء

واته: لهوانه یه ټیوه شتیکتان له لا ناخۆش بێت، به لām خوای گهوره خیریکی زۆری تۆ کردبێ
ټیوه نازانن لهوانه یه منالی باشی ببێ بۆیه نارام بگرن لهسهریان ❶

ژایانی پێغه مبه رانم نه نوسیوه تا له شهوانی بێ کاره بای و نه بونی شه حن له موبایه له کهت،
کات به سه ر بردن بیخوینیه وه، نوسیومه تا شوڤشیک دروست بێته وه له هه موو بواره کاند،
شوڤشی فیکری بیر و باوه ر، شوڤشی سیاسی و سه ربازی، بۆ هه لسانه وه مان نوسیومه، بۆ رامانم
نه نوسیوه، به لکو بۆ کارپێکردن نوسیوو مه، بۆ ئه و په وه نده م نوسیوه که دیت، بۆ ئه و جیله ی
که سه ر له نوێ یه کتاپه رستی و جیهاد و قه له م و خویندنه وه کارکردن وه کو یه ک ته ماشا ده که ن
و ژیان و شارستانی هت دروست ده که نه وه.

کلیلی زانیانی ژایانی هه موو پێغه مبه ران (بخوینیه) به (اقرا) سه ره تاکه ی له ئه شکه و ټیکه وه
بوو، پێتان باشه بگه ر ټینه وه بۆ ئه شکه و ت که پێشتر پێغه مبه ری نازیمان ﷺ هینا وینیه ته
ده ره وه له تاریکی و جه هل و خورافات.

هه موو ژایانی پێغه مبه ران بزانی، به لām نه زانی چۆن گه ردوون دروست بووه هه ر کوێر
بویت، بگه ر کوێری باشته له نه زانی و دروست بوونی گه ردوون، که واته هه یج شاره زا ناییت له
ژایانی پێغه مبه ران ئه گه ر سوڤاغیکی دروست بوونی مه خلوق نه که ییت له لایان خالقییه وه که
(الله) یه.

ئهم دیدو روونیه له دروست بوونی گه ردوون له لایه ن خالقییه وه، دنیا بینی و جیهان بینی
پێده به خشی ت، مه بده ئت دا ده مه زریت، دید فراوانی و ئایدلوژیای ئیسلام زیاتر چه سپاو
ده کات، ئهم پرسه له سه ره تایبی ئهم کتیبه دا ده خوینیه وه له کو تایی ژایانی پێغه مبه ردا دید
روونیه کی فراوانت پێشکه ش ده کات، دیسانه وه ده تخته وه ناو پرۆژه گرنگه که که (اقرا) سه ر
له نوێ دارپژه ی بیرو باوه ر و فیکری ده بێت، پێش ئه وه ی له خۆته وه په تی بکه یته وه یان له
خۆته وه قبو لی بکه ییت، چونکه زۆر جار جیلی سه رده م له به ر خاتری ریشی بانگخوازیک یان
سیمای یان ناوی که سه له فییه یان سو فییه یان مو عته زیله هه لبژاردن ده کات، بیری چۆته که
پێوه ریکی هه یه، یان خاوه نی پرۆژه ی (اقرا) ه، قورئان و سونه ت دید روونیت پێ ده به خشن،
نه ک فلان و فیسار.

بخوینیه که ژایانی هه موو پێغه مبه رانه له م کتیبه دا سه ره تایه کی نوێیه بۆ که سایه تی تۆ، به
چاوکی پر له شه و قه وه بۆ تیگه یشتن له جیهانیکی نوێ که له رابردوودا هاو شیوه ی که م بووه.

له گه ل ئهم کتیبه دا ده ژیت به دهروونیکي ئارام له خوشترین چرکه ساته کانی ژيان، له هه ر ویتستگه یه کدا له م مهمله که ته دا دهستی خوی پهره ردگار ده بینیت به پروداوه کانه وه، هه ست به بوونی ده که یت له نزیکت که جاری وا هه یه له وهسته ش زیاتر دروست ده بیت لات که له ره گی په نا گویت نزیکه.

ئه گهر خووت ون کردووه به دوی خووتا ده گهریت ئه و تپه ره به م کاروانه موباره که دا تا خووت و خودی نه فست بدوزیته وه، مه گهر ئه و خواجه نییه که هاواری لئ بکه یت خیرا دیت به هاناته وه؟

(أَمَّنْ يَجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ ﴿٣٦﴾ النمل)

واته: کئ هه یه وه لامي لیقه و ماو بداته وه کاتیک که ده پاریته وه و هانا بو خوی گهره ئه بات جگه له خوی گهره؟ کئ هه یه خراپه تان له سه ره لگرت و لایدات؟ ﴿٣٦﴾

هه ر زاتی به رزیه تی ئه یدوزیته وه له ریگای ئهم مهمله که تانه وه که چاودیر و ئاگاداره به سه رته وه،

(وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ. وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٣٧﴾) الأنعام واته: خوی گهره بالادهسته به سه ر بهنده کانیداو هه موویان ملکه چ و بیده سه لاتن له ئاستیدا خوی گهره زور دانایه و زانیاریه کی وردی هه یه ﴿٣٧﴾

هه رچی ده نوسین هه رچی ده خوینینه وه بو ئه وه یه که به باشتین شیوه خوا بناسین، ده ی ژیا نی پیغه مبه ران خوی پهره ردگار ت به جوانترین شیوه پی ده ناسیتیت.

وشه ی (إقرا) که دابه زی هه موو بونیادی شارستانیته بون که توخمی گرنگی ئه و شارستانیته و ژیا ره ژیا نی پیغه مبه رانه، سیمای ته وه کول و پشت به ستن بوو به خوی موته عال، ته وه ی خوا بییه ویت ده بیت بیت، (فَعَالَ لِمَا يُرِيدُ ﴿٣٨﴾) البروج هه ر که س پشتی پی به ستیت خوی گهره ده رگای خیری بو ده کاته وه ئه وه ش له ژیا نی پیغه مبه رانه وه فیر ده بین: (وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٣٩﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَلِغُ أَمْرُهُ ﴿٤٠﴾ الطلاق)

واته: ههر كه سيك ته قواي خواي گه وره بكات به وهدى كه سنوورى خواي گه وره نه به زىنى و تاوان و سه رپيچى نه كات و شايهت دابنيث نه وه خواي گه وره دهرووى خيى لى نه كاته وه له و كيشه يهى كه كه ووتته ناوى و رزگارى نه كات، له ناخوشيه كانى دونياو قيامهت رزگارى ده كات، يا خود كه وته ناو ههر شوبه وه گومانتيك له ديندا خواي گه وره دهرووى لى نه كاته وه و رزگارى نه كات، يا خود له سه ره مه رگدا له ناخوشيه كانى سه ره مه رگ رزگارى نه كات ﴿٦٩﴾ ههر كه سيك سنوورى خوا نه به زىنى و گه پانده وهى له سه ر سوننهت بى خواي گه وره رزق و رۆزى نه دات به شتوازيك كه به خه ياليدا نه هاتوو، به لام كه سيك كه ته قواي خواي گه وره نه كات يان گه پانده وهى له سه ر سوننهت نه بوو له سه ر بيدعه بوو نه و كاته ته سكى و تهنگى له سه ر نه و كه سانه به كه سه رپيچى نه حكامه كانى خواي گه وره نه كهن و ته قواي خواي گه وره ناكهن، ههر كه سيك كاره كانى به خواي گه وره بسپيرى و ته وه كول بكات سه ر خواي گه وره و متمانه ي به خواي گه وره بيت نه وه خواي گه وره به سه به وهدى كه كاره كانى بو جيبه جى بكات به دلنبايى خواي گه وره كارى خوى نه باته سه رو جيبه جى ده كات و هيچ كه سيك ناتوانى رىگرى له خواي گه وره بكات، يان خواي گه وره بى ده سه لات بكات ﴿٧٠﴾

نه وهى خواي ناسى ده زاننيث خواي به سه، ئيتر له هيچ ناترسيت، ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ﴾
وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ ﴿٧١﴾ الزمر

واته: ئايا خواي گه وره به س نيبه بو نه و به ندانه ي كه ده يپه رستن و ته وه كول نه كهنه سه رى؟
واته: به دلنبايى خواي گه وره يان به سه و پتويستيان به كه سى تر نيبه، به لام كافران له گومرايى و نه زانى و نه فامياندا هه ره شهت ليده كهن و ده ترسيين به و خوايانه ي كه هه يانه ﴿٧٢﴾

ژيانى پيغه مبه ران نه وله ويهت و هه يمه نه تي به سه ر هه موو پرسه كانى ترى ديندا هه يه،
هه ره وه كو چۆن (اقرا) ده سه لات و له پيش دانانه له به رانه ر هه موو نه حكامه كاندا.

مروڤ به سه روشتى زۆر چه زى به وه رگرتنى دينى خوايه، مروڤ كائينيكي دينداره به
فيطره تي مه يلى هه يه بو پياده كردنى شه ريعه تي خه واي موته عال چۆن نه و مه يل و فيطره ته
تۆخ ده بيته وه له هه ناويدا، بى گومان به ژيانى پيغه مبه ران و خوينده وهى له سه ر نه و پرسه،
ئيتر له جاهيل بوون و عه جول بوون و كافر بوون و موشرىك بوون، رزگارى ده بيت ده روات بو
قوناغى به رزبوونه وهى ئيمان و پاكي رۆح و ئاسووده ي دل ده روون، تكاو مه نزلگه ي خوى له م
مه له كوتانه ي خواي گه وره دا يارى بكات.

که‌واته‌ خوشک برایانی ئیماندارم له‌م ئه‌شکه‌وتی تاریکی و جه‌هاله‌تی سه‌رده‌مه‌وه‌ ده‌ستان ده‌گرم له‌و په‌وشه‌ تاریکه‌ی که‌ تیدا ده‌ژین، له‌و ژماره‌ بێشوماره‌ی که‌ هه‌مانه‌ و ناومان موسوڵمانه‌، له‌و شکسته‌ یه‌ک له‌دوای یه‌کانه‌ی توشمان هاتوو، ئاماده‌تان ده‌که‌م بۆ ده‌رچوون له‌و ئه‌شکه‌وته‌، به‌ره‌و دیدیکی نوێ به‌سه‌ره‌تایه‌کی نوێ له‌ پرۆژه‌ی بخوینه‌ له‌ ژایانی پێغه‌مبه‌ران.

ئه‌م کتێبه‌ لایه‌قه‌ پێشکه‌شی بکه‌م به‌ کاک عمر علی حمه‌ لاو که‌ ده‌ستی خێری به‌سه‌رمه‌وه‌ زۆر زۆره‌، خوای گه‌وره‌ به‌ره‌که‌ت بخاته‌ ته‌مه‌نی و پاداشتی خێری باته‌وه‌، پێشکه‌شه‌ به‌و په‌وه‌نده‌ی که‌ ده‌بێ بێت.

ماکوان که‌ریم ۲۰۲۴/۰۸/۲۰

زیندانی ئیوله‌شمۆ/نه‌رویج

پېشەكى باس

كاتىك ئەو ھەموو بېياۋەپەم لە ئەوروپا بىنى كەوا ھەموو ئايىنىك رەد دەكەنەۋە و زۆر بە كەمى گرنگى بە خۋاى پەرۋەردگار دەدەن، پىم وابوو ھۆكارەكەى دەگەرپتەۋە بۆ بەھىزى سىستەمەى عەلمانى و لىبرالى و سىستەمەكانى ترى جىھان بەگشتى، بەلام لەراستىدا كاتىك كە زىندانى كرام و خەلكى نەروىجەم لە نىكەۋە ناسى بېياۋەپى تەۋاۋ بوون، ولاتانى سكەندەناڤيا بەگشتى زۆر بېدىنن و ھىچ ئەرزىش بۆ ئايىنى باو و باپىرانىان دانائىن لە كاتىكدا پىناسى خۋيان و شارستانىيەتيانە.

سەرنجى ئەۋەمدا كاتىك بەھەر ھۆكارىك دەخرىنە زىندان يەكسەر پەلامارى كەنىسەى زىندان دەدەن و داۋا دەكەن كەوا (پرسىت) يان پياۋى ئايىنى كلىسا لەگەليان دابنىشىت و دەست بىكەن بە پارانەۋە و نوڭزى تايىبەت بە خۋيان.

پوژىك لەگەل دوو زىندانى نەروىجى ھاۋرپم كەۋتىنە گفتوگۆ لەسەر بەھىزى و بارى دەروۋنى لە زىندان دا، ھاۋرپكەم ناۋى (سقىن) بوو وتى: سەرنجەم داۋە ئىۋەى موسلمان زۆر لە ئىمەى نەروىجى بەھىزترن لە پروۋى دەروۋنىيەۋە و زىاتەر بەرگە دەگرن.

(ئادريان) ھاۋرپى دوۋەمم وتى: ھۆكارەكەى دەگەرپتەۋە بۆ ئەو پەيۋەندىيە بەھىزەى ھەيانە لەگەل خواكەيان، بۆيە تۋانا دەروۋنىيەكەيان لە ئىسلامەۋە ۋەردەگرن.

منىش و تەم باشە خۆ زۆرىك لە موسلمانەكانى ئىرە ھەر بەناۋ موسلمانن، زۆربەيان دەرمان فروش و خراپەكار و تاۋانبارن، زۆربەيان ھەر نوڭز ناكەن.

سقىن: راستە، بەلام لەگەل ئەۋەشدا ئىمانيان بەھىزە.

ماكۋان: ئەى ئىۋە بۆ ئىمانتان بەھىز نىيە؟ ھۆكار چىيە؟

سقىن: ھۆكارەكەى دەگەرپتەۋە بۆ خورافاتى زۆر لەناۋ ئايىنى مەسىحى و كىتبەكانى ۋەكو تەۋرات و ئىنجىل، ئەگەر ھەلەيەكى بچۈۈك لە تەۋرات و ئىنجىل بىدۆزىنەۋە كەۋاتە ھەموو كىتبەكە ھەلەيە، چۈنكە ناپىت و نەشیاۋە خوا ھەلە بىكات، كە ھەلە دۆزرايەۋە كەۋاتە ئەو كىتبە پەيۋەندى بە خواۋە نىيە!

تۆ ده لئی چی ماکوان؟

ماکوان: وته کهت زۆر راسته، خوا ناییت هه له بکات ۱۰۰٪ له گهلت دام.

سقهین: ئه ی پیت چۆنه که له تهورات و ئینجیل دا هه له ی زانستی، میژووی، دهق و دنیا به که هه له ی تریش هه یه، جا له بهر ئه وه خه لکی ئه م و لاتانه ی سکه نده نافیا به گشتی هه زیان به ئاین نییه، به لام لیڤه دا زانست جیگای گرتۆته وه و خه لک ئاینی لا بیبایه خه و گرنگی پێ نادات.

ماکوان: ئه ی بۆ زۆربه تان که دینه زیندان ده چن بۆ کلێسا؟

ئادریان: له بهر ئه وه ی هیچ چله پووش و په تیک نییه له ناو زیندان ده ستی پێوه بگرین، ناچار بۆ ماوه یه ک تا حوکم ده دریین یان ئازاد ده بین ده بینه دیندار، به لام له ناخه وه باوه پمان نییه، درۆ له گه ل خۆمان و کلێساش ده کهین، مه گهر وانیه سقهین؟

سقهین: من ئیماندارم؛ وه ک تۆ نیم ئادریان، زۆربه مان واین، له گه ل ئه وه ی که من بروام به عیسا هه یه، به لام هیچ بروام به ئینجیل و تهورات نییه!

ماکوان: هوکاره که ی چییه؟

سقهین: هوکاره که ی دروستبوونی ئه م گهر دوونه یه، زۆر میتۆلۆجی و خه یال باسی ده کات، هوکاری ژیا نی پیغه مبه رانه، که زۆر خورافی و ناواقعی و دووره له راستیه وه.

ماکوان: وه کو چی؟

سقهین: وه کو ئاده م و حه وای، ئیبراهیم و سه ربڕینی ئیسحاق، نووح و که شتییه که ی یاخود دروستبوونی ژیا ن و دروستی بوونی ژیا ر و شارستانییه تییه کان، تهورات و ئینجیل زۆر لاوازن، ئیتر نازانم بۆ قورئان.

ماکوان: که واته هوکاری سه ره کی بیئاینیتان ده گهر یته وه بۆ ئه م خالانه ی باستان کرد؟

سقهین و ئادریان پیکه وه وتیان: به دنیایه وه!

ماکوان: ئەمجارە ئەگەر پرسیسەکە^(١) هات من بانگ بکەن با قسە ی لەگەڵ بکەم بزانم ئەو پای چییە لەسەر ئەوێ خەڵکی لەم دەقەرەدا بێباوەرە.

لەگەڵ ئەوان جیاووومەوێ چاوەروانی جەنابی پریست بووم، ماوێهەکی پێ چوو هات، کە بینیم پایوێکی بەپێز و زۆر لەخۆبووردوو بوو، پرسیارم لێکرد زۆر بە راشکاوانە وەلامی دامەوێ بە کورت و پوختی وتی: وەلامی پرسیاری گەنج و مامۆستا و خەڵکی خۆبێندەوارمان پێ نییە، ئەوێ نەخۆبێندەوارە و هیچ نازانیت مەسیحییە.

وتەکە ی زۆر کاریگەری هەبوو لەسەرم لە پاشاندا وتم: ئە ی ئەو نییە زۆرە ی زانایانی فیزی و زانستەکانی تری ئەکادیمیایان مەسیحی و یەهوودین؟ شتی زۆر جوان لەسەر باوەر بوون بە خوا دەدرکێنن.

پریست: راستە خۆت وتت بیروباوەر بەخوا، بەلام لەرووی ئینجیل و تەوراتەوێ قسە یەک ناکەن تەنها باوەر بە خوا، لەبارە ی ئاینەوێ ئەگەرچی ئاشکرای ناکەن بەلام خۆیان نادەن لە نووسراوەکانی تەورات و ئینجیل مەگەر زۆر بەکەمی، ئەگەر بە نمونە بادی بکەین یان پستی پێ ببەستن.

سوپاسم کرد بۆ وەلامەکانی و گەرامەوێ بۆ ژووێهەم، بێکردنەوێهەکی قوڵ داگیرتم وەکو فیلمیکی سینەمای قسە ی زۆرێک لە لاوەکانی کورد و نوخبەکان و ئەوانە ی خۆیان بە پابەند بوو بەئاینەوێ دەزانن، پرسیارگەلێکی یەکجار زۆریان لەمیشکدایە و ئەوێ کە بۆمان گوازاراوەتەوێ لەسەرچاوە مێژووییەکان و پاشان تەفسیرەکانی قورئان و فەرموودەکانی پیغمبەری خوا ﷺ زۆر سەرنجیان لەسەری هەیه، بەلام ناوێرن بادی بکەن لەکۆمەلگادا و بیدرکێنن، سەرچاوە ی ئیسلامییەکان بخەنە ژێر پشکنین و راستی و دروستی.

دەمزانی ئەم بێدەنگی و کپ کردنەوێهە هەروا نامیشتەوێ، پۆژێک دیت دەنگ بەرز بێتەوێ بەرانبەر بەو هەموو خورافیات و چیرۆکی بەر ئاگردانانە ی کە خەژێراوەتە ناو بادی ژیان و رووداوی پیغمبەران -سەلامی خاویان لیبیت- و کاریگەری نەڕینی لێدەکەوێتەوێ.

هەرچەندە من لەگەڵ پرسیار کردن و پشکنین و لیکۆلێنەوێ و لێورد بوونەوێ لەهەموو بوارەکاندام، بەلام لە شتێک دەترسم کە کاتەکە ی گونجاو نەبێت و زاناو خەڵکی تاییەتمەند نەبێت لەو بوارانە ی کە دەنگی تیدا بەرز دەبێتەوێ، دەنا یەقینم هەیه و لەسەرووی دنیاییەوێ دەلێم ئایینی ئیسلام وەکو وەحی دوورە لە هەموو هەلەو خێچ و خوارییەک، بەلام کێشەم

.....
(١) - قەشە بە زمانی نەروێج.

له گه ل ئهواندا بۆ دروست ده بێتهوه له هه موو بواره جیا جیا کاندایه تایبته زۆرێک له بانگخواز و مامۆستایان به ناوی قوتابخانه ی جیاواز جیاواز تهفسیر و تهئویل بۆ باسه کان ده که ن و زۆر جار باس و تهفسیره کانیا ن په رچه کرداره، دووره له بواری زانستی پوخت سه له فی له داخی سۆفی ئه شه عری له داخی حه نه لی، جه همی له داخی موجه سیمه کان، موعته زیله له داخی ظاهریه کان... هتد.

سه رچاوه کا ئمان به کۆنی له لیکۆلینه وه و تهفسیری زانایان ماونه ته وه، له لایه ن زانایانی سه رده مه وه نو ی نه کراونه ته وه، ئه گه ر کرا بێته وه هێرش زۆر کرا وه ته سه ریا ن ئه وانه ی که هه میشه له په رچه کردار دان.

ئه وه ی که من مه به ستمه له نو یکرد نه وه مه به ست له تهفسیر و فیکر و بواره کانی ده فی قور ئانییه که یه که چه ندین تهفسیری جیاواز هه لده گر ی ت، و اتا له سه ر ئاستی بیرو با وه پری ئیسلامی و فیکری ئیسلامی زیاتر له چه ندین تهفسیر هه لده گر ی ت.

به پشتیوانی خوای گه وه منیش ده ستم دا وه ته ئه و پرۆژه سه خته و دا واده که م له خوای گه وه پشت و په نام بێت و سه رکه و تووم بکات و نه ته م پاک بکاته وه له به رخا تری خۆی بێت و دوور بێم له هه موو په رچه کردار و ده مار گیریه ک له هه مان کاتدا بێته تو ی شووی قیامه تم.

ئه و سه رچا وانه ی پشتم پێ به ستوون هه مووی سه رچا وه ی ئیسلامی با وه پێ کرا وه، به دوورم خستۆ ته وه له قسه و باس و ئیسرائیلیات و ته نانه ت ئه گه ر گومانم هه بوو ی ت که نزیکه له ئیسرائیلیات وه هه ول ی ته واوم دا وه که ئاماژه ی پێ بکه م، سه رچا وه میژوو ییه کانی ش سێ کوچکه یه کم دروست کردو وه لێ له جه نابی (محهمه دی کوپی ئه بی جه ریری طه به ری) میژوو وه که ی به ناوی (تاریخ الأمم والملوک) هه رو هه جه نابی (ئینو ئه سیری جه زه ری) په رتو که که ی که ناسرا وه به (الکامل فی التاریخ)، کوچکه ی سییه م (البدایه والنهایه) ی جه نابی (ئین که ئیر).

ئه م سێ کوچکه یه میحوه ری سه ره کی بوون، به لām مانای وانیه کتیی میژوو ی ترم به کار نه هی نا بێت، زیاتر له ده یان په رتوکی تری میژوو ی تیدا به کار ها تو وه.

هه رو هه ها هه ولām دا وه که له هه ربوار ی کدا فه رمو وده راست و دروسته کان کۆ بکه مه وه و هه موو لایه نه کانی باس بکه م و ناوی شیکاره که ی بنو وسم، به هه مان شی وه ناوی را فیه کارانی ئایه ته قور ئانییه کانی ش ئاماژه پێ ده م، چونکه ئه م با به ته زۆر هه ستیاره و زۆرێک به بواری عه قیده ی ده زانی ت، هه رچه نده لای من نا چێته بواری بیرو با وه ره وه، مه گه ر به گشتی نه بێت و اتا

بروا بوون به خودی پیغهمبه ران، به لام لیكۆلینه وه له ژیان و كه سایه تی و باسی زه مه ن و
كات... هتد هه مووی ده چته خانه ی میژووه وه.

كه واته لیكۆلینه وه كه مان لیكۆلینه وه یه کی میژووی پوخته له سه ر سى بنه های زانستی
میژووی داده مه زریّت، كه بریتییه له (گیرانه وه، پاشماوه ی دیرین، به لگه ی نوو سراوی
باوه پیکراوی دیرین).

مهمله که تی یه که م: که رهسته و تویشوو بۆ لیکۆلینه وه

هه موو تیۆرو لیکۆلینه وه یه ک خاوه نی زه مینه ی تایبه تی خۆیه تی که پیکهاتوو له چه ندین زاراوه و بواری زمانه وانی و پاشان هاوکیشه چه قبه ستو کۆنکریتییه کان تا لیکۆلینه وه که ی له سه ر دامه زریت.

که رهسته ی ئه م کتبه له چه ندین مهمله که ت پیک دیت، هه ر مهمله که ته خاوه نی که رهسته و تویشوو خۆیه تی، بۆ نمونه کاتیک باسی به روار ده که ین ده بیت بزانی که ی دامه زاراوه، یه کسه ر کویرانه به رۆژمیری ئیستا بیر لینه که ینه وه، کاتیک باسی ده قه قورئانییه کان ده که ین که هه لگری چه ندین رافه ی جیاوازن، له م لیکۆلینه وه دا بۆمان گرنگ نییه، بگه رینه وه بۆ پشینمان، چونکه قسه له سه ر بیروباوه ر و عه قیده نا که ین که وترا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) گوماغان نییه که هاوه لآن و شوینکه وتوو و زانایانی سه له ف له پشن بۆ هه موو باسه عه قیده ییه کان، به لām که ها ته سه ربواری زانستی نوێ وه کو باسه کانی گهردوون و به گشتی و باسی جیۆلۆجی (زه ویناسی) و کۆسمۆلۆجی (گهردوونناسی) و بایۆلۆجی (زینده زانی)... هتد گومانی تیدا نییه که له ئیبنو عه باس یان ئیبنو عومه ر... هتد ره زامه ندی خوا له هه موویان بیت نابنه به لگه و حوجه بۆ شیکاری و رافه ی ئایه ته کان که چه ندین رافه هه لده گرن.

یاخود وشه و زاراوه ی قورئانی له زمانی عه ره بییه وه ته ماشا ده که ین به پیوه ری سه ره کی قورئانی و فه رمووده ی پیغه مبه ری خوا ﷻ.

جیاکاری له بواری به دیهاتن و بواری به ندایه تی و عبودیه تی ده قه کاند ده که ین، هه ندیک ده ق باسی به ندایه تییه، هه ندیکی تر باسی گه وره یی و عه زه مه تی خوایه له دروستکراوه کاند.

بواری کۆمه لناسی و ژیار و شارستانییه تی و زانی هاتنه کایه ی زمان و نووسین له سه ر ژیا نی پیغه مبه ران به گوێره ی قورئان و سوننه ت و پاشماوه ی دیرین و نووسینه باوه ر پیکراوه کانی ئیسرا ئیلیات و مه جووس و هندو س و کۆنفۆشیۆس... هتد پشتیان پښ به ستین به و مه رجه ی له ژیر پشکنینی ته واوی یه ک بوونیان ده رچن که هه یج جیاوازییه کی نییه له گه ل وه حی دا.

جینگای پیغه مبهران دهست نیشان ده کهین به گویره ی نه طلهس و جوگرافای قورئانی (شوقی أبو خلیل) پاشان به له بهرچاو گرتی هه موو بواره زانستییه نه کادیمییه کانی تری ژیان و مروّف و کۆمه لگه و گهردوو.

له سهروو هه موویانه وه هه ردوو کتیبه نایابه که ی (دوکتۆر عه مر شهریف) (گهشتی عه قل و چۆن بوونه وهر هاته دی).

ههروه ها جیاوازی نیوان (الانبیاء و الرسل) بهوشه ی (هه والهنه ر) واتا (الانبیاء) و (پیغه مبهران) واتا (الرسل) باسمان کردوو.

ئه گهر وشه یه ک نه متوانیبت به کوردی بکه م وه کو خۆی نووسیومه ته وه بۆ نمونه وشه ی (الإنسان) واتا مروّف، (بنی آدم) واته نه وه کانی ئاده م (البشر) وه کو خۆی نووسیومه ته وه به (به شهر)، چونکه ئه مانه له زمانی کوردی هه مووی به واتی مروّف دیت، به لام له زمانی عه ره بیدا ماناکانی جیاوازن و هه ره یه که یان تایبه نه ندی خۆی هه یه و بنه ما ی لیکۆلینه وه که ی ئیمه ی له سه ر داده مه زریّت. زیاتر له ناو باسه کاندای که ره سه ته و ئامراز و تویشوو هه کانی به دی ده کهین.

ئامانج له م کتیبه

ئامانج له م کتیبه به دنیاییه وه پاداشتی قیامه ته، خوای گه وه لیم قبول بکات، پاشان راستکردنه وه ی چه مکانیک که خه لکانیکی زۆریان خستۆته گومان و ته نانه ت بیباوه ی، ئامانجی گرنگتر هه موو له وانه به واقعی نیساندانی پرووداوه کان و لابردنی ئه و ته موژه خورافیاتانه ی که ژیا نی پیغه مبه رانی لای زۆریک له خه لکی کردۆته چیرۆکی به رئاگردان.

ئه و ئامانجانه ی که به ر خوینه ر ده که ویت و خوینه ر سوودی لی وه رده گریت زۆرن، هه ندیک له وانه ده خه مه روو...

یه که م: دلدا نه وه وه سه بووری هاتن بۆ ئه و که سه ی ژیا نی ئه م پیغه مبه رانه ده زانیت ده بیته نه زموون و پاگیرکردنیو ئارام به خشی پتی له کاتی نا په حه تی و نا هه مواری و ناسۆر و سویدا، خوای پهروه ردار ده فهرمویت: ﴿وَكَلَّا تَقْصُ عَلَيْنِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّئُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَرْعِطَةٌ وَذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ هود

واته: له هه موو هه وائی پیغه مبه رانت بۆ ئه گیرینه وه که خوای گه وه چۆن سه ریخستوون و کافرا نی له ناو بردوو هه که به هۆیه وه دلت پتی جیگیرو دامه زراو و پر له دنیایی بیّت، له م

سوره تهیشدا حق و په‌ندو نامۆزگاری و به‌سه‌رهاتی ئوممه‌تانی ترت بۆ هاتوو، یادخستنه‌وه‌یه‌که بۆ باوه‌رداران.

دووهم: دلنایایی و خۆپاگری له‌سه‌ر ژیاانی پیغه‌مبه‌ران، که شاره‌زابوویت له‌ ژیاانیاندا نه‌وه‌ی به‌سه‌رت دیت له‌ مردن و نه‌خۆشی و زیندان و دووری و ناسۆری و ئازاره‌کانت ئارامی له‌سه‌ر ده‌گریت و ساپۆژی ده‌که‌یت به‌ ژیاانی ئەم پیغه‌مبه‌رانه، وه‌کو یه‌عقوب عَلَيْهِ السَّلَام که خوای گه‌وره بۆمان باس ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: **﴿وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾** یوسف

واته: قه‌مسه‌که‌ی یوسف عَلَيْهِ السَّلَام یان هیناو به‌رخ‌یکان سه‌ربری و خوینیکی درۆینه‌یان پیا‌دا کرد به‌بن نه‌وه‌ی که قه‌مسه‌که‌ی دراپیت و هیچ شتیکی لێ هات‌بیت (ئه‌گه‌ر گورگ بیخواردایه ده‌بوایه قه‌مسه‌که‌ی بدراپه)، یه‌عقوب عَلَيْهِ السَّلَام فه‌رمووی: به‌لکو نه‌فسی خۆتان ئەم کاره‌ ناشرینه‌ی بۆ رازاندونه‌ته‌وه‌و جوانی کردووه‌ ئەوه‌تا قه‌مسه‌که‌ی نه‌دراوه‌و ئەمه‌ گورگ نه‌یخواردوو، به‌لام غه‌یبیشی نه‌زانی که بزانی له‌ناو بیره‌که‌دایه‌و ده‌ری بکات (که پیغه‌مبه‌ریکی خوا له‌ کاتیکی ئاوا غه‌یب نه‌زانی‌ت چۆن که‌سانیکی ئەم سه‌رده‌مه‌ بانگه‌شه‌ی زانی‌نی غه‌یب ده‌که‌ن!)، فه‌رمووی: ئارام ئەگرم ئارامگرتنیکی جوان که هیچ گله‌یی و گازانده‌یه‌کی تیا‌دا نه‌بی له‌ خوای گه‌وره، وه‌ داوا‌ی یارمه‌تی له‌ خوای گه‌وره ئەکه‌م له‌سه‌ر ئەو وه‌سفه‌ی که ئیوه‌ کردوتانه که ده‌لێن یوسف گورگ خواردوو‌یه‌تی (کاتیکیش بوه‌تان بۆ عانی‌شه‌ی دایکی باوه‌رداران کرا ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه).

یاخود ئه‌یوب پیغه‌مبه‌ر خوای گه‌وره بۆمان باس ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: **﴿وَأُتِيَ بِإِذْنِ رَبِّهِ أَنْ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَنْتَ أَزْهَمُ الرَّاحِمِينَ﴾** فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَى لِلْعَابِدِينَ **﴿﴾** الانبیاء

واته: ئه‌یوب پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام کاتیک له‌ خوای گه‌وره پاراپه‌وه‌ که من تووشی نه‌خۆشیه‌کی سه‌خت بوومه (که ئه‌وتریت هه‌وت ساڵ یان هه‌ژده‌ ساڵ نه‌خۆش بووه) هه‌ر تۆ خوا‌یه له‌ هه‌موو به‌په‌رحم و سۆزه‌کان به‌په‌رحم و سۆزو میه‌ره‌بانتری.

چه‌ندین غه‌وونه‌ی تری ژیاانیان.

سییه‌م: لاسایی کردنه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ران و به‌ پێشه‌نگ دانانیان و په‌نگدانه‌وه‌ی کاره‌کانیان له‌ ژیاغاندا وه‌کو غه‌وونه‌ی هه‌زه‌تی یوسف که ئارامگه‌ر بوو له‌به‌رانبه‌ر جوانی و ناسکی لاشه‌ی

وروژینه‌ری خیزانی وه‌زیری میسر، خوای گه‌وره بۆمان باسده‌کات و ده‌فه‌رمویت: ﴿قَالَتْ
فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاودْنَاهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاَسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَا ءَامُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ
وَلَيَكُونَا مِنَ الصَّغِيرِينَ﴾ يوسف

واته: ئافره‌ته‌که وتی: ئا ئه‌مه ئه‌و کورپه‌یه که ئیوه لۆمه‌تان کردم له‌سه‌ری دانی پێدا ده‌نی‌ت
که من داوام لێ کرد که بێت له‌گه‌لمدا کاری خراپه بکات، به‌لام ئه‌و خۆی پاراست وه کاری
خراپه‌ی له‌گه‌لمدا نه‌کرد (ئه‌مه شایه‌تیدانه بۆ پاکیتی یوسف له‌لایه‌ن ئافره‌ته‌که‌وه) دووباره داوای
ئه‌وه‌ی لێ ئه‌که‌م ئه‌گهر ئه‌نجامی نه‌دات له‌گه‌لمدا، ئه‌بێ بیخه‌مه سجنه‌وه ئه‌بێ زه‌لیل و ریسوا
ببێ له‌ناو سجندا.

یاخود باوکان به‌تایبه‌ت که چاو له پیغه‌مبه‌ر ئیبراهیم عَیْهَاسَلَام بکه‌ن که هه‌موو جوړیک
له‌ناپه‌هه‌تی چه‌شتوو له (ماندوو بوون، له‌نیگه‌رانی، ده‌راوکی، بیزار بوون، له‌ئاره‌ق کردنه‌وه
و بیتاقه‌تی، له‌ئه‌بله‌ق بوون و سه‌رسویمان).

چواره‌م: به‌داوای پاداشته‌وه نه‌بین له‌خه‌لکی و له‌خوای گه‌وره داوا بکه‌ین که هاوکارمان
بیت و پاداشتمان بداته‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿وَأُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدْنُهُمْ أَفْتَدِيهِمْ قُلْ
لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ الأنعام

واته: ئا ئه‌مانه‌ن که خوای گه‌وره هیدایه‌تی داوان، ئه‌ی محهمه‌د صَلَّی‌اللَّهِ‌عَیْهَ‌وَسَلَّمَ تۆش شوینی
هیدایه‌تی ئه‌وان بکه‌وه، شوینی پیغه‌مبه‌رانی پیش خۆت بکه‌وه. ئه‌ی محهمه‌د صَلَّی‌اللَّهِ‌عَیْهَ‌وَسَلَّمَ پێیان
بلێ: من داوای ئه‌جرو پاداشت و پاره له‌ ئیوه ناکه‌م له‌سه‌ر ئیمان هێنان و هیدایه‌ت، به‌لکو ئه‌م
قورئانه ته‌نها یادخسته‌وه‌یه‌که بۆ هه‌موو جیهان به‌قورئان یادتان ئه‌خه‌مه‌وه.

پێنجه‌م: په‌ند وه‌رگرتن له‌ژیانی پیغه‌مبه‌ران و له‌پرووداوه‌کانی ژایانیان و به‌هێزکردنی
ئه‌زموونی خۆمان به‌پرووداوه‌کانی ژایانیان و به‌هێزکردنی که‌سایه‌تی خۆمان به‌چاویلکردن له
هه‌لسووکه‌تیان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا
يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهَدَىٰ وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ يوسف

واته: به‌دنیایی چیرۆک و به‌سه‌رهاتی پیغه‌مبه‌ران له‌گه‌ل ئوممه‌تانیان، یان ئه‌م چیرۆکه‌ی
یوسف له‌گه‌ل براکانی و باوکیدا په‌ندو عیبه‌ت و ئاموژگاری تیا به‌بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی که‌خواه‌ن
عه‌قلێکی سه‌لیم و تیده‌گه‌ن ئه‌م قورئانه قسه‌یه‌ک نییه هه‌لبه‌سترا بێ، به‌لکو به‌پراستدانه‌ری

کتیبه ئاسمانیه کانی پیش خویه تی له تهورات و ئینجیل و زه بوور، درێژه ی هه موو شتیکی تیا به و شه ریه تی به درێژی تیا دا باسکراوه، هیدایه ت و ڕه حمه ته بۆ که ساتیک که ئیمان بین، والله أعلم.

شه شه م: دامه زراوه یی له بیروباوه ڕ و نه که پانه وه و پاشکه زبوونه وه له ژیا نی پیغه مبه ران، نه و ئیمتیا زانه ی هه یه که مروّف وه کو شاخ ڕاوه ستاو ده کات و بیروباوه ڕی به هیز ده کات و به باوه ڕی ساغ و سه لامه ت، مروّف نه نجامی زۆر باش به ده ست ده هیئت له دنیا و قیامه ت دا، خوا ی گه وه ده فه رمو یت: ﴿وَذَا الثَّورِ إِذْ ذَهَبَ مُغْضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَنَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَخَجَّيْنَاهُ مِنَ الْعَمِّ وَكَذَلِكَ نُصْحِي الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٨﴾ الانبیاء

وا ته: خوا ی گه وه یونس پیغه مبه ر عَیْیَاسَک بۆ لای خه لکی نه ی نه وا نارد له زه وی موسّ، نه میش بانگه وازی کردن به لām وه لāmیا ن نه دایه وه، کاتیک که له قه ومه که ی تو و ڕه بوو به جی هیشتن، هه ڕه شه ی لی کردن پاش سێ ڕۆژی تر خوا ی گه وه سزاتان ده دات، نه وانیش دواتر دَلْیا بوون ڕاست ده کات ده رچوون بۆ بیابان و ئیمانیان هیتاو له خوا پارانه وه خوا یش سزای نه دان، یونس عَیْیَاسَک گومانی وابوو که سزای ناده ی ن، یا ن له ناو سکی نه هه نگه که جیگای ته سک ناکه ی ن، دوا ی نه وه ی که سواری که شتییه ک بوو ترسان له وه ی نقوم بی ت، سێ جار تیرو پشکیان کرد یه ککیان زیاد بوو فری بده نه ناو ده ریا وه، هه ر سێ جا ره که یونس عَیْیَاسَک ده رچوو، بۆیه خۆی هه لدا یه ناو ده ریا که وه نه میش له ناو تاریکی له خوا ی گه وه ڕا یه وه نه ی په روه ردگا ر ه یچ په رستراویک به حه ق نه شایه نی په رستن بی جگه له زاتی پیروزی تۆ تا ک و ته نها و بی شه ریکی پا ک و مونه ززه یی بۆ تۆ به ڕاستی من له سته مکاران بووم و سته مم کرد کاتیک که قه ومه که ی خۆمم به جی هیشت لیم خۆشه ﴿١٩﴾ ئیمه ش وه لāmیا ن دایه وه و لئی خۆشبوو ی ن له و ته نگ ی و غه م و خه فه ته ڕزگا رمان کرد، به م شیوا زه ش باوه ڕداران ڕزگا ر نه که ی ن نه که ر بۆ لای ئیمه بکه ڕینه وه و ڕوو له ئیمه بکه ن ﴿٢٠﴾

حه وه ته م: فیری چۆنییه تی بانگه واز ت ده کات که به چ شیوه یه ک له واقیعه کاندایانگه واز بکه یت، له ڕوودا وه کاندایه بیته نه زمون بۆ ت که چۆن بانگه واز بکه یت و له کویدا نه رم و نیانی به کا ر ده هیئت و له کو ی دا ڕه ق و چه سپا و ده بیت و ه یچ گو ڕانکا ری نا کر یت و له ڕوودا و کات و شو ی نه کا ن دا چۆنییه تی بانگه وازی پیغه مبه ران هه لده بژ یر یت.

هه‌شته‌م: به خوئندنه‌وه‌ی ژیا‌نی پیغه‌مبه‌ران با‌شر له قورئان تیده‌گه‌یت و وه‌ری ده‌گریت و کاری پ‌ ده‌گه‌یت، نه‌و کات قورئان ده‌بیته‌ گه‌نجینه‌ی د‌ل وده‌روونت که مرو‌ف له قورئان گه‌یشت، د‌ل‌نیا ده‌بیته‌وه له ژیا‌ن و له سی‌کته‌ره‌کانی و به‌واتای خه‌می ر‌زق و پ‌وزی نییه و پا‌شان ترسی له گوم‌را و زالم‌انیش نییه و هه‌میشه ئاسووده و ئارامه و دووره له د‌له‌ راو‌ک‌ئ.

نۆیه‌م: ر‌یک‌خستنه‌وه‌ی ناو ماله‌کا‌هان، چاک‌کردنی ناو خ‌یزانه‌کا‌هان به پرووداو و ژیا‌نی پیغه‌مبه‌ران، ده‌بیته‌ باوک‌ منداله‌کانی وه‌ک ئی‌براهیم په‌روه‌رده‌ بکات، که له د‌وای خو‌ی ئیس‌حاق و یه‌عقوب بوونه پیغه‌مبه‌ر، وه‌کو بنه‌ماله‌ی (آل عمران) که هه‌ول‌یا‌ن بۆ ر‌زگاری بوو له‌ژ‌یر ده‌ستی طاغوت و ب‌ئ باوه‌رانی پ‌ۆم و ف‌یل‌بازی جووله‌که وه‌کو داوود که سوله‌ی‌مانی کرده ج‌ین‌شینی خو‌ی...هتد.

ده‌یه‌م و کو‌تایی: ئامانجم له‌م ک‌ت‌یبه‌دا په‌روه‌رده‌کردنی خودی تۆیه که خوئنه‌ریت، جا له هه‌ر چین و تو‌یژ‌یکی ئەم ک‌ت‌یبه‌ خو‌ت به‌ خاوه‌نی بزانه و له‌به‌ر خاتری خوا‌ی په‌روه‌ردگار بگه‌یه‌نه به‌خه‌ل‌کی تر، پ‌یاوان بۆ خ‌یزانه‌کانیا‌ن بخوئنه‌وه یا‌ن به پیچه‌وانه‌وه ئافره‌ته‌کان هه‌ول‌ب‌ده‌ن با‌سی بکه‌ن له دان‌یشتن و مه‌ج‌لیسه‌کان دا بی‌گ‌یرنه‌وه، بۆ نه‌وه‌ی خو‌ت به‌ه‌یزتر بیت له‌ پرووی ئینسانیه‌وه، پا‌شان سوود به‌ خه‌ل‌کی تر بگه‌یه‌نه.

که‌واته ده‌توانیت ئامانجی زیاتری ل‌ئ هه‌ل‌ب‌گ‌ۆزیت، به‌لام من به‌وه‌نده کو‌تاییم پ‌ی‌ه‌ینا، بۆ نه‌وه‌ی تۆی خوئنه‌ر ماندوو نه‌که‌م، جا با هه‌ل‌وه‌سته‌یه‌ک بکه‌ین و جار‌یکی تر با‌سه‌که ر‌یک‌ بخه‌ینه‌وه و ئیداری و ر‌یک‌خه‌ر بین و به‌ سیسته‌م بین، ئامانجه‌کان دیاری بکه‌ین.

۱. د‌ل‌نیا‌یی و یه‌قین و خاوه‌ن خو‌را‌گری‌مان ف‌ت‌رده‌کات.

۲. د‌لدانه‌وه و سه‌بووری ئەداته‌وه بۆ ده‌روو‌مان.

۳. لاس‌ی‌یک‌ردنه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ران و به‌ پ‌یشه‌نگ دانانیا‌ن.

۴. به‌د‌وای پا‌داشته‌وه بین له‌ خوا‌ی گه‌وره و چاوه‌پ‌ر‌تی پا‌داشت نه‌بین له‌ مرو‌ف.

۵. په‌ند وه‌رگرتن له‌ ژیا‌نی پیغه‌مبه‌ران، به‌ه‌یزکردنی ئەزموونی ژیا‌ن و که‌سایه‌تیم‌ان.

۶. دامه‌زراوی له‌ بیروباوه‌پ‌ماندا و خو‌را‌گر بین.

۷. ف‌ی‌روونی چۆنیه‌تی بانگه‌واز کردن له‌ پیغه‌مبه‌رانه‌وه.

۸. باشتەر تیگەیشتمانیان لە قورئان بەھۆکاری ژبانی پێغەمبەران.

۹. رێکخستنهوهی ناو مالی خۆمان و کەسووکەر و دراوسێ.

۱۰. خۆت بیر نهچێتهوه و کارکردن به ژبانی پێغەمبەران و پەنگدانهوهی له ژبانی خۆت دا.

هه‌رحه‌نده ئامانجی گه‌وره‌تر هه‌یه که ده‌بوو باسی بکه‌م، به‌لام هه‌شتمه‌وه که له ئه‌نجامی ئه‌و ئامانجانه بۆمان دروست بێت، ئه‌ویش گه‌رانه‌وه و هه‌ینانه‌دی حوکمی خوای په‌روه‌ردگاره که ئامانجی هه‌موو ئامانجه‌کانه.

په‌وانه‌وه‌ی ته‌مومژه‌کان له‌سه‌رده‌می وجوودی پێغەمبەران

بوونی پێغەمبەران له‌سه‌ر زه‌ویدا حه‌قیقه‌تی په‌هایه، چونکه زنجیری په‌یوه‌ندییه له‌ نیوانی خوای کردگاری بوون و مڕۆف به‌گشتی، هه‌روه‌کو پێشتر ئاماژه‌م پێداوه، ئه‌گه‌ر ژبان و ورده‌کاری ژبانی پێغەمبەران ده‌چێته‌ خانه‌ی میژوووه‌وه، به‌لام په‌یامه‌که‌یان هه‌ر له‌ خانه‌ی عه‌قیده و بیروباوه‌ردا ده‌می‌نێته‌وه، چونکه په‌یوه‌ندی به‌ خوای په‌روه‌ردگاره‌وه هه‌یه، په‌یامه‌که‌یان چۆنیه‌تی ناسینی خوای موته‌عال و داواکاری خوای موته‌عاله له‌ فه‌رمان و ئه‌رکی سه‌رشانی مڕۆفه‌کان به‌رانبه‌ر به‌ زاتی په‌روه‌ردگار و له‌هه‌مانکاتدا به‌رانبه‌ر به‌ مڕۆف و ژینگه‌و ده‌ورووبه‌ری.

ئه‌وانه‌ی که میژوونووس و هه‌روه‌ها پاشماوه‌ی دێرین و نووسراو و دیکۆمێنته‌ دێرینه‌کان هه‌موو باسی پێغەمبەران و وجوودی پێغەمبەرانیان کردووه، ئه‌مونه‌ی نووسراوه‌که‌ی گلگامیش که ناسراوه به‌ داستانی گلگامیش (ملحمة جلجامش) باسی نووح و لافاوه‌که‌ی نووحی له‌ نووسراوه‌کاندا کردووه، هه‌روه‌ها له‌ نووسراوه (هیرۆگلیفیه‌کان)ی فیرعه‌ونه‌کاندا باسی ئاده‌م و حه‌وا کراوه و هه‌کو میژوو یاداشت کراوه.

ته‌نانه‌ت لای یۆنانیه‌ کۆنه‌کان و فارسه‌کان که له‌ نووسراوه‌کانی (مه‌جووسه‌کان) وه‌ریان گرتووه ئه‌وانیش یاداشتی پێغەمبەرانیان کردووه له‌سه‌ر نووسراوی به‌ردو ئیسقان و دیواری ئه‌شکه‌وته‌کان به‌ناوی (جیومرث) یان (جیومرس).

مرۆف به سرووشتی چهزی به خواناسی و به ندایه تی ههیه، خوای گه وره ئه م فیطره ته ی له ناخی مرۆف دا پرواندوو، ههر بۆ ئه م مه بهسته یه پیغه مبه رانی په وانه کردوو و تا په یوه ندی نیوان مرۆف به خوای موته عاله وه پیکبخات و ناویشانی راستی خوا به خه لکی رابگه یه نن، له لایه کی تره وه گومانی ئه وه هه یه له سه ر پیغه مبه ران بۆچی هه موو پیغه مبه ران له رۆژه لاتی ناڤینه وه هاتوون و هه موو له و ناوچه نه ی زه ویدا بلبوو نه ته وه که له هیندستانه وه ده ست پیده کات تاکو میسر و سوودان، له نیوانیاندا عیراق و ئیرانی ئیستا و شام به گشتی.

راستی و دروستی وه لایمی ئه م گومانه له پرسیاره که دایه، چونکه ئه وانه ی که ژایانی پیغه مبه ران به ئه فسانه ده زانن، هه لبه ت له ژیارناس و کۆمه لئاسه کان و میژووناسان، ههر به م پرسیاره وه لایمی خۆیان ئه ده نه وه، چونکه له نیوانی پرووباری سه یحون و جه یحون له هیندستان و دیجله و فورات له ولاتانی میژو پۆتامیا و پرووباری نیل له میسر، جیگای ده ستپیکێ شارستانییه ت بووه له هه موو جیهاندا و خه لکی له ده وری ئه و پرووباراندا کۆبونه ته وه.

میژووی ئه م شارستانییه تانه ده گه رپته وه بۆ نزیک هه شت هه زار سال به ر له ئیستا، واتا سه ره تای ده ستپیکێ کۆمه لگا و فه رمانداری و کشتوکال و پیکه وه ژیان و گۆرینه وه ی پیداو یستی مرۆقه کان و ئالوگۆر کردنیان، ده گه رپته وه بۆ هه شت هه زار سال، ئه م میژوو و تا راده یه ک کۆ ده نگی له سه ر دروست بووه هه موو ئه کادیمیا و زانکۆکانی جیهان و ده زگا کانی لیکۆلینه وه ی زانستی له بواره کانی (ئارکۆلۆژیا) شوینه وارناسیدا هه موو هاوران.

هاتنی پیغه مبه رانیشت بۆ ئه و ناوچه یه، هه روا هه ربه مه کی نییه، هوکاره که ی ده گه رپته وه بۆ بوونی مرۆفی یه کجار زۆر له و ناوچه نه دا و پیکه خستی ژایانیان به ژیار و شارستانییه ته وه.

هه روه ها هاتنی میژووی پیغه مبه رانیشت تپه ر ناکات له و میژوو له ئاده مه وه تا خاته م که محمه ده ﷺ، نزیک هه شت هه زار سال ده کات تا ئه م سه رده مه.

گومانیکێ تری ئه وانه ی که له بواری میژووی شوینه وارناسیدا له سه ر پیغه مبه ران دایانناوه، بریتیه له وه ی که پیغه مبه ران له دوا ی خۆیان شوینه واریان جینه هیشتوو و هیچ قه لا و قوله یه ک له دوا یاندا به جی نه ما.

له وه لایمدا بۆ ئه م گومانه ئه گه ر به اتایه و پپچه وانه ی به رجه سه ت بوایه، ئه و و جوودی پیغه مبه ران نه ده بوو، به لکو پادشا و مه لیک ده بوون و به دوا ی سه ره رری ناوو ناوبانگ و مانه وه ده بوون له م دنیا و ژیا نه دا، ئه گه ر به چاوی واقعیه وه ته ماشای پیغه مبه ران بکه ین، کاری ئه وان گه یاندنی په یامه که یان بووه، نه ک دروستکردنی شکۆ و سه ره رری.

پيغهمبه ران وه كو هه موو كه سيكي ئاسايى و ساده ژيان و جياوازيان ئه وه بووه كه په ياميان بو هاتوو، يا خود ئه گهر له دواى خويان قهلا و مونومينت و نزرگيان جي بهيشتايه، ئه وكات گومان له راستگوييان ده كرا.

كو تا گوماني گشتى له م به شه دا ئه وه به بو چى باسى كه م ترين پيغهمبه ر كراوه له كاتيكد له ماوه ي ئه وه هه شت هه زار ساله زياتر له (٢٥) پيغهمبه ر هاتوو، له كاتيكد له ئيسلامدا دان به وه دا نراوه له لايه ن پيغهمبه ر محمهد ﷺ كه له سه روو سه د هه زار پيغهمبه ر و جوو ديان هه بووه، بو ته نها (٢٥) يان ئه گهر زياتر ناگاته ٤٠ پيغهمبه ر كه باس كرابي ت و له قورئان و فه رموو ده دا.

له وه لامدا ده ليم؛ گومان له زوري پيغهمبه ران نيه، به لام ژياني هه موو پيغهمبه ران، ژياني هه ر جوړه له پيشه وه ران وه ربگري ن ده بينين نزيكه له يه كه وه، يا خود ژياني پادشا و مه ليكه كان ئه گهر ليكولينه وه له ژيانيان بكه ين، ده بينين زور له يه كه وه نزيك و ليكچوون و هاوبه ش زوره له نيوانياندا.

هه روه ها ژياني پيغهمبه ران به گشتى له يه ك ده چن، بانگه واز و ده ربه ده ري و ناږه حه تنى و ناسوره، هه روه ها په روه رده كردنى خه لكى و بلاو كرده وي به كتاپه رستيه، هه ر به م هو كا ره خواى گه وره ناوى ٢٤ پيغهمبه رى بر دوو له قورئان دا بي جگه پيغهمبه رى ئيسلام محمهد ﷺ و اتا به خودى پيغهمبه روه ٢٥ پيغهمبه رن (عليهم الصلاة والسلام).

ئه وانيش بري تين له: ئاده م، ئيدريس، نووح، هوود، صالح، ئيبراهيم، لوط، ئيسماعيل، ئيسحاق، يه عقووب، يوسف، شوعيب، ئه يووب، ذولكفل، موسا، هاروون، داوود، سوله يمان، ئيلياس، ئه ليه سع، يونس، زه كه ريا، يه حيا، عيسا و پيغهمبه رى نازدار محمهد (سه لامى خواى گه وره له هه موويان بيت)، جا له ناو ئه م پيغهمبه رانه دا ٥ پيغهمبه رى خاوه ن عه زم و هي زي تي دا هه لباردوه، خواى مو ته عال ناوى ناو ن به (اولو العزم) كه خاوه ن پايه و پيگه ي تاي به تن ئه وانيش (نووح، ئيبراهيم، موسا، عيسا و محمهد) ن، له ناو هه مووياندا پيشه واو ئيما ميكي هه لباردوو به ناوى محمهد ﷺ كه ئيما مى پيغهمبه رانه.

باسى ژياني ئه م ٢٥ پيغهمبه ره هه موو پيگهاته ي ژيان و ژيار و يه كتاپه رستى و بانگه واز و جهاد... هتد تي دا كو بو ته وه، ئه و نه ده ش بو خه لكى خاوه ن بيرو هو ش و عه قل به سه بيري ان لي بكاته وه و له ژيانيان بكولي ته وه.

ئهم چهند گومانه سهره‌تاییه‌م لیره‌دا یاداشت کرد مانای وا نییه، ئیتر گومان نه‌ماوه، به‌لکو ئهم گومانانه گشتیه‌و بۆ چوونه ناو باس سهره‌تا پتویستمان پتی ده‌بیت، به‌لام یه‌شتا گومان که‌لیکی زۆر ماون که له لاپه‌ره‌کانی داهاتوودا به جوانی و زانستیانه هه‌مووی ده‌په‌وێینه‌وه به پشٹیوانی خوای گه‌وره.

لیره‌دا ده‌بیت ئه‌وه‌ش پروون بکه‌ینه‌وه که باس له چیرۆک و حیکایه‌ت ناکه‌ین، وه‌کو خه‌لکانیکی تر ناویان ناوه چیرۆکی ژبانی پیغه‌مبه‌ران، به‌لکو ئه‌مانه پرووداوی راسته‌قینه‌ن و پروویانداوه، دووره له چیرۆک و خه‌یال و فه‌نتازیا، له راستیدا نه‌شیاوترین وشه که به‌کار ده‌هێنریت وشه‌ی (چیرۆکه) بۆ پیغه‌مبه‌ران.

ئه‌وه‌ی که باسی ده‌که‌ین وه‌حیه، هیچ کات وه‌حیی خوای ناچیته‌ خانه‌ی چیرۆک، خوای به‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمویت: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَٰكِن جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ الشوری

واته: به‌م شیوازه ئیتمه‌ روحیکمان به وه‌حی بۆ ناردوویت، که مه‌به‌ست پتی قورئانه، به‌رۆح ناوی بردوووه له‌بهر ئه‌وه‌ی چۆن لاشه به‌بێ رۆح ناژی مروّفیش به‌بێ قورئان ناژی، ئه‌ی محهمه‌د ﷺ تۆ پێش ئه‌وه‌ی قورئانت بۆ بیت نه‌تده‌زانی قورئان چیه‌و چی تیدابه‌ و ئیمان هه‌تیا و درێژه‌ی ئیمان چیه، به‌لام ئه‌و قورئانه پیرۆزهمان کردوووه به‌ نوورو پرووناکیه‌که که هیدایه‌تی ههر که‌سیکی پێ ئه‌ده‌ین له به‌نده‌کانی خۆمان که ویستمان لێ بیت و شایه‌نی هیدایه‌ت بێ، تۆ ئه‌ی محهمه‌د ﷺ هیدایه‌تی خه‌لکی ئه‌ده‌یت و پێنمایان ئه‌که‌یت بۆ رێگای راستی خوای گه‌وره.

که‌واته ژبانی پیغه‌مبه‌ران چیرۆک نییه، به‌لکو پروودا و میژوووه، له‌سه‌رو هه‌موو ئه‌مانه‌شه‌وه بیروباوه‌په‌.

تایبه‌مه‌ندی پیغه‌مبه‌ران

پیغه‌مبه‌ران تایبه‌مه‌ندیان زۆره، سهره‌تا هیچکام له پیغه‌مبه‌ران نه‌یانزانویه ده‌بنه پیغه‌مبه‌ر، واتا پیغه‌مبه‌رایه‌تی هه‌لبژاردنی خوای موته‌عاله، له‌م باره‌وه خوای موته‌عال ده‌فه‌رمویت: ﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ الحج

واتە: خۋاي گەورە خۆي لە فرىشتەكان نۆردراوى خۆي ھەلئەبژىرى ۋەكو (جبرائىل و ئىسرافىل و مىكائىل و ملك الموت) لەناو خەلکىشدا پىغەمبەران ھەلئەبژىرى، مەلائيکەتەكان ۋەكو نۆردراو بۆ لای پىغەمبەران بۆ ئەنجام دانى فەرمانى خوا، لەناو مەروفيشدا كەسانىك ھەلئەبژىرى ئەيانكات بە پىغەمبەرى خۆي، بە دۇنيایى خۋاي گەورە زۆر بىسەر و بىنايە.

ھەر ھەل ھەل جىگەيەكى تردا زياتر پرونى دەكاتەو ۋە دەفەر مويىت: ﴿إِنَّ اللَّهَ أَصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ آل عمران

واتە: بە دۇنيایى خۋاي گەورە ئادەم و نوح و ئالى ئىبراھىم خۆي و نەوھەكانى كە پىغەمبەر بوونە و ئالى عىمران كە عىسا لەوان بوو ئەمانەى ھەلئەبژاردوو بەسەر ھەموو جىھاندا.

كەواتە ھىچ پىغەمبەرىك نەبوو بەھۆكارى زىرەكى ياخود فەيلەسوفى و بىرمەندى بوويىتە پىغەمبەر، بەلكو ھەلئەبژاردەى خۋايى تەنھا بەس بوو ۋە كە خاوەنى عەقلى سەلىم بىت.

* پىغەمبەران پيش ھاتىيان ھەموويان خەلکى خاوەن پەشتى بەرز و ئاكارى پر جوانى بەھەل بەنرخ بوون، چونكە لەكاتى ھاتنى ۋەھىدا بۆيان خاوەنى تاوانى زەق و گەورە نەبوون تا لەناو خەلکىدا تانەيان لى بدريت و بەچاوياندا بدريتەو، بگرە لەو پەرى پەشتجوانى و ئاكارى بەرزدا بوون، بەلام مەروفي بوون ۋەكو ھەموو مەروفيەكانى ترى دىنا ژيان، بگرە ھەلەى بچووكى مەروفيان ھەبوو، بەلام ۋەكو ئەوھى مەى خۆر و زالم و داوين پيس..ھتد لەم جۆرە تاوانانە حاشا پىغەمبەران بەگشتى پاك و بىگەرد بوون، ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ أَيْمَةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَبِيدِينَ﴾ (الانباء)

واتە: كرديانمان بە پيشەواو بە رينمايى ئيمە ھىدايەتى خەلکيان ئەدا، خەلکى شوينيان ئەكەوتن، ۋەھىشمان بۆ ناردن كە كەردەوھى چاك ئەنجام دەن. نۆيزەكانتان بکەن و زەكاتى مالتان دەن بەراستى ئەوان بە جوانترين شىواز عىبادەتى ئيمەيان ئەکرد.

* پىغەمبەران (الرسل) يان ھەوالھينەران (الانباء) خاوەنى پەيام بوون و مەرج بوو ھەسەريانە پەيامەكە بگەيەنن كە ناسينى خواو پۆزى قيامەت و شەريەتە، خۋاي گەورە دەفەر مويىت: ﴿يَنْزِلُ أَلْمَلَكُ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ﴾ (النحل)

واته: خوی گه‌وره فریشته‌کان دانه‌به‌زیتی به وه‌حی به فرمانی خوی گه‌وره، وه‌حیه‌که‌ی ناوانوه به روح له‌بهر ته‌وه‌ی مروّف پتی ته‌ژیت چۆن به روح ته‌ژی، بۆ ههر که‌سیک له به‌نده‌کانی خوی که ویستی لی بیت وه‌حی دانه‌به‌زیتی و ته‌یکات به پیغه‌مبه‌ر. که ناگاداری خه‌لکه‌که بکه‌نه‌وه که هیچ په‌رستراویک به‌حه‌ق نییه شایه‌نی په‌رستن بیت ئیلا زاتی پیروزی الله نه‌بن، که‌واته ئیوه به‌تاک و ته‌نها خوی گه‌وره به‌رستی و خۆتان بپاریزن له‌وه‌ی که شهریک بۆ خوا دانین چوونکه پروو به‌پرووی سزای خوی گه‌وره ته‌بنه‌وه.

هه‌روه‌ها مافی ته‌هوشیان نه‌بوو که بیروباوه‌ری تری تیکه‌ل بکه‌ن و واجب بووه له‌سه‌ریان که وه‌کو خوی بیگه‌یه‌نن به‌بن گوپانکاری، خوی گه‌وره ده‌فه‌رموویت: ﴿وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا أَتُنَبِّئُهُمْ بِغَيْرِ حُدُودِ مَا بَدَّلُوا قُلُوبَهُمْ فَلَا أَبْدَلَهُ مِنْ تِلْقَائِهِمْ يُفْسِدُونَ أَعْيُنَهُمْ إِنَّهُمْ وَاعِدُونَ الْعَذَابَ عَظِيمًا﴾ یونس

واته: کاتیک ئایه‌ته‌ه پروون و ناشکراکانی ئیمه‌یان به‌سه‌ردا ته‌خویندریته‌وه، ته‌وانه‌ی که به ئومیدی گه‌یشتن نین به ئیمه‌و باوه‌ریان به زیندوو بوونه‌وه نییه ته‌لین: ئه‌ی محمه‌د صَلَّی‌اللّٰهُ‌عَلَيْهِ‌وَاٰلِهٖ‌وَسَلَّمَ قورئانیکی تر بینه جگه له‌مه یاخود بیگوپه ئه‌ی محمه‌د صَلَّی‌اللّٰهُ‌عَلَيْهِ‌وَاٰلِهٖ‌وَسَلَّمَ پێیان بلن: من بۆم نییه له‌لایه‌ن خۆمه‌وه ده‌ستکاری بکه‌م و بیگوپم من ته‌نها شوین ته‌و وه‌حیه‌ی ته‌که‌وم که له‌لایه‌ن خوی گه‌وره‌وه بۆم دیت، من ته‌گه‌ر سه‌رپیچی په‌روه‌ردگارم بکه‌م له سزای پۆژیکی زۆر گه‌وره ته‌ترسیم که پۆژی قیامه‌ته‌.

* ناکریت و ناشیت نازناوی تر له‌خۆیان بنین وه‌کو چاکه‌خواز یان بیرمه‌ند و فه‌بله‌سوف...هتد. ناشکریت و جائیز نییه خه‌لکی به‌م ناوانه‌وه بانگیان بکات، پزیز بۆ پیغه‌مبه‌ران ته‌وه‌یه که به پیغه‌مبه‌ر ناوبهرین.

* جیاوازی نێوان پیغه‌مبه‌ر و هه‌واله‌ینه‌ر (الرسول و النبی)

الرسول واتا خاوه‌نی په‌یامه‌ و ده‌بیت په‌یامه‌که‌ی بگه‌یه‌نیت و په‌یامه‌که‌ تاییه‌مه‌نده بۆ خوی که پپووسته بیگه‌یه‌نیت، به‌لام هه‌واله‌ینه‌ر خوی خاوه‌ن په‌یام نییه، به‌لام ده‌شیت په‌یامی پیغه‌مبه‌ری تر بگه‌یه‌نیت وه‌کو پیغه‌مبه‌رانی به‌نی ئیسرائیل که هه‌موو فه‌رمانیان به (ته‌ورات) و (صوحف) کردوو که بۆ مووسا هاتوو، سه‌لامی خوا له هه‌موویان بیت.

* پیغه‌مبه‌ران بۆ هه‌موو گه‌لانیکی پۆشتوون، خوی گه‌وره له په‌یامی خوی ناگاداری کردونه‌ته‌وه، په‌یامی خاوی پروونه و ههر هه‌مان په‌یامه له ئاده‌مه‌وه تا خاته‌م محمه‌د

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كهواته خواي گهوره دادپهروهه و حوجهي لهسهر ههموو مروّفه كان كردوو و دهفه رمووت: ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الزَّلَّاتِ فَمِنْهُمْ مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَمَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾ النحل

واته: به دلنیايي ئيمه بۆ ههموو کومه له خه لك و نه ته وه يه كه له شوي نيك ژيا بيتن پيغه مبهري کمان بۆ ناردوون، نيشي ههموو پيغه مبهريان نه وه بووه به خه لکه كه يان وتوو: نه ي خه لکينه به تاك و ته نها خواي گهوره به رستن و شهريك بۆ خوا دامه نين، خوتان دوور بخه نه وه له تاغو ته كان وه كو شه يتان و فالچييه كان و ساحيره كان و بت و ههموو كه سيك كه به رستريت و پازي بيت به و په رستنه، يان بانگه وازي خه لکي بکات بۆ په رستني خو، يان باوه پري به حوکمي خواي گهوره نه بيت و به کونه په رستي بزانييت، يان حوکميکي تر به باشتر بزانييت له حوکمي خوا، يان يه کساني بکات به حوکمي خوا، هه يان بووه خواي گهوره هيدا يه قی داوون لهسهر دهستي پيغه مبهريان، هه يشيان بووه گومپايي به سهرياندا چي به جي بووه له بهر نه وه ي شايه ني هيدا يه نه بوونه، ده ي ئيوه به سه ر زه ويدا بگه پرين و په ندو ئاموزگاري وه رگرن و بزنان سه ره نجامي ئوممه تاني پيشتر كه پيغه مبهرياني خوايان به درو زانيوه وه كو عادو ته موودو نه وانه چيان به سه ره تاوو وه سه ره نجاميان چوون بووه و خواي گهوره چوون له ناوي بردوون.

* پيغه مبهريان و هه والهيته ران له پله و پا يه دا جيا وازن، به لام بۆ مروّف نيه موجداه له و شه ر لهسهر نه وه بکات كه کامه يان باشه، نه وه فه زل و نه جر و پاداشت و پله يه كه خواي گهوره داو نيه تي وه كو خو ي با سي ده كه ين وه كو پيغه مبهري خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له پرسيا ريكي نه بو زه پري غيفاري ئاراسته ي پيغه مبهري كرد وتي: ژماره ي پيغه مبهريان چه نده؟ پيغه مبهري فه رمووي: ۳۲۵ پيغه مبهري، پاشان نه بو زه پري نه ي ژماره ي هه والهيته ران چه نده؟ فه رمووي ۱۲۰ هه زار به گشتي و ۳۱۵ له ناوياندا پيغه مبهري^(۲).

ههروه ها له پله و پا يه ي پيغه مبهريان ده فه رمووت: ﴿وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّنْ نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۳۱﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيُوسُفَ وَلُوطًا ﴿۳۲﴾ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۳۳﴾ الأنعام

(۲) - عن أبي ذر قال: قلت: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَمْ الْأَنْبِيَاءُ؟ قَالَ: مِائَةُ أَلْفٍ وَعِشْرُونَ أَلْفًا. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَمْ الرُّسُلُ مِنْ ذَلِكَ؟ قَالَ: ثَلَاثٌ مِائَةٌ وَخَمْسَةٌ عَشْرَ رُسُلًا أَخْرَجَهُ الْإِمَامُ أَحْمَدُ فِي مُسْنَدِهِ.

بُرُوجِ الْفُلْدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ ءَامَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَتَلُوا وَلَكِنْ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٧﴾ البقرة

واته: ئەم پێغه مبه رانه فهزلی هه ندیکیا مان داوه به سه ر هه ندیکیا ندا له پله و پایه دا که پێغه مبه ری خوا ﷺ با شترینا نه، هه یانه قسه ی له گه ل خوا ی گه و ره کردوو ه وه کو مووسا ﷺ، پله و پایه ی هه ندیکیا نی به رز کردو ته وه کو مه لێک به لگه ی پروو و ئاشکرا و مو عجیزه مان به عیسا ی کو ری مه ری هم ﷺ به خشی، پشتیوانی مان کرد به (روح القدس) به جبریل، یان به و رۆحه ی که خوا ی گه و ره کردیه به ری، ئە گه ر خوا ی گه و ره ویستی لێ بوا یه (ویستی که و نی قه ده ری نه ک ویستی شه رعی) خه لکی له دوا ی نار دنی پێغه مبه ران کو شتاری یه کتریان نه ئە کرد، به تاییه تی له دوا ی ئە وه ی که به لگه ی پروو و ئاشکرا یان بۆ ها ت، به لām ئیختیلاف و جیاوازی که و ته نیا و نیا نه وه، هه یان بوو ئیما نی هێنا به پێغه مبه ران و شوێن پێغه مبه ران که و ت و هه یان بوو کو فری کرد، ئە گه ر خوا ی گه و ره ویستی لێ بوا یه ئە وان کو شتاری یه کتریان نه ئە کرد، به لām خوا ی گه و ره ویستی له هه ر شتیک بێ ئە یکا ت که س نییه ویستی خوا ی گه و ره بگه ر نیتیه وه.

هه روه ها ده فه رمو یت: ﴿وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَءَاتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا﴾ (الإسراء)

واته: په روه ر دگا رت زانا تره به حا لی ئە و که سانه ی که له ئاسما نه کا ن و زه ویدا هه ن کامیا ن گو ێرا یه ل و کامیا ن سه ر پێچیکا رن به د نیا یی ئیتمه فه زلی هه ندیک پێغه مبه ران مان داوه به سه ر هه ندیکی تریا ن وه کو ئیبرا هیم و مووسا و عیسا و نووح و محمه د (سه لامی خوا له هه موویا ن بی ت) که گه و ره ترینیا ن پێغه مبه ری خوا یه ﷺ زه بوو ریشما ن به داوود پێغه مبه ر به خشیوو ه.

به لām ئیما ندا ر ده بی ت ئیما نی به م شیوه یه بی ت و جیاوازی نه کا ت له نیا و نیا ندا، خوا ی گه و ره فیرما ن ده کا ت له قورئا ن دا که به م شیوه یه بین، ﴿ءَامِنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ ءَامِنٌ بِاللَّهِ وَمَلَكِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نَقِرُّ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ (البقرة)

واته: پێغه مبه ری خوا ﷺ و باوه ردا ران ئیما نیا ن به و قورئا نه پێرۆزه هێنا وه که له لایه ن په روه ر دگا ره وه بۆیا ن دا به زیه، به هه موو ئە و شتا نه ی که له م قورئا نه دا هه یه، هه موویا ن ئیما نیا ن به خوا ی گه و ره و مه لانی که ته کا نی و کتیه ئاسما نییه کا نی و پێغه مبه رانی هێنا وه، ئیتمه

جیاوازی ناکهین له نیتوان هیچ پیغه مبهریک له پیغه مبهران و ئیمان به ههر هه موویان ئه هیتین باوهرداران و پیغه مبهرهکان فهرموویان: ئه ی پهروهردگار ئیمه به گوئی فهرمایشتی تۆمان بیست و لئی تیکه یشتین و گوئی پابه لئی تۆمان کردو وه لآمان دایته وه، ئه ی پهروهردگار تۆش لیمان خوشبه و مه صیرو سه ره نجام و گه رانه وه ی ئیمه ههر بۆ لای تۆیه.

ههروه ها خوی گه و ره ناوی نه بر دوون، زاتی پاکی ده فهرمویت: ﴿وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾ النساء

واته: چه نده ها پیغه مبهری تر که له پیشترا یان له پیش ئه م سووره ته دا چیرۆک و به سه ره تایمان بۆ تۆ گه یرا وه ته وه ئه ی محمه د ﷺ له قورئانی پیرۆزدا چه نده ها پیغه مبهرا نی تریش هه یه که چیرۆک و به سه ره تایمان بۆ تۆ نه گه یرا وه ته وه، خوی گه و ره قسه ی له گه ل مووسادا کردوو به دلنیا یی و به حه قیقه ت که ئه مه یش پێزیکه بۆ مووسا ههر بۆیه پێی و تراوه: (کلیم الله).

له ناویشیاندا پینچ پیغه مبهر ئولول عه زم هه یه که خوی گه و ره ده فهرمویت: ﴿فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ كَأَنَّهَمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ بَلَّغَ فَبَلَ يَهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ﴾ الأحقاف

واته: ئه ی پیغه مبهر ﷺ ئارام بگره ههروه کو چۆن پیغه مبهرا نی (ئولول عه زم) که خاوه نی عه زیمه ت و دامه زراوی بوونه ئارامیان گرتوو له به رامبه ر ئازاری قه ومه کانیان، په له ی سزا مه که سزایان بۆ دابه زیت پۆزیک که به چاوی خۆیان سزای خوی گه و ره ده بین که له دنیا هه ره شه یان لێ کرا بوو پێی، وه ک ئه وه وایه که له دنیا دا نه ژیا بیتن ته نها چه ند کاتیک له پۆزدا ئه م قورئانه ی که تۆ ئامۆزگاریانی پێ نه که ی پاگه یان دیتیکه تا عوزریان نه مینێ له قیامه ت هیچ که سیک له ناو ناچی ته نها ئه و که سانه نه بێ که له گوئی پابه لئی خوی گه و ره ده رچوونه.

* هه موو پیغه مبهران پێشه نگن و ده بیت چاویان لێ بکری ت و لاسایی بکری نه وه، ئه مه ش فهرمانی خوی گه و ره یه ده فهرمویت: ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ ءَاتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبُوءَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبْهَدْنَاهُمْ أَفَتَدْرِكُ قُلُ لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ﴾ الأنعام

واته: ئا ئه مانه ن که کتاب و حوکم و بریارو زانیاری و پیغه مبه رایه تی و په یاممان پێ به خشیوون، ئه گهر کافرانی قورهبشیش کوفر بکه ن به پیغه مبه ری خوا ﷺ ئه وه ئیمان ئه به خشین به که سانیکی تر که موهاجیرو ئه نصارو سه حابه ی پیغه مبه ری خوان ﷺ و شوینکه وتوانیانن تا رۆژی قیامه ت که ئه مانه کافر نین و ئیمانیان به پیغه مبه ری خوا ﷺ هیناوه ﴿٥٨﴾ ئا ئه مانه ن که خوای گه وره هیدایه تی داو، ئه ی محهمه د ﷺ تۆش شوینی هیدایه تی ئه وان بکه وه، شوینی پیغه مبه رانی پێش خۆت بکه وه، ئه ی محهمه د ﷺ پێیان بلێ: من داوای ئه جرو پاداشت و پاره له ئیوه ناکه م له سه ر ئیمان هینان و هیدایه ت، به لکو ئه م قورئانه ته نها یادخسته وه یه که بۆ هه موو جیهان به قورئان یادتان ئه خه مه وه ﴿٥٩﴾

یاخود ده فه رمویت: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ ﴿٦٠﴾ الأحزاب

واته: به دلنایایی له پیغه مبه ری خوا دا ﷺ بۆ ئیوه پێشه وایه تیه کی زۆر جوان هه یه و پێشه وایه مامۆستای چاکی ئیوه یه و چاو له پیغه مبه ری خوا ﷺ که ن و شوینی بکه ون، به لām بۆ که سیک که به ئومیدی خواو رۆژی دوایی و پاداشتی خوای گه وره هه بیت، زیکری خوای گه وره ی زۆر کرد بیت.

هه ره وه ها له کاتی نوێژدا داوا ده که ن له خوای په ره رده گار که به مانخاته سه ر ڕێگای راست و ڕێگای پیغه مبه ران و چاکه خوازان و شه هیدان و راستگوێیان، ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ﴿٦١﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٦٢﴾ الفاتحه

واته: ئه ی په ره رده گار هیدایه تمان بده و پێنماییمان بکه بۆ ڕێگای راست و به رده واییمان پێ ببه خشه له سه ر ڕێگای راست که ئیسلامه ﴿٦٣﴾ ڕێگای ئه و که سانه ی که وایه نعه مه تی خۆت پێزانده و به سه ریاندا له پیغه مبه ران و راستگوێیان و شه هیدان و پیاوچاکان که ئه وانه باشرین هاوه لێ، نه ک ڕێگای ئه و که سانه ی که وایه نه به ت لێیان گرتوه و لێیان توو په بووی که جووله که ن، چونکه زانیاریان هه بوو به لām کاریان پێ ناکرد، نه ڕێگای ئه و که سانه ی که وایه و لێ و گومراو سه رگه ردان بوون که گاوه رکانن، چونکه به نه زانی و بێ زانیاری کاریان ده کرد واته: خوایه ئه م دوایانه مان قه بوول بکه ﴿٦٤﴾

* هه‌موو پیغه مبه‌ران خاوه‌نی موعجیزه بوون، که سه‌رکه‌شان و لوتبه‌رزه‌کانی پښ سهرشور و زه‌لیل کردوو، نه‌ویش کاریکه خوای په‌روه‌ردگار نه‌نجامی نه‌دات له‌سهر ده‌ستی پیغه مبه‌ره‌که‌ی، که له توانای مروّف سهرده‌می خویدا نه‌بووه.

* له‌سهر هه‌موو ئیمانداریک واجبه که بروای به پیغه مبه‌ران هه‌بیت، خو به پیغه‌وانه‌وه نه‌گهر بروای به یه‌کیک له پیغه مبه‌ران نه‌بوو که ناویان هاتوو له قورئان و سوننه‌ت دا، نه‌وه به دنیاییه‌وه کافر ده‌بیت و له‌خانه‌ی میژوو دهرده‌چیت، ده‌بیته بیروباوه‌پ و عه‌قیده، خوای موته‌عال فه‌رمانان پیده‌کات که بروایان پی‌به‌یتین و ده‌فه‌رمویت: ﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرٰهٖمَ وَإِسْمٰعِیْلَ وَإِسْحٰقَ وَیَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِیَ مُوسٰی وَعِیْسٰی وَمَا أُوتِیَ النَّبِیُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ لَا نَفَرِقُ بَیْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ البقرة

واته: موسلمانان ئیوه بلّین: ئیمه ئیمانان به‌خوای گه‌وره و به‌و قورئانه پیروژه هیناوه که بۆ ئیمه دابه‌زیوه. ئیمانان به‌و کتیبه ئاسمانیانه هیناوه که بۆ ئیراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب و ئه‌سباطیش دابه‌زیوه ئه‌سباط، نه‌وه‌کانی یه‌عقوب بوونه ئه‌وه‌ی که بۆ مووسا و عیسا دابه‌زیوه و هه‌رچی کتابی هه‌یه بۆ پیغه مبه‌ران هاتبێ له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگار ئیمه‌ی موسلمان باوه‌رمان به هه‌ر هه‌مووی هه‌یه جیاوازی ناخه‌ینه نێوان هه‌ندیکیان باوه‌ر به‌هه‌ندیکی بیتین و باوه‌رمان به هه‌ندیکی نه‌بێ به‌لکو باوه‌رمان به هه‌ر هه‌مووی هه‌یه، ئیمه موسلمانین خو‌مان ته‌سلیمی خوای گه‌وره کردوو.

﴿ءَاٰمَنَ الرَّسُوْلُ بِمَا اُنزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَّبِّهٖ ۚ وَالْمُؤْمِنُوْنَ كُلُّ ءَاٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ ۚ وَكُتُبِهٖ ۚ وَرُسُلِهٖ ۚ لَا نَفَرِقُ بَیْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ۚ وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ غُفْرٰتُكَ رَبَّنَا ۚ وَآلَیْكَ الْمَصِیْرُ﴾ البقرة

واته: پیغه مبه‌ری خوا ﷺ و باوه‌رداران ئیمانان به‌و قورئانه پیروژه هیناوه که له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاره‌وه بۆیان دابه‌زیوه، به هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی که له‌م قورئانه‌دا هه‌یه هه‌موویان ئیمانان به خوای گه‌وره و مه‌لائیکه‌ته‌کانی و کتیبه ئاسمانیه‌کانی و پیغه مبه‌رانی هیناوه، ئیمه جیاوازی ناکه‌ین له نێوان هیچ پیغه مبه‌رێک له پیغه مبه‌ران و ئیمان به هه‌ر هه‌موویان نه‌هینین باوه‌رداران و پیغه مبه‌ره‌کان فه‌رموویان: ئه‌ی په‌روه‌ردگار ئیمه به‌گوێ فه‌رمایشی تۆمان بیست و لێی تیکه‌یشتین و گوێپایه‌لی تۆمان کردو وه‌لامان دا‌بته‌وه، ئه‌ی په‌روه‌ردگار تۆش لێمان خۆشبه و مه‌صیرو سه‌ره‌نجام و گه‌رانه‌وه‌ی ئیمه هه‌ر بۆ لای تۆیه.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا﴾ النساء

واته: به دنیایی نهو که سانهی که کوفر نه کهن به خوای گه وره به پیغه مبه رانی نه یانه وی جیاوازی بخه نه تیوان خواو پیغه مبه رانی به وهی که نه لَین: ئیمه ئیمانمان به خوا هه یه، به لام ئیمان به پیغه مبه ران ناهیتن، یاخود نه لَین: ئیمه ئیمان به هه ندی له پیغه مبه ران دَینین و کوفریش به هه ندیکیان نه کهین، که جووله که ئیمانیان به مووسا هینابوو کوفریان به عیسا و محهمه د کرد ﷺ گاوره کان که ئیمانیان به عیسا هینا و کوفریان به محهمه د کرد ﷺ نه یانه وی به حیسابی خوایان پَیگاو دینیکی مام ناوه ند بگرنه به رﻩ به پراستی کافری راسته قینه و تهواو نه مانه ن بۆ کافرانیش له ناو ناگری دۆزه خ سزایه کمان داناوه که ریسواو سه رشو پریان نه کهین ﴿۱۳۰﴾

* هه موو پیغه مبه ران مه عصومن واتا پارێزراون له لایه ن خوای په روه ردگاره وه، نهو پاراستنه ش بریتیه له تاوانی گه وره، وه کو زینا، مهی خواردنه وه، رپیا، نه پاراستنی حه قی دایک و باوک، وازهیتان له به ندایه تی، پیغه مبه ران دووربوون له هه موو هه له و تاوانیک، به لام هه له ی بچووکیان هه بووه وه کو هه له ی له پیش دانان، یاخود له بیرچوونه وه، نه مه ش بۆ نه وهی له مرۆف بوون ده رنه چن.

مه نه ه جی گپرا نه وهی سه ردی میژوو یی له م مهمله که تی پیغه مبه رانه دا

پتویسته نه وه بۆ خوئنه ر ئاشکرا بکهین لیره دا به گپرا نه وهی سه ردی میژوو یی باسه که ده ست پیناکه م، به لکو به شیوازی (ئوسلوپی) یه قینی و دلنیا بوون ده ست پیده که م به دارشتنه وهی باسه کان، چونکه راستی نه وه یه من ناتوانم له خو مه وه بنووسم، به لکو نه مه وه حیه و نه وه ندی بواری منی تیدا ده ست ده که ویت، چه ند باسیکی گرنه گ بکه م، نه ویش له نه نجامی خو ئنده وه مه بۆ ده قه کانی قورئان و سوننه ت، به لام نه وهی که لیره دا له ده قه کانه وه وه رده گرم، بریتیه له خو ئنده وه یه کی واقعی و گونجاندنی له گه ل واقعی سه رده م دا، ناساندنی بواره کانی کۆمه ئناسی به مه نه ه جی ئین خه لدوون، پاشان باسی دید و تیروانیی ئابووری له سه ربنه مای ئابووری ئیسلامی و فیه قهی ئیسلامی به تابه ت مالیک بن نه بی، پاشان هه موو ئوسلو به نه کادیمییه شوینه وارناسی و خو ئنده وه بۆ میژوو به قوتابخانه جیاوازه کانییه وه، هه ولته ده م

برۆمه ناو ورده کاری، به لّام نه و ورده کاریانه ی که پّیداویستی ژیا نی مروّقایه تین، بۆ من گرنک نییه له م باسه دا بزّانم (هوودهوود) تیر بووه یاخود مّ، گرنک نییه بزّانم ژنه که ی نووح یان لووط ناوی چی بووه، به لّام بزّانم دایکی هه زه رته مووسا ناوی چیه، چونکه میحوه ری سه ره کییه و پۆلّی گرنکی هه یه له پرووداوه کاند، ههروه ها خوشکی هه زه رته مووسا...هتد. به م شیویه گرنکه حیوار و گفتوگۆکان وه کو قورئان باسی کردووه بنووسمه وه، نه گه رچی دووباره ش بیّت، به لّام هه رجاره و گۆشه نیگایه ک له پرووداوه کاند نیشان نه دات.

له م نووسینه وه ی میژوو ده پینچ که رهسته ی سه ره کی بۆ من له م کتّیه دا کار ده کات.

یه که م: قورئان

دووهم: سوننه ت (واتا فه رمووده کانی پیغه مبه ر ﷺ)

سییه م: میژوو

چوارهم: واقع و په وشه که ی نه و ده مه و گونجاندنی له گه لّ واقعی ئیستادا

پینجه م: نه قلّ که بیجگه بواری ئیمان که نه قلّ پتوهر نییه، به لّام هه موو باسه میژوو ییه کان به گویره ی نه قلّی مروّقه کان و نه کادیمییه باوه پتیکراوه کان به دنیاییه وه تاوتی ده که ی، له به ر نه وه ی له م باسه دا وه کو وتم چیرۆک نییه سه ره تا و ناوه ند و کۆتایی پتیه یتم، نا؛ به لّکو لیکۆلینه وه یه، نه مانه تی قیامه تی و زانستی ده بیّت ون نه کات و له بواری خورافه و نه فسانه و فه نتازیا کارناکات، پاشان کار ناکات له سه ر بواری فیه ی و پافه ی ته فسیری قورئان و شیکاری فه رمووده ی پیغه مبه ر ﷺ . نه وه ی که له بواری عه قیده به دنیاییه وه له ئاستیدا ملمان تاله موویه که، نه وه ش که میژوو به ئاره زووی خوّمان و فراوانی نه قلّمان و فراوانی نه قلّی زانایان نه سپی خوّمانی تیدا تاو نه ده ی، سوپاسی نه و که سه ش ده که ین په خنه ی جدیمان لی ده گریت و هه له کاغان بۆ راست ده کاته وه، به لّام په خنه واتای نه وه یه که که موکوپی نه دۆزیته وه، زۆر خو شحالمان ده که ی، به لّام راسته که چیه؟

که راستیه که ت پتوتین و هه له که ت راستکرده وه نه وکات به نه ژنوو وه وه ک ماکان له خزمه تا داده نیشیم، به لّام قسه ی بی به لّگه لای بواری نه کادیمییا و زانستی هیه ئه رزش (نرخ) ی نییه.

مه نه ه جمان له م ليكوئينه وه به نه وه مه نه ه ج قورئانيه به كه فيرمان ده كات خواي گه وه ده فهرمويت: ﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ يوسف

واته: به دنيایي چيروك و به سه رهاتي پيغه مبه ران له گهل ئوممه تانيان، يان نه م چيروكه ي يوسف له گهل براكاني و باوكيدا په ندو عبرت و ناموزگاري تيا به بو نه وه كه سانه ي كه خاوه ن عه قلتيكي سه ليمن و تيده گه ن نه م قورئانه قسه يه ك نيه هه لبه سترابي، به لكو به راستدانه ري كتي به ئاسمانيه كاني پيش خويه تي له ته ورات و ئينجیل و زه بوور دريژه ي هه موو شتيكي تيا به و شه ريعة تي به دريژي تيدا باسكراوه هيدا به ت و په حمه ته بو كه سانتيك كه ئيمان بينن.

ميژوو چيه؟ به روار و پوژميتر چين؟

ميژوو دروست نابيت نه گهر به روار نه بيت، به رواريش دروست نابيت نه گهر پوژميتر نه بيت، به لگه ش بو نه م وته يه م نه وه يه:

كاتيك عومه ري كوري خه تاب نامه ي ده نووسي بو نه ميره كاني سوپا و جيگاك ان به روار ي له سه ر نه بوو، بويه نه بو زه ري غيفاري نامه ي نووسي بو عومه ري كوري خه تاب كه نامه كان ت زورن بويه جيانا كرينه وه، بويه به روار ي له سه ر بنووسه، نه ویش بيري كرده وه كه به روار يكي ئيسلامي دامه زرينت، كه بريتيه له پوژميتر ي هيجري قه مه ري.

هه رچه نده پيشتر پيشناري به روار ي فارسي و پومي بو كرا، به لام به هيجيان رازي نه بوو، تا رازي بوو به سالي هيجري و مانگي عه ره بي كه پيشتر هه بوون سه ره تاي مانگي هيجري دامه زرا له مانگي موحه ره م، به م شيويه پوژميتر و به روار له ئيسلامدا دامه زرا.

له رابردوو دا فارس له نيواني پادشاكاني و شاهه كاني به روار ي دامه زرانده بوو، پوميش له سه ر بنه ماي پادشا و قه يسه ره كاني.

له لاي فارسه كان سال ۸ مانگ بوو، لاي پومه كان سال ۹ مانگ بوو، تا گريگوري له سالي ۱۵۰۰ ز. دا س مانگي تري زياد كرد به ناوي مارس و يه نايه ر و ئوگستين، به مه ش ناونا به پوژميتر ي گريگوري كه هه موو جيهان له ئيستادا به كاري ده ينن، بيجه كه چهن د ولايتيكي تر كه خاوه ني پوژميتر ي تايه تي خويه تي وه كو سعودي، خاوه ني پوژميتر ي هيجري قه مه ري، ئيران و

نه فغانستان خاوه نی پوژمیری هیجری شه مسیه، چین خاوه نی پوژمیری تایهت به خو به تی، هه ندیک ولاتی تر له ناسیا و نه فهریقا... هتد.

پیش ئیسلام عه رب سآله کانی به پرووداو ناو دهنأ، وه کو سآلی فیل، پیشتر جووله که له ناگره که ی ئیبراهیمه وه یان له سه رب رینی ئیسحاق، لای جووله که پیمان وایه که ئیسحاق بووه که ویستراوه سه رب بردریت نه ک ئیسماعیل سه لامی خوا له هه موویان بیت. لای فیرعه نه کان سآلیک به سن مانگ پیوه رکراوه، ئه ویش له که نغانی و هوژی فه له سطینی و قوبروسییه کان وه رگیراوه، له ناو ئه که د و ئاشوور و بابلیه کانیشدا سآل به خو شی پیوه رکراوه، پوژ به سآلیک لیکدراوه ته وه، زوژیک له گوږه کونه کانی ئاشووری و بابل و ئه که دییه کان له سه رب نووسراوه که ۸ هه زار سآل ژیاوه یان ۲ هه زار سآل ژیاوه، هه ر هه مان سه رده م نووسراوه ۱ پوژ ژیاوه، زوژیک له پادشاکانیان نووسراوه که ۲ هه زار یاخود ۳ هه زار سآل ئه مه ش ده لاله ته له سه رب ئه وه ی که پوژمیریان مانگ بووه، یاخود هه فته بووه، یاخود ده لێن هه فته و مانگ و سآل به دوای یه کدا به پوژ پیوه رکراوه، به هه رحال که واته کاتیک باسی به روار ده که یان یان میژوو ده بیت بزانیان واقعی ئه و سه رده مه چوون بووه، وه کو نووسراوی سه رب فیرعه نییه کان که ژماره ی ژیانیان دیار نییه، نه ک له بهر ئه وه ی نه یان زانیوه، به لکو چاوه پروانی گه رانه وه ی بوون. هه موو ئه م باسانه ی که کردمان له شوینه وار ناسیه وه به ده ست هاوووه، به لآم ئیستا ئامیری پیشکه وتوو هه یه، که به (رادیوی کاربوئی) ناسراوه، بگره جوژی به هیزتر هه یه له رادیوی کاربوئی که زوژ به ده قیقی راستی ژیان یه میلیاره ها سآل ده ست نیشان ده کات.

ئه مه ش مانای وانیه که شتیکی خه یآلی بیت، به لکو خوای په روه ردگار پوژمیری جیاوازی داناوه، که خودی زاتی پاک ی پیداو یستی به پوژمیر و کات و جیگا و شوین نییه و پاک و بیگه رده و هه موو موحتاجی ئه وین و ده سه نه خواری خوای په روه ردگارین، زوژجار بو تیکه یشتنی ئیمه پروونی کردو ته وه بو نمونه پوژمیری قیامهت بوی پروون کردوینه ته وه، ده فه رمویت: ﴿وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ۝﴾

الحج

واته: ئه ی محمه د ﷺ کافران په له ئه که ن له داوای سزا کردن وه کو گآله پیکردن و سووکایه تی پێ کردن ده لێن: بو خوا به که ت سزایان نادات، پیمان رابگه یه نه که خوای گه وره به لێنی خو ی ئه با ته سه رو جیه جی ئه کات، به لآم با کاتی دیار یکراوی خو ی بیت، پوژیکیش له لای خوای گه وره که پوژی قیامه ته وه کو هه زار سآلی دنیا به سه رب کافران تی ئه په ری له سه ختی و سه غله تی و ناخو شیدا.

کهواته پوژتیک له قیامت دا هزار ساله به گویره سالی هیجری قهمری، به لام پروون نییه . لامان شه و ۶ پوژهی که زهوی و ناسمانی دروست کردوه، به کام پیوهری پوژمیرییه. شه هه زاتی الله دهزانیته، چونکه مادام باسی گهردوونه به پوژمیری سهر زهوی لیکدهدریتهوه، چونکه شه و پوژ له شهستیرهیه که بۆ شهستیرهیه کی تر جیاوازه، بۆ شهوونه له زوهره نزیك تره له پوژ، زهوی ماوهی شه و پوژی ۲۴ کاتژمیره به لام نۆرانۆس، نیپتۆن و پلۆتۆ شهوو پوژتیک به شهش مانگ و سال دروست نابیت، شهی خودی پیوهری گهردوون به چی بیپوین که تهنه کۆمهلهی خۆر له چاو گهله شهستیرهی ناسمانی به کهم یاخود (درب التبانة) به خالتیک هه ژمار ده کریت خودی گهله شهستیرهی درب التبانة که بریتییه له زیاد له ۱۵۰ ملیۆن کۆمهلهی خۆر له چاو گهله شهستیره کانی تری فراوانی ناسمان دا به خالتیکی زۆر بچووک هه ژمار ده کریت، کهواته پوژمیری ۶ پوژی خوای پهروهردگار به پوژی دنیای لیکبدریتهوه، خوای گهوره خوی دهزانیته و داواکارم که ئیمه ی نهزان زیاتر شارهزا بکات به شهریعت و مهخلوقاتی، کهواته زۆر گرنگه بزانین بهروار و میژوو و پوژمیر، په یوهندی ههیه به سهر سهردهم، کات و شوین و شارستانییه تهکان، خوای موتهعال که باسی یارانن شهشکهوتمان بۆ دهکات به دوو بهروار بۆی باس کردوون، چونکه بهرواری به کهم عهره بی ناوچه که به کاریان هیناوه، بهرواری دووهم پۆم به کاری هیناوه، ﴿وَلْيَتُوبُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَارْدَاذُوهَا سَبْعًا﴾ (الكهف)

واته: له ناو شهشکهوته که یاندا سئ سه د سالی ههتاوی مانهوه نۆ سالیس زیاتر.

کهواته کاتیک باسی ژیانن پیغه مبهران ده کهین وهکو حهزهرتی نووح سهلامی خوای لن بیت، ده بیت بزانین به کام پوژمیر پیوهرکراوه جیگا و شوین و سهردهمه کهی بزانین، یاخود ئیبراهیم سهلامی خوا له هه موویان بیت، مروّف ئیستا له کاملی دایه، خوای گهورهش یاسای خوی تیکنادات و دهفه رمویت: ﴿سُئِلَ اللَّهُ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾ (الأحزاب)

واته: شهمه سوننه تی خوای گهوره بووه له ئوممه تانی پیشتیشدا بهم شیوهیان لیکراوه، هه رگیز نابینی سوننه تی خوای گهوره گوړانی به سهردا بیت و بهرده واهه.

﴿اسْتَكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرُ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ﴾ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿۳۶﴾ فاطر

واته: به هوی خۆبه گهوره زانیان له سهر زهویدا به هوی فیل و خهله تاندن و کردهوهی خراپیان که پیگری خه لکیان ده کرد له موسلمان بوون، به لام فروفیل و نه خشه و پیلانی خراپ تووشی

واتا ته ئویلی ده که یں بو ته حقیق که به رواره که پیش سو مه ر و نه که د و ئاشووریش بووه، پتوهره که که ده شیت ۷۱ سال بکات به رۆژمیری ئیستا، که له باسه کانی داهاتوودا زیاتر پروونی ده که ینه وه، به پشتیوانی خوا (والله أعلم).

گه رانه وه بو بنه رته

خوای په روه ردگار هه موو مه خلوقاتی به دیه پناوه هه رچی له م بوونه دا هه یه خوای موته عال خاوه نیه تی، هه ر زاتی به رزی ئیداره ی ئه م گه ردوونه ده کات به ورد و درشتی چوارده وری هه موو مه خلوقاتیه وه، یان باشتەر بلیم ده سه لاتی ره ها و ته وای به سه ر هه موو به دیه پناوه کانیدا هه یه، هه چی لی ناشارته وه، ئاگاداره به سه ر هه موو شتی که وه ناخه ویت و وه نه وزیش نادات و ماندوو نابیت، پتویستی به پشوودانیش نییه، خاوه نی سیفه تی کامل و ته واو ره هایه له هه ی ناچیت و هه چی ش له زاتی به رزی ناچیت، نامریت و هه تا هه تایه و پیش زاتی به رزی هه ی نه بووه، دوا ی زاتی به رزی بیجگه مه خلوقات که هه مووی له ناو ناچیت هه ی خاویه کی تر نییه، زاتی پیروزی سه رته تا و کو تاییه.

(خالق) واتا هه موو شتی زاتی به رزی به دیه پناوه، (فاطر) بو داه پناوه، کاتی پتویستی به هه ی شتی که نییه (الباری) له نه بوون هه موو مه خلوقات دینته بوون پتویستی به هه ی که ره سه ته و ماوه یه که نییه، (بدیع) به جوانترین شیوه و باشتترین شیوه دروست کراوه کانی دیزاین ده کات...هتد.

که وغان خوا ی گه وره له هه ی ناچیت (لیس کمثله شی) که واته ئه سه ته مه به ملیونه ها قه له م و لاپه ره له وه سفیدا باس بکه یں، ئه وکات ناگاته دلۆپتیک له وه سف پیناسه ی به رزی، ناتوانین درکی پتیکه یں باشتترین وته ئه وه یه له پاشاندا بلین (سبحان الله، سبحان ربی العظیم، سبحان الله العظیم).

دوا ی دروست کراوه کانی بو په یوه ندی کردن به مروفه وه، خوا ی گه وره کو مه لیک مه خلوقاتی به دیه پناوه به ناوی فریشته (الملائکه)، هه لبه ت یه کیک له کاری ئه م مه خلوقه په یوه ندی کردنه به مروفه وه، ده نا خوا ی گه وره ئیداره ی ئه م گه ردوونه ی پت پتیک خستوون. فریشته به شداره له گه ل مه خلوقاندا بو به رپوه بردنی ئه م که وونه به فهرمانی خوا ی گه وره، خوا ی موته عال نه پتداویستی به فریشته یه نه به هه ی مه خلوقیکی تر، به لام به شداری پتکردنی فریشته له به ندایه تی و ئیداره ی گه ردوون له ره حم و خو شه ویستی خوا ی په روه ردگار به بو فریشته کان، جو ری کارکردنیان زۆره له خودی به ندایه تییه وه بیگره تا ئاگادار بوون به سه ر شاخ، ئاو، خاک،

باران، هه‌وا، ماده و وزه، گهردوون به‌گشتی، ته‌نانه‌ت به‌شدارن له په‌حمی دایکدا بۆ چاودیری کردنی ساواکه‌ی تا دپته دنیاوه.

له‌نیوان ئەم فریشتانه سه‌ره‌کی ترین فریشته که جوهره‌ئیه په‌یوه‌ندی هه‌یه به‌و مروّفانه‌ی له‌سه‌ر ئەم زه‌وییه‌دا که ده‌بنه پیغه‌مبه‌ر، که‌واته په‌یوه‌ندی ئەم گه‌ردوونه هه‌مووی به‌یه‌که‌وه به‌ستراوه‌ته‌وه، زۆر به‌وردی و ده‌قیقی. هه‌لبه‌ت په‌یوه‌ندی جوهره‌ئیل به‌ خودی پیغه‌مبه‌رانه‌وه هه‌یه به‌گشتی، ده‌شپت په‌یوه‌ندی تری فریشته به‌ مروّفه‌وه هه‌بیت، بێجگه کاری پیغه‌مبه‌ران وه‌کو نموونه‌ی هاروت و ماروت، یان په‌یوه‌ندی فریشته‌ی شاخ به پیغه‌مبه‌ری خواوه، یاخود هاوکاری کردنیان له جیهاد و جه‌نگ دا به‌فه‌رمانی خوا‌ی په‌روه‌ردگار...هتد.

ئه‌وه‌ی که گرنگه بۆ ئیمه له‌م کتێبه‌دا په‌یوه‌ندی خوا‌ی په‌روه‌ردگار له‌ ڕێگای فریشته‌ی وه‌حیه‌وه جوهره‌ئیل عَلَيْهِ السَّلَام، که گه‌وره‌ی هه‌موو فریشته‌کانه له ڕێگای جوهره‌ئیه‌وه وه‌حی داده‌به‌زیت بۆ پیغه‌مبه‌ران.

جیگای خۆیه‌تی ئاماژه به‌وه‌ش بکه‌ین که بێجگه له‌ هه‌زه‌رتی جوهره‌ئیل خوا‌ی گه‌وره په‌یوه‌ندی تری هه‌یه به پیغه‌مبه‌رانه‌وه، له ڕێگای هه‌و، یاخود راسته‌وخۆ زاتی به‌رزی ئەنجامی ئەدات، به‌لام به‌شیوه‌یه‌کی گشتی له ڕێگای ئەم فریشته به‌رزه‌وه وه‌حی بۆ پیغه‌مبه‌ران داده‌به‌زیت. له‌ قورئاندا باسی زۆرێک له فریشته‌کان کراوه، هه‌روه‌ها له‌ فه‌رمووده‌دا هاتووه که له (نور) دروستبوون، شیوه‌و لاشه‌ی تابه‌ت به‌خۆیان هه‌یه و به‌هیچ شیوه‌یه‌ک سه‌ره‌پێچی ناکه‌ن و گوێزایه‌لی ته‌واوی په‌روه‌ردگارن.

خوا‌ی گه‌وره له‌ باره‌یانه‌وه ده‌فه‌رموویت: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكِةِ رُسُلًا أُولَئِكَ أَجْنَحٌ مِّثْنَى وَوُتِعَ لِرَبِّكَ زَيْدٌ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ فاطر

واته: هه‌مدو سه‌ناو ستایش بۆ خوا‌ی گه‌وره که دروستکاری ئاسمانه‌کان و زه‌وییه، ئەو خواجه‌ی که فریشته‌کانی کردووه به‌ نێردراوی خۆی بۆ لای پیغه‌مبه‌ران وه‌کو جبرائیل، که فریشته‌کان هه‌یانه‌ دوو بالی هه‌یه، هه‌یه سێ بالی هه‌یه و هه‌یه چوار بالی هه‌یه. هه‌یه زیاتری هه‌یه وه‌کو جبریل که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوو جار له‌سه‌ر شیوه‌ی راسته‌قینه‌ی خۆی بینیویستی شه‌ش سه‌د بالی هه‌بووه، هه‌ر بالێکی ئاسۆی ئاسمانی داپۆشیوه له‌ گه‌وره‌ییدا خوا‌ی گه‌وره ویستی له‌ هه‌ر شتێک بێت بۆ دروستکراوانی زیادی ئەکات وه‌کو بالی فریشته‌کان، یاخود جوانی پرووخسار، یان زانست و عه‌قل، یان ده‌نگ خوشی، یان هه‌رشتێکی تر که ویستی لێ بێت زیادی ئەکات به‌ دلنیا‌یی خوا‌ی گه‌وره تواناو ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر هه‌موو شتێکدا هه‌یه

﴿تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ ۗ أَلَا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ الشوری

واته: نزیکه ئاسمانه کان له ت و شەق ئەبن له ترسی گەورەیی خوادا، یاخود له قورسی و زۆری ئەو مهلائیکه تانهی که له سهرین، یاخود له بهر وتهی موشریکان که ئەلین: خوای گەوره مندالی بۆ خوای بریار داوه فریشته کانیشت ته سببحات و عبادەت و زیکرو همدو سه ناو ستایشی خوای گەوره ئەکەن، داوای لیخۆشبوون ئەکەن بۆ تاوانی ئەو خەلکە که له سەر زهویه له باوه پداران و دەلین: خوايه له باوه پداران خۆشبه بزائن که به پراستی خوای گەوره زۆر لیخۆشبوو به به زهویه.

﴿مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَائِلَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ﴾ البقرة

واته: هەر که سێک دوژمنی خوای گەوره و مهلائیکه ته کانی و پیغه مبه رانی و جبریل و میکائیل بیت، ئەوه به دلنیاپی ئەو که سانه کافرن و خوای گەوره ش دوژمنی کافرانە.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْأَجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾ التحريم

واته: ئەي باوه پداران خۆتان و مآل و مندالتان بپارێزن له ئاگرێک که سوتەمه نیه که ی خەلکی و بهرده، یاخود بهرده که مه به ست بته کانه، خەلکیش ئەچیتە ئاگری دۆزهخ و ئەو بتانه ییش که ئیوه ئەتانه رستی و کردبو تانن به خوای خۆتان هه مووی له دۆزهخدا ئەبن به سوتەمه نی بۆ ئیوه و ئاگری جهه ننه می پێ خۆش ئەکرێ و ئیوه ی پێ ئەسوتێنرێ، جا خۆتان و مآل و مندالتان بپارێزن له و ئاگره به وه ی پهروه رده یه کی جوانیان بکه ن و فیره ئاینیان بکه ن و فه رمانیان پێ بکه ن به چاکه و پێگرییان بکه ن له خراپه بۆ ئەوه ی نه چنه ناو ئەو ئاگره وه، ئەو ئاگری دۆزهخه هه ندێک مه لائیکه قی له سه ره که (زه بانیه) ن خوای گه وه تابه ت بۆ ئەوه دروستی کردوون که سانیکی زۆر دل ره قن و زۆر سه خت و توندو ترسانکن هیه چ ره حم و به زه ییه ک له دلایان دا نییه به رامبه ر به دۆزه خیه کان، هه ر فه رمانیکی که خوای گه وه پێیان بکات ئەوان سه ره پیچی فه رمانی خوای گه وه ناکه ن، هه ر فه رمانیکیان پێ بکری له لایه ن خوای گه وه ئەوان له کاتی خۆیدا پراسته وخۆ جیه جیی ئەکەن.

که واته پوخته ی باس ئەوه یه که په یوه ندی خوای پهروه دگار پێکخراوه به مروّقه وه له پێگای فریشته وه بۆ گه یاندنی په یامه کانی خواو ئاراسته کردنی بۆ هه موو مروّقه کان ئەویش ناسراوه به (وه حی) بۆ پیغه مبه ران وه حی ده شیت بۆ که سانی تریش بیت، به لآم وه حی که له پێگای

فریشته‌وه دابه‌زی بۆ پیغه مبه‌ران، ئه‌وه وه‌حی پیغه مبه‌رایه‌تییه، به‌لام وه‌حی ئاراسته‌ی بۆ مه‌ریه‌م دایکی عیسا سه‌لامی خویان لئ بێت یاخود دایکی مووسا، ئه‌م جووره وه‌حیه په‌یوه‌ندی نییه به‌کاری پیغه مبه‌رانه‌وه، به‌لام ئاراسته‌ی خوی په‌روه‌دگار، ده‌شیت خوی گه‌وره وه‌حی بۆ گیانداران و بالنده‌ی به‌گشتی بنێریت، وه‌کو خوی موته‌عال وه‌حی ئاراسته‌ی هه‌نگ کرد، که‌واته وه‌حیه‌کان پۆلێن ده‌کرێن به‌ وه‌حی ئاراسته‌کان بۆ پیاوچاک و ئافره‌تانی خواناس، هه‌روه‌ها بۆ گیانداره‌کان که‌ خزمه‌تی مرو‌ف ده‌که‌ن به‌ به‌ره‌مه‌کانیان.

په‌یامی په‌یامبه‌ران

پیغه مبه‌ران و هه‌واله‌ینه‌ران به‌گشتی خاوه‌نی په‌یامن ده‌شیت له‌ دوو تو‌ی کتیبیکدا ئاراسته‌ی بکریت، یاخود وه‌کو هه‌واله‌ینه‌ره‌کان کارو په‌یامی پێش خویان بکه‌ن.

خوی په‌روه‌دگار له‌ قورئاندا به‌ کتیبه‌ سه‌ره‌کیه‌کان باسی کردووه و ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿وَأَنذَرُ لَفِي زُبْرِ الْأَوَّلِينَ﴾ الشعراء

واته: ئه‌م قورئانه له‌ کتیبه‌کانی سه‌ره‌تایشه‌وه وه‌کو ته‌ورات و ئینجیل باسکراوه‌و موژده‌ی پێدراوه، یاخود له‌ زه‌بووری داوود پیغه مبه‌ر عَیْیَاکُم باسکراوه.

هه‌روه‌ها پیغه مبه‌ری خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ له‌ فه‌رمووده‌یه‌کدا له‌ ئیمامی طه‌به‌ری له‌ میژوووه‌که‌یدا باسی کردووه، هه‌روه‌ها ئیمامی ئه‌لسیوطی له‌ کتیبی (الدر المنثور)دا هیناویه‌تی ده‌لێن: پیغه مبه‌ری خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ فه‌رمو‌ی: خوی په‌روه‌دگار ۱۰۴ (صحوفی) ناردووه، ۵۰ صحوفیان بۆ (شیت)، پاشان بۆ چه‌زهره‌ی ئیدریس ۳۰ صحوف هاتووه، هه‌روه‌ها بۆ چه‌زهره‌ی ئیبراهیم ۱۰ صحوف هاتووه، هه‌روه‌ها پێش ته‌ورات ۱۰ صحوف بۆ چه‌زهره‌ی مووسا دابه‌زیوووه، دوا‌ی ئه‌وه زه‌بور و ته‌ورات و ئینجیل و قورئان دابه‌زیوووه^(۴).

-----

^(۴) ورد فی حدیث رواه ابن حبان فی صحیحه (۱۵۳/۱)، وکذا رواه ابن مرددیه وعبد بن حمید وابن عساکر كما ذکر ذلك السيوطي في الدر المنثور (۳۴۱/۶)، والقرطبي في التفسير، کلهم عن أبي ذر الغفاري رضي الله عنه أنه سأل النبي صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ کم کتابا أنزل الله؟ قال: مائة کتاب، وأربعة کتب، أنزل علی آدم عشر صحائف، وأنزل علی شیت خمسون صحیفة، وأنزل علی إدريس ثلاثون صحیفة، وأنزل علی إبراهيم عشر صحائف، وأنزل التوراة والإنجیل والزبور والفرقان. هه‌روه‌ها له‌ قه‌ولێکی دیکه‌دا هاتوووه مائة کتاب، وأربعة کتب، أنزل علی شیت خمسون صحیفة، وأنزل علی أخنوخ (إدريس) ثلاثون صحیفة، وأنزل علی إبراهيم عشر صحائف، وأنزل علی موسى قبل التوراة عشر صحائف، وأنزل التوراة والإنجیل والزبور والفرقان.

ئەگەر تەماشای ژمارەكان بکەين بۇ پىغەمبەرانى سەرەتايى كىتیبى زۆر ھاتوون، چونكە مرقۇايەتى پىويستى زياترى بە فىر بوون ھەبوو.

دەشيت ھەريەك لەو صحوفانە لە جىگاي خۇيدا ناوى تايبەتى ھەيىت، چونكە زۆربەى كىتیبەكان لە ھىندستان دابەزىوو، لە داھاتوودا لە ژيانى پىغەمبەرانى ناوبراودا بەوردى باسيان دەكەين، ھەروەھا صحوف بە واتاي كىتیب دىت، چونكە بە قورئانیش دەوترىت (مصحف)، ھەموو ئەم پەيامانە لە پىگاي وەھىيەو دەيت بۇ پىغەمبەران، بىنەماي پەيامەكە بريتییە لە يەكتاپەرستى و گەرانەو بۆلای خواي پەرورەردگار لە پوژى قيامەت و لىپرسىنەو و پاشان ناردنى پىساو ياسا بۇ مرقۇئەكان، ناوانيان بە خەلىفە لەسەر زەوى و ئاوەدانکردنەو زەوى و چۆنيەتى پىكەو ژيان و چۆنيەتى دروستبوونى زمان و نووسين و... ھتد. كە ھەموو لە پىگاي پىغەمبەرانەو ئەنجام دراو بە ئاراستەى وەھى لەلایەن خواي پەرورەردگارەو.

ياساي گەردوون (كن فيكون)

خواي پەرورەردگار ئەم گەردوونەى بە ياساو سىستەم پىكخستوو، زانايانى كيميا و فيزيا بەسوود وەرگرتن لە ياسا سروشتيەكان كە مەبەست لە سروشت واتا ژينگەيە بەگشتى كە خواي مۆتەعال خالقەتى، ھەموو ياساكانى سروشت جىگيرن و گۆرانكارىيان بەسەردا نايت، چۆنيەتى دروستبوونى دەگەرپتەو بۇ پەرورەردگار، جا ئەم ياسايانە لەچاوتروكانىكدا وەكو خواي مۆتەعال دەفەرموئىت: لە (كن فيكون)دا خەلقى كردوون، ياخود بە گوێرەى پەرەسەندن ھاتوون سەبارەت بە ياساكانەو دەشيت وايىت، چونكە ھەموو كات (كن فيكون) مەرج نىيە بە واتاي ببە و خىرا بىت، ھەروەكو شىخ ولىيىسلام دەفەرموئىت: ئەم باسە گفتوگۆى زۆرى مەنطقىيەكان و فەيلەسوفە ئىسلامىيەكانى لەسەر دروست بوو، لە ۷ جىگادا خواي گەورە باسى كن فيكون.

ی کردووه، شیخ ولئیسلا ده لیت: به کارهیتانی وشه ی (کن فیکون)^(۵) که هاتووه له قورئان دا له چوارچێوه ی قهزاو قهدهر و ئیراده ی خوای گه وره یه له کهون دا^(۶).

گومان له وه دا نییه که وشه ی (کون فیکون) ی خوای موته عال ده ست به جێ ده بیئت، به لām خه لقی سه ره تاییه، بۆ نموونه کاتیک خوای گه وره باسی دروستبوونی عیسا ده کات و ده فهرمویت: وتمان ببه و بوو، نه وه ش مانای خه لقی و ئیراده ی خوایه که له سه ره تادا بێ هیچ دروستی کرد و خستییه ناو سکی خاتوو مه ریهم، به لām وه کو هه موو ساوایه ک به ۹ مانگی له دایک بوو، که واته وشه ی (کن فیکون) خوای گه وره له خه لقی سه ره تایی و پاشان مو عجیزات دا به کار ده هیتیت وه کو وشتره که ی صالح، یاخود ساردبوونه وه و سه لامه تی ئاگره که ی ئیبراهیم.

بۆ ئەم مه به سه خوای گه وره هه رچی بویت ده یکات، به لām مانای وانیه نه م گه ردوون و ژیان و مروّف و زینده وه رانه ی له (کن فیکون) دا دروست کرد بیئت، به لکو به گوێره ی په ره سه ندنی ئاراسته کراوی خوایی به دیها توون^(۷)، له سه ره تادا (کن فیکون) ده شیت خوای موته عال به کاری هیتا بیئت، پاشان خوای گه وره یاسای گه ردوون تیک نادات ده فهرمویت: ﴿...فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَن نَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا﴾ (۱۵) فاطر.

-----

^(۵) له زانستی گه ردوونی و بایۆلۆژیدا، گه ردوون و ژیان له هیکرا له نه بوونی په هاوه دروست بوون، به لām په یتا په یتا که شه یان کرد.

وشه ی (الکون - cosmic) له وشه ی (کان) هاتووه: (کن فیکون).

ئالان گوس (۱۹۷۹) ده ری خست گه ردوون له نه بوون په یدا بووه، به تیکرپایه ک عه قل قبولی ناکات، له ماوه ی که متر له تریلۆن چرکه یه ک گه ردوون ده ست به که شه ده کات و فراوان ده بێ، به بری ژماره (۱۰) که (۷۸) سفری له پێشه وه بیئت.

(عن هذا الكون الفسحیح) نیل دیغراس تایسون/ل: ۱۳۸.

^(۶) استعمالات التي وردت فيها هذه المادة إنما في سياق القضاء والإرادة الله الكونية/ مجموعة الفتاوى في

بحث کن فیکون

^(۷) به لām له قورئاندا گه ردوون به (۶) پۆژ یان قۆناغ بووه، چونکه (الأيام) هه م پۆژ و هه م قۆناغ

ده به خشیئت،

زانای ئەمه ریکی (دوان.ت. کیش) ده لێ: زانایانی په ره سه ندن پێیان وایه ژیان په یتا په یتا له یه ک خانه وه په ره ی سه ندووه، نه و خانه ش له مادده ی نائۆرگانی دروست بووه،

به لām یارانێ تیۆری دروست بوون (نظرية الخلق) بڕوایان وایه: تیمه و ته واوی شیوه کانی ژیان له پێگای فه رمانی کردگاره وه په یدا بوون.

نه وه یه مانای (کن فیکون) له زانستدا، به لām به قۆناغ که شه یان کردووه: (وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَار) هل تعرضت لغسيل الدماغ/ دوان.ت. کیش/ ت. اورخان محمد علی/ل: ۲۴.

مهمله که تی به کم |

واته:....نابینی سوننه تی خوای گه وره هیچ گۆرانیکی به سهردابیت، به هه مان شتیه گۆران به سهر سوننه تی خوای گه وره نایهت، چۆن ئوممه تانی پیشتری له ناو بردوووه ئیوهش له ناو ئه بات.

ته نانهت خوای پهروه ردگار مروؤفی به قوناغ دروست کردوووه له باسی هه زه ته ئاده م زیاتر پروونی ده کهینه وه.

نه گۆرانی یاساکانی خوای پهروه ردگار له په حم و که ره می خۆیه تی خۆ ئه گه ر گۆرانکاری به سهردا بهاتایه ئه وا ژیان جیگیر نه ده بوو، زوو ئه م گه ردوونه له ناو ده چوو.

خوای پهروه ردگار له به دیهینه ری هه ر به دیهینه راویکی دروستی کردوووه و پاشان ئاراسته و چاودیری کردوه بۆ مانه وهی خۆی به هوکاري یاساکانی گه ردوون به گشتی، ﴿...لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (الأعراف...)

واته:....ئایا دروست کردن و فه رمان ده رکردن هه ر بۆ خوای گه وره نییه؟ واته: چۆن له دروست کردندا که س شه ریکی خوا نییه له فه رمان ده رکردن و ئه حکامی شه ریه وه یاسادانانیشتا نابیت که س شه ریکی خوای گه وره بئ، الله که پهروه ردگاری هه موو جیهانه خیره به ره که تی په کجار زۆرو فراوانه.

مهمله که تی دووهم:

پهروه ردگار بوونه وهری چۆن دروست کرد؟

ئهم باسه بهشی زۆری دهچته خانهی ئیمان و بیروباوه پهوه، بهشیکى توانای قسه کردن و تهفسیر کردن ئیمان نییه، بهلکو وهکو ئهوهی خوای گهوره فهرموویه تی پرومان پییه تی له ئیماندا جیگیر بوو إن شاء الله.

وهکو باسی عهرش و پاشان کورسی و قهلهم و ئه و ئاوهی که عهرشی له سهره یاخود بهههشت و دۆزهخ ... هتد.

پیش ئهوهی باسه کان به ناو نیشان و مانشیت له مهمله که تی دووهم دا بکهینه وه پیمان باشه ئهوه به خوینهری بهرێز بلێن رۆچوون لهم باساندا هیچ ئامانجیک نادات به دهسته وه، بیجگه لهوهی که خاوه نه کهی تووشی وه سوهسه و دله راوکی دهکات یان بهره و گومرای ده بات، چونکه هیچ مهخلوقیک زانیاری تهواوی له سهر نییه، تهنها مهگهر ئهوهی خوای پهروه ردگار بۆی باسکرد بیتین، بیجگه سوودی ئیمانی که ده بیت باوه پیمان پتی هه بیت ۱۰۰٪، بهلام وهکو شتی تر هیچی له سهر دانامه زریت بۆ مروقایه تی، تهنها له بواری په نهانی دا ده میتیتته وه و غه بییه.

زانایانی میژووی ئهم ئیسلامه سهردی باسه کان یان هتتاوه بهم شیوهیه، منیش وهکو ئهوهی زانایان ریکیان خستوه دایده نیتمه وه، بهلام بههه ندیک شیکارییه وه، ئهوهی که له باسی غه بیی و ئیمانی ده رده چیت، به جیا و ازتر له زانایانی پیشینی ئهم ئیسلامه دهینووسمه وه و زیاتر پشت به زانایانی سهردهم ده به ستم له بواری زانستی کۆسمۆلۆجی و جیۆلۆجی و بایۆلۆجی (گهردوون ناسی، زهوی ناسی و زینده وه ناسی).

چوار مهخلوقی گهورهی په نهانی ئاو، عهرش، کورسی، قهلهم

وهکو پیشتر ئاماژه مان پێدا قسه کردن له سهری ئه نجامی نییه، چونکه من بهش به حالی خۆم له دواى خویندنه وهی زۆرم بۆ ئهم به دوا داچوونه و ئه و چوار مهخلوقه نه گه یشتمه هیچ ئه نجامیک، له بهر ئه وهی به لگهی تایبه ته قورئانی و فهرمووده کانی له سهر ده هیتمه وه، ههروهکو سهردی زانایانی پیشینمان. هه لبهت پیشین به واتای سه له ف نا، به لکو وهکو ئیبنو

که ثیر، ئین قهیم، ئینو تهیمیه، ئین حهجر و جهلاله ئایینی ئه لسیوطی، به گشتی زانایانی سه رده مه کانی ناوه راستی ئیسلامی.

خوای پهروه دگار له و باره ی ئاو و عهر شه وه له سوره تی هوود کۆی کردونه ته وه به شیوازیکی بیرو باوه پری ئیمان و یه کتاپه رستی و باوه پبوون به پۆزی قیامهت که عه زه مهت و گه و ره بی ده سه لاتی زاتی به رزی تیدا نشان ده دات و ده فه رموویت: ﴿وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۗ وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ﴾ هود

واته: خوای گه و ره ئه و خوا به یه که ئاسمانه کان و زه و ی له ماوه ی شه ش پۆژدا دروست کرد پیش دروست کردنی ئاسمانه کان و زه و ی، عهر شی خوای گه و ره له سه ر ئاو بوو، تا تاقیتان بکاته وه بزانی کامتان باشتین کرده وه ئه که ن، که باشتین کرده وه ئه وه یه که له سه ر سوننه تی پیغه مبه ر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ بیت و بیدعه نه بیت، ئیخلاص و دلسۆزی تیاب و نه تهت پاک بیت بو خوا و بو ریات نه بیت، ئه گه ر پێیان بلێیت ئیه له پاش مردن به دنیایی زیندوو ئه کرێنه وه و لیپرسینه وه تان له که لدا ده کریت، به دنیایی کافران و بیباوه ران ئه لێن: ئه مه ته نها سیحرو جادوو یه کی ئاشکرایه.

زانایان زۆربه یان رایان وایه که خوای گه و ره یه که م جار قه له می دروست کردوو، هه ندیک تر ده فه رموو ئاو ی دروست کردوو، به هه رحال فه رموو ده راست و سه حیه که کان لیته دا یاداشت ده که یان له و باره وه پیغه مبه ر ده فه رموویت: یه که م مه خلوقی خوا قه له مه، پاشان پتی فه رموو بنوو سه ئیر له و کاته وه که و ته نووسینی هه موو کائینات تا پۆزی قیامهت^(۸).

هه ندیک له زانایان ده لێن ئاو له پێشدا دروست بووه، یه که م مه خلوق ئاو وه خوای گه و ره پیش عهرشیش دروستی کردوو، به به لگه ی ئه و فه رموو ده یه که ئین عه باس و ئین مه سعود له پیغه مبه ری خوا وه پریوا به تیان کردوو و ده فه رموویت:

.....
(۸) إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمُ، فَقَالَ لَهُ: اكْتُبْ، قَالَ: رَبِّ وَمَاذَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ/ صحیح/ أخرجه أبو داود (۴۷۰۰)، الترمذی (۳۳۱۹)، وأحمد (۲۲۷۰۵)

عهرشی خوا له سهر ئاو بوو، خوای گهوره هیچی دروست نه کردووه پیش ئاو^(۹)، به لام فهرمووده که بهر زکراوه تهوه بۆ پیغه مبهه (مهرفوعه)^(۱۰).

بۆ ساغکردنه وهی ئهم دوو باسه بوخاری بۆمان ساغ ده کاته وه و ده فهرمویت: له عیمرائی کوپری حصین که خه لکی ولاتی یه مهن هاتنه خزمه تی. پیغه مبهه ﷺ وتیان: هاتووین بۆ ئه وهی فیری دین بین، لیت ده پرسین که یه کهم دروست کراو چییه؟ پیغه مبهه ری خوا ﷺ فهرمووی: زاتی خوا هه بووه پیش زاتی ئه وه هیچ شتیک نه بووه، عهرشی له سهر ئاو بووه و پاشان له سهری نویسووه له سهر هه موو شتیک له م بوونه دا، پاشان گهردوونی دروست کردووه^(۱۱).

کهواته ده توانین بلیتین سهره تا ئاو پاشان عهرش دوا ی ئه وه قه له م و کورسی، خو ئه گهر له سهر ئهم چوار مه خلوقه برۆین کامیان پیش کامیانه، هیچ سوودیک به خاوه نه که ی ناگه یه نیت و ته نها کات به فیرۆ دانه.

شیکاری بۆ چوار مه خلوقه که

خوای گهوره ئهم گهردوونه و مه خلوقات ی به جوانترین سیستم ریک خستووه، هه موو بۆ زانینی مرۆف و په ی پێ بردنیه تی له جوان ریکخستن و باشتترین شیوه ی دیزاینی گهردوون و مه خلوقات به گشتی.

-----

(۹) عهرشی خوا گهردوونی مهنه. که کورسی و ههوت ناسمانی له ناودایه: (قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ أَلَسْبَعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ) المؤمنون. (۳۰) وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ (۳۱) البقرة. قورئانی پیرۆز ده فهرموی: (وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ) هود ۷. مه بهست له بوونی عهرشی خوای له سهر ئاو چییه؟

ستیفن هووکینگ ده لێ: (ماده قوئاغی سهره تایی دروست بوون له گهردووندا له قوئاغی سمتریدا زۆر له شله ی ئاو چوووه، واته: له هه موو لایه که وه شله یه کی سمتری بووه و یه ک بووه نه ک وه کو کریستالی به فرکه بو نییه یان جیاوازه) الکون فی قشرة جوز/ ستیف هوکینگ/ ل: ۱۲۸.

(۱۰) روی إسماعيل السدي، عن مرة الطيب عن ابن مسعود، و عن أبي مالك وأبي صالح عن ابن عباس، وعن مرة عن ناس من أصحاب النبي، في قوله: ثم استوى إلى السماء. قال: إن الله تعالى كان عرشه على الماء، ولم يخلق شيئا قبل الماء/ حديث مرفوع.

(۱۱) رواه البخاري عن عمران بن حصين رضي الله عنه قال: دخلت على النبي ﷺ، وعقلت ناقتي بالباب، فأتاه ناس من بني تميم فقال: "اقبلوا البشرى يا بني تميم"، قالوا: قد بشرتنا فأعطنا - مرتين -، ثم دخل عليه ناس من أهل اليمن، فقال: "اقبلوا البشرى يا أهل اليمن، إذ لم يقبلها بنو تميم"، قالوا: قد قبلنا يا رسول الله، قالوا: جئناك نسألك عن هذا الأمر؟ قال: "كان الله ولم يكن شيء غيره، وكان عرشه على الماء، وكتب في الذكر كل شيء، وخلق السماوات والأرض."

خوای گهوره داوای لیگردوون که بگه پرتین به دواى دروستکراوه کانیدا و به هه مانشتیوه
فرمانه بۆ مروّقه کان بۆ موسلمانان به تایبه تی که ده فره رمویت: ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا
كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ العنكبوت

واته: پتین بلّی: به سهر زه ویدا بگه پرتین و ته ماشا بکه ن و بزائن سهره تا خوای گهوره چۆن
دروستکراوه کانی دروست کردووه، پاشان دووهم جاریش له دواى مردن له پوژی قیامت
زیندووین ته کاته وه به دلنیاپی خوای گهوره تواناو ده سه لاتی به سهر هه موو شتیکدا هه یه.

به هه رحال ده شتیت قه له م ده زگابه کی تایبه ت بیت به مه له فی هه موو مه خلوقاتى خوای
گهوره که له پلان و ئه رشیفه وه ده ست پتیده کات، به فره رمانی خوای موته عال و هه روه ها عهرش
و ئاو، ده سه لاتی خوای موته عال ده رده خات به سهر هه موو دروستکراوه کانیدا، وه کو زانراویشه
کورسی جیگای قاچی موباره کی خوای موته عال که گه وره ی و فراوانی ئه م مه خلوقاته له
راده به دهره و به خه یالیش وینا ناکریت، هه روه ها خوای گه وره ش پیویستی به هیچ نییه، به لکو
هه موو پیویستمان به زاتی به رزی خوای موته عال هه یه، له دواى ئه م دروستکراوانه خوای گهوره
پیداویستی گه ردوونی هتیا به بوون، تا گه ردوون و ئاسمان و ئه ستیره کان خوای گهوره
ده یانه پتینه بوون.

سه ره تای دروستبوونی گه ردوون

سه ره تای دروستبوونی گه ردوون (الکون) له پارچه یه ک ماده ی نازیندوو دروست بووه،
به لام زۆر ورد و بچووک که له ئاستی فایرۆس یان به کتریا به کی بچووک که به میکرو سکۆپ
ده بینریت، خوای موته عال سه ره تا ئاسمانی بۆ فراوان کردووه، به شیوه یه کی تر بۆشایی بۆ
دروست کردووه به دهستی موباره کی زاتی به رزی ده فره رمویت: ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا
لَمُوسِعُونَ﴾ الذاریات

واته: ئاسمانیشمان دروست کردووه به هیزو توانا، تیمه به رده وام فراوانی ته که ینه وه و توانای
فراوان کردنه وه مان هه یه و به رزمان کردۆته وه و به بۆ کۆله که رامانگرتووه.

ئه م کشانه به فره رمانی خوا به به رده وام له کشاندا به، پاشان خوای گهوره ئه و ماده
نازیندوو ی له (کن فیکون) یا خود به هوکاری په ره سه نندن دروست کردووه، بۆمان گرنگ نییه
چونکه سه رچاوه ی یه که م لای تیمه ی ئیماندار خوای موته عال و سه رچاوه ی هه موو داهیتراو و
مه خلوقیک ده گه پرتیه وه بۆ زاتی پاکی موباره کی (الله).

پاشان له دواى فراوانى بۆشايى ناو ئاسمان که ده لّين ئاسمان بۆ ئيمه ئاسمانه، بته پته و شه که (سمأ) که ناو نراوه به (السماء) به هه رحال ده توانين بۆشايى ئاسمان تهو بۆشايه ش خواى گه و ره خه لقي کردوو لهو بۆشايه دا مادده نازيندوو که ی تير کردوو که له شيوه ی مادده ی رهق هه لاوساوه و پاشان په رشوبلاو بۆتهوه، له گه ليدا خواى موته عال ناوى دروست کردوو بۆ به ديهاتنى زينده وهران، خواى گه و ره ده فه رموت: ﴿وَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيًّا أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ (الانبياء)

واته: ئايا كافران نابين و بير ناکه نه وه که ئاسمانه کان و زهوى له سه ره تا دا يه ک پارچه يه ک بوون، پاشان خواى گه و ره لّيکى جيا کردونه ته وه و واى له ئاسمان کردوو باران ببارينيت و واى له زهوى کردوو پرووه ک بپوينيت که پيشتر وا نه بوو، له ئاويش هه موو شتيکمان زيندوو کردوو دروست کردوو وه کو ئاژه له کان و پرووه که کان، ئاو هوکاري ژيانى هه موو زينده وه ريک هه ئه ی ئيتر بۆ ئيمان ناهين به خواى گه و ره.

جاري هه ر له باسى گه ردوونداين، گه و ره ترين ته قينه وه پرويداوه، دواى ته قينه وه که قوناغىکى تر ده ستى پيکرت که پييده و تريت دوو که ل له قورنان دا، له زانست دا پتي ده و تريت (سديم) که له هه موو زانسته نوپيه کانداه به (بيگ بان)^(١٣) ناسراوه.

قوناغى ره قى بۆ قوناغى دوو که ل خواى گه و ره ده فه رموت: ﴿ثُمَّ أَسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ﴾ (فصلت)

گه ردووناسان ته لّين: به ر له (١٤,٥) مليار سال دروست بووه به ته قينه وه يه ک (بيگ بانگ) که تيره ی تهو گه رديله سه ره تا يه يان کوانتوم به شيک بووه له (١٠٠) مليون مليار مليار مليار ي سانتيمه تريک. ئالان گوس ده لّ: له ماوه ی که متر له تريلۆنى چرکه يه ک گه ردوون ده ستى کردوو به کشان و مليار مليار هينده ی خو ی کشاوه، به زه مان و مه کان و وزه و مادده وه.

بپروانه (موجز تاريخ الكوت/ هاني رزق/ ل ٢٥٠)
ئبستا سنوورى گه ردوونى بپروا (٢٢) مليار سالى تيشكييه. يه ک سالى تيشكى نزيكه (١٠) تريلۆن كيلۆمه تره، (السماء/ د. زغلول النجار/ ل: ٣٦٢.

ئوپارين ده لّ: (ژيانى سه ره تا يى له ئاودا دروست بوو)، علم الفلك / ل ٤٢٣
له گه ردوونى بپروا دا زياتر له (٣٠٠) بليون مه جه ره و (٧٠) بليون نه ستيره هه يه.
(السماء/ د. زغلول النجار/ ل: ٣١٢)

واته: پاشان خوای گه وره ویستی ئاسمانه کانی بوو، یه کسه ره ههوت ئاسمانی دروست کردو ریکیخست، ئه و کاته ئاسمان دووکه ل بوو یان هه لمی ئاوی سه ره زهوی بوو^(۱۳) خوای گه وره به ئاسمان و زهوی فه رموو یان به گوپراهه لی خوتان یان به پیناخوشبوونی خوتان فه رمانی من جیبه جی بکه، ئه ی ئاسمان خوړو مانگ و ئه ستیره کان ده ربکه، ئه ی زهوی پروبارو ده ریاو کانیاو و به ره هم و پروه کت ده ربکه، وتیان: ئه ی پهروه ردگار هه ردوو کمان ملکه چ و گوپراهه لین بو فه رمانی تو.

ئایه ته که ریک باسی ریکیخستنی گه ردوون ده کات دوا ی ته قینه وه گه وره که، سه ره تاش باسمان کرد وشه ی (السماء والأرض) به واتای گه ردوون دیت، هه موو به خو شی بیت یان به ناخو شی له ژیر فه رمان و رکیفی خوای پهروه ردگار دایه^{۱۴}.

-----

^(۱۳) قورئانی پیرۆز ده فه رموی: ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ...﴾ فصلت. واته: کاتی خوا ویستی ئاسمان دروست بکات دوکه ل بوو. (الراغب) ده ل: (ای کالدخان) مفردات الراغب. واته: وه ک دووکه ل بوو. (د. دوگلاس بیرس) شاره زا له ئاژانسی ناساوه دوکه ل و سه دیمی گه ردوونی ده ل: (تۆزو خو لی گه ردوونی (سه دیم) له تۆزو خو لی ناو مال و خانووه کان ناچ، ئه و له ته نۆلکه ی ورد وه کو کاربۆن و سلیکۆن پیک دی له نتوان ئه ستیره کاندای مه له ده کات، فه باره یان زۆر له دوکه لی جگه ره ده چیت* (الکون بین القرآن والعلم/م. محمد عصام قصاب/ ل: ۲۸۵).

گریسی موریسون ده ل: (سه ره تای دروست بوونی زهوی زۆربه ی ئوقیانووسه کان وه کوو هه ور له ئاسمان بوون، پروناکی نهیده توانی بگاته زهوی. کاتی هه ور نه ماو زهوی سارد بۆوه سوپی زهوی بووه هۆی دروست بوونی شه و پۆژ. له ناو ئاودا کیشوهره کان دروست بوون، به رگه هه و دروست بوو، به ر له گیانداران پروه ک پهیدا بوون. وه ژایانی گیاندارانی زهوی سه ره تا له ناو ئاودا دروست بوو). العلم يدعو للايمان/کریسی موریسون/ ل: ۲۹۹-۲۰۰ سه ی ر بکه.

هه موو ئه و به لگه زانستی یانه ی له قورئاندا باسکراون، وه کو له و نموونه ئایه تانه ی سه ره وه دا ده یان خو پینه وه.

^(۱۴) گه ردوونناسان ده ل: به ر له (۱۴.۵) ملیار سال دروست بووه به ته قینه وه یه ک (بیگ بانگ) که تیره ی ئه و گه ردیله سه ره تابه یان کوانتۆم به شیک بووه له (۱۰۰) ملیۆن ملیار ملیار سانتمه تریک. ئالان گوس ده ل: له ماوه ی که متر له تریلۆنی چرکه یه گه ردوون ده ستی کردووه به کشان و ملیار ملیار هینده ی خو ی کشاوه، به زه مه کان و مه کان و زه و مادده وه. پروانه (موجز تأریخ الکون/ هانی رزق/ ل: ۲۵). ئیستا سنووری گه ردوونی ببنراو (۲۲ ملیار سالی تیشکی یه، یه ک سالی تیشکی نزیکه (۱۰) تریلۆن کیلۆمه تره. (السماء/د. زغلول النجار/ ل: ۳۱۲)

ئۆپارین ده ل: (ژایانی سه ره تایی له ئاودا دروست بوو) علم الفلك / : ۴۲۳. له گه ردوونی ببنراودا زیاتر له (۲۰۰) بلیۆن مه چه ره و (۷۰) بلیۆن تریلون ئه ستیره هه یه. (السماء/ د. زغلول النجار/ ل: ۳۱۲).

پاشان باسی دامه زراندن و به دیه پتانی یاساکانی سروشتمان بو ده کات له چه ند ثایه ټیکیدا وه کو غموونه ی سوره ته کانی: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ﴾ ابراهیم واته: الله نهو خواجه یه که ناسمانه کان و زهوی دروست کردووه، له ناسمانیشه وه بارانی دابه زاندووه، جوړه ها پزق و پوژی له بهروبووم بو ټیوه ده رکردووه له ناخی زهوی که شتییه کانیشی ژر بار کردووه له بهر ژه وهیندی ټیوه دا له ناو ده ریادا پرؤن به فه رمانی خوی گه وره، پووباره کانیشی ژر بار کردووه که ټیوه نه توان له ناویدا پرؤن و سوودی لی بینن.

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ الحج

واته: ثایا نابینی هه رچی له سه ر زهوی هه یه له ناژهل و دارو پووبارو گیاندارو بیگیان خوی گه وره هه مووی بو ټیوه ژر بار کردووه و خستویه تییه ژر ده ستانه وه تا سوودی لی بینن نهو که شتیانه ش له ناو ده ریادا به فه رمانی خوی گه وره نه پرؤن، ناسمانی پاگرتووه نایه ټیت به ربیته وه و بکه وی به سه ر زه ویدا، ئیلا مه گه ر به ئیزی خوی گه وره، به دلنایایی خوی گه وره سه باره ت به خه لکی زور به ره حم و سوزو به زه یی و میهره بانه که نه م شتانه ی بو دروست کردوون و ژر بار یی کردووه و خستویه تییه ژر ده ستیان.

﴿* اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ الحائیه

واته: خوی گه وره نهو خواجه یه که نهو ده ریایانه ی بو ټیوه ژر بار کردووه تا که شتی تیا دا بیت و پروات به فه رمان و ئیزی خوی گه وره تا ټیوه ش به دوی فه زلی خوی گه وره دا بکه پرین له بازرگانی و کاسبی، به لکو شوکرانه بژی ری نه م نیعمه تانه ی خوی گه وره بکه ن.

﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ الحائیه

واته: هه رچی له ناسمانه کان و زهویه کاندای هه یه خوی گه وره هه مووی بو ټیوه ژر بار کردووه و له خزمه تی ټیوه دایه وه کو خوړو مانگ و نه ستیره کان و باو باران و شاخ و ده ریاو دانه ویله و پووه ک، هه مووی ته نها له لایه ن خوی گه وره وه یه و شه ریکی نیه، به دلنایایی هه موو

ئه م شتانه به لگه و نیشانه له سهر تواناو دهسه لات و تاك و تنهایی خوای گه وره بۆ كه سائيك كه بیر بكه نه وه.

ئه گهر جوان ورد بینه وه له م ئایه تانه ی ئاماژهن بۆ یاساكانی سروشت و گهر دوون به گشتی، به دنیاییه وه هه لقولای ئه مپۆ فه رمانی یه زدانی مه زنن، پاشان خوای گه وره باسی کات ده هیئتیه ئاراهه له دروستبوونی گهر دوون دا، له گه ل به دیهاتن و یاسا بۆدانان كه له زاراوه ی قورئان دا به واتای (الخلق والامر) دیت، ده فه رمویت: **إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَيْثُ وَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾** الأعراف

واته: به دنیایی پهره ردگاری ئیوه ئه و الله یه كه ئاسمانه کان و زهوی دروست کردووه له ماوه ی شهش پۆژدا، ههر چهنده خوای گه وره توانای هه بوو به (كُنْ فَيَكُون) دروستی بکات، به لام هه موو شتیک لای خوای گه وره کاتی دیاریکراوی خۆی هه یه، پاشان بهرز بۆته وه بۆ سه ر عهرشی پیرۆزی خۆی، بهرزبوونه وه یه كه كه شایه ن و گونجاو و لایه قه به گه وره یی خوای گه وره له بهرزبوونه وه هه یچ له دروستکراوه کان ناچیت، چۆنیتیه که یشی خوای گه وره خۆی نه بێ که س نابزانن خوای گه وره به تاریکی شه و پروناکی پۆژ دانه پۆشی و به پێچهوانه وه به خیرایی شه و به دوای پۆژدا دیت و لیک جیا نابنه وه، خۆرو مانگ و ئه ستیره کان هه مووی خوای گه وره دروستی کردوون و ژیرباری کردوون و له ژیر فه رمان و توانای خوای گه وره دایه و به فه رمانی خوای گه وره هه لسه که وه ت ده که ن، ئایا دروست کردن و فه رمان ده رکردن ههر بۆ خوای گه وره نییه، واته: چۆن له دروست کردندا که س شه ریکی خوا نییه، له فه رمان ده رکردن و ئه حکامی شه ریه و یاسا دانانیشدا نابیت که س شه ریکی خوای گه وره بێ، الله كه پهره ردگاری هه موو جیهانه خێرو به ره که تی یه کجار زۆرو فراوانه.

که واته مادام خه لقی کردووه ئه مری به یاساش کردووه بۆی، سه ره تای ٦ پۆژی گهر دوون وه کو پێشتر ئاماژه مان پێداوه، مه گهر خوا خۆی بیزانیت چه ند سال ده کات، چۆنکه ته مه نی گهر دوون خۆی ئه دات له ١٣.٧ بلیۆن سال.

هاتن و ده رکه وتنی زهوی خۆی ئه دات له ٤.٥٤٣ بلیۆن سال ئه و ژمارانه له ده زگا زانستییه کانه وه وه رگیراوه، که واته ٦ پۆژی خوای گه وره بۆ گهر دوون ئه سته مه مرووف په ی پیه ریت به و کات و ژماردنه وه ی خوای موته عال.

ئینجا له دوای ساردبوونه وهی زهوی به نزیکه ی ۱ بلیۆن سأل له دواییدا ژیان دهستی پئ کرد له که ناری ئاودا به ۲.۷ بلیۆن سأل^(۱۵).

هه ره له پێگای ئاوه وه خوای گه وه هه موو زینده وه رانی دروست کردوه خوای گه وه ده فه رمویت: ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَّن يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِيْهِۭ وَمِنْهُمْ مَّن يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّن يَمْشِي عَلَىٰ اَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌۙ﴾ (النور

واته: خوای گه وه هه موو ئاژه لێکی دروست کردوه له ئاو، جا هه یانه له سه ره سکی ئه پروات وه کو مارو کرم و نه هه نگ، هه يشه له سه ره دوو پئ ئه پروات وه کو مروّف و بالنده، هه يشانه له سه ره چوار پئ ئه پروات وه کو ئاژه له کان، خوای گه وه وستی له هه ره شتیک بئ دروستی ئه کات به دنیایی خوای گه وه تواناو ده سه لاتی به سه ره هه موو شتیکدا هه یه.

ئینجا ژیان به گوێره ی دیزاینی زیره کی خوای دهستی پئکرد و به و شیوه یه ی که خوای موته عال ده یه ویت و ده فه رمویت: ﴿اَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاتَّبَعْتُمْ بِهِۦ حَدَابِيَّۚ ذٰلِكَ بِهَٰجَةِۚ مَا كَانَ لَكُمۡ اَنْ تُثْبِتُوْا شَجَرَهَاۚ اِنَّ اللّٰهَ بَلَّ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُوْنَۙ﴾ (النمل

واته: ئایا بۆ خوا به که ناپه رستن به تاك و ته نها که ئاسمانه کان و زهوی دروست کردوه ئه وه نده به توانایه له ئاسمانیشه وه بارانی بۆ دابه زاندوون، به هوای ئه و بارانه وه جوړه ها باخ و باخاتی زوړ جوانان بۆ پرواندوون که هه ره که سیک سه یری بکات سه رسام ئه بئ له جوانیدا که

به پێی تیوری بیگ بانگ به ره له (۱۳) ملیار سأل گه ردوون له بارستایی وزه یه ک یان (کوانتۆ) دروست بووه به زه مان و مه کانه وه، که تیره ی که متر بوو له به شیک له (ملیۆن ملیار ملیار سه نتی مه تریک، دوایی ئه وه ملیار ملیار جار ان ده کیشیت، به پرودانی ته قینه وه گه وه که گه ردوون به کات و شوینه وه له دایک بوو).

موجز تاریخ الکون/ هانی رزق/ ل: ۲۸ سه یر بکه. وه به پێی قسه کان (رۆژ) و (ئه نشتاین) لێره دا له ئاسمان کونه ره شه کان و کونه سپیه کان هه ن له شیوه ی که په نا (الناقور) یان (البوق) دا کاتێ مادده ده پرواته ناو کونی ره ش (الثقوب السوداء) مادده که له ناو ده چئ و له کونه کرمه کاندات ده په پئ، که وه کو تویتله کانن، له کونی سپیه وه (الثقوب البيضاء) ده رده چئ و مادده ی گه ردوونی نوێ په یدا ده بیت.

الکون بین القرآن والعلم/ م. محمد عصام قصاب/ ل: ۳۵۱. (ستیفن هورگینگ) له کتیبی (الکون في قشرة جوز) دا پروای وایه: گه ردوون به هوای کویتکی ره ش له ناو ده چی و جارێکی تر دروست ده بیته وه. وه که په نایه. خوای گه وه ده فه رمویت: (فاذا نقر في الناقور. فذلك يومئذ يوم عسير) المذثر ۹/۸.

ئه گهر خوای گه وره نه پروندایه ئیوه بۆتان نه بوو نه تان ئه توانی به بی ویستی خوای گه وره بیروین، چونکه ئیوه بی دهسه لاتن ئایا له گه ل ئه م الله به که ئه م هه موو شتانه ئه کات خواجه کی تر هه به شایه نی په رستن بی که ئیوه بی په رستن و بیکه نه شه ریک بۆ خوا؛ بیکومان نه خیر به لکو ئه مانه که سانیکن له حه ق لائده ن بۆ باتل، یاخود ئه و خوا پوچه لانه به کسان ئه که ن به خوای گه وره.

که واته هه موو مه خلوقات له باران و هه موو دارو دروخت و باخوباخت پیکه وه به دیزاینیکی ناوازه ی خوا، ئه م سه رزه و بیه یان پازانده وه، خو خوای موته عال ده یوانی له (کن فیکون) دا هه مووی به رهه م به یئیت، یان بی باران سه وزایی دروست بکات، به لام خوای گه وره جوانی ئه م گه ردوونه له په ره سه ندنی ئاراسته کراوی خویدا پازاندوته وه، ئامانجی هه موو ئه مانه ی که باسمان کرد له سوره تی آل عمران دا خوای گه وره بۆمان باس ده کات و ده فه رمویت: ﴿الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطَلًا سُبْحَنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾ آل عمران

واته: ئه و که سانه ی زیکری خوای گه وره ئه که ن به پیوه و به دانیشته وه وه به پراکشانه وه له سه ر لایه کان، یان بیر ئه که نه وه له دروستکردنی ئاسمانه کان و زهوی و ده لێن ئه ی پهروه ردگار تۆ ئه م زهوی و ئاسمان و دروستکراوانه ت به بی هووده و بۆ یاری و گالته دروست نه کردووه به پوچه لی، پاک و مونه زهه ی بۆ تۆ ئه ی پهروه ردگار که ئیشی تۆ گالته و بی هووده یی تیا دا نییه خواجه بمانپاریزه له ئاگری دۆزهخ.

یاخود ده فه رمویت: ﴿سُنُّرِهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ فصلت

واته: ئیمه نیشانه ی تاك و ته نهایی و گه وره یی و تواناو ده سه لاتی خوای گه وره و پاستگویی قورئانیان نیشان ئه ده یان له لوتکه و ئاسماندا له خوړو مانگ و ئه ستیره کاند، له شه و و پۆژدا له نه فسی خوایاندا که خوای گه وره چۆن دروستی کردوون و لاشه ی چۆن پیکه یئان، تا بۆتان ده رکه وێ ئه م قورئانه پیروژه حه قه و له لایه ن خوای گه وره وه ها تووه ئایا خوای گه وره به س نییه که شایه ته له سه ر هه موو شتیک، له سه ر کرده وه کانتان، له سه ر ئه وه ی که قورئان له لایه ن خوای گه وره وه دابه زیوه و حه قه.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: به پله‌ی زانستی به‌رز ده‌بیته‌وه ﴿وَمِنَ النَّاسِ وَالْذَّوَابِ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَنُهُ كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ﴾ فاطر

واته: له‌ناو خه‌لکی و گیانه‌به‌رو ئاژه‌ل‌ندا په‌نگیان لیک جیاوازه‌و هه‌ر به‌کیک و په‌نگیکی هه‌یه که ئه‌مه‌یش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر دروستکاره‌که‌یان که خوای گه‌وره‌یه، ته‌نها به‌نده زاناکان ئه‌وان به زانیارییه‌وه له خوای گه‌وره ئه‌ترسین به‌پراستی خوای گه‌وره زۆر به‌عیززه‌ت و لیخۆشبووه^(۱۶).

پاشکۆی باسی پابردوو

ئه‌وه‌ی له پابردووو باسکرا له‌سه‌ر دروستبوونی (السماء والأرض) که زاراوه‌ی قورئانییه بۆ گه‌ردوون به‌کار دیت به‌گشتی، قورئان ده‌قه موباره‌که‌کانی زۆر پوون و ئاشکرایه، زانایانی سه‌رده‌م باش په‌یان بردوو به‌پیک‌خستنی ئایه‌ته‌کان، هه‌رچه‌نده ماوه‌ی ۵ سه‌ده‌یه له‌دوای زانایانی سه‌رده‌می مه‌مالیک له‌عزی کوری عه‌بدولسه‌لام، ئیبنو ته‌یمیه، ئیبن قه‌یم، ئیبن که‌تیا، جه‌لاله‌ئایینی ئه‌لسیوطی، ئیبن حه‌جه‌ر و ئیمامی نه‌وه‌وی...هتد، ئه‌م زانا به‌پ‌زانه له‌ساله‌کانی ۶۰۰-۷۰۰ه‌ی هه‌جری ژیاون و هه‌موو ته‌مه‌نیان و کاتیان نزیک بووه له‌یه‌ک، له‌دوای ئه‌م زانا به‌پ‌زانه‌وه تا پاده‌یه‌ک نوێ‌کردنه‌وه له‌ئیسلامدا وه‌ستاوه تا سه‌رده‌می پابوونی ئیسلامی که ناسراوه به (الصحوۃ الإسلامیة) ئه‌ویش له‌دوای پوو‌خانی خیلافه‌تی عوسمانی له‌ئاستانه‌دا، بزوتنه‌وه‌یه‌کی زانستی سه‌ری هه‌ل‌دا له‌سه‌ر ده‌ستی (جه‌ماله‌ئایینی ئه‌فغانی و ئیقباڵ و حه‌سه‌ن به‌نا و محه‌مه‌د عه‌بده و ئیبنو عاشور، خیزانی ئه‌رنائوطیه‌کان له‌ئه‌لبانیا و ناوچه‌ی به‌لقان)، به‌لام له‌دوای سه‌ره‌ل‌دانی بلوکی شه‌رقی و غه‌ربی و ده‌وله‌تی شۆره‌ویی و ئه‌مه‌ریکا، موس‌لمانان له‌جیگای خۆیاندا چه‌قیون تا س‌اله‌کانی ۱۹۹۱ز. و پوو‌خانی سۆفیه‌ت و هاتنی ته‌وژمی جیهانگیری (عه‌وله‌مه) موس‌لمانان سه‌ره‌له‌نوێ لێره‌وله‌وێ ده‌رکه‌وتنه‌وه بۆ نوێ‌کردنه‌وه‌ی پابوونی ئیسلامی، هه‌رچه‌نده له‌پرووی زانستییه‌وه زۆر لاواز بوون، زیاتر له‌بواری جیهادو هونه‌ری سه‌ربازی پێشکه‌وتن، له‌کو‌تاییدا له‌به‌ر ده‌رکه‌وتنی هێز و لێهاتوو‌ی بواری جه‌نگ، پ‌وژئاواو پ‌وژه‌لات دیسان ده‌ستیان تیکه‌ل کرده‌وه بۆ سه‌رکو‌تکردنی موس‌لمانان له‌هه‌موو جیهاندا له‌تاو ناسۆر و زولمی عه‌لمانیه‌ت موس‌لمانان زۆر نه‌په‌رژانه‌وه سه‌ر زانستی ئیسلامی و نوێ‌کردنه‌وه‌ی تا له‌سالی ۲۰۰۰ز. سه‌ره‌له‌نوێ بزوتنه‌وه‌یه‌کی زانستی له‌ب‌لاوکراوه‌کانی ئیسلامی له‌خوێندنه‌وه و

.....
(۱۶) ئه‌مه به‌کورتی باسی دروستبوونی گه‌ردوون بوو، ئه‌گه‌ر مرۆفی زانستخواز بیه‌وئیت زیاتر له‌م بواره شاره‌زا بی‌ت ده‌توانی‌ت بگه‌ڕێته‌وه بۆ کتێبه‌نایابه‌که‌ی دوکتۆر عه‌مر شه‌ریف به‌ناوی (کیف بدء الخلق) که کراوه به‌کوردی (بوونه‌وه‌ر چۆن به‌دیها‌ت).

بیزاو و بیستراو، سوپاس بۆ خوا سهری هه‌لدا، هه‌رچه‌نده به پلانی زۆری پۆژئاوا ده‌یانه‌وێت ئه‌و بزوتنه‌وه زانستیه له‌بار به‌رن، له‌پێگای نه‌وه‌کانی خودی موسڵمانان به‌ناوی سه‌له‌فیه‌ت که حاشا سه‌له‌فیه‌ت مه‌نه‌جی پاک و پوختی هاوه‌ڵان و دوا‌ی هاوه‌ڵانه، به‌لام به‌ناوی کۆمه‌ڵ و حیزبی تا راده‌یه‌ک ده‌یانه‌وێت ته‌نها به (زاهیر) له‌ده‌قه‌کان بپوانین، که ئه‌مه‌ش هۆکاری دواکه‌وتوویی و هه‌ژاری زانستی ئیسلامیه‌کانه، که له‌چه‌ند بواریک زیاتر ده‌رناچیت. ئه‌ویش پێزمانی عه‌ره‌بی و فه‌رمووده به‌ زاهیری ده‌ق و ته‌فسیری قورئان و فیه‌قی ئیسلامی، ئه‌م بزوتنه‌وه خوماره و خه‌ولیکه‌وتوو پێگری له‌ دیدفراوانی و بواره‌کانی نوێکردنه‌وه له‌ ده‌ق داو ئاراسته‌یه‌کی تر، جوێریکه له‌ کۆکردنه‌وه‌ی موسڵمانان و به‌کارهێنانیان له‌بوا‌ری سیاسی و سه‌ربازی بۆ به‌کارهێنانی مه‌رامی پۆژئاوا و عه‌لمانیه‌ت به‌ گشتی له‌ پۆژه‌ه‌لاتی نا‌فین دا.

ئاراسته‌ی کۆتایی بریتیه له‌ ده‌سته‌مۆکردنی موسڵمانان له‌به‌رانه‌ر حاکی زالم و دیکتاتۆر به‌ناوی وه‌لی ئه‌مر و گوێراپه‌ڵی کردنیان، به‌ مه‌ر کردنی کۆمه‌ڵگه‌ تا حاکم به‌ئاره‌زووی خۆی شوانیان بکات، سه‌گی شوانه‌که‌ش ئه‌ملاولایان لێبگریت که به‌داخه‌وه هه‌مو ئه‌مانه له بزوتنه‌وه‌ی سه‌له‌فی ئیسلامی له‌ جیهانی ئیسلامی دا ده‌رده‌چیت، خوا‌ی گه‌وره چاکسازی له حال و گوزه‌رانماندا بکات، ئه‌م وته‌یه‌م له‌ رق و داخ نییه به‌رانه‌ر ئه‌م بزوتنه‌وه‌یه من خۆم وه‌کو بیروباوه‌ر به‌ دنیایه‌وه خۆم به‌ سه‌له‌فی ده‌زانم و جێگای شانازی و سه‌ربه‌رزیمه، به‌لام لای من راستیه‌کی حاشا هه‌لنه‌گره که توانای گۆرانکارییان نییه.

هه‌میشه له‌مه‌پر و کۆسپ له‌سه‌ر پێگای زانستخوازانی ئه‌م ئیسلامه داده‌تیت، به‌ناوی بیروباوه‌ر و هه‌نجه‌تی دوور له‌پراستی و بیانوی زۆر بێ به‌لگه، که به‌داخه‌وه خه‌لکی و لاوه‌کان به‌ تابه‌تی تووشی ته‌مه‌لی بیرکردنه‌وه و ئه‌قل ده‌که‌ن، ته‌نانه‌ت هه‌ندیکیان له‌م سه‌رده‌می زانست و پێشکه‌وتنه‌دا ده‌لێن زه‌وی ته‌خته وه‌ک پیتزا!

ده‌بیت ئه‌وه‌ش بێم که هه‌ندیک له‌و به‌پێزانه‌ی له‌ناو ئه‌و بزوتنه‌وه‌دا کار ده‌که‌ن، زۆر دید فراوان و مێشک کراوه خاوه‌ن ئه‌قل و بیرکردنه‌وه‌ی قولن، به‌لام به‌داخه‌وه پێگاش له‌وان ده‌گیریت بۆ کارکردن ته‌نانه‌ت ده‌رکه‌وتنیشان.

بۆ ئه‌وه‌ی بگه‌رێینه‌وه ناو باسه‌که، پێویسته ئه‌وه بزاین که خوا‌ی په‌روه‌ردگار فه‌رمانی پێکدووین به‌ لێکۆلینه‌وه و گه‌ران به‌دوا‌ی دروستکراوه‌کانیدا و هانی داوین له‌ بواره جیا‌جاکانی ژیان و له‌ دروستکراوه‌کان وردبینه‌وه،

﴿أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ۖ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ۖ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۖ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ۖ﴾ الغاشية

واتە: (ئىنجا خۇاى دروستكار لە پروانگەى هەندى دروستكاروھەكانىيەوھ دەيەوېت (صدفە) چىيەكان داچلەكىنېت، بۆيە دەفەرموېت: ئايا ئەوھ سەرنجى وشتر نادەن چۆن دروستكاروھ (قەبارەى، مىلى درېژى، قاچە درېژەكانى كە بە سىمكى ئىسفنجى كۆتايى ھاتووھ، ئىنجا خۆگرتنى لەسەر برسېتى و تىنوېتى بۆ ماوھى چەندەھا پوژ، وھ گەلى شتى تر) ۱۷ واتە: ئايا سەرنجى ئاسمان نادەن چۆن بەرز كراوھتەوھ (ئەو ھەموو ئەستېرەو كاهكەشان و ھەسارە بېشومارە دەورەى زەوى داوھ لە بىلندىيەوھ پاگىراون) ۱۸ واتە: ئەى سەرنجى كىوھكان نادەن، چۆن داکوتراون و دامەزرىتراون ۱۹ (پەگيان چووھ بە ناخى زەويدا) ۲۰ واتە: ئەى سەرنجى دەشتەكانى زەوى نادەن چۆن تەختكاروھ (لەبار ھىتراوھ بۆ كشتوكال و پىنگەوبان و ژيان) ۲۱

ھانى تەواوھتى داوين بۆ لىكۆلىنەوھ و پىشكىن بۆ دروستكاروھكانى، جا لەبوارى زىندەوھەران و گيانداران و گەردوون و بوارەكانى ئەستېرە و فەلەك، زەوى ناسى و بوارى جىوئوئوچى و پاشان كشتوكال و كانزاكان بەگشتى

ھەرۈھە ھانى تەواوھتى داوين بۆ لىكۆلىنەوھى گشتى لە ھەموو دروستكاروھكانى ﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ العنكبوت

واتە: (ئەى پىتغەمبەر ﷺ پىيان بلى: با بگەرىن بە زەويدا، تەماشابكەن و سەرنج بدەن چۆن ئەو زاتە دروستكاروانى بەدەيتناوھ) لەوھووودواش ھەر خوا سەر لەنوئى بەرپايان

۱۷ لىرەدا قورئان دەفەرموئ: ﴿وَالِى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ﴾ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿الغاشية. لىرەدا قورئان ئاماژە بە جوگرافىي بەرزو نزمى زەوى دەكات: (بەرزايىيەكان و دەشتايىيەكان و بىبابانەكان و نزمايىيەكان) نەك ئاماژە بكات زەوى گوئى نىيە بەلكو تەختە. قورئان دەفەرموئ: ﴿... يُكْوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكْوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ...﴾ الزمر واتە: شەوووپوژ بە گوئى بە سەر يەكردا دىنېت.

كەواتە: زەوى گوئىيە يان نىمچە گوئىيە. (ابن تىمىيە) دەلى: زانايان كۆكن زەوى گوئىيە، وھ زانايان وھكو: (الرازى) و (ابن حزم) و(المقدسى) و (ابن حوقل) و (ابن خلدون) ... دەلىن: زەوى گوئىيە.

(مع آيات الله في السماء والارض / د. حسن ابو العنين / ل: ۳۳۱-۳۳۲. وھ قورئان ئاماژە دەكات زەوى دەسوورېتەوھ: ﴿فَإِذَا هِيَ تَمُورُ﴾ الملك ۶. (ابن قتیبە) لە (تفسير غريب القرآن / ل: ۴۰۷) دا دەنووسى: (تمور اي تدور).

زەوى سورىي تەوەرەيى ھەيە بە (۲۴) كاتژمىرى تەواو دەكات، سورىي خولگەيى ھەيە بە دەورى خوردا بە (۳۶۵) پوژ كە سالىكە تەواوى دەكات.

ده کاته وه (به شیوه و شیوازیکی تر ئاسمانه کان و زهوی و ئیمهش ده هیئتیه وه کایه) به راستی خوا ده سه لاتی به سهر هه موو شتیکدا هه یه

به راشکاوانه هانی داوین، بیجگه ئه وه هه موو ئایه ته ی که هانی جولانی بیر و فیکر و زیهن و ئه قلمان ئه دات،

تیبکۆشین تیفکرین.

ئه وه ی که گرنکه ئاماژه ی پێدیه ی له بواری ئایه ته گهردوونیه کاند، که به دنیاییه وه هیهچ ئایه تیکی قورئانی دژی تیۆره راست و دروسته کانی زانست نه بۆته وه، بگره زانست بۆ پشتگیری خۆی هه میسه پشتی به ئایه ته گهردوونیه کان به ستووه، ده یان زانا و خه لکی به توانا لیکۆلینه وه یان له سهر کردووه، به لām ئه وه ی جیگای سه رنجه لێره وه له وێ فهرمووده ی لاواز که عیله تی له سه نه د و ههروه ها ده ق (متن) دا هه یه، زۆربه ی جار رێکاری زانایان بووه، ئه وانه ی که تابه مه ندنه بوون له بواری زانستی، هه میسه به وه فهرمووده لاوازان، بوونه ته هوکاری له مه پ، ئه وه ش مانای وانیه، خه لکی ده هوڵی ئه وه بژه ئیت که گوايه فهرمووده په ت ده که یه وه، رێک به پێچه وانه وه، فهرمووده ی پیغه مبه ری خوا ﷺ میحوه ری سه ره کییه وه کو قورئان بۆ هه موو باسه کان، پێویسته نه ک به هه ند وه ربگیریت، به لکو واجبه له سه رمان که هه موو باسه کانی له سهر دا مه زینین، به لām ئه وه فهرموودانه ی که راست و دروست و له لایه ن زانایانی فهرمووده وانی بۆمان راستکراونه ته وه و خاوه نی سه نه د و رێچکه ی راست و دروست له لایه ن راوییه کانی واته ئه وانه ی گێراویانه ته وه، ئه وانه ی که شاره زان له بواری فهرمووده دا، ده زانن هه موو فهرمووده یه کی (مرفوع) واته به رزکراوه بۆ پیغه مبه ر ﷺ لاوازه، به وه مه رجه ی باسی پاداشت و سزا نه بیت یاخود (مقطوع) واته راوییه ک له گێره وه کان دیارنیه، یان (معلق) یاخود (غریب) یان (شاذ) ئه مانه هه موو به فهرمووده ی لاواز داده نرین.

که واته فهرمووده ی لاواز ده کریت کاری پێ بکریت، به لām حوجه ی له سهر دانامه زرێ، هه لāl و هه رامی پێ جیا نا کریته وه..

بۆ ئه وانه ئه وه فهرمووده یه که له کتیی (صحيح البخاري) دا ها تووه به ناوی (معاذف) که موسیقا هه رام ده کات،

خودی فهرمووده که (موعه له قه) بوخاری له کتیه که یدا به موعه له قی هیناویه تی، ئه م باسه بووه به هه قی لای هه ندیک له بانگخوازان و قوتابییانی زانستی شه رعی، به لām له به رانه ریدا (مسلم) فهرمووده یه کی راستی هیناوه، که باس له موسیقا و شمشāl ده کات، گومانیشی تیدانیه

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قیاسی چاکه به حه‌رام ناکات هه‌رگیز، فه‌رمووده‌که ده‌فه‌رمووت: له‌ ئه‌بی مووسای ئه‌شعه‌رییه‌وه ده‌لێت: شه‌ویک دانیشتم قورئانم ده‌خویند له‌ مزگه‌وتی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ (دیاره ده‌نگی ئه‌بی مووسا خۆش بووه) ده‌لێت پێغه‌مبه‌ر ﷺ ته‌شریفی هێنا و فه‌رمووی (گویم له‌ ده‌نگیک بوو کاتیک قورئان ده‌خویند، خوای گه‌وره پێی به‌خشیویت ده‌نگی شمشالی، که له‌ ده‌نگی شمشالی خانه‌واده‌ی داوده^(۱۸)).

که‌واته ئه‌گه‌ر شتیکی حه‌رام بێت چۆن پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌یچوینیت به‌یه‌کیک له‌ به‌ندایه‌تییه‌ گه‌وره‌کان که قورئان خویندنه!

به‌هه‌رحال لێره‌دا ئه‌م پێوه‌ره‌م بۆ فه‌رمووده‌یه‌کی تر هێنایه‌وه که زۆر نزیکه له‌ ته‌فسیری یه‌هوودی بۆ ته‌ورات و سفری ته‌کوین (صحاح) که فه‌رمووده‌که مه‌رفوعه و له‌ (که‌عبی ئه‌حبار) هاتۆته‌وه و هه‌ندیک له‌ زانایان ده‌لێن ئه‌بو هه‌ره‌یره و که‌عبی ئه‌حبار به‌یه‌که‌وه‌بوون که گوێیان له‌ فه‌رمووده‌که‌ بووه، له‌ کاتیک دا ئین و عه‌باس ده‌فه‌رمووت سێ جار که‌عب درۆی کرد، هه‌لێت واتای درۆکردنه‌که ئه‌گه‌ر به‌ (أخطاء) وه‌ربگرین واتا هه‌له‌ی کرد، فه‌رمووده له‌ که‌سی درۆزن و ئه‌وه‌ی که هه‌له‌ ده‌کات له‌ گیرانه‌وه‌ی وه‌رناگریت، له‌ کاتیکدا که‌عب له‌ سه‌رده‌می عومه‌ری کوری خه‌طاب موسلمان بووه وه‌کو طه‌به‌ری له‌ میژوووه‌که‌یدا باسی ده‌کات، به‌هه‌رحال خۆ ئه‌گه‌ر ئیسرایلیاته، وه‌کو ئه‌وه‌ی پێغه‌به‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی، کێشه‌ نییه له‌ ته‌ورات وه‌ربگیریت به‌مه‌رجێ ناکۆکی له‌ گه‌ڵ ده‌قی قورئان و فه‌رمووده‌دا نه‌بیت، به‌لام که‌واته‌ بواری دژی چه‌مکه‌کان و شیواندنی فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جیگای قوبول نییه، با زانابن که‌سه‌که.

سه‌رده‌می سه‌ره‌تاکانی ئیسلام وه‌کو حوججه‌یه‌ک یان به‌لگه به‌کارهاتبیت، ده‌شیت له‌ ئیستادا وه‌کو فه‌رمووده‌ی لاواز ته‌ماشای بکرت، چونکه‌ بنه‌ره‌تی فه‌رمووده‌که لاواز و مه‌رفوعه، فه‌رمووده‌که ده‌فه‌رمووت: زه‌وی و ئاسمان له‌ماوه‌ی ۷ پۆژدا دروست بووه، ته‌نانه‌ت خودی ئینو که‌تیا زۆر به‌ سه‌یر و غه‌ریب ناوی ده‌بات چونکه‌ قورئان ده‌فه‌رمووت به‌ ۶ پۆژ دروست بووه! ئه‌مه‌ش هه‌ر دژی قورئانه، به‌هه‌رحال پاشان هه‌موو پۆژه‌کانی هه‌فته‌ی تێدا ده‌ست نیشانکراوه که مه‌خلوقات تێدا دروست بووه، هه‌رچه‌نده بۆ خودی پۆژه‌که‌ی به‌نده زۆر گونجاوه و دنیایی ئه‌وه ئه‌داته کتێبه‌که که هه‌موو دروست کراوه‌کان به‌ په‌ره‌سه‌ندن دروست بووه به‌شیوه‌یه‌ک له‌ شیوه‌کان، به‌لام فه‌رمووده‌کان له‌ گه‌ڵ ئه‌وه‌ی به‌ ۷ و ۶ پۆژ هاتوو هه‌ندیکیان به‌ ۶ پۆژ باسی کردوو به‌لام له‌ ناوه‌خندا هه‌ر ۷ پۆژه‌که ده‌ست نیشان کراوه، چۆن

-----
(۱۸) وعن أبي بردة عن أبي موسى قال: قال رسول الله ﷺ لأبي موسى: لو رأيتني وأنا أستمع لقراءة تك الباردة! لقد أوتيت زمزماً من زمزيم آل داود/ أخرجه مسلم.

له سفری ته کوینی ته ورات هاتوو، زۆر هاوشتویه، به لām نهوهی که به راسته وخوویی باس ناکریت، نالیت له پوژی کووتایی ههفته پهنا به خوا، خوا پشوی دا! وه کو یه هوود ئه م بوهتان و کوفره گه وره یه ده که ن.

جاء في صحيح مسلم تحت باب " ابتداء الخلق " عن أبي هريرة رضي الله عنه أنه قال: أخذ رسول الله ﷺ بيدي فقال: (خلق الله عز وجل التربة يوم السبت، وخلق فيها الجبال يوم الأحد، وخلق الشجر يوم الاثنين، وخلق المكروه يوم الثلاثاء، وخلق النور يوم الأربعاء، وبث فيها الدواب يوم الخميس، وخلق آدم عليه السلام بعد العصر من يوم الجمعة في آخر الخلق، في آخر ساعة من ساعات الجمعة، فيما بين العصر إلى الليل).

پاشان بوخاری و عهلی کوری مه ده نی قسه یان له سه ر ئه م فه رموو ده یه کردوو که ئه بو هوریره له که عبی ئه حباری بیستوو، بوخاری و به یه هقی و عهلی مه ده نی به مه رفوو عی ده زانن و به لاواز دایانناوه^(۱۹).

ئه گهر فه رموو ده په یوه ندی هه بیته به به ندایه تی و ئیمان هوه، ئه وه به دنیاییه وه مه واته ره و گه رپه وه ی زۆره له راوی، چونکه پێداویستییه بۆ ئیمانداران، یان ئه گهر په یوه ندی هه یه، به فیهقی ئیسلامیه وه به هه مان شیوه به کاردیته وه له فیهقی ئیسلامی و شه ریعه ت و یاسا و رێسا ئیسلامیه کاند، ئه م جوړانه ی تر له فه رموو ده که ده چیته خانه ی به به رز راگرته ی خواو ته عظیمی ئیلهامی سبحان و تعالی.

زۆر جار زیاده ی ده خریته ناو به زیاده پوویه کی زۆره وه، ده بیته هوکاری له ناوچوونی پوچی ده که کان، چونکه ده قی ئیسلامی په هایه و راسته ۱۰۰٪ هه ر بۆیه زانایانی فه رموو ده پشکینی بۆ ده که ن و پۆلینی فه رموو ده کان ده که ن و راست و لاواز و درۆ و بوختان جیا ده که نه وه.

له هه مانکاتدا ده شیت فه رموو ده که راست و دروست بیت، به لām پافه ی زیاتر هه لېگریته و پافه سه ره تاییه کان هه له بن، بۆیه مروّقی ئیماندار ده بیت هه میشه له لیکۆلینه وه و گه راندا بیت، بۆ به ده سه ته یانی زانست، ئه گهر کار بۆ زانای ئیسلامی گه وره که له موعه ت زیله کانه هه لېکه و تایه وه کو نموونه ی (جاحظ) که له کتیبه کهیدا به ناوی (الحيوان) زۆر به هیزتر ده بوو له (داروین) که گه شتی هه موو جیهانی کرد، له جیاتنی ئه وه ی زانایانی تر پێگا دابریژن و باسی زانست بکه ن، ده بوو زانایانی ئیسلام به کاری خو یان هه لېسانایه، به لām به داخه وه نه ک هاوکاری

-----

^(۱۹) قصص الأنبياء وأخبار الماضين، هه رچه نده قاضي الشيخ محمد بن احمد كتعان ثابته تی ۱۶۴ البقره ی به به لگه بۆ هیناوه ته وه، له و سه رچاوه ی ئاماژه مان پێ کردوو که پێناچیت په یوه ندی به یه که وه بیت، چونکه ئه و ثابته ی زیاتر باس له یاساکانی سروشته.

ناكریت، بهلكو دژیاپه تی دهكریت و زانایانی تری دوور له باوه پری ئیسلامی جیگای گرتۆتهوه، كه ئه مهش، به تاوان و ههله ی زۆر گهوره له سهر ئوممه تی ئیسلامی هه ژمار دهكریت له لایه ن خوا ی پهروهردگار هوه و پاشان نه وه كانی داهاتوو مان، ئه گه ر ته ماشای سێ بۆ چوار پشتمان بکهین، له باو و باپیرا مان له کورد و عه ره ب و عه جه م به گشتی و به تایبته کورد خاوه نی هیچ داهیناتیک نه بوون، ههر خه ریکی خواردن و خه وتن بوون، هه یچیان بۆ نه وه كانی داهاتوو تۆمار نه کردوه، هه لبه ت زۆر كه م نه بیته، مرۆف نازانیت له م سه رده مه دا شانازی به چی باو و باپیرانی بکات، له کاتیکدا باو و باپیرانی تر بۆ وه چه کانیا ن دنیا به ک چالاکی پر له زانست و هونه ر و پێشکه ورتیا ن تۆمار کرد، به هه رحال لێ ره دا مه به ستمان ئه وه یه كه له هه ولدا بین نه وه كانی داهاتوو مان به چاوی كه م و سووک ته ماشا مان نه کهن، بزانی له هه ولدا بووین و له سه روو هه موو یه وه ئه و فه رزی کیفایه یه ش له سه ر موسو لمانان لابه رین و خوا ی گه و ره له خو مان پازی بکهین.

پوخته ی باس مان ئه وه یه له به ندایه تی و خوا په رستی و عه قیده ماندا ده گه ر پێنه وه لای سه رچاوه ی سه له فمان و له وان پاست و دروست ده ست ناکه ویت بۆ زانی ن له به ندایه تی، به لام بۆ وه رگرتی زانستی کۆمه لناسی ئین و خه لدوون له پێشتره له حه سه نی به صری - په حمه تی خوا له هه ردووکیان بیت- بۆ وه رگرتی زانستی با یۆلۆجی و کۆسمۆلۆجی (گه ردوونناسی) د. عه مر شه ریف له پێشتره تا ئین که ئیا، هه رو هه ئه مه ش مانای لێکه مکرده نه وه نییه، به لکو واتای تایبه تمه ندییه ته له زانست دا.

ناوازه یی و جوانی هه ساره ی زهوی

خوا ی پهروهردگار هه ساره ی زهوی زۆر تایبته به دیه پناوه جیاوازتره له هه موو هه ساره كانی کۆمه له ی خۆر، سه را و سه نته ری سه ره کی له م گه ردوونه دا پێده چیت ته نها زهوی بیت، پارێزراوه به هه ساره ی تر و هه موو پێداویستییه کی تیدا فه راهه م هاتوو، هه رو هه کو خوا ی پهروهردگار نمونه یه ک له به هه شتی خویمان نیشان بدات، پریه تی له نه ئینی، پریه تی له جوانی و شوخ و شهنگی، پریه تی له سیسته م و دیزاینی پێک و پێک و ناوازه، خوا ی پهروهردگار تایبته دروستی کردوه^(٢٠).

به لام زانایانی ئیعجاز ده لێن: (٢٠)

له قورئانی پیرۆزدا ئایه تگه لێکی زۆر هه یه، ئاماژه ده که ن له گه ردوونی بێراودا جگه له زهوی، ملیۆنان هه ساره هه یه ژیا نیا ن تیدا دروست بووه، یان به که لکی ژیا ن دێن.

(وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَوْمَ ٥٠) الشوری .

<===

نه نجامی ئهم بیرکړدنه و هم له وتهی زانایانی بایولوژی و فه له کناسی و زهوی ناسییه وه دیت، که هه موو دروستکراو و یاسا و توخمی فیزیایی و کیمیایی تیدا به نه دندازه ییه و بی زیاد و که می، خوی پوره دگار ده فهرمویت: إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿۱۸﴾ القمر

واته: ټیمه هه موو شتیکمان به قه دهر دروست کردووه و هه موو شتیک پراوه ته وه و بریارمان له سهر داوه.

یاخود له زور جیگای تر دا خوی موته عال ده فهرمویت: يَكَادُ الْبَرُّ يُخْطَفُ أَبْصَرُهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشْأُو فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَرِهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۹﴾ البقرة

واته: نزیکه نه و هه وره بروسکه یه چاویان دهر بکات، ههر نه وه ندنه کاتیک که نه و هه وره بروسکه یه که پووناکیه که نه کات که مټیک بهر پیان پووناک نه بی نه وان به و پووناکیه نه پون کاتیک که تاریک نه بیته وه پائه وه ستن توانای پویشتیان نابیت، نه گهر خوی گه وره ویستی لئ بیت هه سته وهری بیستن و بینینیان لینه سه نیته وه، به دلنیایی خوی گه وره تواناو ده سه لاتی به سهر هه موو شتیکدا هه یه.

له بیرکړدنه وهی ټیمه گه وره تره، له ټیستای زانستی پشکه و توهه ئهم دیزاین و نازداریهی زهوی دروست کردووه

واته: په کټی له به لگه کانی خوا دروستکړدنې ناسمانه کان و زهوی و بلاو کړدنه وهی گیاندارانه له ناویاندا. د طالب ناهي الخفاجي دهنووسټ: زانایانی گه ردوونناسی ناماریکی وردیان کردووه و گه یشتوونه نه و نه نجامه ی لیره دا ههر له مهجه پرهی ټیمه دا (۱۰) بلیون هه ساره هه یه به که لکی ژیان دین. له وانه (۵۰۰) ملیون هه ساره هه یه ژیان تیدا په یدا بووه.

(نظرنا المعاصرة الى الكون/ل: ۱۰۸.

له گه ردووندا زیاتر (۲۰۰) ملیار مهجه ره هه یه، ههر مهجه پرهی خو مان (تریلون) ټک نه ستیره ی تیدایه، زوربه ی نه ستیره کان وه کو خوری خو مان هه ساره ی هه یه، له (۹) هه ساره کانی کومه له ی خور ته نیا زهوی ژیانی له سهره.

هه ندی زانا به (۱۲) هه ساره ی داده ټین، پروانه (گه ردووناسی/م. محمد سهرگرینیلی)

بههونهری مومکین و جوانی بیوتنه که پوژ به پوژ و سال به سال بگره زیاتر نهیانی زیاتر و جوانتر و کارایی دیزاینی خوایی ده رده که ویت، خوی گه وره ده فهرموت: ﴿سُرِّیْهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْاَفَاقِ وَفِيْ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰی یَتَّبِعْنَ لَھُمْ اَنۡھُ اَلْحَقُّ اَوَلَمْ یَكْفِ یَّرَبِّکَ اَنۡھُ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ شَھِیۡدٌ﴾ فصلت

واته: تیمه نیشانه‌ی تاک و تهنایی و گه‌ورایی و تواناو ده‌سه‌لاتی خوی گه‌ور و پاستگوئی قورئانیان نیشان نه‌ده‌ین له لوتکه‌و ئاسماندا له خوړو مانگ و ئه‌ستیره‌کاندا، له شه‌و و پوژدا، له نه‌فسی خویندا که خوی گه‌ور و چوڼ دروستی کردوون و لاشه‌ی چوڼ پیکه‌یتان، تا بوټان ده‌رکه‌وئ ئه‌م قورئانه پیروزه حقه‌و له‌لایه‌ن خوی گه‌ور و هاتوو، ئایا خوی گه‌ور به‌س نییه که شایه‌ته له‌سهر هه‌موو شتیک، وه له‌سهر کرده‌وه‌کانتان، وه له‌سهر نه‌وه‌ی که قورئان له‌لایه‌ن خوی گه‌ور و ده‌به‌زیوه حقه‌و؟

ته‌نانه‌ت زانست نه‌وه‌ی جیگیر کردوو که هه‌ساره‌ی زه‌وی له‌جیگایه‌کی گه‌ردووندا به که پاریزراوه و له‌ناو گه‌له ئه‌ستیره‌یه‌کی نمونه‌یی و ناوازه‌دایه، پاشان خوړ بو ده‌رکه‌وتنی ژیان و ژیا‌نی پرووه‌کی زوړ گونجاو له‌باره‌ی خودی هه‌موو زینده‌وه‌رانه‌وه، هه‌ساره‌ی خوړ دراوسیه‌کی زوړ باشه‌و هاوکارمانه، ته‌نانه‌ت به‌شتیکی تر له‌و هه‌سارانه که دراوسیمان پوئی پاریزگاری کردن له تیمه ده‌بین، بگره وه‌کو پاسه‌وان پاسه‌وانیمان ده‌که‌ن، بو‌یه ئه‌گه‌ر شتیک نه‌خواراو پرووه و هه‌ساره‌ی زه‌وی بیت زوړ ئاسانه که هه‌موو ژیان له‌ناو بیات، به‌لام هه‌ساره پاسه‌وانه‌کامان به‌لای خویندا پای ده‌کیشن، ئه‌مه‌ش به‌س دیزاینی زیره‌ک و ئاراسته‌کراو ده‌توانیت هه‌لب‌سیت به‌م دروست کردنه، ئه‌ویش خوی تاک و تهنه‌او په‌روه‌ردگارمانه.

سه‌رباری ئه‌م هه‌موو پاسه‌وان و پاریزکاری کردنه له هه‌ساره ناوازه‌که‌مان نزیکتر له پاسه‌وانه‌کان پاسه‌وانیکی زوړ وریای و بگره زوړ زوړ پاریزه‌ره بو ژیا‌مان و جیگیری خودی زه‌وی ئه‌ویش (مانگه)، که لاری زه‌وی جیگیر کردوو بو سه‌قامگیری ژیان، پاشان له پرووی بیخی ژیان یاخود به‌په‌رتی ژیان که ئاوه له‌سهر پرووه‌که‌ی به‌هه‌رسئ دو‌خه‌که‌ی گونجاوه که بریتیه له (شلی و په‌قی و گازی).

له‌هه‌مانکاتدا زانایان و بیرمه‌ندانی بواره زانستیه‌کان که پرسپار بکه‌ن و بلین، ئه‌م هه‌موو هه‌مه‌ئانه‌گییه و ناوازه‌یی هه‌ساره‌ی زه‌وی و جوانی و سیستمی ریک و مومکین، به‌ریکه‌وت و هه‌په‌مه‌کییه؟

بو‌یه یاساکانی سروشت، ژیا‌نی زینده‌وه‌ر و گونجانی که‌ش و هه‌واو یاخود هه‌موو پیکه‌اته‌کانی ژیان له‌سهر ئه‌م هه‌ساره‌یه به‌رجه‌سته بووه، ئه‌م سیستمه‌ه ریکو جوانه به

مه به سته، بویه من پروام به پهره سەندنی ئاراسته کراو له پێگای ئەو زانا به پێزانوه که ناشکرای ئەم پێکی سیستمه میان کردووه که د. عەمر شەریف له کتێبه کهیدا ئاماژە ی کردووه که گوايه یه کێک له زانایان وتویه تی: گەردوون کالایه که کراوه به بهری مرۆفدا، یاخود وه کو کراسیکه گوێره و پێوهری مرۆف براوه یان چنراوه، پاشان ده لێت زانایه کی تر ده لێت (گەردوون به هاتنی ئیمه ی مرۆفی زانیوه بویه وا خوی پێکخستووه).

پوخته ی باس: زهوی ئاماده بوو بۆ ژیان به پارسه نگییه کی ناوازه له نێوان کلۆرۆفیل و هیمۆگلوبین، پروهک ژیا نی بۆ دروست بوو به وه گرترنی دووهم ئۆکسیدی کاربۆن، زینده وه رانی تری خوێندار به هه لمژینی ئۆکسجین هه ریه که یان پێچه وانه ی کرداره که ی ده کرده وه ژیان دروست بوو، ئەو دروستبوونه یان له قوڵای زه ریا کانه وه هاتوو یاخود له که ناری زه ریا کانه وه که ماوه ی ده گه رپێته وه بۆ ۳.۷ بلیۆن ساڵ له مه وه به ر له گه ل پهره سەندنی ئاراسته کراوی خوای به روه ردگار ژیان ده ستی پێکرد له پروهک و زینده وه رانه وه، زۆر گرنگه جیاوازی له نێوانی ژیان و پۆح دابکه ی، که پۆح هێچ په یوه ندی به ژیا نه وه نییه.

جیاوازی نێوان ژیان و پۆح و ئەقل

ژیان وه کو له باسی پابردوو دا ئاماژه مان پێدا میژوو وه که ی ده گه رپێته وه بۆ ۳.۷ ملیۆن ساڵ وه کو زانایان ده ست نیشانیان کردووه، ژیان له هه موو زینده وه رانی ماددی و ناماددی هه یه، که بریتیه له پرۆتین و سائتۆپلازما و پرۆتۆپلازما و ناوک... هتد ده شیت ماده ده نازیندوو وه کانیش هه ر به زینده وه ره وه ربگرین، چونکه پێک هاتوو له ئەلیکترۆن و نیوترۆن، جوړیک بیت له ژیان.

دار و دره خت و گژوگیا جوړیک له ژیا نیان تێدا یه، به لām خالین له پۆح، زینده وه ران خاوه نی ژیا ن، به لām خالین له پۆح.

مرۆف که پێک هاتوو له سیترم، یاخود له وه سه ره میکو تانه ی که له ناو مه نی دا یه، به لای که مه وه ۲۰ ملیۆن سپیرم ده رژیت بۆ ناو په حمی ئافره ت، هه موو زینده وه رن و زیندوون تا یه کێک له وه ۲۰ میلۆنه به ئازایی و لێوه شاوه یی خوی، خوی ده گه یه نیتیه جیگای مه به ست، هه موو ئەم زینده وه رانه بێ پۆحن، به لām خاوه نی ژیا ن.

هه رچه نده خودی ژیا ن ئەو نه نیتیه گه وه ریه یه که نه ک زانست په ی پێ نه بردوو وه، به لکو ده سته وه سانه له ئاست سه رچا وه کهیدا، به لām بۆ ئیمه ی ئیماندار ده زانین که خوای کردگاری بوونی به دی هینا وه و ژیا نیش مه خلوقی خوا یه، به لām پۆح چه نده له ژیا ن ئالۆز تره، هه موو

زینده وهران خاوه نی نین، بیجگه مروّقی دواى ئادهم و جنۆکه و فریشته، ههرسیکیان ته کلیفی به ندایه تییان له سهره، فریشته خاوهن پّوچه به و مانایه ی که ههمیشه له به ندایه تی دایه و بّی فه رمانی خواى گه و ره ناکات، به لّام جنۆکه سهردهم و چۆنیتی پّوچی نازانین، له بهر ئه وه ی ته کلیفی به ندایه تی له سهره، ئه ویش خاوهن پّوچه، ههر وه ها نه وه کانی ئاده میش، بۆیه نالّیم مروّق چونکه مروّق پّیش ئادهم هه بوون و زیندوو بوون به لّام خاوه نی پّوچ نه بوون، خاوه نی نه ئینتییه کی تربوون که ناوی ئه قله، که مروّقی ئاقل دواى نیانده رتال هه ژمار ده کریت به ۲۰۰ هه زار سال که ئه قلیکی سهره تایى هه بووه، هه لّبه ت نیانده رتال ۵۰۰ هه زار سال له مه و بهر ژیاوه، به لّام خودی مروّق له ۲ ملیۆن سال بهر له ئیستا له ولّاتی ئه ئیویا سهری هه لّداوه، ههر وه ها ته مه نی ئادهم بۆ ۸۵۰۰ سال تیپه پّناکات، یه کهم پّوچ له ئاده مه وه ده ست پّنده کات، چونکه ته کلیفی به ندایه تی که وته سهر شان، دیمه وه ناوباس که ژیاوه، جیاوازی زۆره له گه لّ پّوحدّا. رّوچ پّیچه وانه و دژی نییه، به لّام ژیاو دژه که ی مردنه خواى پهروه رداگر باسی ژیاو و مردمان بۆ ده کات له قورئاندا له زۆر جیگادا وه کو غمو نه ی (يُخْرِجُ الْخَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْخَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ نُخْرِجُكَ مِنَ الرُّومِ)

واته: خواى گه و ره ئه وه نده بالّادهسته له مردوو زیندوو دهر دینتی و دروست ئه کات: وه کو له دلّویتی ئاو مروّق دروست ده کات، له هیلکه بالّنده دروست ده کات، له کافر موسلمان دروست ده کات، به پّیچه وانه ی شه وه له زیندوو مردوو دهر دینتی و دروست ده کات، مروّق که زیندوو مه نی و دلّوپه ئاوی لی دهر دینتی، بالّنده که زیندوو هیلکه ی لی دهر دینتی، موسلمان که زیندوو جار ی وا هه یه له نه وه ی ئه و کافر ده بیّت، له پاش ئه وه ی که زه وی مردوو خواى گه و ره به هو ی بارانه وه زیندوو ی ئه کاته وه ئه یژینتیته وه، چۆن ئه و زه وییه مردوو مان زیندوو کرده وه ئیوه ش به و شیوازه له ناو قه بره کانتان دهر ئه کرین و زیندوو دهر ئه وه.

ئه گه ر ژیاو و پّوچ زۆر نادیار بن، ئه و ئه قلی هه یچی که متر نییه له وان که زانست ناتوانیّت جیگای ئه قلی ده ستنیشان بکات، مروّق له زینده وهرانی تر به پّوچ و ئه قلی جیا ده کریتته وه، ده شیّت ههر ئه و نه ئینتییه بیّت که خواى گه و ره به خشیویه تییه مروّق و کردوو یه تییه سهر داری سهرزه وی، له ناو ئاژه لّدا ئه قلی غه ریزه یی هه یه وه کو مندالّ که خواى گه و ره ئه قلی غه ریزه یی پّی به خشیوه، که برسی ده بیّت ده گری، بۆ ئاژه لّیش ئه قلی غه ریزه یی پّیدراوه و اتا به مه له که وه ریکرتوو ه نه ک خو ی بیدۆزیتته وه، مروّق ئازادی پّیبه خشراوه به هوکاری ئه قلی، توانای جیاکاری هه یه، توانای بریار دانی هه یه و توانای داهیتان و به ره هه م هیتانی هه یه، که له هه یچ زینده وهرانیکی تر دا نییه.

دروستبوونی مروّف

سهرهه‌لدانی مروّف ده‌گه‌رېته‌وه بو ۲ ملیون سأل بهر له‌نیستا، مروّف به سهربه‌خوږی دروست نه‌بووه، وه‌کو

ته‌وه‌ی له‌ ته‌ورات و ئینجیلدا باس کړاوه، به‌لام قورئان زور پاشکاوانه باس‌مان بو ده‌کات که به‌ئاراسته‌ی زینده‌وهر واتا په‌ره‌سه‌ندنی ئاراسته‌کړاو بووه به مروّف، به‌لام به‌م شیوه سهربه‌خو بووه نه له مه‌یمون یان مشک هیچپانه‌وه نه‌هاتووه^(۳۱)، به‌لام له زینده‌خانه‌وه هاتووه به ئاراسته‌ی خوای موته‌عال، خوای گه‌وره زور به‌روونی بومان باس ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: ﴿وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَةِ قَوْمٍ آخَرِينَ﴾ (الأنعام

واته: په‌روه‌ردگارت ده‌وله‌مه‌ندو بې پټوېسته له دروست‌کړاوه‌کانی وه زور به‌په‌حم و به‌زه‌ییه، ته‌گه‌ر خوای گه‌وره ویستی لږ بیت ته‌ی سته‌مکاران ټیوه له‌ناو ته‌بات و پریسه‌کېشتان ده‌کات، له دوا‌ی ټیوه که‌سان‌یکې تر ته‌ه‌ینې که‌خو‌ی ویستی لږ بیت و گو‌پړایه‌لی و عیاده‌تی بکه‌ن، هه‌روه‌کو چو‌ن ټیوه‌ی دروست کرد له‌نه‌وه‌ی که‌سان‌یکې تر.

---.---

(۳۱) پرو‌فیسور دوان.ت.کیش ده‌لږ:

زانایانی په‌ره‌سه‌ندن بروایان وایه ژيان په‌یتا په‌یتا له‌ خانه‌وه دروست بووه، ته‌و خانه‌یه‌ش له‌ ماده‌دی نا زینده‌وهر و نا نه‌ندامی دروست بووه.

به‌لام زانایانی تیوری دروست بوون (نظرية الخلق) بروایان وایه: ټیمه به‌ هه‌موو شیوه‌کانی ژيانه‌وه له پټگای فه‌رمانی کرد‌گاره‌وه دروست بووین.

د. نوسن: (د. جون مور) له به‌ستنی کو‌پړی سالانه‌ی پېشکه‌وتنی زانستی له‌ ته‌مه‌ریکا وتی: دروست بوونی مروّف له‌ ته‌مبیا و قورولیته‌ی ده‌ریاکان پروایه‌کی جیگای په‌سه‌ند کردن نییه، بگره‌ ف‌ری به‌ زانسته‌وه نییه.

هل تعرضت لغسيل الدماغ/د: أورشان محمد علی/ل: (۲۴) و (۱۴۳) سه‌یر بکه.

فرانک ئالن با‌یول‌وجی ته‌مه‌ریکی ده‌نووسن: (له‌ ته‌واوی خانه‌ی زیندودا پرو‌ټینه‌کان له‌ پینج توخم پټک دین: کاربون، هایدرو‌جین، نایترو‌جین، گو‌گرد، هه‌ر گه‌ردیله‌یه‌ک له‌ (۴۰) هه‌زار گه‌ردیله‌ پټک دپت.

ده‌نووسن: پرو‌ټینه‌کان که‌ره‌سته‌ی کیمیا‌یی بې ژيانن، تا ته‌و پازه‌ی هیچی لږ نازانین (روح) نه‌پرواته‌ ناوی ژيانی نا‌پرواته‌ ناو، ته‌نیا خوای خاوه‌ن هو‌ش و زانستی بې سنوور توانی به‌ زانستی ته‌واوی ته‌و گه‌ردیله‌ پرو‌ټینی په‌ په‌ی پې ببات و بزانی به‌ که‌لکی ژيان دی. بو‌یه کردیبه‌ ئارامگای ژيان و بنیاتی ناو پازی ژيانی پندا، (الله يتجلى في عصر العلم / جون.کلوفر مونسا/ل: ۹-۱۰

لهم ئایه ته دا جوان ده رده که ویت که باسی وشه ی (أُنْشَأُكُمْ) به کارهاتوو که مه به ست جوړی مروّف نییه، جیاوازتره له مروّف ههروه کو له ئایه تی، ﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا ظَبِيرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾ (الأنعام ۱۵) ده فهرمویت:

واته: هیچ ئاژه لیک نییه له سهر پرووی زهوی ئه وهی به سهر پرووی زهویدا بروات، هیچ بالنده یه ک نییه که به ههردوو باله که ی بفریت ئیلا هه موویان وه کو ئیوه نه ته وه و زیکی خوی گه وره نه که ن، له م کتابه دا که قورئانی پیروژه هه موو شتیکمان تیادا باسکردوو و که مته رخه میمان له هیچ شتیکدا نه کردوو که باسی نه که ی و هه موو پرووداوه کانی تیادا باس کراوه، یاخود که سمان له بیر نه کردوو له رزق و پوزیدان و بهرپیوه بردن و سهرپهرشتی کردن، پاشان هه موو ئه م نه ته وانه به مروّف و بالنده و گیانه وهران هه موویان ئه گه پینه وه بو لای خوی گه وره و لای خوی گه وره حه شر ئه کرین.

لیره دا ده رده که ویت که هه ر ئوممه ته یه ک سهرچاوه ی هه یه، به لām سهر به خو و ئاراسته کراو بووه له خانه ی زینده وهره که هاتوو، ئه وه نده ش به سه له دوی دۆزینه وه ی زانستی جینۆم ئه وه یه کلا بووه وه که مروّف له RNA پاشان به دروستکردنی DNA ملیۆن زانیاری له DNA ۴۰۰ شریتی له گه ل خوی هه لگرتوو، گومانان له لیکچوون هه یه له گه ل هه موو زینده وهراند، چونکه بپروامان وایه یه ک خاوه نمان هه یه و جی دهستی یه ک زاتی پهروه ردگاری پیوه دیاره، نمونه مشک زور نزیک تره له مروّف له پرووی جهسته ییه وه تا شامپانزی، به لām ئه مه مانای وانیه مروّف بته رته ی مشکه.

به هه ر حال له زانستی بایۆلۆجی په ره سه ندنی ئاراسته کراو ئه وه به ته وای یه کلابۆته وه و داروین و داروینیزمه کانی وه لاناوه، خاوه نی ئارگو مینت و به لگه ی زانستی به هیز.

له دوی ۲۰۰ هه زار سال مروّفی هوّشیار و خاوه ن قامه ت ده رکه ووتوو، خوی پهروه ردگاریش منه تی خوی به سهر مروّف دا ده کات و له باسی په ره سه ندنی ئاراسته کراودا به مروّف ده فهرمویت: ﴿فَإِذَا هِيَ صُورَتْ مَّا شَاءَ رَبُّكَ﴾ (الانفطار ۸)

واته: له هه ر شتیه و وینه یه ک خوی گه وره ویستی لئ بیت وینه ی کیشاویت و شتیه ی دروست کردوویت.

هه رچوار قوناغی سهره کی تیدا دهست نیشان کراوه له دروستبوون و ڕێک کردنهوه، قامهت بهرزی و پاشان له پێگای پهرحمی دایکهوه مروڤ وهکو ههموو زیندهوهرێکی تر به قوناغی پهرهسهندندا تێپهر بووه به ئاراسته ی خوای گهوره، بهلام قوناغی دواى مروڤ بوون، بوون به (بهشهره)، (که زۆر جیاوازتره له مروڤی پێش بهشهربوون) ئەمەش لهباسی ژیاى ئادهم عَیْبَانَكَم زیاتر پروون دهبیتهوه.

دروستبوونی جنۆکه یاخود په‌ری

جنۆکه جوړیکه له دروستکراوه‌کانی خوای په‌روه‌ردگار و له‌گړی ئاگر دروستبوون، سهردهمی دروستبوونیان دیار نییه و میژووی نییه^{٢٢}، له‌به‌رئهوێ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ مروڤدا نییه، له‌شیوه‌ی ئالوگۆرکردنی زانیاری و که‌رهسته و شتومه‌کدا.

جنۆکه له‌ وزه‌ دروست بووه، له‌زمانی عه‌ره‌بیدا به (جن) ناوبراوه‌ واتا‌ شاراوه، که‌س ناتوانیت بیانینیت له‌سهر شیوه‌ی و هه‌یکه‌لی تایه‌تی خو‌یان له‌به‌ر ئه‌وه‌ی وزه‌ن خوای گه‌وره له‌باره‌یانه‌وه ده‌فرمویت: ﴿وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ﴾ الرحمن

واته: جێنیشینی دروست کردووه له‌ گرو بلیسه‌ی ئاگر، یاخود له‌ ئاگره‌که‌ خو‌ی جنی دروست کردووه.

ئهمانه‌ش جو‌ریان هه‌یه که ه‌یزو توانایان له‌یه‌کتر جیاوازه له‌ قورئاندا به (جان، جن، مارد، عفريت، قرین) باس کراون، پله‌وپا‌یه‌ی شه‌یتان به‌خسراوه‌ پێیان، وه‌کو مروڤ پاسپێردراون بۆ

-----

(٢٢) (د. شتاینه‌ر) ده‌لێ: جنۆکه‌کان چوار جو‌ریان هه‌یه: (گیانی زه‌مینی (ئه‌لنه‌وم) و گیانه‌ ئاوییه‌کان (ئه‌ندین) و گیانه‌ هه‌وا‌یه‌کان (سه‌له‌ف) گیانه‌ ئاگرییه‌کان-سه‌مه‌ندل).

(دبلیو ئی، ئنفنز وینتز) له‌ کتیی (الايمان بالجن) ده‌نووسێ: ده‌توانین له‌ پێگای زانستی یه‌وه‌ بوونی زینده‌وه‌ره‌ شاراوه‌کان به‌سه‌لمێنین وه‌کو: جنۆکه و دی‌وو عیفریته‌کان و هه‌موو جو‌ره‌کانی ئه‌جینه‌کان و وحی مردوان، ئەمەش دواى لیکۆلینه‌وه‌ی زۆر کۆکردنه‌وه‌ی سه‌دان‌ حاله‌ت. (ما بعد الحیاة/ کولن ولسن/ل: ٦٣. (دشتاین ده‌لێ: (ئېمه له‌ کاتی نو‌ستندا له‌ خه‌ونددا سه‌ر‌ه‌تا که ده‌چینه‌ قوناغی یه‌که‌می خه‌وه‌وه‌ دواى بیدار‌بوونه‌وه‌ چاوپێکه‌وتن له‌گه‌ڵ مردوان و زینده‌وه‌ره‌ رو‌حیه‌کان ده‌که‌ین له‌ جیهانی بالادا). هه‌مان سه‌ر‌چاوه‌/ل: ١٦٦

له‌ کتیی (الروح/ ابن قیم) و (شرح الصدور/ السیوطی) زۆر به‌ وردی به‌ ده‌قی قورئان و سونه‌ت باسی په‌یوه‌ندی جیهانی ئه‌رواح کراوه، (ابن عباس) له‌ ته‌فسیری ئایه‌تی ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا ۖ الزَّمِرُ﴾ ده‌لێ: ئه‌و ئایه‌ته‌ مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه: (الارواح تلاقی فی المنام) رو‌حه‌کان له‌ کاتی نو‌ستندا دیداری یه‌ک‌ری ده‌که‌ن. (القرطبی) له‌ ته‌فسیر القرطبی/١٥/٢٦٠) دا هه‌مان قسه‌ی کردووه.

به ندایه تی، توانای تاییه تییان زوره، شهیتانه کانیاں هه موو دژی مروفن، به لام توانایان زورکه مه به سهریاند، خوی گه وره له مملانی ئه م جوړه مه خلوقه ئاگاداری کردوینه ته وه، ئیبلیس که به کیکه له دوورخواهه کانی په حمه تی خوی په روه ردگار پوولی ئه و دژایه تییه ده گیریت، خودی ئیبلیس که له جنوکه یه خوی گه وره له قورئاندا بومان باس ده کات: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْا اِلَّا اِبْلٰیْسَ كَانَ مِنَ الْاِلٰحِیْنَ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖۤ اَفَتَتَّخِذُوْنَہٗ وَذُرِّیَّتَہٗۤ اَوْلِیَآءَ مِنْ دُوْنِیْ وَهُمْ لَکُمْ عَدُوٌّۢ بٰٔسٌ لِّلْظٰلِمِیْنَۙ﴾ (الکھف)

واته: کاتیک ئیمه به فریشته کاغان وت کرنووشی پرتزو ئیحترام و به گه وره زانین بو ئاده م به رن هه موویان کرنووشیان برد ته نها ئیبلیس نه بن که په تی کرده وه، ئیبلیس مه لائیکه ت نه بووه، به لکو له جنی بوو له گوپرایه لی و فره مانی خوی گه وره ده رچوو، ئایا ئیوه ئیبلیس و نه وه کانی ئه که نه دۆست و پشتیوانی خو تان جگه له من، له دوی ئه وه ی که بن فره مانی خوی گه وره ی کرد له کاتیکدا ئه وان دوژمنی ئاشکرای ئیوه ن؟ خراپترین شته که سته مکاران خو شه ویستی و پشتیوانی خوی گه وره نه گوپرا نه وه به شهیتان.

ئاشکرای کردووه که دوژمنانه خو ی و نه وه کانی، هوکاری دژایه تییه که شی ده گهریته وه بو ئه وه ی که ده بیوست له سهر زه وی خو ی و نه وه کانی بینه جینشین، به لام ویستی خوی وابوو که ده بیت مروف ببیته جینشین، رق و داخ له دل که ی یاخود بوغزه که ی، چونکه نازانیت دلی هه یه یان نا، ئه و جوړه مه خلوقه له مروف ناچن، له و کاته وه ی مروف بوته جینشین له سهر زه وی، ئه و شهیتانه ده یه ویت سهرزه وی له مروفا یه تی تیک بدات.

شهیتان په یوه ندی هه بووه به خواوه، وه کو ئه وه ی زانراوه خوی په روه ردگار راسته وخو گفتوگو ی له گه ل کردووه،

جنوکه و فریشته ده بینیت به به لگه ی قورئانی له جهنگی به دردا، خودی شهیتان به شداربوو که چوو به ره وه و که تیبه ی فریشته کانی بینی پای کرد و هه لات، خوی گه وره بومان ده گیریته وه ئه و رووداوه: ﴿وَإِذْ زَیْنُ لَہُمُ الشَّیْطٰنُۙ اَعْمَلُہُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَکُمْ اَلْیَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَاِنِّیْ جَارٌ لَّکُمْ فَلَمَّا تَرَآءِ الْاِمْنٰنِ نَكَصَ عَلٰی عَقِبَیْہٖۤ وَقَالَ اِنِّیْۤ اِبْرِیْءٌ مِّنْکُمْ اِنِّیْۤ اَرٰی مَا لَا تَرَوْنَ اِنِّیْۤ اَخَافُ اللّٰهَ ۚ وَاللّٰهُ شَدِیْدُ الْعِقَابِۙ﴾ (الأنفال)

واته: کاتیک که شهیتان کرده وه کانی بو پازاندنه وه بو ئه وه ی که پرؤن کوشتاری موسلمانان بکه ن له سهر شیوه ی (سورقه ی کوری مالیک) هاته ناویان، وتی: ئه مپرو هیه که سیک نییه

بتوانىت زال بىت بەسەر ئىوهدا، من دراوسى ئىوهم، واتە: پەناتان ئەدەم و بەرگىتان لى ئەكەم و ئەتانپارىزم لە دوژمنەكەتان، كاتىك كە ھەردوو كۆمەلەكە مۇسلمانان و موشرىكان بۆ يەك دەرکەوتن، شەيتان پاشگەز بوو ھەو ھەو پىشتا و پىشتا گەپايەو، وتى: من بەرىم لە ئىو، بەرائەتى لە كافران كردو وتى: ئەو ھى كە من ئەيىنم ئىو نايىنن، كاتىك نىشانەكانى سەرکەوتنى بىنى بۆ مۇسلمانان، كاتىك كە جبرىلى بىنى لەگەل مەلئىكەتدا، وتى: من لە خواى گەورە ئەترسىم نەو ھەكو لەلایەن مەلئىكەتەو تووشى شتىكم بكات، سزای خواى گەورە زۆر سەختە.

ئەو ھەندەى لىرەدا گرنگە كە ئاماژە بەبوونى مەخلوقىك بکەم كە جنۆكەيە ھەلەبەت لە ە بەرگى كىتەدا ژيان و چۆنىەتى كار و پىشەو دژايەتيان باس كراو بەناوى (مەملەكەتى شەيتان)، بۆيە لىرەدا بۆ پىكرەنەو ھى باسەكە ئاماژەيەكى كورتى پى دەكەين، تا ئەو خوينەرانەى نەگەيشتوون بە كىتەى مەملەكەتى شەيتان، لىرەو ھەندىك زانىارى سەرەتايى دەست بخەن.

كارى شەياتن لەسەر زەويدا دوو جۆرە جۆرىك لەپىگای جادوو بازى ھەلخەلەتاندنى خەلکىيەو ھەيە، جۆرىكى تر لەپىگای وەسوەسەو دوورخستەو ھى خەلکىيە لەيەكتاپەرستى بۆ ھاوبەش دانان بۆ خواى تاك و تەنھا و پەرورەدگار كە لە بەشەكانى داھاتوودا زياتر تىشك دەخەينە سەر ئەم باسە، بەتايبەت لە ژيانى ئادەم دا عَالَمُ الْاَلَا .

مهمله که تی سییه م:

هاتنی ئاده م یه که م پیغه مبه ر و باوکی هه موو نه وه کانی (به شهر) نه ک
مروڤ (الانسان)

ئایا ئاده م یه که م مروڤ بووه؟

خوای پهروه ردگار ۲ ملیون سال بهر له ئیستا مروڤی دروست کردووه^(۳۳)، نه گهر میژووی
تایینه کان وهربگرین به گشتی ته مهنی ئاده م تا نه مروڤ نزیکه له ۸۵۰۰ سال، ئه مهش به چه ند
هه والیک له پیغه مبه ره وه هاتووه له میژووی طه به ری-یدا هاتووه^(۳۴)، له لای من وه ک نووسه ر
ئه و میژووه راسته و به راستی ده زانم، نه گهر چی پله ی فهرمووده که له ئاستی (صحیح) دا نییه،
به لام له پرووی واقعی و میژوو یه وه پالپشتیه تی، که واته ئاده م یه که م مروڤ نه بووه، پیش ئاده م
به سه ده ها هه زار مروڤ ژیاوه و مردووه که خو ی ئه دات له ملیونه ها!

(ابن عباس) له پیغه مبه ر ﷺ ده گهریته وه: (ان خلق مآی الف ادم) البواقیت والجواهر للشعرانی^(۳۳)
/ ۱- ۴۹ واته خوا بهر له ئاده می تری دووسه د هه زار ئاده می دروست کردووه.
هه ندی زانایان پێیان وایه خوا به ئاده م ده لیت: (الخلیفة) به و پێیه ئاده م جیگه وه ی تری ئاده می تره،
کاتی فریشته کان ده لێن: (... أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفِيدُ فِيهَا زَيِّنَاكَ الْإِمَاءَ...) البقر: لێره دا ده رده که ویت مروڤی بهر
له ئاده م درهنده و خوینرێژبوون، بۆیه خوا ئاده میکی ژیر دروست ده کات، جیا له ئاده می تر (وَعَلَّمَ آدَمَ
الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا...) البقر . بریجیت سونیت کۆنترین مروڤی بو (۶-۷) ملیون سال ده گهریته وه له سالی (۲۰۰۰ز)
دۆزییه وه له کینا.

به لام مروڤی ژیر ته مهنی بو (۱۵۰-۱۳۰) هه زار سال ده گهریته وه. قراءة في تاريخ الوجود/ د. احمد محمد
کنعان/ل: ۱۲۷.

(د. رالف سونسکی) پارچه ئیستاتیکی مروڤی ژیری له ئه شکه وتی شانه دهر دۆزییه وه بو (۱۰۰) هه زار
سال ده گه راپه وه. (الإنسان من الميلاد الى البعث/ د. زغلول النجار/ ل: ۲۰۰)
(د. ئان جوجر . د. جلاس نه کس، کیسی لسکین/ له کتیبی (العلم وأصل الإنسان/ ل: ۱۴۳-۱۴۴) دا (ت):
د. مؤمن حسن و د. موسی ادیس) ده یسه لمێن: ئاده م و هه و باوک و دایکی مروڤی ژیرن و ئه ندازه ی جینی
مروڤی ئه وه یان سه لماندووه، که واته: مروڤه درهنده کان، یان هاوشیه مروکان له ناوچوون.
^(۳۴) له داها توودا زیاتر باسی ده که یان و شیکاری بو ده که یان.

کهواته ئادهم کييه ؟

ئادهم ئەو پيڤه مبهريه خوای گهوره هه لیبژاردوو له ناو خه لکی سهردهمی خویدا وه کو هه موو مروڤه کانی تر

خواهونی دایک و باوک بووه، مروڤیکی ئاقلی سهردهمی خوای بووه، خوای گهوره به هوکاری ته کلیف کردنی به ندایه تی و واجب بوونی به ندایه تی له سه ری، پوڤی پییه خشیوه و له ناو مروڤایه تی ئەو سهردهمه هه لیبژاردوو، خوای گهوره ده فهرمویت: ﴿ذَرِيَّةٌ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ آل عمران

واته: له نه سه ب و په چه له کدا ئەمانه کو مه لیکن هه ندیکیان له هه ندیکی تریانن ته نانه ت له نیه ت و کرده وه و ئیخلاص و ته وحیدیشدا پیڤه مبهران هه موویان یه ک بوون، خوای گهوره زۆر بیسه رو زانایه.

ئیت ئه وکات ریک کردنه وه ی لاشه ی مروڤ ته واو بوو لاری نه ما، خوای گهوره ده فهرمویت: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ التین

واته: به دلنیاپی ئیمه مروڤمان دروست کردوو له جوانترین شکل و شیوازا که به ریکی دروستمان کردوو و ئەندامه کانی له شیمان به جوانترین شیوازا دروست کردوو، هه ر سهره تا خوای گهوره ئادهمی دروست کردوو و مروڤی دروست کردوو به و شیوازه بووه.

ته فیسیری ئەم ئایه ته به واتای (پیشتر خوار و لار بووه خوای گهوره ریکی کردۆته وه) له ته فیسیری طه به ری و جه لاله دین دا به واتای باشتین ریک کردنه وه له سه ر باشتین شیوه لیکدا وه ته وه، له طه به ریشدا به واتای باشتین ریک کردنه وه هاتوو.

وشه که به ئاشکرا دیاره که (تقویم)، له وانه یه هه ندیک بلین خوای پهروه ردگار له قورئاندا ده فهرمویت: ﴿اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَصَوَّرَكُم فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الظَّيْفِ ذَٰلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُم فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ غافر

واته: خوای گهوره ئەو خوایه یه که زه وی بو ئیوه جیگیر کردوو و پراخستوو که له سه ری جیگیرو نیشته جین، ئاسمانیشی وه کو سه قفیکی پارێزراو داناو، وینه ی کیشاون و دروستی کردوون به جوانترین شیوازا له هه موو خواردنه به تام و چێژه کان پرزق و پوژی داوون، ئا ئەم

(الله)یه پهروه ردگاری ټیوه یه (الله)یه که پهروه ردگاری هه موو جیهانه و خپرو بهره که تی یه کجار زوره و هه موو که س و شتیکی گرتوته وه.

نهمه بو پالېشتی نه وه بېته وه که گوايه مروّف هه ره له سهره تاوه به جوانترین شپوه بووه، له راستی دا نه و ټایه ته

قوناغی کوټایې مروّفه له په ره سه ندي ناراسته کراودا، خواي گه وړه به هه مان شپوه دروستکراوه کانی تری به باشترین شپوه خهلق کردووه، ده فهرمویت: ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ﴾ السجدة

واټه: که هه موو شتیکی به جوانترین و ته و او ترین شپواز دروست کردووه سهره تا مروّفی له قور دروست کردووه. هه موو مه خلوقاتی به باشترین شپوه خهلق کردووه.

خوای پهروه ردگار پړزی له ټیمه گرتووه و هه لیبژاردوین له ناو دروستکراوه کانی تردا به هوکاري جوانی له ش و لارمان نییه، به لکو به هوکاري روّح و په یام و خهلیفه بوومانه، دنا پلنگ و شیر و نه سپ و زوریکي تر له گیانداران له مروّف جوانتر و به هیتر و نازاترن، به لام خاوه نی نه و چوار نه ټینییه نین که ټیمه ی مروّف هه مانه نه ویش (نه قل)، په یام، روّح، جیشینبوون (پړزی ټیمه به و هوکارانه یه بویه خوای پهروه ردگار ده فهرمویت: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَرْدِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ الإسراء

واټه: به دنیایې ټیمه پړزمان له مروّف ناوه له شپوه ی دروست کردن و پیدانی عه قل و ناردنی پیغمبران بویان له وشکانی و ده ریادا هه لمان گرتوون، له وشکانی له سهر نازهل و هه لگره کانی تر، له ده ریاشدا له ناو که شتیدا جوړه ها خواردنی به تام و چپزو باشمان پی به خشیوون، فهرلمان داوون به سهر زوریک له دروستکراوه کان که دروستمان کردوون.

هه ندیکي تر ټایه ټیک ده هیننه وه، بو به لگه ی نه وه ی که گوايه ناده م و حه و دوو مروّفی سهره تایې بوون، که نهم ټایه ته ته نها ته فسیری زوریک له پاقه کارانی قورثانه دنا هیچ په یوه ندي به ناده م و حه و اووه نییه، ټایه ته که بو کومه لگه ی قوره یش هاتووه که نافرته یان به چاویکي زور که م و سووک ته ماشا ده کرد، خواي گه وړه ده فهرمویت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ النساء

واته: ئەوی خەڵکینه لە خەشم و ناپەزایی ئەو پەرورددگارتان خۆتان بپاریزن که ئێوهی لە تاکە کەسێک دروست کردوو، لەو کەسەش هاوسەرەکی بەدی هێناوه، لەو دووانە پیاوان و ژنانی زۆری هێناوه تە کایەوه، هەرۆهە لەو خۆایە بترسن که سوپندی پی دەخۆن، پەيوهیندی خزمایە تیش بپاریزن چوونکه به راستی خوا چاودێره به سه رتانه وه.

لەم ئایەتەدا باسی ئادەم و حەوا نییە، بەلکە وەکو شیخ مەووەلی شەعراوی دەئیت، مەبەست لەوێهە که پیاو و ژن هەردووکیان یەک جوور پەرەگەزی مەوین و لە تیر و مێ پێک هاتوون، گوايه تەفسیرکردنی بەوێ پیاو که ئادەمە و ئاڤرەتە که حەوايه، هیچ بنەمايه کی نییه که گوايه لە پەراسووی چەپی ئادەم دروست بووه، ئەمەش هیچ بنەمايه کی نییه.

ئایەتە که لە سورەتی النساء دا هاتووێه کهم باسی مەوۆف بوونی ئاڤرەت دەکات وەکو پیاو، که عەرەبی جاهیلی و یەهوودی زۆر بەچاوی کهم و بوونه وەرێکی تری بێجگە مەوۆف تەماشایان دەکردن.

ئەو فەرموودهیهی پیغه مبه ری خوا باسی ئاڤرەت دەکات که هاوشیوهی پەراسووی مەوۆف ئەوه مانای ئامۆژگارییه و چاکە کردنه له گەل، ئاڤرەتان چونکه سه رەتای فەرمووده که به قورەیش و موسلمانان به گشتی ده فەرمویت له گەل ئاڤرەتان باش بن، به شیوهی وه سیه تنامه، ئامۆژگاریمان ده کات، پاشان عیله تی باش بوونی تیمه له گەل ئەوان ده ست نیشان ده کات.

ئاڤرەتان توانایان وەکو توانای پیاو نییه، سۆز و هەستیان به هێزتره، بۆیه له شیوهی پەراسوو که خواره هێناوێه تیه و تابزانی ناتوانن راستی بکهینه وه و زیاتریش بێچه مینینه وه ده شکیت، کهواته ده بیت وەکو خۆی مامه له ی له گەلدا بکهین و دووجار وه سیه تی کردوو که له گەل ئاڤرەتان باش بین و ئەم فەرموودهیه له کۆتایی تەمەنی خۆشه و یستماندا فەرموویه تی هیچ پەيوه ندی به باسی جه نابی جه زره تی ئادەم و خاتوو حەواوی خێزانیه وه نییه^(۲۵).

خۆ ئەگەر کۆمه لێک ئەوه ده کهن به به لگه که گوايه خۆای گه وره ده فەرمویت: ﴿... خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ...﴾ النساء یاخود له سورەتی رۆم ئایەتی ۲۱ ده فەرمویت: ﴿... خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا...﴾ الروم یان له سورەتی الشوری ئایەتی ۱۱ ده فەرمویت: ﴿... جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا...﴾ الشوری هەمووی ده که نه به لگه که ئادەم و حەوا له یەک جه سه ته

-----

(۲۵) عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال: رسول الله ﷺ استوصوا بالنساء، فإن المرأة خلقت من ضلع، وإن أعوج شيء في الضلع أعلاه، فإن ذهبت تقيمه كسرته، وإن تركته لم يزل أعوج، فاستوصوا بالنساء. متفق عليه، وفي لفظ مسلم: استوصوا بالنساء خيرا.

دروستبوون ئه ویش جهسته ی ئادهم، كه له راستییدا په یوه ندى بهو باسه وه نییه، ئه گهر ئه وه بکړیته به لگه ده بیت بلین ههر مروځه و پیغه مبه ریکى لى جیا بوته وه خواى گه وړه ده فهرمویت: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ التوبة

واته: به دنیایى ئه ی گروى عهره ب پیغه مبه ریک له نه فسى خوتان هاتوو كه عهره به وه كو خوتان، ره چه له كه و سيفه ت و ده مانه ت و ده ستپاكى ده ناسن، يا خود ئه ی مروځايه تى پیغه مبه ریک هاتوو وه كو خوتان مروځه ههر شتيك ئیوه تووشى مه شه قه و نارچه تى بكات پیغه مبه رى خوا ملى الله عليه وسلم پى ناخو شه، يان ئه وه ی ئیوه تووشى سزا بكات له قیامه تدا پى ناخو شه، زور سووره له سهر هیدایه ت و باوه ره یئان و سوودى دونیاو قیامه تان به رامبه ر به باوه رداران زور به په حم و سوزو به زه یی و میهره بانه.

، به لام راستى ئایه ته كه ئه وه یه كه پیغه مبه رانى په وانه كړدوو له جنسى به شهرى په گه زى مروځه.

ههر چه نده رافه كاران ئه وه نده ساده نیین له پروكه شى ئایه ته كه ئه و واتایه دهر به یئین، به لام له سهر بنه ماى گریمان رافه یان كړدوو، دیسان پرسیارى كى تر زیندو و ده بیته وه ده لئین: باشه خواى په وړه رډگار ده فهرمویت: ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ ءَادَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ آل عمران

واته: نمونه ی عیسا عليه السلام له لای خواى گه وړه وه كو نمونه ی ئادهم وایه كاتيك كه خواى گه وړه ئادهمى له خو ل دروست كړد به بى دايك و باوك، عیسا یى به بى باوك دروست كړد، ئیر بوچی باوه ر به عیسا ناهینن خو ئه وده تا باوه رتان به ئادهم هه یه كه به بى دايك و باوك دروست بووه، پاشان پى فهرموو ببه یه كسهر دروست بوو، بوو به مروځ.

ئه وانه ی په خنه له بیرو بوچوونى په ره سه ندنى ئاراسته كړاو ده گرن ده لئین ئه وه نیه خواى گه وړه نمونه ی ئادهمى له قور دروست كړدوو و وتویه تى ببه، بووه، به لام لیره دا عیسا كورى مه ریم ئه گهر به و پتوړه بیت، ئادهم و عیسا زور له یه ك دوورن ههر له یه ك ناچن، عیسا له سكى دایكیدا به مانگ دروست بووه له په حمى ئافره ته وه هاتوو، جیاوازییه كه زوره ئه گهر به و واتایه لى كى بده ینه وه، خو ئه گهر نمونه ی بى دايك و باوكى بخه ینه ئاراو، عیسا خاوه نى دايك بووه، لیره دا ئه و لى كچوونه ی كه پیشتى باس كړاون دوورن له یه كه وه، به لام زور نریكه كه ئادهم و عیسا سه لامى خوايان لئیت ههر دووكیان له توخمه كانى خاكن و مروځن، چونكه مروځ بوونى عیسا

لیره دا مه بهسته نهک خودی ئادهم، به لکو ههردووکیان له توخمی خاکن وه کو چۆن ههردوو
هاورپیکه ی خوی گه وره ده فهرمویت: ﴿قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ
تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّكَ رَجُلًا﴾ (الكهف

واته: هاورپ باوه پداره که ی گفتوگۆی له گه لدا کردو پپی وت: ئایا تۆ کوفرت کرد بهو خوی بهی
که تۆی له خۆل دروست کردوو واته: ئادهمی باوکت پاشان خۆتی له دلوپه ئاوێک له مه نی
دروست کردوو، پاشان کردویتی بهم مروقه پیکه، هه موو ئەندامه کانی به پیکه دروست
کردوو. لیره دا بنه پهرتی خۆی بیرده خاته وه که له خۆل دروست بووه پاشان له مه نی، لیره دا
گه رانه وه یه بۆ سه رچاوه که، بنه پهرتی مروف خاکه، که واته لیکچوونی ئادهم و عیسا مروف
بوونیان و بنه پهرتیان له خاک و خۆله، ئەوانه شی که ده لێن ئادهم له خۆل به (کن فیکون)
دروست بوو، واته به ببه بووه، به لگهی قورئانمان هه یه که خوی گه وره ده فهرمویت: ﴿هَلْ أَتَى
عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْکُورًا﴾ (الإنسان

واته: به دنیایی ماوه یه که له سه ردهم و کات به سه ر مروفا تپه پویه که هه یچ شتیک نه بووه
تا باس بکری و وجودو بوونی نه بووه، ئادهم سه ره تا پيش ئەوه ی دروست بکری بوونی نه بوو
و باس نه کراوه، یاخود مه به ست پپی مروقه پيش ئەوه ی که دروست بی وجودو بوونی نه یه.

فه رمووده شمان هه یه که ده لیت ووشکبوونه وه ی ئادهم، که لیره دا مه به ست له خودی ئادهم
نییه به لکو خودی مروقه، زیاتر پروون ده بیته وه له ئایه ته کانی داها تودا.

سه ره تای کتبه کهش شیکاری کراوه له سه ر وشه ی (کن فیکون)، پاشان باس و شیکاری بۆ
(ثم) (ف)

ده که یه له پیرمانی عه ره بیدا که بۆ مه وداو ماوه ی دوور و درێژه.

هه ندیکه تر له و که سانه ی که پروایان بهم راستیه نییه، ده لێن گوایه خوی موته عال مروفی
تایبه ت به ده ستی خۆی دروست کردوو، ئەمه ش تایبه ته مندی مروف ده رده خات که راسته وخۆ
دروست بووه، ﴿قَالَ يٰٓإِبْرٰهٖمُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِیْدَیْ اَسْتَکْبَرْتَ اَمْ کُنْتَ مِنْ
الْعٰلِیْنَ﴾ (ص

واته: خوای گه وره فه رمووی: ئە ی ئیبلیس چی پێگري لیکردیت که سوچده نه به ی بۆ ئەو ئاده مه ی که به هه ردوو دهستی خۆم دروستم کرد، ئە ی ئیبلیس ئایا خۆت به گه وره زانی و لوتبه رز بووی یان خۆت به به رزو بلند زانی.

خوای گه وره له به رانه ر ئیبلیسدا ده فه رموویت: بۆ سوچده ت نه برد، لێره دا ده یگه پێنینه وه بۆ ئەوه ی پێزی مروّف له دروستکردنی مروّفه به دهستی خوای موته عال، به لام خوای گه وره، هه موو گیاندارانی به دهستی موباره کی دروست کردوو، نه ک مروّف به ته نها، ده فه رموویت: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِنَّا عِمِلْتَ أُنْثَىٰ تَنَعَّمَا فُهِمَ لَهَا مَلِكُونَ﴾ ١٧٠ یس

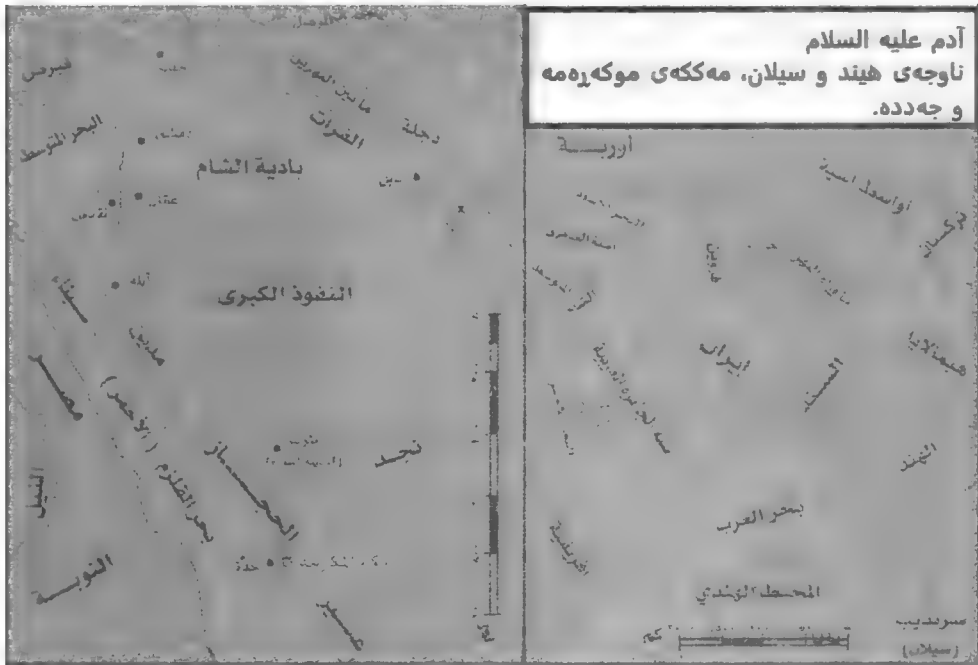
واته: ئایا نابینن ئیمه به دهستی خویمان ئەو ئاژه لانه مان بۆ دروست کردوون، ئیستا ئەوان خاوه نین.

بیجگه ئەوه ش خوای گه وره ئاسمانی به دهستی موباره کی خۆی دروست کردوو و ده فه رموویت: ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ ١٧١ الذاریات

واته: ئاسمانیشمان دروست کردوو به هیزو توانا.

کهواته ئاده م سه لامی خوای لی بیت یه که م مروّف نه بووه، پێش ئەویش مروّف هه بووه ئەمه ش وته ی سه دان زانای ئەم ئیسلامه یه له کۆن و نویدا، هه ر له ئیمامی غه زالی و زوه ری و زانایانی نوێ به گشتی له شیخی شه عراوی، یوسف قه رزاوی، محه مه د عه بده ...هتد.

لێره دا پێویسته شیکاری بۆ توخمی خاک و خۆل، ئاو و قوړ و وشکبوونه وه بکه ین له نیتوانی مروّف و به شه ردا به تایبه ت ئاده م.

ئایا ئاده‌م خاوه‌نی دایک و باوک بووه یان له قور دروست بووه؟!

پیش ئه‌وه‌ی باسی دروستبوونی مروّف بکه‌ین له خاک و ئاو تا ده‌بیته قور، پێویسته جیاوازی له‌نتوانی (الانسان و البشر) دا بکه‌ین.

جیاوازی به‌شهر له‌گه‌ڵ ئینسان؟!

ئینسان سه‌ره‌تای هاتنی له خاک و ئاو تا ده‌بیت به‌قور به‌ناوی ئینسان هاتووه، که ته‌واو کامل ده‌بیت خوای گه‌وره‌ی پێکو پێکی ده‌کات و ئاماده‌ی ده‌کات بۆ په‌یام هه‌لگرتن، ناوی ئاوه به‌شهر.

به به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ی ناوی پیغه‌مبه‌رانی به به‌شهر ناوبردووه وه‌کو هه‌زره‌تی محمه‌د ﷺ

خوای گه وره به به شهر ناوزده دی کردووه ده فهرمویت: ﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ ۚ أَحَدًا ۝﴾
 الکھف

واته: پییان بلئ: من ته نها وهك ئیوه به شهریکم فریشته نیم یان خوا نیم، جیاوازییه کهم
 ئه وه یه که له لایه ن خوای گه وره وه وه حیم بۆ دیت و کراوم به پیغه مبه، په یامی منیش ئه وه یه
 که په رستراو و خوای ئیوه ته نها یهك خوایه و شهریکی نیه و تاک و ته نها یه، جا هر که سیک به
 ئومیدی گه یشتنه به خوای گه وره له پوژی قیامت به سه ری به رزو به پرووی سپی که
 باوه پدارانن، با له دونیادا کرده وه ی چاک بکه ن، له کاتی عیبادت کردن بۆ په روه ردگاری هیچ
 که سیک نه کاته شهریک بۆ خوای گه وره.

هه روه ها له باره ی حه زره تی نوو حه وه ده فهرمویت: ﴿فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً مَّا سِعَعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ۝﴾
 المؤمنون

واته: ده سه لاتداره کافره کان له قه ومه که ی وتیان: ئه میس هیچ نیه ته نها به شهریکه وه کو
 ئیوه ئه یه وی فه زلی خو ی بدا به سه ر ئیوه داو ئیوه شو نی بکه ون، ئه یانوت: ئه گه ر خوا ویستی
 لی بوایه مه لائیکه تیکی ئه کرد به پیغه مبه رو ئه ینارد نهك ئه م پیاوه بنیژی، له باوک و باپیرانی
 پیشرماندا شتی وامان نه بیستوو که له ناو به شهردا که سیک بکری به پیغه مبه ر.

سه باره ت به حه زره تی مووسا و هاروونی برای سه لامی خوا یان لیبت هه ر به به شهر ناوی
 بردوون و ده فهرمویت: ﴿فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عِبُدُونَ ۝﴾
 المؤمنون

واته: وتیان: ئایا ئیمه ئیمان به دوو به شهر ی وه کو خو مان ببین له کاتیکدا که قه ومه که شیان
 ملکه چی ئیمه ن و عیبادت بۆ ئیمه نه که ن.

بۆ حه زره تی یوسفیش هه ر به به شهر ناوی هاتوو، ﴿فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ
 وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَكِنًا وَهَاتَتْ كُلَّ وَجْهٍ مِّنْهُنَّ سِجِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ
 وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ۝﴾ یوسف

واته: کاتیک ئەمیش قسه‌ی ئافره‌تانی شاری بیست ناردی به شوێنیاندا، که و تراوه: ئەوانیش مه‌به‌ستیان ئەوه بووه به‌هۆی ئەم قسه‌یه‌وه بگه‌نه کۆشک و یوسف ببینن، جیگا و خواردنی بۆ ئاماده‌کردن میوه‌ی بۆ دانان و هه‌ر یه‌کێک له‌وانیش چه‌قۆیه‌کی دایه ده‌ستیانه‌وه ئەو کاته وتی: ئەه‌ی یوسف وهره ده‌ره‌وه بۆ لایان کاتیک ئافره‌تان یوسفیان بینی زۆر به‌لایانه‌وه گه‌وره‌و جوان بوو سه‌ریان سوپما و ئاگایان له‌خۆیان نه‌ماو ده‌ستی خۆیان بری وتیان: پاك و مونه‌زه‌هی بۆ خوای گه‌وره، یان په‌نا به‌خوای گه‌وره به‌راستی ئەمه به‌شه‌ر نیه‌و جوانیه‌که‌ی بێ وێنه‌یه، ئەمه هیچ شتێک نیه ته‌نها فریشته‌یه‌کی زۆر جوان و به‌رێز نه‌بێت.

هه‌روه‌ها خوای په‌روه‌ردگار چه‌زه‌رتی ئاده‌میشی هه‌ر به‌ به‌شه‌ر ناو بردووه، که‌واته، جیاوازی له‌نیوان ئینسان و به‌شه‌ردا کراوه له‌قورئاندا^(۳).

ئیمامی غه‌زالی سه‌باره‌ت به‌ په‌یوه‌ندی نێوان دڵ و پۆخ و نه‌فس و عه‌قڵ ده‌لێت: راستی مرۆف په‌گه‌ز و نه‌ژادیکی نابهرجه‌سته‌یه که له‌ هه‌موو خه‌لقه‌کانی تری پێ جیا ده‌کرێته‌وه بۆیه به‌هۆکاری ئاگابوونمان و پۆحمان و عه‌قڵ و نه‌فسمان بووینه‌ته به‌شه‌ر و ناوی به‌شه‌رمان هه‌لگرتووه، زۆر به‌ شیکاری تر له‌ کتیی (احیاء علوم الدین) دا باسی کردووه، ناوی پۆخ و عه‌قڵ زۆری ناوه‌وه پۆلێنکاری بۆکردووه.

نه‌ژادی مرۆف بنه‌رته‌ی خاکه له‌زه‌وی، بۆیه خوای په‌روه‌ردگار مادده‌ی جه‌سته‌مان ده‌خاته په‌نا‌ی زه‌وی و خاکه‌که‌ی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: ﴿... هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَأَسْتَغْمِرُكُمْ فِيهَا ...﴾ هود.

واته: ...هه‌ر ئەو خوا به‌یه که ئێوه‌ی له‌ زه‌وی دروست کردووه‌وا‌ی لێ‌کردوون که سه‌ر زه‌وی ئاوه‌دان بکه‌نه‌وه...

پاشان خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: ﴿*مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى﴾ طه

.....
(۳) (دوو زانی ئەم ئیسلامه له‌رووی زمانه‌وانی و ڕافه‌ی قورئان شیخ محمد مه‌ته‌وه‌لی شه‌عراوی و د.حه‌سه‌ن حامید عه‌طیه، جیاکاریان کردووه له‌قورئاندا بۆ ئەم باسه).

واته: لهو زهوييه لهو خوځله دروستمان كړوون، واته: ئادهه بنچينهو ئهسلى له خوځ بووه پاشانيش ئهتانگه پرينينهوه بو ناو زهوى كاتيك كه ئهمرن، له پوژى قيامه تيش جاريكى تر له زهوى ده رتان ئه كهينهوهو زيندوتان ئه كهينهوه.

ههروهها دهفهرمويت: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾ المؤمنون

واته: به دنيایي ئيمه مروځمان دروست كړووه له (سولاله) كه بريتيه له دهركردنى شتيك له شتيكى تر.

پاشان خواى گهوره له نايه تي دهفهرمويت: ﴿وَاللَّهُ أَثْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا﴾ نوح

واته: خواى گهوره ئيوه وواته: ئادهه له زهوى دروست كړووه، واته: له خوځ ئادهه دروست كړووه.

هه موو ئه مانه به لگه ي حاشا هه لنه گرن، كه مروځ له سه رزه وى دروست بووه و بو سه ر زه ویش دروست بووه، فه رمانيشى پي كراوه كه زه وى ئاوه دان بكا ته وه، پاشان خواى گه وړه وه كو گياندارى زيندوو مروځى به ستوته وه به هه موو گياندارانى تره وه، ئه مه ش له بهر ئه وه ي مروځ پي كهاته ي په گه زى نير و ميه و وه كو هه موو گياندار و زينده وهرانى تر، به گيانله به رانى سه ر زه وييه وه هاو به شن و له پرووى ژيانه وه، پاشان راگرى ژينگه ن له هه مان كاتدا پيدا ويستى مروځن، دهفهرمويت: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ الأنعام

واته: ئه لين: باشه بوچى نايه ت و نيشانه يه ك له لايه ن خواى گه وړه وه دانابه زى بو پيغه مبه رى خوا صلا لله عليه و آله وه ك ئه وه ي كه مه لائيكه ت به چا وى خو مان ببينن؟ پتيان بفه رموو: خواى گه وړه تواناو ده سه لاتى هه يه كه نايه ت و نيشانه و مو عجزه يه ك بو ئه وان دابه زينتى و به چا وى خو تان ببينن، به لام ئه گه ر دايه زينيت و ئيمان نه هپنن ئه و كاته مو له تتان نادا ت و يه كسه ر سزا تان ئه دا ت وه كو ئوممه تانى تر، به لام زو ربه ي زو ريان زانياريان نيه و نازانن.

كه واته په يوه ندى مروځ به زه وييه وه په يوه نديه كى بنه رته يه و هه روه ها په يوه ندى ته وا وى هاو به ش هه يه له نيوان گيانله به ران و بالنده و خشو كه كاندا، هه مووشمان بنه رته ي دروست كړدغان ده گه رپته وه بو ناو، خواى گه وړه دهفهرمويت: ﴿وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّاءٍ فَمِنْهُمْ

مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٥﴾ النور

واته: خوای گه وره هه موو گیانله به ریکی دروست کردوو هه له ئاو، یاخود لهو دلوپه ئاو هه مه نییه، جا هه یانه له سهر سکی ئه پروات وه کو مارو کرم و نه ههنگ، هه یشه له سهر دوو پی ئه پروات وه کو مرووف و بالنده، هه یشانه له سهر چوار پی ئه پروات وه کو ئاژه له کان، خوای گه وره ویستی له ههر شتیک بئ دروستی ئه کات به دنیایی خوای گه وره تواناو دهسه لاتی به سهر هه موو شتیکدا هه یه.

پاشان خوای پهروه ردگار مرووفی له قور دروست کردوو، دهفه رمویتی: ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ﴾ السجدة

واته: هه موو شتیک به جوانترین و تهواوترین شیواز دروست کردوو، سه ره تا مرووفی له قور دروست کردوو.

قوناغی دروستبوونی مرووف زور جیاوازه له گه ل نادهمدا به قور، ئه و قوناغانه ی باس ده کریت هیچ په یوه ندی نییه به نادهمه وه، چونکه نادهم به شه ره، خوای پهروه ردگار به به شه ناوی بردوو، هه موو به شه ریکیش کامله وه که به شه بوونی.

ئه ی قوناغی دروستبوونی مرووف چوون باسکراوه له قورئاندا؟

د. عه مر شه ریف ده لیت: (خانه پاشان هیلکه، پاشان کوږپه له له مندالاندا پاشان به دیه پتر او پکی تر).

له ژیر پوښنایی ئایه تی (۱۲-۱۴) له سوره تی (المؤمنون): ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ۖ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ۖ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظًا فَكَسَوْنَا الْعِظَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ المؤمنون

واته: به دنيایي ئيمه مروځمان دروست کردووه له (سولاله) كه بریتیه له دهركردنی شتيك له شتيكي تر^(۳۷) پاشان له دلۆپه ناوێك^(۳۷) دروستمان کردووهو له شوښتيكي جيگيردا دامانناوه كه په حمی ئافرهته^(۳۸) پاشان نهو دلۆپه ئاوه ئه بې به خوښتيكي مهيوو، پاشان نهو خوښنه مهيووه نه بېته پارچه گوشتيكي پړيكنه خراو دواتريش پړيكنه خريته، پاشان نهو پارچه گوشته نه كه ين به ئيسقان و ئيسقانی لږ دروست نه كه ين بۆ نه وهی لاشه ی رابگریت، پاشان نهو ئيسقانه يش به گوشت دانه پوښين، پاشان پوڅ نه كه ينه به ری و نه يكه ن به مروځيكي تر نهو الله به ی كه باشتري ن دروستكاره خيرو به ره كه تي به كجار زوره، شايه ني نه وه به كه به گه وره بزاني^(۳۹)

ليړه دا خواي په ورو ردگار ئاماژه بۆ ئامرازی په يوه ندي (ثم) ده كات، كاتيكي درهنگه وتوو به كارده هينريته، په يوه ندي تاييه ته كه به جوړی زينده وهره و بۆ قوناغيكي تري گورانكاري، هه وروها ده ليت: ئه مه كاتي زور پيوسته ده شيت مليونه ها سالي خايانديت.

له هه مانكا تدا پيتي (ف) په يوه ندي هاتوو كه تاييه ته به پريزمني عهره بي نه مه ش نه وه مان پينده ليت، كه دروستكردنی مروځ به په ره سه نديكي ئاراسته كراوی خواي په ورو ردگار له خانه وه تا مروځ بوون.

قوناغي مروځ بوون راستكردنه وه و پړيكنه بوونه، پاشان قوناغي پوڅ تيجوون، جياوازتره له زيندوو به تي، كرانه وهی نه قل، يان به ده ست هيناني نه قل كه ئامرازه كاني بيستي و بينين و هه ستيكردنه، خواي گه وره ده فهرميوت: (الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ

-----

(۳۷) گريسي مورشون ده ليت: (هه موو ژيانه كي زيندوو له ئاودا ده ستی پښ كرد) (العلم يدعو للإيمان / ل:

۲۰۰

به پيئي قسه كاني ستيښن رويت ئيروين (۱۹۶۲-۲۰۰۶ ز) زينده وهرزاني ئوستراي، ژماره ی جوړی زينده وهران له سهر زهوی ده گاته (۳۰) مليون جوړ، تاريخ الوجود/د. احمد محمد كنعان/ل: ۱۲۵. به پيئي (تيوري دروست بوون) كه (۴۵۰) پسروري نه ميريكي به شداربوون له داناني دا، له وان (د. دوان. ت. كيش) ده لي: به پيئي تيوري دروست بوون ژيان كت و پر ده ركه وتوو، بڼ په ره سه ندين و په يتا په يتا كه تيوري په ره سه ندين دارويني برواي پييه تي، گوايه ليړه ده زنجير به ندي و په ره سه ندين هه به له جوړه نزمه كانه وه بۆ جوړه ئالوز و په ره سه نندوو ه كان.

ژيان له پړگاي گردكاره وه به ديهاتوو له توامري به ردينه كاندا هيچ شيوه به ك ژياني سهره تايي زينده وهران له شيوه سهره تايي بۆ شيوه په ره سه ندي و نابيريته / هل تعرض لغسيل الدماغ / د. دوان. ت. كيش/ل: ۲۶۴-۲۶۵/سهر بكه/ت: اورخان محمد علي.

كه واته: بوونه وهره ژيان به (كن فيكون) ده ركه وتوون بڼ په ره سه ندين.

طین ﴿١٧٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿١٧٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ ۖ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٧٩﴾ السجدة

واته: هه موو شتیکی به جوانترین و ته و اوترین شیواز دروست کردوو، سه ره تا مروقی له قور
دروست کردوو ﴿١٧٧﴾ پاشان وه چه ی ئاده میشی دروست کردوو له ئاویکی بیژر که مه نی ژن و
پیاوه ﴿١٧٨﴾ دوا ی ئه وه ی که ئاده می دروست کردوو پښکیخستوو و پوخی خستوته به ری، خوا ی
گه وره هه سته وه ره کانی بیستن و بینین و دلی به پښ به خشیوون، به لام که میکتان هه یه که
شوکرانه بژی ری ئه و نیعمه تانه ی خوا ی گه وره بکه ن ﴿١٧٩﴾

لیره دا زور به پروونی و جوانی هه ست به قوناغه کانی په ره سه ندن ده که ی ن به ئاراسته کراوی
له لایه ن په روه ردگار وه ﴿١٧٨﴾.

ورد کردنه وه یه کی زیاتر له د. عه مر شهریفه وه

خۆل (التراب) چیه؟ قور (الطین) چیه؟ قوری ترشاو بوگه ناو (الصلصال) چیه؟

خوا ی په روه ردگار له باره ی مروقی ده فه رمویتی: بیجگه ئاو له چه ند مادده یه کی تر پښکها توه

یه که م: خۆل: خوا ی موته عال ده فه رمویتی: ﴿وَمِنْ ءَايَاتِهِ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَا اَنْتُمْ بَشَرٌ
تنتشرون﴾ (الروم)

-----

(٣٨) فرانک ئالن بابولۆجی ئه مه ریکی ده نووسی:

(پښتینه کان پښکها ته ی سه ره کی ته واوی خانه زینده وه ره کانی زینده وه رانن، که له پینج توخمی سه ره کی
پیک دین: کاربون، ئوکسجین، نایتروجین، هایدروجین، گوگرد، هه ر گه ردیک له (٤٠٠٠٠) گه ردیله پیک دیت)
(پښتینه کان که ره سته ی کیمای پښکیان، ته نیا ئه و کاته گیانیان به به ردا ده کړی، که ئه و پازه ده پرواته
ناویان، که ه یچ له نه یی یه کانی تی ناگه ی ن، ته نیا عه قلی بښ سنوره، خوا ی ته نیا توانیویه تی به دانایی بښ
سنوری په ی به و گه رده پښتینی یه بیات و که به که لکی ئه وه ی دښ بښ به ئارامگای زیان، بویه بنیاتی ناو
کلیشه ی بو کیشاو نه یی زیانی به به ردا کرد). الله يتجلى في عصر العلم/ جون كلوفر مونسا/ل: ٩-١٠ سه ير
بکه.

﴿فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِيْنَ﴾ (الحجر)

واته: یه کتیک له نیشانه کانی تواناو دهسه لاتى خواى گه وره له سهر زیندوو بوونه وه ئه وه یه که ئیوه ی له خوڵ دروست کرد، پاشان خواى گه وره ئیوه ی نه وه ی ئاده می له سهر زه ویدا بلاو کردۆنه وه و زۆر بوونه.

دووهم: قور: خواى پهروه ردگار ده فهرمویت: ﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ﴾ السجدة

واته: که هه موو شتیکی به جوانترین و ته ووترین شیواز دروست کردوو، سه ره تا مروفی له قور دروست کردوو.

سینه م: قور ی لینج و ترشاو: پهروه ردگار ده فهرمویت: ﴿فَأَسْتَفْتِيهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ﴾ الصافات

واته: ئه ی محمه د صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ پرسیار له کافران بکه ئایا دروستکردنی ئه وان گه وره ترو به هیزتره، یاخود ئه و زه و ی و ئاسمان و فریشته و دروستکراوه گه ورانه ی که دروستمان کردوو، که دان به م شته دا ده نین ئیتر بو باوه رتان به زیندوو بوونه وه نیه؟ ئیمه ئاده ممان دروست کردوو له قور یکی لینج که ئه نووسن به ده سته وه، واته: مروف دروستکراویکی لاوازه بو باوه ریان به زیندوو بوونه وه و تواناو دهسه لاتى خواى گه وره نییه.

چواره م: قور یکی ترشاوی بوگه نی ره ش: خواى گه وره ده فهرمویت: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ﴾ الحجر

واته: به دنیایی ئیمه مروفمان دروست کردوو له قور یکی وشکی لووس، مه به ست پی ئاده مه (حَمَإٍ) واته: قور یکی ره ش (مَسْنُونٍ) واته: گوړاو، یه که مجار قوره دواتر که بوگه ن ئه کات و رهنگ و بوئی ئه گوړیت پی ئه وتری (حَمَإٍ مَسْنُونٍ) کاتیک که وشک ئه بیتته وه و لووس ده بیت ئه و کاته پی ئه وتری: (صَلْصَالٍ).

پینجه م: قور یکی ترشاوی وشک بووه وه وه کو فه خفوری، خواى موته عال ده فهرمویت: ﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ كَالْفَخَّارِ﴾ الرحمن

واته: خوی گه وره مروّقی دروست کردوو واته ئادهم له قوری سووره وه کراو که قوریک به ناگر سوور ئه کریته وه وه کو چۆن نه وانه ی که کوپه له و گۆزو و شتیان لی دروست نه کری.

ئهم پینج قوناغه که هه موو باسی دروستبوونی بنه پرتی مروّقه و هیچ له دوور و نزیک په یوه ندی به ئاده مه وه نییه، به لکو خوّل و قور ... هتد، هه موو ئاماژهن بۆ په ره سه ندنی زینده وهران به گشتی.

هه موو ئه مانه ی ئاماژه مان پیکرد، ئهو خویندنه وه ساده نیه، که خه لکاتیک و ده زانن مروّق له کوره یه کی سیرامیکیه وه دروست بووه و خیر که وتۆته پئی، ئهم بیرکردنه وه زۆر سه ره تاییه بۆ خه لکیکه که توانای بیرکردنه وه ی نه بووه له کوندا ئاستی زانست به شیوه ی ئیستا پشکه وتوو نه بووه، ئاسایی بووه بۆ سه ده کانی رابردوو، به لām له ئیستادا به و بیرکردنه وه بیر له قورئانی خوا بکه ینه وه به راستی جینگای شهرمه، که ده بیّت به لای که مه وه بزانیان ئهو قوناغانه بریتیین له:

ماده ی نازیندوو پاشان بۆ ماده ی ئه ندامی و پاشان بۆ پیکه اتنی پیکه اته کانی ژیان بۆیان گهرده زیندوو و کان و پاشان بۆ خانه ی زیندوو، چونکه خوی گه وره بیرمان ده خاته وه که رۆژانیک بوو ههر ناویشی نه براوه له باسکردندا نه بووه ده فره رمویت: ﴿هَلْ أُنِیْ عَلَی الْإِنْسَنِ حِیْثُ مِیْنُ الدَّهْرِ لَمْ یَكُنْ شَیْئًا مَّذْکُورًا﴾ الإنسان

واته: به دنیایی ماوه یه که له سه رده م و کات به سه ر مروّقا تیه پریوه که هیچ شتیک نه بووه تا باس بکری و بوونی نه بووه، ئادهم سه ره تا پیش ئه وه ی دروست بکری بوونی نه بوو و باس نه کراوه، یاخود مه به ست پئی مروّقه پیش ئه وه ی که دروست بن و جوودو بوونی نییه.

پوخته ی باس:

ئادهم عَلَيْهِ السَّلَام یه که م مروّق نه بووه، به لکو یه که م پیغه بهر بووه که نازناوی به شه ری هه لگرتوو، خوی گه وره که باسی دروستبوونی مروّق ده کات دوا ی قوناغی ئینسان بوون، دوا ی کرد له فریشته ریز بنوین بۆ به شه ر، ئهو به شه ره یش ئادهم بوو یه که م پیغه بهر بووه، خوی گه وره ده فره رمویت: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَلٍ مِنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ﴾ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَّارِ السَّمُومِ ﴿٧٧﴾ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ إِنِّي خَلِیْقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَلٍ مِنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٧٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سٰجِدِينَ ﴿٧٩﴾ الحجر

واته: به دَلیایی ئیمه مروڤمان دروست کردوو له قورپکی وشکی لووس، مه به ست پیتی ئادهمه (حَمّا) واته: قورپکی رهش (مَسْنُون) واته: گوڤاو، یه که مجار قوره دواتر که بوگهن ئه کات و پهنگ و بوئی ئه گوڤیت پیتی ئه وتری (حَمّا مَسْنُون) کاتیک که وشک ئه بیته وهو لووس ده بیت ئه و کاته پیتی ئه وتری: (صَلّٰی) جنیشمان دروست کردوو له پیش ئادهمدا له ناگریک که گرو بلیسه ی ههیه، مه به ست پیتی ئیبلیه، بویه پیتی ئه وتری: (الْجَانُّ) یان جنی له بهر ئه وهی له بهر چاو دیار نییه ﴿کاتیک پهروه ردگار به فریشته کانی فره موو: من مروڤنیک دروست ئه که م له قورپکی وشکی رهشی گوڤاوی لووس ﴿کاتیک که شیوه کهیم ریکخست و روحم کرده بهری ئیوه هه موتان کرنووشی بو بهرن کرنووشی ریزو سلاو کردن نهک عیبادت ﴿

جا هه له ی زوریک له ڤافه که ران تیکه لکردنی (الانسان و البشر) ه ئینسان و به شهر جیاوازن!

که واته مه به سته که له ئادهمه له بهشی بوون به به شهردا، به لام له بهشی ئینسانه که دا، دووره له ئادهم، موهونه ی

قورئانیمان هینایه وه که وتمان پیغه مبه ران به به شهر ناویان هاتوو له قورئاندا.

که واته ئادهم مروڤنیک کاملی ئاسایی بووه هه لبرژراوی خوی گه وره بوو بو پیغه مبه رایه تی و خاوه نی دایک و باوک بووه له کومه لگایه کی زور سه ره تاییدا ژیاوه له ناوچه کانی ئیوان سند و هیندستانی ئه مرودا له ئیوان هه ردوو روباری (سه یحون و جه یحون).

جیاوازی ئیوان ئینسان و به شهر

وشه ی: ئینسان له کرداری (انس: واتا ئاشنایه تی و ناسین و دلیایی پاشان به مانای سۆزداری دیت و ههروه ها دلیایی پیدان هاتوو یاخود وه رگیراوه، ههروه ها پیچه وانیه ی دوور که و تنه وهیه له ژیان و به ته نها ژیان، بویه ئینسان کائینیکی کومه لایه تییه، چه زی به پیکه وه ژیاوه، ژیاوی کومه لایه تی دهیه ویت دهسته بهر بکات، تا پیداو یستیه کانی پر بکاته وه، هاوسۆزی بو یه کتر ده رپرن.

وشه ی: به شهر، به واته ی (بشرة) واتا پیست دیت که پیستی مروڤ که چۆته قوناغی به شهر بوون جوان و ریک و پیکه و و خاوه نی جوانی قامه تی تایبه تییه له هه موو گیانداره کانی تر، یاخود به واتای ده رکه وتنی پیستی ده م و چاو دیت که ده رکه وتوو و جوان و شوخ و قه شه نگه.

به داخه وه له ناو زمانى كوردیدا وشه ی به شهر ئه لته رناتیقى نییه، وه كو ئینسان، مروّف، به نى ئاده م، ئاده میزاد، به لّام به شهر، پیناچیت به رانبه رى له زمانى كوردیدا هه بیّت.

ئاگادارى

پیش ئه وه ی برۆینه ناو پرووداوه كان

بۆیه پیش چوونه ناو قولایى باسه كانى ژيانى پيغه مبه ران (سهلامى خوايان لیبیت) پيويسته ئاگادارییهك بدهین به خویننه رانى موخته ره م، به پززان لیره دا من چیرۆك ناگێرمه وه، یان پرووداویك كه كاتى به سه ردا تپه پریوه، باسکردنى خوشه، یاخود شارهزا بوون نییه به ته نها له ژيانى پيغه مبه ران، میژوو نییه به ته نها وابزانیت من سه ردی میژووی باس ده كه م، یان باسی پروودا و باسه كانى بیر و باوه پ و کارى پيغه مبه ران چى بووه، باسی ئه وه نییه به ته نها كه چۆن شارستانییه ت و کارى دواى ناسینی خواى پهروه رداگار چى تر بووه، لیره له هاوشانى پيغه مبه ران نه یار و دوژمن و ململانیکیان باس ده کړیت، واتا هه ول ئه ده ین هه موو ئه وانە ی باس مان کرد له م کتیبه دا کو بکه ی نه وه، له سه ر و ئه وانە شه وه، قسه ده که ین بۆتۆ، چونکه بۆتۆ نوو سراوه، ده بیّت له که لى ئاو یته بیّت، کورت و پوخت پهروه رده ت ده کات به لّام بۆچی ده بیّت له میشكى خۆتدا بېرسیت بۆچی پهروه رده ت ده کات؟ پهروه رده رت ده کات كه چۆن بتوانیت گۆرانکاری بکه ی ت، لات سه یر نه بیّت، واده لّیم ژيانى ۲۴ که سی ناوازه كه خواى پهروه رداگار هه لیباردوون هه روا شتیکی ساده و سانا نییه، بۆ تۆیه و بۆ نه وه كانى دواى ئیوه شه تا رۆژى قیامه ت، وا هه ست نه که ی ت ته نها سه رگوزه شته ده خوینییه وه.

هه رگیز نا؛ به لّکو بزانه مه نه ه جى ژيان ت ده خوینییه وه كه ئه تگه یه نیته ئاستى لوتكه و هیژ و توانای زیهنى و عه قلى ته نانه ت رۆحیت به هیژ ده کات، که واته من بۆیه خۆم ماندوو کړدوو كه پاداشته که ی له خوا وه رده گرم، به لّام ده مه ویت له که سی تر نه چم، پيشتر ده یان زانا و مامۆستا و نووسه ر ژيانى پيغه مبه ران یان نووسیوه، زۆربه یان له یه ک ده چن، به لّام من هه ولّم داوه له که س نه چم و له خۆم بچم، ئه مه ویت شتیک بده م به تۆی خویننه ر كه پيشتر لات نه بووه، لانى که م به و شیوه یه ی من كه باسم کړدوو نه ت بیستوو، ئه م ئامانجه ش گرنگه، چونکه مروّف به سروشت حه زى به شتى دووباره نییه هه میشه حه ز به نوێگه رى ده کات.

که واته له که لّ ئه وه ی سه رچاوه ی زۆرم به کاره ی ناوه، به لّام له که س ناچم ته نها ئینه رچى (توانا) ی خۆم به کارده هینم بۆ ئه وه ی تۆی خویننه ر تیبگه ی ت، خواى گه وره لی مان قوبول بکات، له م زیندانى طاغوتانه وه، كه چه نده ئازارى ده روونیم ئه ده ن ماوه ی دوو هه فته، قه لّە م و وه ره قه م لیبرا هه ر بۆ ئازاردانى من، نه یانده هیتا تا بیکړم، ناچار له هاوړتیانى زیندان قه لّە م

پەيدا كىرد، بەلەم ۋە رەقەيان نەدەھىنا بۆم، مەنىش ناچار لەسەر كاغەزى دەستە سىر ۋە كلىنسى تەۋالەت دەستىم كىرد بە نووسىن، پاشان بە سەرۋىكى بەشى زىندانە كەم ۋەت، ئەگەر زوۋ ۋە رەقەم فرىا نەخەن دىۋارەكانىش رەش دەكەمەۋە، تا دۋاى دوۋ ھەفەتە، ھەموو شىكەم بۆ ھاتەۋە.

برای من، خوشكى خۆم، من مەنەت ناكەم بەسەر كەسدا، بەلكو بۆ خۆم ۋە بۆ پاداشتى قىامەتى خۆم دەنووسم، بەلەم بزانن ئەم كىتەبە زۆر بە ماندوۋبوون لەدايك بوۋە ژانى زۆرى ھەبوۋ، خۋاى گەۋرە لەمەنىش ۋە ئىۋەشى قوبول بىكات، زۆر جار قەلەم ۋە ۋە رەقەم ۋەتە دەفەرىكەم بە ۱۰ دۆلار كىرۋە، زانىۋىانە من پىۋىستەم قۇرخيان كىردوۋە، لەۋ كاتەى من پىۋىستەم پىۋوۋە گرانىان كىردوۋە لەسەرم، ھەرۋەكو ۋەتە مەنەت نىيە، بەلەم دەمەۋىت بزانىت كە

ماندوۋبوونى دەۋىست، نووسىن لەم زىندانەدا بىجگە لەۋەى كە چۆن چاۋيان لەسەرم بوۋ وایان دەزانى پىلان بۆ ھەموو پۇژھەلاتى ناۋەراست دادەنىم، پاشان جارى ۋە ھەبوۋ خۆشى ناۋ ھاورىكانى زىندانم ۋەز لى دەھىناۋ دەگەپامەۋە سەر نووسىن، سۆتىند بەخۋا مەنەت نىيە، بەلەم ھەز دەكەم بزانىت زۆر بەدەل بۆم نووسىۋىت، تۆش بەدەل بىخوینەرەۋە، جارى ۋە ھەبوۋ، ھەزەم لە چاى ياخۇد قاۋە، يان ھەر شىكەكى خۆش بوۋە ئەۋ پارەيەى كە بۆم ھەبوۋ خەرجى بىكەم دەمدا بە قەلەم ۋە كاغەز، ئەمەش ماناى مەنەتباركىرنى تۆ نىيە، بەخۋاى مەتەعال، بەلەم دەمەۋىت بزانىت بە ئازارەۋە نووسىۋەم، تەكا دەكەم تۆ بە ئىسراھەت بىخوینەرەۋە لەجىاتى من قاۋە ۋە چاى لەگەلدە بىخوینەرەۋە، بىرۆين بۆناۋ باسى پىتغەمبەرەن.

ئادەم ۋە ھەۋا كىن؟ (۲۹)

ئادەم ۋە ھەۋا مەۋجۇت كەلەدايك ۋە باۋكەۋە ھاتوۋە، بەلەم يەكەم ناسىنى مەۋجۇتەتى ئادەم بوۋە كە خۋاى مەتەعال پىنناساندوۋىن، خاتوۋ ھەۋاى خىزانى ئەۋىش ۋە ھەۋا ئافرىتەتەكى تىر لەدايك ۋە باۋكەۋە ھاتوۋە، دوۋ ناسراۋترىن كەسى يەكەمى جىھان، پىش ئەۋان

-----

(۲۹) زانايانى شۆنەۋار ۋە چالەن بىروايان ۋە: مەۋجۇ سەردەم، كە ئىمە بەشىكىن لەۋان لە پابىرەدوۋا مەۋجۇ تىران لە پىشدا ھاتوۋ، بەلەم بەرلەۋەى مەۋجۇ نوۋ شۆنەيان بىگىتەۋە لەناۋ چوۋن. مەۋجۇ ھەزارە (انسان الفية) شاندى بىرىجىت سىنۇت سالى (۲۰۰۰) دۆزىيانەۋە، مەۋجۇ بۆ (۶۰۷) مىليۇن سالى دەگەپايەۋە.

بەلەم مەۋجۇ ژىر (العاقل) مەۋجۇ بۆ (۱۰۰۰۰-۱۳۰۰۰) سالى دەگەپايەۋە.

تارىخ الوجود - د - احمد محمد كنعان / ل: ۱۲۶-۱۲۷.

بىگومان ئەشكەۋەتى شەنەدەر تۋانرا كەللەسەرىكى ئەۋ مەۋجۇ ژىرە بدۆزىتەۋە، ۋەك (د. زىلزلو النجار) لە كىتەبى (الانسان) دا ئامازەى پىن كىردوۋە، ھەرۋەھا (طە باقر) لە كىتەبى (مقدمة في تاريخ الحضارات القديمة) دا.

نه مروّقایه تی نه میژوو نه زانستی تر، نه گه یشتو ته نه وهی که ناوی یه که م به شهر توّمار بکات بیجگه ئایینی خوا. له سهر شوینه واری سوّمه ری، خه تی بزمار ی باسی ئادهم و حهوا کراوه و وینه یان کیشراوه، ههروه ها له شوینه واری میسریه کاندای به هه مان شیوه ناوی ههردووکیان هاتوو که کۆنترین شارستانییه تی جیهانن.

رایه کی لاواز ههیه که گوایه توّمارکراوی شوینه واری هیندستانه که ئادهم پیش حهوا خیزانیکی تری هه بووه به ناوی (لیلایس یا خود لیلیث)، ئه مه ش پیده چیت ئه فسانه بیت، چونکه له ئیستادا کۆمه له ی زوړی بهو ناوه کراوه ته وه له پوژئاوا به گشتی و له ولاته یه کگرتوو هکانی ئه مریکا که گوایه (لیلایث) ههستی به وه کردوو که هیچی که م تر نه بووه له ئادهم وه کو ژنیک بریاری سهر به خو ی داوه، هه ندیک له وه ئه فسانه ده لیت گوایه له گه ل ئیلیلایس دهستی خیانه تی تیکه ل کردوو و دژایه تی ئادهمی کردوو، هه رچه نده نووسینی زوړی له سهر نوو سراوه، به لام هیچ سهرچاوه یه کی ئیسلامی پشت راستی نه کردوو ته وه.

خاتوو حهوا ی خیزانی پیغه مبه ر ئادهم له فهرمووده یه کدا (بوخاری) هیناویه تی که پیغه مبه ری خوا ﷺ ناوی بردوو به وهی که خیانه تی کردوو له هه زره تی ئادهم، خیانه ته که شی بریتیبوو له وهی که ئاموژگاری سهر که شی ئادهمی نه کردوو له کاتی خواردنی داره حه رام کراوه که دا^(۳۰).

ئادهم پیاویکی جوانخاسی قامه ت ریک بووه، له فهرمووده دا هاتوو که بالای ۶۰ ههنگاو بووه، پانی ۷ ههنگاو بووه، به هه ر حال ده بیت پیوه ری ههنگاوه که بزانی ت، چونکه مروّف ناگاته ئه و ئاسته له پرووی زانستییه وه، به لام فهرمووده که راسته وه (بوخاری و موسلیم و ئه حمه د) هاتوو، ئه و پیوه ره که کراوه پیوه ری سهر ده می ئادهم وه کو چون پیوانه ی پیکانمان بو پیلاو به گه م پتوراوه نه ک پیوانه ی ماتماتیکی وه کو (ملم و سانتیم و مه تر) به لکو ئه گه ر قاچیک قالبی ژماره که ی ۴۲ یان ۴۳... هه تده پیوه ره که ی گه نه له ئه مروّدا، پیده چیت ئه و (ذراع) ه جوړیک بیت له پیوانه که ئاده میش هه ر شیوه یه کی ئاسایی هه بووه، به لام ناوی پیوانه که جیاوازه له ههنگاوی ئاسایی (والله اعلم)^(۳۱).

(۳۰) عَنْ النَّبِيِّ ﷺ ... وَلَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخُنْ أَنْتِي زَوْجَهَا/صحيح البخاري.

(۳۱) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: (خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ، طَوْلُهُ سِتُونَ ذِرَاعًا) وجاء في رواية الترمذي وجماعة بإسناد فيه بعض اللين، أما العرض فسبعة أذرع.

چونکه قامه تی وا بهرز له گه ل شیوه ی په یکه ری مروڤدا ناگونجیت به پټوهری هه نگاوی تیمه، بویه دروسته بلتین جوړیکه له پټوانه. (والله اعلم).

ئادهم له ولاتی هیندستان له دایک بووه له گه ل خاتوو هه وادا هاوسه رگیری کردووه، نه بو جه عفه ری طه به ری له

میژوووه که یدا ده لیت ۲۰ مندال یاخود ۲۰ سکی کردووه، واتا خواوه نی ۲۰ مندال بووه، ههروه ها ته مه نی حه زره تی ئادهم ۱۰۰۰ سال بووه، یاخود ۹۶۰ سال به گویره ی نه و فهرمووده یی که نه بو جه عفه ری طه به ری ریوایه تی کردووه له میژوووه که یدا، نه م سالانه ش به پروژمیری سه رده می خویان پټوراوه، که ده شیت ۱۰۰ سال یان که متر بیت، نه ویش له فهرمووده که ی طه به ری وه رگیراوه، چونکه سه رچاوه یه کی نه وتو له به رده ست نییه بو پروژمیری سه رده می ئادهم علیه السلام.

جیگای ئاماژه پټکردنه نه و فهرموودانه ی که هاتوون له باره ی ته مه نی ئادهم، هیچی له سه رچاوه ی فهرمووده

راسته کانی پیغه مبه ر ﷺ هه ژمار نه کراوه، یاخود به نده به خزمه تی نه که یشتوم. له و سه رچاوانه ی له به رده ستی به نده دایه هیچی پشت راست نه کراوه ته وه، ته حقیقی لینه کراوه بگره له ژبانی پیغه مبه رانی ئین که ئیردا که له لایه ن (قاضی الشیخ محهمه د بن احمد کنعان) ته حقیق کراوه هیچ ئاماژه ی پینه دراوه.

یه کیک له و فهرموودانه که ئین نه سیر هیتاویه تی و له میژوووه که یدا نه ویش له نه بو جه عفه ری طه به ری وه رگرتووه^(۳۲).

ههروه ها له ۲۵ جیگادا له قورئاندا باسکراوه یاخود ۲۵ ئایه ت.

.....
(۳۲) لَمَّا نَزَلَتْ آيَةُ الدِّينِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : إِنَّ أَوَّلَ مَنْ جَحَدَ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوْ أَوَّلَ مَنْ جَحَدَ آدَمُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمَّا خَلَقَ آدَمَ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَأَخْرَجَ مِنْهُ مَا هُوَ مِنْ دُرَارِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَجَعَلَ يَعْزُّ ذَرْيَتَهُ عَلَيْهِ فَرَأَى فِيهِمْ رَجُلًا يَزْهَرُ فَقَالَ : أَيُّ رَبِّ مَنِ هَذَا قَالَ : هَذَا ابْنُكَ دَاوُدُ قَالَ : أَيُّ رَبِّ كَمْ عَمْرُهُ قَالَ : سِتُونَ عَامًا قَالَ : رَبِّ زِدْ فِي عَمْرِهِ قَالَ : لَا إِلَّا أَنْ أَزِيدَهُ مِنْ عَمْرِكَ وَكَانَ عَمْرُ آدَمَ أَلْفَ عَامٍ فَزَادَهُ أَرْبَعِينَ عَامًا فَكُتِبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ بِذَلِكَ كِتَابًا وَأَشْهَدَ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ فَلَمَّا احْتَضَرَ آدَمُ وَأَتَتْهُ الْمَلَائِكَةُ لَتَقْبِضَهُ قَالَ : إِنَّهُ قَدْ بَقِيَ مِنْ عُمْرِي أَرْبَعُونَ عَامًا فَقِيلَ : إِنَّكَ قَدْ وَهَبْتَهَا لابْنِكَ دَاوُدَ قَالَ : مَا فَعَلْتُ وَأَبْرَزَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ الْكِتَابَ وَشَهِدَتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ.

بهههشته که ی ئاده م تیتدا نیشته جی بوو

خوای پهروهردگار ئاده می لهسه زهوی دروست کردوو و نیشته جیتی کردوو^(۳)، به بهلگه ی نهوه ی کردویه تیبه جینشین لهسه زهوی، خوای گهوره پاک و بیگه رده و ههله ناکات وته کانی دژی یه کتر نییه.

له گفتوگو بهناوبانگه که ی نیوان خوای موته عال و فریشته کان، خوای پهروهردگار دهست نیشانی جیگای ئاده م دهکات که لهسه زهوی جینشینیک داده نیت.

ئین که ئیرا دهفه رمویت: جینشین بهواتای پیاده کردنی فه رمانی خوا لهسه زهوی، ئاده میس یه که م پیغه مبه ر و مروقی ته کلیم کراوه که به ندایه تی خوای گهوره بکات.

ئه م پاسپاردانه بو بهههشت نابیت، چونکه بهههشت جیگای پاراستنه، له بهههشتدا به ندایه تی خهلیفایه تی پیاده کردنی شه ریهت نییه، پاشان بهههشت دوا ی مردن و پوژی لپرسینه وه، کو تایی قیامت ده رگا کانی والا ده کرت بو خه لکی پرونه ناوی که ناسراوه به بهههشتی ههتا ههتایی (جنة الخلد) یه که م که سیک له ده رگا که ی ده دات پیغه مبه ری خوا محمه د ﷺ، ده شیت و زور ئاساییه پیغه مبه ران بهههشت ببین و له لایه ن خوای موته عال وه نیشانیان بدریت، به لام نیشته جی نابن تیتدا وه کو پیغه مبه ری نازدار ﷺ له چوونی بو میعراج بهههشت و دوزه خی نیشاندراوه، ئه مهش بو پیغه مبه ران زور ئاساییه خوای گهوره ئه نجامی بدات چونکه نیشاندانه که، خو ی له خویدا موعجیزه وه و هینانه وه ی هه والی یه قینه بو ئوممه ته کانیان. پاشان خوای گهوره شهیتانی دوورخستوته وه له ره حمی (به زه یی) خو ی و بو ئه به دی له دوزه خدا ده میتته وه، چو ن شهیتان ده توانیت پرواته بهههشت، که خوای

-----

(۳) به لام به پیتی (کتاب المقدس) به ههشتی یان باخچه ی ئاده م له دو ئلی دووزی (میزو پوتامیا) بووه، که هه مان شوینی له نگه ری که شتی نوح بووه (... وَأَسْتَوَتْ عَلَى ...) هرد له (سفری (التکوین) دا هاتوو: بهههشتی ئاده م له ناو چوار رووباردا بووه: (جیشون، جیحون، دیجله، فورات) التکوین/ ۱۱/۲-۱۵

(ویلکوکس/ دوا ی نهوه ی هاته عیراق و تاقیکردنه وه ی له میزو پوتامیا کرد، کاتی هات لهسه داوا ی عوسمانیه کان به نداوی هیندییه ی دروست کرد (۱۹۰۸) ئه و گو ی: میزو پوتامیا بهههشتی ئاده م بووه، دراسته فی طبیعه مجتمع العراقی/ د. علی والوردی/ ل: ۴۱-۴۲.

له کوردستاندا له چه رمو و ئه شکه وتی شانه دهر و هه زار میرد و شمشاره شوینه واری مروقی کون و کو نترین شارستانیان تیدا دوزراوه ته وه، وه کو (طه باقر) له کتبی (مقدمة فی تأریخ حضارات القدمه) و (د. زغلول النجار) له کتبی (الانسان - و - الأرض) دا باسی کردوو، له ئه شکه وتی شانه دهریش مروقی دوزرایه وه بو (۷۰-۱۰۰) هه زار سال ده گه رپته وه

گه وره له ره حمی خوئی دووری خستوته وه واتا مه لعون و له عنه ت لی کراوه به ههشت جیگای خواناسان و چاکه کاران و پیاوچاگانه به گشتی.

له به ههشتدا هیچ شتیک قه ده ده گه کراو نییه، خوای گه وره ده فه رمویت: ﴿لَا مَقْطُوعَةَ وَلَا مَنُوعَةَ﴾ الواقعة

واته: میوه کان نه ئه وه تا له کاتیک له کاته کاندای بپریت و نه مینیت، یاخود قه ده ده بکرین لی، به لکو له هه موو کاتیکدا بویان هه یه و بهرده وام و هه میسه ییه.

که هیچ تیدا قه ده ده کراو نه بیت، ئیتر چۆن خوای پهروه ردگار قسه ی خوئی ده شکینیت و ده فه رمویت: له و داره و بهروبوومه که ی مه خۆن؟

هه موو ئه م به لگانه، راستی ئه وه ده رده خه ن که به هه شتی ئاسمان نه بووه و هیچ په یوه ندی به و به هه شته وه نییه، به هه شتیش له ئاسماندا، خوای گه وره که دروستی کردوو، بنه رته ی وه کو باخ و باخاتی سه ر زه ی نییه، وشه ی به هه شت که له قورئاندا به (الجنة) هاتوو، بو تیکه یشتنی مروقه کانه واتا باخ و باخات، به لام وه کو بو مان باس کراوه له وه حیدا، نه به خه یال و نه به ئه قلدا هاتوو و به هیچ شیوه یه ک وینا ناکریت له جوانی و پاکی و خوشیه کانی.

به هه رحال، ئه و به هه شته خوای گه وره باسی ده کات باخ و باخاتی سه ر زه وییه له هیندستان له ناوچه کانی کشمیر، وشه ی (الجنة) به کارهاتوو له قورئاندا به واتای باخ و باخاته وه کو دوو هاوړیکه ی که له سوره تی الکهف باس کراوه، خوای گه وره ده فه رمویت: یه کیکیان خاوه نی به هه شت بوو - لیږه دا مه به ست له به هه شت باخ و باخات و دارستانه کانی سه ر زه وییه، که له باسی داهاتوو زیاتر روون ده بیته وه خوای گه وره له باسی دوو هاوړی که دا ده فه رمویت: ﴿وَأَضْرَبَ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا﴾ کَلَّا الْجَنَّتَيْنِ ؕ آتَتْهُمَا أَكْلُهُمَا وَلَمْ تَظْلِم مِّنْهُ شَيْئًا وَفَجَرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا﴾ الکهف

واته: ئه ی محهمه د ﷺ تو ئه وونه ی دوو پیاویان بو بهینه ره وه که یه کیکیان موسلمانو ئه وی تریان کافره، که کافره که دوو باخی هه بووه باخیکیان له په زی تری و ده وریشمان دابوون به دار خورما، له ناو ئه و دارانه شدا زهرعاتی تر هه بووه هه ردوو باخه که به ره هه می پیگه یشت و به ره هه می هینا ﴿هیچ به ره هه مه که ی که می نه کرد بهرده وام به ره هه می باشی ئه هینا له ناویشیانه وه ئاومان هه لقولاندبوو کانی به ناو باخه کاندای ئه رویشت﴾

پاشان سزادانی ئادهم و خیزانه که ی له و باخه و باخاته دا، که رانه به سهر زه ویداو کاری سه خته که له هیندستانه وه به پری ده که ویت بۆ بلاوکردنه وه ی په یامه که ی به جیهاندا تا ده گاته میسر، چونکه ئادهم عَلَيْهِ السَّلَام له که رانی هه میسه پیدا بووه، بۆ بلاوکردنه وه ی فه رمانی خوا و شه ریه ته که ی، له سه روو هه موویه وه بونیادی که عبه و قودسی کردووه، ئه مه ش هه موو له باسی داهاتوودا، زیاتر پروون ده بیته وه، وشه ی (هبوط) به واتای گواستنه وه دیت له ناوچه یه که و بۆ ناوچه یه کی تر.

به به لکه ی قورئانی خوی گه وه به به نو ئیسرائیل ده فه رمویت: ﴿وَإِذْ قُلْتُمْ يٰمُوسٰی اِنَّا نَصْبِرُ عَلٰی ظَعَامٍ وَاجِدٍ فَاذْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا ثَنِيْتُ الْاَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصِلِهَا قَالَ اَتَسْتَبْدِلُوْنَ الَّذِیْ هُوَ اَذْنٰی بِالَّذِیْ هُوَ خَيْرٌ اَهٰیطُوْا مِصْرًا ۚ اِنَّ لَكُمْ مَّا سَاَلْتُمْ وَضُرِبَتْ عَلَیْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا یَكْفُرُوْنَ بِآٰیٰتِ اللّٰهِ وَیَقْتُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ بِغَیْرِ الْحَقِّ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوْا یَعْتَدُوْنَ ﴿٣٦﴾ البقرة

واته: پاش ئه وه ی که خوی گه وه له ئاسمانه وه ئه و خواردنانه ی بۆیان ناردو ئه و ئاوه سازگاری له و به رده وه بۆیان هه لقولاند ئه وان وتیان: ئه ی مووسا ئیمه ئارام ناگرین له سهر ته نها خواردنیک و پروژانه هه ر ئه م خواردنانه دووباره بیته وه گوشتی بآلنده و گه ژۆ و ئاو، ئه ی مووسا تۆ دوعا بکه له په روه ردگارت با له زه وی بۆمان پرویتنی له به قل: ئه وه یه که قه دی نیه وه کو سه وزه وات: نه عناو که ره زو که وه رو هاوشیه ی ئه وان، خه یارو سیر یاخود وتراوه: گه نم، نيسك و پياز داوا ی ئه م شتانه یان کرد، مووسا عَلَيْهِ السَّلَام فه رمووی: ئایا شتیک که باشتره ئه یگۆرڼه وه به که متر، خوی گه وه ئه و رزقه باش و پا که ی پیتان به خشیوه ئه یگۆرڼه وه به سیرو پيازو پاقله مه نی و سه وزه وات، ده ی فه رموو برۆنه ناو شاریک له شاره کانه وه، یاخود برۆنه میصره وه ئه وه ی که داوا ی ئه که ن له میصر دا هه یه، به لآم له وی زه لیلی و سه رشۆریه یاخود هه ر ناتوانن برۆن، خوی گه وه جزیه و سه رانه تان له سهر دانه نی، هه ر ئه بی زه لیل و پریساو سه رشۆر بن، به تووره بوونی خوی گه وره وه که رانه وه و شایه نی ئه وه بوون که خوی گه وره لیان تووره بیت، له به ر ئه وه ی ئه مانه کوفریان ئه کرد به ئایه ته کانی خوی گه وره، پیغه مبه رانیشیان (عليهم الصلاة والسلام) به ناحق ئه کوشت وه کو: زه که ریاو یه حیا، و هه ولی کوشتنی عیسا پیغه مبه ریشیان دا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ خوی گه وره به رزی کرده وه، چه ند جاریک هه ولی کوشتنی پیغه مبه ری خواشیان دا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ خوی گه وره پاراستی، ئه میش به هو ی سه ریچی خویان و به رده وام ده ستریزیان ئه کردو سنووریان ئه به زاند.

یاخود چه زره تی نووح خوای گه وره پیی ده فهرمویت: ﴿قَبِيلَ يَنْرُوحَ أَهْبِطْ بِسَلَامٍ مِّنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِّمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (هود)

واته: خوای گه وره فهرمووی: ئه ی نووح عَلَيْهِ السَّلَام له که شتییه که دابهزه بۆ سهر زهوی به سهلامهتی و پاریزراوی له سزای ئیمه، سهلام و بهره که تی خوَم ئه پرژینم به سهر ئیوهو ئه و ئوممه تانه یشی که له نهوی ئه و که سانه ن که له که شتییه که له گه لتان بوون، که سانیکی تر له نهوی ئه مانه که دواتر کافر ئه بن له دنیا دا تا کاتی دیاریکراوی خو یان ئه یانژی نهین، به لام پاشان له پوژی قیامه تدا سزایه کی به ئیش و ئازار ئه یانگریته وه.

کورت و پوخت: ئاده م و خیزانه که ی له سهر زهوی دا بوون، له به هه شتا نه بوون، کاری ئاده م زۆر سهخت بووه، یه که م پیغه مه بر بووه که خواناسی بلاوکردۆته وه، خه لکی فیری یه که پاره رستی کردووه، پاشان راستکردنه وه ی چه مکه کان و ناساندنی کاری کشتوکال و دامه زرانندی ژیار و شارستانییه تی و پاشان هاوکاری کردنی یه کتری و هاوسۆز بوون و پیکه وه ژیان و ئاوه دانکردنه وه ی سهر زهوی بونیادنانی خیزان و پهروه ده ی مندال و ریکه ستنی یاساکانی شه ریعت که خوا دایه زاندووه بۆ مرو فیه کانی ئه و سه رده مه، (تییینه کی گرنه)، زۆرجار نه یارانی ئه م بیر و بۆچووانه به وشه ی (الجنة) که گوايه له هه موو جیگا کانی قورئاندا ئه و (ئه لف و لامه "ال") وه رده گریت، به لام له راستیدا وانیه، ئه مه ش له ئه نجامی گفتوگۆیه کی نیتوان من و مامۆستایه کی به پرژ له فه یسبوکدا، به داخه وه ئاوه که یم بیرنه ماوه، به لام جه نابیان وایان فهرموو که ئه و نه ی دوو هاو پریکه م بۆ هینایه وه ئایه تی ۳۲ له سوره تی الکهف، به لام جه نابیان فهرموویان گوايه (الجنة) هه موو الف و لامی وه رده گرن، له راستیدا خوای گه وره باسی به هه شتی ئاسمانی کردووه له په سمی نووسینه وه ی زمانی عه ره بییدا ئه لف و لامی وه رنه گرتووه، خوای گه وره ده فهرمویت: ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ﴾ (الرحمن)

واته: ئه وانه یشی ترسی راوه ستانی پوژی قیامه تیان هه یه له بهر دهستی خوای گه وره ئه وانه دوو به هه شتیان بۆ هه یه.

ههروه ها ده فهرمویت: ﴿فَرُوحٌ وَرَیْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِیمٌ﴾ (الواقعه)

واته: ئه مانه پروحیان بۆ هه یه له گه ل پرچاندا (رُوح) واته: پشوو ئه دهن له دنیا، یان دلخو ش ئه بن، یان به هه شتیان بۆ هه یه، یان په حمه تیان بۆ هه یه.

جا ههستم کرد جه نابیان له عه ره به کانی وه رگرتیت، نه وهش وه لامیکی شافی و کافی بو نهوان، به کو و تاک نهلف و لامی وه رنه گرتووه، وشه ی (جنه) یان (جنتان). که واته ئیستا برۆینه ناو قولایی باسی ئادهم و نه وه کانی و ململانی که ی

ئادهم و ململانی شهیتان

راستی رووداوه که له ئادهمه وه دهست پێ ناکات، به لکو له مه خلوقیکی تره وه دهست پێ دهکات که ناوی جنۆکه یه، ئادهم ههچی له باره ی ئیبله سه وه سه ره تا نه زانیوه، تا نه و کاته ی خوای گه وه ناگاداری کرده وه، نه ویش به قسه کانی هه لئه له تا و له بیر ی چوو که خوای پهروه ردگار چی پێ فه رموو وه، خوای گه وه ده فه رمویتی: ﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ قَنُوسَیْ وَلَمْ يَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾ طه

واته: دنیایی ئامۆژگاری و وه سه هه مان بو ئادهم کردبوو له پێشتردا که له و داره نه خوات، به لام نه و له بیر ی کردو شهیتان خه له تاندی، نه مان بینی که عه زیمه تی هه بێ له سه ر نه و شته، ئیمه به فریشه کا هه مان وت: کړنووشی ریزو ئیحتیرام بو ئادهم به رن.

باسی له بیرچوونه وه ی ئادهم دهکات و زیاتر روونی دهکاته وه به دوایدا نهینی ململانی که له کردن به جێنشینه وه واته (خه لیفه) وه دهست پێ دهکات. زهوی جیگایه کی جوان و نایابه له گه ردوونی خوای پهروه ردگادا، پێشتر هه ردوو کو مه لی مه خلوقات ته کلیف له سه ردانراو فریشه و جنۆکه، خوایان ئامادده کردبوو بو نه وه ی کامیان بینه جێنشینی خوای پهروه ردگار له سه ر زه ویدا، فریشه به به ندایه تی و ته سبیحاتی، جنۆکه به دلسۆزی و پاککردنه وه ی هه ندیک مه خلوقی تر که ناویان به (البه) هاتوو که پێش (الانس) و (الجن) بوونیان هه بووه،

جنۆکه توانیویه تی سه ربکه ون به سه ریانداو پاشان هه ر جنۆکه به شیکی زۆریان خراپه کاربوون که به شه باشه که ی جنۆکه نه وانیشیان راوناوه بو که ناری ده ریاکان وه کو نه و هه واله ی که له (البدایه والنهایه) ئین که ئیردا هاتوو که گوایه له ئین عه باسه وه ریوایه ت کراوه.

پاشان له ئین مه سه ووده وه ده لیت: له هه ندیک هاوه لی تریشه وه، که له سه ره تای باسی دروستکردنی جنۆکه و رووداوی شهیتان هیناویه تی، ههروه ها ناوی ئیبله ی له بنه ره تدا (عه زایل) ی ناو بووه.

بنه پره تی مملاتی که ده گه پرتوه کام له و سێ دروست کراوه ده بنه خهلیفه هه ربویه که فریشته کان خوی گه و ره هه والیان ئه داتی که مروّف ده بیته خهلیفه و پێشتر بینویانه، مروّف خوینرێژ بووه دوور بووه له به ندایه تی و خواناسی بویه لایان سه یر بوو، به سه رسامیه وه وتیان، چون ئه وان ده که یته خهلیفه له کاتیکدا ئیمه له گوێرایه لی و فه رمانی زاتی به رزت ده رناچین.

فریشته کان وا په بیان برد، که خهلیفه بوون له سه ر زه وی به به ندایه تی زۆر و گوێرایه لی فه رمان نه به زانده

چونکه ئه وان مه خلوقاتی دوور له شه هوه ت و نه فس و ئاره زوون، خوی له خویدا ئه مه ش به شیکه له که می، چونکه گرنکه ئه و مه خلوقه حه زی هه بیته و ئاره زووی هه بیته، به لام له پێناوی خوا دا وازی لی به ینیت، خوی گه و ره وا دروستی کردووه که ته نها به به ندایه تی و گوێرایه لی ژیا نی خو یان بکه ین، ئه وان به و جو ره سیسته مه به دی ها توون، که واته چونکه بنه پره تیان گوێرایه لیه، خیرا گو یان گرت له فه رمانه خوا ییه که، شیوه ی پر سیاره که ش وه کو سه رسامی بوو، نه ک په خنه گرتن سیسته می ژیا نی فریشته، ته نها گوێرایه لی و پا به ند بوونه به فه رمانی خوی په روه ردگاریان، که واته مه خلوقی دووه مه دیته ناو شانوی ژیا نه وه و ئه وان مملاتی ده که ن مروّف پێشتر توانای ئاوه دانی نه بوو، چونکه سه ره تای بوون هیچ ئاراسته ی خوی و په یام و په یام به ریان نه بوو، بویه جنۆکه خوی به کاندیدی یه که م ده زانی بۆ ئه و ئه رکه، له پر ئاراسته که گوړا بۆ مروّف، ئاده م ها ته ناو شانوی ژیا ن خوی گه و ره هه لیبژاردو بۆ ئه م کاره دروستی کرد.

فریشته کا نی ئاگا دار کرده وه له هه مان کاتدا جنۆکه شی لی ئاگا دار کردۆته وه له رێگای نوینه ره که یان که (عه زازیله)، به لام عه زازیله، په خنه ی هه یه و قیاس و پێوه ری نه شیوا ده کات و ده که ویته به ره په رچدان ه وه ی خوی کردگاری.

به دیه پنه ری هه موو به دی هیترا وه کان، عه زازیله ده لیت: من سو جده ی ریز و حورمه تی بۆ نا به م، چونکه من له و با شترم، خوی گه و ره ش زو لم له هیچ مه خلوقات ی نا کات پێوه ره کا نی عه زازیله ناخیدا ده رده خات بۆ هه موو مه خلوقات و ده لیت من با شترم، چونکه منت له نا گر دروست کردووه، ئه ویش له قوړ، پێوه ره که ی په گه ز په رستییه، پێیوا یه ئه و با شتر له خوا شا ره زا تره (په نا به خوا).

خوی گه و ره که زانست فیری ئاده م ده کات و ئیسپاتی ده کات که ئاده م با شتره، شه یتان ئه گه رچی هه له ی کردووه، به لام نا گه پرتوه له هه له که ی و به رده وام ده بیته له سه ری، ئه مه ش بووه هو کاری دوور خسته وه ی له و پله و پایه ی که هه یبووه.

لوتبه رزی و خو بهزل زانی وای لی دهکات، داوا دهکات له خوای پهروه ردگار بو نهوهی
قسه ی خو ی سه ربخات

به سه رخوا دا (په نا به خوا)، ته مه نی بداتی تا بو خوای گه وره ی به سه لمینیت ته و له مرو ف
باش ته و نه وه ی له گه لیدایه زیاتر شیاوترن له مرو ف، داوا که شی هر فیله، که داوا ی مانه وه
دهکات تا پوژی قیامت بو نه وه ی مردن نه بینیت، خوای پهروه ردگار ته مه نی دریزی ته داتی،
به لام تا نه وکاته ی خوای موته عال ویستی له سه ریه تی چونکه داوا ی مانه وه دهکات بو پوژی
زیندوو بوونه وه ﴿... فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ ص

خوای گه وره ده فهرمویت: چاوه ری به تا نه وکاته ی بوت دیاری ده که م.

﴿قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٧﴾ الحجر

ثیر له وکاته وه ململانی له نیوان شهیتان و مرو ف دهستی پی کردوو، له هه مووی خراپتر
شهیتان تاوان ته داته په نای خوا (په نا به خوا) که ده لیت: تو منت گومرا کردوو، منیش له
که میندا ده بم بویان له سه ر ینگای راستی خواناسی زاتی الله، هه موویان گومرا ده که م.

دهقی هه موو پرودا وه که له چه ند جیگایه کدا له قورثانی پیرو ز باس کراوه، ﴿وَلَقَدْ خَلَقْتَكُمْ
ثُمَّ صَوَّرْتَكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ﴾ ﴿٣٨﴾ قَالَ
مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿٣٩﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا
فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٤١﴾ قَالَ إِنَّكَ
مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ لَا يَتَّبِعُهُمُ بَينَ أَيْدِيهِمْ وَبَينَ
خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَنِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿٤٤﴾ قَالَ أَخْرُجْ مِنْهَا مَذْهُورًا
لَّمْ تَبْعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٥﴾ الأعراف

واته: نه ی ئاده میزاد به دلنایبی ئیوه مان دروست کردوو پاشان وینه مان کیشاون، پاشان به
فریشته کاغان وت که کړنووشی ریز بو ئاده م به رن، هر هه موویان کړنووشیان بر دو فه رمانی
خوای گه وره یان جیه جی کرد ته نها ئیبلیس نه بیت ﴿٣٨﴾ خوای گه وره بو سه رزه نشکر دن و
جیگیر کردنی به لگه به سه ریدا فه رمووی: نه ی ئیبلیس چی پزگری لی کردیت که سوچه بو ئاده م
به ریت کاتیک که من فه رمانم پی کردیت؟ وتی: نه ی خوایه من له و باشترم! منت له ناگر دروست

كردوووه ئهوت له قور دروست كردوووه، ئاگریش له قور باستره به گومانی خۆی ﴿١٠﴾ خۆای گهوره
 فهرمووی: دهی له ئاسمان یان بهههشت یان ئه و پله و پایه ی پیتدرابوو دابهزه ئیت تۆ نابێ له ناو
 مهلائیکه تاندا بیت بۆت نیه که له ئاسماندا یان له بهههشتدا خۆت به گهوره بزانی و سه رپیچی
 فه رمانی خۆای گهوره بکه ی ده رچۆ له بهههشت، تۆ له و که سانه ی که ریسواو زه لیل و سه رشۆر
 ئه بیت ﴿١١﴾ ئیبلیس وتی: ئه ی پهروه رداگار بهیله ره وه با نه مر م تا رۆژی زیندوو بوونه وه، تا رۆژی
 قیامهت ﴿١٢﴾ خۆای گهوره فهرمووی: ئه و مو له ت ئه ده م و تۆ له و که سانه ی که ئه مینته وه تا
 رۆژی قیامهت که دنیا تیک ئه چی بۆ ئه وه ی که خۆای گهوره خه لکی پێ تا قی بکاته وه ﴿١٣﴾
 ئیبلیس وتی: خوا به به وۆی ئه وه ی که تۆ منت گو مریا کرد ئه بێ له سه ر رینگا راسته که ی تۆ
 دا بنیشم و خه لکی گو مریا بکه م ﴿١٤﴾ پاشان ئه بێ بۆ یان بێم له پێشیا نه وه هانیان ئه ده م بۆ دنیا،
 له دوا یا نه وه گو مانیان بۆ دروست ده که م سه بارهت به قیامهت، له لای راستیا نه وه سستیان
 ده که م له چاکه کردن، له لای چه پیا نه وه خرا به و تا وانیان بۆ ده رازینمه وه، هه موو رینگاو هو کار بک
 ئه گر مه بهر بۆ گو مریا کردنیان، ئه بێ ئه ی پهروه رداگار زۆر به ی خه لک نه بی نی که شو کرانه بژیری
 تۆ بکات، یان به تا ک و ته نها تۆ به رستن به لکو گو مریا یان ئه که م و له رینگای راست ده ریان
 ئه که م ﴿١٥﴾ خۆای گهوره فهرمووی: ئه ی ئیبلیس ده رچۆ له ئاسمان یان له بهههشت بهزه مکرای و
 و به ده رکرای و ریسوایی، هه ر که سی ک که شو ین تۆ بکه و ێ له مرو ف و جیه کان خۆای گهوره
 سو یندی خوار د ئه بێ دۆزه خ پر بکه م له ئیوه له تۆ و شو ینکه و توانت ﴿١٦﴾

پاشان له سوره تی (طه) و (البقرة) دا خۆای گهوره با سی چالاکیه کوفریه کانی شه یتان
 ده کات دژ به ئاده م و خانه واده که ی، چونکه جهنگی ئه و له گه ل مرو فی پا به ندبوو دا به، ئه و
 دژی مرو فی خواناسه به تایبه تی و پاشان هه موو مرو فایه تی به گشتی، به لام له رابردوو و ئیستا
 و داها تو وشدا شه یتان مملانی که ی دۆراند، چونکه ئه وه ی مرو ف توانی بیکات له سه ر زه وی
 هه یج مه خلوقی کی تر بۆی نه کرا وه.

لێ ره دا بۆ چوونی خۆم ده خه مه روو، من وای ده بینم مادام شه یتان ها ته ناو گو ره پانی
 رو ودا وه کان، زه وی ئه و بهههشته بوو که ئاده م تیدا نیشته جیکرا، چونکه هه موو شتی کی تیدا به،
 مرو ف برسی نابیت و تینووی نابیت، داره که ش حه رام کرا وه کانه، که ئاده م و خیزانی سنووریان
 به زاند و حه رامه که یان خوار د، ئیت زه وی بووه جیگای مملانی، ئه و بهههشته نه ما که پێشتر
 خۆای گهوره به ئارامی پێ به خشین، مادام حه رامی تیدا ها ت مرو ف پێویسته له هه ولدا بیت بۆ
 کو شش کردن له گه ل شه یتان و بانگه وازی مرو فی تر بکات، تا له بهههشتی ئه م دنیا دا بن و
 رپه و ێک بیت بۆ بهههشتی قیامه تی و ئه به دی.

بهه ره حال خویندنه وهی بهنده به بۆ پرووداوه کان، به لام دیمه وه ناو خودی پرووداوه کان، له ئیستادا مروّف کهوته ململانی له گه ل شهیتان و پاشان هه ز و ئاره زووه کانی خوی که ناوی (نه فسه).

چۆن ژیان به پهره سه نندن دهستی پیکرد خوی گه وه ده فهرمویت: ﴿وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا﴾

نوح

واته: له کاتیکدا خوی گه وه ئیوهی دروست کردووه له چه ند قۆناغیکی جیاوازا: سه ره تا دلۆپه ئاوێک بوونه، پاشان بوونه به خوینیکی مه یوو، پاشان بوونه به پارچه گوشتیک، پاشان ته واو دروستبوونه، پاشان له دایک بوونه، ئینجا مندا ل بوونه، پاشان گه نج و پاشان پیری، ئهم هه موو قۆناغانه به لگه یه له سه ر تا ک و ته نهایی و تواناو ده سه لاتی خوی گه وه بۆ ئیوه تا که ی ئیمان ناهین.

ئهمه ش به واتای له حالیکه وه بۆ حالیکی تر له قۆناغیک بۆ قۆناغیکی تر که پهره سه نندن به ئاراسته ی خوی پهروه ردگار، هه ر بۆیه به دواشیدا باسی گه ردوون و دروست کراوه کان ده کات به گشتی، به هه مان شیوه مروّف له پرووی نه فس و رۆح و ئه قله وه ئازادی پێ به خشراوه، بۆ ئه وهی هه مووی ده سه تمۆ بکات و وه کو فریشته کان له فه رمانی خودا بیّت و گوپرایه لی بکات، په یامی بۆ ناردووه، هه موو ئه مانه مروّفی گه یاندۆته پله ی خه لیفایه تی، که ریزی و پایه ی به رزکردۆته وه که واته ریزی مروّف یا خود سه ره تا ئاده م وه کو مروّفی راسپێردراو به خواناسی چه ند توخمیکی پێبه خشراوه که توخمه کان هه موو په نهانین نه فس، رۆح و عه قل، په یامی خوایی، ئازادی، ئهم توخمانه به ریزی کردووه کردویه تییه خه لیفه، هه موو ئهم توخمانه له ناو جنۆکه شدا هه یه به لام مادده ی مروّف که بنه په تی قوړه زۆر به هیزتر و باشته له جنۆکه که پیکهاته ی لاشه ی وزه یه، له گری لوتکه ی ئاگر دروست بووه که پێی دهوتریت (لهب)، ئاگریش به سرووشتی تیکدهره و قوړیش به سرووشتی بونیادنه ره.

ئهمه ش سه ره تای دوژمنایه تی و ململانی شهیتان و نه وه کانی بوو له گه ل ئاده م و نه وه کانی که دژایه تی ململانیکه په گی قوولی هه یه له ئیواغاندا.

دهستپيکي ميژووي مروځايه تي

هه څه نده ده مانه وېت له پرووداوه کاني ژياني ئاډهم نزيک بيينه وه، به لام ناچار ده بين بو
نه وهی ليکولينه وه که مان بونياديکي نه کادي مي، زانستي و ميژووي هه بيت، ده بيت خوښه ر
بگه پښينه وه بو پيش هاتني پتغه مبه رايه تي له سر زه وي و ژيان چوڼ گوزه راوه..

له سره تاي دروستېووني مروځه وه که خوي گه وره خه لقي کردوه له سر هم زه وييه دا، له
نارېحه تي و کاتي ناهه موار و ژياني سه خندا ژياوه، چونکه پتويسته ماندوو بيت، هه تاوه کو
خواردن و خواردنه وه به ده ست بهيتيت، پتويستي به هه ول و کوشه تا بتوانيت جل و بهرگ
و جيگاي نيشته جي بوون بو خوي دروست بکات و ده ست بهيتيت، له هه مانکاتدا پتويستي به
وريابوون و ناگدار بوون بووه تا همين و ناسايش به ده ست بهيتيت. مروځ له سره تاوه
زه حمه تکيش بووه، نه مه ش ياساي گهردووني خوي موته عاله له ناسمانه وه نه نالتون دهباري
نه زيو، بويه پتويست بووه له سر مروځ هه ميشه له هه ول و تیکوځاندا بيت بو بزيوي ژياني
له دنيا تا نه و روزه ده مريت، خوي په روه ردگار له باره يه وه ده فهرمويت: ﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ
كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاقِيهِ﴾ (الانشقاق)

واته: نهی مروځ تيوه هر هه موتان به موسلمان و کافره وه له دنيادا له هه ول و
تيکوځاندا و بهره و گه شتن به خوي گه وره نه پوڼ وه هر نه بې بگه ن به خوي گه وره، نير
نه گهر کرده وهی باش بگه ن يان خراپ نه گه ن به خوي گه وره، خوي گه وره پاداشت يان سزاتان
نه داته وه له سر کرده وه کانتان، واته: تيوه هر هه ول نه دن به هه ول و تیکوځان و ماندوو
بوونتان له چاکه و خيرو عيادهت و گوږپرايه لي خوي گه وره دا بيت.

هيچ کات مروځيک به ته نه نه ژياوه، به لکو هه ميشه له گه ل خيزاندا بووه، ته نانه ت خوي
گه وره که باسي ئاډهم ده کات له گه ليدا باسي خيزاني و مندا له کاني ده کات، هر هم خيزان و
کومه له بچو و کانه، هر يه که خاوه ني

به رژه وه ندي تايه تي خوي بووه، به دواي نه وه دا گه راون که چي باشه بو ژيانان، واتا
داواکاري و به رژه وه ندي پيکه وه گريډراوه، زانيويه تي نه وهی مروځيک ده يه وېت مروځي
به رانه ريش به دوايه وه وېله، هه مان داواکاري هه يه بو نه فسي خوي و خيزانه که ي، له گه ل
نه وهی مروځ له گه ل مروځي برايډا له زور شت دا هاوبه شن له گه ل نه وه شدا جياوازي پاي
جياواز له نيوانياندا هه يه، هم جياوازي و پرا جياوازه ته نه له پرووي شتوه و شکلوه نا، به لکو له

پرووی داب و نه ریت و زۆربهی بواره کانی دیکه ی ژیان، ئەمەش هەر سوننه تیکی خوای
پهروه ردگارە که

له قورئاندا بۆمان باس دهکات دهفه رمویت: ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ
مُخْتَلِفِينَ﴾ (هود)

واته: ئەگەر خوای گهوره ویستی لێ بوایه هه موو ئوممه تی ئەکرد به یه ک و له سه ر حه ق
کۆی ئەکردنه وه، به لām خوای گهوره تاقیان ئەکاته وه به رده وام له ئیختیلاف و جیاوازی و
ناکۆکیدان.

له راستیدا ئەو جیاوازیه له هه موو پروه کانه وه چاکه و باشه ی بۆ مرۆڤایه تی تێدایه، له
هه مانکاتیشدا له ناوه خندا فیتنه و ناشووبی زۆری له گه ل خۆیدا هه لگرتووه زۆریک له
مرۆڤه کان هه رگیز رازی نابیت به که سانی تر له گه لیدا راو بۆچوونیان جیاواز بێت، ئیتر له و
کاته وه ململانی و پێداکیشان دروست ده بێت ته نها له سه ر راو بۆچوونی جیاواز.

هه روه کو چۆن به چاوی که م ره ش پیست و سپی پیست ته ماشای به کتر ده که ن، ئەگەر ره ش
پیستی که پاره ی زیاتر بوو له سپی پیستی که ئەوا دنیا دیت ته سه ر چنگ و جیگای قبوول نییه، لێره وه
ده ست پێده کات تا ده گاته ململانی پاره و ده سه لات و حوکه م.

ئەگەر سه رنج بده ی ن مرۆڤ توانا کانی سنوورداره هێز و توانای ده سه ته به رکردنی
به هه مانشی وه کۆتایی دیت، به لێ

ده توانیت هه ندیک شت بکات به شی وه به کی زۆر چاک و نایاب، به لām زۆر شتی تر هه به
که ئاسته نگ و سه خته

له سه ری، یاخود هه ندیک شتی تر هه به ناتوانیت بیکات، ئیتر لێره وه مرۆڤ بۆی
ده رده که ویت لاوازه و ته واو نییه، پێویستی به هاوکاری و زۆربوونی هێز و به کاره یێنانی توانای
به کتر، مرۆڤه کان پێویستی ان به وه به له به کتر نزیک بنه وه و ناسین له تێوانیاندا پروو بدات.

مرۆڤ ئەگەرچی خاوه ن هێز و توانا ده سه لات ی زۆر بێت، له کۆتاییدا پێویستی به هاوکاری
خه لکانی ده ورو به ری هه به، له سه ر ئاستی تاکه که س پاشان خێزان و کۆمه لگا و ده وله ت.

جا هه نندیک له مروڤ رښکای نه رم و نیانی و خوښه ویستی و دهستی هاوکاری درژکردن ده گرښته بهر، هه نندیک دیکهش، جهنگ و جنیو و گالته پیکردن و ... هتد، له کوڤتاییدا هیچکس ناتوانیت به ته نها بژی.

ئه گهر سه رنج بده ین خوی موته عال ته نانهت سهروه تی ناو زهوی دابهش کردوو به هه موو جښکاگاندا، لهو جښکایه ی نهوت و غازی لښه دارستان و سهوزایی نییه، ئه و جښکایه ی خاوه نی جوانی و دیمه نی دلڤښنه، دوو ئه وه نده ی ده رښتانی کانزا خه لکی بو گه شوگوزار پرووی تښده کات، واتا سهروه تی کانزایی و کشتوکالی و مهرومالات و ... هتد خوی گه وره به جیاواز دابهشی کردوو به سهر زهویدا بو ئه وه ی کوڤمه لگه کان پښداویستی یه کتر پر بکه نه وه، له ئه وروپادا خورما نییه، پرکردنه وه ی له جښکای تره وه یه، له هه موو پښداویستیه کانی مروڤ بهم جوړه، جا گه ښه، مؤزه، هه نگوینه، ئاسنه، مهرومالاته ... هتد، مروڤ پښداویستی برای مروڤی پرده کاته وه.

له کوڤتایی ئه م باسه کوڤمه لئاسییه، مروڤایه تی بو گه یشتن به کوڤمه لگه و ژیار و شارستانییه تی دوو رښکای له بهرده مدایه، رښکای یه که م بریتییه له مهنه جی یه کترناسین بو به ده سته ینانی به رژه وه نندییه کانی مروڤ که له راستی به شیک له کاری پیغه مبه ران بو ئه م ئامانجه یه.

رښکای دووهم پښداکیشان و جهنگ بو به ده سته ینانی به رژه وه نندییه کانی مروڤ له گه ل مروڤی برایدا، ئه مهش رښکای شه یتان و چاوچنوک و ورگ زل و خوویسته کانه.

رښبازی یه که م و دووهم دیاره، ښوونه ی زور له بهرده ستدایه له هه ردوو ئه زمونه که دا ده گه رښنه وه بو ناو قولایی میژوو، به لام پیش باسی نو ی ئه م به شه به وته یه کی جه نابی (ئینو خه لدوون) کوڤتایی پی ده ښنین که ده لیت:

"کوڤوونه وه ی مروڤ، پښداویستی جوړیه که مروڤ به یه که وه بژین و ئولفهت بگرن به یه که وه، خو ئه گهر

وانه که ن ناتوان بوونی خو یان بپاریزن، هه روه ها ئه گهر وا نه بوونایه خوی گه وره ئیراده ی له سهر نه ده بوو که ئاوه دانی زهوی و خیلافه تیان پی ببه خشیت" (۳۴).

.....
(۳۴) الاجتماع ضروري للنوع الإنساني و إلا لم يكمل و وجودهم و ما أراد الله من اعمار العالم استخلافه
إياهم/المقدمة، ابن خلدون.

بانگه وازی ئادهم بۆ مروّقایه تی

ئه گهر به دیوێکی تردا تهماشای پرووداوه که بکهیت خوای پهروهردگار مروّق ده کاته
خه لیفه و پیتی دهفه رمویتی بروّ باخ و باخاتیک و بخو به ئاره زووی خووت و ده بیته فریشته ش
رێزت لێ بگریته، به لام له پیناوی چیدا؟!

داواکه زۆر گهورهیه، به خه لیفه بوونه له سههر زهوی، شیت و هاربوونی شهیتان له پیناوی
ئه و خه لافه ته یا بوو

وه رینه گرت، ئهم خه لافه ته چیه خو دار گوچانی دهستی مووسا نییه به موعجیزه هه موو
شیتیک ئه نجام بدات،

به لکو خوای گهوره پایه ی بهرزکردوو به هوکاری زانست، که واته هیچ پیغه مبه ریک توانای
بانگه وازی نییه، ئه گهر خاوهنی زانست نه بیته پله و پایه ی ئادهم به ته نها له خه لافه ته که دا نییه،
به لکو له زانسته که یاده چونکه ئه گهر زانست نه بیته، ئه سته مه خه لافه ت بیته دی، چونکه
خه لیفه بوون و اتا پیاده کردنی فه رمانی خوا، ئه وه ش به زانست ده بیته، که واته بانگه وازی ئادهم
بانگه وازی زانستی بووه، له پرووی بواره کانی ژیان و دین به گشتی، ناسینی خوا و به کتا په رستی
به زانست، دامه زرانندی کو مه لگه و کو کردنه وه ی خه لکی به زانست، فیرکردنیان له پیشه و
مه رومالآت و کشتوکال ههر به زانست، ئه گهر که سانییک بلین ئه زموون مروّق فیری زۆر شت
ده کات، هیچ کات پیغه مبه ران دژی ئه وه نه بوون، ئه وه ی مروّقایه تی به ئه زموون پێ گه یشتوو
زیاده ی خستۆته سه ر، پیغه مبه ری خوا دهفه رمویتی: (فهذا الحديث رواه الترمذي في سننه عن
أنس بن مالك أنه قال: أتى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رجل يستحمله فلم يجد عنده ما يتحملة فدلّه على
آخر فحملة فأتى النبي صلى الله عليه وسلم فأخبره، فقال إن الدال على الخير كفاعله).

هه روه ها، له فه رمووده یه کی تردا دهفه رمویتی: خه لکی چاک و باش ئه و که سانه ن که
سوودیان بۆ خه لکانی تر هه یه ⁽³⁰⁾.

که واته ده گه رپینه وه بۆ زانست له سه رده می چه زه رته ی ئادهم دا، خوای موته عال که به
فریشته کانی فه رموو مروّق ده کاته جینشین له سههر زهوی به مه رجی وه رگرتنی زانست بوو،
خوای موته عال دهفه رمویتی: ﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا

.....
(30) عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه قال : قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ المؤمن يألف ويؤلف ولا خير فيمن لا يألف ولا يؤلف وخير الناس أنفعهم للناس. رواه الطبراني في الأوسط.

مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾ وَعَلَّمَ
 آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَقْبِلُوكُنِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥١﴾ قَالُوا
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٥٢﴾ قَالَ يَتَذَكَّرُ أَتَيْنَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا
 أَتَبَاهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ
 تَكْتُمُونَ ﴿٥٣﴾ البقرة

واته: پهروهردگار به فریشته کانی فهرموو من نه مهووی له سهر پرووی زه ویدا که سانی که دانیم
 که بن به جینشینی یه کتری، فریشته کان وتیان: نهی پهروهردگار نایا تو که سانیکی تیا دانه نیی
 که ناشووب بگپن له سهر زهوی و خوین پرژن و تاوان بکه له کاتی که دانیم تو به گه وره به
 پاک پائه گرین له هه موو که موکوپییه که له هه موو شتی که شایه نی تو نه بی، له وهی که خه لکی
 نهیداته پال تو له شهریک دانان بو خوی گه وره پهروهردگار فهرمووی: نه وهی که من نهیزانم
 نیوه نایزان، که له ناو نه وه که سانهی که من دروستیان نه که پیغه مبه ران و راستگویمان و
 شهیدان و زانایان و خواپه رستان و پیاوچا کانی شیان تیا دا نه بیټ ﴿٥٠﴾ خوی گه وره ناده می
 دروست کرد و ناوی هه موو شته کانی فیرکرد، پاشان خوی گه وره پرسپاری له مه لانی که ت کرد
 دهر باره ی نه و ناوانه و فهرمووی: نه گهر راست نه که ن ناوی نه م شتانه م پی بلین ﴿٥١﴾ وتیان: نهی
 پهروهردگار پاک و مونه ززه می بو تو نیته هیچ زانست و زانیاریه کمان نیه ته نه وه نه بی که
 خوت فیرمانت کردووه نیته غیب زانین ههر تو زور زانو کار به جیی ﴿٥٢﴾ خوی گه وره
 فهرمووی: نهی ناده م هه موو نه و ناوانه یان پی بلی کاتی که ناده م ناوی هه موو شته کانی پی
 وتن، خوی گه وره فهرمووی: نایا من پیتانم نهوت که من نهی نی ئاسمانه کان و زهوی نه زانم،
 نه وهی که ناشکرای ده که ن و دهی نه برن نه ویش ههر نه زانم که وتان نه مهی که تو دروستی
 نه که کیت ناشوب نه گپری له سهر زهوی و خوین نه پرژن، نه وهیشی که شاردوتانه وه نه ویش
 نه زانم له وهی که نیلیس له نه فسی خویدا ته که بورو لوتبه رزی شاردبووه ﴿٥٣﴾

خو زانسته که بریتی نییه له وهی ناوی دار و شاخ و گژوگیای فیرکرد بیټ، نا! به و ساده ییه
 نه بووه، به لکو زانستی کشتو کال، مالدار، بانگه واز و پیداو یستی مرویی، جا له نووسین و
 خویندنه وه له دروستکردنی هیما بو که رهسته و شتومه که کان، کوکردنه وهی خه لک له سهر یه ک
 زمان و بلاوکردنه وهی یه ک جوړ زمان بو یه کترناسینی مروقه کان.

میژوونوسان: ده لپن سومه ری یه که م زمان و خاوه ن نووسین بوون به لام، پیش نه وان ده یان
 کومه لکه ی تر نویسیان هه بووه، خه ت و نویسیان له سومه ره وه نزی که بووه، بو نمونه (۱۹۶۱)

ز. له ناوچه‌ی (تارتاریا) له ولاتی پښتو، له وحی‌کی بهرانیان دوزیه‌وه که شیوه‌ی زمانه‌کی له سۆمهری ده‌چیت، وا زانرا که له‌وان وه‌رگیراوه، به‌لام له دوا‌ی پشکنین به (پادیوی کاربونی)، دوزرایه‌وه که زور له سۆمهریه‌کان کۆنتره، هه‌روه‌ها له نزی‌ک (پروویاری دانوب) هاوشیوه‌ی نه‌و نووسینه‌وه دوزراوه‌ته‌وه له سۆمهریه‌کانیش به‌چند هه‌زار سالتیک کۆنتره.

که‌واته گه‌رانی له جی‌گایه‌که‌وه بۆ جی‌گایه‌کی تری سه‌ر زه‌وی له‌نیوان هیندستان و میسر‌دا گه‌راوه بانگه‌وازی کردووه، کاره‌که‌ی له دوو جه‌مسره‌وه بووه جه‌مسهری یه‌که‌م خواناسی و گه‌ران‌وه بۆ لای په‌روه‌ردگار، کاری دووهم ئاوه‌دانی، چونکه ده‌رده‌که‌ویت زۆرت‌رین کۆمه‌له‌ی مرویی که کۆبوونه‌ته‌وه له نزی‌ک ده‌ریای جه‌یحون و سه‌یحون و دیجله‌و فورات و نیل‌دایه، چونکه شوی‌نی به‌فه‌ر و باش بوون بۆ کشتوکال و ئاژه‌لداری، هه‌روه‌ها ب‌لاوک‌ردنه‌وه‌ی نه‌وه‌کانی و به‌تایبه‌ت دوو کوپه‌که‌ی شیث و ئیدریس له ناوچه‌کاندا، شیث له میزوپۆتامیا بوو، ئیدریس له میسر، خۆشی به‌رده‌وام له‌گه‌راندا بوو، هه‌ر جه‌نابی ئاده‌م مالی‌ خ‌وای دروست کردووه له مه‌ککه، پاشان قودس که ناسراوه به‌ مزگه‌وتی (ئه‌قصا) هه‌ر جه‌نابیان دروستیان کردووه.

کاری پیغه‌مبه‌ر ئاده‌م عَلَيْهِ السَّلَام نزی‌ک کردنه‌وه‌ی هۆز و قه‌بيله‌کان بووه له یه‌کتری که ژن هی‌تان و شوو‌کردن له ناویاندا هه‌بی‌ت، چونکه زۆرینه‌ی مروقه‌کانی ر‌ابوردوو به‌هۆکاری هاوسه‌رگیری ناوخ‌و‌یان مه‌حرهم له‌ناو‌چوون. وه‌کو له‌ناو‌چوونی مروقی نیانده‌رتال هۆکاره‌که‌ی ده‌رنه‌چوون بووه له ناوچه‌ی نیانده‌رتالی ئه‌ل‌مان‌یای ئیستا، بۆیه کاری پیغه‌مبه‌راڼ گه‌یان‌دنی خه‌ل‌کی و ناسینی خه‌ل‌کی بووه بۆ نه‌وه‌ی پ‌یداو‌یستییه‌کانیان پ‌ر بکه‌نه‌وه.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (الحجرات)

واته: نه‌ی خه‌ل‌کی ئیمه ئیوه‌مان دروست کردووه له ن‌یرو م‌ن، ئیوه‌مان کردووه به‌چند گه‌ل و هۆزیکه‌وه تا یه‌کتری بناسن، به‌پ‌ر‌ت‌رین‌تان لای خوای گه‌وره نه‌و که‌سه‌یه که له هه‌موو که‌س به‌ته‌قواتر بی‌ت نه‌وه لای خوای گه‌وره له هه‌موو که‌س به‌پ‌ر‌ت‌رته به‌د‌ن‌یایی خوای گه‌وره زور زانایه و زانیاریه‌کی زور وردی هه‌یه.

که‌واته مه‌نه‌ه‌جی کارکردنی ئاده‌م نه‌م ئایینه‌ بووه که جوان پ‌وونی ده‌کاته‌وه که یه‌که‌م کاری پیغه‌مبه‌راڼ بونیادی ژانیان له‌سه‌رناوه به‌م جوړه بووه پاشان زانست تا بینه خه‌لیفه و فه‌رمانی په‌روه‌ردگار ب‌لاوبکه‌نه‌وه، ئایینی خوای گه‌وره ب‌لاوبکه‌نه‌وه.

ثایینی ئادهم ئیسلام بووه

خوای پهروه‌دگار یه‌ک ثایینی هه‌یه و ئه‌ویش ثایینی پیرۆزی ئیسلامه بۆ هه‌موو پێغه‌مبه‌ران ئیسلام هاتووه، به‌لام جووری په‌یامه‌که‌و شه‌ریعه‌ته‌که‌ جیاواز بووه بۆ سه‌رده‌مه‌کان بووه، خوای گه‌وره له‌ قورئاندا جیگری ده‌کات که‌ تاکه‌ دینی‌ک هه‌بوو بێت و ثایینی خوا بێت ته‌نها ئیسلامه، ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾ آل عمران

واته: به‌ دلنایایی ته‌نها دینی‌ک که‌ خوای گه‌وره پێی پازی بێ و قبوولی بکات ئیسلامه، ئه‌وانه‌ی که‌ ئه‌هلی کتاب بوون و کتابی ئاسمانیان بۆ هاتبوو له‌ جووله‌که‌و گا‌وره‌کان ئیختیلاف و جیاوازی نه‌که‌وته نێوانیان ئیلا له‌ پاش ئه‌وه نه‌بێ که‌ عیلم و زانیاریان بۆ هات له‌ کتێبه‌ ئاسمانیه‌کانی خوێاندا، کاتی‌کیش که‌ ئیمانیان به‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌هێنا هه‌ر له‌ هه‌سوودیدا بوو، یاخود له‌نێوان یه‌کتریدا هه‌سوودیان به‌یه‌کتر برد، هه‌ر که‌سی‌کیش کو‌فر بکات به‌ ئایه‌ته‌کانی خوای گه‌وره و ئیمانی پێ نه‌هێنێ ئه‌وا به‌ راستی حیساب و لی‌پرسینه‌وه‌ی خوای گه‌وره زۆر خێرایه.

له‌راستیدا وشه‌ی دین و ئیسلام به‌ موبته‌دا و خه‌به‌ر دیت، دین که‌ خوای گه‌وره پێی پازیه‌ بریتیه له‌ یه‌ک‌په‌رستی له‌ په‌روه‌دگاری و له‌ به‌ندایه‌تی و له‌ یاسادانانی‌ش یه‌ک‌په‌رستی په‌روه‌دگاری که‌ هه‌موو گه‌ردوون و ژیان و مردن و سیفه‌تی خوای په‌روه‌دگار ده‌گرێته‌وه و پاشان هه‌موو به‌ندایه‌تیه‌کیش بۆ زاتی خوای موته‌عاله، که‌ مادام کردوینیه‌ته‌ خه‌لیفه‌و مه‌نه‌ج و شه‌ریعه‌تی ناردووه، یاسا و رێسا‌کان له‌ناو شه‌ریعه‌ته‌که‌یدا بۆئه‌وه‌ی پیا‌ده‌ی بکه‌ین و شوین طاغوت نه‌که‌وین.

(هه‌موو په‌رستراوی‌ک و شوینکه‌وتوو یه‌ک پێ‌ده‌وتریت طاغوت)

خوای موته‌عال ده‌فه‌رمویت: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ...﴾ آل عمران، ئیبراهیم باوکی پێغه‌مبه‌ران ثایینی ئیسلامی هه‌نیفی هه‌بووه، خوای موته‌عال ده‌فه‌رمویت: ﴿مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ آل عمران

واته: ئیبراهیم نه‌ جووله‌که‌ بووه نه‌ گا‌ور بووه، به‌ لکو هه‌نیف بووه له‌ هه‌موو ئایینه‌کان لایداوه بۆ ته‌وحیدو یه‌ک‌خواپه‌رستی خوای گه‌وره و مو‌سلمان بووه و تاعه‌ت و گوێراپه‌لی خوای

گەورەى كردووه و ئايىنەكەى ئىسلام بووه، ئەو لە موشرىن نەبووه و ھاوبەشى بۆ خوا بىر يار نەداوه وەكو ئىوھ.

ھەر وھەا خواى گەورە دەفەر مویت: ﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ آل عمران

واتە: ئايا داواى جگە لە ئايىنى خواى گەورە ئەكەن، لە كاتىكدا ھەر چى لە ئاسمانەكان و زەوى ھەيە ھەمووى تەسلىمى خواى گەورە بوونە، بەخۆشى خۆيان بىت يان بە پى ناخۆش بوون بىت تەننەت ئاژەلان و دارو بەردىش، تەننەت كافرىش بە ئەمرە كەونىيەكانى خواى گەورە تەسلىم بوونە، ھەر ھەمووشيان بۆ لای خواى گەورە ئەگەر ئىنەوھ.

كەواتە دىن يەكتاپەرستىيە و ئىسلامىش رازى بوون و گوپرايە ئىيە.

زۆرى تر لە ئايەتەكانى قورئان ھاتووھ كە باس لە ھەموو پىغەمبەرەن دەكات كە تەنھا ئايىنى ئىسلاميان ھەبووه ئادەمىش خواى پەرورەدگار ئايىنى ئىسلامى ھەنىفى بۆ ناردووھ، تا بىلوى بىكاتوھ بەسەر خەلكىدا، كارى پىغەمبەرانىش دوور بووه لەخۆناساندن، بۆيە لەداوى خۆيان بىجگە دروستكردى مالى خوا يان مزگەوت، ھىچى

ترىان بەجى نەھىشتووھ، نە سەر وھت و سامان، نەمال و قەلا و بالەخانەى گەورە و كۆشك و تەلار.

كەمىنى شەيتان بەردەوامە

شەيتان كە ناسراوھ بە ئىبلىس، لە مێژوو ئىبن كەئىردا بە عەزازىل ناوى براوھ، ھەمىشە لە كەمىنداىە بۆ ھەلخەلەتاندنى مروڤ، وشەى شەيتان پلەو پاىەيە، عەرەب پىش ئەوھى ئايىنى ئىسلام بىت، وشەى شەيتانى بەكارھىناوھ، بەلام بۆ شتى ترسناك و زۆر جوان و لەخستە بەر، بۆ نمونە بە ئافرەتى زۆر جوان و شۆخ و شەنگ و تراوھ شەيتان، چونكە ھەستى پىاوانى بەلای خۆيدا راکىشاوھ، زياتر مەبەست ئافرەتى لاشە دەرکەوتوو بووھ كە جل و بەرگى شەفافی يان بە پارچە قوماشىك خۆى داپۆشيوھ، يان بە سەگى رەش و گورگ و ئاژەلە دىندەكان و تراوھ شەيتان، بە واتايەكى تر ھەر چى مروڤ لە سرووستى ئاسايى خۆى دەر بىكات و بىخاتە دۆخىكى نااسايى، عەرەب پىي و توھ (الشيطان) و اتا دەرچوون لە بنەپرەتى خۆى.

ئیبلیس که نازناوی (ئەبو کردوس) ی ههیه به گشتی توانا و هێزی زۆر لاوازه به سههر مروڤدا، هیچ دهسهلاتیکی نییه، تهنها دهسهلاتی وهسهوه سهو جوانکردن و درۆکردنه.

بۆمونه که ئادهمی ههڵخه له تاند، به هۆکاری درۆکردنی بوو، بۆیه پێویسته مروڤی ئیماندار خوش باوهڕ نه بێت، پاشان جوان کردنی ههراهم بوو به درۆ، خوای پهروهردگار داوای کرد که لهو داره نه خوڤ، شهیتان ههراهمه که ی جوان کرد و وتی بیخوڤ به ههتا ههتایی ده میننهوه!

زۆر گرنگه مروڤ واقعی بێت، دوای شتی خه یال و خورافات نه کهوێت، هه موو کهس کو تایی به ژیا نی دیت،

بۆیه مروڤ ئەزموون وهرده گریت له ژیا نی پێغه مبه ران، باوکه ئاده م بیری چووه که خوای گه و ره هه تا هه تاییه و

هه موو مه خلوق له ناوده چن، پاشان دروستکردنی خه یال پلاوێکی تر له لایه ن شهیتانه وه که گوایه ده بیته فریشته، باوکه ئاده م له بیری چووه که هه موو فریشته ریزی لی گرتووه و له وان ریزدارتر کراوه، ئیتر بۆ جیگا و مه کانه تی خو ت پێ که مه!

شهیتان دهیه ویت مروڤ روت و قوت بکاته وه، شه رم و حه یای نه هیلیت، گرنگه بۆی که مروڤ بخاته تاوان که م بێت یان زۆر، نایه ویت به ته نها له دۆزه خ دا بێت.

هۆکاری روتبوونه وه ی ئاده م و خیزانی به گوێ کردنی شهیتان بوو، خوای گه و ره ئاگاداری کردنه وه که روت نه کرینه وه، جا روت کردنه وه ی لاشه بێت وه کو ئەمرو که وا پیا و ژن خو یان روت ده که نه وه و هه ر یه که و لاشه و تاتوکانی به شیوه یه ک دهرده خات، ئەوه ش ویستی شهیتانه، له ئیستادا شهیتان پێ ده چیت لایه نگر و ئەندامی زۆری هه بێت، ته نانه ت له پله ی بالا خه لکی زۆره، خو ی پالی لی داوه ته وه ئیش و کاره کانی باش ده پروات!

خوای گه و ره ده فه رمو یت:

﴿وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ قَنُوسٍ وَلَمْ يَجِدْ لَهُ عَزْمًا﴾ ۱۳۰ ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَكِیَّةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى ۚ فَقُلْنَا يَتَّعِدُمْ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ۚ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ۚ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَى ۚ فَنُوسَ إِلَىٰ الشَّيْطَانِ قَالَ يَتَّعِدُمْ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبُلَىٰ ۚ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءَاتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ زَرَقٍ ۚ الْجَنَّةُ وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ۚ ثُمَّ أَجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ۚ﴾

قَالَ أَهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى ﴿١٠٠﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى ﴿١٠١﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٠٢﴾ قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى ﴿١٠٣﴾ طه

واته: به دنیای ناموژگاری و وهسیه تمان بو ئادهم کردبوو له پیشتردا که لهو داره نه خوات، به لام نهو له بیرری کردو شهیتان خه له تاندی، نه مان بینی که عه زیمه تی هه بی له سهر نهو شته. ئیمه به فریشته کا تمان وت: کپنووشی پیزو ئیحتیرام بو ئادهم به رن ﴿١٠٠﴾ هه موویان کپنووشیان بو برد ته نها ئیبلیس نه بی که پهرتی کرده وه کپنوش بو ئادهم به ریت ﴿١٠١﴾ ئیمه ش و تمان: نهی ئادهم نه م ئیبلیس به دنیایی دوژمنی تو و هه وای خیزانته، با له دونیادا له به ههشت ده رتان نه کات و بچنه سهر پرووی زهوی ماندوو نه بن له گه ران به دواي رزق و رۆزی ﴿١٠٢﴾ نه گه ر تو له به ههشتدا بمینته وه نه وه به دنیایی نه برسیت نه بیت و نه روتیش نه بیت، چونکه جوړه ها خواردن و پو شاکي چاکي تیا به ﴿١٠٣﴾ له به ههشتیشدا هه رگیز تینوت نابیت و هه رگیز تیشکی خو ر لیتنادات و گهر مات نابیت ﴿١٠٤﴾ شهیتان وه سوه سهی بو دروست کرد به ده نگیکي نهی نی وتی: نهی ئادهم ئایا رینماییت بکه م بو داریک که نه گه ر لئی بخویت بو هه میشه زیندوو نه بیت و مردنت به سهر دا نایهت مولکیکیش که هه رگیز له ناو ناچیت و که م ناکات ﴿١٠٥﴾ نه وانیش به قسهی ئیبلیسیان کردو له داره که یان خواردو عه وره تیان ده رکه وت، خیرا گه لای داره کانی به ههشتیان نه دا به سهر خو یاندا، ئادهم سه ریچی خوای گه وره ی کردو ژیا نی لیتیکچوو به وهی ها ته سهر پرووی زهوی ﴿١٠٦﴾ پاشان دووباره خوای گه وره هه لیبرارده وه که داوای لیخو شبوونی له خوای گه وره کرد، لیخو شبوو و هیدایه تی دا بو نه وهی که ته وبه بکات ﴿١٠٧﴾ خوای گه وره فه رموو ی: هه ردوو کتان ئادهم و حه واده گوازرینه وه، ئیوهی گرو ی مرو ف هه ندیکتان نه بن به دوژمنی هه ندیکي تر تان، هه ر کاتیک له لایه ن منه وه هیدایه تان بو ها ت به ناردنی پیغه مبه ران و دابه زینی کتیه کان، نه واهه ر که سیک شوین نه وه هیدایه ته ی من بکه و ی له دونیادا گو مر ا نابیت و له قیامه تیش به دبه خت نابیت، به لکو به خته وه ر نه بیت ﴿١٠٨﴾ هه ر که سیکیش پشت له دین و قورئانه که ی من بکات نه وه به دنیایی ژیا نیکی ته نگ و ته سک له دونیادا نه یژینین له دوودلی و گومان و دل ه پراوکی و شله ژاویدا ده ژیت، له ناو گو ریشدا سزا ده دریت و گو ره که ی لئ ته سک ده کریته وه تا په راسوه کانی هه موو ده شکیت، له پوژی قیامه تیشدا به کویری حه شری نه که ین ﴿١٠٩﴾ نه ویش نه لی: نهی په روه ردگار بو به کویری حه شرم نه که ی له کاتیکدا که من له دنیا هه ردوو چاوم بینا بووه و کویر نه بووم ﴿١١٠﴾ خوای گه وره نه فه رموو ی: به م شیوازه ئایه ته کانی ئیمه ت پیگه یشت

تۆ پشتت تی کردو پشتگویت خست و وازت لی هیتاو ته‌ماشات نه‌کرد ئیستاش ئاوا به‌ کویری به‌جی نه‌هیلدری له‌ناو ئاگری دۆزه‌خداو وه‌کو له‌بیرکراو مامه‌له‌ت له‌گه‌لدا ده‌کریت ❸

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمویت: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتُ طِينًا ❶ قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَنْ أَخِرَّ نَحْنُ إِلَى يَوْمِ الْفَيْمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ❷ قَالَ أَذْهَبَ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاءُكُمْ جَزَاءً مَوْفُورًا ❸ وَأَسْتَفْزِرُّ مِنْ أَسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبَ عَلَيْهِمُ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدَّهُمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ❹ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَى بِرَبِّكَ وَكِيلًا ❺﴾ الإسراء

واته: کاتیک به‌ فریشته‌کاغان و ت کړنووشی ړیزو ئیحتیرام بۆ ئاده‌م به‌رن هه‌موویان کړنوشیان برد ته‌نھا ئیبلیس نه‌بی‌ت وتی: ئه‌ی په‌روه‌ردگار من کړنوش به‌رم بۆ که‌سیک که‌ تۆ له‌ قور دروست کردوو ❶ وتی: ئه‌ی په‌روه‌ردگار هه‌واڵم پێ بده سه‌باره‌ت به‌و که‌سه‌ی که‌ ړیزت لیتاوه که‌ ئاده‌مه‌، که‌ منت له‌ ئاگر دروست کردوو ئه‌وت له‌ قور دروست کردوو، بۆچی فه‌زلی ئه‌وتدا به‌سه‌ر مندا، ئه‌گه‌ر دوام بخه‌ی تا ړوژی قیامه‌ت ئه‌وه زāl ئه‌بم به‌سه‌ر نه‌وه‌کانیدا هه‌موویان گومرا ئه‌که‌م ته‌نھا که‌میکیان نه‌بێ که‌ به‌نده دلسۆزو باوه‌رداره‌کانن ❷ خوای گه‌وره‌ش فه‌رمووی: ئه‌وه ئه‌مینیه‌وه، بړۆ هه‌ر که‌سیکیش گوپړایه‌لی تۆ بکات و شویت بکه‌وی ئه‌وه به‌دلنیایی جه‌ه‌ننهم سزای ئیوه‌یه سزایه‌کی ته‌واو ❸ گومرایان بکه‌و له‌ ړی راست ده‌ریانبکه‌ و بیانترسینه به‌ ده‌نگه‌که‌ت، به‌ سواری و به‌ پیاده دیسانه‌وه خه‌لکی گومرا بکه‌و بۆیان بړۆ و زāl به‌ به‌سه‌ریاندا، به‌شداریان بکه‌ له‌ ماډا، به‌شداریان بکه‌ له‌ منالیشیاندا به‌لینیان پێ بده، وه‌عدو به‌لینی شه‌یتان ته‌نھا له‌ خسته‌ بردنه‌و هیچ حه‌قیقه‌ت و راستیه‌کی نه‌ی ❹ به‌دلنیایی به‌نده دلسۆزو باوه‌رداره‌کانی من، تۆ تواناو ده‌سه‌لات به‌سه‌ریاندا نیه‌، خوای گه‌وره به‌سه‌ که‌ باوه‌رداران پشتی پێ به‌ستن و کاری خوایی پێ بسپێرن و خوای گه‌وره پاریزه‌رو پشتیان و سه‌رخه‌ریان بی‌ت ❺.

که‌ ئاده‌م بووه‌ خواهن ئه‌زموون، ئیتر شه‌یتان نه‌یتوانی نزیکي ببیته‌وه، ئاده‌م خیرا ته‌وبه‌ی کرد و گه‌رایه‌وه بۆلای په‌روه‌ردگاری، خوای په‌روه‌ردگار لیره‌دا بۆمان باس ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: ﴿فَدَلَّلَهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْءَتُهُمَا وَطَفِيقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ

وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنهَكُمَا عَن تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٣٦﴾ قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٧﴾ الأعراف

واته: (دَلَاهُمَا) واته: له بانه وه كه سيك بۆ خواره وه شوږ بكه يته وه، واته: له و پله به رزه وه دای گرتنه خواره وه و فیلې لى كردن، كاتيك كه ئاده م و حه و له داره كه يان خوارد عه و رته يان كه دايان پۆشى بوو ده ركه و ت^(٣٦)، به گه لای داره كانی به هه شت عه و رته ی خو یان داپو شى، په و رهدگار بانگى لى كردن ئه ی ئاده م و حه و ئایا من قه ده غه ی ئیوه م نه كرد له و داره نه خو ن؟ خوا ی گه و ره سه رزه نشت و لومه ی كردن بۆ كه و تنه ناو فیلې شه يتانه وه، ئه ی من پيم نه و تن: كه به دنیایى شه يتان دو ژمنیكى ئاشكرای ئیوه یه ﴿٣٧﴾ هه ردو وكيان یه كسه ر ته و به يان كرد، وه كو ئیبلیس نه بوون كه تا وانی كردو ته و به ی نه كرد، به لكو ئه مان یه كسه ر دانیان به تا وانی خو یاندا نا، ئه ی په و رهدگار زولممان له نه فسى خو مان كردو تا و امان كرد، ئه گه ر تو لیمان خو ش نه یی وه په حمان پى نه كه ی ئه و ئیمه له زه ره رمه ندان ئه یین له دونیا و قیامه تدا، خوا ی گه و ره لئیان خو شبوو ﴿٣٧﴾.

كه ئاده م زانى ململانى ده ستى پى كردو وه و خوا ی گه و ره ئاماده ی كردو وه بۆ ململانىكه، ئیتر پتو یستى به و به كه مرو فایه تی و نه وه كانی ئاگادار بكاته وه له دو ژمنى سه رسه ختى مرو ف و نه وه كانی، خوا ی گه و ره ده فه رمو ی: ﴿وَاذْكُرْنَا لِلْمَلَكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ

.....

﴿٣٦﴾... وَظَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجُتِّ ... ﴿٣٧﴾ ط. لیره دا قورئان ده ری ده خات داپو شینی شه رمگه غه ریزه یه له مرو فدا، بو یه ئاده م و حه و شه رمگه ی خو یان داده پو شن. قورئان ده فه رمو ی: ﴿... وَلَا تَبْرَحْ تَبْرِجُ الْجَنَّةِ الْاُولَى...﴾ ﴿٣٧﴾ الأحزاب واته: وه كو سه رده می نه زانى سه ره تایی خو تان سفو ور مه كن.

له ئیسلامدا ته و اوی له شی ژن شه رمگه یه ده م و چاو و ده ستى نه بى، به لام پیاو نیاو ناوك و ئه ژنوی شه رمگه یه.

له پرو ی زانستی سه لماوه: (پیاو له ږگای ته ماشا كردن و خه یال جنسى ده وروژى، ئافه رت زیاتر به به ركه و تن و قسه كردن،) (الجنس والنفس في الحياة الانسانية/د. على كمال.

بیگو مان به شی له هو كاره كانی نه خو شییه جنسییه كان وه كو ئایدز و سوژه نهك و فه پهنگی، كه ده یان ملیو ن كه س بو ته قوربانیا یان و زو ربوونی لادانه جنسییه كان و زو ربوونی ته لاق و ناپاكی خیزانی و گنجه لى جنسى له خو رئا وادا بۆ سفو وری و تیکه لای ده گه ږته وه. له بهر ئه و به قورئان سفو وری و تیکه لای به حه رام دانا وه.

مِنْ الْجِنِّ فَقَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۚ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿١٥﴾ الكهف

واته: کاتیک ئیمه به فریشته کاغان وت کړنووشی پړزو ئیحترام و به گه وره زانین بۆ ئاده م بهرن، هه موویان کړنووشیان برد ته نها ئیبلیس نه بی که په تی کرده وه کړنوش بۆ ئاده م به ریت و وتی: من له و با شترم منت له ناگر دروست کردو وه ئه وت له خۆل دروست کردو وه، ئیبلیس مه لائیکه ت نه بو وه به لکو له جنی بو و له گو پرایه لی و فره مانی خوی گه وره ده رچوو، ئایا ئیوه ئیبلیس و نه وه کانی نه که نه دۆست و پشتیوانی خۆتان جگه له من له دوی نه وه ی

که بی فره مانی خوی گه وره ی کرد، له کاتیکدا ئه وان دوژمنی ئاشکرای ئیوه ن، خراپترین شته که سته مکاران خۆشه ووستی و پشتیوانی خوی گه وره نه گو پړنه وه به شه ی تان.

به لām به داخه وه مروّف سه رکه شه و زو و شتی له بیر ده چینه وه، ئه مجاره شه ی تان زه فه ری به منداله کانی برد، توانای نه بو و جاریکی تر ئاده م و حه واهه لڅخه له تینیت، چو وه لای دو و کوری تری ئاده م قابیل و هابیل.

کوشتنی هابیل به ده سستی قابیلی برای

سه رنج را کیشاغان بۆ ئه م پرو داه و بنه په تی په یوه ندی هه یه به یاسا کانی تاوان و تۆله سه ندنه وه، ئه حکامی له سه ر دامه زراوه، کاتیک که ده گه پړینه وه بۆ سه رچاوه ی یاسا دانان، ده بینین ده یان فه یله سوف نمونه یان بۆ هینا وینه ته وه تا توانیویانه شتیک له دانانی یاسا بۆ کۆمه لگه و ده سه لاته که یان بونیاد بنین، به لām خوی په روه ردگار له بنه په تی تاوانه که وه یاسا که ی بۆ داناوین و له زه مینه و واقعی ژیا نه وه دوور له بنه های فه لسه فی یاسای بۆ دارشتووین، به لکو بنه های یاسای په روه ردگار ده گه پړینه وه بۆ شه ریعت، وشه ی شه ریعت به واتای سه رچاوه دیت، که واته خوی په روه ردگار بنه په تی سه رچاوه ی یاسای بۆ مروّفایه تی دارشتوو، له سه ر ئه و بنه ما و بنه په ته مروّفه کان ده توانن یاسای تری له سه ر دا پړینه وه، ئه مه ش له زمانی شه ریعت دا پتی ده وتریّت (ئه حکام و فه توا) ئه حکام بنه په تی یاسایه و نا گو پړیت، به لām فه توا له سه ر بنه های ئه حکامه که دیت، ده کریت ده سته کاری بکریّت و گو پړانکاری به سه ردا بیّت، یاخود په شیمان بوونه وه ش له سه ری زۆر ئاسایه، هه روه کو نمونه ی جه نابی (مه مه دی کوری ئیدریس) که ناسراوه به (ئیمامی شافعی) له به غداد فه توایه کی دا چو وه ولاتی میسر لئی په شیمان بوویه وه، ئه مه ش زیاتر ئه و واتایه مان بۆ ده رده خات که فه توا له جیگاو ژینگه یه کدا گو پړانکاری به سه ردا دیت، به لām ئه حکام له جیگای خۆیدا یه و نا گو پړیت.

سهره تای ئەم پرووداوانه ههروا شتیکی سانا و ساکار نییه، پیتش ههموو شتیکی بۆ ئەوهی میژووی یاسا و ئەحکام تیبگهین لیرهوه سهرچاوهی گرتووه، نهک هامووبابی و سهرچاوهی شارستانییه تی سۆمه ر و ئەکه د و ئاشووری.

چونکه زۆریک له ماددی گهراکان ده یانه ویت میژووی یاسا بگه پینهوه بۆ سهرچاوهی شارستانییه تی (میزۆپوتامیا) که له راستیدا سهره تای یاسادانان لیرهوه سهرچاوه ده گریت.

سهره تای پرووداوه که وهکو باسمان کرد ئاده م عَیَالَمَ، بهزه ویدا ده گهرا ههروه ها منداله کانی دابهش کردبوو به ناوچهکاندا، ئەم دوو کوپه ی له شام مابوونهوه سهرقالتی کشتوکال و ئاژه لداریش بوون، هابیل که سومبولی پاکی و هیمنی و برای دلسۆزه له ژبانی پوژانهیدا سهرقالتی ئاژه لداری بوو، قابیلی برای که سهره پوو نه گهت و هه سوود بوو، خه ریکی کاری کشتوکال بوو، هه ریه ک له و دوانه ده بوو له بهروبوومی خویان واتا قازانج و سوودی کاره که یان قوربانی پیشکesh بکه ن، وهکو زه کاتی ئیستا دانی قوربانیه کهش، به خودی باوکیان بووه هه زه رتی ئاده م، ئەویش به سهر هه ژار و بێ ده رامه ته کاندایا دابهشی ده کرد.

ئوهی که له میژوودا باس کراوه هابیل باشتین مه پری ده به خشی به زیادهوه، قابیلیش له بهر هه سوودی و چاو چنۆکی که مترینی ده به خشی ئەویش به نابه دلی، لیره دا که ئاده م عَیَالَمَ پروونی ده کاته وه که خوای گه وره قبولی کردووه یان نا، چونکه کوپه کانی په یوه ندی راسته خویان به خوای پهروه ردگاره وه نییه، ئەوهش له ئارادا هه یه که گوایه، قوربانیه که پیشکesh کراوه و ئاگریک لپی ده دات، ئەو ئاگره نیشانه ی قبول کردنه، ئەمهش پیناچیت سه نه دیکی راستی هه بیته، چونکه خودی ئاده م که پیغه مبه ره، راسته وخۆ له گه ل خوا و وه حی بۆ دیت و خوای گه وره ئاگاداری ده کاته وه، قوربانیه ی بۆ سوتان نییه، به لکو بۆ سوود گه یاندنه به خه لکی هه ژار و بیده ره تان، هه ر له بهر ئەوه یه وهکو سه ید قوطب ده لیت: (کرداره که نادیاره) له کامیان قبول کراوه یان قبول نه کراوه، واتا (فعلى مبنی على المجهول) ه.

که واته ئاده م هه واله که ده گه یه نیت، پاشان ئەوهی که به خیل و ئیره یی و هه سوودی هه یه، ده بینیت براکه ی هه میشه له و باشته، له ئەنجامی ئەو باشیه ی بریاری کوشتنی ئەدات، واتا پیناچیت هه موو ئەم پرووداوه له چه ند چرکه سات و یان پوژیکدا بیت، پیناچیت داخیکی زۆر له دلیدا په نگی خوارد بیه وه بۆیه بریاری کوشتنی ئەدات، ئەویش وه لامی ئەداته وه، ئەگه ر هه ولی کوشتنم بده یت من هه رگیز ده ست درێژی ناکه مه وه سه ر تۆ، سهره تا له شیوه ی هه ره شه دایه، پاشان کرداری کوشتنه که ئەنجام ئەدات. له گه ل ئەنجامی کوشتنی براکه ی راسته وخۆ په شیمانه، نازانیت چی بکات، فه رمان و هوکمی کوشتنی براکه ی نازانیت چی به سه ر دی، پیناچیت ئەو براکه ی خو ی کرد بیه ژیر خاک، چونکه ئایه ته که وا ده رده که ویت که به

جی هیشتوو و رای کردوو، پاشان له نه نجامی را کردنه که ی له پنگادا دوو قه له رهش ده بینیت به کیکیان لهوی تریان ده کوژیت و دهیکات به ژیر خاکهوه، نهویش بی توانایی و بی میشکی خوئی ههست پت ده کات که نهو قه له رهش لهو به توانا تر بوو، ته نانهت براکهشی نه کرده ژیر خاک بویه نهو نهدهی تر په شیمانی ده ربری، به لام په شیمانی دادی نه دا بویه له خه سارهت مه نه ده کان بوو.

ئین که ثیا ده ئیت: قابیل رایکرد بۆسه ر شاخ، یاخود به رهو به مه ن که وته پتی...

ئه وانهش که باسی هینانی خوشکی به کتر ده که ن له میژوو دا، هیچ بنه مایه کی ئیسلامی نییه، به لکو ئیسرائیلیاته و تیکه ل کراوه به سه رچاوه ی ئیسلامی ئایه ته کهش زۆر به پروونی دیاره که په یوه ندی به خواناس و قوربانیه وه هه به خوای گه و ره له قورئاندا چیرۆکه که مان بۆ باس ده کات و ده فه رمویت: ﴿وَأَنذَلْ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥١﴾ لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ بِإِيدِ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَنَّكَ إِنَّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاؤُ الظَّالِمِينَ ﴿٥٣﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥٤﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يُوحِيَلْنِي أَعْجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوْرِي سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٥٥﴾ المائدة

واته: به سه رهات و پروودای دوو کوره که ی ئاده م (قابیل و هابیل) بۆ نهو خه لکه ی بگپه وه که به راستی پرووداوه کاتی که قوربانیه که یان کرد، له په کیکیان وه رگپرا (که له سه ر حه ق بوو، له خوا ترس بوو) و لهوی تریان وه رنه گپرا (چوونکه پق نه ستوو رو له خوا نه ترس بوو) (که چی قابیل به هابیلی) وت: هه ر ده تکوژم (هابیل له وه لامی هه ره شه کهیدا) وتی: خوای گه و ره ته نها له پارێزکاران قوربانی و چاکه وه رده گریت ﴿٥١﴾ خو ئه گه ر تۆ ده ست درێژ بکه یته سه ر من و به تو ی بمکوژی، من ده ست درێژ ناکه مه سه ر تۆو ناتکوژم چوونکه به راستی من له سزاو تۆله ی خوا په ره وه رده گاری جیهانه کان ده ترسم ﴿٥٢﴾ ده مه و ی گونا ه ی کوشتنی من و گونا هه کانی تری خویش که له که بییت له سه رت و بیته نیشته جی ناو ناگر، هه ر نه وه شه پاداشتی سه ته مکاران ﴿٥٣﴾ نه فسی سه رکه شی قابیل هانی داو کوشتنی براکه ی لا ساده و ساکار کرد کوشتی، ئیتر خو ی خسته ریزی خه ساره ته مندو زه ره رمه ندانه وه ﴿٥٤﴾ له وه دوا گیری خوارد به ده ست ته رمه که یه وه، (چوونکه وا دیاره هابیلی شه هید په که م که سه که بکوژیت و به ریت بویه)، خوای میهره بان قه له ره شیکی ناردو چالێکی له زه ویدا هه لکه ند (بۆ قه له ره شیکی تری مرده ره وه

بوو) تا نیشانی بدات چۆن لاشه ی براکه ی بشارتته وه، (ئه وجا که ئه وه ی دی) وتی: هاوار له من، من نه متوانی وه کو ئه و قه له پشه بکه م و به قه دهر ئه وم لئ نه هات تا لاشه ی براکه م ئه سپه رده بکه م، ئیتر بۆ هه میشه چوو ه پیزی به شیمانانه وه⁽⁷⁾.

ئه گهر ته ماشا بکه ی ن لیره دا توخمی کی تر له ناو توخمه کانی ململانی دیته ئاراوه که دووره له بواری شه ی تان و اتا خودی شه ی تان راسته وخۆ دهستی تیدا نییه، هه رچه نده شه ی تان میحوه ری سه ره کییه، به لām لیره دا باسی (نه فس) ده کات، ئه م توخمه نوییه که له مروڤدا هه یه، بنه ما که ی له سه ر هه ز دروست ده بیته، په یوه ندی هه به به لوتبه رزی، پیچه وانه که ی ته وازوع، درۆ کردن پیچه وانه ی راستگو یی، دزی و ده ست پاک ی، چاو چنۆکی و دلفراوانی، خاوه ن په وش ت و بن په وش ت... هتد، هه موو ئه م سیفه تانه سه رچاوه که ی له توخمی نه فسه وه یه، ئه گهر بیته و مروڤ وه رز هه نه فسی نه کات، ئه و له شه ی تان خرابتری پ ن ده کات، بۆیه زانایانی ئیسلام، به شی (تزکیه نفس) یان داناوه که به کوردی پتی دهوتری (پالافته ی دهروون)، زۆریک له ئه هلی ئیسلام قوتابخانه ی تایبه تی بۆ دروست کردوه، ریگا و مه سه لکی تایبه تی هه یه به ناوی صۆفی و مورید و... هتد، که هه مووی کارکردنه له سه ر پاککردنه وه ی نه فس، له و زانا گه ورا نه ی که کاریان کردوه له سه ر ئه م بواره زۆرن، هه ندیک به نه وونه باس ده که ی ن که پیشه نگن، له وانه حه سه نی به سه ری، ئیمامی ئه حمه د، عه بدوللای کوری، ئیمامی زه هه بی، ئیمامی که ئین و تیمیه قوتابی بوو، پاشان که زانی ئین ته ییمیه به تواناته، ئیمامی زه هه بی بووه قوتابی ئین و ته ییمیه، ئینو قه یمی جهوزی، ئیمامی غه زالی... هتد.

تییینه کی بچووک بۆ خوینه را!

که ته ماشای ته وراتم کرد به شی (تکوی ن) زۆری نه ی سه رچاوه کان له ته وراتیان

وه رگرتوه، بۆیه ئه وه نده ی که ئاماژه م پێداوه زیاترم ده ست نه که وتوه، بۆیه به دوو ئاراسته ئه م باسه ده بینم، ئاراسته ی یه که م به دڵنیاییه وه سه رچاوه ی یاسادانانه له ئاده مه وه، سه رچاوه ی دووهم موعجیزه ی گه وری پیغه مبه ری خوایه ﷺ که ئه م سوره ته و خودی ئه م پرووداوه له شاری مه که که دابه زیوه، که عه رب ه یچی له باره ی ئاده م و هه واه نه زانیوه چ جایی مندا له کانیان، چونکه سه رسامی عه رب به قورئان، ته نها به جوانی به لاغه که ی نه بوو، هه رچه نده به لاغه و جوانی ده نگی مۆسیقای له ناو وشه کانی قورئاندا وجودی هه یه، ئه وه نده جه وه ره و باسه کانی قورئان جیگای سه رنجی عه رب بووه، باسه کان بۆیان نو ی بوو، له گه ل ئه وه ی شاره زابوون له زانستی نه سه ب به زمانی ئه مپرو، میژووی عه رب تا قورپه یش که باپیره گه وریان بوون ده گه رانه وه، زانیاریان ده رباره ی ئاده م و هه وای خێزانی نه بوو.

عهره ب پروای به زیندوو بونه وهی قیامت نه بوو، ته نها خواپه رستیان ده کرد بو ئه وهی سرکه و توو بن و به ختی باشیان هه بیته له ژياندا، به دواى به ههشت و دۆزه خه وه نه بوون، هه ر نه يانده زانی چیه! بوونی شهیتان و جنۆکه و فریشته ئه گهرچی ناویان بیستبوو، به لام جیاکاریان نه ده کرد له ئیوانیاندا بۆیه پیغه مبه ری خوا ناوی نان به عهره بی جاهیلی و سه رده می جاهیلی، چونکه جاهیلی ته واو بوون به ئایینی خواى پهروه ردگار.

له باسی میژووی ئاده م عَلَيْهِ السَّلَام، ئین جه عفه ری طه به ری له ئینو حه میده وه ده گپه رته وه که گوايه، ئاده م زۆر خه فه تبار بوو به کوشتنی هابیلی کوپی، گوايه شیعریک له ئاده مه وه ده هینن، که وه کو لاوانه وه به ک بو هابیلی کوپی وتویه تی:

تَغَيَّرَ الْبِلَادُ وَمَنْ عَلَيْهَا   فَوَجَّهَ الْأَرْضَ مُغْبَرَّ قَبِيحِ
تَغَيَّرَ كُلُّ ذِي لَوْنٍ وَطَعَمِ   وَقَلَّ بِشَاشَةُ الْوَجْهِ الْمَلِيحِ

به م جوړه قابیل بووه ئه و که سه ی که له سه رده می ته کلیفی مرۆیی بو پابه ندبوون به ئایینه وه، به که م تاوانی کوشتنی خسته سه ر شانی خو ی و هه رکه س که سیک بکوژیته به بی تاوان، چه نده تاوان ده چیته سه ر خاوه نه که ی، ئه وه نده ش بو قابیلی کوپی ئاده مه.

پیغه مبه ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده فره مویت: هه ر که سیک به زو لم بکوژیته، ئه وا خوینه که ی به که م جار ده روا ت بو ئه و که سه ی که به که م کاری کوشتنی ئه نجام داوه، که کوپی ئاده مه^(۳۷).

له سه رچاوه ی ئیسرا ئیلیات هاتووه دوا ی کوشتنی هابیل، خوا ی گه وه ره (شیث) به خشیه وه ته ئاده م عَلَيْهِ السَّلَام، له میژووی ئین که ئیردا هاتووه ئه ویش له طه به ری وه ریگرتوه (شیث) به واتای دیاری خوا یی دیت (هبة من الله).

خوا ی گه وه ره ش که دیاری به خشی چاوه ری دیاری وه رگرتنه وه نییه، بۆیه ناو نه راوه به (هبة من الله).

.....
(۳۷) لَا تُقْتَلُ نَفْسٌ ظُلْمًا، إِلَّا كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا، لِأَنَّهُ كَانَ أَوَّلَ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ/احمد، البخاري، مسلم، ابن ماجة و ترمذي رپوايه تيان کردووه.

وه‌فاتی چه‌زره‌تی ئاده‌م عَیْبَانَسَلَم

هه‌موو مه‌خلوق‌یک له‌سه‌ر زه‌وی و له‌گه‌ردووندا، بی‌جگه‌ دۆزه‌خ و به‌هه‌شت خوای په‌روه‌ردگار قه‌ده‌ری بۆ داناو، سه‌ره‌تا و کو‌تایی هه‌یه. ئاده‌میش نه‌گه‌ر چی‌یه‌که‌م پی‌غه‌مبه‌ره له‌ دوا‌ی ته‌واو بوونی قه‌ده‌ری، نه‌ویش ده‌بی‌ت وه‌فات بکات و بگه‌ر‌یت‌ه‌وه‌ بۆ‌لای خوای په‌روه‌ردگار، دوا‌ی خو‌ی وه‌سیه‌تی کرد بۆ شی‌ی کور‌ی و له‌ دوا‌ی خو‌ی خوا کردی‌یه‌ پی‌غه‌مبه‌ر و صحوفی بۆ نارد، ئاده‌م له‌ ولاتی هیندستان له‌ و جی‌گایه‌ی که سه‌ره‌تا نی‌شتمانی بوو له‌و‌ی نی‌ژراوه. قسه‌یه‌کی تر له‌باره‌یه‌وه‌ هه‌یه‌ که گوا‌یه‌ له‌ (شاخی نه‌بی‌ قوبه‌یس) له‌ شاری (مه‌که‌که) نی‌ژراوه. له‌باره‌یه‌وه‌ وته‌ زۆره‌، به‌هه‌رحال نه‌مه‌ی که گرن‌گه‌ ناما‌زه‌ی پێ بد‌ه‌م له‌دوا‌ی مردنی به‌یه‌ک سا‌ل خاتوو چه‌وا‌ی خێزانی وه‌فاتی کردووه‌.

وه‌کو وتراوه‌ هه‌ردوو‌کیان لای یه‌ک‌تری‌ه‌وه‌ نی‌ژراون، بنه‌ره‌ت و سه‌رچاوه‌ی راستی نه‌وه‌یه‌ که جی‌گا و گو‌ری پی‌غه‌مبه‌ران نای‌یت دیار بی‌ت، بی‌جگه‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا صَلَّی‌اللهُ‌عَیْبِه‌وَسَلَّم رۆ‌ژی وه‌فاتی ئاده‌م وه‌کو نه‌و رۆ‌ژه‌ بووه‌ که خوای گه‌وره‌ دروستی کردووه‌ نه‌ویش رۆ‌ژی جومعه‌یه‌، له‌دوا‌ی ئاده‌م شی‌ی کور‌ی کاری بان‌گه‌واز و گه‌یاندنی ئایینی خوای گرت‌ه‌ نه‌ستۆ.

شی‌ت پی‌غه‌مبه‌ر عَیْبَانَسَلَم

یه‌که‌م زمانی دان‌یشتوانی سه‌رزه‌وی

گومان له‌وه‌دا نی‌یه‌ زمان‌یش له‌گه‌ل نووسیندا هه‌ردوو‌کیان ده‌ر‌نه‌نجامی په‌ره‌سه‌ندن‌ی مرۆ‌فن له‌گه‌ل سا‌لانی ژیا‌نی مرۆ‌ف دا په‌ره‌یه‌سه‌ندووه‌، قسه‌کردن ده‌ر‌نه‌نجامی نه‌و تو‌نی ده‌نگانه‌یه‌ که له‌ گه‌رووه‌وه‌ ده‌رده‌چ‌یت، نووسین‌یش و‌ینه‌ی نه‌و ده‌نگانه‌یه‌ مرۆ‌ف به‌کاری ه‌یناوه‌، فه‌رمووده‌یه‌کی لاوا‌زمان هه‌یه‌ که یه‌که‌م زمان ئاده‌م و شی‌ت و ئیدریس و نووح، نه‌م پی‌غه‌مبه‌رانه‌ که به‌ پی‌غه‌مبه‌ره سه‌ره‌تاییه‌کان ناسراون زمانی سریان‌یا‌ن هه‌بووه‌. پاشان هه‌ند‌یک سه‌رچاوه‌ی تر ناوی ناوه‌ به‌ زمانی (ئاده‌م)ی، هه‌رچه‌نده‌ هه‌ر ناوی‌کی هه‌بی‌ت به‌ د‌ن‌یا‌یه‌وه‌ زمان‌یک هه‌بووه‌ که خه‌ل‌کی سه‌رده‌می ئاده‌م قسه‌یا‌ن پێ کردووه‌، زمان‌یش بنه‌ره‌تی ده‌گه‌ر‌یت‌ه‌وه‌ بۆ یه‌ک سه‌رچاوه‌ و هه‌موو زمانه‌کانی تری ل‌ی جیا‌بووه‌ته‌وه‌ به‌ گو‌یره‌ی قونا‌غه‌کانی سه‌رده‌م و می‌ژوو گو‌ران‌کاری به‌سه‌ردا هاتووه‌، نه‌وه‌ی له‌ ت‌یستادا له‌ به‌رده‌ستماندا‌یه‌ نه‌وه‌یه‌ که کو‌ن‌ترین زمان‌یک ئاخفتنی پ‌یکراوه‌ له‌ بابل دا سو‌مه‌ریه‌کان به‌کاریان ه‌یناوه‌، نه‌ویش زمانی سو‌مه‌ریه‌یه‌، هه‌رچه‌نده‌ هاوش‌یه‌ی زمانی نووسینی سو‌مه‌ریه‌کان بووه‌ زۆر له‌وان‌یش کو‌ن‌تر بووه‌.

ئهوهی گرنکه باس بکریت زمان و نووسین له ئه نجامی قوناغه کانی ژیا نی مروڤ پهیدا بووه، کاتیک خوای گه وره مروڤی ئامادده کردوو ه بۆ هه لگرتنی ئه مانه تی ئایینی توانای خویندن و نووسین و گفتوگۆیان هه بووه به باشرین شیوه، هه ربویه ئاده م خاوه نی ۱۰ کتیب بووه، شیخی کوپی خاوه نی ۵۰ کتیب بووه به ناوی (صحف) و هه روه ها شیت یه کیک بووه له پیغه مبه ره خاوه ن پیشه و ده ست ره نگی نه کان، که ئاسن و کانزاکانی به کار هیناوه، وه کو ئاماژه ی پیدراوه له ناوچه ی بابل و عیراقی ئه مروڤدا ژیاوه.

کاری هه رستی پیغه مبه ره سه ره تاییه که ناساندنی خوا بووه، له سه رده می ئاده م عَزَّوَجَلَّ هه یچ کیشه یه ک پرووی نه ئه دا، خیرا مروڤه کان پابه ند ده بوون و هه موو زاتی په روه ردگاریان ده په رست، سه رده می شیت زیاتر وه کو ئاده م بووه، زیاتر زانیاری و زانستی ئه دایه خه لکی له پرووی ئایین و پاشان دنیاوه، له ناوچه ی بابل و فارس دا زۆر خوڤه ویست بووه که دوا ی خو ی منداله کانی به پادشایی ده ست پت ده که ن و سه ره په رشتی ۷ هه ری می فارس ده که ن منداله کانی و یه کیک له کوپه ناوداره کانی پادشاکانی ناوچه ی فارسه که بابلی له ژیر رکیف دا بووه به ناوی (مه هلائیل) بووه، هه رچه نده له فه رموو ده یه کی ئه بو زه ردا ها تووه که (لاوازه، مرفوع) ه، کوپی یه که می ناوی (ئانوش) بووه، ئانوش-یش باوکی (قینین) بووه، قینین-یش باوکی مه هلائیل بووه، وه کو ئه وه ی باس ده کریت نه وه کانی ئاده م له به شی شیت و شارستانییه تی بابل و ئه که د و ئاشوور هه روه ها فارسیان دامه زران دووه.

که واته شارستانییه تی ناوچه کانی (میزوپۆتامیا) له بنه پرت دا له نه وه کانی ئاده م-ه وه ها توون، که واته سه ره تای ده ستپیک شارستانییه ت لی ره وه سه ره هه لده دات له دوا ی نه وه کانی شیت.

ئیدریس پیغه مبه ر عَزَّوَجَلَّ (۳۸)

یه که م قه له م و نووسینی دانیش توانی سه رزه وی

خوای په روه ردگار له قورئاندا له دوو جیگادا باسی کردوو و ده فه رموویت: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ۖ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۗ﴾ مریم

-----
(۳۸) هه ندی پروایان وایه (ئیدریس) دوا ی (شیت) دی و ده بی به پیغه مبه ر و نه وه ی ئه وه، (قصص القران ابن کثیر/ل: ۴۸)

واته: ئەهی محمەد صلی اللہ علیہ وسلم لەو قورئانە پیرۆزە باسی ئیدریس پیغەمبەریش ﷺ بۆ خەڵکی بکە بە دڵنایی ئەویش زۆر راستگۆ بوو و پیغەمبەری خواى گەورە بوو ۛ بەرزمان کردۆتەو و پلەو پایەى بەرزمان پێ بەخشیوووە که لە ئاسمانی چوارەمە، یاخود پیغەمبەرایە تیمان پێ بەخشیوووە، یاخود لەبەهەشتدا پلەمان بەرز کردۆتەو ۛ

﴿وَاسْمِعِلْ وَأَذْرِسْ وَذَا الْكِفْلِ كُلِّ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ (الأنبياء)

واته: ئیسماعیل و ئیدریس و ذولکیفل ﷺ هەموو ئەمانەش ئارامگر بوونەو ئارامیان گرتوو.

ئیدریس ﷺ یەکیکە لە کۆرەکانی ئادەم، پرایەکی تر هەیه که ئادەم باپیریەتی و شیت باوکی، بەلام ئەو پرایەم لا پەسەندە که یەکیک لە کۆرەکانی ئادەم بوو و باوکی خۆی بینیو، واتا ئادەمی بینیو.

ئیدریس لەناو وڵاتی میسردا پیغەمبەرایەتی کردوو، وەکو هەردوو پیغەمبەرانى پێش خۆی واتا ئادەم و شیت بە زەویدا گەراووە که دەلێن بەزەویدا گەراووە واتا بەو جیگایانەدا گەراووە که کۆمەلگە و مروڤی تیدا نیشتەجێ بوو، لەو جیگایانە وڵاتی یۆنانستانە که لەوێ بە (خنوخ) ناسراو، یاخود خنوخ زمانی عیبریەو لە تەورات دا بەو ناوێ هاتوو، هەروەها میسریەکان بە (ئەرمیس) ناویان بردوو، عەرەب وشەکەى گۆریو بە (هەرمیس) هەروەها خنوخى گۆریو بۆ (أخنوخ) هەروەکو چۆن کۆرەکانی شیت شارستانیەتی میزۆپۆتامیانان دامەزراندوو نەوەکانی ئیدریسیش شارستانیەتی میسری کۆنیان بوونیاد ناو.

هەندێ برۆایان وایە (اخنوخ) که لە تەوراتدا هاتوو، هەمان ئیدریسە، هەندێ برۆایان وایە (ئیدریس هرمس) ی دانایە لە یۆنان، بەلام هیچ کام لەو قسانە پشت راست نەکراوە. (الأنبياء والرسل في مصر الفرعونية / اسماعيل حامد/ل: ٥٢ بۆ ٦٠ سەیر بکە. بە پێى قسەى (د. خزعل الماجدي) ئادەم و شیش لە خاکی سۆمەردا ژیاون، ئەو زنجیرەیه لە ئادەمەو تا نوح بە (١٠) بەرە باب دەست پێ دەکات، ئەو ناوانە لە شوێنەواری سۆمەری دا هاتوون. (انبياء سومريون/ د. خرعل الماجدي/ ل: ٥٩-٦٠ سەیر بکە. برۆای زۆرینە ئەمەیه، سۆمەریەکان ئاری بووبن، یان کورد پاشماوێ گەلی نوح بن و لە باکووری عێراق (کوردستان) نیشتەجێ بووبن لە جودى.

(موسوعة الحضارات القديمة / ا.د. محمد سهيل طقوش/ل: ٢٤٥ سەیر بکە. هەرچەندە بەشێک بە سامیان دەزانن. چونکە وشەى گۆتى (کوردی- جودی) لە بەک پەگەو هاتوون وەکو (د. فرید لی) باسی کردوو. (سفينة نوح/ احمد فقيه/ل: ١٧) قورئان دەفەرموێ: (... وَاسْتَوَتْ عَلَى الْحُودِيِّ هَرْد، لە داهاتوو باسی دەکەین.

پێغه‌مبه‌ریکی خاوه‌ن سیفه‌تی جوان بووه، راست‌گۆو ئارامگر بووه، زانیانی نه‌سه‌ب و گێرانه‌وه‌ی په‌چه‌له‌ک بنه‌په‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا محمه‌د ﷺ ده‌گه‌رێنه‌وه‌ بۆ هه‌زره‌تی ئیدریس^(٣٩).

هه‌روه‌ها له‌ فەرمووده‌ی راست و دروستی پێغه‌مبه‌ر ﷺ دا. هاتوو هه‌ که ئیدریس یه‌که‌م که‌س بووه‌ قه‌له‌می به‌کارهێناوه، ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌خات خوێندن و خوێنده‌واری له‌ پێغه‌مبه‌رانه‌وه‌ ماوه‌ته‌وه‌ بۆ مروّفايه‌تی^(٤٠).

پاشان یه‌که‌م پێغه‌مبه‌ر بووه‌ که چه‌ک و جبه‌خانه‌ی دروست کردوو، هه‌روه‌ها خه‌باتی کردوو ده‌ژێ ئه‌و که‌سانه‌ی که لاڤێ و سه‌رلێ شێواو بوون، دياره‌ ده‌لێن یه‌که‌م که‌س بووه‌ که جیهادی کردوو، جیهاد به‌ هاتنی ئاده‌م فەرز بووه، چونکه مه‌رج نییه جیهاد ته‌نها بۆ جه‌نگ کردن به‌کار به‌یبنرێت، به‌لکو ئیدریس یه‌که‌م که‌س بوو که جیهادی جه‌نگی کردوو ده‌ژێ خراپه‌کاران.

به‌م هۆکاره‌یه‌ که پێغه‌مبه‌رانی سه‌ره‌تادا جێگا و پله‌وپایه‌ی به‌رز بووه‌ جیهادی ده‌ژێ بیاوه‌ران نه‌بووه، به‌لکو ده‌ژێ تاوانباران بووه‌ ئه‌وانه‌ی که زیناو مه‌یخواردنه‌وه‌ و تاوانیان ئه‌نجام داوه‌ له‌دوای ئیدریسه‌وه‌.

شه‌یتان ده‌که‌وێته‌ وه‌سه‌سه‌ی ناو خه‌لکی و هاوبه‌ش دانان دروست ده‌بێت تا سه‌رده‌می ئیدریس پێغه‌مبه‌ر، به‌ ماوه‌یه‌ک دوای جه‌نابیان ئینجا شیرک و تاوانی شه‌ریک دانان دێته‌ ناو خه‌لکی و قێری ئه‌و تاوانه‌ گه‌وره‌یه‌ ده‌بن له‌لایه‌ن خودی ئیبلیسه‌وه‌.

فەرمووده‌مان هه‌یه‌ نێوانی هه‌زره‌تی ئاده‌م و هه‌زره‌تی نووح (ده‌ سه‌ده) بووه‌ که هه‌موو له‌سه‌ر ئایینی ئیسلام بوون واتا ئایینی ئاده‌م، شیت و ئیدریس سه‌ره‌تای بونیادی شارستانییه‌ت له‌ نێوان دیجله‌ و فورات که به‌دۆلی پافیده‌ین یاخود میزوپۆتامیا ناسراوه‌ به‌ پیت و فه‌تر بووه‌ له‌ ناوچه‌کانی تری دنیا، بۆیه‌ له‌دوای وه‌فاتی ئاده‌م ئیدریس و کوپانی شیت توانیان ناوچه‌کان ئاوه‌دان بکه‌نه‌وه‌ به‌ زانست و زانیاری، له‌دوای ئه‌وان شارستانییه‌ت چوو هه‌ ناوچه‌ی که‌نعان که‌ فه‌له‌ستینی ئیستا و شام ده‌کات، پاشان بۆ میسر، هه‌لبه‌ت ماوه‌ی زۆری خایاندوو. به‌لام سه‌رچاوه‌که‌ی ئه‌مان بوون، له‌ دوای مردنی ئیدریس ﷺ (مه‌هلایل کوپری قینان کوپری ئارنوش کوپری شیت) هه‌ که‌ موڵکی ٤٠ ساڵ له‌ بابل به‌رده‌وام بووه‌ و پادشایه‌کی دادپه‌روه‌ر بووه‌،

^(٣٩) له‌م کتێبه‌دا کاتیک وشه‌ی هه‌زره‌ت به‌کار ده‌هێنرێت ته‌نها بۆ پێژ و گه‌وره‌یه‌ بۆ پله‌و پایه‌ی پێغه‌مبه‌ران به‌ گشتی، ده‌زانین که هه‌موو پێغه‌مبه‌ران وه‌فات ده‌که‌ن به‌ هه‌زره‌تی عیسا شه‌وه‌.

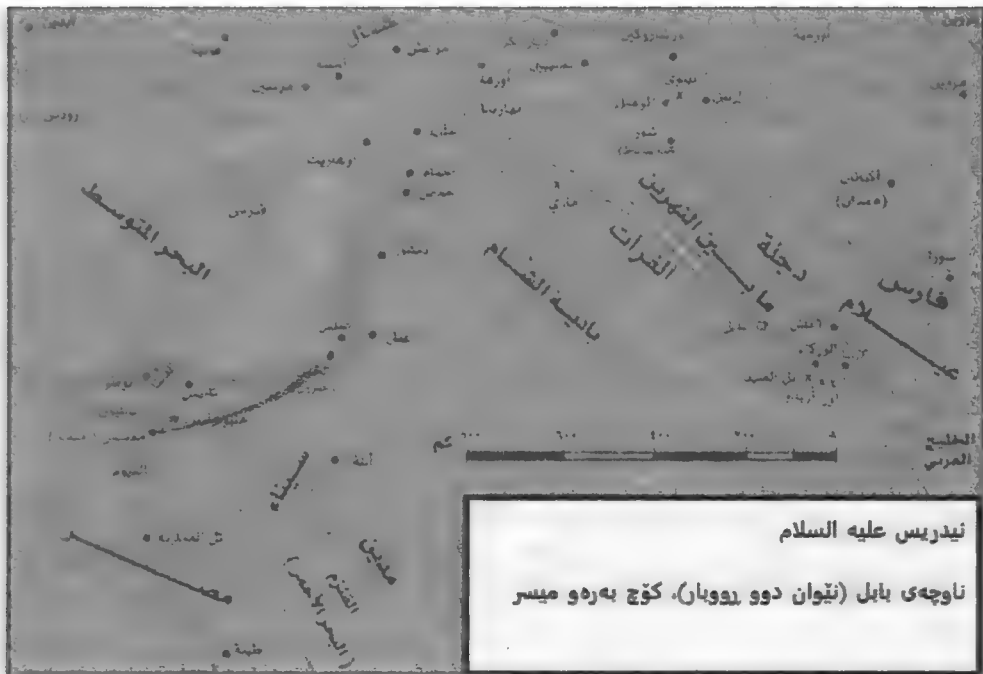
^(٤٠) ئه‌نه‌ کان نبی یخ‌ط به‌، وافق خطه‌ فذاک/مسلم، رقم ٥٣٢ فی مساجد.

له ژبانی خویدا مزگهوت یاخود جیگای به ندایه تی زوړی دروست کرد، له سهرده می نهودا ناسن و ماده کاناکانی تر بۆ دروست کردنی بیناو زه قوره کانی بابل زوړیک تر له بونیادی شارستانییه له سهر دهستی پادشا مه هلائیل دا نه نجام و بونیاد نراوه، له دواي مردنی مه هلائیل کوره که ی دته سهر حوکمی فرمانپه وایی بابل که ناوی (پرد)ه، لیره دا ده مه ویت هه لوه سته یه ک بکه ین بۆ باوانی ئیدریس که گوايه لای نه هلی ته ورات هاتوو که له نیوان مه هلائیل و یرد دا هاتوو، به لام لای نووسهر ئه م رایه به فیل ده زانم که جووله که خزان دبیته ناو ئه م باسه وه، فهرمووده مان هه یه هه رچه نده لاوازه که ئیدریس له میسردا بووه، ئاده میس حه زره تی ئیدریسی بینوه واتا نه گهر کوری راسته خوئی ئاده م نه بیت کوری شی-ه، هه رچه نده شیث و ئیدریس له یه ک سهرده مدا بوون، شیث له بابل و ئیدریس له میسر، به لام ئه م ناوانه ی تر هیچی ناگاته سهرده می ئاده م ﷺ، راسته ناوی ئانوش هاتوو به دوايدا قینین هاتوو دواي ئه و ناوی ئه م پادشایه که مه هلائیل تۆماره له یه که م پادشای بابلی یاخود سوّمهری، دواي ئه و پادشای یرد ناوی هاتوو که نزیک بووه له دامه زرانندی ده ولّه تی پارسیا.

به لگه بۆ ئه م وته یه چیه، بریتییه له مه هلائیل کوری قینین یان ناوی به قینان هاتوو، شاریکی دروست کرد له خوزستانی ئیرانی ئه مپۆ به ناوی (سوس)، یردی کوری له و شاره فرمانپه وای ده کرد نه ک له بابل، پاشان هیچ ئاسه واریکمان نییه که ئیدریس له عیراق و ئیران ده رکه ویت، به لام له سهر نووسینی کوئی فیرعه ونی ناوی ئیدریس هاتوو به (ئهرمیس) یاخود به پادشای پادشاکان ناسراو بووه.

یان پیده چیت ئیدریس ﷺ کوری ئاده م که چۆته میسر پيش شیث و نه وه کانی مرد بیت، له خو شه ویستی ئه و له نیوان مه هلائیل و یرد دا کوریک تریان بووبیت و ناویان نابیت ئیدریس (خنوخ)، ئه م پیشینه یه ش هه یه یان جووله که ده یه ویت بیگه رینیته وه بۆ بابل و به عیدانی کردنی پیغه مبه ران بکات. هه رچه نده فهرمووده ی پیغه مبه رمان هه یه ده فهرموویت: ئه ی ئه با زه ر چوار له پیغه مبه ران سربانی بوون ئاده م و شیث و نوح و خنوخ، که مه به ستی ئیدریسه. هه ر ئه ویش یه که م که س بووه که به قه له م نووسیویه تی خواي په روه ردگار ۳۰ کتیبی بۆ ناردوو^(۴۱).

.....
^(۴۱) قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: يَا أَبَا ذَرٍّ أَرْبَعَةٌ مِنَ الرُّسُلِ سَرَّيْنِ يُونُاسُ وَشِيثُ وَنُوحٌ وَخَنُوحٌ وَهُوَ إِدْرِيسُ، وَهُوَ
 أَوَّلُ مَنْ خَطَّ بِالْقَلَمِ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ ثَلَاثُونَ صَحِيفَةً. / عبدالله بن أحمد بن محمود، تفسير النسفي ج ۲.

هه رچه نده بو نووسه گرنگ نییه ئیدریس عیرییه یان میسرییه یاخود بابلییه یان هه ر جیگاهه کی تر، به لام له پرووی میژوو و ئاسه واره وه به هیچ شیوه یه ک یه ک ناگریته وه که له میسر بوو بیت و له ویش وه فاتی کرد بیت، خو ئه گه ر بلین له بابل ژیاوه ریگای تیده چیت که له نیوانی نه وه کانی شیت له دایک بوو بیت، چونکه پادشای یرد خه لکی پارسیا و به دوایدا پادشای (ته همورث) یان (طهمورث) دیت که ئه مانه هه موویان فارس بوون، یان له ولاتی پارسیادا بوون، ئیبنو ئه سیر دواى ئه م پادشایه ناوی ئیدریسی هیناوه ئه ویش له طه به ری وه ریگرتوو.

لیره دا به وه نده کو تایی به باسه میژووییه که دینم ده گه پیمه وه بو ناو ژیاوی ئیدریس علیه السلام، که مه رجی پیغه مبه ر بوون زانسته یاخود سیفه تی پیغه مبه ران زانا و دانا بوون، به لام نه ک به واتای ئه وه ی که په یامه که یان ده رچه ی ئه قلی خو یان بیت و ناویان ناییت به ئیلهامی خواپی، وه کو زوړیک له ئه قلانییه کان به م جوړه رافه ی ده که ن، نا، به لکو مه به ست له زانا و دانا بوونی پیغه مبه ران به هوکاری په یامه که یان بووه له لایه ن خوا ی په روه ردگار ئه مش قورنان ئاماژه ی پيداوه.

زانست سیفه‌تی پیغمبه‌رانه

خوای په‌روه‌ردگار پله‌وپایه‌ی خه‌لکی به‌رزکردۆته‌وه به‌هۆکاری زانست، ته‌نانه‌ت پله‌وپایه‌ی ده‌وله‌تان و ولاتانی دنیا‌ش هه‌ر به‌ زانست به‌رز بۆته‌وه، ئه‌و ولاتانه‌ی که له زانست دا پیشکەوتوون له دنیا‌دا قسه‌ پۆشتوون و خاوه‌ن ده‌سه‌لاتن، پیغمبه‌رانیش به‌رزترین پله‌ی مروّفایه‌تین، جیگا‌و شوینی تایبه‌تیا‌ن هه‌یه‌ له‌ دلّی ئیمانداران و هه‌روه‌ها لای زاتی په‌روه‌ردگاریش، قورئان هه‌میشه‌ په‌یوه‌ندی ئیوان پیغمبه‌ران و زانستی به‌یه‌که‌وه به‌ستۆته‌وه، پیناسه‌ی کردوون به‌ دانشمه‌ند و زانا، له‌سه‌ر بانه‌مای ئه‌وه‌ی ئه‌م سیفاته‌ لازمه‌ بۆ پیغمبه‌ران و لییان جیا نابیته‌وه که ده‌بیت زانا بن، به‌و زانسته‌ی لای خوای گه‌وره‌وه بۆیان دیت.

خوای په‌روه‌ردگار زانستی کردۆته‌ سیفه‌تی سه‌ره‌کی پیغمبه‌ران له‌ ژیا‌نیاندا، پۆلی سه‌ره‌کی بینوو‌ه بۆ خه‌لکی و چوارده‌وریان به‌ گشتی، ده‌بیت زۆر به‌توانا و لیزان بیت له‌ دانه‌وه‌ی زانسته‌که به‌ خه‌لکی، چونکه‌ کاری پیغمبه‌ران گه‌یا‌ندنی په‌یامه‌که‌یه،... ﴿وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا أَلْبَلُغُ أَلْمُبِينِ﴾ النور

واته:....هیچ شتیکیش له‌سه‌ر پیغمبه‌ران نییه‌ ته‌نها گه‌یا‌ندنیکی ئاشکرا نه‌بی که ئایینه‌که‌تان پی بگه‌یه‌نیت.

که‌واته‌ چۆن ده‌توانیت شتیک پروون بکاته‌وه به‌ جوانی و پروونی و شیکراوه‌یی ئه‌گه‌ر خو‌ی زانا نه‌بیت به‌و په‌یام و بیروباوه‌ره‌.

له‌ قورئانی پیروژ دا هه‌میشه‌ ناوی پیغمبه‌ران که‌ هاتوو‌ه له‌ ته‌نیشتیا‌ن باسی زانست و زانیاری کراوه، بۆ نموونه‌ ئاده‌م عَلَيْهِ‌السَّلَام: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَقْبِلُوا بِأَسْمَاءِ هَٰؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ البقرة

واته: خوای گه‌وره‌ ئاده‌می دروست کرد و ناوی هه‌موو شته‌کانی فێرکرد، پاشان خوای گه‌وره‌ پرسیا‌ری له‌ مه‌لائیکه‌ت کرد ده‌رباره‌ی ئه‌و ناوانه‌ و فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر راست ئه‌که‌ن ناوی ئه‌م شتانه‌م پی بلین.

لوه‌وط عَلَيْهِ‌السَّلَام: ﴿وَلَوْ طَآءَتَيْنَهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَخَجِنْتُهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبْثِثَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوَءٍ فَسِيقِينَ﴾ الأنبياء

واته: لوط پیغه‌مبه‌ریش عَیْبِاللّٰه پیغه‌مبه‌رایه‌تی و زانست و زانیاریمان پی به‌خشی،
 رزگارمان کرد له دئی (سه‌دوم) که کرده‌وی پیسیان نه‌نجام نه‌دا که تیربازی بوو، به‌پراستی
 نه‌وانه قه‌ومیک خراب و ده‌رچوو بوون له گوپ‌رایه‌لی خوی گه‌وره.

موسا عَیْبِاللّٰه: ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ القصص

واته: کاتیک که موسا بالغ بوو پیگه‌یشت و دروست کردنی پیک و دامه‌زراو بوو حوکمان
 پی به‌خشی واته: پیغه‌مبه‌رایه‌تی و تیکه‌یشت له دین و زانیاریمان پی به‌خشی، به‌م شیوازه
 پاداشتی چاکه‌کاران نه‌ده‌ینه‌وه هه‌روه‌کو چون پاداشتی دایکی مووسامان دایه‌وه.

یعقوب عَیْبِاللّٰه: ﴿وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم مَّا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ يوسف

واته: کاتیک چوونه ناو میصره‌وه به‌و شیوازه‌ی که باوکیان فه‌رمانی پی کردن له چه‌ند پیکاو
 ده‌رگایه‌کی جیاوازه‌وه چوونه ژووره‌وه، نه‌مه نه‌پیاراستن و هیچ سوودیک پی نه‌گه‌پاندن له‌وه‌ی
 که خوی گه‌وره بوی دانا بوون، نه‌مه ته‌نها په‌حم و سۆزو خۆشه‌ویستی بوو له دلی به‌عقوبدا
 بو مناله‌کانی ده‌ریبری، به‌عقوبیش خاوه‌نی زانیاری بووه که خۆمان فیرمان کردووه، به‌لام
 زۆربه‌ی خه‌لکی نه‌وه‌ی که به‌عقوب نه‌یزانی نایزانن.

یوسف عَیْبِاللّٰه: ﴿وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ﴾ يوسف

واته: کاتیک که پی گه‌یشت و کامل و بالغ بوو نه‌و کاته حوکمان پی به‌خشی که
 پیغه‌مبه‌رایه‌تی، و زانیاریشمان پی به‌خشی که لیکدانه‌وه‌ی خه‌وه، به‌م شیوازه تیمه‌ پاداشتی
 چاکه‌کاران نه‌ده‌ینه‌وه.

داود و سوله‌یمان عَیْبِاللّٰه: ﴿فَقَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَنًا وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ﴾ الانبياء

واته: به لّام ئیمه ئه‌م حوکم و بریاره‌مان له سوله‌یمان عَیْبِاَللّٰه تێگه‌یاند، داود عَیْبِاَللّٰه وتی: با مه‌ره‌کان هه‌مووی بۆ خاوه‌ن کشتوکاله‌که بێ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی زه‌رعاته‌که‌یانی خواردوو، به‌لّام سوله‌یمان عَیْبِاَللّٰه فه‌رمووی: نه‌خێر با مه‌ره‌کان لای خاوه‌ن زه‌رعاته‌که بێ ئه‌وانیش زه‌رعاته‌که‌یان بۆ چاک ئه‌که‌ن تا ئه‌و کاته‌ی زه‌رعاته‌که پێ ئه‌گاته‌وه ئه‌مان له به‌رووبوومی مه‌ره‌کان بخۆن دوا‌یی زه‌رعاته‌که‌یان پێ گه‌یاند مه‌ره‌کانیان بده‌نه‌وه و زه‌رعاته‌که‌یش بۆ خاوه‌نه‌که‌ی ده‌گه‌رێته‌وه به‌ چاک‌کراوی، خوای گه‌وره‌ش ئه‌فه‌رمووت: به‌م شیوازه ئیمه سوله‌یمانمان عَیْبِاَللّٰه فێر کردو تێگه‌یاند، هه‌ر یه‌کێک له‌وانه‌ش پیغه‌مبه‌رایه‌تی و زانست و زانیاریمان پێ به‌خشی کاتێک داوود زه‌بووری بخوێندایه و ته‌سبیحات و زیکری خوای گه‌وره‌ی بکردایه ئه‌وه‌نده ده‌نگی خوش بوو شاخه‌کان و بالنده‌کانیش له‌گه‌ڵیدا زیکری خوای گه‌وره‌یان ئه‌کرد، ئه‌وه‌ی که بمانه‌وێ ئیمه ئه‌نجامی ئه‌ده‌ین. عیسا عَیْبِاَللّٰه: ﴿...وَإِذْ عَلَّمْنَاكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالْقُرْآنَ وَالْإِنْجِيلَ...﴾ (المائدة

واته:...فێری نووسین و تێگه‌یشتنتم کرد و فێری ته‌ورات و ئینجیلیم کردیت...

هه‌روه‌ها به‌رانبه‌ر به‌ پیغه‌مبه‌ری خوا محهمه‌د صَلَّی‌اللّٰهُ‌عَیْبِه‌وَسَلَّمَ : ﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ﴾ (عَلَّمَهُر شَدِيدُ الْقُوَىٰ) (النجم

واته: ته‌نها وه‌حیه‌و له‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه به‌ وه‌حی بۆی هاتوو (جبریل فێری کردوووه له‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه هاتوووه وه‌حی بۆ هێناوه که زۆر به‌هێزه‌و هێزێکی زۆر سه‌ختی هه‌یه) ﴿

هه‌روه‌ها به‌ پیغه‌مبه‌ری نازدار ده‌فه‌رمووت: ﴿...وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ...﴾ (النساء

واته: ...فێری ئه‌و شتانه‌ی کردوویت که له‌ پێش ئه‌وه‌ی وه‌حیت بۆ بێت و تو بێت به‌ پیغه‌مبه‌ر نه‌تته‌زانی.

ئموونه‌ی تر زۆره له‌ قورئاندا به‌گشتی که باسی زانست و زانایی پیغه‌مبه‌ران ده‌کات، وه‌کو ئموونه‌ی:

﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ (آل عمران

واته: به دښتیا یی خوی گه وره نیعمه تی خوی پړاند به سهر باوه پدارندا کاتیک که پیغهمبه ریکی بویان نارد له نه فسی خویان له جنسی خویان، نه ویش وه کو نه وان مروؤف بوو که نایه ته کانی خوی گه وره یان به سهر دا نه خوینتیه وه، نه وان که نه خوینده وار بوون پاکیان نه کاته وه له کوفرو شیرک و تاوان فیری قورئان و سوننه تیان نه کات، حکمه ت، واته: سوننه ت، هر چه نده نه مانه پیش هاتنی پیغهمبه ری خوا صَلاَّهَ عَلَیْهِ سَلاَّمْ له گومراییه کی زور ناشکرادا بوون.

﴿الرَّحْمَنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝﴾ الرحمن

واته: (الرحمن) ناویکه له ناوه پیروژه کانی خوی گه وره، واته: خوی گه وره زور به پرهم و سوزو به زه یی و میهره بانه، نه و خوایه ی که ﴿فیره خویندنه وه ی قورئانی کردوون﴾ مروؤفشی دروست کردووه ﴿مروؤفی فیری ناوی هه موو شته کان کردووه، یان فیری هه موو زمانه کانی کردووه، یان فیری هه موو شتیکی کردووه، یان فیری ده بریرنی پسته کانی کردووه و بوی ناسان کردووه﴾

﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾ الكهف

واته: له ووی به ننده یه که له به ننده کانی ئیمه یان بینی که خضر پیغهمبه ر بوو عَیْبَتَاکُمْ له لایه ن خۆمانه وه په حمه تمان پی به خشیوو که وتراوه: پیغهمبه رایه تی بووه له لایه ن خۆمانه وه فیری کومه ئیک زانیاریمان کردووه له زانینی غه یب و نه و شتانه که موسا عَیْبَتَاکُمْ نه یزانیوه.

﴿وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾

سبأ

واته: به لآم زانا باوه پداره کان وا نه بینن و باوه پریان وایه وه نه زانن که نه وه ی له لایه ن په روه ردگار وه بۆت دابه زیوه نه ی محمه د صَلاَّهَ عَلَیْهِ سَلاَّمْ نه وه حقه، له قیامه تیش به (عین الیقین) ده بینن، نه زانن که نه م قورئانه رینمایي خه لکی نه کات بۆ ریگای راستی خوی گه وره که خوایه کی زور به عزیزه ت و بالاده سته و زور سوپاسکراوه.

﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُقْنَهَا إِلَّا

الصَّابِرُونَ﴾ القصص

واته: به لآم نه وانه ی زانست و زانیاری شه رعییان هه بوو زانایان وتیان: هاوار بۆ خۆتان پاداشتی خوی گه وره له به هه شتدا باشته له وه ی ئیوه ده بینن بۆ که ساتیک که ئیماندار بن و

کرده وهی چاکیان کرد بیت، به لّام کهس ئەم وتهیه وه رناگری و کاری پئی ناکات ته نها مه گهر کهسانیک زور نارامگر بن له سهر جوانی و پازاوهی دونهیاو پئی هه لّنه خه له تین.

ئه گهرچی هه موو پیغه مبه ران خاوه نی ئەم سیفات هه رزن، به لّام پیغه مبه رانی سهره تای زیاتر سهرقال بوون به خه لّکيه وه له باره ی زانسته وه تا بتوانن په وره وهی مروّقایه تی بخه نه پئی و مروّقایه تی بتوانیت له سهر پئی خو ی بوه ستیت، کاری ههر چوار پیغه مبه ره که مه به ستمان ئاده م، شیت، ئیدریس و نوح به دواياندا دوو پیغه مبه ری تریش هه ن ههر به سهره تای هه ژمار ده کرین، ئەوانیش هه زره تی هوود و هه زره تی صالح پیغه مبه ره سه لامی خوا له هه موویان بیت.

کۆی گشتی باسی ئاده م و شیت و ئیدریس

خوینه ری به ریز ماندوو مان کردی به زانیاری زور و بۆر، به لّام له بیرت نه چیت باسی ژیا نی باشرین مروّقه کانی سهرزه وی ده کهین و کامان به فیرۆ نه داوه، به لّکو (إن شاء الله) خوی پهروه ردگار به به ندایه تی بۆمان ده نووسیت، جا لیرو هه با نیه تی خۆمان پاک بکهینه وه بزانی بۆچی ژیا نی پیغه مبه رانمان باس کردوو به تاییه ت له گه ردوون و مروّق و هه موو زینده وه رانه وه ده ستمان پیکرد، پاشان بۆ پیغه مبه ران کورت و پوخت بۆ ئەوه ی به ندایه تی بکهین فیری وانه بین له م سئ مه مله که ته ی له ناو مه مله که تی گشتی پیغه مبه راندا باس مان کرد، ئەبیت به ئەنجام یك لییده ره بچین یاخود چه ند ئەنجام یك که بیته ئامانج و ههر ئەنجام نه بیت، پاشان ئەم ئامانجه ده بیت ریکامان بۆ نزیک بکاته وه تا ستراتیژی هه گرنگه که بپینکین.

کۆی گشتی چیه له م باسه دا؟

سهره تای دروستبوونی به دیه یئراوه کان

ئەم باسه بانگه شه ی دّل مردووی غافل له خوی پهروه ردگار ده کات، ئەگه ره وه کو باسیکی زانستی بابوّلوجی بیکهین به هه چ ئەنجام و ئامانج یك لییده رده چین، چونکه باسی زاستیکی موجه رده ده کهین. به لّام ئەگه ره گریمان داوه به خالقی ئەم کهونه ئەوکات دّل و لاشه و کرداره کامان هه موو گهردنکه چ و زهلیل ده بیت بۆ پهروه ردگاری، به لّام به و مه رجیه وکو وتم نیه تمان بۆ پهروه ردگار بیت جا گرنگه بزانی ئەم نیه ته چۆن پاک بکهینه وه و چۆن بتوانین له ناو خودی بابته که دا ئەو پاکژییه به ده ست به یینین.

سهرتا بیر بکهروه پیش ماده، وزه، گهردوون، ئهستیره، فریشته، جنۆکه و مروّف چی ههبووه؟ ئهمه سهرتایهکی زۆر گرنگه بۆ بیرکردنهوه و پاک بوونهوه، دهنگیک دیت به راستهوخوی پیت دهلیت: (الله) ههبووه.

ئهگهر پرسیاره که لات ئاسایی بوو نهیههژاندی ئهوا کهمیکێ تر بیر بکهروه بلێ کێ ئاسمان و زهوی و داروبهرد و دهريا و پیغههبهراڤیشی دروست کردوو؟ خو ئهگهر شهیتان یاری دهکات به گوچکهو دلت و دهلیت ئهوی کێ خوای دروست کرد، تۆش به حورمهتهوه پیتی بلێ ئهوی مهلعون وهره بکهپۆه بۆ سهرچاوهی ههموو بهدیهتێراوهکان هیچ له هیچهوه نایهت، بهلکو دهبیت سهرتایهک ههبیت چۆن سهرچاوهی ژمارهکان ههموو له ژماره (۱) وه دهست پێ دهکات، دواي ژماره (۱) (۰) زانراویشه که سفر خوێ بهتهنها هیچ نییه، دهبیت سهرچاوهی ژمارهیهک ههبیت.

تا سهرچاوهی ههموو ژمارهکانی تر بیت، (۱) ههبوو ئینجا ژمارهی تر دیت، کهواته بنهپهتی سهرچاوهکان خالقی گهردوونه ههر خوێ ههبووه سهرتایهوه، کو تاییه ههست بهو ئایینه دهکهیت که خوای پهروهردگار چ توانا و هیزیکه که پێوانه ناکریت و وینا ناکریت، هیچ لهو ناچیت، ههنگاوی تر ههلبهینهرهوه بۆ قهدری خوای موتهعال ئهو ئایهته زۆر بخوینه و بلێ:

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ...﴾ (الأنعام)

واته: کافران خوای گهورهیان به گهوره نهزانیوه ئهوهندهی که خوای گهوره شایهنی بهگهوره زانینه...

کهزانیته و قهدریت زانی ئای چ ئارامی و خوشی و لهدل دهپویت و پروودهات، لاشهت شوپشیکێ بێ وینه له خویدا دهبینیت.

سهنتهري ئهقلت بهوه دهست پێ دهکات که دهلیت (الله) سبحان وتعالی سهرتا خالقی و بهدیهتیهری ئهم بوونهیهو پێوستی به هیچ نییهو ههموو پۆژانیک بووه بوونی تۆ نهک ههر نهبووه، بهلکو ناویشته لههیچ جیگایهکدا باس نهکراوه، ﴿هَلْ أُنِیْ عَلَی الْإِنْسَانِ حِیْنَ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ یَكُنْ شَیْئًا مَّذْکُورًا﴾ (الإنسان)

واته: به دنیایی ماوهیهک لهسهردهم و کات بهسهر مروّفا تپهپویه که هیچ شتیک نهبووه تا باس بکری و وجودو بوونی نهبووه، ئادهم سهرتا پیش ئهوهی دروست بکری بوونی نهبوو و باس نهکراوه، یاخود مهبهست پیتی مروّفه پیش ئهوهی که دروست بێ وجودو بوونی نییه.

کهواته نه زانست نه فلهسهفه و نه بیروهووش و تیورهکان ناتوانن شیتهلئی ئەم بوونه بکهن له گه‌ل خالقه کهیدا، تهنها و تهنها ئایینی په‌روه‌ردگار نه‌بیت، ئامانج ئەوه‌یه که قه‌دری خوا بزاین، پاشان په‌یام‌به‌ره‌کانی و وه‌حیه‌که‌ی چ ریز و حورمه‌تیک‌ی له‌ من و تۆی مرو‌ف گرتووه، ئەم گه‌ردوونه‌ی بۆ من و تۆ و باپیران و مرو‌فه‌کانی هاو‌پیمانی دروست کردووه، پتویسته قه‌دری بزاین وه‌کو ئەوه‌ی خوای گه‌وره خۆی داوای ده‌کات، ده‌فه‌رمو‌یت:

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (الزمر

واته: کافران و بی‌باوه‌پان خوای گه‌وره‌یان به‌ گه‌وره نه‌زانیه چه‌ندیک‌ شایه‌نی به‌ گه‌وره زانیه و خوای گه‌وره‌یان وه‌کو خۆی نه‌ناسیوه که تواناو ده‌سه‌لای به‌سه‌ر هه‌موو شتیک‌دا هه‌یه هه‌ر حه‌وت ئاسمانه‌که له‌ناو مشتی خوای گه‌وره‌دایه له‌ پو‌ژی قیامه‌ت، هه‌ر حه‌وت ئاسمانه‌که لوول ئەکات و له‌ناو ده‌ستی راستی خوای گه‌وره‌دایه پاک و مونه‌ززه‌می و به‌رزی و بلند‌ی بۆ خوای گه‌وره له‌و هاوبه‌ش بریار‌دانانه‌ی که هاوبه‌ش بریار‌ده‌ران ئەیده‌نه پال خوای گه‌وره.

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجْلِ لِلْكِتَابِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾ (الانبیاء

واته: له‌ پو‌ژی قیامه‌ت ئاسمان لوول ئەکه‌ین و ئەپێچینه‌وه هه‌روه‌کو چو‌ن س‌ج‌ل و کتیب ئەپێچرێته‌وه (٤٢)، چو‌ن سه‌ره‌تا یه‌که‌م دروست‌کراومان دروست کرد ئاوا‌یش سه‌ره‌له‌نو‌ی دروستیان ئەکه‌ینه‌وه له‌ پو‌ژی قیامه‌ت، ئەمه‌ش به‌لێنیکه‌و ئیمه‌ داومانه‌و به‌ دلنیا‌یی ئیمه‌ به‌لێنی خو‌مان ده‌به‌ینه سه‌رو توانامان هه‌یه.

-----

(٤٢) (نیل دیگراس تایسون/ ده‌نووستی:

گه‌ردوون به‌ر له (١٣/٧) ملیار سال به‌ ته‌قینه‌وه‌یه‌کی مه‌زن دروست بووه و کشاوه، ئالان گوس ده‌لتی: گه‌ردوون له‌ نه‌بوون (عه‌ده‌م) دروست بووه له‌ ماوه‌ی تریلۆنی چرکه‌یه‌ک کشاوه، بۆ قه‌باره‌ی (١٠) که (٧٨) سفری له‌ پێش بێت. (عن هذا الكون الفیم/ل: ١٣٧-١٣٨) سه‌یر بکه.

دیسان ده‌لتی: (گه‌ردوون تا خالێ ده‌کش و ده‌وه‌ستی پاشان ده‌چێته‌وه ناویه‌ک و کو‌تایی دتی، یان بن کو‌تا ده‌کش و له‌ناو ده‌چیت. هه‌مان سه‌رچاوه/ ل: ١٤٠

به‌لام گه‌ردوون له‌ قورئاندا داخراوه له‌ کشان ده‌که‌وت و به‌ چوونه‌وه ناویه‌ک له‌ ناو ده‌چیت.

عهبدوڤلای کوری عومهر ده‌ئیت: کاتیک پیغه‌مبه‌ری خوا ئایه‌تی ٦٧ سورته‌ی (الزمر) ده‌خوینده‌وه پاشان بۆ ته‌مجید و به‌رزی په‌روه‌ردگاری به‌ ده‌نگی به‌رز فه‌رمووی: ئه‌و مه‌لیک و شاهو پادشایه، ده‌سه‌لاتدار و به‌هێزه، به‌توانا و خاوه‌نی هێزی ته‌واوه، خاوه‌نی عیزه‌ت و به‌رزیه، ئه‌و پێکخه‌ره و سه‌ره‌رشتیاره، زاتی پاکی یه‌که‌م و کو‌تایی و سه‌ره‌تایه، پاشان مینه‌ره‌که که‌وته له‌رزه له‌ ترساندا (٤٣)...

مینه‌ره‌یکی دار که‌وته جو‌له و له‌رزین له‌ ئه‌نجامی قه‌در و ناوه‌ پیرۆزه‌کانی خوای موته‌عال، ئایا دلمان چه‌نده له‌رزی، چه‌نده په‌نگی ده‌موچاومان تێکچوو، چ حاله‌تیک له‌ دڵ و ده‌رووتمان دروست بوو؟ گرنگه‌ بزاین چه‌نده ئه‌م باسانه‌ کاریگه‌ری دروست ده‌کات له‌سه‌ر دڵ و ده‌رووتمان چه‌نده هه‌ستی راستگۆیی و ئیحساسی جوان و پاکت بۆ دروست ده‌بێت، بپرسه‌ (جه‌مادی‌ک) بێگیا‌نیک که‌وته جو‌له و له‌رزه، هو‌کار چییه‌ که‌ دلی ئیماندار ناله‌رزیت، چونکه‌ هه‌رچه‌نده به‌دوای دروستبوونی گه‌ردوون و جوانیه‌کانی ژیان، به‌لام له‌بیرمان چۆته‌وه چون سه‌ره‌تای هه‌یه ئه‌م گه‌ردوونه به‌دنیاییه‌وه کو‌تایی دیت و کو‌تایی هه‌یه، که‌واته بته‌هه‌تی پرسه‌که‌مان ته‌وه‌یه که‌ ده‌بێت بزاین ئه‌م هه‌موو خه‌لقه که‌ دروستی کردووه، به‌ دنیاییه‌وه هه‌موو ده‌گه‌رینه‌وه بۆلای زاتی پاکی، ته‌وکات هه‌ست به‌ لاوازی خو‌مان ده‌که‌ین، ده‌لێین خو‌ ئیمه‌ خاوه‌نی مو‌لک و سامان نه‌بووین، ته‌نها زاتی به‌رزی الله‌یه که‌ مو‌لکی نه‌پراوه‌یه و هه‌ر ئه‌و زاته خاوه‌نی هه‌موو شتیکه‌.

﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصُعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ﴾ (الزمر)

واته: فوو ئه‌کرێ به‌ که‌په‌ناو شه‌پووردا له‌لایه‌ن ئیسرائیله‌وه که‌ فوو کردنی یه‌که‌مه‌و هه‌رچی له‌ ئاسمانه‌کان و زه‌وی هه‌یه هه‌ر هه‌مووی ئه‌مریت و تیا ئه‌چیت ته‌نها ته‌وه‌ی که‌ خوای گه‌وره‌ ویستی لی بێت، که‌ وتراوه ئیسرائیل خو‌یه‌تی و دواتر خو‌یشی ئه‌مریت، یان فریشته‌ی گیان کێشانه، یان هه‌لگرانی عه‌رشی پیرۆزی خوای گه‌وره‌ن، یان شه‌هیده‌کانن، یان مووسا پیغه‌مبه‌ره عَیْیَاکُم پاشان دووهم جار فووی پیا ته‌کاته‌وه خه‌لکی هه‌ر هه‌مووی هه‌لته‌ستن و له‌ گو‌په‌کانیان ده‌رته‌چن و ته‌ماشایه‌که‌ن.

.....
 (٤٣) یقول عبدالله بن عمر: رأيت النبي في اليوم يصحوا المنبر ينادي بأعلى صوتيه (الزمر: ٦٧)، ثم علا صوته وظل يشير بيده ﷺ يقول: (يمجد الله نفسه يقول أنا الملك... أنا الجبار... أنا القوي... أنا العزيز... أنا المدبر... أنا الأول... أنا الآخر) يقول عبدالله بن عمر: فضل النبي ﷺ أسماء الله الحسنى فرأيت المنبر يرتجف برسول الله ﷺ

له دواى كيشانى پړوحى فريشته كانيش خواى گه وړه ده فهرمويت: ﴿يَوْمَ هُمْ بَرْزَوْنَ لَا يَخَفُ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ لِّمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٣٧﴾﴾ غافر

واته: لهو پړژه دا هه موو خه لکى له گوره کان دهرته چن و دهرته که ون و هيچ شتيک له خواى گه وړه ناشارد رته وه له کرده وه کانين که له دونيا کردو ويانه خواى گه وړه نه فهرمووي: نه مړو مولک بو کييه؟ که س نيه وه لام بداته وه خوئ نه فهرمووي: ته نها بو خواى گه وړه يه که خوايه کى تاك و ته نهاو زور بالاده ست و به توانايه.

هه وړه ها ده فهرمويت: ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٨﴾﴾ الروم

واته: خواى گه وړه نهو خوايه يه سه رته دروستکراوه کان دروست ده کات پاشان له دواى مردنيس سه رله نوئ زيندوويان نه کاته وه، که نه مه يان ئاسانتره لای خواى گه وړه، نه وهى يه که ميس هه ر ئاسانه به لام سه باره ت به عه قل و تيگه يشتنى ئيمه نه مه يان ئاسانتره، نمونه ي هره به رز بو خواى گه وړه يه له ئاسمانه کان و زهوى، خواى گه وړه له که س ناچيت و که س له خواى گه وړه ناچيت و تاك و ته نها و بئ هاوه له خواى گه وړه زور به عيززه ت و بالاده سته، زور کار به جتيه له وته و کرده ويدا.

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٣٩﴾﴾ العنكبوت

واته: ئيراهيم پښمايان ده کات بو جيگير کردنى زيندوو بوونه وهو پښان ده فهرمويت: ئايا نابين خواى گه وړه سه رته چوڼ دروستکراوه کان دروست نه کات له دلوه ئاويک پاشان دينه دونيا وهو نه مرن و دواتر يش زيندوويان نه کاته وه به دلنيابي نه مه بو خواى گه وړه زور ئاسانه.

باسى خهلق و گه رانه وهى واتا دروستبوونى که ون و تيکچوونى هه موو گه ردوون له وواتى قيامه تى هه يه، ده بيت نه زهليه ت بو خواى په روه ردگار دروست بيت و عيزه تيش به رانه ر به شه يتان و بئ باوه ران.

ئيبن قهيمى جوږى (په حمه تى خواى لى بيت) ده ليت: گه وړه ترين ده رگا بولاى خواى په روه ردگار زه ليل بوون و هه ژار يه که ده ريپرېت بو په روه ردگار، پيغه مبر صلى الله عليه وسلم

دهفه رمويت: له باسي چوون بو ميعراج زهليلی جوهره ئيلمان بو باس ده کات و دهفه رمويت: وه کو پارچه په پړويه کی کوکراوهی دپاو و ابوو له تاو ترس و زهليلی بو خوی په روه ردگار^(۴۴).

شيخ عه بدولقادی گه يلانی ده لیت: له ههر ده رگایه کی خوی په روه ردگارم دا پر بوو له خه لکی، موونه ده رگای نویت، ده رگای پوژوو، ده رگای قورئان خویندن و زه کات و... هتد، به لام له ده رگای زهليلی و گهردنکه چی بو خوام دا چول و هول بوو، خه لکی زور کهم لیبوو، بویه لیره بانگتان ده کهم بولای په روه ردگار.

پاشان که باسی عهرش ده کهین توئی ئیماندار پیویسته موشتاق بیت بو بینینی، نه و مه خلوقه گه وره یه ئاواتی بو بخوازیت بو بینینی له هه ردوو دنیا دا له ولاته کان و شاره کان، جوانترین بینا و پارک و شوینی گه شوگوزاری دروست ده کهن بو سهردانی کردنی، من و توئی ئیماندار ده بیت خویمان ئاماده بکهین بو بینینی قیامهت، بینینی عهرشی خوی موته عال، بینینی میزان و کورسی و هه موو نه و دروستکراوانه ی هه والمان پیگه یشتوو له ریگای قورئان و فه رمووده وه، ناساندنیان و اتا هه ولدان بو بینینیان، هه ولدان بو گه یشتن پیان کاتیک باسی قه له م ده کهین ده بیت نه وه مان بیربکه و پته وه که پابردوو و داهاتوو لای په روه ردگار نییه، کات و شوین و سهرده م بو خوی په روه ردگار بریار نادریت، خواجه و ناگاداری هه موو دروست کراوه کانیه تی، زانستی ته وای هه یه به سهریدا، خوی گه وره دهفه رمويت:

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ المجادلة

واته: ئایا نابینی خوی گه وره زانیاری وردی هه یه به هه رچی له ئاسمانه کان و زهوی هه یه و پروته دات هیچی له خوی گه وره ناشاردریته وه، هیچ سن که سیک نییه به یه که وه به نهینی قسه بکهن و چهپ چه بکهن ئیلا خوی گه وره چواره میانه و زانیاری پیانه و ناگای لیانه، نه گهر پینج بن ئیلا خوی گه وره شه شه میانه یان له و ژماره که متر بن یان زیاتر بن ئیلا خوی گه وره له گه لیاندایه له ههر شویتیک بن، له گه لدا بوونی خوی گه وره به بیستن و بینین و زانیاری و تواناو ده سه لات و ویستی، به لام زاتی پیروزی خوئی له سهر عهرشه پاشان له پوژی قیامهت دا هه والیان پی ته دات به و کرده وه و تانه ی که کردوو یانه به تایبه تی نه وه ی که چهپ چه و نهینی بووه، به راستی خوی گه وره زور زانیه به هه موو شتیک.

-----

^(۴۴) زایت جبریل یوم المعراج کالحلس البالی من خشية الله.

هه میسه به دواى ئه و به ندایه تیانه نه گه پین که خواى گه وره خاوه نی پهرمه بۆ چوونه ناو به هه شته که ی بۆ موونه له پرووی ئیمانیه وه ته ماشای ئه و نیعمه تانه ی خواى پهروه ردگار بکهین وه کو موونه ی پهرمه تی خوا کاتیک که زهوی و ئاسمانی دروست کرد و زینده وه رانی به دیهینا له ئه نجامی پهرمه تی زۆری پیغه مبه ری خوا ﷺ که پیوه ری کردووه به ۱۰۰ پهرمه ت، یه ک پهرمه ت و به زهیی داوه ته دروستکراوه کانی ئه وی تری هه لگرتووه بۆ پۆزی قیامه ت دابه شی بکات به سه ر به دیهینا وه کانی، مه گه ر که سی ک خۆی به ره و هه لاکه ت به ریت دهنه پهرمه تی خواى پهروه ردگار زۆر فراوانه و ۹۹ پهرمه تی بۆ هه لگرتووین بۆ لیخۆشبوون و بۆ به زهیی پیداهاته وه پیامندا^(۴۵).

بۆ تۆی خواناس که شاره زا نیت له بواری زانستی بایۆلۆجی و گهردوونی و جیۆلۆجی گرنگه بگه پیت به دواى نهینیه کانی به ندایه تی، به لām له کۆتاییدا نه بیته پیرگر له وه ی که له بواری زانستی ده کۆلیته وه، چونکه هه رکه سه و تایه تمه نده له بواری خۆیدا و به شی خۆی ده بات له به ندایه تی، بگه ری بزانه خواى پهروه ردگار که هه موو به دیهینا وه کانی دروست کرد له سه ر عه رشى خۆی چی نویسووه؟ نویسیویه تی: پهرمه ت و به زهیم پيش توپه یی و تۆله سه نده نه وه م که وتوو، ئه وه بۆ من و تۆی ئیماندار گرنگه^(۴۶).

که واته خوینهری به ریز هه ر له ئیستاوه به حساباتی خۆتا بچۆره وه و بزانه ده توانی چی بکهین بۆ میلیه ت و خه لکی موسلمان و له پيش هه موویه وه بۆ خودی خۆت؟

له بیرت نه چیت و بیرت دههینمه وه که خواى پهروه ردگار من و تۆی کردۆته خه لیفه واتا جینشین بۆ پیاده کردنی به رنامه ی خوا، ده زانی چه نده واتا و مانای گه وره ی هه یه، ههروه ها واتای سه ره به رزی و دانایی و ریز و حورمه ته لای خواى گه وره وه، به لām ئه وه ت له بیر نه چیت که خۆل و خاکی، له خاک و ئاو دروست بوویت که ده کاته قور، ئه مه ش ده بیت ته وازوع و زه لیلیت پی ببه خشیت که زانیت حه قیقه ت له خۆله، ده بیت هه رگیز لوتبه رز نه بیت، خۆت به لاواز بزانی که له راستیدا مروّف لاوازه، بزانی دوژمنیکى سه رسه خت هه یه ئه ویش شه یتانه

-----

(۴۵) - جعل الله الرحمة مائة جزء، فأمسك عنده تسعة وتسعين جزءاً، وأنزل في الأرض جزءاً واحداً، فمن ذلك الجزء تتراحم الخلق حتى ترفع الفرس جافرها عن ولدها خشية أن تُصيبه البخاري واللفظ لمسلم: إن الله خلق يوم خلق السموات والأرض مائة رحمة، كل رحمة طباقي ما بين السماء والأرض، فجعل منها في الأرض رحمة؛ فيها تعطف الوالدة على وليدها، والوحش والطير بعضها على بعض، فإذا كان يوم القيامة أكملها بهذه الرحمة / مسلم

(۴۶) عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (لما خلق الله الخلق، كتب في كتاب، فهو عنده فوق العرش: إن رحمتي تغلب غضبي)، وفي رواية: (سبقت غضبي) متفق عليه

له سه ر پښتگات دانېشتووه بۆ ئه وه ی پښتگای خراپه ت بۆ پروون بکاته وه، له هه مانکاتدا وه رزش به نه فسی خۆت بکه یت تا هاوکارت نه بێت بۆ پښتگای شه یتان، خوای پهروه ردگار پښتگای پښتگه ش کردوو یت که ئه م پښتگه تابه ته به تۆی مروڤ له خانه ی زیندوو وه بتکات به مروڤی خاوه ن دل، نه قل، نه فس، هوښ و په یوه ندی توندوتوڤ به خوا وه به ستیت و به پښتگای پیاوچاک و پښتگه مبه راندا برۆیت، خوای گه وه له فه رموو ده یه کی قودسی دا له سه رزمانی پښتگه مبه ری خوا صَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ ده فه رمو یت: به نده که م له نه بوونه وه به دیه یتانیت و بینین و بیستن و نه قل و دل م بۆ بونیاد نایت، به نده که م من داپۆشه ری عه یب و که موکورتیه کان و تاوانتم که چی لیم ناترسی و گوپرایه لیم ناکه یت، به نده که م من له بیرت ناکه م که چی تۆ منت له بیر کردوو، به نده که م شه رمت لئ ده که م که چی تۆ شه رم له من ناکه یت، کئ هه یه له زاتی من گه وره تر و به رزتر و خاوه ن به خشنده یی و پښت که له تۆی نایت، کئ هه بو له ده رگای من بدات و وه ستا بیت تا من ده رگام بۆ نه کرد بێته وه، کئ هه یه داوای له من کرد بێت و پښتگه به خشیبیت، من به خیل م ئیره یی ده به م یان تۆ به نده که م، یاخود من به خیل نیم که چی به نده کانم به خیلن به رانبه ر به من^(۴۷).

ئه م فه رموو ده قودسییه چه نده واتای قوول و به زه یی و په حمه تی تیدایه، دل ده هه ژنیت.

له راستیدا کاتیک ئه م فه رموو دانه ده خوینمه وه شه رم ده که م، ده زانم تۆی خوینه ریش شه رم نه تگرئ له به زه یی و سوژ و میهره بانی پهروه ردگارمان، که واته خوای پهروه ردگار هه موو ده رگایه کی بۆ خستوینه ته سه ر پشت برۆینه خزمه تی داوای لئ بکه ین، نه گه ر هه رچی پرویدا له دوا ییدا که پښتگای خوای پهروه ردگارمان نه گرت پښتگه لۆمه و سه رزه نشتی خو مان بکه ین، بۆیه پښتگه هه مبه ره سوپاسی خوای پهروه ردگار بکه ین، چونکه له دوا ی ئاده مه وه مروڤی زوړ تابه ت دروست کردوو و پښتگه کردوو به به ریدا، پښتگه به به ردا کردن هه روا ئاسان نییه، په یوه ندی به ستنه به خوای موته عال، بۆیه که پښتگه کرا به به ری ئاده م دا، واته مه به ست له زیندو یت مروڤ بوونی ئاده م نییه، به لکو پښتگه چوون به به ریدا به و واتایه ی ئه رکی به ندایه تی که وته سه رشان، بۆیه له کاتی پښتگه کردن به به ریدا (پښتگه) بۆیه فریشته کان فیران کرد بلیت (الحمد لله) خوای پهروه ردگاریش وه لای دایه وه و فه رموو ی (یرحمک الله) واته پهروه ردگار ت په حمت پښتگه، دروستبوونی ئاده م و بوون به پښتگه مبه ر هه مووی پروودای گرنکه بۆ مروڤایه تی، بۆ بوونه وه ی به زه ویدا خو ی و نه وه کانی، هه ر خیر و به ره که ت بوو. ئه و پښتگه ی

-----

^(۴۷) يقول الله تبارک وتعالی فی الحدیث القدسی: (عبدی أخرجک من العدم إلی الوجود، أنشأت لک السمع والبصر والعقل والقلب، عبدی أسترک ولا تخشانی، عبدی أذكرک وتنسانی، عبدی أستحي منک ولا تستحي منی، فمن أعظم من جودا وکرما، من ذا الذي یقرع بابی فلا أفتح له، ومن ذا الذي یسألنی فلا أعطیه، أبخیل أنا کبخیل عبدی علی).

که دنیا کوتایی دیت هەر هه‌مان رۆژه که ئاده‌می تیدا دروست بووه، ئه‌و رۆژه‌ش رۆژی هه‌ینییه، چونکه باشت‌ترین رۆژی هه‌فته‌یه له‌بهر به‌ندایه‌تی و پاشان ئاده‌می تیدا دروست بووه و مردوووه. به‌هه‌مانشپوه ده‌ستی کردوووه به‌ بانگه‌واز له‌سه‌ر زه‌ویدا و رۆژی قیامه‌تیش له‌و رۆژه‌دایه، ئه‌مه‌ش فه‌رموو‌ده‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا به صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.^(٤٨)

بۆیه له‌و رۆژه‌دا سوننه‌ته‌ مرۆف خۆی بشوات، خۆی بۆنخۆش بکات، پاشان سلاوات دانه له پیغه‌مبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، چونکه هه‌مان سیفات و پێناسه‌ی ئاده‌مه، پاشان جلوه‌برگی جوان و پاک و خاوێن، هه‌روه‌ها سیواک و پاکوخواوێنی ده‌مودان و چوون بۆ نوێژی جومعه.

نه‌ک بۆ سه‌یران و هه‌له‌په‌رکێ و په‌شبه‌له‌ک، به‌داخه‌وه ئیستا بۆ سه‌یرانی رۆژانی جومعه به‌و شیوه‌یه خۆیان ده‌پارزێنه‌وه نه‌ک چوون بۆ مزگه‌وت، خه‌لکیک هه‌یه له‌و رۆژه‌دا مه‌ی ده‌خواته‌وه و خراپه‌کاری ده‌کات! له‌کاتیکدا له‌بهر ئه‌وه‌ی که ئاده‌می تیدا دروست کراوه دوعای تیداگیرا ده‌بێت، پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده‌فه‌رمو‌یت: له‌ رۆژی جومعه‌دا کاتیکێ تیدا به‌نده موسلمانه‌کان داوا بکه‌ن له‌ خوای گه‌وره، خوای گه‌وره پێیان ده‌به‌خشیت. زانایان ده‌لێن ئه‌و کاته‌یه که ئاده‌می تیدا دروست بوو، ئاده‌میش له‌ رۆژی جومعه له‌ نێوانی عه‌س و شه‌و دا له‌دایک بووه^(٤٩).

پاشان له‌ نه‌فسی هه‌موو نه‌وه‌کانی دوا‌ی ئاده‌م، واتا مرۆفایه‌تی له‌دوا‌ی هاتنی پیغه‌مبه‌رایه‌تی خوای گه‌وره له‌ نه‌فس و فطره‌تیاندا بوونی خوای تیدا پواندوووه، رۆژی قیامه‌ت هه‌یج که‌س ناتوانیت ب‌لێت نه‌مزانی خوا هه‌یه! به‌لکو خوای په‌روه‌ردگار له‌ رێگای دروست‌کراوه‌کانییه‌وه خۆی ده‌ناسینیت به‌ فطره‌ت و به‌ سرووشتی خه‌لکی ئاق‌ل و شیت و دانا و نه‌دان فه‌یله‌سوف و جاهیل، هه‌موو له‌ هه‌ست و ناخپاندا هه‌یه که په‌روه‌ردگارێک هه‌یه و ده‌بێت بیه‌رستن، ئه‌مه‌ش له‌ باوکه ئاده‌مه‌وه وه‌رمانگرتوووه، پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆی باس کردوون^(٥٠).

-----

(٤٨) خير اليوم طلعت عليه الشمس يوم الجمعة، فيه خلق آدم وفيه نزل إلى الأرض، وفيه منت وفيه تقوم الساعة. / رواه مسلم.

(٤٩) في اليوم الجمعة ساعة لا يصادفها عبد مسلم يسأل الله حاجة إلا أعطاه إياها/ مسلم.
خلق آدم بعد العصر من يوم الجمعة في آخر الخلق في آخر ساعة من ساعات الجمعة فيما بين العصر والليل/ البخاري.

^{٥٠} عن أبي هريرة رضي الله عنه ، قال: قال: رسول الله صلى الله عليه وسلم لما خلق الله آدم مسح ظهره، فسقط من ظهره كل نسمة هو خالقها من ذريته إلى يوم القيامة/ رواه الترمذي.

خوای گه ورهش ده فهرمویت:

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ﴾ (الأعراف)

واته: پهروهردگار کاتیک که ئاده می دروست کرد ههرچی نهوهی ئاده م ههیه تا پوژی قیامت ههر هه مووی له پشتی ئاده م ده رکرد و کردنی به شایهت به سهر نهفسی خوایانهوه، خوای گه وره پیتی فهرموون: ئایا من پهروهردگاری ئیوه نیم؟ ههرچی نهوهی ئاده م ههیه ههر هه موویان وتیان: به ئی شایهتی ئه دهین که تو پهروهردگاری ئیمه ی، خوای گه وره فهرمووی: بویه ئیستا پیتان ئه ئیم تا له پوژی قیامت نه ئین ئه ی پهروهردگار ئیمه له یه کخوایه رستی تو بی ئاگاین و نه مانزانی که تو تاك و ته نهایت و شهریکت نییه.

هه موو ئه وانیه له ئه نجامی پیغه مبه ر ئاده م بوو که باوکی به شه ریه ته، ناوی خیزانی له گه لیدا ئه گهرچی له قورئان دا نه هاتووه، مه دلولی گه وره و مه به سستی سه ره کی تیدا که پیاو و ژن ههر دووکیان له یه ک سه رچاوه ن، ئه ویش مروقه و جیاواز نییه، چونکه زوړیک له بیروباوه رپه کان و کومه لگه کان پپیان وایه ئافره تان مه خلوقیکی تره و مروف نییه، به لام خوای پهروهردگار هاوشانی ئاده م هیناویه تی و ههروه کو ئاده م مروقه، له زوړ ئایه ته کاندا باسی نه ژادی پیاو و ژن کراوه که یه ک سه رچاوه ن، ته نانهت زوړیک له رافه کاران به و چاوه وه لیکیان داوه ته وه به ئاده م و حهوا.

که واته وانه ی حهوا ئه وه مان بو درده خات ئافره تیش هاوشیوه ی پیاوانن مروفن و کاری ژیان دابهش کراوه له نیوانیاندا.

پاشان مروف که ده بیته خاوه نی ئابین ده چنه به هه شت، ئاده م بووه پیغه مبه ر ئه وه به هه شتی و پښتای به هه شتی بوو خو شی و گهرانی له سه رزه ویدا بانگه وازه که بوو، بلاوکردنه وه ی نه وه کانی بوو. ئیتر هه ندیک له م نه وانه خو یان زو لم له نهفسی خو یان ده که ن، چونکه خوای پهروهردگار زو لم له کهس ناکات، ههروه کو چون نه وه کانی ئاده م وه ک قابیل زو لمی کرد له هابیل، باشرین وانه یه بو مان ئه گه ر لپی تپیگه ین، خوای پهروهردگار ده فهرمویت: له فهرمووده یه کی قودسیدا ئه ی به نده کانم من زو لم کردنم له سه ر خو م حه رام کردووه، پاشان له نیوان ئیوه شدا حه رامم کردووه که واته زو لم له یه کتری مه که ن، ئه ی به نده کانم ئیوه هه موو سه رلشیتواو بوون هی دایهت لای منه، داوای هی دایهت و پښمونیم لی بکه ن تا هی دایه تان بده م، ئه ی به نده کانم، ئه ی به نده کانم ئیوه هه موتان برسی بوون تیرم کردن، ئیوهش من تیر بکه ن (مه به ست خواردن و پاره یه بده ن به هه ژاران) زیاتر تیرتان ده که م، به نده کانم ئیوه هه موو

روت و ره جالن، من پوشته و پهرداخم کردن، تیوهش من داپووشن تا داپوشه رتان بم (مه بهست دهسته بهرکردنی جلوه برکه بو هه ژاران و نه داران)، ئه ی بهنده کانم تیوه هه له ده کهن به شه و و روژ من له هه موو تاوانه کانتان خووش ده بم، داوای لیخووش بوون بکه ن با لیتان خووش بم، ئه ی بهنده کانم تیوه نه ده توانن بینه هوکاری زیان گه یاندن پیم و ژیانم پتی ناگه یه نن، به پیچه وانه شه وه نابنه هوکاری سوود گه یاندن و سوودیشم پتی ناگه یه نن، ئه ی بهنده کانم ئه گهر یه کهم کهستان تا کوئا کهستان له جنوکه و مروقه کان کوپینه وه له سایه ی دلی که سیک دا واتا به ره و ته قوا، هیچ له مولک و سامانم کهم و زیاد ناکات، به پیچه وانه وه یه کهم کهستان تا کوئا کهس له جنوکه و مروقه کوپینه وه له سهر دهستی که سیک سهر کردایه تیتان بکات بو خراپه کاری هیچ له مولک و سامانم کهم ناکات. ئه ی بهنده کانم ئه گهر یه کهم کهستان تا کوئا کهستان له جنوکه و مروقه کوپینه وه و داوام لی بکه ن، وه لامی هه موتان ئه ده مه وه، ئه وه شی داوا ده کهن پیتان ده به خشم هیچ له مولکم کهم ناییت، وه کو ئه وه وایه ده رزییه ک بکه یت به زه ریایه کدا. بهنده کانم ئه وه به راستی کرده وه کانی خوئانه له سهرتان هه ژمار ده کریت، ئه گهر له کرده وه کانتان چاکه تان هه بوو ئه وه سوپاسی خوای له سهر بکه ن.

خو ئه گهر له کرداره کانتاندا شتی زشت و خراپه تان کرد و بینوه له قیامهت ئه وا ته نها لومه ی نه فسی خوئان بکه ن^(۵۱).

زولم و زورو لوتبه رزی له یه ک سهرچاوه یه، نه خووشیه کی زور کوشنده یه له روژی قیامهت دا ئه وانه ی لوتبه رزن خوای پهروه ردگار زه لیلیان ده کات، ده یخاته ژیر پتی خه لکی ئه وهش

-----

(۵۱) عن أبي ذر الغفاري رضي الله عنه ، عن النبي ﷺ فيما يرويه عن ربه عز وجل أنه قال: يا عبادي إني حرمت الظلم على نفسي ، وجعلته بينكم محرما فلا تظالموا ، يا عبادي كلکم ضال إلا من هديته ، فاستهدوني أهدکم ، يا عبادي كلکم جائع إلا من أطعمته ، فاستطعموني أطعمکم ، يا عبادي كلکم عار إلا من كسوته ، فاستكسوني أكسکم ، يا عبادي إنکم تخطئون بالليل والنهار ، وأنا أغفر الذنوب جميعا فاستغفروني أغفر لکم ، يا عبادي إنکم لن تبلغوا ضري فتضروني ، ولن تبلغوا نفعي فتنفعوني ، يا عبادي لو أن أولکم وآخركم وإنسکم وجنکم کانوا علی اتقی قلب رجل واحد منکم ما زاد ذلك في ملكي شيئا ، يا عبادي لو أن أولکم وآخركم وإنسکم وجنکم کانوا علی أفجر قلب واحد منکم ما نقص من ملكي شيئا ، يا عبادي لو أن أولکم وآخركم وإنسکم وجنکم قاموا في صعيد واحد فسألوني ، فأعطيت كل واحد مسأله ما نقص ذلك مما عندي إلا كما ينقص المخيط إذا أدخل البحر ، يا عبادي إنما هي أعمالکم أحصیها لکم ثم أوفیکم إیها ، فمن وجد خيرا فليحمد الله ، ومن وجد غیر ذلك فلا یلومن إلا نفسه/رواه مسلم.

پيغه مبه ر ﷺ هه والي داوينه تي و ده فهرمويت^(٥٢) ناچيته به هه شت نه و كه سه ي هينده ي مسقاله زهره يه ك لوتبه رزي و خو به زل زاني له دليدا بيت^(٥٣).

زولم و زور و شيرك و لوتبه رزي قوناغن، مروف كه خو به زلزان بوو هه ولي زولم كردن نه دات، كه زولمي كرد نه كه ويته ناو شيركه وه، جا له بهر نه وه ناگات له هاوسه ره كه ت بيت يان به پيچه وانه وه ژنان زولم مه كه ن له هاوژينه كاننتان، يان له خزمه تكار و كرئكار، ياخود ماموستا له قوتابي يان بازركان له موشته ري...هتد. زولم مروفي ئيماندار كوئر ده كات ئيمان له دليدا ناهي ليت روشنابي ئيسلام خاموش ده كات.

لوتبه رزي پيشه ي ئيبليسه خو ي سه رگه ردان كرد، مندالي ئاده ميشي وه كو خو ي سه رگه ردان كرد به هو كاري لوتبه رزي و زولم له خو كردن و له خه لك كردن. ده بيت ناگات له خو ت بيت و زولم له خو ت نه كه يت، زولم له خو كردن نه داني حه قى به ندايه تيبه بو خوا ي په روه ردگار.

هه رگيز ناو ي راستي شته كان مه گوړن وه كو شه يتان كردى كه داره حه رامكراوه كه ي ناونا به دارى نه به دى (شجرة الخلد) كي شه ي نه مرو نه گوړيني ناو و پينا سه به، بو نمو نه عاره ق و مه ي ناو نراوه به مه شروبا تي روحي وه كو نه وه ي ته نها مه ي رو ح تير بكات، بو نه م ناوه؟ بو نه وه ي دوور بكه ويته وه مرو ف له زيكر و يادى خوا تا روحي په روه رده بكات، شه يتان له جياتى نه وه حه رامى بو داناوه.

ياخود (رپيا) ي ناو ناوه به ئابوورى پيشكه وتوو، روتوقوتى ناوناوه به له شجوانى و ئازادى پوشين و موديل، بن ئايينى و ئيلحاد ناو نراوه به ئازادى راده ربرين، به پيچه وانه وه موسلمانى خواناس و سه ر راست ناو نراوه به رادى كال و ئيره ابى، ئافره تى داپوشراو و به ريز ده لين وه كو ياپراخ خو ي پيچه وانه وه، قسه ي تريس كه ليره دا شياو ي باس نيه، ريش هي شته وه ي پياو و شه روا لي كو رت هه موو نه مانه بو ته جي گاي تانه دان، بو يه پينا سه و راستيه كان ون بوون، نه وه ش كارى شه يتانه ده بيت هه موو راستيه كان وه كو خو يان باس بكرين.

كه واته له رووداوى ئاده م و ململانتى شيه يتان پيوسته فير بين كه تاوان نه كه ين، چونكه تاوان تووشى ناره حه تى و چه رمه سه ري مان ده كات له دنيا و له قيامه ت دا و ده بيت هه كاري چه ندين نه هامه تى بو خوا وه نه كه ي.

.....
(٥٢) يُحْشَرُ الْمُتَكَبِّرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْثَالَ الدُّرِّ فِي صُورِ الرُّجَالِ يَغْشَاهُمُ الدُّلُّ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ ، يُسَاقُونَ إِلَى سَجْنٍ فِي جَهَنَّمَ يَسْمَى بَوْلُسَ تَعْلُوهُمْ نَارُ الْأَنْبِيَاءِ يُسْقَوْنَ مِنْ عُصَارَةِ أَهْلِ النَّارِ طِينَةَ الْخَبَالِ/الترمذي.
(٥٣) لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ/حيح مسلم، ابو داود و الترمذي.

یه که م: توپه بوونی خوا: مروّف که تاوان ده کات خوای پهروه ردگار له خوئی توپه ده کات، خوای پهروه ردگار له فهرمووده یه کی قودسی دا ده فهرمویت: من اللهم و بیجگه زاتی من هیچ خوابه کی تر نییه، نه گهر گوپراه ل بیت نهوا پازیم لیت، به پاستی په زامه ندی خوای پهروه ردگار به ره که ته، که ره می خوای پهروه ردگار کوّتای نییه، پاشان ده فهرمویت: نه گهر سه ریچی بکهیت نهوا توپه ده بم، خو نه گهر خوای پهروه ردگار توپه بییت نهوا له عنهت ده کات، واتا دوورت ده خاته وه له په حم و به زه یی خوئی، که نه م له عنهت ه ۷ نه وه ده گریته وه! (خوای گه وره په نامان بدات) (۵۴).

دووه م: موسلمان رقت لی هه لده گرن: هوکاری تاوان کړدنه که موسلمانان رق و بوغز له تاوانباران هه لده گرن، شیخ حه سه نی به صری ده لیت: خوّتان به اریزن له له عنهت دی ئیماندار که خوئی ههستی پښ ناکات.

که ئیمانداران له دلّوه له عنهت دی ده که ن و نهو له عنهت ه ش تاوانبار ده گریته وه خوای گه وره له عنهت ه که ی به سه ردا ده کات (۵۵).

سییه م: مروّقی تاوانبار و گونا بهار دوورده که ویتته وه له زانست و واتا مه حروم ده بییت له زانستی شهرعی و ته نانهت زانستی دنیایی.

ئیمامی شافعی شیعریکی زور نایابی هه یه له وباره یه وه که به سه ر خوئی هاتووه له بازاری به غداد به ره و لای وه کیع ی ماموستانای ده پروات (۵۶) چاوی به ئافره تیک ده که ویت تووشی نه زهر ده بییت، نه وه ی ئاماده ی کردووه بو ماموستانه کی هه مووی له بیر ده چیتته وه، پاشان سکالای له بیر چوونه وه که ی بو وه کیعی ماموستانای ده کات، نه ویش له وه لامدا پتی ده لیت: که زانست نووره نهو نووره ش هیدایهت و ریتموونی تاوانباران ناکات، به پارانه وه و به ندایه تی ده گاته زانست (رب زدنی علما) (۵۷).

-----

(۵۴) يقول الله تبارك وتعالى في القدسيات: أنا الله لا إله إلا أنا، إن أطعت رضيت وإن رضيت باركت، وبركتي ليس لها منتهى، وإن عصيت غضبت، وإن غضبت لعنت، لعنتي تصل الى السبع من الولد / رواه أحمد. (۵۵) يقول الحسن البصري ليغدر احدكم ان تلغنه قلوب المؤمنين وهو لا يشعر، يعمل بمعصية الله فيلقي الله بغضبه في قلوبهم.

(۵۶) هه چه نده ده لیت نه م رووداوه له میسر روویداوه نه ک عیراق.

(۵۷) شَکُوْتُ إِلَى وَكَيْعٍ سَوْءٍ حِفْظِي.

فَارْشَدَنِي إِلَى تَرْكِ الْمَعَاصِي

مروفي خاوهن تاوان له بهر تاوانه کانی ناپه رږي ته سهر وه رگرتي زانست.

چواره م: ده بيته هوکاري که مي رزق و رږي، پيغه مبهري خوا ده فهرمويت: که سيک تاوان ده کات ده بيته هوکاري براني رزق و رږي له بهر تاوانه که ي.^{۵۸}

پينجه م: شهرم کردن له خواو دوور که و تنه وه له خواي په روه ردگار به هوکاري تاوان کردن، مروف که تاوان ده کات شهرم ده يگريت و دوعاو پارانه وه و نويز بکات به هوکاري زوري تاوان.

شه شه م: شهرم کردن له خه لکي و سهر شوړي له ناو کو مه لگادا و نه بووني متمان به تاوانباري گونا هه کان، به هوکاري ناکار و په وشتي له ناو کو مه لگادا بيزراوه.

حه و ته م: دوور که و تنه وه له به نديا ه تي و خواناسي، هوکاره که ي تاوانه، مروف زور لاواز ده کات له به نديا ه تي خواي گه وړه ده فهرمويت: (وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ).

هه شته م: تاوان دل په ق ده کات و سوز و ميهره باني ناهي ليت و مروف له په حم و به زه يي دوور ده خاته وه.

نويه م: گوړانکاري به سهر نيعمه ته کاني ژيان: تاوان کردن ده بيته هوکاري خراپي خيزان و مندال و گوړانکاري به سهر نيعمه ته باشه کاني ژيان ديت بو خراپه.

ده يه م: به ستنی زمان: تاواني زور مروف وا ليده کات ناتوانيت راستي بلت، يا خود حه ق بلت، ته نانه ت کاتي سهرمه رگ تواناي وتني شا به تمانی نييه.

تي مه ش موسلمانين ده مانه و يت به موسلمان ي بژين و بمرين خواي گه وړه ده فهرمويت:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ، وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٨﴾ آل عمران

وَأَخْبَرَنِي بِأَنَّ الْعِلْمَ نُورٌ
وَنُورُ اللَّهِ لَا يُهْدَى لِعَاصِي

(۵۸) علي بن محمد ثنا وكيع عن سفيان عن عبد الله بن عيسى عن عبد الله بن أبي الجعد عن ثوبان قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم وإن الرجل ليحرم الرزق بالذنوب يصيبه/رواه أحمد.

واته: ئەي باوه پداران ته قواي خواي گه وره بکه ن ئەوه نده ي که خواي گه وره شايه نيتي، ئتوه مه مر ن ئيلا له سه ر ئيسلام نه بي و به موسلمانيتي نه بي، ئەوه ي له سه ر هه ر شتيك بزي له سه ر ئەوه يش ده مریت، له سه ر ئەوه يش زيندوو ده کريتته وه.

ئەي چۆن ده توانين کۆتايي به تاوان بهينين؟!

١. به پاککردنه وه ي دل و ده روون (جهاد النفس).

٢. ئاگادار بوون له فيلي شه يتان و چاوديريکردني خۆمان.

٣. دوورکه و تنه وه له هاوړتي خراپ و بيدين.

٤. سوپاسگوزاري خوا به وشه ي (الحمد لله) و به گشتي ياد و زيکري خواي موته عال.

٥. زۆر خویندنی قورئان.

٦. به رده وامي له نويز و چوون بو مزگه وت.

٧. گوڤگرتن له وانه ئايينييه کان و چوون بو مه جليسي ماموستايان.

٨. زۆر خویندنه وه ي ژياني پيغه مبه ران.

٩. خویندنه وه ي ژياني پيغه مبه ري خوا ﷺ.

١٠. زوو زوو ته وه به کردن و په شيمان بوونه وه، هه ولدان بو کردني سوننه ت.

ئهمه ش وامان ليده کات که دوور بکه وينه وه له هه موو دارپک که به روو بوومي سه وزی چه رامي هه يه و باوکه ئاده م و دايکه چه وا فيريان کردین.

چونکه مروف له کاتي تاواندا نابيت دلخوش بيت به لکو ده بيت غه مگين و بيزار بيت.

له کتبي ميژوودا هاتوو ه ئاده م که له داره که ي خوارد به هوکاري ئەو تاوانه ي هه ميشه خه فه تبار بوو، به لام ئيبليس خو شحال بوو به تاوانه که ي خو ي پتوه با ئەدا و داواي کاتي زياتري ده کرد بو تاوان کردن، له هه مووي ناهه موارتر تاوانه که ي دايه په ناي خواي په روه ردگار، بيته ده بي کرد له حوزوري خواي موته عال.

پاشان ئه وهی گرنکه له م باسه دا ئه وهیه مروڤ هه ولبدات باشه و چاکه ی دایکی و باوکی وه ربگریت، ههروه کو چۆن شیث و ئیدریس له باوکیان ئاده م فیری زانستی ژیان بوون، تا توانیان کۆمه لگه دروست بکه ن و خه لکی که کۆچکردن و خواردنی به رووبوومی دار و ئاژه ل فیر بکه ن بۆ کشتوکال و ئاژه لدار، بوونیاندنانی زانست له ناو خه لکیدا ئه گهر چی هه مووشی سه ره تایی بووه، به لام پیغه مبه ران سه رچاوه ی داهینانی بوون، ئه گهرچی وه کو ئاماژه شمان پێداوه زۆر سه ره تایی بووه، به لام بۆ ئه و سه رده مه گرنک بوو مروڤه کان هه ر ئه وهنده توانیویه وه ربگرن.

پوخته ی باسه میژوویییه کان

ههروه کو زانراوه به لگه یه کی ئه وتۆ له به رده ستا نییه بۆ سه رده می ئه و سێ پیغه مبه ره له میژوودا، هۆکاره که شی ده گه رپته وه بۆ کۆمه لگه، سه ره تا ده بیث ئه وه بزاین ئه م سێ پیغه مبه ره هه نگاو یان ناوه بۆ بونیادنانی شارستانییه ت و ژیار، به لام له سه رده می ئه ماندا دروست نه بووه، وه کو به لگه ی میژوویی، خۆ ئه گهر هه بوو بیث و له ناوچو بیث هه یچ به لگه یه که مان لانییه، به لام به لگه ی ئه وتۆ له به رده ست نییه و هه موو مه زنده کردنه، ئه و نه وانه ی له نیوان ئیدریس و شیث دا باسکراون پادشای سه ره تایی بوون، به لام بێ جیگای دیاریکراوی شارستانی ده شیث وه کو سه روک هۆز و کۆمه لگه سه ره تا به کات ناسرا بیث، به لام ده رکه وتنی ئه م پیغه مبه رانه و سه ره تای بونیادی خیزان و کۆبونه وه یان له ناوچه کانی میژووتامیا که بێ ژیار بووه، واتا ژیا نی سه ره تایی ژیاون، گرنکی سه رده می ئه م پیغه مبه رانه زانی نی ناوی که رهسته و شتومه که کانی ده روو پشتیان بوو، بونیادی زمان و پێداویستی ئه و چاخه بوو، که مروڤه کانی تیدا ژیاون⁽⁹⁾.

-----

(9) وه کو (د. خزعل الماجدي) له کتیی (جورا الالهة) دا (ل: ۱۲۴) دا ئاماژه ده کات: یه که م مروڤی ژیر وه کو به لگه کان پیشانی ده ده ن له دۆلی دووزی بووه له: ئه ثوبیا، به ر ده کوکا، چه مچه مال له نیوان (۱۰۰۰۰-۵۰۰۰۰) سال پ. ز. یه که م مروڤی نیاندرتال له (۱۰۰۰۰-۴۰۰۰۰) پ. ز. بووه له شانه ده ر، مروڤی ژیر (۱۰۰۰۰-۴۰۰۰۰) پ. ز. بووه له شانه ده ر و ره زاژه.

بێگومان گوتییه کان وه کو (ج. ار. درایفه ر) تاووتوی کردووه، وه کو (ئونکلوس) ده لێ: که شتی نوح له سه ر کتوی نیشته وه. به ناوی (کاردۆ) یان (قاردۆ) ئه و وشانه (کارد، کاردۆی، کوردی، گۆتی) هه موویان له فلوچی دا یه ک وشه ن.

که واته: سه ره تای ژیان و دووباره بوونه وه ی ژیان له ناوچه ی (جودی) کوردستان بووه. (د. احمد محمد الخلیل) ده نووسی: (گۆتییه کان) به هه موو ئه و گه لانه گوتراوه له باکوری خۆره لاتی (بابل) ژیاون. وه زۆربه ی ئه و گه لانه ی له کوردستانی کۆندا ژیاون. (الحوریون / نیله م) / تاریخ اسلاف کرد: ل:

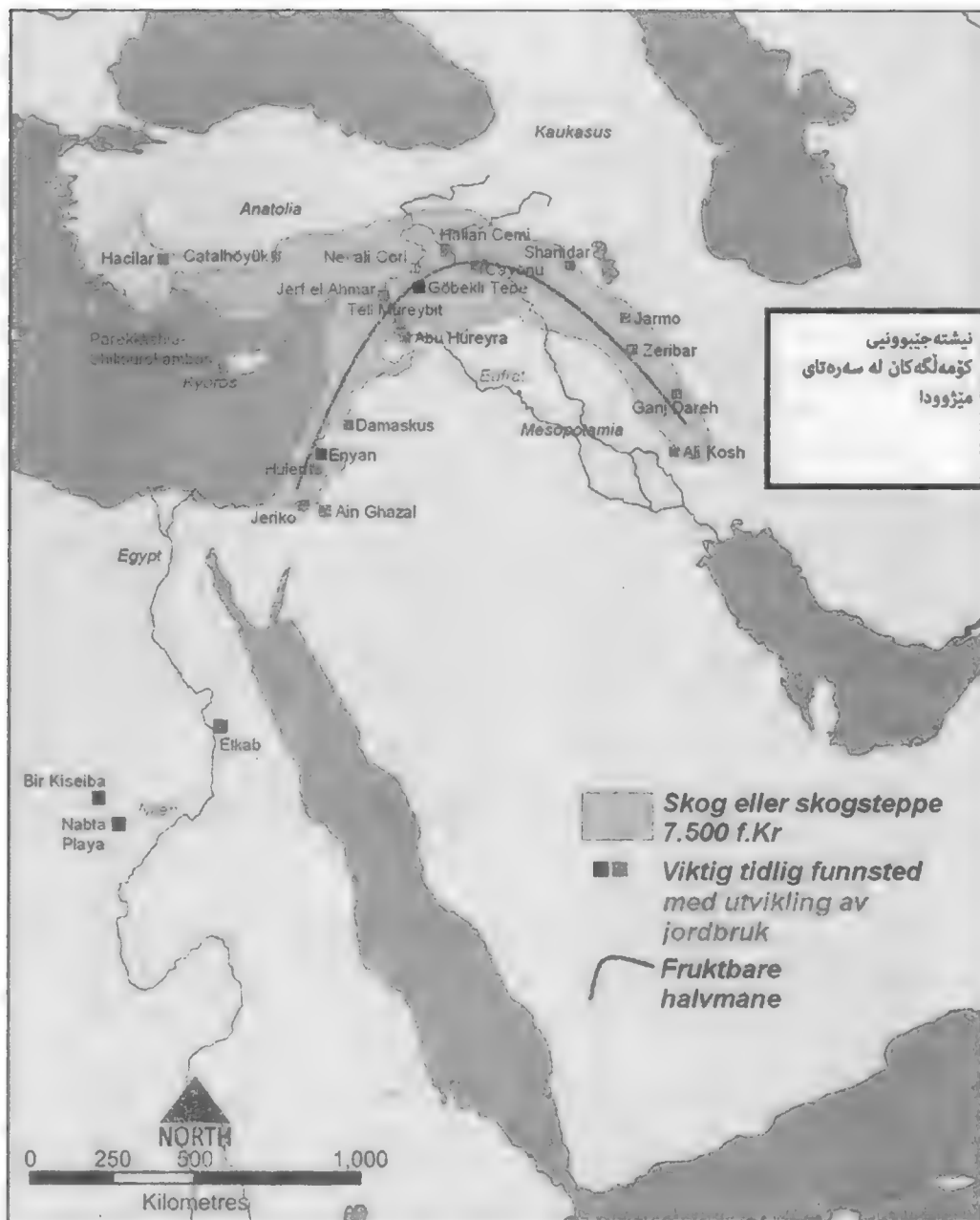
كارى ھەرسى پىغەمبەرەكە بونىادنانى سەرەتاي چاخەكانى مرقاىەتى بوو ھە نەزىك بە ۸ ھەزار سال دەكات، كە ژمارەى سالەكەش دلىيائى نىيەو تواناى قبول كەردن و پەتكەردنەوھى ھەيە لەبەرئەوھى ھىچ بەلگەى كۆنكرىتى لەبەردەستدا نىيە.

ئەوانەشى كە ھەزەرتى ئادەم بە ئەفسانە و مېتۆلۆجيا دەزانن لە راستىدا ئەوان خاوەن بەلگە نىن، دەنا بەلگەى ئاركۆلۆژى خرايە پروو كە لە كۆنترىن نووسىن و شارستانىيەت باسى ئادەم عىيائەت كراوئەوئىش شارستانىيەتى سۆمەر و بابل و فىرەونىيەكان لە مىسردا بەراشكاوى باسىان كەردووە.

لېرەدا دووبارەى دەكەمەوھە كە سەرەتاي ھاتنى پىغەمبەرانى سەرەتايى كە سى پىغەمبەر بوون (ئادەم _ شىت _ ادريس) بونىادى كۆمەلگەيان داناوھەك شارستانىيەت.

ھەولەكانى دواى ئەم پىغەمبەرەنە بوو شارستانىيەت بوو، ياخود دروستكەردنى شارۆچكەى بچووك و كۆمەلگەى بچووك بوو، لە سى جىگەى دنىادا كە ھىندستان، عىراق و مىسرى ئەمرودا بوو.

مهمله که تی چواره م: نوح پیغه مبه ر عَیْبَالَسْکَم کیه؟

ژیانی ئەم پیغه مبه ره عهزیزه عَیْبَالَسْکَم له قورئاندا تارا دهیه ک به پروونی بۆمان باس کراوه له پرووی بانگهواز و کرداری له گه‌ل گه‌له کهیدا، ههروه‌ها له نێوانی ئاده‌م و نوح دا پیغه مبه‌ری خوا ﷺ هه‌والی پێداوین که ۱۰ سه‌ده‌یان نێوان بووه، واتا نزیکه‌ی هه‌زار سال زیاتر یان که‌تر به‌ گۆره‌ی ئەو ده‌ په‌وه‌نده‌ی که‌ ژیاون له‌سه‌ر زه‌ویدا، له‌پرووی په‌چه‌له‌ک (نه‌سه‌ب) و باوانی میژوونووسانی ئەه‌لی کیتاب و موس‌لمانانیش له‌وانه‌وه‌ بۆیان گواستووینه‌ته‌وه‌ بۆ ناو کتێبه‌ میژووینه‌ ئیسلامیه‌کان، به‌لگه‌یه‌کی ئەوتۆمان له‌به‌رده‌ست نییه‌ له‌پرووی سه‌رچاوه‌ی ئیسلامی که‌ باوانی به‌و شیوه‌یه‌ بێت، هه‌روه‌ها به‌لگه‌ی میژووی پروون له‌به‌رده‌ست نییه‌ بێجگه‌ له‌وه‌ی که‌ هه‌والێک هاتوو ده‌لێت نوح کو‌ری لامل کو‌ری متو شلح کو‌ری خنوخ (ئیدریس) کو‌ری یرد کو‌ری مه‌هلایل کو‌ری قینین کو‌ری ئانوشی کو‌ری شیث-ی کو‌ری ئاده‌مه‌.

ئه‌گه‌ر ته‌ماشای باوانی بکه‌ین به‌م شیوه‌یه‌ له‌نێوانی نوح و ئاده‌م ۸ باوانه‌ یان ۸ په‌وه‌نده‌، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌فه‌رموو‌یت ۱۰ په‌وه‌ند نێوانیه‌، لێره‌دا دوو په‌وه‌ند دیار نییه‌، چونکه‌ فه‌رموو‌ده‌ که‌ راسته‌و له‌ بوخاریدا هاتوو، ئه‌گه‌ر له‌نێوان ئاده‌م و نوح حساب بکه‌ین خۆیان نابن به‌و جیله‌، چونکه‌ فه‌رموو‌ده‌ که‌ دیاره‌ و نێوانیان باس ده‌کات نه‌ک له‌ ئاده‌م بۆ خودی نوح پیغه‌مبه‌ر ده‌فه‌رموو‌یت: له‌نێوانی ئاده‌م و نوح ۱۰ په‌وه‌نده‌ و هه‌موویان له‌سه‌ر ئایینی پیرۆزی ئیسلام بوون^(۱).

سه‌ده‌ له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ ۱۰۰ سال هه‌ژمار کراوه‌، خۆ ئه‌گه‌ر به‌ گۆره‌ی ژیا‌نی نووسراوی ئەوان لێکی بده‌ینه‌وه‌ ئەوان ئه‌گه‌ر له‌ ۸ هه‌زار سال ژیا‌بێتن ئەوا ۱۰ هه‌زار سال ده‌کات، ئەمه‌ش راست نییه‌، دیسان ده‌مانگه‌ر پێتته‌وه‌ بۆ ئەو تیۆره‌ی که‌ پۆرمی‌ری ئەوان جیاواز بووه‌ له‌گه‌ل پۆرمی‌ری ئیستای ئیمه‌، وه‌کو (خرع‌لی) ده‌لێت: هه‌ر سێ هه‌فته‌ له‌لای سۆمه‌ری و بابلیه‌کان هه‌فته‌یه‌ک بووه‌، داخۆ کۆمه‌لگه‌کانی پێش شارستانییه‌ت چۆن هه‌ژماریان کردوو‌ه؟

هه‌روه‌ها له‌ میژوودا ناوی هاتوو (ملحمة جلعامش) باسی نوح و که‌شتیه‌که‌ی و لافاوه‌که‌ کراوه‌، به‌ پیاوچاک و چاکه‌خواز ناوی هاتوو، پێناچیت له‌ نێوانی ئاده‌م و شیث و ئیدریس دا

-----
^(۱) کان بین آدم و نوح عشرة قرون کلهم علی الإسلام/البخاری.

پیغه مبه ری تر هات بیت تا سهرده می نووح، چونکه نهو سن پیغه مبه ره ئایینی ئیسلامیان بلوکردۆتهوه، له ئیوان نهو سن پیغه مبه ره و نووح دا پیاوچاکان و زانایانی نهو سهرده مه پۆلی گرنگیان بینیه که نه مه رای گشتی نه هلی ئیسلامه له سهری، ئاماژه یه که له قورئان دا هاتوو به پینج کهس ناویان هاتوو (ود، سواع، یعوق، یغوٹ و نسر) بووه، که نه پینج کهسایه تیبه به نه هلی چاکه و چاکه خواز و زانا و دانا ناویان هاتوو، به لام له بهر نهوه ی نه م ناوانه بوونه ته . په یکهرو پاشان وه کو خوا په رستراون، نه مه ش نهوه ناگه به نیت که پیاوچاک و زانای ئاسایی بوو بیتن، چونکه نه م ناوانه له هه موو جیگا کانی تری دنیا، په یکهریان بو تاشیوون و په رستوو یانن، نهو پینج ناوه له هه ر جیگایه کی دنیا دا ناوه کانیان هاتوو و ناو نراون به (مه ردوخ، عه شتار، قیساره و بیلۆن) له میزۆپۆتامیا نه م ناوانه یان هه بووه له یۆنان و پۆم ناو نراون به (ژوپه تهر، ئینۆس، ئاپۆلۆ، زیوس و ئارتمیس) له میسر به ناوی (زایۆس، زریۆس، زیمۆس و حوروس)، عه ره ب ناوی ناوان به (هوبه ل، لات، مه نات، عوزا و ئوور).

که واته هه رچه نده به لگه ی پیغه مبه ر بوونیان له به رده ستدا نییه، به لام ده گونجیت بلتین پیغه مبه ر بوو بیتن، چونکه پیغه مبه ران زۆرن و ناوی هه مووی نازانین و نه زانراون، چۆن ده شیت که پیغه مبه ر نه بن، به هه مان شیوه ده شیت بلتین پیغه مبه ر بوو بیتن، چونکه ئاسانتر بووه بو خه لکی بیان په رستن، هه رچه نده پیاوچاکیش بن هه ر شه ی تان له ململاتی که دایه و کاری قیزه و نی خو ی نه نجام ده دات.

که واته ئیستا له میژووی ئیوان سن پیغه مبه رانی رابردوو و چه زره تی نووح پینج که سی ناسراومان ده ست که وتوو که پیاوچاک و چاکه خواز بوون، ئیوان نووح و ئاده می ش هه موویان له سه ر ئیسلامه تی بوون، و اتا هیه ج ئایینی کی داهیتراو نه بووه و ده ستی پی نه کردوو، له سه ر بنه مای ئیسلامه که شه ی تان شیرک و هاوبه ش دانانی فتری خه لکی کردوو، نه م پرووداوانه ش هه مووی که باس ده که ین له ئیوان کۆمه لگان شینی میزۆپۆتامیادا بووه و اتا له ئیوان دیج له و فورات پرووداوه کان پروویانداوه.

خوای پهروه ردگار یه که ئایینی ناردوو

خوای پهروه ردگار یه که ئایینی ناردوو نه ویش ئایینی ئیسلامه، پیشت به کورتی ئاماژه مان پێداوه و ده فه رمویت: ﴿إِنَّ إِلَٰهَ الْإِنسَانِ﴾ آل عمراء، پاشان پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رمویت: (کان بین آدم و نوح عشر قرون، کلهم علی الإسلام).

که واته ئایینی پیروزی ئیسلام تاییه ت نییه به پیغه مبهری خوا محمه د صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ ، به لکو ئایینی هه موو پیغه مبهران بووه، به لام شه ریعت به گوێره ی کۆمه لگه و شارستانییه ته کان گوێرانکاری به سهردا هاتوو هاتووه کۆتایان قورئان بووه، که گونجاوه بۆ هه موو کات و سات و سهرده م و شارستانییه تیک له کاتی هاتنی روژی قیامه ت.

به لگه شمان بۆ ئه وه ی که ئایینی هه موو پیغه مبه رانه: خوا ی گه وره ده فره مویت له سه ر زمان ی نوح عَلَيْهِ السَّلَام: ﴿فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجِرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَامِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ یونس

واته: ئه گه ر پشت بکه ن له ئیمان هێنان به من خو من داوای هه یج ئه جرو پاداشتی که له ئیوه نه کردوو، پاداشتی من ته نها لای خوا ی گه وره یه و ئه و پاداشتم ئه داته وه فره مانم پیکراوه که من له موسلمانان بم.

هه ره وه ها له سه ر زمان ی ئیبراهیم و ئیسماعیلی کوپی سه لامی خوا یان له سه ر بیته که که عبه ی پیروزیان نه وژهن ده کرده وه خوا ی گه وره له سه ر زمان یان ده فره مویت: ﴿رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ البقرة

واته: ئه ی په ره وردگار جیگیرو دامه زراومان بکه له سه ر ئیسلام و گوێرایه لی و دلسۆزی و کرده وه ی چاک له نه وه ی تیمه یش واته: مه به ست پتی ئومه ته ی پیغه مبه ری خوا یه صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ له وانیش با ئومه ته تیکی موسلمان بن، پێوشوینی به ندایه تی و خوا په رستیمان نیشان بده، ئه و شوێنا نه ی که هه جی لی ئه کرێ و ته وه به مان لی قه بوول بکه هه ر تۆ ته وه به زۆر قه بوول ئه که ی و زۆر به په حم و به زه ییت.

له سه ر زمان ی یعقوب عَلَيْهِ السَّلَام که به ئیسرائیل ناسراوه، خوا ی گه وره ده فره مویت: ﴿وَرَضَىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَيْنَهُ وَيَعْقُوبُ يَبْنِي إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمْ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ البقرة

واته: ئیبراهیم و یه عقوبیش هه مان ئه م وه سیه ته ی خوا ی گه وره یان کرد، ئه ی نه وه کانم خوا ی گه وره ئه م ئایینه ی بۆ ئیوه هه لبژاردوو که ئیسلامه، بۆیه ئیوه نه مر ن ئیلا به موسلمانیه تی نه بن، به رده وام بن له سه ر ئیسلام و واز له ئیسلام نه هێتن، ئه مه وه سیه ته ی ئیبراهیم و یه عقووب بووه.

به هه مان شیوه له سه زمانی چه زره تی موسا ده فه رمویتی: ﴿وَقَالَ مُوسَىٰ يَقُومُ إِن كُنتُمْ ءَامَنُتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنتُمْ مُّسْلِمِينَ﴾ یونس

واته: موسا عَلَيْهِ السَّلَام فه رمووی: ئه ی قهومی خوّم نه گهر ئیوه ئیمانان به خوای گه وره هیناوه ته نها پشت به خوای گه وره به ستن و ته وه کول بکه نه سه ر خوای گه وره و کاره کانتان به خوای گه وره بسپیرن نه گهر ئیوه موسلمانان خوای گه وره تان به سه.

له سه زمانی عیسای کوری مه ریه م سه لامی خوایان لیبیت ده فه رمویتی: ﴿فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْخَوَارِيُّونَ غَنُ أَنْصَارُ اللَّهِ ءَامَنَّا بِاللّٰهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّ مُسْلِمُونَ﴾ آل عمران

واته: کاتیک که عیسا عَلَيْهِ السَّلَام ههستی کرد به رده وامن له سه ر کوفرو ئیمانی پی ناهینن فه رمووی: کئ پشتیوانی منه له ده عوه و بانگه واز کردن بو گه یاندنی ئایینی خوا؟ چه واری و قوتابی و که سه تاییه ته کانی خوئی که دوانزه که س بوون وتیان: ئیمه پشتیوانی ئایینی خوای گه وره و پیغه مبهری خوای گه وره نه بین بو بلاو کردنه وه که ی ئایینی خوا، ئیمانان به خوای گه وره هیناوه و تویش له رۆژی قیامهت شایه تیمان بو بده که ئیمه موسلمانین.

ههروه ها ده فه رمویتی: ﴿وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِينَ﴾ آل عمران

واته: هه ر که سی جگه له ئیسلام داوای دینیکی تر بکات و له سه ر دینیکی تر بیت نه وا خوای گه وره لئی قبول ناکات و لئی وه رناگریت له رۆژی قیامه تیشدا له زه ره رمه ندانه و رزگاری نابیت.

پاشان ئه و ئایینه نه ی که ناوی ئایینی تریان وه رگرتووه، هه چی په یوه ندی نییه به خوای په روه دگاره وه، بو نموونه یه هوودی لکیتراوه به گه لیک، نه سرانی به ناوچه یه ک، هندووسی به کیشوه ریک (قاره یه ک)، بوزی و کونفوشیوسی... هتد هه ریه که به ناوی ناوچه و گه ل و که سه یکه وه کراوه، نه وه ی که راست و دروسته یایینی خوایه ئیسلام، که کومه لی موسلمانان له سه ر نه و ئایینه یه که خوای په روه ردگار پی رازییه و بیجگه نه و ئایینه که ئیسلامه، هه چ ئایینیکی تر وه رناگریت و په یوه ندی به په روه دگاره وه نییه.

کهواته سهر به رزیه بۆمان که خاوهنی ئایینی پیرۆزی ئیسلامین و پتویسته له سه رمان به خه لکی رابگه یه نین ئهم ئایینه و بانگه وازی بۆ بکه ی، چونکه فه رمانی خوایه و به ئاشکرا و بێ ترس بلیین تیمه ئیماندارین، ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ فصلت

واته: کێ هه یه وته ی له و که سه باشر بێت که بانگی خه لکی ئه کات بۆ لای یه که خوا به رستی و گوێ رابه لێ خوای گه و ره، و تراوه مه به ست پێی بانگده رانی شه که بانگی خه لکی ده که ن بۆ نوێژکردن خوێشی کرده و ه ی چاک ئه کات، نه ک وه ک ئه و که سانه ی که فه رمان به خه لکی ده که ن به چاکه و خوێان نایکه ن، به ره له سستی خه لکی ده که ن له خراپه و خوێان ده یکه ن، ئه لێت منیش یه کیکم له موسلمانان.

له سه ره تاوه بۆ ناو جه رگه ی پرو داهه کان

نوح عَلَيْهِ السَّلَام یه کیک له و پێغه مبه رانه ی که (ئولول عه زمه)، (أولو العزم)، به واتای ئه و ه ی زۆرت رین ئازار و نا ر ه حه تی یان به سه ردا هاتووه، ئه وانیش پینج پێغه مبه رن سه لامی خوا له هه موویان بێت (نوح، ئیبراهیم، موسا، عیسا و محه مه د).

یه کیک له کیشه کانی زۆرینه ی بێ دین بوونی مه سیحیه کانی پوژ ئاوا به هو کار یکی تری ژ یانی ئهم پێغه مبه ره یه که له رووی واقعی و راستیه وه له کتیبه کانی ته ورات و ئینجیل دا باسی کراوه به خه یال و فه نتازیا لێ کدر اوه ته وه.

جیگای نوح پێغه مبه ر له نێوانی دیجله و فورات دابوو، زانایان به ناوچه ی کوفه ی ئیستای عێراق ده ست نیشانیان کردووه، ئهم وته یه ش تا راده یه کی زۆر جیگای بروایه، چونکه له پاشماوه ی دێرینی بابل و ئاشووری و ئه که د و کیشه کان ناوی هاتووه، هه رو هه له نوو سراوه کۆنه کانی پادشای (ئاشوور بانی پال یان به نی به عل) هاتووه، که ئاشکرا کردنی له لایه ن زانای شوێنه وارناس (دی مورگان) باسکراوه و ئه ویش له زانای میژوو و شوێنه وارناس (کونتنو) گواستییه وه و دکتۆر (شوقی ابوخلیل) له کتیبی (أطلس القرآن) دا باسی کردووه.

ناوی نوح و با سه کانی له قورئان دا له ۴۳ جیگادا یاخود ئایهت دا باس کراوه له نێوانی ئیدریس و نوح دا ه یچ پێغه مبه ر ی که نه هاتووه، ته نها بوونی پیاوچاک له و نێوه نده دا هه بوو، پیاوچاکان هه لساون به کاری خوێان له دوا ی پێغه مبه ران، میراتی پێغه مبه ران زانسته که یان بووه، پیاوچاکان و زانایان کاری بانگه وازیان ئه نجام داوه، له لایه کی تریشه وه شه یتان و نه فسی

مرؤفه کان که وتونه ته ململانتی سەخت لە گەڵ خواناساندا سەرەتا بە تاوان و کاری خراپە و پاشان سەرکێشانی بۆ کوفر و خوانەناسی و هاوبەش دانان، نێوان ئادەم و نووح ۱۰ پەوهند بوو، بەمەش سەردەمیکی دوور و درێژ، هیچ ئایینیکی نەبوو، بێجگە ئیسلام، مرؤفیش بە سرووشتی حەزی بە داھێنان و نوێگەریی بوو، شەیتان لەسەر ئەو بوارە کاری کردوو، لەناو کۆمەڵگەکاندا کە پرژ و بلاو بوون و زۆر سەرەتایی بوون ھۆکاری گەیانندن و پەیوەندی کۆمەڵایەتی زۆر سەخت بوو، بەھۆکاری بژێوی ژیان و دواکەوتووی خەلک، شەیتان بپاری خۆی داوہ لەسەرەتاوہ کە مرؤف ھەلبخەلەتینیت، بۆیە سەرەتا بەناوی پیاوچاک و یادکردنەوہی پیاوچاکان وەسوەسەیی بۆ خەلکی دروست کرد کە گۆری خواناسان و پیاوچاکان وەکو وەفا و یادگارییەکی مەزگەوت یاخود نەرگە بەسەر گۆرەکانیان دروست بکەیت، ئەگەرچی لە پرۆوی پرۆکەشەوہ کارەکش دیارە بۆ پەوہندی یەکەم، بەلام لەپرۆوی شەرع ناوہ خەوہ ھەموو فیل و تەلەکەبازییە، پەوہندی یەکەم لای گەزگ نەبوو چونکە ھەموو خواناس و لەسەر فێطرەتی پاک و باش بوون، خاویان بەحەق دەپەرست، کێشەکە لەوہدا بوو شەیتان جوانکاری چیرۆکی فەتەزایای وا دروست دەکات، کە ناچاری خەلکی سادە و ساویلکە دەکات گۆی بۆ بگرن، لەکاتیک بەدرۆکردن و جوانکاری و وتە درۆزنەکانی توانی ئادەم و حەوا لە خشتەبەریت و حەرامیان دەرخوارد بەدات.

بۆ یەکەم جار چەند پرسیکی زۆر ترسناک ھاتە ئاراوہ، پرسییە کەم ھاوبەش دانان بۆ خوا بەناوی پیاوچاک و زانایان و تەوہسول کردن پێیان، ھەلبەت لەدوای مردنیان، پاشان دروستکردنی چینیایەتی کە دەردیکی زۆر کوشندەیی ناو کۆمەڵگەییە، ئەم چینیایەتیە بەھۆکاری منداڵ زۆر و پارو سەرھوت و سامان دەرکەوت لە ناو کۆمەڵگە سەرەتاییەکاندا، پاشان حەزی شەھوہ و گۆنەدان بەحەلل و حەرام، پیغەمبەری خوا ﷺ دەرھەرموئیت: لەناو دلی مرؤفە کە دادەپۆشیت و خالەکە تەشەنە دەکات و ھەموو دل ئەگریتەوہ تا بەرەو کافر بوونی دەبات، چارەسەری تۆ بەگەرانیوہیە بۆلای پەرەردگار.

مرؤف کە کافر بوو لوتبەرز دەبیت، خوویست دەبیت حەزی تەنھا بە تێرکردنی ئارەزووہکانی خۆی دەبیت، ھەموو ئەم نەخۆشییانەیی ناو کۆمەڵگە بۆ چارەسەرکردن خوای پەرەردگار پیغەمبەری بۆ دەنیریت و یاخود بانگخوازان کە بە پەيامی پیغەمبەراڻ کار دەکەن.

نووح ﷺ لەو پیغەمبەرانییە کە خوای گەورە ناردوویەتی بۆ ناو کۆمەڵگەکان و بۆ چارەسەری کێشە کۆمەڵایەتی و دەروونیەکان و پاشان بۆ راستکردنەوہی ئەو چەوتیانەیی کە شەیتان و نەفسی مرؤفە گەندەلکارەکان ئەنجامیان داوہ، نووح ﷺ خۆی ئەندامیکی ناو

کۆمه لگه که بووه^(۱۱)، شاره زابووه به دابونه ریتی خه لکه که، خوای پهروه ردگار بو ئه وهی حوججه و راستیه کانیا پئی پابگه یه نیت و چه مکی دینداری و خواناسییا بۆ راست بکاته وه پیغه مبه رانیش که هه لێژاردن له ناو خه لکه که یاندا ده بیت ناسراو بن و دوور بن له تاوان وه کو زینا کردن و مه یخواردنه وه و پیاو کوژی و زو لم و به کاره یێنانی ده سه لات بو ئه وهی پیغه مبه رایه تی پئی بکات و خوای ب سه پی نیت.

-----

(۱۱) خودای گه و ره له قورئان ده فه رموئ: ﴿...وَأَسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ...﴾ هرد ئه و ناوچه یه بۆتانی ئیستایه، که (جهزیره ی عبدالله کوپی عومه ر) یه کیکه له و گوندانه ی لانکه ی شارستانی بووه دوا ی لافاوو که شتی نوح له سه ر جودی نیشتۆته وه.

(هروی) ده لئ: (دووورگه ی ئیبن عومه ر دووه م شاره دوا ی لافاوو که نیشتۆته وه).

(جزیره ابن عمر- بۆتان/ د. سلام حسن طه خوشناو/ ۲۳.

تا ئیستا (۸۰) هه زار کتیب له سه ر لافاوی نوح نووسراوه، له ئه فسانه ی چینی دا ئاماژه به که شتی نوح ده کات به ناوی (نو - واه)، ئه و که شتی یه (۸) که سی هه لگرتوو.

(اسرار السلاسل البشرية/ رونه نوربیر غن/ ل: ۲۶

وه گوندی (هه شتاگان) هه مان دوورگه ی ئیبن عومه ر (جزیره بن عمر /بۆتان/ د. سلام/ ل: ۳۲.

کۆمه لێ زانای شوینه رزان، له وانه (هول) له مۆزه خانه ی به ریتانیا (لیونارد دولی) له گه ل مۆزه خانه ی به ریتانیا و زانکۆی (بنسلفانیا) له ئیوان (۱۹۲۲-۱۹۳۴) دا زۆر پاشماوه ی کۆنیا ن دۆزیه وه له دۆلی دوزی، ده ریا ن خست که شوینی لافاوو که بووه. (د. رالف سونسکی) توێژینه وه ی له ئه شکه وتی شانه ده ر کرد، که پاشماوه ی مرو فی تیدا دۆزرایه وه بو (۱۰۰) هه زار سال ده گه رایه وه. (الإنسان/ د زغلول النجار/ ل: ۲۰۰)

هۆکاری گیرانهوهی ئەو رووداوانە لە قورئان دا

له‌ناو قوڤه‌يش پرووداوه‌كاني ژياني نووح و بگړه خودي كه‌سايه‌تي نووح ناسراو نه‌بووه، عه‌ره‌ب ژور لاواز بوون له پرووي ژياني پيڅه‌مبه‌ران به‌گشتي، ته‌نانه‌ت له شيعري جاهيلشدا له شيعره‌كانيدا ناوي نووح نه‌براهه تا هاتني پيڅه‌مبه‌ري خوا مَلِكُ الْمَلِكَيْنِ.

ئەو كاتەى كە پىغەمبەر ﷺ بانگەوازى دەست پىكرد لەناو قورەيش دەستيان كرد بە ئازاردانى موسلمانان و پاشان پىغەمبەرى نازدار ﷺ ، لەدواى ئەوہى پىغەمبەر ﷺ لە ھەوشى كەعبەدا نوێژى دەكرد قورەيش لى كۆبوونەوہ و ئازاريان ئەدا تەنھا ئەبوبەكر بە دەنگىيەوہ چو، ئەویش كە كەوتە ناو قورەيش ھەر ئەوہندە وتى: لە كەسێك ئەدەن كە دەلێت (تەنھا پەرۋەردگار خوامە؟) ئەویش كەوتە بەر لێدانی قورەيشى كافر، پاشان پىغەمبەرى خوا ﷺ ھىجرەتى كرد بۆ طائف و لە چوونیدا بەرد بارانكرا، قاچى موبارەكى بريندار بوو، ئازارى زۆريان دا لەگەڵ زەبىدى كورى حارس دا، خواى گەورە لە قورئان دا باسى نووح پىغەمبەر ﷺ -ى بۆ پىغەمبەر ﷺ گىراوەتەوہ كە ژيانى پىغەمبەران و بانگەوازكردنيان ھەموو بەبەك ئاراستەدا رۆشتووہ، چۆن لەناو گەل و ھۆزەكەى تۆدا خۆبەزل

زان و لوتبه‌رز و چینی ده‌وله‌مه‌ند و هه‌ژار و کۆيله‌ هه‌یه، له‌ناو ژيانی پێغه‌مبه‌رانی ترده‌مان شت هه‌بووه و پێشتر پروویداوه.

خوای گه‌وره‌ دله‌ه‌وایی پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَتَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِن إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ) قَالَ أَمْلَأْ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَنَّكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ) قَالَ يَتَقَوْمِ لَيْسَ بِي ضَالَّةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ) أَبْلَغْتُكُمْ رَسُولِي رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ) أَوْعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) فَكَذَّبُوهُ فَأَخْيَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلِكِ وَأَعْرَفْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ) (الأعراف

واته: به‌دله‌یایی ئێمه‌ نووح ﷺ -مان نارد بۆ لای قه‌ومه‌که‌ی که‌ یه‌که‌م پێغه‌مبه‌ر بووه‌ له‌ دوای ئاده‌م و ده‌ پشت له‌ نێوانیاندا بووه‌ هه‌موویان له‌سه‌ر ئیسلام و یه‌که‌خواپه‌رستی بوونه، فه‌رمووی: ئه‌ی قه‌ومی خۆم ئێوه‌ به‌تاک و ته‌نها عیبا‌ده‌تی خوای گه‌وره‌ بکه‌ن و بپه‌رستن چوونکه‌ جگه‌ له‌ خوای گه‌وره‌ هه‌یچ په‌رستراویکی تریان نییه‌ که‌ حه‌ق بێ و شایه‌نی په‌رستن بێ، ئه‌گه‌ر ئێوه‌ به‌تاک و ته‌نها عیبا‌ده‌تی خوای گه‌وره‌ نه‌که‌ن و شه‌ریک بۆ خوای گه‌وره‌ دانن، ئه‌وه‌ من له‌ پوژێک ئه‌ترسم که‌ تووشتان بێ که‌ سزاکه‌ی یه‌که‌جار گه‌وره‌یه، که‌ ئه‌و پوژه‌ بوو خوای گه‌وره‌ تۆفانی بۆ ناردن و نو‌ق‌می کردن له‌ ئاودا، یاخود سزای پوژێ قیامه‌ته‌) ده‌سه‌لاتدارو ناودارو سه‌رکرده‌کان له‌ قه‌ومی نووح و تیان: ئه‌ی نووح کاتیک که‌ تۆ بانگی خه‌لکه‌که‌ ئه‌که‌ی که‌ به‌تاک و ته‌نها خوای گه‌وره‌ به‌رستن ئێمه‌ تۆ ئه‌بینین له‌ گو‌م‌رایه‌کی زۆر ئاشکرا‌دایت و له‌ پێگای حه‌ق لاتداوه‌) نووحی‌ش ﷺ فه‌رمووی: ئه‌ی قه‌ومه‌که‌م من هه‌یچ گو‌م‌را نه‌بوومه‌و له‌ پێگای راست ده‌رنه‌چووم، به‌لکو‌ نێردراو و پێغه‌مبه‌رێکم له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاری هه‌موو جیهانه‌وه‌ بۆ لای ئێوه‌ نێردراوم تا بانگتان بکه‌م بۆ یه‌که‌خواپه‌رستی) په‌یامی په‌روه‌ردگارتان پێ ئه‌گه‌یه‌نم به‌د‌س‌ۆزییه‌وه‌ ئامو‌ژ‌گاریتان ئه‌که‌م، هه‌ندیک شت هه‌یه‌ که‌ له‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه‌ من ئه‌یزانم که‌ خوای گه‌وره‌ هه‌والی به‌ من داوه‌ له‌ پێگای وه‌حیه‌وه‌ که‌ ئێوه‌ نایزانن) ئایا پێتان سه‌یره‌ یان به‌درۆی ئه‌زانن که‌ زی‌ک‌ریک له‌ په‌روه‌ردگارتانه‌وه‌، واته‌: وه‌حیه‌که‌ له‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌تانه‌وه‌ بێت بۆ سه‌ر پیاویک له‌ خۆتان که‌ نووحه‌ که‌ خۆتان ئه‌یناسن بۆ ئه‌وه‌ی که‌ ئاگادارتان بکاته‌وه‌ له‌و خراپه‌کاری و گو‌م‌رای و شه‌ریکه‌ی که‌ تیا‌ید‌ان، به‌لکو‌ ته‌قوای خوای گه‌وره‌ بکه‌ن و به‌هۆی ئیمان هه‌ینان و ته‌قواوه‌ خوای گه‌وره‌ په‌حمتان پێ بکات) به‌لام ئه‌وان نووحیان به‌درۆ زانی و ئێمه‌ نووح و ئه‌و باوه‌ردارانه‌ی که‌ له‌گه‌لیدا بوون پزگارمان کردن له‌ناو که‌شتیه‌که‌دا، ئه‌وانه‌یشی

که ئایه ته کانی تیمه یان به درۆ زانی و ئیمان یان پێ نه هیئا نو قممان کردن له ناو ئاوه که دا، که خوای گه وره تۆ له ی سهند له دوژمنانی بۆ دوستانێ که سه رکه وتن و سه ره نجام له دونیا و قیامت بۆ باوه ردارانه، ئه مانه به راستی قه ومێک بوون که کوێر بوون و حه قیان نه ئه بینی و ئامۆژگاری سوودی بۆ یان نه بوو ﴿١٦٨﴾

بۆ ئه وه ی پیغه مبه ر ﷺ و ئیمانداران به گشتی بزائن که کاری پیغه مبه ران به ناره حه تی و ئازار و ئه شکه نجه ده ست پێ ده کات، گه یان دنی په یامی خوا هه روا ئاسان نییه و ماندوو بوونی ده ویت، ئه وه شی خسته به رچاوی پیغه مبه ری خوا ﷺ که هه موو پیغه مبه ران له ناو هۆز و گه له کانی خۆ یانه وه هاتوون و هه یچ سه نه دێکی تر بێ جگه هێز و توانای خوایان له پشت نه بووه، بۆ ئه وه تیبگه ن و خوای گه وره په حمیان پێ بکات، خۆ ئه گه ره کان زۆرن که به درۆ ده خرێته وه، ئه وکات سزای خوایی ده ست پێ ده کات و له ناو ئازار و ئه شکه نجه دا به هۆکاری سه ری پچی خۆ یان نغرو ده بن.

ئهم کوێر بوونه له به رانه ر پاستیدا ململانییه که هه ر ده بیته هه بیته، چونکه ئه گه ر خودی ململانییه که دروست نه بیته ناگاته ئاستی به رز، ئه وکات ئازادی مرو فیه کان ده رنا که ویت، خوای گه وره ش مرو فی ئازاد کردووه له هه لێ زاردنی ئیمان و کوفردا، به لām ده بیته به ر پر سياریتی هه لێ گریت له کو تایی دا.

پاشان گێرانه وه ی له چه ندین سو ره تدا به هۆکاری ئه وه ی هه موو دیمه ن و گو شه نیگا و لایه نه کانی ژیا نی تیدا به رجه سته ببیت، چ له بواری بانگه واز و چینه یه تی و سه ری پچی و کوفر و رو ودا وه سروو شتییه کان و به مو عجیزه بوونیان و سه رده م و کو مه لگه و خێزان و پاشان گفتو گو و ده مه ی ده می کان و... هتد.

بانگه وازی یه کتا په رستی چینه یه تی نا هیلێت

ئیسلا م دژی هه موو چینه یه تی و ده ره به گایه تی و جیا کارییه که له ناو خه لکی دا به گشتی خودی بانگه وازی ئیسلا می و کاری هه موو پیغه مبه ران ناسینی خوای گه وره یه به یه کتا په رستی له خوایه تی و په روهر دگاری تیدا و پاشان له په یام و مه نه هه جدا، له دوای ئه م بنه رته گرنگه به شه کانی تری بانگه واز جیا ده بیته وه که هه مووی گرێ درا وه به ته وحیده وه.

کاری هه زره تی نوو حیش ﷺ بنه رته ی بانگه وازه که ی خو اناسی و خوا په رستی بوو به یه کتا په رستی.

نوح عَلَيْهِ السَّلَام هه لېږدراو بووه به پيڅه مېهر، خواي گه وره ناگاداري کردووه که هوښداري بداته گه له که و ناگاداريان بکاته وه له هه له و چه وتييه کانيان که ده ستيان داوه تی، پاشان هاوبه ش بو خواي په روه ردگار دانه نين، خواي موته عال ده فهرمويت: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ٥١﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ٥٢﴾ هود

واته: به دنيايي نيمه نوح پيڅه مېهر عَلَيْهِ السَّلَام -مان نارد بو لای قهومه که ی خوی، که به که م پيڅه مېهر بوو خواي گه وره ناردی بو ناو بته پرستان، که پتي فهرموون: من ترسيڼه ريکي ناشکرام بو ټيوه له لايه ن خواي گه وره وه هاتوومه نه تانترسيڼم به سزای خواي گه وره نه گهر نيمانم پي نه هيڼن ٥١﴾ که هيچ که سيک نه په رستن له غه يري خواي گه وره به ټاک و تهنها خوا بپه رستن، نه گهر نيمان نه هيڼن و به رده وام بن له سهر شريک دانان بو خواي گه وره نه واه من له سزای پوژنيک نه ترسيڼم له سهرتان که سزاکه ی زور به ټيښ و نازاره که پوژي قيامته، ياخود پوژي زريان و توفانه که به ٥٢﴾

نه گهرچی هوښداري دراوه، به لام له گه ليشيدا چاره سهر هاتووه که به کتابه رستييه، پاشان زياتر دنيايان ده کاته وه و ده فهرمويت: ﴿قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ٥٣﴾ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ٥٤﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ٥٥﴾ إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ٥٦﴾ نوح

واته: نوح عَلَيْهِ السَّلَام فهرمووی: نه ی قهومی خوځ من ترسيڼه رو ناگادار که ره وه به کی ناشکرام بو ټيوه و نه تانترسيڼم به سزای خواي گه وره ٥٣﴾ ټيوه عياده تی خواي گه وره بکه ن به ټاک و تهنها و شريکي بو دامه نين، ته قواي خواي گه وره بکه ن و خوټان له تاوان و حهرام بپاريژن، گوپرياه لی من بکه ن له ههر شتيک که فهرمانتان پي نه که م نه واه خواي گه وره له تاوانه کانتان خوځ نه بي، له و تاوانه گه ورانه ی که کردوتانه که به هوپه وه پووبه پرووی سزای خواي گه وره نه بڼه وه نه گهر نيمان نه هيڼن ٥٤﴾ نه گهر نيمان بيڼن سهره پرای نه وه ی خواي گه وره له تاوانه کانتان خوځ نه بي و ماوه شتان بو دريژ نه کاته وه بو کاتيکي زياتر سهر زهوی ناوه دان بکه نه وه، نه گهر له سهر کوفره که تان به رده وام بن نه و نه جه له ی که خواي گه وره بو ی داناون دوانا که ویت، نه گهر ټيوه نه مه نه زانن نيمان بيڼن تا خواي گه وره سزاتان نه دات ٥٥﴾

ليړه دا خوځه زلزانی و لوتبه رزی کافران دهرده که ویت، هه ميشه له وه لامدا ده لين: ناخر تو چيت مروفتيکي وه کو نيمه ی، نينجا به هوکاري مروفت بوونی پيڅه مېهران ده لين تو بو به ناوی

خواوه قسه ده کهیت، له کاتیک دا خوی پهره ردگار نه و مافه ی داوه که بو خه لکی په یامی خوا پروون بکه نه وه، نه ک به ناوی خواوه قسه بکه، نه مه ش سهرتیکدانی کافرانه بو نه وهی که س شوی بانه وازه که نه که ویت، به بچوک ته ماشای ده که و داوا ده که نه که گهر خوا که سی بناردایه نه واپاوانی ده و له مه مند و ده سه لاتداری ده نارد له کاتیک دا بانه وازی خوی له که ل ده سه لاتداراندا یه کانگیر نییه، چونکه ده سه لات و فهرانپه وایی ههر بو پهره ردگار، لیرو هه چینایه تییه که جوانتر ده رده که ویت و داوای بهرپرس و پیاوانی خاوه ده سه لات و بهرزه و هندچییه کان له ناویاندا قوت ده بنه وه و ده لین شوی خه لکی هه ژار و لات و پوت بکه وین که هیچ پاره و سه روه و سامان و ده سه لاتیکان نییه و له کاتیکدا خاوه نی هیچ بهرپرساریتی و پاپوچوونیک نین، واپه ی ده بهین تو درو ده کهیت، خوی گه وره ده فهرموت: ﴿فَقَالَ أَلَمْأَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا تَرَكُوا إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا تَرَكُوا أَتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِادِّئِ الرَّأْيِ وَمَا نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَتُّظُّكُمْ كَذِبِينَ﴾ هود

واته: ده سه لاتداره کافرو بیباوه په کان له قهومی نوح علیه السلام وتیان: نه ی نوح توش ته نها مروفتیکی وه کو تیمهیت و نابین هیچ جیاواز بیت له تیمه، نابین هیچ که سیک شوی تو که وتبی له ده سه لاتداران و پیاوماقوولان و گه وره کان ته نها فه قیرو هه ژاران نه بی که ته نها بوچوونیک ساده یان هه یه و یه کسه شویت که وتوون به بن بیرکرده وه، نابین تیوه هیچ فهلکتان به سه ر تیمه وه هه بی له شتی دنیا پیدا به لکو گومان نه بهین که تیوه دروزن بن.

لیرو دا یه کهم تاوان که ده دریته په نای پیغه مبه ران به دروزنی هه ژمار ده که، پاشان که پروونی ده کاته وه بویان، له رابردو وودا دروتان لی نه دیووم، خوی پهره ردگار له ناو خوتاندا که سیک هه لبرادووه نه وه ش بو خوی پریزیکه له تیوه ی ناوه، من نه وهی له سه رمه پیتان رابگه یه نم په یامی خویه و من تیردراوی نه و پهره ردگارم بو لاتان سهیره که من باش ده ناسن له خوتانم و ساله هایه له ناو تیوه دا ده ژیم که چی پروام پی ناکه، هوکاری هاتنی پیغه مبه ران له ناو که له کانیا ندا زیاتر بو پروونکرده وه و تیکه یشتنی خه لکه که یه، نه م هوکاره ش په حمه تی خویه، خوی گه وره ده فهرموت: ﴿قَالَ أَلَمْأَلُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرُكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ قَالَ يَقَوْمُ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣﴾ أَتُبْلِغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَوْعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥﴾ الأعراف

واته: ده سه لاتدارو ناودارو سه رکرده کان له قهومی نوح علیه السلام وتیان: نه ی نوح کاتیک که تو بانگی خه لکه که نه که ی که به تاک و ته نها خوی گه وره بهرستن تیمه تو نه بین له

گومراییه کی زۆر ئاشکرادایت و له پێگای حەق لاتداوه ﴿نُوحِيشَ عَلَيْهِ السَّلَامُ﴾ فەرمووی: ئەو قەومە کەم من هیچ گومرا نەبوومە و له پێگای راست دەرنەچوومە، بەڵکو نێردراو و پێغەمبەرێکم لەلایەن پەرورەدگاری هەموو جیهانەوه بۆ لای ئێوە نێردراوم تا بانگتان بکەم بۆ یە کخوابە رستی ﴿يَا نُوْحُ﴾ پەيامی پەرورەدگارتان پێ ئەگەیهنم و بەدڵسۆزییەوه ئامۆژگاریتان ئەکەم، هەندێک شت هەیه کە لەلایەن خوای گەورەوه من ئەیزانم کە خوای گەورە هەوایی بە من داوه له پێگای وه حیهیهوه کە ئێوه نایزانن ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾ ئایا پێتان سەیره یان بەدرۆی ئەزانن کە زیکرێک له پەرورەدگارتانەوه، واتە: وه حیهیه کە لەلایەن خوای گەورەتانهوه بێت بۆ سەر پیاویک له خۆتان کە نووحه کە خۆتان ئەیناسن بۆ ئەوهی کە ئاگادارتان بکاتەوه لهو خراپەکاری و گومرایی و شیرکەیی کە تیایدان، بەڵکو تەقوای خوای گەورە بکەن و بەهۆی ئیمان هێنان و تەقواوه خوای گەورە رەحمتان پێ بکات ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ﴾

کاتیک سووربوونی نوح ﴿يَا نُوْحُ﴾ دەبینن لەسەر بانگەوازه کە ی دەیانەویت هەرچۆن بوو ئەو خەڵکە کە شۆینی پەيامه کە ی کەوتبوو لێی دوربخەنەوه، یان بە پێچەوانەوه پێغەمبەرانی شۆرشێ یە کتاپە رستی دەگیرن و هەرچی بێ ئەفکار و بێ پەیکەر هەیه لەناوی دەبن، خوای گەورە لەسەر زاری نوح ﴿يَا نُوْحُ﴾ دەفەرموێت: ﴿وَيَقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدٍ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّهُمْ مُلَقَوْنَ رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرْسَلْتُكُمْ قَوْمًا يَحْمِلُونَ﴾ وَيَقَوْمِ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿هُد﴾

واتە: ئەو قەومی خۆم کاتیک کە من ئەلێم موسڵمان بن لەبەرانبەر ئەمە داوای پارەتان لێ ناکەم و بۆ ئەوهم نیه کە سەرۆت و سامانتان ببەم، بەڵکو پاداشتی من تەنها لای خوای گەورەیه، من ناچم لەسەر داوای ئێوه باوەرداران دەربکەم و دووربخەمەوه کە فەقیر و هەژارن، ئەوان ئەگەن بە خوای خۆیان و پاداشتیان ئەداتەوه لەسەر ئیمان هێنانیان، بەلام من ئێوه ئەبینم کەسانێکی زۆر نەزان و نەفامن کاتیک داوا ئەکەن کە ئەو فەقیر و هەژارە موسڵمانانە دووربخەمەوه ﴿يَا نُوْحُ﴾ ئەو قەومی خۆم ئەگەر من ئەو فەقیر و هەژارە موسڵمانانە دەربکەم و دووریاخبەمەوه خوای گەورە سزام ئەدات، ئەو کاتە کێ هەیه من بپاریزی لێ سزای خوای گەورە؟ ئەو بۆ بیر ناکەنەوه ﴿هُد﴾

له داوای ئەوه پێیان دەلێت: ئەوانە ی شۆین کەوتووی پەيامی خوان داوای پارە و پلەو پایە نەکەوتوون، بەڵکو داوای پاداشت لەخوا دەکەن و دەفەرموێت: ﴿وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ

اللَّهُ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدِرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ
أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٦﴾ هود

واته: من هه رگیز به ئیوهه نه وتوووه که خه زینه کانی پرزق و پرۆزی خوای گه وره به دهه ست
منه، یان من زانیاری غه یب نه زانم، یان من فریشته م، به و که سه فه قیرو هه ژاره موسلمانانه م
نه وتوووه خوای گه وره خیریان پئ نابه خشئ و پاداشتیان ناداته وه که ئیوه به که میان نه زانن و
سووکایه تیان پئ نه که ن، واته: خوای گه وره تووشی خیری کردوون به وهی ئیمانیان هیئاوه، خوای
گه وره خوئی زانتره چی له دئی نه واندایه له ئیمان و دلسۆزی و راستگوئی، نه گهر من نه وان
دوو ربخه مه وه به راستی من که سیکی سته مکارم، یان نه گهر من بلیم خوا خیر به وان نابه خشئ
و به ئیوهی نه به خشئ که سیکی سته مکارم.

ئه وه تا ئیسلام له سه ره تای مرو فایه تی نه ک هاتنی په یامی پیغه مبه ر محمه د صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ کاری
بو نه هیشتنی چینه یه تی کرد.

چونکه سیمای ده وه له مند و ده ست پرۆیشتوووه کان هیچی جیاوازتر نییه له سیما و شیوهی
هه ژاران، ئیتر لیروه وه ململانی سخته ده ست پنده کات و خوڤاگری و برسیتی و تینویتی و
قسه ی سووک و تانه و ته شه ر له لایه ن کافر و بی باوه ره کانه وه نه نجام ده دریت، خوڤاگری و
به هیزی ئیماندار لیروه ده ست پی ده کات که هه روه کو له به رانه ر هه زره تی نوح عَلَیْهِ السَّلَام
نه نجامیان دا و به گالته و تانه و ته شه ر دژی وه ستانه وه.

به وشه ی شیت بوو یان جنۆکه دهستی لئ وه شانده نوژه دیان ده کرد و خوای موته عال
ده فه رموویت: ﴿إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جَنَّةٌ فَرَّيْصُوا بِهِ﴾ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٧﴾ المؤمنون

واته: نه یانوت ئه مه هیچ شتیک نییه ته نها پیاویکه و شیت بووه و نازانی چی نه لئ، چاوه ری
بن تا ماوه یه کی تر کاره که ی ده رته که ویت و بو تان ده رته که وئ که ئه مه شته، یاخود چاوه ری
بن تا ده مریت و له کو تان ده بیته وه.

ئینجا هه ره شه ی به رد باران کردنی لیکراو خوای په روه ردگار ده فه رموویت: ﴿قَالُوا لَیْن لَّمْ تَنْتَهِ
یَنْفُوحْ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ﴾ الشعراء

واته: وتیان: ئه ی نوح نه گهر واز نه هینی له بانگه واز کردمان بو ئه م ئایینه تازه یه نه وه
به رد بارانت نه که یین.

له دواييدا هيچ چاري نه ما و دهستی بلند کرد بۆلای پهروهردگاری سکا لای خوی
پهروهردگار تۆمار کرد له سهريان خوی گهوره دهفهرمويت: ﴿قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ﴾ فَأَفْتَحَ
بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتَحَا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٨﴾ الشعراء

واته: نوح عَلَيْهِ السَّلَام فهرمووی: ئەه ی پهروهردگارم بهراستی قهومه کهم به درۆیانزانیم و
وه لāmیان نه دامه وه ﴿١٣٨﴾ جیاوازی و جیاکاری و بریارێک بده له نیتوان من و ئەواندا تا ده رکهوی
کیمان له سه ره قین و کیمان له سه ر باتلین، خۆم و ئەو باوه پدارانه ی له گه لمدان پرگارمان بکه
و ئەوان له ناو ببه ﴿١٣٨﴾

پاشان ده که وتنه شوینی و هاواریان لی ده کرد شیتته شیتته نوح شیتته! خوی گهوره ئەو
دیمه نه مان بۆ ده گوازیتته وه له قورئاندا ده فهرمويت: ﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا
وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ﴾ القمر

واته: له پیش ئەمانیشدا قهومی نووحیش، نوح پیغه مبهریان به درۆ زانی و ئیمانیا ن پێی
نه هیتنا و تیان نووح شیت بووه، به رهه لستیان کرد به جوړه ها به رهه لستی کردن و هه ره شه
لیکردن و ئازاردان.

ئهمه ش هه روا ئاسان نییه ته مه تیک زۆری له نیتوانیادا به سه ر برد که به پرۆژمیری ئەوان
٩٥٠ سال ته نها پیغه مبه ریا ته ی له ناویاندا کرد و بانگهوازی ده کردن، خوی موته عال ده فهرمويت:
﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ﴾
﴿١١﴾ العنكبوت

واته: به دلنیایی تيمه نووحمان بۆ لای قهومه که ی نارد، هه زار سال په نجا کهم له ناویان
مایه وه ده عوه و بانگهوازی ئە کرد به شه و پرۆژو نهیته و ئاشکراو تاک و کۆمه ل، دوا ی ئە وه ی
که باوه ریان نه هیتنا زریانه که هات و خوی گهوره بر دیانیه وه و له ناوی بردن ئەوان سته میان له
خۆیان کرد به وه ی که ئیمانیا ن نه هیتنا.

له دوا ی ته مه تیک له بانگهواز ئەوان وه کو مندال په نجه یان ده خنی به گویتاندا بۆ ئە وه ی
گو ی بیستی وته کانی نه بن، ئازاری خۆی و ئیماندرایانیا ن ئە دا خوی گهوره له قورئان دا
دیمه نه که مان بۆ باس ده کات و ده فهرمويت:

وَإِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ١ قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ٢ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا أَمْرَهُ ٣ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخَوِّجْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ٤ إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ٥ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ٦ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَايَ إِلَّا فِرَارًا ٧ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصْوَعًا ٨ أَصْبَعُهُمْ فِي أَعَانِهِمْ ٩ وَأَشْتَغَفُوا عَنِّيَابَهُمْ وَأَصْرُوا ١٠ وَأَسْتَكْبَرُوا ١١ أَسْتَكْبَرُوا ١٢ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جَهَارًا ١٣ ثُمَّ إِنِّي أَغْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ١٤ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ١٥ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ١٦ وَيُمِيدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ١٧ مَا لَكُمْ لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ١٨ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ١٩ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا ٢٠ وَجَعَلَ اللَّيْلَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا ٢١ وَاللَّهُ أَتَبَّكُمْ ٢٢ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ٢٣ ثُمَّ يُعِيدْكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجْكُمْ إِخْرَاجًا ٢٤ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ بِسَاطًا ٢٥ لِيَتَسَلَّكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ٢٦ قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالَهُ وَوَلَدَهُ إِلَّا خَسَارًا ٢٧ وَمَكْرُوهًا مَكْرًا ٢٨ كَبَارًا ٢٩ وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ٣٠ وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ٣١ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ٣٢ مِمَّا خَطَبْتَهُمْ أَغْرُقُوا فَأَدْخَلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا ٣٣ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ٣٤ إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ٣٥ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَلَدَيْ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ٣٦ نوح

واته: به دنیای بی ثیمه نوح علیه السلام - مان نارد بو لای نه ته وه که ی فهرموو تو ناگاداری قه و مه که ت بکه ره وه و بیان ترسینه، پیش نه وه ی سزایه کی به تیش و نا زاریان بو بیت له لایه ن خوی گه وره وه و سزایان بدات وه کو توفان و زریانه که، یا خود به سزای ناگر نوح علیه السلام فهرمووی: نه ی قه و می خووم من ترسینه رو ناگادار که ره وه یه کی نا شکر ام بو تیوه و نه تان ترسینم به سزای خوی گه وره تیوه عیباده تی خوی گه وره بکه ن به تاک و ته نها و شهریکی بو دامه نین، ته قوای خوی گه وره بکه ن و خو تان له تاوان و حهرام بپاریزن، گو پرایه لی من بکه ن له ههر شتیک که فهرمانتان پی نه که م نه و خوی گه وره له تاوانه کانتان خوش نه بی، له و تاوانه گه ورانه ی که کردوتانه که به هو یه وه پرو به پرو ی سزای خوی گه وره نه بنه وه نه گهر نیمان نه هینن نه گهر نیمان بینن سهره رای نه وه ی خوی گه وره له تاوانه کانتان خوش نه بی و ماوه شتان بو دریز نه کاته وه بو کاتیکی زیاتر سهر زهوی ناوه دان بکه نه وه، نه گهر له سهر کوفره که تان به رده و ام بن نه و نه جه له ی که خوی گه وره بوی داناون دوانا که ویت، نه گهر تیوه نه مه نه زانن نیمان بینن تا خوی گه وره

سزاتان نه دات ﴿١﴾ نووخ عَمَّا لَكُمْ فهرمووی: ئە ی پەرورەدگار من بانگەوازی قەومەکی خۆم کرد بۆ ئیمان هێنان بەتۆ بە شەو و بە ڕۆژ بە بەردەوامی ﴿٢﴾ بەلام بانگەوازی من هیچ شتیکی بۆ ئەوان زیاد نەکرد تەنھا دوورکەوتنەوهو پاکردن نەبیت ﴿٣﴾ هەر کاتیک که من بانگیانم کردبێ بۆ ئەوهی که تۆ لێیان خۆش بیت، واتە: بۆ ئەوهی ئیمان بێنن که بەهۆی ئیمان و گوێرایەلی و عیبادەتەوه تۆ لێیان خۆشبی، ئەوان پەنجەکانیان ئەکرده گوێیانەوه بۆ ئەوهی قسە ی من نەبیستن، جلەکانیان ئەدا بە بان سەریانداو دەموچاویان دایەپۆشی بۆ ئەوهی نەمبین و قسە ی من نەبیستی و من نەیاناسمەوه بەردەوام بوون لەسەر کوفرو سەرپیچییان، خۆیان بەگەرە زانی لەوهی که حەق وەربرگرن خۆبەگەرە زانییەکی سەخت ﴿٤﴾ پاشان من بە ئاشکرا له نێوان خەڵکیدا دەعوەو بانگەوازم کردن ﴿٥﴾ پاشان دەعوەو بانگەوازهکم بۆ ئاشکرا کردن بە دەنگی بەرز، بە دەنگی بەرز بانگەوازم کردن بە نەینیش هەر بانگەوازم کردن له نێوان خۆم و خۆیاندا، واتە: یەک یەک چوومەتە مالیان و یەک یەک قسەم لەگەڵ کردوون و هەموو شتێوازیکم لەگەڵیاندا بەکارهێناوه بۆ ئەوهی که باوەر بێنن ﴿٦﴾ پێم وتن ئێوه داوای لێخۆشبوون له خوای گەرە بکەن لهو کوفرو تاوان و شیرکانە ی که پێشتر کردوتانە ئەبیین خوای گەرە زۆر لێخۆشبووه بۆ ئەو تاوانبارانە ی که داوای لێخۆشبوون له خوای گەرە دەکەن و لێیان خۆش ئەبێ ﴿٧﴾ خوای گەرە بارانتان بۆ ئەبارێتی بارانیکی زۆر یەک له دوا یەک بە لێزمەو بەخوێ ﴿٨﴾ هەر بەهۆی داوای لێخۆشبوون له خوای گەرە، خوای گەرە مأل و مالتان پێ ئەبەخشێ باخ و بیستانتان پێ ئەبەخشێ ئاو و کانی و پروواریشتان پێ ئەبەخشێ، هەموو نەعمەت و بەخششیکتان پێ ئەبەخشێ تەنھا ئێوه داوای لێخۆشبوون له خوای گەرە بکەن ﴿٩﴾ نووح عَمَّا لَكُمْ فهرمووی: ئەوه ئێوه چیتانە بۆ خوای گەرە بە گەرە نازانن، ئەوهەندە ی که خوای گەرە شایانی بە گەرە زانینە، بۆ بەتاک و تەنھا خوای گەرە ناپەرستن و گوێرایەلی ناکەن ئەوهەندە ی که خوای گەرە شایەنی بەتاک پەرستنە ﴿١٠﴾ له کاتیکدا خوای گەرە ئێوهی دروست کردووه له چەند قۆناغیکی جیاوازا: سەرەتا دڵۆپە ئاوێک بوونه، پاشان بوونه بە خوێنیکی مەییو، پاشان بوونه بە پارچە گۆشتیک، پاشان تەواو دروستبوونه، پاشان له دایک بوونه، ئینجا مندال بوونه، پاشان گەنج و پاشان پیری، ئەم هەموو قۆناغانە بەلگە یە لەسەر تاک و تەنهایی و تواناو دەسەلاتی خوای گەرە بۆ ئێوه تا که ی ئیمان ناهێنن ﴿١١﴾ ئایا نابینن که خوای گەرە حەوت ئاسمانی دروست کردووه چین لەسەر چین ئاسمان لەسەر ئاسمان و رایگرتووه ﴿١٢﴾ لەناو ئاسمانیشدا مانگی داناوه وەکو جوانی وایه بۆ ئاسمان، نوورو پرووناکییهو گەرمی تیا نییه، خۆریشی داناوه وەکو چرایەک که سەر زهوی پرووناک ئەکاتهوه و گەرمی و پرووناکی تیا یه ﴿١٣﴾ خوای گەرە ئێوه واتە ئادەمی له زهوی دروست

کردوو ۷ پاشان که مردن ئەتانگەرینتتەووە ناو زەوی لەناو گۆرەکاندا لە پوژی قیامەتیش دووبارە دەرتان ئەکاتەو لەناو زەوی ۸ خۆی گەورە زەوی بۆ پراختوون تا لەسەری بەرژەوهیندیە کانتان بەدەست بێنن ۹ تا پێگای فراوان بۆ خۆتان بکەنەووە بۆ بەرژەوهیندی خۆتان تیایدا هاتووچۆ بکەن ۱۰ نوح ﷺ فەرمووی: ئەی پەروەردگار ئەوان سەرپێچیان کردم و بە قەسەیان نەکردم خەڵکە کە شوێنی سەرکردەو دەسەلاتدارو دەولەمەندەکان کەوتن کە ئەمانە زۆری مāl و مندالیان هیچ شتێکی بۆ زیاد نەکردن تەنھا گومرایی و زەرەرمهیندی نەبن ۱۱ نەخشەو پیلان و فێلێکی زۆر گەورەیان دانا کە وایان نیشاندا ئەمان لەسەر حەق و هیدایەتن، خەڵکی نەزان و نەفامیان هاندا بۆ ئەوێ کە ئازاری نوح ﷺ بدەن و بیکوژن ۱۲ دەسەلاتدارو دەولەمەندو ناودارو گەورەکان بە خەڵکە ژێردەستەکیان وت: واز نەهێنن لە پەرستنی خواپە کانتان ئەو پێنج خواپە کە ئەیانپەرستن وازیان لێ مههینن و بەردەوام بن و دامەزراو بن لەسەر پەرستنیان و بە قەسە نوح نەکەن واز لە پەرستنی (وەدد و سواع و یەغووث و یەعوق و نەسر) مههینن ۱۳ نوح ﷺ فەرمووی: ئەی پەروەردگار دەسەلاتدارو گەورەکانیان، یاخود ئەم بتانە خەڵکیکی زۆریان گومرا کردوو خواپە ئەوێ کە زالم و ستەمکارو هاوبەش بپاردرە هیچ شتێکیان بۆ زیاد نەکە تەنھا گومرا بوون و زەرەرمەندی نەبن ۱۴ بەهۆی تاوانەکانیانەووە کە شەریک دانان بوو بۆ خۆی گەورە، خۆی گەورە نقوم و نغرووی ئاوی کردن لەناو ئەو ئاوەی کە تیایدا غەرق بوون راستەوخۆ خۆی گەورە لە فێنکی ئاوەکەو بەرەو گەرمی ئاگر بردیان، ئەمانیش هیچ پشتیوانێکیان نەبوو کە لە سزای خۆی گەورە بیانگەرینتتەووەو بیانپاریزی، کەسێک نەبوو کە فریایان بکەوێ و پزگاریان بکات ۱۵ دواي ئەوێ نوح ﷺ بێتومێد بوو خۆی گەورە وەحی بۆ نارد کە چیدی خەڵکی ئیمان ناهینن هەر ئەو چەند کەسە یە کە ئیمانیان هێناو، ئەمیش دوای کردو وتی: ئەی پەروەردگار لەسەر پرووی زەویدا هیچ کافرێک مههیلە ۱۶ نوح ﷺ فەرمووی: ئەی پەروەردگار ئەگەر واز لەمانە بێنیت و بمیننەووە ئەمانە خەڵکی گومرا ئەکەن و لە پێگای حەق لایان ئەدەن، خۆشیا ن هیچ منالیان نابن ئیلا دواتر منالەکانیان کە گەورە ئەبن زۆر فاجرو خراپەکارو کافر ئەبن و گوێرایە لێ تۆ ناکەن ۱۷ ئەمە دوای نووح ئەی پەروەردگار لە خۆم و لە دایک و باوکم خۆشە ئەویشی کە هاتۆتە مالی من بە ئیماندارێ خواپە لە هەرچی باوەرداری پیاو و ئاڤرەت هەیه لە هەر هەموویان خۆشە بە زیندوو و مردوووە، دوای بۆ هەموو باوەرداران کردوو هیچ شتێک بۆ زالم و موشریکان زیاد مەکە تەنھا بەهێلاک چوون و تیاچوون و زەرەرمهیندی دنیا و قیامەت نەبێت، دوایەکی هەموو هاوبەش بپاردرەو ستەمکارێک ئەگریتەووە تا پوژی قیامەت ۱۸

قوناغی دواى بانگه‌وازکردن و (طوفان)

دواى نه‌وه‌ی شه‌وو پوژ بانگه‌وازی کردن و بیری هه‌موو نیعمه‌ته‌کانی خسته‌نه‌وه، ناگاداری کردنه‌وه له‌ تۆله و سزای خواى موته‌عال و توپه‌ بوونی نه‌وان زیاتر و زیاتر خوانه‌ناسی و هاوبه‌ش دانان و کاری زشت و خراپیان نه‌نجام نه‌دا و پوژ به‌ پوژ خراپتر ده‌بوون.

نوح سکا‌لای لای په‌روه‌ردگار لی‌کردن، خواى گه‌وره وه‌لامی نووحی دایه‌وه که ده‌ست بکات به‌ دروستکردنی که‌شتیه‌ک که‌ خوی و ئیماندارانی پی‌ پرگار بکات.

ئینجا گه‌له‌که‌ی هاتن خویان د‌ل‌نیایان دا به‌ نووح عَلَيْهِ‌الْسَّلَام که‌ سزایان ده‌و‌یت، وتیان: نه‌گه‌ر راست ده‌که‌یت و نه‌م هه‌موو مونا‌قه‌شه‌و موجه‌ده‌له و ده‌مه ده‌می‌مان له‌گه‌ل ده‌که‌یت نه‌گه‌ر راستگو‌یت و راست ده‌که‌یت ئاده‌ی بزاین کامه‌یه سزای خوا‌که‌ت؟!

نوح فه‌رمو‌وی: دیا‌ره ئاموژکاری‌یه‌کانم بو‌ ئیوه هیچ سوودی نییه، خوتان سه‌ر‌لی‌شتی‌او و لوبه‌رزن هه‌رچه‌نده من راستگو و ئاموژکاری کاریکی باش بووم بو‌ ئیوه، خواى په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿قَالُوا يٰنُوحُ قَدْ جَدَلْنٰٓا فَاَكْثَرْتَ جِدْلَنَا قَاتِنَا بِمَا نَعِدُنَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝۳۱﴾ قَالَ اِنَّمَا يَأْتِيْكُمْ بِهٖ اللّٰهُ اِنْ شَاءَ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ۝۳۲ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِيْ اِنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيْدُ اَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝۳۳ اَمْ يَقُوْلُوْنَ اَفْتَرَيْنٰهُ فَعَلٰٓى اِجْرَامِيْ وَاَنَا بَرِيْءٌ مِّمَّا تُجْرِمُوْنَ ۝۳۴ وَاَوْحٰى اِلٰى نُوْحٍ اَنْهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ ءَامَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ۝۳۵ وَاَصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَاَوْحٰىنَا وَلَا تُخَاطِبُنِيْ فِي الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا اِنَّهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ۝۳۶ وَبَصِّنْهُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأْ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوْا مِنْهُ قَالَ اِنْ تَسْخَرُوْا مِنِّيْ فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُوْنَ ۝۳۷ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ مَنْ يَأْتِيْهِ عَذَابٌ يُخْزِيْهِ وَيَجْلُ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ۝۳۸﴾ هود

واته: وتیان: نه‌ی نووح عَلَيْهِ‌الْسَّلَام تو‌ زۆر ده‌مه‌قا‌لی و مشتوم‌رت له‌گه‌ل کردین و زۆر‌یشت وت، نه‌و هه‌ره‌شانه‌ی که‌ له‌ ئیمه‌ی نه‌که‌ی که‌ نه‌گه‌ر ئیمان نه‌ه‌یین خوا سزایان نه‌دات، با سزای خواى گه‌وره بی‌ت نه‌گه‌ر تو‌ له‌ راستگو‌یانی ۳۱ نووح عَلَيْهِ‌الْسَّلَام فه‌رمو‌وی: نه‌ی قه‌ومه‌که‌م سزا به‌ده‌ست من نییه‌و هه‌ر کاتیک خواى گه‌وره ویستی لی‌ بی‌ت ده‌بین‌ریت، به‌لام هه‌ر کاتیک خواى گه‌وره سزا بن‌یری ئیوه پرگارتان ناب‌ی له‌ سزای خواى گه‌وره و شو‌یتیک نییه‌ بو‌ی پا‌ بکه‌ن ۳۲ چه‌ندی‌ک من ئاموژگاری‌تان بکه‌م ئاموژکاری من بو‌ ئیوه سوودی نییه‌ له‌به‌ر نه‌وه‌ی حه‌ق وه‌رنا‌گرن و حه‌قه‌که‌ ئاشکرا‌یه، که‌ خواى گه‌وره بیه‌وی گوم‌راتان بکات که‌ ئیوه شایه‌نی هیدایه‌ت

نه بن و ریگای گومرای بگرنه به رههر نهو پهروهردگاری ئیوهیه و ههر بۆ لای نهویش
 نه گهرینهوه (ع) یاخود کافرانی مه ککه نه لێن: محهمهد صلی الله علیه و سلم نهام چیرۆک و به سه رهاتهی
 نووخی هه لبه ستووه، یاخود قورئانی هه لبه ستووه، ئه ی محهمهد صلی الله علیه و سلم پێیان بلێ: نه گه
 من شتیکم هه لبه ستبیت و له خۆمه وه بیلیم تاوانه که ی له سه رشانی خۆمه وه له سه ر ئیوه نه
 من به ریم له هه موو نهو درۆ هه لبه ست و تاوانانه ی که ئیوه نه نجامی نه ده ن (ع) دوا ی نوو
 په نجا سا ل ده عوه و بانگهواز خوا ی گه وه وه حی بۆ نوو ح نارد ئه ی نوو ح له مه وو و بیچ
 که سێک ئیمان نا هینێ له قه ومه که ت ته نها نه وانه نه بی که پیشتر ئیمانیا ن هینا وه بیته و نه به له
 ئیمان هینانیا ن، خه فته مه خو له کرده وه خرا په کا نی نه وان که ئیمان نا هین (ع) له سێ چاوی
 ئیمه و به په زامه ندی و پاراستنی ئیمه که شتیبه که دروست بکه به وه حی و نه یانی ئیمه
 دروستی بکه، پیت نه لێن چۆنی دروست بکه به و شیوازه به لام گفتوگۆم له گه که نه که و داوا ی
 پرزگار کردنی سه تمکارانم لێ مه که، نه وان پرزگار نابن و هه موویان نو قمی ئا ی نه بن (ع) نوو ح
 علیه السلام دهستی کرد به دروست کردنی که شتیبه که، ههر کۆمه لێک له سێ کۆمه که ی به لایدا
 تیه په رین گا لته یا ن پێ نه کردو نه یا نو ت: نوو ح تو پیشتر پیغه مبه ر بووی بووی به دار تاش؟!
 یاخود نه یا نو ت: له وشکا نی دا که شتی دروست نه که ی ئایا که شتی له وشکا نی دا نه روا ت؟

گا لته یا ن پێ نه کرد نوو حیش فه رمووی: نه گه ر نه مرۆ ئیوه گا لته یا ن پێ بکه ن، نه وه ئیمه ش
 سه به ینی له داها توو گا لته به ئیوه نه که ین کا تیک که نو قم نه بن له وشکا وه که دا (ع) نه و کا ته نه زا ن
 کێ سزا یه کی بۆ دیت که په سا و سه رشو ری ده کا ت له وشکا و دا تریش له روژی قیامه ندا
 سزا یه کی به رده وامی ده بی له نا و نا گری دۆزه خدا (ع)

جووری طوفان و لافاوه که ییگا که ی (٦٢)

نه و روودا وه ی که با سکا وه له قورئا ندا هه رو و دا وایکی سروو شتی ئاسایی نه بو وه، به لکو
 سزا ی خوا یی بو وه به لام له چوار چی وه ی یا سا کا نی و شتا، نه و طوفان و لافا وه نه و نه ده به هیزه
 .....
 (٦٢) (کولن و لسن) ده نووس: (پاسام) له کتیب (سنحاریب) له نهینه وا به شی تابلو کانی (گلگامش) ی
 دۆزیه وه، که با سی لافاوی نو حی کرده وه، (سمس) له موزه خانه ی به ریتانیا لیکۆ لینه وه یا ن له سه ر
 ده کا ت.

به پتی قسه کا نی (هور بیجر) نه ندا زیلا نی له مان ی رووداوی لافاوی نو ح به هۆی رووداویکی سروو شتی
 بو وه، نه و پتی وایه به هۆی مانگه وه روو شتی کاتی له زهوی نزیک که و تۆ ته وه، بروای وایه: (نه و لافا وه
 کیشوهری نه تلانی تس ژیر ناو خستو وه) به کیشوهری ون بوو ناسرا وه، وه بروای وایه: (٤٠٠ پ. ز)
 روویدا بیت. (الإنسان و قوان الخفیه لولسن/ل: ١٠٠-١٠٤) سهیر بکه.

که شوئنه وارناسان و ئهوانه ی لهو بواره دا کاریان کردوو ده لئین؛ تا ئه م ساته وهخته ی تئیدا ده ژین هاوشتیوه ی نه بووه، ههر ده بیت وایت وه کو خوی گه وره ده فره رمویت سزا و ئه شکه نه جه ی زالمانه.

پاشان زۆر پک له پافه کارانی قورئان به هه موو سه رزه وی پافه یان کردوو واتا ته واوی سه رزه وی گرتۆ ته وه، هه ندیک له که مینه ی موسلمانان له کۆن و نوێ دا ده لئین ته نها ئه و ناوچه یه ی گرتۆ ته وه که گه لی نوو حی تیدا ژیاون، خوی گه وره ده فره رمویت: ﴿وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذَيَّارًا﴾ نوح

واته: دوا ی ئه وه ی نوو ح عَلَيْهِ السَّلَام بئێ ئومید بوو خوی گه وره وه حی بۆ نارد که چیدی خه لکی ئیمان نا هئین ههر ئه و چه ند که سه یه که ئیمانیا ن هئناوه، ئه میش دوعای کردو وتی: ئه ی به روه ردگار له سه ر پرووی زه ویدا هیچ کافرێک مه هئێله.

لێ ره دا مه به ست هه موو سه رزه وی نییه، به لکو نێوانی دیجله و فوراته که طوفان و لافاوه که ئه وه نه ده به هئیز بووه هه ردوو پروواره که ی کشاندوو و کردویه تییه ده ریایه ک له ناوچه که دا، ئه مه ش زانست و جیۆلۆجیا راستی ئه مه یان سه مانددوو. چه ندین زانا و پسپۆر لهو بواره دا باسیان کردوو و دانیا ن پێدا ناوه نموونه ی یه که م که س باس ده که یان له وانه زانای به ناوبانگی به ریتانی (سێر لیونارد ول) له سا لی ۱۹۲۰ ها تۆ ته عێراق و پشکنینی کردوو له ناوچه کانی (تهل عه بیر) چه ندین شوئنه واری سه رده می چاخی به رئا یینی دۆزییه وه^(۱۳).

نووسه ر له سه ر ئه و رایه یه که ته نها ناوچه کانی دۆلی رافیده یان دا پروویداوه، هه روه ها بێجگه ناوچه کانی شارستانییه ته کانی عێراقی کۆن هیچ که س باسی ئه و پرووداوه ی نه کردوو ئه مه ش وه ده گه یه نیت ته نها له و ناوچه یه دا بووه، ئێرانی کۆن و هینه کان په تیا ن کردۆ ته وه که له وچه ی ئه واند لافا و طوفان پروویدا بیت، هه رچه نه ده راسته وخۆ به زه ندیق و درۆژن ناوبراون، و ماغان له کافر بوونیان نییه، به لām له بواری میژوودا راستیا ن کردوو. ئه م لافاوه ناوچه یه کی کجار زۆری داگیر کردوو له به شیکی زۆر له ولاتی ئه و ناوچانه ی دا پۆشیوو و فره مان به هزره تی نوو ح کراوه که که شتییه ک دروست بکات بۆ پاراستنی خۆی و که سووکاره که ی و بانداران به گشتی، که به گوێره ی وته ی زانایان پافه کاری قورئان ۸۰ که س یاخود ۸۰ خیزان یان. هه روه ها شوئنه وارناسان له ۷ تابلۆی خه تی بزما ری سو مه رییه کاندای باسی نوو ح ها توه وه که ی ئاژه ل و گیاندارانی ناوچه که ی رزگار کردوو، ئه م گیاندارانه بریتی نه بوون له شیر،

^(۱۳) ئه م زانیاریانه له کتیی (مع الأنبياء) ی (عفیف عبدالفتاح طیاره) باسی کردوو (کاوه هاو پاز)

یه تی به کوردی لاپه ره ۱۰۵.

زەرپافە، فېل، پلنگ، مەشك و...ھتە، بەلكو ئەو گياندارانە بىرىتى بوون لە گياندارە مالىيەكان و ئەوانەى كە پىداوۈستى ژيانى خەلكى ئەو سەردەمە بوون لە مەرۇمالات، ئەسپ، گوئدرېژ و پەلەوەرەكان واتا بەگشتى گياندارانى مالى، ئەوۋەشى دەلەتن گوايە كە ھەموو ئازەلان بوو ھىچ بەلكەى نىيە لەرووى لوژىك و ئەقلىشەوۋە پىگاي تىناچىت، كەوا شىر و ئاسك و پلنگ و مەرۋو مالات و پەلەوەرەكان بەگشتى لەگەل گورگ و سەگ و پشیلەدا تىكەل كرابىتن و لەكەشتىيەكدا پىكەوۋە بووۈيتن و ھەمووى بەسەلامەت پىزگارىان بووۈيت، لەگەل پرووداۋە پاستىيەكاندا ھىچ ناگونجىت و پاستى تىدانىيە.

پىش پروودانى طوفانەكە خۋاي پەرۋەردگار ئاگادارى ھەزرەتى نوۋحى كەردەوۋە كەكەشتىيەك دروست بكت، بەدلىيەيەوۋە بەئاراستەى خۋاي گەرە بوو كە ئەو كارەى كرد، چونكە يەكەم جارە كە داھىتانى گەرە ئەنجام بەرېت لەناو مەرۇفایەتیدا، ديارە كاتىك نوۋح دەپىزا لەكەشتىيەكەدا كارى دەكرد لەگەل ھاۋكارەكانى، ملھور و بىباۋەر و موشرىكەكان گالتهيان پىدەكردن، داخو كەشتىيەكى ئاۋا گەرەى بۇچىيە لەو ناۋچەيەدا كە تەنھا پرووبارە، و پىۋىستى بەو كەشتىيە گەرەيە نىيە كە ئاۋا ھەموو خۇيان پىتوۋە سەرقال كەردوۋە! ديارە لەدۋاي تەۋاۋ بوونى خۋاي پەرۋەردگار ناۋىشانى دايە نوۋح كە لەبەر چال و چۆلى دۆلەكانەوۋە ئاۋ ھەلدەقوۋلېت ۋەكو ئەۋەى ئاۋەكە بكوۈيت، سەرەتا لەناو خاك و دۆل و چىاكانەوۋە ئاۋى خۋى دەپزىنئىتە سەرزەۋى و پاشان لە ئاسمانەوۋە، ئەمەش سزاۋ توپەيى خۋاي پەرۋەردگارە بۇ بەندە سەرەكەشەكانى كە لە پىگاي پاست لاياندوۋە.

خۋاي پەرۋەردگار دەفەرموۈيت: ﴿وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكَلَّمَا مَرْ عَلَى مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَسَوْفَ نَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَجِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٢٦﴾ حَتَّى إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا أَحْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ ءَامَنَ وَمَا ءَامَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٢٧﴾﴾ وَقَالَ أَرْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ حَجْرُهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾ وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نوحُ أَبْنَاهُ وَكَانَ فِي مَعْرِلِ يَبْنَى أَرْكَبَ مَعَنَا وَلَا تَكُن مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٩﴾﴾ هود

ۋاتە: گالتهيان پى ئەكرد نوۋحىش فەرموۋى: ئەگەر ئەمرو ئىۋە گالتهمان پى بكەن ئەۋە ئىمەش سبەينى لە داھاتوو گالته بە ئىۋە ئەكەين كاتىك كە لەناو ئاۋەكەدا نوقم ئەبن ﴿٢٥﴾ ئەو كاتە ئەزانن كى سزايەكى بۇ دىت كە پىسۋا و سەرشۋرى دەكات لە دونيا، دواترىش لە پۇژى قىامەتدا سزايەكى بەردەوامى دەبن لەناو ئاگرى دۆزەخدا ﴿٢٦﴾ تا فەرمانى ئىمە ھات و سەر زەۋى

هه مووی ئاوی لێ هه لقوو لا، ته نانه تهنووری نان کردن هه مووی ئاوی لێوه هه لته قوولا، وتمان: ئه ی نووح له هه موو ئاژهل و بالنده و گیانله به رو دانه و لته یه که جوتیک نێرو مێ هه لگره بۆ ناو که شتییه که، که سوکاری خۆتیش بخهره ناو که شتییه که، که سوکار مه به ست موسلمانان و مال و مندالی، ته نه ا ئه وه ی که پیشتر بریار درابن که ئه وانه ئه بن غه رق بن که کافران و له بنه ماله ی خۆشی خیزانه که ی و کوپکی باوه پدارانیش هه مووی بخهره ناو که شتییه که وه، ته نه ا که سانیکی کهم له که لیدا ئیمانیا ن هینا که و تراوه لای زۆریه که ی هه شتا که س بوون ﴿نوح فهرمووی: به ناوی خوا ی که و ره وه سه ر بکه ونه ناو که شتییه که، به ناوی خوا ی که و ره وه که شتییه که ئه پروات، به ناوی خوا ی که و ره شه وه له نگه ر ئه گرئ و ئه وه ستیته وه به پراستی په ره و ردگارم زۆر لیخۆشبووه بۆ تاوانه کان، زۆر به په حم و به زه ییه به وه ی که ئه م کۆمه له خه لکه ی پژار کرد، کاتیک که که شتییه که له ناو ئاوه که دا ئه رویشته شه پۆلی ئاوه که وه کو شاخ ئه یدا به سه ریا ندا ﴿نوح حیش عَزَّوَالَتْکَ بانگی له یه کیک له کوره کانی کرد که کافر بوو، دوور بوو له نووح وه ئه ی کوپری خۆم باوه ر بینه و له که لماندا سه ر بکه وه، له که ل کافران و بن باوه پاندا مه به ئه وانه ی له ده ره وه ی که شتییه که ن و نوقمی ئاوه که ده بن ﴿

پاشان هه ر له و سه ته وه ختی روودانی لافاوه که دا خیانه تی خیزانی ده رده که ویت، لیره دا خیانه ت به واتای نامووس نییه به لکو به واتای شاردنه وه ی بیروباوه ری خیزانه که ی که خۆی به ئیماندار و شوینکه و تووی نووح له قه له م ده دا، به لام درۆی کرد، و اتا خیانه تی لیکردووه و برۆی به ر ی بازو بیروباوه ر که ی نه بووه، ئه مه ش ته نه ا له نووح پروینه داوه، به لکو به سه ر پیغه مبه ری تریشدا ها تووه وه کو هه زه ره تی لووط سه لامی خوا له هه موو پیغه مبه ران بیت.

خوای که و ره ده فه رمویت: ﴿صَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا أَمْرَاتٌ نُّوحٍ وَأَمْرَاتٌ لُّوطٍ کَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِیَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّٰخِلِينَ ﴿ التحريم

واته: خوای که و ره نموونه ی کافران دینیتته وه به خیزانه که ی نووح و خیزانه که ی لووط سه لامی خوا ی که و ره له هه ردو وکیان بیت که ئه مانه خیزانی دوو به نده ی چاکی ئیمه و دوو پیغه مبه ری خوا ی که و ره بوون که نووح و لووط بوون، به لام خیانه تیان له مێرده کانیان کرد. خیانه ته که له دیندا بووه، واته: له سه ر ئایینی پیاوه کانیان نه بوونه نه که خیانه تی نامووس و به دره وشتی بیت، له به ر ئه وه ی خوا ی که و ره له به ر ریزو حورمه تیان سه رجه م پیغه مبه رانی پاراستووه که خیزانه کانیان که سیان داوین پیس نه بوونه، به لام خیانه ته که ئه وه بووه خیزانی نووح به نووحی ئه وت ئه م پیاوه ی من شیت بووه و تیکچوووه، که سیک موسلمان بوایه سه مکارانی لێ ناگادار

ده کردنه وه، خیزانی لوو طیش کاتیک که میوانیان بهاتایه نه پړویی قهومه که ی ناگادار نه کرده وه که میواغان هاتوو وهرن ده ستریز ی بکه نه سهریان، نه م دوو ئافره ته که خیزانی دوو پیغه مبه ریش بوون به لام له بهر نه وه ی خو یان کافر بوون و موسلمان نه بوون، نه و په یوهیندییه ی له گه ل مژده کانیاندا هه ییوو هیچ سوودیک ی پی نه گه یانندن له سزای خوی گه وره، پتیا و ترا؛ له گه ل نه وانه ی که نه چنه ناو ئاگری دوزه خه وه ئیوه ش له گه ل هه موو کافران بچنه ئاگری دوزه خه وه.

له دوی خیانه تی خیزانی، کوره که ی ده که وپته گومانه وه چونکه له گوشه یه ک له نزیک که شتییه که دا وه ستاوه و سهرناکه ویت، دایکی سهرنه که و توو و باو کیشی بانگی ده کات کوپم سهرکه وه با له گه ل کافراندا نغروی نه و طوفان و لافاوه نه بیت، که چی کوره که ی بریاری هه له هه لده بژیت و بو پازیکردنی دایکی شاخ هه لده بژیت، وا ده زانیت سزای خوی گه وره ناگاته سهرلوتکه شاخه که، نه مه سزاو توله یه نه ک حاله تیکی سرووشتی.^{۶۴}

خوی گه وره ده فهرمویت: ﴿وَهُی تَجْرِی بَیْنَهُمْ فِی مَوْجٍ کَآلِجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحَ ابْنَهُ وَكَانَ فِی مَعْزِلٍ یَبْنَیْ اَرْکَبَ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْکَافِرِیْنَ ۝۱۱۱ قَالَ سَاوِیْ اِلٰی جَبَلٍ یَّغْصُنِیْ مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَا عَاصِمَ الْیَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَّحِمَ وَحَالَ بَیْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِیْنَ ۝۱۱۲﴾ هود

واته: نوو حیش عَیْبَالَسَ بانگی له یه کیک له کوره کانی کرد که کافر بوو، دوور بوو له نوو حه وه نه ی کوپی خوم باوه پ بینه و له گه لماندا سهر بکه وه، له گه ل کافران و بی باوه راندا مبه نه وانه ی له دهره وه ی که شتییه که ن و نو قمی ئاوه که دهن ۱۱۱ وتی: نه ی باوکه نه پرمه سهر یه کیک له و شاخانه نه مپاریزی له لافاوه که و ئاوم پی ناگات، نوو ح عَیْبَالَسَ فهرمووی: نه ی کوپی خوم نه مپو هیچ پارزهریک نییه له فهرمان و سزای خوا، نه مه سزای خوی گه وره یه مه گهر که سیک خوی گه وره خوی په حمی پی بکات، شه پۆلی دهریا که بووه پیرگر له ئیوان هه ردووکیانداو لیک جیا کردنه وه کوره که ی نوو حیش یه کیک بوو له وانه ی که له ناو ئاوه که دا غهرق بوون ۱۱۲

سزا خوییه که بهرده وام بوو زیاتر ده بوو ئاو له ئاسمانه وه دهر ژایه سهر زه وی، له ژرر خاکه وه سهرده که وته سهرزه وی، دۆلی پافیده ی و چوارده وری به لافا و داپوشرابوو، ئاراسته ی باو بو ران پیچه وانه بووییه وه، که شتی نوو حیش به و ئاراسته یه دهر وشت که خوی گه وره ده یویست تا له

-----
(۶۴) کوره که ی نوح ناوی به که نعان هاتوو.

چای به‌ری جودی له‌نگه‌ری گرت، خوی په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموئیت: ﴿وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَسْمَأْ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٠١﴾﴾ هود

واته: پاشان خوی گه‌وره که کافران و بی‌باوه‌رانی له‌ناو‌برد فه‌رمانی کرد به زه‌ویه که نه‌ی زه‌وی ئاوی خۆت قوت بده، نه‌ی ئاسمان به‌سه باران مه‌بارینه و با بې‌رېته‌وه، ئاوه‌که ورده ورده که‌می کرد تا سه‌ر زه‌وی وشک بوو فه‌رمانی خوی گه‌وره جیبه‌جی بوو که کافرانی هه‌موو له‌ناو بردو دوا‌ی برین، که‌شتیه‌که‌ش له‌نگه‌ری گرت له‌سه‌ر شاخی (جودی) وترا: که‌سانی زالم و کافرو بی‌باوه‌ر هه‌ر دووربن له‌پاراستن و په‌حمه‌تی خوی گه‌وره.

پاشا هتوربوونه‌وه‌ی طوفان و لافاوه‌که نوح ع‌ی‌ه‌س‌ه‌ل له‌شێوه‌ی زانیاری و پرسیار و تیگه‌یشتن، سۆزیک له‌دلییه‌وه پرسیار کرد خواجه خۆ کوپه‌که‌م له‌نه‌وه‌ی منه؟ خوی گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: ﴿وَنَادَىٰ نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِن أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٢﴾﴾ هود

واته: نوح ع‌ی‌ه‌س‌ه‌ل بانگی له‌په‌روه‌ردگاری کرد وتی: نه‌ی په‌روه‌ردگار کوپه‌که‌ی منیش که‌سوکاری من بوو، به‌ئینی تۆش حه‌قه که وتت که‌سوکار تۆ پارێزم تۆ له‌هه‌موو حاکمه‌کان دادوه‌رتی.

خوی گه‌وره وه‌لامی نه‌داته‌وه و ده‌فه‌رموئیت: ﴿قَالَ يٰ نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعْطِكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٣﴾﴾ هود

واته: خوی گه‌وره فه‌رمووی: نه‌ی نوح با کوپه‌ی تۆیش بێت به‌که‌سوکاری تۆ نا‌ژمێردریت، له‌به‌رئه‌وه‌ی کافر بووه‌و موسلمانان که‌سوکاری تۆن و من به‌ئینم دا که‌سوکاره موسلمانه‌کان تۆ پرگار بکه‌م نه‌ک کافران، ئەم داوا‌کردنه‌که‌وه‌یه‌کی باش نییه که تۆ داوا له‌من نه‌که‌ی کوپه‌کی کافرت پرگار بکه‌م، تۆ داوا‌ی شتیک له‌من مه‌که که زانیاریت پێی نییه. من ئاموژگاریت نه‌که‌م و ئاگادارت نه‌که‌مه‌وه له‌نه‌زانه‌کان نه‌بیست، داوا‌ی شتیک نه‌که‌یت که له‌په‌زامه‌یندی خوی گه‌وره‌دا نه‌بیست.

له‌ململانی کوفر و ئیماندا خزمایه‌تی و نزیک و خوین هه‌یج نه‌خ (ئه‌رزش)ی نییه، به‌لکو ئیمان و خواناسی په‌له‌ی به‌رزه و له‌ئاستی ئیماندا خوینده‌وه بو هه‌موو په‌سه‌کان ده‌که‌ریت.

نوح ع‌ی‌ه‌س‌ه‌ل باش تیگه‌یشت و زانی خوی موته‌عال ناخی خوینده‌وته‌وه، بۆیه گه‌ردنکه‌چی نواند و خیرا ده‌سته‌به‌جی داوا‌ی په‌حمه‌ت و به‌زه‌یی خوی کرد، خوی گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: ﴿قَالَ

رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنَ مِنَ الْخَسِيرِينَ ﴿٥٧﴾
هود

واته: نووح ﷺ فهرمووی: ئەى پهروهردگار په نا ئەگرم به تۆ که داواى شتیکت لى بکه م که من زانیاریم پى نه بیټ، ئەگەر لیم خوښ نه بیټ و په حم و بهزه ییم پى نه که یت و تهو به م قبول نه که ی ئەوه من له زهره رهنه ندان ئەبم.

ئەوه ی له ناوچه ی بابل دا بوو له کۆمه لکه کانداهه مووی له ناوچوو، سه ره له نوو له داواى طوفان و لافاوه که خه لکی ههجره تیان بو کرد، چونکه به هوکاري ئەو لافاوه بووه ناوچه یه کی زور پر خیر و بهر ه که ت بو ئیمانداران، بو کافره کانیش له داواى له ناوچوونیان له قیامهت له سزا و ئازاردا ده ژین، خواى گه و ره ده فهرمویت: ﴿قِيلَ بَيْنُوحُ أَهْبِطْ بِسَلَمٍ مِّنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِّمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ هود

واته: خواى گه و ره فهرمووی: ئەى نووح ﷺ له که شتییه که دابهزه بو سه ره زه و ی به سه لامه تی و پارێزراوی له سزای تیمه، سه لام و بهر ه که تی خو م ئە پرژینم به سه ره ئیوه و ئەو ئومه تانه یشی که له نه و ی ئەو که سانه ن که له که شتییه که له گه لتان بوون، که سانیکی تر له نه و ی ئەمانه که دواتر کافر ئەبن له دونیادا تا کاتی دیاریکراوی خو یان ئە یان ژییین، به لام پاشان له پرژی قیامه تدا سزایه کی به ئیش و ئازار ئە یان گریته وه.

سه رچاوه ی ته ورات و ئینجیل بو باسی رابردوو

ئه سارا به گشتی به هه رسى مه زه به که ی کاتۆلیک و ئۆرتۆدۆکس و پروتستانت، پێیان وایه پروداوی ئاده م و حه و و مندا له کانی تا نووح ﷺ هه یچی پروداوی راستی نییه، به لکو پێیان وایه سیمبوله و ته نها بو ئەوه یه مرو ف له ژیا نی ئەم سیمبولانه برون که چۆن ژیا نیان به شیوه یه کی فه نتازیایی بردۆته سه ره هه ره به فه نتازیا و ئەفسانه ته ماشای ده که ن.

به هه یچ شیوه یه ک نه ئاده م به پىغه مبه ره ده زانن نه نووح و نه ئیبراهیمیش، لای ئەوان ۱۲ پىغه مبه ری بچووک هه یه له گه ل چه ند پىغه مبه ریکی گه و ره، له داواى ها تنى عیسا ی کو ری مه ریهم، ئیتر هه یچ پىغه مبه ری ک نه ها تووه، هه لبه ت ئەمه زیاتر له ناو پروتستانتیه ریفۆرمیه کانی که نیسه ی ئەلما نی بلّاوه، به لام له که نیسه ی کاتۆلیک بروایان بهرده وام به ها تنى پىغه مبه ره، به لام پىغه مبه ران لای ئەوان وه کو که سیکی ئاسایی دیندار ته ماشا ده کریت، هه یچ زیاده و پله و پایه ی ئەوتوی نییه، ده شیت پاپا گه و ره تر بیټ له پىغه مبه ران به گشتی!

ئۆرتۆدۆکس برۆای به پێغه‌مبەر نییه و لای ئەوان (سەنتا) ھەیه و قیمەتی (سەنتا) که واتای پیرۆزی ئەدات زۆر له پێغه‌مبەران به‌هێزترن، بۆ نموونه پۆلس، پاولۆ، میکا، یونس، یوحنا و... هتد زۆر له پێغه‌مبەران به‌پزێرتن، ئەو ١٢ (هەواری) یه یاخود قوتابییهی عیسا ﷺ له پێغه‌مبەران زۆر پله به‌رزترن، جا له ئایینی نەسارادا پێغه‌مبەران زۆر ئەرزشی باس کردنیان نییه و لایان گرنگ نییه.

یه‌هوود برۆایان به پێغه‌مبەران ھەیه، بەلام لەناو پێغه‌مبەراندا نەوێ خوا ھەیه که به کۆپی خوا دەیانناسن له‌وانەش (عوزیر، دانیال، مووسا، حەزقیال، ئارمیا و... هتد) به‌کۆی گشتی لای ئەوان له سەدەکانی رابردوو دا باسی ئادەم تا نووح به‌هیچ شتێه‌یه‌ک ناکەن و خۆیان نادەن له ھەواری ئەو باسە، چونکه زۆرینه‌ی خەڵکی که وازی له ئایینی ئەوان هێناوه له‌بەر خورافاتێ باسەکانیان بووه، به‌داخه‌وه زۆربه‌ی گوازاراوه‌ته‌وه بۆ ناو نووسینی ئیسلامی له ته‌فسیر و فەرمووده و میژوو.

دوای طوفان و لافاوه‌که

طوفان و لافاوه‌که نازانین چەند به‌رده‌وام بووه، به‌لام ھەوای و میژوونووسان دەتیت: سێ مانگ کاریگەری ته‌واوی ھەبووه، له‌دوای له‌ناوچوونی بن‌ باوه‌ران له‌ناوچه‌ی دۆلی رافیده‌ین سه‌رله‌نوێ خەڵکی گه‌راونه‌ته‌وه ئەو ناوچه، چونکه جیگایه‌کی پر ئاو و خێروبێری کشتوکالی بووه، پاشان له‌پرووی گیاندارانه‌وه ناوچه‌یه‌کی ده‌وله‌مه‌ند بووه بۆ ژیا‌نی ئازەل، جا چ مالی بیت یاخود کتیی.

کاری پێغه‌مبەرانیش ب‌لا‌کردنه‌وه‌ی ته‌وحید و چه‌سپاندنی فەرمان‌په‌وایی خوایه له‌ پ‌یگای شه‌ریعه‌ته‌که‌یه‌وه، به‌د‌ل‌ن‌یاییه‌وه حەزرتی نووح ﷺ ھەر له‌و چوارچۆیه‌دا بووه که زه‌وی ئاوه‌دان ب‌کاته‌وه و فەرمان‌په‌وایی خوا‌ی په‌روه‌ردگار ب‌چه‌سپینیت.

به‌ د‌ل‌ن‌یاییه‌وه له‌دوای له‌ناوچوونی خ‌ی‌زانی و ک‌و‌په‌که‌ی که‌نعان که‌لای ئەه‌لی ک‌ی‌تاب به (یام) له‌دوای ئەوه له‌ فەرمووده‌ی پێغه‌مبەر ﷺ دا ھاتوووه که نووح ﷺ خاوه‌نی سێ ک‌و‌ری تر بووه به‌ناوی (حام، سام و یافث) که فەرمووده‌که‌ش لاوازه، واتا پله‌ی (غریب)ی ھەیه (عیله‌تی تری زۆره) ^(٦٥).

.....
(٦٥) قال النبي ﷺ قال: سامُ أبو العرب، وحامُ أبو الحبش، ويافثُ أبو الروم/ أحمد و الترمذي (حسن غریب) ترمذي قال الحديث حسن.

ناوچه ی عیراق یاخود میزۆپۆتامیا خه لکێکی زۆری تیدا له ناوچوو به هۆکاری کافر بوونیان و سزای خواپی که لافاوه که بوو، بۆ ئەم مه بهسته نووح ﷺ ده بێت هه وڵی ئاوه دانکردنه وه و سه ره له نوێ بونیادنانه وه ی دابیت و منداله کانی بۆ که یاندنی ئایینی خوا به هه موو لاکانی زه ی کۆمه لکه سه ره تاییه کان بڵاو کردبێته وه بۆ که یاندنی ئایینی خوای پهروه ردگار.

به و پێیه ی که ناوی له میژووی دێرین و چاخه کانداهاتووه، نووح که سێکی ناسراو و خاوه ن ده سه لات بووه له ناوچه ی رافیده یین و اتا دیجله و فورات، دیاره و سه ره له نوێ ئاوه دانێ کردۆته وه و بونیادی ناوه ته وه، به تاییه ت نووح ﷺ که ده ست په نگین و پیشه کار بووه، توانی به ئاراسته ی خوای پهروه ردگار ئەو که شتییه دروست بکات که ئەهلی کیتاب ده لێن: جۆری داره کان که به کاری هێناوه داری سه نه و بهر بووه.

نه وه زوورییه ته کانیشی ده ست په نگین بوون، دوا ی خۆشی که وه فاتی کردووه به به لگه ی قورئان خوای موته عال ده فه رمویت: ﴿وَجَعَلْنَا دُرِّيَّتَهُ هُمْ الْبَاقِينَ﴾ (الصافات

واته: نه وه کانیمان هێشته وه ئەوانه ی که باوه ریان پێی هێنا بوو له ناو که شتییه که دا ئەوان مانه وه، به لām خێزان و مندالی خۆی ئەوانه ی که کافر بوون نقوم بوون.

هه ر ئەو توانا و ناووناوبانگه ی نووح ﷺ له هه موو جیگا کان دهنگی دایه وه و زۆربه ی ئوممه ته کانی تری ده ورووبه ری بۆلای پۆشتن و له دوا ی لافاوه که له و ناوچه یه دا کۆیکردنه وه و به ئاراسته ی وه چی کاریان ده کرد و ژیا نیان به سه ر ده برد.

ئهمه ش له ئابه تی ٤٠ سوره تی هوود^(٦٦) دا به جوانی ده رده که ویت که خه لکائیکی تر له ده وری کۆبونه ته وه له دوا ی طوفانه که و ئەم پیغه مبه ره به هۆکاری وه چی و زانسته که ی بۆته به ره که تدار بۆ گشت خه لکی.

به ره که ت یاخود موباره ک له شه رعدا به شتیک ده وتری ت که خزمه ت و چاکه له گه ل خه لکانی تر دا بکات، بۆیه به هه رشتیک و ترا به ره که تدار و اتا سوودی بۆ خه لکی هه یه به گشتی، نوو حیش ﷺ ده ست په نگین و خاوه ن پیشه و داهێنان بووه له سه رووی هه موو شیا نه وه پیغه مبه ر بووه، جا ئهمه ش هۆکاری ئەوه بووه که به زووی خه لک له ده وری کۆ ببنه وه بۆ بونیاد نانه وه ی کۆمه لکه کان له و ناوچه یه دا، به لām به هۆکاری لافا و طوفانه که، ناوچه ی تر په ره یسه ند و کۆمه لکه که دروست بوو له ناوچه کانداهاتووه.

.....
(٦٦) له لاپه ره کانی پیشو و تر دا ئاماژه ی پیکراوه.

له پراستیدا باس و خواستی زۆر ههیه له سه‌ر نووح عَلَيْهِ السَّلَام له میژوودا، به‌لام به‌داخه‌وه هه‌موو هه‌لبه‌ستراو و خه‌یال و فه‌نتازیایه، ئه‌وه‌ی که لام راست بووه زانایان کۆپایه‌کیان له سه‌ر هه‌بووه بۆ خوێنه‌رم گواستۆته‌وه.

کۆی گشتی باس و ئامانجمان

هه‌روا ساده‌ نییه‌ ناوی پێغه‌مبه‌ریک له‌ قورئاندا هاتووه‌ که‌ ناسراوه‌ به‌ نووح عَلَيْهِ السَّلَام ته‌نها بۆ ئیمه‌ باسیکی میژوویی پوخت بێت و بزانی له‌ سه‌ر زه‌وی که‌شتی دروست کردووه‌ و طوفانیکی پرویداوه‌، ئه‌مه‌ دیوی میژووه‌، به‌لام قورئان به‌و جۆره‌ باسه‌که‌ ناکات، لێره‌دا که‌ غه‌وه‌ی قورئانیم داناوه‌ بۆ پالپشتی به‌هیزی پرویداوه‌ میژوویییه‌کانه‌ ده‌نا قورئان باسیکی موعجیزه‌یی و باسیکی پڕ له‌ وزه‌ (ئینه‌رجی) له‌ چاکه‌ بۆ مرو‌فایه‌تی ده‌گوازیته‌وه‌ تا پڕۆی قیامه‌ت، نه‌ک به‌ واتای نه‌سارا که‌ په‌نا به‌خوا پێیان وایه‌ نووح عَلَيْهِ السَّلَام ته‌نانه‌ت ئاده‌میش هه‌موو ئه‌مانه‌ راستی نین، به‌لکو خه‌یال و سیمبولن بۆ تیگه‌یشتنی مرو‌فه‌کانه‌، به‌راستی درۆیان وتوو و گومرای ته‌واون له‌ پرووی ئایینه‌که‌یانوه‌ که‌ ده‌ستنوو و ده‌ستکردی خو‌یانه‌، ئیمه‌ی موس‌لمان برۆای ته‌واومان پێی هه‌یه‌ و بروامان به‌ راستی و دروستی پرویداوه‌کان هه‌یه‌، به‌لام به‌چاوی میژوویییه‌کی پروون و قوول ته‌ماشای ناکریت، به‌لکو پریه‌تی له‌وانه‌ و نه‌یانی و ژیان که‌ هه‌ولده‌ده‌ین هه‌ندیکی باس بکه‌ین.

که‌واته‌ من و تۆی ئیماندا‌ری وریا و چالاک نابیت ساویلکانه‌ بیر بکه‌ینه‌وه‌ و بلیین ماشاءالله ٩٥٠ ساڵ ته‌نها پێغه‌مبه‌رایه‌تی کردووه‌، له‌ولاشه‌وه‌ که‌سیکی بێتانیی موحید راست ده‌بیته‌وه‌ و ده‌لیت شتی وا نابیت خو‌تان سه‌رقاڵ ده‌که‌ن به‌ گفتوگۆی بێته‌نجامه‌وه‌، لێره‌دا تۆ لات سه‌یره‌ ته‌مه‌نی نووح به‌لام پێویسته‌ به‌ته‌ژینیت چه‌ند ساڵی ته‌مه‌نی خو‌ت ته‌رخان کردووه‌ بۆ بانگه‌واز؟

چۆن ده‌توانیت تۆش که‌شتیه‌ک بونیاد بنییت خێزان و که‌سووکار و شار و ولات و ئوممه‌ت رزگار بکه‌یت له‌ شالاو و شه‌پۆلی ده‌ریای گومرای سیکۆلاریزم و ئیلحاد و سیسته‌مه‌کانی تری کوفر؟

لێره‌دا بۆ من و تۆ گرنگ نییه‌ سام و حام و یافث کین و چییان کردووه‌، ئایا نه‌وه‌کاغان چۆن په‌روه‌رده‌ ده‌که‌ین به‌چاوی خزمه‌ت کردن به‌ خه‌لکی یان بوون به‌ بار به‌سه‌ر کۆمه‌لگه‌ و خه‌لک و خێزانه‌وه‌؟

خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمو‌یت: (ذُرِّيَّةٌ مِّنْ حَمَلِنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٥١﴾ الإسراء

واته: ئەهی نهوهی ئەو که سانهی که له گه‌ل نوح دا عَیْبَالَتَکَم له که شتییه که دا هه‌لمان گرتن و رزگارمان کردن ئیوه‌ش وه‌کو نوح عَیْبَالَتَکَم بن که عه‌بدیک بووه شوکرانه بژیری خوی گه‌ورهی کردووه، وه‌سفی نوحیش عَیْبَالَتَکَم ئەکات به عبودیه‌ت و به‌ندایه‌تی کردنی بۆ خوی گه‌وره و زۆر سوپاسگوزاری خوی گه‌وره بووه، چوونکه له پاش خواردن و خواردنه‌وه و پۆشاک له‌به‌رکردن و هه‌موو حاله‌تیکیدا هه‌مدو سوپاسی خوی گه‌ورهی کردووه.

ئایا تۆ چه‌نده به‌نده‌یه‌کی سوپاسگوزاری له جلوه‌رگ و له خواردن و خواردنه‌وه و کاروکه‌سابه‌ت و رزق و پۆزیدا یاخود له‌هه‌موو بواره‌کانی تر دا؟

ئایا وه‌کو نوح عَیْبَالَتَکَم و پیغه‌مبه‌رانی دوا‌یی نه‌وهی چاک و پاکی که بخه‌يته‌وه دوا‌ی خۆت بۆ دینداری و خواناسی وه‌کو خوی په‌روه‌رگار ده‌فه‌رمو‌یت: (وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ، يٰۤاٰدِنِ رَبِّهٗ ۚ وَالَّذِي خَبْتُ لَا يَخْرِجُ اِلَّا نَكِيۡدًا كَذٰلِكَ تُصْرَفُ ۚ اَلَا يَتْلُوۡنَ لِقَوْمٍ يَّشْكُرُوۡنَ ﴿٥٠﴾) الاعراف

واته: خاکی پاک دانه‌وی‌له‌و پرووه‌کی باشی خۆی ده‌رئه‌کات به ئیزنی خوی گه‌وره، به‌لام خاکی پیس هیچ پرووه‌ک و دانه‌وی‌له‌یه‌ک ده‌رناکات ته‌نها شتی بیخێرو بیسوود نه‌بیت، ئەمه‌ نموونه‌ی باوه‌ردارو بیباوه‌ره، که باوه‌ردار دڵ و کرده‌وه‌ی پاک و چاکه، بیباوه‌ر دڵ و کرده‌وه‌ی پیسه‌ به‌م شیوازه‌ ئیمه‌ ئایه‌ته‌کانی خۆمان پروون ئەکه‌ینه‌وه بۆ که‌سانیک که شوکرانه بژیری خوی گه‌وره بکه‌ن و دان به‌ نیعمه‌ته‌کانی خوی گه‌وره‌دا بنێن.

ده‌بیت بیر له‌وه بکه‌يته‌وه ئەو سالانه‌ی به‌سه‌رددا تێده‌په‌رن و تۆ مردوو‌یت جی‌گا په‌نجه‌ت چیه‌ و چی بووه بۆ ئیسلام و ئوممه‌ته‌که‌ی تا ببیته‌ سه‌ده‌قه‌ی جاری بۆت؟ شه‌یتان له‌ که‌مینه‌دا به‌ بۆ مرو‌وفه‌کان کاری خۆی ده‌کات تۆ چ کاریک ده‌که‌یت تا بتوانی پێگای شه‌یتان ته‌سک و باریک بکه‌يته‌وه؟

پیاو‌چاکانیک شه‌یتان کردوونی به‌ خوا و په‌رستویانن، ئیستا پیاو‌خراپان ده‌په‌رسترێن و بیروباوه‌ریان بووه به‌ دین و له‌ناو خه‌لکیدا به‌ندایه‌تیان بۆ ده‌کریت زۆری تر، پێویسته‌ خۆمان ده‌وله‌مه‌ند بکه‌ین به‌ ئەزموونی پیغه‌مبه‌ران.

شال‌لوی بتی سه‌رده‌م وه‌کو جاهیلییه‌تی کۆن په‌رستویانن له‌ ئیستادا دووباره‌ بووه‌ته‌وه، جا ناوه‌کان گۆراوه‌ ده‌نا هه‌ریه‌ک نه‌خشه‌ پێگای جاهیلییه‌.

ئهم ئوممه‌ته‌ هۆکاری زیندوو‌یه‌تی ده‌گه‌رێته‌وه بۆ بانگه‌وازه‌که‌ی که پیغه‌مبه‌ر صَلَّی‌لله‌‌عَیْه‌وَسَلَّم ده‌فه‌رمو‌یت: (بلغو عني ولو آية) له‌منه‌وه‌ بیگه‌یه‌نن ئەگه‌ر ئایه‌تیکیش بووه، ئەمه‌ش موباره‌کی

و بهر که تی ئوممه ته که یه که خاوه ن بانگه وازه، نووح فیری خۆپاگری و ئارامی و کۆلنه دانی کردین له م بانگه وازه دا.

پێغه مبه ری خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّمَ ده فه رموویت: ئوممه ته که ی من شاهیدی بۆ نووح عَلَیْهِ السَّلَام ده دن له پوژی قیامه ت چونکه لاساییکه ره وه ی کاره کانی ئه وین، بۆیه به شاهدی وه ده ده گیرین. دیسان شه ی تان له مه یدانه که دا بوونی هه یه، لای گرنگ نییه مرۆف تاوان بکات، ده زانیته ئه گهر خاوه نی بیروباوه ری ته ندروست بیت ده گه پێته وه بۆلای پهروه ردگاری و تۆبه ده کات، ده شانیت خوای گه و ره له به نده گونا هه کاره کانی خۆش ده بیت، به لام ئه و له عه نه تییه ده یه ویت عه قیده ی موسلمان تووشی شیرک و هاو به شدانان بکات بۆ خوای پهروه ردگار، بۆیه زۆریک له پیاو چا کانی به کاره یتنا بۆ ئه وه ی ته وه سولیان پێکه ن و په یکه ر و گو په کانی کردنه نزرگه تا خه لکی له خوای پهروه ردگاریان دوور بخاته وه به ناوی ته وه سول و شه فاعه ت له پێگای مردوو که ئه مه ش ئه و په ری ترسانکی و هه لوه شاننده وه ی ئیمان له دل و ده رووندا و ههروه ها له کرداریشدا.

پروودا وه کانی ژیا نی نووح عَلَیْهِ السَّلَام فیری خۆپاگری و هیزو توانای ململانیمان ده کات له گه ل شه پۆله کانی کوفر و شیرک دا، (خه بابی کوپی ئه ره ت) ی فیری خۆپاگری کرد که به نده یه کی لاواز بوو، عومه ر لیپیرسی چ پوژی زۆر ئازاریان داویت؟ له وه لامدا وتی: به رده کانی مه ککه له به ر خۆردا بوو بوونه پشکو له پشتی مندا ساردیان ده کرده وه، که پشتی نیشانی عومه ردا هه موو به ئه ندازه ی به رده سووره وه بووه کانی به ر گه رمای عه ره بستان پشتیان سوتاند بوو، کونیان کرد بوو، عومه ر به و ئازایه تی و چاونه ترسانه ی خۆیه وه له تاواندا چاوی خۆی گرت و ئاه ی بۆی خوارد وه، ژیا نی نووح عَلَیْهِ السَّلَام بیلال و خه بابی کوپی ئه ره ت و هه زاره های فیری خۆپاگری و پا وه ستاوی کرد، له پێناوی ئیسلام و دیندا ده توانن پروو به پرووی هه موو نا په حه تییه ک ببه نه وه.

نووح عَلَیْهِ السَّلَام شه و و پوژ و اتا ۲۴ کاتژمیر له ناو بانگه وازه که یدا بووه، خوای گه و ره ده فه رموویت: (قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا) نوح

واته: نووح عَلَیْهِ السَّلَام فه رموو ی: ئه ی پهروه ردگار من بانگه وازی قه ومه که ی خۆم کرد بۆ ئیمان هینان به تۆ به شه و و به پوژ به به رده وامی.

له گه ل ئه وه شدا کۆلی نه دا ئه گه رچی جهنگی ده روونیان له گه لدا ده کرد بۆ ئه وه ی نووح عَلَیْهِ السَّلَام نه بینن کراسه کانیان هه لئه دایه وه به ده م و چاویاندا و په نه یان ده خنی به گوئیاندا بۆ

ئەوێ گۆی بیستی نەبن، ﴿قَلَمٌ يَرُدُّهُمْ دُعَايَ إِلَّا فِرَارًا﴾ ۱ وای گڵما دَعَوْتُهُمْ لَتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصْبَعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَأَسْتَفْشَوْا بُيُوبَهُمْ وَأَصْرُوا وَأَسْتَكَبَرُوا ۲ (نوح ۷)

واته: بەلام بانگهوازی من هیچ شتیکی بۆ ئەوان زیاد نەکرد تەنها دوورکەوتنەوه و پارکردن نەبێت ۱ هەر کاتیک که من بانگیانم کردبێ بۆ ئەوێ که تۆ لیان خۆش بیت، واته بۆ ئەوێ ئیمان بێن که بەهۆی ئیمان و گوێپایه‌لی و عیادەتەوه تۆ لیان خوشبی، ئەوان پەنجەکانیان ئەکرده گوێیانەوه بۆ ئەوێ قسە ی من نەبیستن جله‌کانیان ئەدا بە بان سەریانداو دەموچاویان داخپۆشی بۆ ئەوێ نەمبینن و قسە ی من نەبیستن و من نەیاناسمەوه، بەرده‌وام بوون لەسەر کوفر و سەرپنجیان، خۆیان بەگەورەزانی لەوێ که حەق وەربرگرن خۆبەگەورەزانینیکی سەخت ۲

لەکاتیکی ئێمە زۆربە ی کەرەستە ی بانگه‌وازان بۆ ئاسان بووه، هەر له پێگای پراگەیانندی بینراو و بیستراو، بێجگە له تۆرە کۆمە‌لایه‌تییه‌کان و وێب سایت و ده‌یان هۆکاری تر له‌ مزگەوت و گوڤار و تەنانەت پێکخراوی ئیسلامی، بەلام پۆژ بەپۆژ ئێمە ی موسلمان له‌ لاوازیادی و بەرانبەرەکه‌مان بەهێزتر دەبێت، ئەمەش هۆکاری ده‌گەرێتەوه بۆ پێنج جۆر دینداری.

۱- خە‌لکانیکی دیندار هەن قورئان دەخوینن یان گوێی لێده‌گرن گۆی له‌ زانا و وانه‌ ی ئایینی ده‌گرن، بەلام بۆ کات بەسەربردن وه‌کو ئەوه‌ وایه‌ سەیری یاری تۆپی پێ ده‌کات، کام یاریزانه‌ ی هێرش‌ باشی برد خۆشه‌ویسته‌ و چه‌پله‌ ی بۆ لێ ده‌دەن، بەلام له‌ راستیدا له‌ناو ئەم ئایینه‌دا تەماشای کردن نییه‌، بە‌لکو ده‌بێت هه‌موو لێدان و هێرش‌ به‌رین دژی ئەوانه‌ ی دژی ئایینی‌ خۆمان، نابێت به‌ چاوی یاری تۆپی پێ تەماشای بانگ‌خوای و مامۆستایانی ئایینی بکری‌ت، تۆش خۆت که‌سیکی له‌وان.

۲- جۆریک له‌ دیندار نوێژ ده‌کات خۆی ده‌پاری‌ژێت له‌تاوانی گه‌وره‌، بەلام گۆی بۆ زیاتر نزیک بوونه‌وه‌ نادات و که‌سیکی ئاسایی و ساده‌ ی ناو کۆمه‌لگه‌یه‌، نه‌ خۆی ده‌گوێژێت نه‌ گوێزانکاری پێ ده‌کری‌ت، تەنها ئەه‌لی بن سێبه‌ره‌ زۆری بۆ هات واز له‌هه‌موو شتیکی دینداری ده‌هێنێت، وه‌کو کورد ده‌لێت: (ده‌ستی گرتوو به‌ کلاوه‌ که‌یه‌وه‌ بۆ ئەوێ با نه‌بیات).

۳- که‌سیکی‌ خواناسه‌ دینداره‌ حه‌زی به‌ ئایینی‌ خۆی پەروەردگاره‌، بەلام به‌ سیما وه‌کو مۆدیل وایه‌، حه‌ز ده‌کات پێشی درێژ بێت یان نیقاب بێت، یاخود شه‌روالی کورت بێت، به‌هۆکاری پروکه‌شی‌ ئاگای له‌ناخی نییه‌، هیچ نازانی‌ت له‌ ئایینی‌ خۆا وه‌کو پره‌جه‌بی تەمه‌ل ده‌می کردۆته‌وه‌ تا هه‌نجیری‌ک بکه‌وێته‌ خواره‌وه‌ پێک بۆناو ده‌می، خووی گرتوو به‌یه‌ک مامۆستا و مه‌لا یان

بانگخوازىك، ھەرچى وت ئىتر لاي ئەو ئايىنە، بە دواى سەرچاۋەى تردا ناگەرپىت، ئەم جورە
وھكو بەرد واىە لە جىگاي خۆى ناجوولپىت.

۴- زۆر دىندار و خواناسە دەيەوئىت ئايىنى خوا سەربخات، گوئگرە گوئراپەلە، بەلام ئەوھى
لەگەل خۆيدا نەبىت دوژمنە يان كافرە، ئەم جورە لە جياتى ئىلتىزام دەمارگىرى بۆ دروست
دەبىت، پابەند نىيە بەلام زۆر زۆر موتەعەسبە بە لايەن و گرۈپەكەى خۆى، ھەندىك
سەرچاۋەى خويندۆتەوۋە وادەزاتىت تەنھا ئەو ئايىنە، ئەوھى لەخۆى نەبىت گومراپە، ئەم جورە
زۆر ترسناكن.

۵- كەسپكە بۆ ئىسلام دەۋى بۆ ئىسلام دەمرىت تىكەلەۋى ھەموو چىن و توئىزىك دەكات،
بۆ ھەر بارىكى كۆمەلەيەتى يان دەرۋونى تەفسىرى باشى پىيە و واقىيە و خواناسە، ستراتىۋى
ئەوھىە بۆ بەھەشت كار بكات و كەبىرى نەچوۋە كە خەلىفەيە لەسەر زەوى و وريايە و ئاقلە،
شەوورپۇژ بانگەواز دەكات بەبى ئەوھى بىيئە بار بەسەر كەسەو، خۆشەويستە لەناو
ئىمانداراندا و گوئى بۆ دەگىرىت لەھەموو جىگاكاندا و خاۋەنى زانىارى و زانستى تەندروستە.

پىويستە خۆت بدۆزىتەوۋە كە لەكام جورە دىندارەيت، خۆت بگەيەنپتە ئاستى خالى پىنجەم.

طوفەيلى كورى عەمرى دەوسى لە يەمەنەوۋە ھات بۆ مەككە خەلكى قورەيش وتيان: گوئ
بۆ محەمەد مەگرە لەخشتەت دەبات، ئەويش وتى: من شاعىرم و تەمەنم لە پوشدايە، گوئى بۆ
دەگرم قسەكانى باش بوو ۋەرى دەگرم و خراپ بوو خۆمى لى بەدوور دەگرم، كە چوون بۆ
خزمەت پىغەمبەرى خوا ﷺ، خىرا ھىدايەتى ۋەرگرت و چەند كاتىكى كەم لە خزمەت
پىغەمبەر ﷺ دا بوو ھەندىك شتى سەرەتايى فىر بوو، دواى مۇسلمان بوونى بە
پىغەمبەر ﷺ -ى وت: بەچى فەرمانم پى دەكەيت ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ ؟

پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموۋى: فەرمانت پى دەكەم بگەپىتەوۋە بۇناو ھۆزەكەت و
بانگيان بگەيت بۇلاى خواى پەرۋەردگار { آمرک ان تعود الى قومك فادعوهم الى الله }.

ئەم جورە خەلكانە زۆرن كە لە پروۋى كردارەوۋە زەرەنگ و وريان، ۋەكو كورد دەلپت: (كردەن)،
ئىسلام مروۋقى كەردەى دەوئىت، پياۋى ئازار و گەنجى چاۋنەترسى دەوئىت.

كورت و پوخت: ھەزەرەتى نووح ﷺ تەمەنپكى زۆرى بەكارھىناۋە لەبانگەوازدا لە
ئەوونەى خۇپاگرى و ئارامگرىيە، بۆيە پىويستە چاۋى لىبەكەين كە بۆ ئەوونە بۆ پىغەمبەرەكەمان
ھاتوۋە، واتا بۆ ئىمەى ئوممەتى محەمەدىشە ﷺ.

هه رگیز دوودل مه بن له بانگه واز نه گهر به وشه یه کیش بووه، له جهنگی فارس دا به سه رکردایه تی (موسه نای کوری حارس) له پیزی راستی سوپاکه وه فارس هیژی هینایه ناوجه رگهی موسلمانان له پښگای هوژی (به نی به کر) وه، موسه نای کوری حارس سی وشه ی بو نووسین به و سی وشه یه گه پانه وه و لای راستی موسلمانان به هیژ کرد و نووسی (موسلمانان تووشی سه رشوری مه که ن) (لاتفضحوا المسلمین) سوپاس بو خوا موسلمانان سه رکه و تن و به نی به کر خوی گه و ره هیدایه تی دان به و سی وشه یه و کلیکی دلایان بوو.

منیش لیروهه پیتان ده لیم و به خوم له پیش ئیوه وه، تکایه موسلمانان سه ر شوړ مه که ن، به لام هه میسه له بانگه وازدا بن بو نایینی خوی په و ره ردگار.

وانه یه ک له طوفان و لافاوه که

له ئیستادا طوفان و لافاوی بیتایینی و ئیلحاد و بیروباوه پری خوانه ناسی زور پرووی کردو ته ولاتی موسلمانان و شه پوله کانی چیاو دهشت و دولی داپوشیوه، بگره شه پولی رادیوی و سه ته لایتی ئاسمانیشی داپوشیوه. چاومان له طوفانه و گویمان له طوفانه، پیویسته به هه موومان خهریکی دروستکردنی که شتی پرزگاری بین له م طوفان و لافاوه که به سه رماندا هاتووه.

چا و له حه زره تی نووح عَزَّوَجَلَّ بکهین شه و وروژ بانگه وازی ده کرد و خوی نه دا به دهسته وه، تووشی ته مه لی و دوودلی نه بوو، به رده وام بوو ناخر (به رائی کوری مالیک) ده لیت: حه ز ده که م نه و کاته به رم که ئیسلام عه زیز بیت، ته ماشای نه و هیژ و توانا و پوچه پر نازایه تی و سه رکده یه چو ن بو ئیسلام ده ژی و ده مریت (لأموتن والإسلام عزیز).

ئایا چه ند له ئیمه خاوه نی نه و که رامه ته و عیززه ته ین؟

ئه وه نده داوات لی کراوه که ده یزانی، وه کو پیغه مبه ر ﷺ ده فه رمویت: ته نها له منه وه ئایه تیک بگه یه نن (بلغو عنی ولو آیه) قسه یه کی خیر، گیرانه وه ی به سه ره اتیکی هاوه لیک پیاوچا کیک، ئه وه نده ی له توانات دایه، لابر دنی به ردیک له سه ر پښگایه ک، پیکه نینیک به پرووی خه لکید... هتد.

به لام به واتای نه وه ش نا خهریکی قسه ی زل بیت و خو ت هیچت له باردا نه بیت، ﴿أَتَأْمُرُونَ
الْإِنْسَ بِالْبِرِّ وَتَنْهَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (البقرة

ئه‌بو هوره‌یره که نوپژی ده‌کرد یان خواناسی ده‌کرد دایکی قسه‌ی پئی ده‌وت، دایکی به‌رده‌وام موشریک بوو، زۆر بێزار بوو، ئه‌بو هوره‌یره چوو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و سکا‌لای کرد و وتی: هه‌رچی بانگه‌وازی دایکم ده‌که‌م زیاتر قسه‌م پئی ده‌لێت، پیغه‌مبه‌ریش فه‌رموو: خواجه هیدایه‌تی دایکی ئه‌بو هوره‌یره بده^(٦٧).

کاتیک ئه‌بو هوره‌یره چوو بۆ‌لای دایکی، دایکی له‌دوو‌روه‌وه وتی له‌ جینگای خۆت بوه‌سته نه‌یسته ژووره‌وه، ئه‌بو هوره‌یره‌ش وتی: دایکه دیسان جنیوم ئه‌ده‌یت؟ دایکی وتی: کو‌رم شایه‌تومان ده‌هێنم!

که‌واته‌ دوعا کردن زۆر کاریگه‌ره و خوای گه‌وره هیدایه‌تی خه‌لکی پئی ده‌دات.

خۆ ئه‌گه‌ر زو‌لمت لێ‌کرا ئه‌وا دوعای مه‌زلومیش گیرایه‌ دژی زالم.

پێ‌وسیه‌ هه‌موو به‌یه‌که‌وه هه‌ول بده‌ین که‌شتی پزگاکردن دروست بکه‌ین، جا به‌هۆکاری راگه‌یاندن و خۆ‌پندنه‌وه و بێ‌زار و بیستراو...هتد، تا خۆمان و کۆمه‌لگه‌که‌مان له‌ تۆفان و لافاوی بێ‌ ئایینی و ئیلحاد پزگار بکه‌ین و خه‌لکی له‌ بێ‌ باوه‌ری به‌ره‌و پابه‌ند بوون به‌رین، ئه‌وه‌ی پێ‌داوێستیه‌ بۆ پزگاری ئه‌و خه‌لکه‌و سه‌رفرازی و هیدایه‌تیان له‌گه‌ل خۆت هه‌لێگره‌و کاری پێ‌که‌، جا به‌ قه‌له‌م بێت یان کۆمپیوته‌ر یاخود مزگه‌وت...هتد.

با وه‌ک کوره‌که‌ی-نوح ﷺ-مان به‌سه‌ر نه‌یه‌ت، باوکی وتی کو‌رم وه‌ره له‌گه‌لماندا به‌لام قسه‌ی نه‌کرد تا شه‌پۆلی لافاوه‌که‌ نغرو‌ی کرد.

تیمه‌ش کو‌ری ئه‌م ئیسلامه‌ین ئاگاداری خۆمان بین سواری که‌شتی ئه‌م ئایینه‌ بین و لافاو و طوفانی خوانه‌ناسی نغرومان نه‌کات، ﴿قَالَ سَأُوۡدِیْ اِلٰی جَبَلٍ یَّعۡصُمُنِیۡ مِنَ الْمَآءِ قَالَ لَا غَاصِمَ لَیۡوَمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَّجِمَ وَحَالَ یَبۡتَغُهَا الْمَوۡجُ فَکَانَ مِنَ الْمَغۡرَقِیۡنَ﴾ وَقِيلَ یٰۤاٰدُ اِنۡتَ اَنْتَ اَبۡلَعِیۡ مَآءَکَ وَیَسۡسَآءُ اَقۡلِیۡ وَغِیۡضَ الْمَآءِ وَقُضِیَیۡ اَلۡاَمْرُ وَاَسۡتَوۡتَ عَلٰی الْجُرۡدِ وَقِیۡلَ بَعۡدًا لِّلۡقَوۡمِ الظَّٰلِمِیۡنَ ﴿١١﴾ هود

واته: وتی: ئه‌ی باوکه ئه‌پۆمه سه‌ر یه‌کێک له‌و شاخانه ئه‌مپارێزی له‌ لافاوه‌که‌و ئاوم پئی ناگات، نوح ﷺ فه‌رموو: ئه‌ی کو‌ری خۆم ئه‌م‌پۆ هه‌چ پارێزه‌ریک نییه‌ له‌ فه‌رمان و سزای خوا، ئه‌مه‌ سزای خوای گه‌وره‌یه‌ مه‌گه‌ر که‌سێک خوای گه‌وره‌ خۆی په‌حمی پئی بکات، شه‌پۆلی ده‌ریاکه‌ بووه‌ پێ‌گر له‌ نێوان هه‌ردووکیانداو لێ‌کی جیا کردنه‌وه، کو‌ره‌که‌ی نووحیش یه‌کێک بوو

.....
(٦٧) اللَّهُمَّ اهْدِ اُمِّي هُرَيْرَةَ/مُسلم.

له‌وانه‌ی که له‌ناو ئاوه‌که‌دا غه‌رق بوون ﴿﴾ پاشان خوای گه‌وره که کافران و بی‌باوه‌رانی له‌ناو‌برد فه‌رمانی کرد به زه‌ویه‌که ئه‌ی زه‌وی ئاوی خؤت قوت بده، ئه‌ی ئاسمان به‌سه باران مه‌بارینه و با بې‌پێته‌وه، ئاوه‌که ورده‌ ورده‌ که‌می کرد تا سه‌ر زه‌وی وشک بوو فه‌رمانی خوای گه‌وره جێبه‌جێ بوو که کافرانی هه‌موو له‌ناو بردو دوا‌ی برین، که‌شتیه‌که‌ش له‌نگه‌ری گرت له‌سه‌ر شاخی (جودی)، و‌ترا: که‌سانی زالم و کافرو بی‌باوه‌ر هه‌ر دوور‌بن له‌ پاراستن و په‌حمه‌تی خوای گه‌وره ﴿﴾

گه‌رانه‌وه بو سه‌رده‌می دوا‌ی نووح

له‌دوا‌ی گه‌رانه‌وه‌ی نووح بو ناوچه‌کانی نێوان دۆلی پافیده‌ین، بانگ‌کردنه‌وه‌ی بو ئاوه‌دان‌کردنه‌وه‌ی کاتی مردنی نزیک بووه‌وه و له‌کو‌تایی ژبانی دا ئین و ئه‌سیری جه‌زیری ده‌لێت: نووح له‌سه‌ره‌مه‌رگ دا وتی: دنیا وه‌کو ده‌رگایه، له‌یه‌کیکیان هاتمه‌ ژووره‌وه له‌ ده‌زگاکه‌ی تریان ده‌رچوومه‌ ده‌ره‌وه، هه‌روه‌ها (الثعلبی) له (قصص الأنبياء) دا باسی کردووه.

له‌دوا‌ی وه‌فاتی نووح پادشاکانی فارس ده‌رده‌که‌ون که ده‌سه‌لاتیان هه‌بووه، هه‌رچه‌نده فارس به‌دروژن ناسراون له‌ گێرانه‌وه‌ی میژووی خو‌یان و میژووی ناوچه‌که به‌گشتی، به‌لام سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌کی وه‌رده‌گرین، هه‌رچه‌نده دوو که‌سی خواناس و ناودار بوون، به‌لام زۆربه‌ی باسه‌کانیان لاوازه، ئه‌ویش جه‌نابی (ئهبو منصوره) که‌ناوی ته‌واوی (محهمه‌د کو‌ری عبدالرزاقی طوسی) به‌خواه‌نی کتیی (شاهنامه) به‌که‌ ناسراوه به‌ شاهنامه‌ی ئه‌بومه‌نصوری طوسی و پاشان که‌سێکی تر به‌ناوی فیرده‌وسی که‌ ئه‌ویش خه‌لکی هه‌مان شاره‌ که‌ ناسراوه به‌حه‌کیمی طوسی له‌سا‌لی ۳۲۹-۴۱۶ه‌جری قه‌مه‌ری له‌سه‌رده‌می سامانی و غه‌زنه‌ویه‌کاندا بوون، سه‌رچاوه‌ی ئه‌م دوو شاهنامه‌یه‌ ده‌ست‌نووسه‌ کو‌نه‌کانی فارس و ئافیس‌تای ئایینی زه‌رده‌شتی بووه.

هه‌روه‌ها شاهنامه‌ی کوردی به‌هه‌مانشێوه باسی پروداوه‌کانی کردووه که پێده‌چێت هه‌ر له شاهنامه‌ی فارسه‌که‌نه‌وه وه‌رگیراییت که به‌هه‌ورامی نووسراوه، گوايه که‌سێک نووسیویه‌تی به‌ناوی (ئه‌لماس خانی که‌نوله‌یی)، به‌لام هه‌یج سه‌رچاوه‌یه‌ک نییه‌ بو‌ راست و دروستی، به‌هه‌رحال پای تریش هه‌یه که شاهنامه‌ی کوردی خه‌لکی تریش نووسیویه‌تی، به‌لام هه‌یج سه‌نه‌د و راستیه‌که‌مان له‌به‌رده‌ستدا نییه، به‌لام هه‌موو ئه‌م وه‌رگیراوانه له شاهنامه‌کاندا له‌زمانی په‌له‌ویه‌وه وه‌رگیراوه له ئه‌ده‌بیاتی ئافیس‌تایه و دوو زمانن له‌یه‌که‌وه نزیکن. له ئافیس‌تای زه‌رده‌شتیدا له ئاده‌مه‌وه یه‌که‌م مرو‌ف ده‌هینیت که به‌ پادشا ئاوی بردووه، له ئایینی زه‌رده‌شتی پادشاکان گ‌رنگ بوون، ئاده‌م به‌ پادشا و شاهی گه‌وره ناسراوه به‌ناوی (ته‌خمور) له شاهنامه‌دا به (طهمورس)، هه‌رچه‌نده له گێرانه‌وه‌دا له‌ناوی پادشاکانیان تیکه‌لو‌پێکه‌لیه‌کی پێوه دیاره، دیاره به‌هو‌کاری وه‌زن و قافیه‌ی شیع‌ره‌کانی شاهنامه‌یه.

له دواى پادشايه تى (طهمورس) كه سيكي تر ديت به ناوى (جه مشيد)، به يه كيك له پادشا دادپه روه ره كاني پارسيا داده نريت، گوايه ئاوه دانى زورى كردو ته وه، گرنگى زورى داوه به رستن و چنين و كه ره ستهى سهر بازي دروست كردو وه، ئه م كه سه له ئيران ژياوه پيش لافاوه كهى نووج و باوكى ناوى (هوشهنگ) بووه، به واتاى ته لارساز يا خود دروستكهرى بيناى جوان.

هه روه كو ئاماژه مان پيدا له ناوچه كاني دولى پافيده ين لافاو و طوفان له ويدا بووه، ئيرانيش به هوكارى زو لم و زورى پادشاکان له ناوچه ي يه كتر دوور ده كه و تنه وه، خه ريكي فراوان كردنى قه له مړه وى خويان بوون، له جهنگدا بوون هه ر ماوه يه و ده ورانى سهرده مى پادشايه ك بووه كه پيناچيت له باوان و نه سه بياندا له يه كه وه نزيك بووبن، له كتيب ه ميژوو يه كاندا زور شتى خورافى باسكراوه له سهر يان، هه روه ها روظميري پارسي اى كو ن به هه مان شي وه روظميري سى هه فته ساليك بووه، چونكه زور يك له پادشاکانيان له سهر وو هه زار ساله وه ژياون.

به لگه ي نوئ له به رده ستدايه كه نيوانى پادشاکان به روظميري هيجرى قه مهرى ليكدراوه ته وه، ۳۰-۴۰ سال نيوان پادشاکانيان بووه، بو نمونه نيوان هوشهنگ و طه همورس ۳۰ سال حوكم رانى بووه، هوشهنگ ۴۰ سال حوكم رانى كردو وه!

پادشاکان له و نيوه ننده دا زور بوون له سهرده مى ئاده م و نووج ئه وان هى كه ناويان هاتو وه (په ردا ت، يوبونگان، كيومه رتن، يبوراسب...هتد) ئه مانه و زور يكي تر له ئاقيستادا هاتو وه، هه نديكيش له شاهنامه ي ئيرانيدا يا خود كورديدا.

سهرده مى زوحاك ناسراو به ئه ژده ها^(۱۸)

زوحاك به خو تير يژ ترين پادشاى ئيران داده نريت كه ناوى زوره له ئاقيستادا به يبوراسب هاتو وه، كه واتاى ئه ژده ها ده دا ت، عه رب پي ده لين ضحاک وه كو ئين ئه ثير باسى ده كا ت كه له طه به ريدا و ئين جه وزى له ئه عاليبى وه ريگرتو وه.

-----

(۱۸) (ابن الأثير) ميژو نووسى گه وري كورد ده نووسى: هه ندي ده لين: يبوراسب ئه ژديها كه (الضحاک).
(هشام الكلبي) برواى وايه: ئه ژديها ك (نه مرو د) بووي، كه له سهرده مى ئه ودا بريارى سوتاندنى ئيبراهيمى داوه. (الكامل في التاريخ/ ج ۱: ۵۸-۵۹).
بيگومان له رانيه/ بيتوين/ له حاجا وه شو تينه وارى ئه شكه وتى ئيبراهيم هه يه، هه روه ها دو لئان دان هه يه، شو تنى مه نجه نيقي ئيبراهيم هه يه، وه گردى نه رمروديشى لتيه.
ديسان (ابن الأثير) باس ده كا ت: له ميژوو ي فارسي وا باسكراوه (فه ره يدون) هه مان (زولقنه رنه ين) ه له سه ر ئاييني ئيبراهيم بووه و ها وړي ئه و بووه. (الكامل في التاريخ/ ج ۱: ۷۴).

ههروه‌ها له شاهنامه‌دا به‌ناوی (مورداس) هاتوو، که‌سیک بووه خوین‌پژ و زالم بووه، ته‌نانه‌ت ده‌لین که یه‌که‌م فیرعه‌ون بووه له ئیرانه‌وه په‌ریوه‌ته‌وه بۆ ناوچه‌کانی یه‌مه‌ن و له‌وێ نیشته‌جێ بووه، زۆربه‌ی سه‌رزه‌وی خستۆته ژێرده‌ستی خۆی، له‌طه‌به‌ریدا هاتوو که شاری بابل ئه‌و دروستی کردوو، یان زۆریکی تر له‌شاره‌کانی تر هه‌ر له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌و دروست بووه.

وه‌کو (دیمه‌شق و شاری صور) له‌په‌رینه‌وه‌یدا بۆ ولاتی یه‌مه‌ن خراپه‌کاری زۆری ئه‌نجام داوه.

هه‌رچه‌نده‌ خورافاتێ زۆری به‌ده‌مه‌وه‌ هه‌لبه‌ستراوه، به‌لام پێده‌چیت که خاوه‌نی دوو ماری گه‌وره‌ بووبیت که خۆی په‌روه‌رده‌ی کردب‌ن و مۆخی سه‌ری مروّقی ده‌رخوارد داب‌ن وه‌کو پاسه‌وان به‌کاری هێنابیت، هاوشیوه‌ی سه‌گی پاسه‌وان که له‌کاتی خه‌ودا و له‌کاته‌کانی تردا خۆی ماره‌کانی رازی نه‌کردایه‌ که‌س نه‌یده‌وێرا نزیک بێته‌وه‌ لێ، هه‌ر ئه‌م هۆکاره‌یه‌ نازناوی ئه‌ژدیهای پێ لێنراوه، خۆی به‌ خوا زانیوه و بێتایی‌نی و خاوه‌ناسی بل‌اوکردۆته‌وه‌.

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی زوحاک له‌بنه‌ماله‌و نه‌وه‌ی هوشه‌نگ بووه، لای پارسییه‌کانیش له‌کۆندا وابوو، نابیت پادشا بکوژیت به‌ده‌ستی ره‌غیه‌ت و خه‌لکی ئاسایی، به‌لکو پادشا ده‌بیت به‌ده‌ستی پادشا بکوژیت، بۆیه‌ یه‌کیک له‌ کۆره‌ پادشا‌کانی سه‌رده‌م به‌ناوی (فه‌ره‌یدوون) له‌ نه‌وه‌ی جه‌مشیدی پادشای پارسیا بووه، له‌دوای زولم و زۆری زوحاک که‌سیک به‌ناوی (کابی) یاخود (کاوه) که له‌مێژوووه‌ عه‌ره‌بیه‌کاندا به‌ (کابی) هاتوو و له‌ مێژووی فارس دا به‌ (کاوه) هاتوو و خه‌لکی ناوچه‌ی ئه‌صفه‌هان بووه‌ دژی زوحاک وه‌ستاوه‌ته‌وه‌ و پشتگیری فه‌ره‌یدونی پادشای کردوو له‌ ولاتی پارسیادا و له‌دوای کوشتنی زوحاک فێستیقالیک یاخود جه‌ژنیکیان گرتوو به‌ناوی نه‌ورۆز، له‌ مێژوووه‌ عه‌ره‌بیه‌کاندا به‌ (نیروز) هاتوو، یاخود ده‌لێن زوحاک ده‌رکراوه‌ و له‌خاکی یه‌مه‌ندا ماوه‌ته‌وه‌ و قه‌له‌مه‌وه‌ی که‌مبۆته‌وه‌ له‌و ولاته‌ له‌ناوچوووه. نووسه‌ر ئه‌م رایه‌ی پێ په‌سه‌ندتره‌ که زوحاک له‌خاکی یه‌مه‌ن دا مابێته‌وه‌ و هه‌ر له‌وێش مردبیت، چونکه‌ به‌هۆکاری خراپه‌کاری زوحاک، خوای گه‌وره‌ دوای نوح عَلَيْهِ السَّلَام پێغه‌مبه‌ریک ده‌نیری‌ت بۆ ئه‌و ناوچه‌یه‌ بۆ راستکردنه‌وه‌ی بیروباوه‌ری شیوتراویان، هه‌روه‌ها یه‌کیک له‌ ده‌ورانی سه‌رده‌می فیرعه‌ونی گوايه‌ له‌نه‌وه‌کانی ده‌وله‌تی پارسیاوه‌ بووه‌ که پێده‌چیت ناوی (خه‌شیارشا) که فیرعه‌ونی پارسیایه‌ له‌نه‌وه‌ی زوحاک بێت.

له دواى زوحاک له سه رده مى فهره يدون که پادشايه کى چاکه خواز و خواناس بووه، ئين ته ئير له ميژووه کهيدا باسى ده کات که کورى نه سفیان (اثفیان)^(۶۹) بووه، له ناو خه لکيدا دادپه روه رى چه سپاندوه پادشايه کى دادپه روه ر بووه.

له سه رده مى فهره يدون و دواى نووح عَزَّوَجَلَّ ئير شارستانيه ت ده ست پښه کات، که ده لټين شارستانيه ت واتا دروستبوونى کوښه لگه ي گه وره له شار و شاروچکه و گوند، که له سه ر سى بنه ما داده مه زړيت ته وانيش {بيروباوه ر، پيشکه وتن و خوړه وشت (موړال)} هه رچى شارستانيه ت هه يه له جيهاندا له سه ر بنه ماي ئه م سى چه مکه دامه زراوه که يه که م جيگای شارستانيه ت له ولاتى عيراقى ئيستاهه ده رکه وتووه له شارى بابل که بنه رته ي وشه که (بابول ئيل) بووه، واتا ده رگای مالى خوا ياخود ده رگای خوا.

فهره يدون له شارى بابل وهه هوکمرانى کردووه، ده لټين يه که م که س بووه که نازناوى (صوفى) هه لگرتووه و کاوه ش سه روک سوپا بووه نازناوى ده رویش ياخود ده رفيشى هه لگرتووه، قسه يه ک هه يه ده لټين (نه مروود) يان (نيمروز) له نه وه ي فهره يدونه، هه ر فهره يدونيشه که دامه زرينه رى شاره کانى تر له ريگای کوره کانييه وه له يونان، ميسر و شامدا، کوره کانى ناسراون به (شه پم) کورى گه وره ي بووه، کورى ناوه نجى ناوى (توج) بووه، کورى بچووکی ناوى (ئيره ج) بووه، ده سه لاتى فهرمانپه واپى خو ي به سه ر هه ر سى کوره کهيدا دابه ش کردووه ته وانيش دواى مردنى باوکيان که وتونه ته جه نگ و له ناوبردنى يه کترى له سه ر خاکی پارسيای کوڼدا.

-----

^(۶۹) ناوى باوى فهره يدون بووه پادشای پيشداديه کان، له شاهنامه دا به ثابتين ناوى هاتووه به واتای خاوه نى مانگای زور ياخود مانگای به له ک.

مهمله که تی پینجهم:

رووداو هکانی ژیانی هوود عَیْبِ الْاَسْکَم

پیش چوونه ناو باسی ژیانی ئەم پیغه مبه ره ئازیزه پیویسته ئەوه بزانی که مروڤایه تی له سه ره زهوی له پهره سهندن دایه و ژیان له چاخی سه ره تایی و بهر ئایینه وه به ره و ده سته پکی شارستانییه ههنگاو ده نیت، لیره دا باسی شارستانییه تی ناوچهی الأحقاف ده کهن، یا خود ناسراو به (ئیره م) یان (عاد)، هه موو ئەم ناوانه باسی جیگاو شاری ئەم پیغه مبه ره به پرێزه هاوکاته له گه‌ل شارستانییه تی بابل و ئوور و شارستانییه ته سه ره تاییه کانی میزۆپۆتامیا، به لām ئیره م به ناوچه هه ژمار کراوه، نه ک شارستانییه ته له کاتیکدا زۆر به هیز بوون له بواری ته لارسازی، پیشکه وتوو بوون له بواری بونیادناندا، له هه مان کاتیشدا هه ندیک شوینه وارناسان به شارستانییه ناویان بردوووه.

ده بیت ئەوه ش بزانی که ئەم ناوچه یه ماوه یه کی زۆر له ژیر ده سه لاتێ پادشاکانی تیران دا بووه، به تاییه ته زوحاک که له پیشتر ئاماژه مان پێداوه.

ئین خه ل دوون ده لیت: شاریک نه بووه به ناوی (ئیره م)، به لکو ناوانی ئەم شاره له لایه ن ڕاڤه کارانی قورئان که نه زمونیان که م بووه ئەم وته یان داهێناوه و وشه ی (ئیره م) که خوا ی که وه ناوی بردوووه له قورئان دا مه به سته خودی هۆزه که یه نه ک شار و ولاته که یان.

ئهمه ش ئەوه مان بوو روون ده کاته وه که هۆزی عادی یه که م و عادی دووه م که به (ئهموود)^(۷۰) ناسراوه، ئەم دوو هۆزه له ناوچه ی عه ره بستان دا ژیاون درێژ کراوه ی یه ک به نه ره تن هه موو ناوچه که یان ئاوه دان کراوه ته وه، به لām له شیوه ی شار نا، به لکو له شیوه ی هۆز و لادی بچوو ک بچوو ک دا، تا ئەمڕۆش شوینه واری دیاره و ماوه ته وه، هه ره چنده ئاسه واره کان به ربلاون، به لām جوور و بیناسازی و نه خشه و ته لارسازی هاوشیوه ی یه کن، به لām زۆر به ربلاون له ناوچه کانی ئەحقاف-ه وه ده ست پێ ده کات تا ناوچه کانی ولاتی ئه رده نی ئەمڕۆ و به شیکی سووریا و یه مه نیش ده گرێته وه.

ئەم ناوچه یه و باسی پیغه مبه ران له کتێبه ئاسمانیه کانی تری وه کو ته ورات نه هاوتوو، هه ره چنده عه ره ب یه هوود به وه تاوانبار ده کات که گوایه له ته ورات دا ناوی ئەو

.....
(۷۰) له به شه کانی تر دا به ته واری ئاماژه ی پێ ده ده ی.

پیغه مبهرا نه یان لابر دووه که ئه مهش دووره له راستیه وه له تهوراتدا خوی گه وه باسی نه کردووه، چونکه پیغه مبهران سهلامی خویان لئ بئت زۆرن که ناویان له قورئان، تهورات، ئینجیل و کتیبه کانی تری وه کو صحوف و ناوه کانی تر دا نه هاتووه. ئه مهش هوکاری تاییه تی خوی هه یه هه ندیک له پیغه مبهران له کتیبه کانی پابر دووودا ناویان هاتووه، وه کو دانیال، هه زقیال، یوشه عی کوری نون و... هتند.

قورئان له و ناوچه یه وه هاتووه چۆن زنجیره ی پیغه مبهرا نی نه وه کانی یه عقوب به یه که وه گریداوه تا پاده یه کی زۆر، لیره ش له قورئان دا ناوی س پیغه مبهری عه ره بی هیناوه که له فه رمووده یه کی لاوازا دا هاتووه، به لام واتا و تئگه یشتنی راسته که به هوکاری که سیک فه رمووده که لاوازا کراوه، ئه ویش که سیک و ابووه شتی لئ وه رنه گیراوه (ئیراهیم کوری هیشام کوری یه حیا)، ئیمامی زه هه بی ده فه رموئیت (متروک) ه.

فه رمووده که ده فه رموئیت: ئه بو زه ری غیفاری پرساری له پیغه مبهر ﷺ : چه ند پیغه مبهری کرد عه ره ب هه بووه؟

پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی: چوار له و پیغه مبهرا نه عه ره ب بوون که بریتی بوون له: (هوود، صالح، شوعیب و خودی پیغه مبهری خوا، سهلامی خوی گه وه له هه موو پیغه مبهران بئت) ^(٧١).

بۆ ئیمه ی موسلمان گرنگه باسی بکه ین نه ک له بهر ئه وه ی یه هوود بوو یان عه ره ب بووه، یان کورد بووه بۆ ئیمه ی موسلمان گرنگه باسی ژیا نی پیغه مبهرا ن بکه ین و بزانی ن و واقعی ژیا نیان چۆن بووه له چ سه رده مێک و شوێن و جێگایه کدا ژیا ون، تا په ندو وانه ی ژیا نیان لێوه فێر ببین و مه شخه لی رێگای تاریکمان بن تا پرووناکی بکه نه وه به ئه زموون و پروودا وه مو باره که کانی ژیا نیان، لیره دا که باسی هۆز و نه ته وه یه ک ده که ین لای ئیمه گرنگی ته نها بۆ با سه مێژوو ییه کان هه یه، که زانیاری ده رباره یان بزانی ن و با شتر و چاک تر واقعیه که بناسین.

-----

^(٧١) في صحيح ابن حبان عن ابي ذر في حديث طويل في ذكر الأنبياء والمرسلين قال فيه: (منهم) اربعة من العرب: هود، صالح، شعيب، و نبيك يا ابا ذر.

هوود پيغه مبهَر َعَلَيْهِ السَّلَام كَنِيه؟

هوود َعَلَيْهِ السَّلَام يه کيکه له پيغه مبهَره عه ره به کان که بۆ گه لی (عاد)^(۳) تير دراوه، گه لی عادي ش چهن د به شيکی لى جيا بوته وه، بلا وونه ته وه له يه مه نه وه به ره و ناوچه کانی عه ره بنشين و نه جد به گشتی، که ره چه له ک و بنه پره تيان عه ره بن.

عه ره بيش سى جوړن: عه ره بى له ناوچه ی (بائده) واته نه ماون و نه وه کانیان نه ماوه.

عه ره بى په سه ن که له ناوچه کاند ا بوونیان ماوه و ناسراون به عه ره بى (عاربه).

کوټا جوړيان به عه ره ب کراوه کائن وه کو نه وه کانی ئيسماعيل و خودی ئيسماعيل که ره چه له کی بنه پره تيان (قبيطی) يه، واتا خه لکی ميسرن.

ثم سى جوړه عه ره به که بوونیان هه بووه، دوانيان ماوه و دانه يه کيان له ناوچوون که وا له م باسه ی پيغه مبهَر هوود َعَلَيْهِ السَّلَام باسی ده که ين، هوژی عاد دوو به شه به شيکیان به عادى يه که م ناسراوه و عادى دووهم به ته موود ناسراوه.

خوای گه وره ش ده فه رموت: ﴿وَأَنذَرُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ۖ وَتَمُودًا ۖ فَمَا أَبْقَىٰ﴾ النجم

واته: هه ر خوای گه وره بوو که عادى سه ره تاي قه ومى هوودى له ناو برد که ئيمانيان نه هيټان ﴿﴾

قه ومى ته مووديشى له ناو بردو هيچ که سيکی لتيان نه هيشته وه ﴿﴾

له ميژووه کاند ا هاتووه هوود کوپرى شالغ-ى کوپرى سامى کوپرى نووح-ه يان ده ليتن: هوود خو ی ناوى عابري کوپرى شالغ-ى کوپرى نه رفه خه شزى کوپرى سام-ى کوپرى نووح-ه يا خود ده ليتن: ناوى هوودى کوپرى عه بدوللاى کوپرى په باحى جارودى کوپرى عادى کوپرى عوصى کوپرى ئيرامى کوپرى سامى کوپرى نووح-ه.

هه موو ميژووه کانم پشکنى هيچ سه رچاوه يه کم ده ست نه که وت بۆ راستى و دروستى ته م ناو و باوانه ی ته م پيغه مبهَره به پريزه، هه موو ميژوونوو سه کان له نه بو جه عفهرى کوپرى

-----
(۳) له سه ره تا کانی (۱۹۹۰) له رۆژنامه جيهانيه کاند ا بلاوکرايه وه، که شاريکی ته فسانه يى عه ره بى

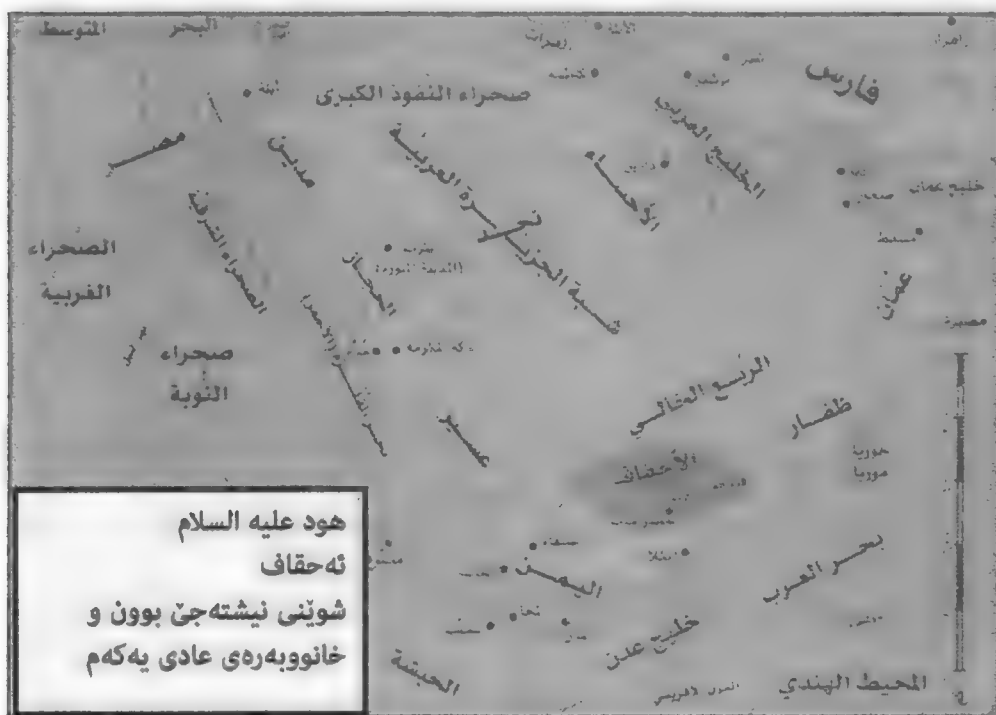
دوژراوه ته وه: (نؤبار دوورگه ی لماوى)، که قورئان به ر له (۱۴) سه ده باسى کردووه.

شوينه وارى لاو (نيکولاس کلاپ) نه و شاره ی دوژييه وه، گوايه شويني گه لی عاد بووه.

(الأمم البائدة/ هارون يحيى/ ل: ۸۳) سه ير بکه.

مهمله که تی پیغهمبه ران

محہمہ دی کوری جہریری طہ بہریان وەرگرتووہ، لہ ناو میژووی طہ بہریشدا هیچ
سہ راوہ بہک باس نہ کراوہ!

که‌واته راستی و دروستی جیگای گفتوگوویه و هیچ به‌لگهی یه‌کلا که‌روه‌ومان له‌به‌رده‌ستدا نیسه، خوای به‌روه‌ردگار له‌هه‌مووان زاناتره.

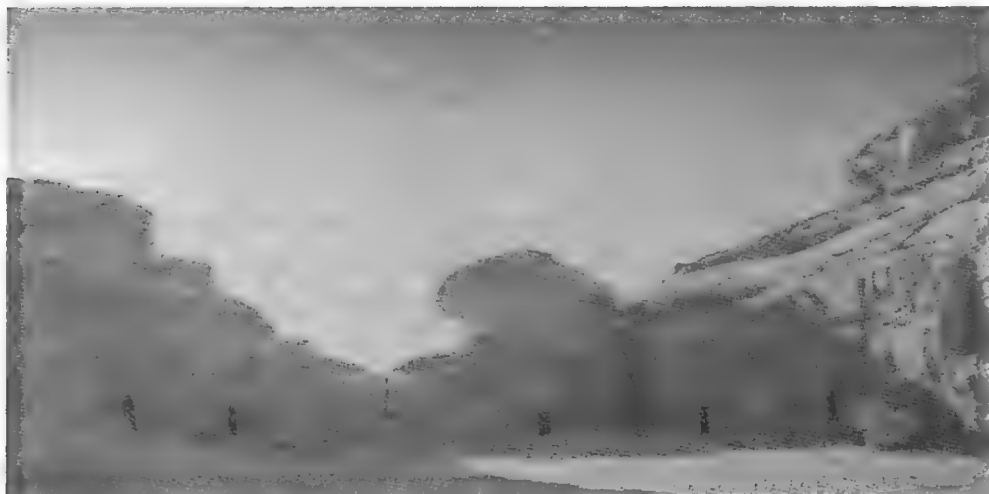
له‌ناوچه‌یه‌کی ملاویدا ئەم گەله ژانیان بردۆته سەر که ناسراوه به (الأحقاف) یاخود له‌به‌رزایی شاخه‌کانی نیوان ولاتی یه‌مه‌نی ژیستا و سه‌لته‌نه‌تی عومان دا ژایون که ناوچه‌یه‌کی شاخاوی و ملاوی بووه.

پیتی و تراوه (تهحقاف) له دۆلتيکی فراواني گهوره دا بوون به ناوی (مغيث) که خاکه که يان نزیک بووه يان روانيوپه تي به سهر دهريای هيندي دا که نهو سهرده مه پیتی و تراوه (الشحره).

ئیره م ته نها به هۆزی عاد ناوتریت به لکو به هه موو دانیش توانی ئه و سه رده مه ده و ترا که بنه ریه تیان ده گه پڕته وه بۆ عاد و اتا (ئه موود) یش ده گه پڕته وه، به و به لگه یه ی ئین خه لدوون باسی کردووه له میژوووه کهیدا و پیشتر ئاماژه مان پێدا.

ئه م هۆز و گه له له سه رده می خۆیاندا هاوشیوه یان نه بووه له توانا و ده ست په نگین و به هیز و توانایان خوای گه و ره ده فهرمویت: ﴿إِزَمْ ذَاتِ الْعِمَادِ ۖ اَلَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبَلَدِ ۝۵﴾
الفجر

واته: عامود و میخی زۆریان هه بووه که به لگه یه له سه ر ئه وه ی که ژماره یان زۆر بووه، یاخود گه پراون له شویناندا و میخیان چه قاندوووه و خیمه یان داکوتیوه و دواتر پڕویشتوون و ئه و شوینه یان به جێ هیشتوووه، یاخود و تراوه: عامودی زۆر به هیزیان هه بووه له به ر ئه وه ی خۆیان زۆر به هیز بوون و پیکهاته ی له شیان زۆر به هیز بووه ﴿﴾ که خوای گه و ره له به هیزیدا هاوشیوه ی قهومی (عاد) ی دروست نه کردووه، واته: زۆر زۆر به هیز بوون و ئه یانوت کێ هه یه له ئیمه به هیزتر بیت و شانازیان ئه کرد به به هیزیانه وه، به لام که ئیمانیان نه هینا به هیزییه که یان سوودی پێ نه گه یاندن و خوای گه و ره له ناوی بردن ﴿﴾

توانا و هیزیان بیۆنه بووه و هاوشیوه یان نه بووه، بیگومان له سه رده می خۆیاندا. پێده چیت گه لی عاد و ئه موود له یه ک کات و سه رده مدا ژیا بیت، نه ک دوا ی له ناوچوونی عاد و ئه موود هاتبیت. ئه م راپه ش به گوێره ی پاشماوه دێرینه کان که هه ردوو شوینه واره کان له یه ک ده چن

پیناچیت کاتی نیتوانیان جیاواز بیت، خو ئه گهر جیاوازیش بیت به چهند سالتیکی کهم لیکده دریته وه، ده سیتیکی هۆزی عاد وتمان له ناوچه ی (ئه حقاف) دا بووه به به لگه ی قورئان خوی گه وه ده فره رمویت: ﴿وَأَذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ الْوُجُوهُ مِنَ الْبَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ (الأحقاف

واته: ئه ی محمه د صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ تۆ باسی قهومی (عاد)یشیان بۆ بکه که خوی گه وه هوود پیغه مبه ر عَلَیْهِ السَّلَام - ی بۆ ناردن که له خویان بوو یاخود له نه سه بدا برایان بووه نه ک له دیندا برایان بیت، کاتیک که ئاگاداری قهومه که ی کرده وه له (ئه حقاف)، که شاخی لم بووه که شوینی قهومی (عاد) بووه له (حضر موت) که پپی وتوون له پیش ئیوه ش پیغه مبه رانی تر هاتوون و ئاگاداری قهومی خویان کردووه له پیش و له دوی هوود پیغه مبه ر عَلَیْهِ السَّلَام هه موویان وتوویانه عیاده تی هیچ که سیک مه که ن ته نها زاتی پیروزی (الله) نه بیت، چونکه ته نها ئه و شایانی په رسته و په رستراوی جه قه به راستی، ئه گهر عیاده تی جگه له خوی گه وه بکه ن من له سزای رۆژیکی زۆر گه وه لیتان ده ترسیتم که خوی گه وه سزاتان ده دات که رۆژی قیامه ته.

له ناوچه کانی (حضر موت) دا بووه به واتای شاخی لماوی دیت، له سه ر بنه مای ئه وه ی که ئین خه لدوون ده لیت: شاریک نه بووه ناوی ئیره م بیت، خوی گه وره ش به شار ناوی نه بردووه، به لکو ئیمه ش ده چینه سه ر ږاکه ی ئین خه لدوون که ئیره م شار نه بووه، به لکو شارستانییه تی ئیوان عاد و ئه موود بووه که خوی په روه ردگار هوود عَلَیْهِ السَّلَام - ی ناردووه بۆ هۆزی عاد، پیغه مبه ر صالح-یشی ناردووه بۆ هۆزی ئه موود و به هه ردووکیان وتراوه (ئیره م).

ده گه رپینه وه ناوچه رگه ی هۆزی عاد که خاوه نی سی بتی خوایی بوون به ناوی (صداء، صمود و هباء) له میژووی ته به ریدا هاتووه، به لام له میژووی ئین که ئیردا به (صمدا، صمودا و هرا) ئه م ناوانه ش پیده چیت هه ر هه مان خوا دروست کراوه کانی سه رده می نووح بیت له سواع و ود و په غوث...هتد که کران به عه شتار و مه ردوخ له یۆنان بوون به ژووپیته ر و له رۆم فینۆس و...هتد.

خوی گه وه هه میسه بۆ ناسینی زاتی به رزی و په کتاپه رستی و گه رانه وه بۆلای، پیغه مبه ران ده ئیریت، بانگه وازی حه زره تی هوود عَلَیْهِ السَّلَام بۆ ناسینی خوا بۆ په کتاپه رستی و گه رانه وه بۆلای و خو پاریزی له تاوان و خراپه کاری.

خوی په روه ردگار ده فره رمویت: ﴿وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَقَوْمِ أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾ (الأعراف

واته: بۆ لای قهومی عاد که هۆزێک بوون له (ئهحقاف) له (حضر موت) له یه مهن ئه ژيان خوای گهوره هوود پیغه مبه ر عَیْبَالَتَکُمْ - ی بۆ ناردن که له خۆیان بوو هوود عَیْبَالَتَکُمْ فهرمووی: ئه ی قهومی خۆم به تاک و ته نها عیاده تی خوای گهوره بکه ن و شه ریک بۆ خوای گهوره بریار مه ده ن له به ر ئه وه ی جگه له الله هیچ په رستراویکی تری هه قتان نییه که شایه نی په رستی بیت بۆ ته قوای خوای گهوره ناکه ن به وه ی که ئیمان بینن.

ئهمه ش ده ستپێکی کاری هه موو پیغه مبه رانه، بۆیه خوای گهوره باسی ژیا نی هه موو پیغه مبه رانی نه کردووه، چونکه کاری پیغه مبه ران هه مووی له یه ک ده چیت، ئه گه ر نموونه ی پشه وه ران به نینه وه له هه ر پشه یه کدا بۆ ئه نجامدانی پشه که یان هه موو پیداو یستی و که ره سه کانیان هه مان شته، به لām ده شیت دوکان و کار و جیگایان جیاواز بیت.

پاش ناساندنی خوای موته عال ئاگاداریان ده کاته وه و هۆشداری سزاو پاداشتیان پێ ئه دات و گه رانه وه بۆ رۆژی قیامه ت، خوای گهوره ده فهرمویت: ﴿وَأَذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ الْمُدْرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ﴾ (الأحقاف)

واته: ئه ی محه مه د صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ تۆ باسی قهومی (عاد)یشیان بۆ بکه که خوای گهوره هوود پیغه مبه ر عَیْبَالَتَکُمْ ی بۆ ناردن که له خۆیان بوو یاخود له نه سه ب دا برایان بووه نه ک له دیندا برایان بیت، کاتیک که ئاگاداری قهومه که ی کرده وه له (ئهحقاف)، که شاخی لم بووه که شوینی قهومی (عاد) بووه له (حضر موت) که پیتی وتوون له پیش ئیوه ش پیغه مبه رانی تر هاتوونه و ئاگاداری قهومی خۆیان کردووه له پیش و له دوای هوود پیغه مبه ر عَیْبَالَتَکُمْ هه موویان وتوویانه عیاده تی هیچ که سێک مه که ن ته نها زاتی پیروزی (الله) نه بیت، چوونکه ته نها ئه و شایانی په رستنه و په رستراوی هه قه به راستی ئه گه ر عیاده تی جگه له خوای گهوره بکه ن من له سزای رۆژیکی زۆر گهوره لیتان ده ترسیم که خوای گهوره سزاتان ده دات که رۆژی قیامه ته.

کاری هوود عَیْبَالَتَکُمْ راستکردنه وه ی چه مکه په رستشیه کان بوو که به هه له و درۆ و هه له به سترای شوینی که وتبوون، خوای گهوره ده فهرمویت: ﴿وَالْإِنِّي عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَقَوْمُ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ﴾ (هود)

واته: هه ر خوای گهوره بوو که عادی سه ره تای قهومی هوودی له ناو برد که ئیمانیان نه هیتا.

هه‌رچه‌نده بانگه‌وازی پیغه‌مبه‌ران زۆر واقعی و گونجاوه له‌گه‌ڵ بیروه‌هۆش و سرووشتی مروّقه‌کان دا، به‌لام به‌رژه‌وه‌ندی خوازه‌کان و نه‌وانه‌ی که شوین هه‌واو ئاره‌زوو و نه‌فسی خوێان که‌وتوون، نه‌گه‌ر خه‌لکی واقعی بوو خاوه‌ن بیروباوه‌ری پاک و جوان و باش بوو، نه‌وان سوودمه‌ند نابن، چونکه‌ ئایینی خوا و پیغه‌مبه‌ر که‌رامه‌تی خه‌لکی و نه‌قلی خه‌لکی به‌هه‌ردوو په‌گه‌زه‌که‌یه‌وه ده‌پاریزیت، که‌ کۆمه‌لگه‌ش خاوه‌نی هۆشیاری و بیرى پاک و جوان بوو نه‌وا به‌رژه‌وه‌ندخواز و قۆرخچییه‌کان ناتوانن کاری خوێان نه‌نجام بدن، هه‌میشه‌ که‌ نه‌نجامی به‌ (که‌ر) کردنی خه‌لکی ده‌سه‌لاتدار سوود ده‌بینن.

ئایینی خوابی مروّق له‌ ئاژه‌ل بوون ده‌پاریزیت، هه‌ر به‌ ناسینی یه‌کتا په‌رستی مێشک و دڵ فراوان و چاو کراوه‌ ده‌بیت، ئیتر زۆر ئاسایی ده‌بیت که‌ به‌رژه‌وه‌ندیخوازان و خاوه‌ن کۆمپانیا گه‌وره‌کان دژی پیغه‌مبه‌ران بن و دژی خوا ده‌بن، چونکه‌ به‌رژه‌وه‌نده‌یه‌کانی نه‌وان ده‌خاته مه‌ترسییه‌وه و کۆمپانیاکانیان توانای په‌یدا کردنی سوودی زۆری نامینیت و خه‌لکیان بۆ به‌ئاژه‌ل ناکریت.

جا ئه‌م جوّره‌ که‌سانه‌ له‌ شیوه‌ی سه‌رمایه‌داری ده‌رده‌که‌ون، یان جیهانگیری یاخود وه‌کو ب‌تی سیسته‌مه‌کانی پوژناوا و لاسایی کردنه‌وه‌یان له‌ ولاتی موسلماناندا وه‌کو عه‌لمانیه‌ت.

گه‌لی عادی‌ش هه‌ر له‌و جوّره‌ پێوانانه‌ی نه‌مپوون، بۆیه‌ خیرا که‌وته‌نه‌ دروستکردنی پروپاگه‌نده (سکاندال) و وته‌ی ناشرین بۆ پیغه‌مبه‌ر ه‌وود عَلَيْهِ السَّلَام، خ‌وای گه‌ور ده‌فه‌رمویت: ﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرُّكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ ١٣ قَالَ يَقَوْمُ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ١٤ أَبَلِغْتُكُمْ رَسُولَ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ١٥﴾ الأعراف

واته‌: ده‌سه‌لاتدارو سه‌رکرده‌و ناوداره‌کانی قه‌ومه‌که‌ی له‌ کافران پێیان وت نه‌ی ه‌وود ئیمه‌ وا ئه‌بینن که‌ تۆ که‌سیکی گومراو گیل و که‌م عه‌قلی ئیمه‌ گومانی نه‌وه‌ت پێ نه‌به‌ین که‌ تۆ یه‌کیک بیت له‌ درۆزان و درۆ بکه‌یت و بانگه‌شه‌ی پیغه‌مبه‌رایه‌تی بکه‌یت و پیغه‌مبه‌ری خوا نه‌بی ١٣ ه‌وود پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام فه‌رمووی: نه‌ی قه‌ومی خۆم من گیل و که‌م عه‌قل نیم، به‌لکو په‌یامبه‌رو پیغه‌مبه‌ری خ‌وای گه‌وره‌م له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاری هه‌موو جیهانه‌وه‌ بۆ لای ئێوه‌ نێردراوم ١٤ په‌یامی خ‌وای گه‌وره‌تان پێ نه‌گه‌یه‌نم، من ئاموژگاریکاری ئێوه‌م به‌دلسۆزی و نه‌مینم به‌وه‌ی که‌ ناپاکی ناکه‌م له‌و په‌یامه‌ی خ‌وای گه‌وره‌ ١٥

هوود عَلَيْهِ السَّلَام بهردهوام بوو له ئاموژگاری و بانگه‌وازه‌که‌ی و هه‌ولێ ئه‌دا تییان بگه‌یه‌نیت له‌دوای گه‌لی نوح عَلَيْهِ السَّلَام ئیتر ئیوه‌ خه‌لیفه‌ن له‌سه‌ر زه‌وی و پێغه‌مبه‌رتان له‌ناودایه‌ و خوای گه‌وره‌ هیز و توانا و ئه‌قلی پێ به‌خشیون، بۆیه‌ له‌م نیعمه‌ته‌ جوانه‌ی خوای گه‌وره‌ سه‌ر با ئه‌ده‌ن و خوٲانی پێ پرزگار و سه‌ربه‌رز ناکه‌ن له‌ دنیا و قیامه‌ت دا؟

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: ﴿أَوْعِیْبْنُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِکْرٌ مِّنْ رَبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنْکُمْ لِيُنذِرْکُمْ ۖ وَادَّکُرُوا إِذْ جَعَلْکُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوْحٍ وَزَادْکُمْ فِی الْخَلْقِ بَصۜطَةً ۖ فَادَّکُرُوا ؕ الْآءَ اللّٰهُ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُوْنَ ۝﴾ (الأعراف

واته: ئایا پێتان سه‌یره‌ یان به‌دووری ئه‌زانن که‌ وه‌حی له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارتانه‌وه‌ دابه‌زی بۆ سه‌ر که‌سێک له‌ خوٲان که‌ من له‌ خوٲانم و ئه‌مناسم بۆ ئه‌وه‌ی ئاگادارتان بکاته‌وه‌ یادی ئه‌و نیعمه‌ته‌ی خوای گه‌وره‌ بکه‌نه‌وه‌ که‌ خوای گه‌وره‌ ئیوه‌ی کرد به‌ جێنشین له‌سه‌ر پرووی زه‌ویدا له‌ دوای قه‌ومی نوح که‌ ئه‌وانی له‌ناو‌برد چوونکه‌ سه‌رپێچیان کردو ئیمانیان پێ نه‌هێنا، ئیوه‌ی هێنا له‌ناو خه‌لکیشدا ئیوه‌ی زیاتر به‌هیز کردووه‌ که‌ بالاتان درێژو به‌رزه‌ و لاشه‌تان زۆر گه‌وره‌یه‌، ئیوه‌ یادی نیعمه‌ته‌کانی خوای گه‌وره‌ بکه‌نه‌وه‌ له‌سه‌رتان به‌لکو سه‌رفراز بن به‌هۆی بیر کردنه‌وه‌ له‌و نیعمه‌تانه‌ بتانگه‌یه‌نێ به‌ ئیمان هێنان به‌ خوای گه‌وره‌.

پاشان هوود عَلَيْهِ السَّلَام بیری خسته‌نه‌وه‌ که‌ خوای گه‌وره‌ چ توانا و هیزی پێبه‌خشیوون، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: ﴿اتَّبِعُوْنَ بِکُلِّ رِیْعٍ ؕ آيَةً تَعْبُوْنَ ۝ وَتَتَّخِذُوْنَ مَصَانِعَ لَعَلَّکُمْ تَخْلُدُوْنَ ۝ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطْشَتُمْ جَبَّارِیْنَ ۝ فَاتَّقُوا اللّٰهَ ۖ وَأَطِیْعُوْا ۝ وَاتَّقُوا الَّذِیْ أَمَدَّکُمْ بِمَا تَعْلَمُوْنَ ۝ أَمَدَّکُمْ بِأَنْعَمِ رَبِّیْنَ ۝ وَجَنَّتْ وَغُیْبَ ۝ إِنِّیْٓ أَخَافُ عَلَیْکُمْ عَذَابَ یَوْمٍ عَظِیْمٍ ۝﴾ (الشعراء

واته: ئایا ئیوه‌ له‌ هه‌موو شوێنێکی به‌رزو سه‌ر پێگا‌و له‌ شاخه‌ به‌رزه‌کاندا کۆشک و ته‌لاری به‌رزو پته‌و گه‌وره‌و سه‌ره‌نجراکیش دروست ئه‌که‌ن له‌ کاتی‌کدا پێویسته‌تان پێ نییه‌و ته‌نها بۆ فه‌خرو شانازی و ده‌رخسته‌نی تواناتانه‌و ته‌نها کات به‌سه‌ر بردن و خۆماندوو کردن و به‌فیرۆدانی تواناتانه‌و کۆشک و ته‌لاری به‌رزو قه‌لا‌و شو‌رای پته‌و دروست ده‌که‌ن وه‌کو ئه‌وه‌ی که‌ ئیوه‌ نه‌مرن و به‌هه‌میشه‌یی ب‌پێننه‌وه‌و کاتی‌ک که‌ بتانه‌وێ به‌سه‌ر که‌سێ‌کدا زāl بن زۆر به‌ توندوتیژی زāl ئه‌بن به‌سه‌ریدا له‌ ناحه‌قی و سته‌مدا ۝ ده‌ی ئیوه‌ ته‌قوای خوای گه‌وره‌ بکه‌ن و له‌ خوا بترسێن و گوێ‌په‌ی‌لێ من بکه‌ن ۝ ته‌قوای ئه‌و خوا‌یه‌ بکه‌ن که‌ یارمه‌تی دا‌ون به‌و هه‌موو شته‌ی

که خوتان نه‌زانی له مال و مندال و سه‌روهت و سامان ﷺ یارمه‌تی داو و پشتیوانی کردوون به جوړه‌ها ناژه‌ل و به مندال ﷺ باخ و باخات و سه‌رچاوه‌ی ئاو و کانی و پروبارو بیره‌کان ﷺ نه‌گه‌ر ئیمان نه‌هینن و به‌رده‌وام بن له‌سه‌ر کوفرتان نه‌وه من له‌وه نه‌ترسیم که خوی گه‌وره سزاتان بدات له پوژیکي زور گه‌وره‌دا که پوژي قیامه‌ته ﷺ

پاشان که‌وتنه‌ گف‌توگو و ده‌مه‌ده‌م له‌گه‌ل ه‌زهره‌تی هوود ﷺ دا کاتیک پیغه‌مبه‌ران بانگه‌وازیان ده‌ست پي ده‌که‌ن به‌رانبه‌ریشیان به‌دوای به‌لگه‌و ده‌لیلی خویدا ده‌گه‌ریت بو نه‌وه‌ی دژي به‌کاری به‌پینینه‌وه، خوی گه‌وره نه‌و دیمه‌نانه‌مان بو ده‌گوازیته‌وه له‌قورئان دا و ده‌فه‌رمویت: ﴿قَالُوا يٰهٰوود مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِ الْاٰلِهٰتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ۝۱۸۰ اِنْ نَقُوْلُ اِلَّا اَعْتَرٰكَ بَعْضُ الْاٰلِهٰتِنَا بِسُوْٓءٍۭۤ اَقَالَ اِنِّیْۤ اُشْهِدُ اللّٰهَ وَاَشْهَدُوْۤا اَنِّیْۤ اَبْرَءٌۭۤ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ۝۱۸۱ مِنْ دُوْنِهٖۤ فَاَكْبِدُوْنِیْ جَمِیْعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُوْنَ ۝۱۸۲ اِنِّیْۤ اَنْزَلْتُ عَلٰی اللّٰهِ رِبِّیْ وَرَبِّکُمْ مَا مِنْ دَآبَّةٍ اِلَّا هُوَۤ اٰخِذٌۭ بِنَاصِیَتِهَا اِنَّ رَّبِّیْ عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ۝۱۸۳ اِنْ تَوَلَّوْۤا فَقَدْ اَبْلَغْتُکُمْ مَاۤ اُرْسِلْتُۤ بِهٖۤ اِلَیْکُمْ وَیَسْتَخْلِفُ رَّبِّیْ قَوْمًا غَیْرَکُمْ وَلَا تَضُرُّوْهُۤۤ شَیْئًا اِنَّ رَّبِّیْ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ حَفِیْظٌ ۝۱۸۴ ۝۱۸۵ ۝۱۸۶ ۝۱۸۷ ۝۱۸۸ ۝۱۸۹ ۝۱۹۰ ۝۱۹۱ ۝۱۹۲ ۝۱۹۳ ۝۱۹۴ ۝۱۹۵ ۝۱۹۶ ۝۱۹۷ ۝۱۹۸ ۝۱۹۹ ۝۲۰۰ ۝۲۰۱ ۝۲۰۲ ۝۲۰۳ ۝۲۰۴ ۝۲۰۵ ۝۲۰۶ ۝۲۰۷ ۝۲۰۸ ۝۲۰۹ ۝۲۱۰ ۝۲۱۱ ۝۲۱۲ ۝۲۱۳ ۝۲۱۴ ۝۲۱۵ ۝۲۱۶ ۝۲۱۷ ۝۲۱۸ ۝۲۱۹ ۝۲۲۰ ۝۲۲۱ ۝۲۲۲ ۝۲۲۳ ۝۲۲۴ ۝۲۲۵ ۝۲۲۶ ۝۲۲۷ ۝۲۲۸ ۝۲۲۹ ۝۲۳۰ ۝۲۳۱ ۝۲۳۲ ۝۲۳۳ ۝۲۳۴ ۝۲۳۵ ۝۲۳۶ ۝۲۳۷ ۝۲۳۸ ۝۲۳۹ ۝۲۴۰ ۝۲۴۱ ۝۲۴۲ ۝۲۴۳ ۝۲۴۴ ۝۲۴۵ ۝۲۴۶ ۝۲۴۷ ۝۲۴۸ ۝۲۴۹ ۝۲۵۰ ۝۲۵۱ ۝۲۵۲ ۝۲۵۳ ۝۲۵۴ ۝۲۵۵ ۝۲۵۶ ۝۲۵۷ ۝۲۵۸ ۝۲۵۹ ۝۲۶۰ ۝۲۶۱ ۝۲۶۲ ۝۲۶۳ ۝۲۶۴ ۝۲۶۵ ۝۲۶۶ ۝۲۶۷ ۝۲۶۸ ۝۲۶۹ ۝۲۷۰ ۝۲۷۱ ۝۲۷۲ ۝۲۷۳ ۝۲۷۴ ۝۲۷۵ ۝۲۷۶ ۝۲۷۷ ۝۲۷۸ ۝۲۷۹ ۝۲۸۰ ۝۲۸۱ ۝۲۸۲ ۝۲۸۳ ۝۲۸۴ ۝۲۸۵ ۝۲۸۶ ۝۲۸۷ ۝۲۸۸ ۝۲۸۹ ۝۲۹۰ ۝۲۹۱ ۝۲۹۲ ۝۲۹۳ ۝۲۹۴ ۝۲۹۵ ۝۲۹۶ ۝۲۹۷ ۝۲۹۸ ۝۲۹۹ ۝۳۰۰ ۝۳۰۱ ۝۳۰۲ ۝۳۰۳ ۝۳۰۴ ۝۳۰۵ ۝۳۰۶ ۝۳۰۷ ۝۳۰۸ ۝۳۰۹ ۝۳۱۰ ۝۳۱۱ ۝۳۱۲ ۝۳۱۳ ۝۳۱۴ ۝۳۱۵ ۝۳۱۶ ۝۳۱۷ ۝۳۱۸ ۝۳۱۹ ۝۳۲۰ ۝۳۲۱ ۝۳۲۲ ۝۳۲۳ ۝۳۲۴ ۝۳۲۵ ۝۳۲۶ ۝۳۲۷ ۝۳۲۸ ۝۳۲۹ ۝۳۳۰ ۝۳۳۱ ۝۳۳۲ ۝۳۳۳ ۝۳۳۴ ۝۳۳۵ ۝۳۳۶ ۝۳۳۷ ۝۳۳۸ ۝۳۳۹ ۝۳۴۰ ۝۳۴۱ ۝۳۴۲ ۝۳۴۳ ۝۳۴۴ ۝۳۴۵ ۝۳۴۶ ۝۳۴۷ ۝۳۴۸ ۝۳۴۹ ۝۳۵۰ ۝۳۵۱ ۝۳۵۲ ۝۳۵۳ ۝۳۵۴ ۝۳۵۵ ۝۳۵۶ ۝۳۵۷ ۝۳۵۸ ۝۳۵۹ ۝۳۶۰ ۝۳۶۱ ۝۳۶۲ ۝۳۶۳ ۝۳۶۴ ۝۳۶۵ ۝۳۶۶ ۝۳۶۷ ۝۳۶۸ ۝۳۶۹ ۝۳۷۰ ۝۳۷۱ ۝۳۷۲ ۝۳۷۳ ۝۳۷۴ ۝۳۷۵ ۝۳۷۶ ۝۳۷۷ ۝۳۷۸ ۝۳۷۹ ۝۳۸۰ ۝۳۸۱ ۝۳۸۲ ۝۳۸۳ ۝۳۸۴ ۝۳۸۵ ۝۳۸۶ ۝۳۸۷ ۝۳۸۸ ۝۳۸۹ ۝۳۹۰ ۝۳۹۱ ۝۳۹۲ ۝۳۹۳ ۝۳۹۴ ۝۳۹۵ ۝۳۹۶ ۝۳۹۷ ۝۳۹۸ ۝۳۹۹ ۝۴۰۰ ۝۴۰۱ ۝۴۰۲ ۝۴۰۳ ۝۴۰۴ ۝۴۰۵ ۝۴۰۶ ۝۴۰۷ ۝۴۰۸ ۝۴۰۹ ۝۴۱۰ ۝۴۱۱ ۝۴۱۲ ۝۴۱۳ ۝۴۱۴ ۝۴۱۵ ۝۴۱۶ ۝۴۱۷ ۝۴۱۸ ۝۴۱۹ ۝۴۲۰ ۝۴۲۱ ۝۴۲۲ ۝۴۲۳ ۝۴۲۴ ۝۴۲۵ ۝۴۲۶ ۝۴۲۷ ۝۴۲۸ ۝۴۲۹ ۝۴۳۰ ۝۴۳۱ ۝۴۳۲ ۝۴۳۳ ۝۴۳۴ ۝۴۳۵ ۝۴۳۶ ۝۴۳۷ ۝۴۳۸ ۝۴۳۹ ۝۴۴۰ ۝۴۴۱ ۝۴۴۲ ۝۴۴۳ ۝۴۴۴ ۝۴۴۵ ۝۴۴۶ ۝۴۴۷ ۝۴۴۸ ۝۴۴۹ ۝۴۵۰ ۝۴۵۱ ۝۴۵۲ ۝۴۵۳ ۝۴۵۴ ۝۴۵۵ ۝۴۵۶ ۝۴۵۷ ۝۴۵۸ ۝۴۵۹ ۝۴۶۰ ۝۴۶۱ ۝۴۶۲ ۝۴۶۳ ۝۴۶۴ ۝۴۶۵ ۝۴۶۶ ۝۴۶۷ ۝۴۶۸ ۝۴۶۹ ۝۴۷۰ ۝۴۷۱ ۝۴۷۲ ۝۴۷۳ ۝۴۷۴ ۝۴۷۵ ۝۴۷۶ ۝۴۷۷ ۝۴۷۸ ۝۴۷۹ ۝۴۸۰ ۝۴۸۱ ۝۴۸۲ ۝۴۸۳ ۝۴۸۴ ۝۴۸۵ ۝۴۸۶ ۝۴۸۷ ۝۴۸۸ ۝۴۸۹ ۝۴۹۰ ۝۴۹۱ ۝۴۹۲ ۝۴۹۳ ۝۴۹۴ ۝۴۹۵ ۝۴۹۶ ۝۴۹۷ ۝۴۹۸ ۝۴۹۹ ۝۵۰۰ ۝۵۰۱ ۝۵۰۲ ۝۵۰۳ ۝۵۰۴ ۝۵۰۵ ۝۵۰۶ ۝۵۰۷ ۝۵۰۸ ۝۵۰۹ ۝۵۱۰ ۝۵۱۱ ۝۵۱۲ ۝۵۱۳ ۝۵۱۴ ۝۵۱۵ ۝۵۱۶ ۝۵۱۷ ۝۵۱۸ ۝۵۱۹ ۝۵۲۰ ۝۵۲۱ ۝۵۲۲ ۝۵۲۳ ۝۵۲۴ ۝۵۲۵ ۝۵۲۶ ۝۵۲۷ ۝۵۲۸ ۝۵۲۹ ۝۵۳۰ ۝۵۳۱ ۝۵۳۲ ۝۵۳۳ ۝۵۳۴ ۝۵۳۵ ۝۵۳۶ ۝۵۳۷ ۝۵۳۸ ۝۵۳۹ ۝۵۴۰ ۝۵۴۱ ۝۵۴۲ ۝۵۴۳ ۝۵۴۴ ۝۵۴۵ ۝۵۴۶ ۝۵۴۷ ۝۵۴۸ ۝۵۴۹ ۝۵۵۰ ۝۵۵۱ ۝۵۵۲ ۝۵۵۳ ۝۵۵۴ ۝۵۵۵ ۝۵۵۶ ۝۵۵۷ ۝۵۵۸ ۝۵۵۹ ۝۵۶۰ ۝۵۶۱ ۝۵۶۲ ۝۵۶۳ ۝۵۶۴ ۝۵۶۵ ۝۵۶۶ ۝۵۶۷ ۝۵۶۸ ۝۵۶۹ ۝۵۷۰ ۝۵۷۱ ۝۵۷۲ ۝۵۷۳ ۝۵۷۴ ۝۵۷۵ ۝۵۷۶ ۝۵۷۷ ۝۵۷۸ ۝۵۷۹ ۝۵۸۰ ۝۵۸۱ ۝۵۸۲ ۝۵۸۳ ۝۵۸۴ ۝۵۸۵ ۝۵۸۶ ۝۵۸۷ ۝۵۸۸ ۝۵۸۹ ۝۵۹۰ ۝۵۹۱ ۝۵۹۲ ۝۵۹۳ ۝۵۹۴ ۝۵۹۵ ۝۵۹۶ ۝۵۹۷ ۝۵۹۸ ۝۵۹۹ ۝۶۰۰ ۝۶۰۱ ۝۶۰۲ ۝۶۰۳ ۝۶۰۴ ۝۶۰۵ ۝۶۰۶ ۝۶۰۷ ۝۶۰۸ ۝۶۰۹ ۝۶۱۰ ۝۶۱۱ ۝۶۱۲ ۝۶۱۳ ۝۶۱۴ ۝۶۱۵ ۝۶۱۶ ۝۶۱۷ ۝۶۱۸ ۝۶۱۹ ۝۶۲۰ ۝۶۲۱ ۝۶۲۲ ۝۶۲۳ ۝۶۲۴ ۝۶۲۵ ۝۶۲۶ ۝۶۲۷ ۝۶۲۸ ۝۶۲۹ ۝۶۳۰ ۝۶۳۱ ۝۶۳۲ ۝۶۳۳ ۝۶۳۴ ۝۶۳۵ ۝۶۳۶ ۝۶۳۷ ۝۶۳۸ ۝۶۳۹ ۝۶۴۰ ۝۶۴۱ ۝۶۴۲ ۝۶۴۳ ۝۶۴۴ ۝۶۴۵ ۝۶۴۶ ۝۶۴۷ ۝۶۴۸ ۝۶۴۹ ۝۶۵۰ ۝۶۵۱ ۝۶۵۲ ۝۶۵۳ ۝۶۵۴ ۝۶۵۵ ۝۶۵۶ ۝۶۵۷ ۝۶۵۸ ۝۶۵۹ ۝۶۶۰ ۝۶۶۱ ۝۶۶۲ ۝۶۶۳ ۝۶۶۴ ۝۶۶۵ ۝۶۶۶ ۝۶۶۷ ۝۶۶۸ ۝۶۶۹ ۝۶۷۰ ۝۶۷۱ ۝۶۷۲ ۝۶۷۳ ۝۶۷۴ ۝۶۷۵ ۝۶۷۶ ۝۶۷۷ ۝۶۷۸ ۝۶۷۹ ۝۶۸۰ ۝۶۸۱ ۝۶۸۲ ۝۶۸۳ ۝۶۸۴ ۝۶۸۵ ۝۶۸۶ ۝۶۸۷ ۝۶۸۸ ۝۶۸۹ ۝۶۹۰ ۝۶۹۱ ۝۶۹۲ ۝۶۹۳ ۝۶۹۴ ۝۶۹۵ ۝۶۹۶ ۝۶۹۷ ۝۶۹۸ ۝۶۹۹ ۝۷۰۰ ۝۷۰۱ ۝۷۰۲ ۝۷۰۳ ۝۷۰۴ ۝۷۰۵ ۝۷۰۶ ۝۷۰۷ ۝۷۰۸ ۝۷۰۹ ۝۷۱۰ ۝۷۱۱ ۝۷۱۲ ۝۷۱۳ ۝۷۱۴ ۝۷۱۵ ۝۷۱۶ ۝۷۱۷ ۝۷۱۸ ۝۷۱۹ ۝۷۲۰ ۝۷۲۱ ۝۷۲۲ ۝۷۲۳ ۝۷۲۴ ۝۷۲۵ ۝۷۲۶ ۝۷۲۷ ۝۷۲۸ ۝۷۲۹ ۝۷۳۰ ۝۷۳۱ ۝۷۳۲ ۝۷۳۳ ۝۷۳۴ ۝۷۳۵ ۝۷۳۶ ۝۷۳۷ ۝۷۳۸ ۝۷۳۹ ۝۷۴۰ ۝۷۴۱ ۝۷۴۲ ۝۷۴۳ ۝۷۴۴ ۝۷۴۵ ۝۷۴۶ ۝۷۴۷ ۝۷۴۸ ۝۷۴۹ ۝۷۵۰ ۝۷۵۱ ۝۷۵۲ ۝۷۵۳ ۝۷۵۴ ۝۷۵۵ ۝۷۵۶ ۝۷۵۷ ۝۷۵۸ ۝۷۵۹ ۝۷۶۰ ۝۷۶۱ ۝۷۶۲ ۝۷۶۳ ۝۷۶۴ ۝۷۶۵ ۝۷۶۶ ۝۷۶۷ ۝۷۶۸ ۝۷۶۹ ۝۷۷۰ ۝۷۷۱ ۝۷۷۲ ۝۷۷۳ ۝۷۷۴ ۝۷۷۵ ۝۷۷۶ ۝۷۷۷ ۝۷۷۸ ۝۷۷۹ ۝۷۸۰ ۝۷۸۱ ۝۷۸۲ ۝۷۸۳ ۝۷۸۴ ۝۷۸۵ ۝۷۸۶ ۝۷۸۷ ۝۷۸۸ ۝۷۸۹ ۝۷۹۰ ۝۷۹۱ ۝۷۹۲ ۝۷۹۳ ۝۷۹۴ ۝۷۹۵ ۝۷۹۶ ۝۷۹۷ ۝۷۹۸ ۝۷۹۹ ۝۸۰۰ ۝۸۰۱ ۝۸۰۲ ۝۸۰۳ ۝۸۰۴ ۝۸۰۵ ۝۸۰۶ ۝۸۰۷ ۝۸۰۸ ۝۸۰۹ ۝۸۱۰ ۝۸۱۱ ۝۸۱۲ ۝۸۱۳ ۝۸۱۴ ۝۸۱۵ ۝۸۱۶ ۝۸۱۷ ۝۸۱۸ ۝۸۱۹ ۝۸۲۰ ۝۸۲۱ ۝۸۲۲ ۝۸۲۳ ۝۸۲۴ ۝۸۲۵ ۝۸۲۶ ۝۸۲۷ ۝۸۲۸ ۝۸۲۹ ۝۸۳۰ ۝۸۳۱ ۝۸۳۲ ۝۸۳۳ ۝۸۳۴ ۝۸۳۵ ۝۸۳۶ ۝۸۳۷ ۝۸۳۸ ۝۸۳۹ ۝۸۴۰ ۝۸۴۱ ۝۸۴۲ ۝۸۴۳ ۝۸۴۴ ۝۸۴۵ ۝۸۴۶ ۝۸۴۷ ۝۸۴۸ ۝۸۴۹ ۝۸۵۰ ۝۸۵۱ ۝۸۵۲ ۝۸۵۳ ۝۸۵۴ ۝۸۵۵ ۝۸۵۶ ۝۸۵۷ ۝۸۵۸ ۝۸۵۹ ۝۸۶۰ ۝۸۶۱ ۝۸۶۲ ۝۸۶۳ ۝۸۶۴ ۝۸۶۵ ۝۸۶۶ ۝۸۶۷ ۝۸۶۸ ۝۸۶۹ ۝۸۷۰ ۝۸۷۱ ۝۸۷۲ ۝۸۷۳ ۝۸۷۴ ۝۸۷۵ ۝۸۷۶ ۝۸۷۷ ۝۸۷۸ ۝۸۷۹ ۝۸۸۰ ۝۸۸۱ ۝۸۸۲ ۝۸۸۳ ۝۸۸۴ ۝۸۸۵ ۝۸۸۶ ۝۸۸۷ ۝۸۸۸ ۝۸۸۹ ۝۸۹۰ ۝۸۹۱ ۝۸۹۲ ۝۸۹۳ ۝۸۹۴ ۝۸۹۵ ۝۸۹۶ ۝۸۹۷ ۝۸۹۸ ۝۸۹۹ ۝۹۰۰ ۝۹۰۱ ۝۹۰۲ ۝۹۰۳ ۝۹۰۴ ۝۹۰۵ ۝۹۰۶ ۝۹۰۷ ۝۹۰۸ ۝۹۰۹ ۝۹۱۰ ۝۹۱۱ ۝۹۱۲ ۝۹۱۳ ۝۹۱۴ ۝۹۱۵ ۝۹۱۶ ۝۹۱۷ ۝۹۱۸ ۝۹۱۹ ۝۹۲۰ ۝۹۲۱ ۝۹۲۲ ۝۹۲۳ ۝۹۲۴ ۝۹۲۵ ۝۹۲۶ ۝۹۲۷ ۝۹۲۸ ۝۹۲۹ ۝۹۳۰ ۝۹۳۱ ۝۹۳۲ ۝۹۳۳ ۝۹۳۴ ۝۹۳۵ ۝۹۳۶ ۝۹۳۷ ۝۹۳۸ ۝۹۳۹ ۝۹۴۰ ۝۹۴۱ ۝۹۴۲ ۝۹۴۳ ۝۹۴۴ ۝۹۴۵ ۝۹۴۶ ۝۹۴۷ ۝۹۴۸ ۝۹۴۹ ۝۹۵۰ ۝۹۵۱ ۝۹۵۲ ۝۹۵۳ ۝۹۵۴ ۝۹۵۵ ۝۹۵۶ ۝۹۵۷ ۝۹۵۸ ۝۹۵۹ ۝۹۶۰ ۝۹۶۱ ۝۹۶۲ ۝۹۶۳ ۝۹۶۴ ۝۹۶۵ ۝۹۶۶ ۝۹۶۷ ۝۹۶۸ ۝۹۶۹ ۝۹۷۰ ۝۹۷۱ ۝۹۷۲ ۝۹۷۳ ۝۹۷۴ ۝۹۷۵ ۝۹۷۶ ۝۹۷۷ ۝۹۷۸ ۝۹۷۹ ۝۹۸۰ ۝۹۸۱ ۝۹۸۲ ۝۹۸۳ ۝۹۸۴ ۝۹۸۵ ۝۹۸۶ ۝۹۸۷ ۝۹۸۸ ۝۹۸۹ ۝۹۹۰ ۝۹۹۱ ۝۹۹۲ ۝۹۹۳ ۝۹۹۴ ۝۹۹۵ ۝۹۹۶ ۝۹۹۷ ۝۹۹۸ ۝۹۹۹ ۝۱۰۰۰ ۝۱۰۰۱ ۝۱۰۰۲ ۝۱۰۰۳ ۝۱۰۰۴ ۝۱۰۰۵ ۝۱۰۰۶ ۝۱۰۰۷ ۝۱۰۰۸ ۝۱۰۰۹ ۝۱۰۱۰ ۝۱۰۱۱ ۝۱۰۱۲ ۝۱۰۱۳ ۝۱۰۱۴ ۝۱۰۱۵ ۝۱۰۱۶ ۝۱۰۱۷ ۝۱۰۱۸ ۝۱۰۱۹ ۝۱۰۲۰ ۝۱۰۲۱ ۝۱۰۲۲ ۝۱۰۲۳ ۝۱۰۲۴ ۝۱۰۲۵ ۝۱۰۲۶ ۝۱۰۲۷ ۝۱۰۲۸ ۝۱۰۲۹ ۝۱۰۳۰ ۝۱۰۳۱ ۝۱۰۳۲ ۝۱۰۳۳ ۝۱۰۳۴ ۝۱۰۳۵ ۝۱۰۳۶ ۝۱۰۳۷ ۝۱۰۳۸ ۝۱۰۳۹ ۝۱۰۴۰ ۝۱۰۴۱ ۝۱۰۴۲ ۝۱۰۴۳ ۝۱۰۴۴ ۝۱۰۴۵ ۝۱۰۴۶ ۝۱۰۴۷ ۝۱۰۴۸ ۝۱۰۴۹ ۝۱۰۵۰ ۝۱۰۵۱ ۝۱۰۵۲ ۝۱۰۵۳ ۝۱۰۵۴ ۝۱۰۵۵ ۝۱۰۵۶ ۝۱۰۵۷ ۝۱۰۵۸ ۝۱۰۵۹ ۝۱۰۶۰ ۝۱۰۶۱ ۝۱۰۶۲ ۝۱۰۶۳ ۝۱۰۶۴ ۝۱۰۶۵ ۝۱۰۶۶ ۝۱۰۶۷ ۝۱۰۶۸ ۝۱۰۶۹ ۝۱۰۷۰ ۝۱۰۷۱ ۝۱۰۷۲ ۝۱۰۷۳ ۝۱۰۷۴ ۝۱۰۷۵ ۝۱۰۷۶ ۝۱۰۷۷ ۝۱۰۷۸ ۝۱۰۷۹ ۝۱۰۸۰ ۝۱۰۸۱ ۝۱۰۸۲ ۝۱۰۸۳ ۝۱۰۸۴ ۝۱۰۸۵ ۝۱۰۸۶ ۝۱۰۸۷ ۝۱۰۸۸ ۝۱۰۸۹ ۝۱۰۹۰ ۝۱۰۹۱ ۝۱۰۹۲ ۝۱۰۹۳ ۝۱۰۹۴ ۝۱۰۹۵ ۝۱۰۹۶ ۝۱۰۹۷ ۝۱۰۹۸ ۝۱۰۹۹ ۝۱۱۰۰ ۝۱۱۰۱ ۝۱۱۰۲ ۝۱۱۰۳ ۝۱۱۰۴ ۝۱۱۰۵ ۝۱۱۰۶ ۝۱۱۰۷ ۝۱۱۰۸ ۝۱۱۰۹ ۝۱۱۱۰ ۝۱۱۱۱ ۝۱۱۱۲ ۝۱۱۱۳ ۝۱۱۱۴ ۝۱۱۱۵ ۝۱۱۱۶ ۝۱۱۱۷ ۝۱۱۱۸ ۝۱۱۱۹ ۝۱۱۲۰ ۝۱۱۲۱ ۝۱۱۲۲ ۝۱۱۲۳ ۝۱۱۲۴ ۝۱۱۲۵ ۝۱۱۲۶ ۝۱۱۲۷ ۝۱۱۲۸ ۝۱۱۲۹ ۝۱۱۳۰ ۝۱۱۳۱ ۝۱۱۳۲ ۝۱۱۳۳ ۝۱۱۳۴ ۝۱۱۳۵ ۝۱۱۳۶ ۝۱۱۳۷ ۝۱۱۳۸ ۝۱۱۳۹ ۝۱۱۴۰ ۝۱۱۴۱ ۝۱۱۴۲ ۝۱۱۴۳ ۝۱۱۴۴ ۝۱۱۴۵ ۝۱۱۴۶ ۝۱۱۴۷ ۝۱۱۴۸ ۝۱۱۴۹ ۝۱۱۵۰ ۝۱۱۵۱ ۝۱۱۵۲ ۝۱۱۵۳ ۝۱۱۵۴ ۝۱۱۵۵ ۝۱۱۵۶ ۝۱۱۵۷ ۝۱۱۵۸ ۝۱۱۵۹ ۝۱۱۶۰ ۝۱۱۶۱ ۝۱۱۶۲ ۝۱۱۶۳ ۝۱۱۶۴ ۝۱۱۶۵ ۝۱۱۶۶ ۝۱۱۶۷ ۝۱۱۶۸ ۝۱۱۶۹ ۝۱۱۷۰ ۝۱۱۷۱ ۝۱۱۷۲ ۝۱۱۷۳ ۝۱۱۷۴ ۝۱۱۷۵ ۝۱۱۷۶ ۝۱۱۷۷ ۝۱۱۷۸ ۝۱۱۷۹ ۝۱۱۸۰ ۝۱۱۸۱ ۝۱۱۸۲ ۝۱۱۸۳ ۝۱۱۸۴ ۝۱۱۸۵ ۝۱۱۸۶ ۝۱۱۸۷ ۝۱۱۸۸ ۝۱۱۸۹ ۝۱۱۹۰ ۝۱۱۹۱ ۝۱۱۹۲ ۝۱۱۹۳ ۝۱۱۹۴ ۝۱۱۹۵ ۝۱۱۹۶ ۝۱۱۹۷ ۝۱۱۹۸ ۝۱۱۹۹ ۝۱۲۰۰ ۝۱۲۰۱ ۝۱۲۰۲ ۝۱۲۰۳ ۝۱۲۰۴ ۝۱۲۰۵ ۝۱۲۰۶ ۝۱۲۰۷ ۝۱۲۰۸ ۝۱۲۰۹ ۝۱۲۱۰ ۝۱۲۱۱ ۝۱۲۱۲ ۝۱۲۱۳ ۝۱۲۱۴ ۝۱۲۱۵ ۝۱۲۱۶ ۝۱۲۱۷ ۝۱۲۱۸ ۝۱۲۱۹ ۝۱۲۲۰ ۝۱۲۲۱ ۝۱۲۲۲ ۝۱۲۲۳ ۝۱۲۲۴ ۝۱۲۲۵ ۝۱۲۲۶ ۝۱۲۲۷ ۝۱۲۲۸ ۝۱۲۲۹ ۝۱۲۳۰ ۝۱۲۳۱ ۝۱۲۳۲ ۝۱۲۳۳ ۝۱۲۳۴ ۝۱۲۳۵ ۝۱۲۳۶ ۝۱۲۳۷ ۝۱۲۳۸ ۝۱۲۳۹ ۝۱۲۴۰ ۝۱۲۴۱ ۝۱۲۴۲ ۝۱۲۴۳ ۝۱۲۴۴ ۝۱۲۴۵ ۝۱۲۴۶ ۝۱۲۴۷ ۝۱۲۴۸ ۝۱۲۴۹ ۝۱۲۵۰ ۝۱۲۵۱ ۝۱۲۵۲ ۝۱۲۵۳ ۝۱۲۵۴ ۝۱۲۵۵ ۝۱۲۵۶ ۝۱۲۵۷ ۝۱۲۵۸ ۝۱۲۵۹ ۝۱۲۶۰ ۝۱۲۶۱ ۝۱۲۶۲ ۝۱۲۶۳ ۝۱۲۶۴ ۝۱۲۶۵ ۝۱۲۶۶ ۝۱۲۶۷ ۝۱۲۶۸ ۝۱۲۶۹ ۝۱۲۷۰ ۝۱۲۷۱ ۝۱۲۷۲ ۝۱۲۷۳ ۝۱۲۷۴ ۝۱۲۷۵ ۝۱۲۷۶ ۝۱۲۷۷ ۝۱۲۷۸ ۝۱۲۷۹ ۝۱۲۸۰ ۝۱۲۸۱ ۝۱۲۸۲ ۝۱۲۸۳ ۝۱۲۸۴ ۝۱۲۸۵ ۝۱۲۸۶ ۝۱۲۸۷ ۝۱۲۸۸ ۝۱۲۸۹ ۝۱۲۹۰ ۝۱۲۹۱ ۝۱۲۹۲ ۝۱۲۹۳ ۝۱۲۹۴ ۝۱۲۹۵ ۝۱۲۹۶ ۝۱۲۹۷ ۝۱۲۹۸ ۝۱۲۹۹ ۝۱۳۰۰ ۝۱۳۰۱ ۝۱۳۰۲ ۝۱۳۰۳ ۝۱۳۰۴ ۝۱۳۰۵ ۝۱۳۰۶ ۝۱۳۰۷ ۝۱۳۰۸ ۝۱۳۰۹ ۝۱۳۱۰ ۝۱۳۱۱ ۝۱۳۱۲ ۝۱۳۱۳ ۝۱۳۱۴ ۝۱۳۱۵ ۝۱۳۱۶ ۝۱۳۱۷ ۝۱۳۱۸ ۝۱۳۱۹ ۝۱۳۲۰ ۝۱۳۲۱ ۝۱۳۲۲ ۝۱۳۲۳ ۝۱۳۲۴ ۝۱۳۲۵ ۝۱۳۲۶ ۝۱۳۲۷ ۝۱۳۲۸ ۝۱۳۲۹ ۝۱۳۳۰ ۝۱۳۳۱ ۝۱۳۳۲ ۝۱۳۳۳ ۝۱۳۳۴ ۝۱۳۳۵ ۝۱۳۳۶ ۝۱۳۳۷ ۝۱۳۳۸ ۝۱۳۳۹ ۝۱۳۴۰ ۝۱۳۴۱ ۝۱۳۴۲ ۝۱۳۴۳ ۝۱۳۴۴ ۝۱۳۴۵ ۝۱۳۴۶ ۝۱۳۴۷ ۝۱۳۴۸ ۝۱۳۴۹ ۝۱۳۵۰ ۝۱۳۵۱ ۝۱۳۵۲ ۝۱۳۵۳ ۝۱۳۵۴ ۝۱۳۵۵ ۝۱۳۵۶ ۝۱۳۵۷ ۝۱۳۵۸ ۝۱۳۵۹ ۝۱۳۶۰ ۝۱۳۶۱ ۝۱۳۶۲ ۝۱۳۶۳ ۝۱۳۶۴ ۝۱۳۶۵ ۝۱۳۶۶ ۝۱۳۶۷ ۝۱۳۶۸ ۝۱۳۶۹ ۝۱۳۷۰ ۝۱۳۷۱ ۝۱۳۷۲ ۝۱۳۷۳ ۝۱۳۷۴ ۝۱۳۷۵ ۝۱۳۷۶ ۝۱۳۷۷ ۝۱۳۷۸ ۝

چىنشىن ده‌كات و ئه‌بن به‌جىگره‌وه‌ى ئىوه كه به تاك و ته‌نها خوا ده‌په‌رستن و شه‌رىكى بۆ دانانن، ناتوان هىچ زىانك به‌خواى گه‌وره بگه‌يه‌نن به‌پراستى په‌روه‌ردگارم هه‌موو وته‌و كرده‌وه‌ى ئىوه نه‌پارىزى و چاودىرو به‌ده‌سه‌لاته به‌سه‌ر هه‌موو شتىكداو سزاتان ده‌داته‌وه له‌سه‌رى ﴿٢٧﴾

پاشان دووباره‌بوونه‌وه‌ى مێژوو كه هه‌مان قه‌وانه له‌سه‌رده‌مى كۆن و چاخى به‌رئايينه‌وه ئه‌م وته‌يه به‌رده‌وامه، ته‌ه‌ويت واز له‌ئايىنى باوو‌باپىراغان به‌ئىنين و شوپىنى بكه‌وين، وه‌كو ئه‌وه‌ى باوو‌باپىران خاوه‌نى توانا و ژىر و ئه‌قل بن.

خواى گه‌وره ده‌فه‌رموئى: ﴿قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ﴾ ﴿٢٨﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَعَظْبٌ أَتُجَدِلُونِنِي فِيْ أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ فَاَنْتَظِرُوا إِنِّیْ مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِیْنَ﴾ ﴿٢٩﴾ الأعراف

واته: وتیان: ئایا تۆ بۆ ئه‌وه هاتووێ كه ئیمه به‌تاك و ته‌نها خواى گه‌وره به‌پرستین، داواى ئه‌وه‌مان لى ئه‌كه‌ى واز بێنین له‌و خاویانه‌ى كه باوك و باپىراغان په‌رستووایه، ئه‌گه‌ر تۆ له‌ راستگۆیانی ئه‌و هه‌ره‌شانه‌ى كه لێمانى ئه‌كه‌ى بیهینه، واته: ئه‌گه‌ر ئیمان نه‌هێنین خواى گه‌وره سزایمان ئه‌دات، با سزای خواى گه‌وره بێت، په‌له‌یان كرد له‌ هاتنى سزای خواى گه‌وره ﴿٢٨﴾ فه‌رموو: ده‌ی دلنیا بن له‌ لایه‌ن په‌روه‌ردگار هه‌ سزاو توو په‌بوونتان بۆ داته‌به‌زینى و غه‌زه‌بتان لى ئه‌گرى، ئایا ئىوه مشتومرو ده‌مه‌قالى له‌گه‌ل مندا ئه‌كه‌ن ده‌رباره‌ى چه‌ند ناویك له‌و خاویانه‌ى كه خۆتان و باوك و باپىراغان ناوتان لى ناو كه خواى گه‌وره هىچ به‌لگه‌ى له‌سه‌ر ئه‌و خاویانه‌ى ئىوه نه‌ناردۆته‌ خواره‌وه ده‌ی چاوه‌پێى سزا بن منیش له‌گه‌ل ئىوه چاوه‌پێى ئه‌كه‌م، بزانی خواى گه‌وره چۆن سزاتان ئه‌دات، كه ئه‌مه هه‌ره‌شه‌یه‌كى سه‌خته ﴿٢٩﴾

پاشان پىغه‌مبه‌ر هوود عَلَيْهِ السَّلَام بانگى كردن بۆ ته‌وبه و گه‌رانه‌وه تا خواى گه‌وره په‌حمیان بپىكات و پرزىيان زىاد بكات، خواى گه‌وره ده‌فه‌رموئى: ﴿وَيَقَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ﴾ ﴿٣٠﴾ هود

واته: ئه‌ی قه‌ومى خۆم داواى لى‌خۆشبوون له‌ خواى گه‌وره بكه‌ن له‌ تاوانه‌كانى پىشوتان، پاشان ته‌وبه‌ بكه‌ن و بۆ لای خواى گه‌وره بگه‌رێنه‌وه‌و له‌ داهاتوو خۆتان بپارىزن له‌ تاوان، خواى گه‌وره

بارانتان بۆ ئه بارینتی به لیزمه یه که له دوای یه که سه ره رای هیژو توانای خۆتان خوای گه و ره زیاتر به هیژو به عزیزه تان ده کات به هووی ته و به و داوای لیخو شبوونه وه پشت هه لمه که ن و خراپه کاری مه که ن له سه ر پرووی زه وی.

که به رده وام ده بن له سه رکه شی و خراپه کاری، خوای په روه ردگار پیغه مبه رو باوه پداران له خوانه ناسان جیاده کاته وه و پاشان سزا و نازاری خراپه کاران ده ست پێ ده کات، خوای گه و ره ده فه رمویتی: ﴿وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَحْنِئْنَا هُودًا وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَحْنِئْنَهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ﴾ ٥٥ هود

واته: کاتیک که فه رمان و سزای ئیمه هات هوودو ئه و باوه پدارانه ی له گه لیدا بوون هه موومان به پرهمه تی خۆمان پرگار کرد، ئه وائمان پاراست له سزایه کی زۆر ئه ستوور که ئه و بایه بوو که خۆیان و مالیانی هه مووی و یران کرد و که سیان نه ما.

ئینجا ده ستپیککی له ناوچوونی هۆزی عاد خوای گه و ره بۆمان باس ده کات ده فه رمویتی: ﴿وَأَمَّا عَادُ فَاهْلِكُوا بِرِيحِ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۖ سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَتَمَیْنَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ خَلْجٍ خَاوِيَةٍ﴾ ٥٦ الحاقه

واته: قهومی عادیش که هوود پیغه مبه ر عَیْنَتَكَمْ ی بۆ ناردن خوای گه و ره له ناوی بردن به بایه که که له و په یری ساردیدا بوو ساردییه کی زۆر سه خت و هه لکردنه که یشی هه ر زۆر سه خت بوو کاته که یشی زۆر درێژ بوو. ﴿خوای گه و ره ئه و بایه ی ناردده سه ریان ماوه ی هه و ت شه و و هه شت پۆژ به رده وام یه که له دوای یه که ئه و بایه هه یج کات هه یمن و ئارام نه ده بووه وه، ئه و قه ومه که ئه و بایه یان به سه ردا هات ئه بینی هه ر هه موویان مردوونه و له زه وییه که که و توونه وه کو قه دی دارخورمایه کیان لیها ت که له زه ویدا که و تیبیت و پرزا بیت، بایه که لییده دان و ده یدان به زه ویدا و ده یکوشتن.﴾ ٥٧

هه روه ها زیاتر له ئایه تی (٤١ و ٤٢) له سوره تی (الذاریات) دا بۆمان پروون ده کاته وه ده فه رمویتی: ﴿وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ۖ مَا تَدَّرُ مِنْ شَيْءٍ أَنتَ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْتُهُ كَأَلْمِيمٍ﴾ ٥٨ الذاریات

واته: قهومی (عاد) یش به هه مان شیوه له وانیش به لگه و نیشانه ی ته واه هه یه له سهر تاک و ته نهایی و تواناو دهسه لاتی خوای گه وره کاتیک که بایه کی نه زۆکمان نارده سهریان که هیچ خیریکی تیادا نه بووه، بایه که نه بووه که باران هه لگرتی، به لکو بو سزادان بووه ﴿١٥﴾ به سهر هیچ شتیکی تی نه ته پهری ئیلا له ناوی نه بردو تیکی نه شکاندو وه کو شتیکی پزیوی لی نه کرد ﴿١٦﴾

کۆی گشتی له باسی هوود عَیْبَالَتَک دا

ئه وهی له رابردوو دا ئاماژه مان پێداوه، هه موو له نێوانی سَ و لاتی ئیستادا پرووی داوه که سعودیه و یه مهن و ولاتی عومانه، له ناوچه یه ک ناسراوه به (الربع الخالي) و له قورئاندا به (الأحقال) هاتوووه.

ئه م ناوچه یه له سه رده می هۆزی عاد دا پر باخ و باخات و سه وزایی بووه، سه رچاوه ی ئاوی سازگار و چه م و کانی بووه، به لām هۆکاری تاوان و سه رکه شی ئه و هۆزه خوای په روه ردگار به باو خۆل ئه و ناوچه یه گۆرانکاری ژینگه ی به سه ردا هاتوووه، بوو به ناوچه یه کی بیابانی و وشک و بَ ئاو که ده ست نادات بو ژیان. له کاتیکدا هۆزی عاد له دوا ی کۆمه لگه ی حه زره تی نووح عَیْبَالَتَک گه وره ترین هۆز و کۆمه لگه بوون، له سه رچاوه میژویه کاندای هاتوووه. هۆزی عاد له وشه ی (العود) هاتوووه به واتای له دوا ی نغرو بوونی هۆزی نووح عَیْبَالَتَک ئه مان زۆرتین که س و کۆمه لگه بوون، ئه مه ش به واتای گه رانه وه دیت، عاد و اتا گه رانه وه ی کۆمه لگه ی به شه ری دوا ی نووح و لافاوه که ی.

هه روه ها پیغه مبه ر هوود عَیْبَالَتَک یه که م پیغه مبه ری عه ره ب بوو، که بو عه ره ب هاتوووه له و ناوچه یه، هۆکاری هاتنی پیغه مبه رانییک له و ناوچه یه ده گه ریته وه بو خراپی خه لکه که ی و ده ست تیکه ل کردنیان له گه ل تاوان و خراپه کاری و کاری ناپه سه ند، له رێگای خوای په روه ردگار ده رچوون، بو رێگای شه یتان ملی رێگیان گرتوووه، هه میشه کاری پیغه مبه ران ئه وه بووه که خۆپاریزی بکه ن و شه یتان به دوژمنی خۆیان بزانه. له دوا ی رزگار بوونی به شیک له ئیمانداران و گه رانیان به سه ر زه ویدا بو بانگه وازی خوایی، هه رچه نه ده خه لکی باش و چاک هه بن گومان له وه دا نییه شه یتان لایه نگر و ته ره فدار بو خۆی په یدا ده کات له رێگای خۆشی ژیان و شه هوه ت و هه واه ئاره زو و نه فسه وه.

چه ند په وه ند و جیلێک له دوا ی لافاوه که ی نووح عَیْبَالَتَک به باشی ژیان له ناوچه که دا، به لām پاشان گه رانه وه بو بت په رستی و خراپه کاری، خوای په روه ردگاریش هه رگیز زۆلم ناکات، بویه پیغه مبه ر ده نیریت تا په یامی خوای گه وره یان پێ رابگه یه نیت. له به رانه بریدا شه یتانیش په یامی

واته: قهومی (عاد) یش به هه مان شیوه له وانیش به لگه و نیشانه ی ته واو هه یه له سهر تاک و ته نهایی و تواناو ده سه لاتی خوی گه وره کاتیک که بایه کی نه زۆکمان نارده سهریان که هیچ خیریکی تیادا نه بووه، بایه که نه بووه که باران هه لگرتی، به لکو بو سزادان بووه ⑤ به سهر هیچ شتیکی تی نه ته پهری ئیلا له ناوی نه بردو تیکی نه شکاندو وه کو شتیکی پزیوی لی نه کرد ⑥

کۆی گشتی له باسی هوود عَیَالَتَک دا

ئه وهی له رابردوو دا ئاماژه مان پێداوه، هه موو له ئیوانی سی ولاتی ئیستادا پرووی داوه که سعودیه و یه مهن و ولاتی عومانه، له ناوچه یه ک ناسراوه به (الربع الخالی) و له قورئاندا به (الأحقاف) هاتوووه.

ئه م ناوچه یه له سه رده می هۆزی عاد دا پر باخ و باخات و سه وزایی بووه، سه رچاوه ی ئاوی سازگار و چه م و کانی بووه، به لام هۆکاری تاوان و سه رکه شی ئه و هۆزه خوی په روه ردگار به باو خۆل ئه و ناوچه یه گۆرانکاری ژینگه ی به سه ردا هاتوووه، بوو به ناوچه یه کی بیابانی و وشک و بن ئاو که ده ست نادات بو ژیان. له کاتیکدا هۆزی عاد له دوا ی کۆمه لگه ی حه زره تی نووح عَیَالَتَک گه وره ترین هۆز و کۆمه لگه بوون، له سه رچاوه میژویه کاندای هاتوووه. هۆزی عاد له وشه ی (العود) هاتوووه به واتای له دوا ی نغرو بوونی هۆزی نووح عَیَالَتَک ئه مان زۆرتین که س و کۆمه لگه بوون، ئه مه ش به واتای گه رانه وه دیت، عاد و اتا گه رانه وه ی کۆمه لگه ی به شه ری دوا ی نووح و لافاوه که ی.

هه روه ها پێغه مبه ر هوود عَیَالَتَک یه که م پێغه مبه ری عه ره ب بوو، که بو عه ره ب هاتوووه له و ناوچه یه، هۆکاری هاتنی پێغه مبه رانییک له و ناوچه یه ده گه رپێته وه بو خراپی خه لکه که ی و ده ست تیکه ل کردنیان له گه ل تاوان و خراپه کاری و کاری ناپه سه ند، له رێگای خوی په روه ردگار ده رچوون، بو رێگای شه یتان ملی رێگیان گرتوووه، هه میشه کاری پێغه مبه ران ئه وه بووه که خۆپاریزی بکه ن و شه یتان به دوژمنی خۆیان بزانه. له دوا ی رزگار بوونی به شیک له ئیمانداران و گه رانیان به سه ر زه ویدا بو بانگه وازی خوایی، هه رچه نده خه لکی باش و چاک هه بن گومان له وه دا نییه شه یتان لایه نگر و ته ره فدار بو خۆی په یدا ده کات له رێگای خۆشی ژیان و شه هوه ت و هه واو ئاره زو و نه فسه وه.

چه ند په وه ند و جیلێک له دوا ی لافاوه که ی نووح عَیَالَتَک به باشی ژیان له ناوچه که دا، به لام پاشان گه رانه وه بو بت په رستی و خراپه کاری، خوی په روه ردگاریش هه رگیز زۆلم ناکات، بویه پێغه مبه ر ده ئیری ت تا په یامی خوی گه وره یان پێ رابگه یه نیت. له به رانه بریدا شه یتانیش په یامی

بە شوپىنكە وتووۋەكانى بىلۈدەكاتهۋە بە چەند رېڭاگەك، يان دەتوانىت لە چەند وېستگەيەكدا شى بىكەينەۋە.

وېستگەي يەكەم: كافر بوون و بانگەواز بۇ كافر بوونەكەت و لەگەلېدا خراپەكار بېت، دەشېت مروڧ كافر بېت، بەلام شەيتان واز ناھىيىت بەكافر بوون. لەگەلېشېدا فەرمانت پى دەكات بە خراپەكارى و كارى نادروست.

وېستگەي دووھم: ئەگەر لە وېستگەي يەكەمدا فرىات نەكەوت، ئەو لەم وېستگەيەدا ئەجنداي تايبەتى ھەيە، دەلېت خوا بېرستە بەلام ھاۋبەشى بۇ بېيار بەدە، گرنگە لاي شەيتان لە مەقامى خۋاي پەرۋەر دىگار كەم بىكرىتەۋە، نالېت دىندارى واتا ژيانمانە بەلكو دەلېت شېخ فلان و سەركرەدە و دانشمەند و فەيلەسوفەكان خوان، لە ژېر ناۋى بىرىقەدار و پىشكەوتندايە حېزبايەتى، عەلمانىت و يارى قومار و ئەفكارى جۇراۋجۇر و ھەموو جۇرە بىتېكى نوئى و مۇدىرنە بە بەرگى جاھىلى، جا لە شېۋەى بىروباۋەردا يان فەلسەفە و پەيگەر و لە پىش دانانى ھەر شىك لەگەل ئايىنى خۋاي گەۋرەدا، گرنگە لاي شەيتان كە ئىمتىيازى زىاتر بدرىت بە ھەز و ئارەزوو و پەرستى ھەۋا و نەفس، پىش پەرستى خۋاي پەرۋەردىگار.

خۋاي گەۋرە دەفەر مۆيت: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرْوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ﴾ (البقرة)

ۋاتە: لەناو خەلکیدا کەسانیک ھەن جگە لە خۋای گەۋرە ئەکەنە شەرىک و ھاوشیۋە بۇ خۋای گەۋرە، ئەو شەرىکانەیان خۆش ئەوئى ۋەکو خۆشەویستی خوا، چەندیک خۋای گەۋرەیان خۆش ئەوئى ئەوانیشیان بەئەندازەى خۋای گەۋرە خۆش ئەوئى، یاخود بەکانیان خۆش ئەوئى بەئەندازەى ئەوئى کە ئیمانداران خۋایان خۆش ئەوئى، بەلام باۋەرداران خۋای گەۋرەیان لەوان خۆشتر ئەوئى، یان ئیمانداران خۋای گەۋرەیان زىاتر خۆش ئەوئى لە خۆشەویستی ئەوان بۇ بەکانیان، ئەو دوو تەفسیرى ھەيە، ئای لەو ستمکارانە کە کەسانیکیان کردوۋە بە شەرىک و ۋەکو خۋای گەۋرە خۆشیان ئەوئى، کاتیک کە لە پۆژى قیامەت سزای خۋای گەۋرە ئەبینن ئەۋکاتە ئەزانن کە ھیز و توانا تەنھا بۇ خۋای گەۋرەيە ۋە خوايەکانى ئەوان بى دەسەلاتن و ناتوانن سزای خۋای گەۋرەیان لەسەر لابدەن، سزای خۋای گەۋرە يەكجار سەختە.

ھەرۋەھا پىغەمبەرى خوا دەفەر مۆيت: { تَعَسَّ عَبْدُ الدَّرْهِمِ } / صحیح البخاری ھەندیکى ناو نراون بە بەندەى پارە.

وېستگە سىيەم: ئەگەر لە دوو وېستگەدا لەگەڵ تواناي وەستاندى نەبوو، دەروات بۆ وېستگەى تاوانە گەورەکان، جا زينا بېت ياخود ريبا يان مەى خواردنەوہ...هتد.

هەموو ئەو وېستگەنە پىويستيان بە گەرانەوہيە بۆلای پەرورەدگار و تەوبە کردن و پەشيمان بوونەوہيە.

وېستگەى چوارەم: ئەگەر شکست خواردو و بوو لە کافر بوون و هاوبەش دانان و تاوانە گەورەکان ئەوا هەولێ تاوانى بچووکت پى دەدات و لەسەرت کۆ دەبیتەوہ وەکو شاخ و خاوەنەکەى لەناو دەبات، تاوانە بچووکهکانت لەبەرچاو کەم دەکاتەوہ، جا بە تەماشاي و نەزەر کردن بېت، يان فېرت دەکات خۆت لەهەموو کەس پى باشتەر بېت، پىت دەلېت تۆ باشتريت لە فلانە کەس، ئەو تاوانى گەورە دەکات تۆ تاوانىکى بچووکت دەکەيت و بە تۆبە پاک دەبیتەوہ، لە کۆتاييدا ئەوہندە تاوانت پى دەکات مروّف شەرمەن و تەمبەلېش دەکات لە تۆبە کردن.

ويستگەى پىنجەم: لەم وېستگەيەدا پىت دەلېت باشە ئەگەر تاوان ناکەيت تۆ کەسېکى پاکيت، پىويست ناکات بەندايەتى بکەيت، تۆ کەسېکى پاک و خاوەن دلېکى سافى، پىويست بە بەندايەتى نيبە، خۆت سەرقال بکە بە يارى و گالته و گەپ و تۆرى کۆمەلایەتى و يارى تۆبى پىت لە کيس نەچېت. کەسېکى کۆمەلایەتى بە، بەلام خۆت پياوخراپ مەکە و باسى دين و ئەو شتانە مەکە، کارى تۆ نيبە و تۆ کەسېکى سەربەخۆيت با جىگا و شوينت لەناو کۆمەلگەدا بەهيز بېت و بەچاوى بانگخواز و موسلمانى رادیکال تەماشاي نەکړيېت، سەرقالې ژيانى خۆت بە، چونکە ژيان کەمە تا دەتوانى بەخۆشى بيبەرە سەر و مەچۆ مزگەوت و گوئى بۆ دەرس و وانەى نايىنى مەگرە، با بەچاوى تيرورېست تەماشاي نەکەن.

وېستگەى شەشەم: لەم جىگايەدا ئەگەر نەيتوانى زەفەرت پى بەرى، ئەوا سەرقالْت دەکات بەشتى لاوہکيەوہ. لەهەمووى بە کيشەتر ئەوہيە سەرسام بوون بە خۆت بۆ دروست دەکات، راي جياوازي ترى مەزھەب و فيکرى بەرانبەر قبول ناکەيت و پړز لە موسلمانان ناگريت و دەمارگيريت بۆ دروست دەکات، پىت دەلېت: تەنھا تۆ راستى و بە قسەى کەس مەکە، مەنھەجى تۆ راستە و ئەوانى تر هەمووى هەلە و سەرلېشيواييە. خاوەنەکەى سەرقال دەکات بە دەمەقالە و دەمە دەمە و موناقدەشەى بى بەرھەم، زۆرجار سەردەکيشيت بۆ بوارى کەسايەتى و تانە و تەشەر دروست کردن.

وېستگەى حەوتەم: وەسوەسە دروست کردن لەدّل و دەرووندا، جا لە بوارى بەندايەتييدا بېت ياخود بوارەکانى هاوړيېتەى و دروست کردنى گومان لە براکانت و ناوزەديان دەکات بە جاسوس و ياخود موناقيق يان بەچاوى سووک تەماشاکردنيان، پەخنەگرتن لە گەورە و بچووکت،

پاشان ته داخل کردن و پوچوون له بواری دلوده روونیدا تا وات لیده کات که له سه ر بنه های ناخ و بیرکردنه وهی خوت بریار بدهیت.

ویستگهی هه شته م: نه گهر نه مانه ی پیته کرا له گه لندا، ئینجا خه لکی تر ت لی هان نه دات، که قسه ت پی بلین یان گالته ت پی بکه ن و ئیش و کاره کانت به که م بزائن، خه لکی به چاوی که م ته ماشا ت بکه ن و له ورد و درشتی ژیا ن ت بکو لنه وه (کورد وته نی کپچیکت لی بکه ن به گایه ک).

به گشتی شه یتان له م ویسته گه یاندا کار ده کات و له گه ل هه موو هۆز و گه ل و که سیکدا هه مان شیوه به کار ده هیئت، له گه ل هۆزی عاد-یش هه مان کاری نه نجام داوه. شه یتان بو کاری خو ی تووشی ته مه لی و دانیشتن هه رگیز نازانیت، هه میشه له کاردایه بو پروژه که ی خو ی که بردنی مرو فه کانه به ره و دۆزه خ.

په یوه ندی نییه به پیشکه وتن و هیزی گه لان، به لکو په یوه ندی شه یتان به دل و ده روون و نه قله وه هه یه، گه لی پیغه مبه ر هوود عَیَالَسَک گه لیکی زۆر به هیز و به توانا بوون، خاوه نی زیره کی و ده ست ره نگینی بوون، هاوشیوه یان نه بووه له سه رده می خو یاندا، به دروستکردنی ستوونی گه وره و پایه ی به هیز ناویان ده رکردبوو.

خوا ی په روه ردگار پیتاسه یان ده کات و ده فه رمویت: ﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٥١﴾ إِرْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٥٢﴾ آلَتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْعَالَمِ ﴿٥٣﴾﴾ الفجر

واته: نه ی محمه د صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ئایا نابینی خوا ی گه وره چی له قهومی (عاد) کرد که خوا ی گه وره (هوود) پیغه مبه ر عَیَالَسَک ی بو ناردن ﴿٥١﴾ عامود و میخی زۆریان هه بووه که به لکه یه له سه ر نه وهی که ژماره یان زۆر بووه، یاخود گه راون له شوینانداو میخیان چه قاندووه و خیمه یان داکوتیوه و دواتر رویشتوون و نهو شوینه یان به جی هیشتووه، یاخود و تراوه: عامودی زۆر به هیزیان هه بووه له بهر نه وهی خو یان زۆر به هیز بوونه و پیکهاته ی له شیان زۆر به هیز بووه ﴿٥٢﴾ که خوا ی گه وره له به هیزیدا هاوشیوه ی قهومی (عاد)ی دروست نه کردووه، واته: زۆر زۆر به هیز بوونه و نه یانوت کئ هه یه له ئیمه به هیز تر بیت و شانازیان نه کرد به به هیزیان نه وه، به لام که ئیمانیان نه هیتا به هیزییه که یان سوودی پی نه گه یاندن و خوا ی گه وره له ناوی بردن ﴿٥٣﴾

بیجگه له و بونیادی کۆمه لگه یه که پرووه و شارستانییه ت هه نگاوی ده نا خاوه نی لاشه ی به هیز و توانا و ئاله تی کارکردنی به هیزبوون چ له پرووی لاشه ییه وه ته ندروست باشبوون و له پرووی

که رهسته وه خاوه نی که رهسته ی باش و پیشکه وتوو ی نهو سه رده مه بوون، خوی گه وره ده فره رمویت: ﴿أَوْعِیْتُمْ أَنْ جَاءَ كُمْ ذِکْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِّنْکُمْ لِيُنذِرْکُمْ وَأَذْکُرُوا إِذْ جَعَلْکُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادْکُمْ فِی الْخَلْقِ بَصۜطَةً فَأَذْکُرُوا ءَالَآءَ اللَّهِ لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (الأعراف)

واته: ئایا پیتان سه یره یان به دووری نه زانن که وه حی له لایه ن په روه ردگار تانه وه دابه ز ی بو سهر که سیک له خو تان که من له خو تانم و نه مناسن بو نه وه ی ناگادارتان بکاته وه اد ی نهو نیع مه ته ی خوی گه وره بکه نه وه که خوی گه وره ئی وه ی کرد به جینشین له سهر پرووی زه ویدا له دوی قهومی نوح که نه وانی له ناو برد چونکه سه ری پچیان کردو ئیمان یان پی نه هینا، وه ئی وه ی هینا له ناو خه لکیشدا ئی وه ی زیاتر به هیژ کردو وه که بالاتان در یژو به رزه و لاشه تان زور گه وره په، ئی وه یادی نیع مه ته کانی خوی گه وره بکه نه وه له سهر تان به لکو سه رفراز بن به هو ی بیر کرد نه وه لهو نیع مه تانه بتانگه یه نی به ئیمان هینان به خوی گه وره.

له گه ل نه وه ی که زور له سنووری خو یان باس ده کر ی و گوا یه گه وره و به هیژ و لاشه و بالایان به رز بو وه له مروقی ئاسایی نه چوون، نه وانه هه موو راست نین، به لکو سه رچا وه که ی له گه لیکه وه هاتو وه که ناویان گه لی (ئیملاق) بو وه، نه مه ش ته نها ناو، نه وه ک خه لکه که ی زه به لاج بووبن، ناوی هوژ و گه لیک لهو ناوچه یه دا هه بوون ناویان زه به لاج بو وه به عه ره بی (الإملاق) یان پی وترا وه. ههر نه م ناو ه شه وای کردو وه زور یک له میژو و نو سان نهو جو ره پا قه یان بو بکه ن.

له شاخ و گرده کاندایان دروست ده کرد، نه خش و نیگاری جوانیان تیدا هه لده که ند، خوی گه وره له باره یانه وه ده فره رمویت: ﴿أَتَبْنُونَ بِکُلِّ رِیْعٍ ءَآیَةً تَعْبَثُونَ﴾ (الشعراء)

واته: ئایا ئی وه له هه موو شوینیکی به رز و سه ر پیگاو له شاخه به رزه کاندایان کوشک و ته لاری به رزو پته و و گه وره و سه ره نچرا کیش دروست نه که ن له کاتیکدا پیو یستتان پی نییه و ته نها بو فه خرو شانازی و ده رخستنی تواناتانه و ته نها کات به سه ر بردن و خو ماندوو کردن و به فیر و دانی تواناتانه کوشک و ته لاری به رزو قه لاو شواری پته و دروست ده که ن وه کو نه وه ی که ئی وه نه مر ن و به هه می شه یی بمیننه وه، کاتیک که بتانه و ی به سه ر که سیکدا زال بن زور به توندوتیژی زال نه بن به سه ریدا له ناحه قی و سه مه دا ده ی ئی وه ته قوای خوی گه وره بکه ن و له خوا بتر سین و گو ی پرایه لی من بکه ن ته قوای نهو خوا یه بکه ن که یار مه تی دا ون به و هه موو شته ی که خو تان نه زانن له مال و مندال و سهروه ت و سامان یار مه تی دا ون و پشتیوانی کردوون به جو ره ها ناژهل و به مندال و باخ و باخات و سه رچا وه ی ناو و کانی و پروبارو بیره کان، نه گهر ئیمان

نه هین و بهرده وام بن له سهر کوفرتان نه وه من له وه نه ترسیم که خوی گه وه سزاتان بدات له پوژیک زور گه وه دا که پوژی قیامه ته، وتیان: نهی هوود عَیَالَسَکَم یه کسانه نه گهر تۆ ئاموژگاریمان بکه یان نه یکه ی ئیمه گوئ به ئاموژگاری تۆ نادهین، به قسه ت ناکه یین و ده سته ردارای دین و خواکامان نابین.

ئهو ناوچه یه هه مووی باخوباخت بوو، به لام به هوکاری تاوان و هاوبهش دانانیان خوی گه وه سزای دان، هه مووی کرده بیابانی وشک، به لام پیغه مبه ری خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ده فه رموئیت: پوژیک دیت که ئهو ناوچه یه ناسراوه به خاکی عه ره ب، ده بیته باخ و باخت و سه وزایی و پروبار، ئه مهش پیش هاتنی پوژی قیامه ته و نیشانه ی پوژی دواییه^(۷۳).

بانگه وازی هوود عَیَالَسَکَم له گه ل گه له کهیدا

چۆنیه تی بانگه وازی پیغه مبه ر هوود عَیَالَسَکَم له گه ل گه له کهیدا له وپه ری نهرم و نیانی و هیمنی دا بوو، خوی گه وه دیمه نی ئهو بانگه وازه مان بۆ باس ده کات و ده فه رموئیت: ﴿وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا...﴾ (الأعراف

واته: بۆ لای قهومی عاد که هوژیک بوون له (ئه حقاف) له (حضر موت) خوی گه وه هوود پیغه مبه ر عَیَالَسَکَم ی بۆ ناردن که له خویان بوو.

به وپه ری گیانی براهه تی و خوشه ویستی بانگی ده کردن بۆ ئایینی خوی گه وه، به و پیته ی برا و پشتیوانی براهه یه تی، پیغه مبه ر هوود عَیَالَسَکَم ده ترسا له وه ی تووشی سزا بین و برۆنه ناو ئاگری دۆزه خ، هیچ جوړه ده مارگیری و توندوتیژی له دژیان به کار نه هینا، به لکو ته نها به گیانی براهه تی هه لسووکه تی له گه لدا ده کردن، ههر به م هوکاره شه ناوی هوودی وه رگرتوو به واتای هیمنی و له سه رخوویی و ئارامگری هه روه کو چۆن ناوی پیغه مبه ر و هه موو پیغه مبه ران مه دلولاتی تایبه تی و واتای جوان و ماناداری هه یه، بۆ هه مووه ناوی محمه د صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ له سوپاسکراوه هه واتوو، ناوی نووح له سۆز و میهره بانی فرمیسک له چاویان هاتوو، ناوی صالح له چاکسازی و چاکه خوازییه وه هاتوو، ئاده م له خوشکراوی خاک و... هتد.

(۷۳) لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَعُودَ أَرْضُ الْعَرَبِ مُرُوجًا وَأَنْهَارًا/صحيح المسلم.

ناوی هوود له (الهود) هاتوو، پێشتر ئاماژه مان پێداوه واتای چیه له زمانى کوردیدا،
پێغه مبه ر هوود عَلَيْهِ السَّلَام ده یوسیت له تام و چێژى به ندایه تی خووشى به ندایه تی راسته قینه بزانی،
خوای گه وه ده فهرمویت: ﴿...قَالَ يَقْرَأُ عَبْدُ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ...﴾ (الأعراف

واته: هوود عَلَيْهِ السَّلَام فهرمووی: ئه ی قهومی خوّم به تāk و ته نها عیباده تی خوای گه وه بکه ن
و شه ریک بوّ خوای گه وه بریار مه ده ن له به ر ئه وه ی جگه له الله هیچ په رستراویکی تری حه قتان
نییه که شایه نی په رستن بیت.

خوشتین تام و چێژ له م ژیا نه دا ئه وه که مروّف هه ست بکات به نده ی خوای میهره بانه،
بانگه وازی هه موو پێغه مبه رانه و باشتین پله یه، که مروّف پێی بکات و هه ستی عبودیه تی بوّ
دروست بیت، به ندایه تی واتای ئه وه یه که خوای پهروه ردگار من مو لکتّم و له زاتی به رزت که س
خاوه نم نییه، زاتی به رزت فهرمانم پێ بکه و من جێبه جێی بکه م...

به ندایه تی تام و چێژى خو ی هه یه و مروّف که پێیگه یشت و تامی کرد ئه سته مه به توانیت
وازی لێ به یت.

هه ست به سه ر نه وی کردن ده که یت لای خوای خو ت و سه ره به رزی لای هه رچی مروّف و
مه خلوقی تر هه یه، واتای خو شه ویستیه هه موو خو شه ویستیه ک گو پرایه ل و (مطیع) بیت بوّ
خو شه ویسته که ی.

زۆر جار که سانی ک هه ن نوێزو پۆزو و به ندایه تی و دروشمه کان ئه نجام ئه ده ن، به لام
هه ستی به ندایه تیان نییه بوّ خوا تا بگه نه پله و ئاستی به ندایه تی، پێویسته پێیگه ی زۆر
له خو مان بکه ی تا پرگار بین له ناگری دۆزه خ، پێغه مبه ری خوا ده فهرمویت: من به نده ی توّم
پهروه ردگار، کوپی به نده ی توّم و دایکی شم هه ر به نده ی تو یه ^(٧٤).

که واته که مروّف بووه به نده ی خوای گه وه واز له هه رچی په رستشی تره ده ه یت له پێناوی
خوای میهره بان دا هه ر بو یه خوای پهروه ردگار به وه ئایه ته که مان بوّ ته واو ده کات و
ده فهرمویت: ﴿...مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ...﴾ (الأعراف

واته: ... له به ر ئه وه ی جگه له الله هیچ په رستراویکی تری حه قتان نییه که شایه نی په رستن
بێ.

.....
(٧٤) اللهم إني عبدك ، وابنُ عبدك وابنُ أمتك/احمد.

بۆیه یه کێک له پیاوچاکان ده‌ئێت: خوای په‌روه‌ردگار ئه‌وه‌ی زاتی به‌رزت بدۆزێته‌وه‌ چی له‌ده‌ست ده‌دات، ئه‌وه‌ی زاتی به‌رزت بدۆزێته‌وه‌ هه‌موو شتیکی دۆزیوه‌ته‌وه‌، ئه‌وه‌ی زاتی به‌رزت له‌ده‌ست بدات هه‌موو شتیکی له‌ده‌ست داوه‌.

به‌واتایه‌کی تر ئه‌وه‌ی هه‌ژاره‌و به‌نده‌یه‌ خواناس بوو نه‌ترسێت هه‌موو شتیکی ده‌ست که‌وتوو، ئه‌و که‌سه‌ی کێشه‌ی له‌گه‌ڵ هاوسه‌ر و منداله‌کانی هه‌یه‌، خوای په‌روه‌ردگاری ناسی، به‌ دُنیاپییه‌وه‌ خوای موته‌عال هه‌رگیز ده‌ست به‌رداری نابێت، هه‌رچی له‌ده‌ست بده‌یت، به‌لام خوای گه‌وره‌ بناسیت و خۆت به‌ به‌نده‌ی بزانیته‌ براهه‌یت و هه‌رگیز خه‌ساره‌مه‌ند نابیت.

پاشان خوای گه‌وره‌ کۆتایی ئایه‌ته‌که‌ به‌ برگه‌یه‌کی وه‌حی زۆر گرنگ کۆتایی پێده‌هێنیت له‌سه‌ر زمانی هوود پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام ده‌فه‌رمویت: ﴿... أَفَلَا تَتَّقُونَ﴾ (الأعراف

واته: بۆ ته‌قوای خوای گه‌وره‌ ناکه‌ن به‌وه‌ی که ئیمان بێنن.

بۆ ئێمه‌ش له‌م سه‌رده‌مه‌دا و له‌داها توودا بۆ نه‌وه‌کاڤمان هه‌ر هه‌مان کرداری پیغه‌مبه‌رانه‌ که ده‌بێت شوێن بکه‌وین و بانگه‌وازی بۆ بکه‌ین، مانای { أَفَلَا تَتَّقُونَ } بۆ ئێمه‌یشه‌، دراوسێکه‌ت ده‌مرۆ به‌لام تۆ هه‌ستت ناجوئیت بۆ مردنی خۆت، که‌واته‌ خۆت به‌پاریزه‌ له‌ هاوبه‌ش دانان و خراپه‌کاری تاوان و دوورکه‌وتنه‌وه‌ له‌ به‌ندایه‌تی، کێشه‌که‌ له‌وه‌دایه‌ ئه‌زموونی گه‌لی نووح عَلَيْهِ السَّلَام له‌به‌رچاودا بوو، به‌لام ئێمه‌ش سه‌دان ئه‌زموونی ترمان له‌به‌رچاودایه‌، که‌چی هه‌ر به‌خه‌یاڵشماندا نایه‌ت، رۆژانه‌ حه‌رام و کاری ناپه‌سه‌ند دووباره‌ ده‌که‌ینه‌وه‌، لێره‌دا دوو ئه‌نجام هه‌یه‌. ئه‌وه‌ی ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ په‌ندو ئامۆژگاری وه‌رده‌گریت، ئه‌وا شوێنکه‌وتووی پیغه‌مبه‌رانه‌، به‌لام ئه‌وه‌ی گوێی پێنه‌داو وته‌کانی وه‌کو گه‌لی عاده‌، ئه‌وا به‌دُنیاپییه‌وه‌ تووشی سزا ده‌بێت، بزانی و له‌لامه‌که‌یان چیه‌؟

له‌کاتێکدا به‌و شیوه‌ جوانه‌ بانگه‌وازی کردن، له‌وه‌لامدا هۆزه‌که‌ی وتیان وا هه‌ست ده‌که‌ین ئه‌ی هوود تۆ که‌سیکی بێ نرخی له‌ناوماندا و له‌ درۆزنه‌کانی! ئه‌مه‌ وه‌لامی خوانه‌ناس و کافره‌کان بوو.

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: ﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَنَّكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنُظُنُّكَ مِنَ الْكَذِبِينَ﴾ (الأعراف

واته: دهسه لاتدار و سهرکرده و ناوداره کانی قهومه که ی له کافران پییان وت ئه ی هوود؛ ئیمه وا ئه بینین که تۆ که سیکی گومرا و گیل و کهم عه قلی، ئیمه گومانی ئه وه ت پێ ئه به یین که تۆ به کیک بیت له درۆزان و درۆ بکهیت و بانگه شه ی پیغه مبه رایه تی بکهیت و پیغه مبه ری خوا نه بی.

له وه لامدا پیغه مبه ر هوود عَیْبَانُکُمْ زۆر به شیویه کی نهرم و نیانی و پر سۆزییه وه پییان ده ئیت: ئه ی گه له کهم من بێ ئه رزش نیم، به لام نێردراوی خوا، په یامی خواتان پێده گه یه نم و ئامۆژگاریتان ده کهم، ﴿قَالَ يَقُومُ لَيْسَ بِ سَفَاهَةٍ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ﴿٣٦﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٣٧﴾ الاعراف

واته: هوود پیغه مبه ر عَیْبَانُکُمْ فهرمووی: ئه ی قهومی خۆم من گیل و کهم عه قلی نیم به لکو په یامبه رو پیغه مبه ری خوی گه وره م له لایه ن په روه ردگاری هه موو جیهانه وه بۆ لای ئیوه نێردراوم ﴿٣٦﴾ په یامی خوی گه وره تان پێ ئه گه یه نم و من ئامۆژگاریکاری ئیوه م به دلسۆزی و ئه مینم به وه ی که نا پاک ی ناکه م له و په یامه ی خوی گه وره ﴿٣٧﴾

پاشان راسته وخۆ له دوا ی ئه م ئایه تانه به دوا ییدا باسیکی سهر سوپه یته ر و ناساندنی خوی و ئیستا زوو به رز کردنه وه یان له دوا ی گه لی نووح ده خاته به رچاویان پیغه مبه ر هوود عَیْبَانُکُمْ، ﴿قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأَيْنَا بِمَا تَعُدُّنَا إِن كُنتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ﴾ ﴿٣٨﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَعَصِبْتُ أَنْتُمْ لُونِي فِيْ أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ فَاَنْتَظِرُوا إِنِّيْ مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِیْنَ ﴿٣٩﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَّعْتَ دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِیْنَ ﴿٤٠﴾ الاعراف

واته: وتیان: ئایا تۆ بۆ ئه وه هاتووی که ئیمه به تاک و ته نها خوی گه وره به رستین داوا ی ئه وه مان لی ئه که ی واز بیین له و خوا یانه ی که باوک و باپیرا مان په رستوویانه، ئه گه ر تۆ له راستگۆیا نی ئه وه په ره شانه ی که لیما نی ئه که ی بییه نه، واته: ئه گه ر ئیمان نه هیئین خوی گه وره سزما ن ئه دات با سزای خوی گه وره بیت، په له یان کرد له هاتنی سزای خوی گه وره ﴿٣٨﴾ فهرمووی: ده ی دلنیا بن له لایه ن په روه ردگاره وه سزاو توو په بوونتان بۆ دا ئه به زینتی و غه زه بتان لی ئه گه ری، ئایا ئیوه مشتومر و ده مه قالی له گه ل مندا ئه که ن ده رباره ی چه ند ناویک له و خوا یانه ی که خۆتان و باوک و باپیرانتان ناوتان لی ناو، که خوی گه وره هیچ به لگه ی له سه ر ئه و خوا یانه ی ئیوه نه ناردۆته خواره وه، ده ی چاوه ری سزا بن، منیش له گه ل ئیوه چاوه ری ئه که م، بزانی خوی

گه‌وره چۆن سزاتان ئەدات، که ئەمه هه‌ره‌شه‌یه‌کی سه‌خته ﴿٧٥﴾ خوای گه‌وره ئەفه‌رموێت: هوود پیغه‌مبه‌ر ﷺ و ئەو باوه‌ردارانە‌ی که له‌گه‌ڵیدا بوون پزگارمان کردن به‌ په‌حمه‌ت و سۆزو میه‌ره‌بانی خۆمان دوا‌ی ئەو که‌سانه‌مان بری و پشه‌کێشمان کردن و کۆتاییمان پێ هێتانه‌ که ئایه‌ته‌کانی ئیمه‌یان به‌درۆ ئەزانی، خوای گه‌وره باو گه‌رده‌لولێکی به‌هیزی زۆر ساردی نارد که شاریانی هه‌مووی وێران و کاول کرد و به‌ردی هه‌لئه‌گرت و ئەیکێشا پیاپاندا به‌ بایه‌کی زۆر سه‌خت که حه‌وت شه‌و و هه‌شت پۆژ به‌رده‌وام به‌سه‌ریانوه‌ بوو، هه‌لی ئەگرتن و به‌رزی ئەکردنه‌وه و ده‌یدانه‌ به‌ زه‌ویدا تا هه‌مووی کوشتن ئەمانه ئیمانیه‌ نه‌هێنا بۆیه‌ خوای گه‌وره له‌ناوی بردن ﴿٧٦﴾

پاشان باسیکی زۆر گرنگ له‌ژیا‌نی ئەم پیغه‌مبه‌ره‌دا بۆ ئیمه‌ به‌دی ده‌کری‌ت که هه‌ولێده‌ین خۆمانی لێ دووربخه‌ینه‌وه بۆ ئەوه‌ی تووشی سزای خوایی نه‌بین، ئەویش به‌ پێزانینه‌مان بۆ نیعه‌مه‌ته‌کانی په‌روه‌ردگار و سوپاسگوزاری خوای گه‌وره‌ بین.

هه‌ربۆیه‌ عومه‌ری کوری خه‌تاب پۆژیک له‌ پێگادا به‌ره‌و بازاری مه‌ئایینه‌ ته‌شریفی ده‌برد پیاویکی بینی فه‌رمووی: ئەم‌رۆ چۆن هه‌لسایت و پۆژی نوێت چۆن ده‌ست پێکرد، ئەویش وتی: به‌چاکه‌و خێر، پاشان پرسیا‌ره‌که‌ی دووباره‌ کرده‌وه، چۆن ئەم‌رۆت ده‌ست پێکرد؟ دیسان که‌سه‌که‌ وتی: به‌خێروچاکه‌، ئینجا عومه‌ر به‌ توپه‌یه‌وه هه‌مان پرسیا‌ری کرده‌وه که‌سه‌که‌ وتی: سوپاس بۆ خوا به‌خێر و چاکه‌، عومه‌ر فه‌رمووی: ئەوه‌م ده‌ویست^(٧٥).

پێویسته‌ سوپاسگوزار بین تا خوای په‌روه‌ردگار نیعه‌مه‌ته‌کانیمان بۆ زیاد بکات، چونکه‌ پێچه‌وانه‌ی سوپاسگوزاری کوفر کردنه‌، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: ﴿إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾ ﴿٧٦﴾ الإنسان

واته‌: ئیمه‌ هه‌ردوو پێگای خێرو شه‌رمان بۆ مرو‌ف پوون کردۆته‌وه‌و پێی ناساندوه‌، ئیتر به‌ ویستی خۆی یان ئەوه‌تا شوکرانه‌بژێری خوای گه‌وره ئەکات، یان ئەوه‌تا کوفرانه‌ی خوای گه‌وره ئەکات و سه‌رپشکه‌و توانای هه‌یه‌.

-----
(٧٥) قال له عمر: كيف اصبحت؟ فقال: بخير فقال: له عمر كيف اصبحت؟ قال: بخير! قال له عمر: اقول لك كيف اصبحت فقال بخير الحمد لله، قال عمر هذا ما أردت.

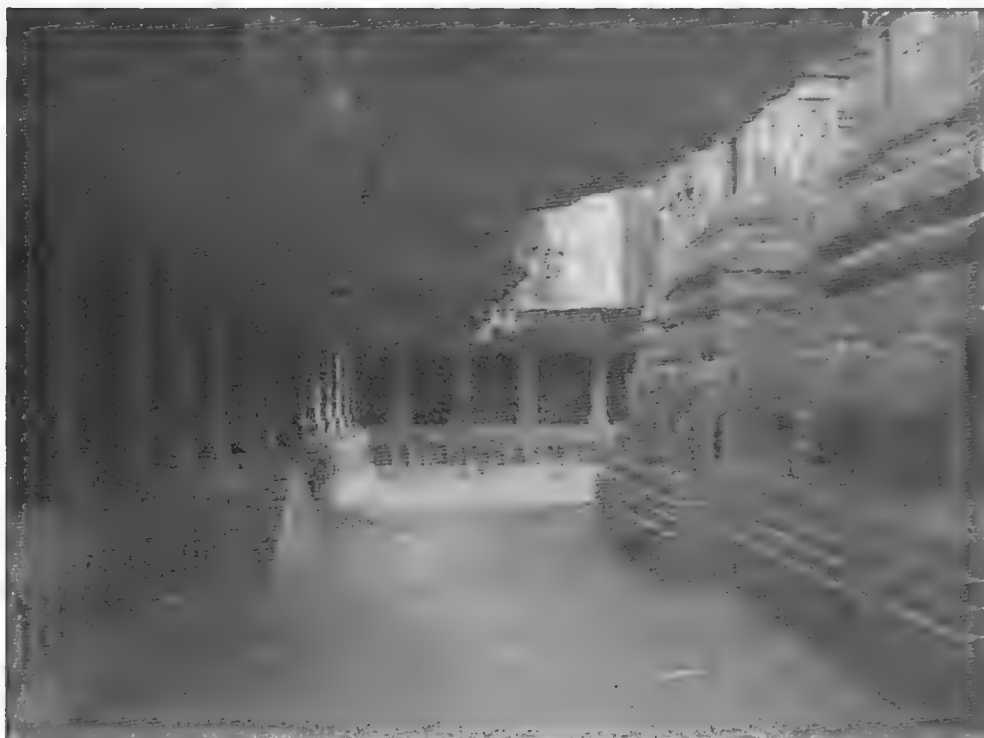
﴿قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَءَاهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِن فَضْلِي رَبِّي يُبَلِّغُنِي أَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّيَ عَنِّي كَرِيمٌ﴾ النمل

واته: به لām که سیکی تر که وتراوه وهزیریکی بووه، یان نووسه ریکی بووه، که زانیاری له کتییدا هه بووه ئەو وتووێهتی: من عهرشی ئەو ئافرهتەت بۆ دینمه پیش ئەوهی که پێلوی چاوت بجوولیتەوه، واته: پیش ئەوهی چاو بتروکینی، بینوقینیت و چاو بکهیتەوه له ماوهیهکی ئەوهندهدا عهرشه کهیت بۆ دینم، ههر ئەوهنده چاوی تروکاند یه کسه ر عهرشه کهی ئەو ئافرهته پاشایهی هیناو له بهر دهستی سولهیماندا دایناو جیگیری کرد، سولهیمان عَلَيْهِ السَّلَام فهرمووی: ئەمه فهزلی خوا ی گهوره یه به سه ر منه وه تا تاقیم بکاته وه ئایا شوکرانه بژی ری خوا ی گه وره ئە که م یان کوفری نیعمه ته کا نی خوا ی گه وره ئە که م، ههر که سی ک شوکرانه بژی ری خوا ی گه وره بکات ئەوا شوکری خوا ی کردوو وه بۆ خو ی باشه و سووده که ی بۆ خو ی ئە که پیته وه ههر که سی کیش شوکرانه بژی ری خوا نه کات و کوفرا نه ی نیعمه تی خوا ی گه وره بکات ئەوا به دنیای ی پهره ر دگارم زۆر ده وله منه ده و بێ پیوسته و پیوستی به وه نییه که کهس شوکرانه بژی ری بکات و بییه رستیت و زۆر به پزیه.

یه کیک له کاره کا نی تر ئەم هۆز و گه له به فیرۆدانی سه روه ت و سامان بوو له دروستکردنی باله خانه و بورجی به رز ته نها بۆ ناو و ناوبانگ و اتا له ناویدا نه ده ژیان، به لکو بۆ ئەوه ی بلین فلان خانه واده و خیزان بۆ دروستکردنی خانو و باله خانه که یان پاره ی زۆریان به کار هینا وه. هۆزی هوود عَلَيْهِ السَّلَام پاره و سه روه ت و سامانیان زۆر به کار ده هینا بۆ مانه وه ی ناو و ناوبانگی خانه واده کا نیان، به لām بیجگه ناوی پیغه مبه ره که یان ناوی خانه واده کا نیان و خو شیان له ناوچوون، ئەوه ی ماوه ته وه میژوو یه کی پر وانه بۆ خه لکی دوا ی خو یان به جیما وه، خوا ی پهره ر دگار ئەو دیمه نه مان نیشان ئەدات له قورئاندا و ده فهرمو ی: ﴿أَتُبْنُونَ بِكُلِّ رِيْعٍ آيَةٍ تَعْبَثُونَ﴾ الشعراء

واته: ئایا ئیوه له هه موو شو ئینکی به رزو سه ر پێگاو له شاخه به رزه کا ندا کۆشک و ته لاری به رزو پته و و گه وره و سه رنجرا کیش دروست ئە که ن له کا تیکدا پیوستستان پێ نییه و ته نها بۆ فه خرو شانازی و ده رخستنی توانا تانه و ته نها کات به سه ر بردن و خو ماندوو کردن و به فیرۆدانی توانا تانه، کۆشک و ته لاری به رزو قه لآو شو رای پته و دروست ده که ن وه کو ئەوه ی که ئیوه نه مرن و به هه میشه یی میننه وه کا تیک که بتانه و ی به سه ر که سی کدا زāl بن زۆر به توندو تیژی زāl ئە بن به سه ریدا له ناحه قی و سته مدا ده ی ئیوه ته قوا ی خوا ی گه وره بکه ن و له خوا بترسین و گو ئپرا به لی من بکه ن ته قوا ی ئەو خوا یه بکه ن که یارمه تی دا ون به و هه موو شته ی که خو تان

ئه زانن له مال و مندال و سهروهت و سامان يارمه تی داوون و پشتیوانی کردوون به جۆره ها ئاژهل و به مندال و باخ و باخات و سه رچاوه ی ئاو و کانی و پروبارو بیره کان، ئه گهر ئیمان نه هین و بهرده وام بن له سه ر کوفرتان ئه وه من له وه ئه ترسیم که خوی گه وه سزاتان بدات له رۆژیکی زۆر گه وه دا که رۆژی قیامه ته وتیان: ئه ی هوود عَیَالْکُمْ یه کسانه ئه گهر تۆ ئامۆزگاریمان بکه ی یان نه یکه ی ئیمه گوئی به ئامۆزگاری تۆ نادهین، به قسه ت ناکهین و ده سته ردار ی دین و خواکاغان نابین.

له کاتی که دا زۆریک له کۆمه لگه کانی ئه مپرو لاسایی گه لی عاد ده که نه وه، بنه مالّه و هۆزه کان مۆنۆمێنت و باله خانه و خاکی زۆر گه وه له خه لکی هه ژار داگیر ده که ن ناوی خۆیانی لئ ده نین، بۆ فه خر و شانازی له ولاتی ئیمه ش ئه وه زۆره، گرد و خاک ده که ن به کۆمپانیا و جیگای قه لا و ژوانی سیاسیه کان بۆ مانه وه ی ناوی هۆز و خانه واده، زیاده یه کیش له مانه بۆ ناوی حیزبه کانیا ن بۆ ئه وه ی ناوی خانه واده و که سه کان به نه مری (خلودی) بێنیتته وه، خوی گه وه به باره یانه وه ده فه رمویت: (وَتَّخِذُوا مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿۳۸﴾ الشعراء

واته: کۆشک و تهلاری بهرزو قهلاو شورای پتهو دروست ده کهن وه کو ئه وهی که ئیوه نه مرن و به هه می شه یی به ئینه وه.

خۆ ده یانزانی هه موو ده مرن، به لام مانای خلود و مانه وهی ناو و ناوبانگیان هه ر به ئینیت، هه رچه نده ئه م کاره خراپ نییه، ئه گه ر له رێگای کاری ته ندروست و باشه وه بێت، مرۆف ناو و ناوبانگ پهیدا بکات و ناوی به خلودی به ئینیتته وه، وه کو ئه وه هه موو زانا و سه رکرده موجاهیدانه ی ناویان به خلودی ماوه ته وه، هه زارانی وه کو شافعی، عزی کو ری عه بدله سلام، ئین ته یمییه، سه لاهه ئایینی ئه یوبی، عوقبه ی کو ری نافع و... هتد.

به لام کیشه ی هۆزی عاد له وه دا بوو زولمیان ده کرد، خۆ ناوبانگی ئه وانه ش زۆره که زولمیان کردووه، وه کو فرعه ون، ئه بوجه هل و هه زاره ها که سی تری خوینرێژ و دیکتاتور، به لام به چی ده چیت که بوونه ته ره مز و سیمبولی زولم، ئه وانیش زولمیان ده کرد خوی گه وره ده فه رمویت: ﴿وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ﴾ الشعراء

واته: کاتیک که بتانه وێ به سه ر که سیکدا زال بن، زۆر به توندوتیژی زال ئه بن به سه ریدا له ناحه قی و سته مدا.

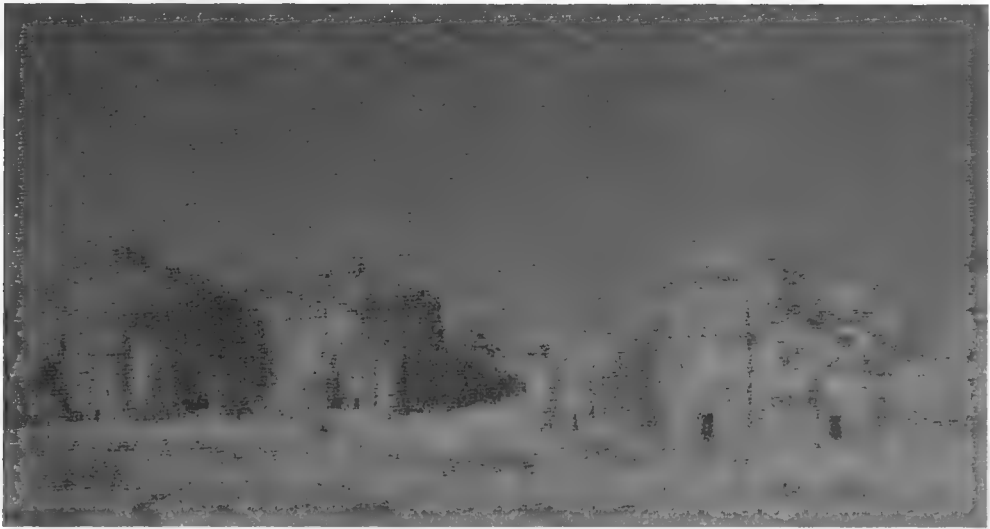
له گه ل ئه وه ی که ئامۆژگاری زۆری کردن پیغه مبه ر هوود عَالَمَتَا، به لام ئه وان ده یانوت ئامۆژگاریه کانت هه یج کاریگه ری نییه، ئیمه له سه ر رێگا و شوینی باوو باپیرانمان ده پۆین، پێشینه مان چیه ان کردووه ئیمه ش وا ده که ین! خوی گه وره ده فه رمویت: ﴿قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَزَّتْ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ﴾ إِنَّ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ الشعراء

واته: وتیان: ئه ی هوود په کسانه ئه گه ر تۆ ئامۆژگاریمان بکه ی یان نه یکه ی ئیمه گوێ به ئامۆژگاری تۆ ناده ین و به قسه ت ناکه ین و ده سته ردار ی دین و خواکتمان نابین ﴿﴾ ئه م بیروباوه رهی که ئیمه ی له سه رین ئه مه ره وش و دابونه ریت و دینی باوک و باپیرانمانه و بۆمان ماوه ته وه و لاسایی ئه وان ده که ینه وه و له سه ری ده پۆین، یاخود ئه م ئایینه ی تۆ بۆت هیناوین هه یج شتیک نییه ته نها به سه ره ات و سه رگوزشته ی ئوممه تانی پێشته و تۆ له لایه ن خواوه نه تیردراوی، یاخود خوی گه وره ده فه رمویت: ئه م به دروژانینه ی ئه وان وه کو به دروژانینی سه رجه م ئوممه تانی پێشته وایه ﴿﴾

له هه موو سه رده میک دا ئه م و ته یه دووباره ده کریتته وه، خه لکی که زانیاری له سه ر ئایین پێیده لێت و پێشته نه ییسته و یاخود نه یخویندوه ته وه که زانیاریه که ی ئه یده یت، لای تۆ نییه،

که چی ده لیت ئەم بانگخوایکی نوێ هیناوه، چەند سآله باووباپیرامان وا ژیاون، تۆ بلیی ئەوان هه له بووبن و ئیستا تۆ راست بیت؟

ژیانی ئەم پیغه مبهره ئازیزه هوود عَیْیَاسَکَ پەند و ئامۆژگاری یه کجار زۆری لی وهرده گیریت، خوای گه و ره سوره تیکی ناوناوه به ناوی هوود، له بهر گرنگی باسه کانی و پاشان پیغه مبهری خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ده فهرمویت: هوود و خوشه که کانی پیریان کردم،^(٧٦) هه لبهت مه بهستی پیغه مبهر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ سوره تی هوود و براکانی واتا سوره ته کانی تر.

هه رچه نده پیغه مبهر هوود عَیْیَاسَکَ داوی لیکردن که تهوبه بکه ن و بگه رینه وه بۆ ئەوه ی زموونی نووح عَیْیَاسَکَ دووباره نه بیته وه له ناویاندا و سه ره پۆ و تاوانبار نه بن، به لام چار نه بوو، ئەوان به راشکاوانه وتیان: ئیمه واز له خوا و ئایینه که مان ناهینین، بر واشمان به تۆ نییه. هه ست ده که ی خواکا مان ده ستیان له تۆ وه شانده و ئەقلت تیکچوو، جا کوشتن زۆر ئاسانه لامان و تۆ موسته حه قیت به کوشتن ئە ی هوود.

هوود عَیْیَاسَکَ به راشکاوانه وه لامی دانده وه، له بهرده م هه موویاندا فهرمووی: من له ئیوه خوّم بی بهری ده که م، خواجه تۆش شاهید به ئەگه ر راست ده که ن و خاوه نی هیژ و توانا و پلانن ده

.....
(٧٦) روى الترمذی عَنْ عِکْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ: أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ شَبَّتَ. قَالَ: شَبَّتَنِي هُوَ وَأَخَوَاتُهَا.

وهرن من بکوژن، من تهوه کولم به خوايه ئتوه ناتوانن ههنگاو پیکش لیم نزیك ببهوه، نه مهش بیروباوه و تهوه کولی پیغه مبهه هودد عَیْهَ السَّکَمَ بوو.

خوای گهوره دهه فرمویت: ﴿قَالُوا يَهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ ٥٦ إِنْ نَقُولُ إِلَّا أَعْرَضْنَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَأُشْهِدُوكَ آتِي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ٥٧ مِنْ دُونِهِ فَيَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ ٥٨ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ٥٩ إِنْ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ٦٠ هود

واته: وتیان: ئەهی هوود بهراستی تۆ هیچ به لگهیه کی پروون و ئاشکرات بۆ ئیمه نههتیاوه لهسهه رهوهی که تۆ پیغه مبهه ری خوایت، له بهر قسهی تۆ ئیمه واز له خوايه کانی خویمان ناهینن، ئیمه ئیمان به تۆ ناهینن ﴿ ئیمه نه لئین: هه ندیک له خوايه کانی ئیمه که تۆ قسهیان پێ نه لئیی نهوان دهستیان لێ وه شاندوویت و شیتیان کردوویت هوود فره مووی: من خوای گهوره نه کهم به شایهت و ئیوهش شایهت بن که من به ریم له هه موو نهو خوايهانهی که ئیوه کردوتانه به شهربک بۆ خوای گهوره له غهیری خوای گهوره نه یان په رستن ﴿ جگه له خوای گهوره، خو تان و خوايه کانتان چیتان بۆ نه کرێ بۆ نهوهی زهرهرو زیان له من بدهن بیکهه و پاشانیش هیچ مۆله تم پێ مه دهه و په له بکهه لهوهی که چ زهرهرو زیانیکم پێ نه گهیه نه بیگهیه نه ﴿ من ته نهها پشتم به خوای گهوره به ستووه الله که پهروه ردگاری من و پهروه ردگاری ئیوهیشه هه ره نهوه من نه پارێزی له نه خشه و پیلان و زهرهرو زیانی ئیوه، هیچ ئاژه ل و گیانله به ریک نییه لهسهه رهووی زهوی ئیلا خوای گهوره پشسهه ری گرتووه، بهراستی پهروه ردگار لهسهه ره پێگای راست و داد پهروه رییه و ئیوهی کافر زāl ناکات بهسهه ره منی باوه رداردا ﴿

له وانه به پرساری نهوه بکریت ئەهی موعجیزه ی هوود عَیْهَ السَّکَمَ چی بووه؟ نه کهه ر صالح موعجیزه ی وشتریک بووه، نووح دیزاین و پیشه وهه ری بووه که خوای گهوره فتری کردووه، ئەهی هوود عَیْهَ السَّکَمَ موعجیزه که ی چییه؟

موعجیزه ی هوود عَیْهَ السَّکَمَ تهوه کولی بوو، که نهو هۆزه هه رچی دهیانوو یست بیکوژن نه باند هتوانی، ئایه تی ٥٥ و ٥٦ ی سوره تی هوود که له سه ره وه ئاماژه مان پێداوه به جوانی نهوه نیشان ده دات.

خوای گهوره وه کیله وسیفه تی (الوکیل) ی ههیه، واتا کاروباری ئەم گهردوونه به رتیه ده بات، که مرو فیش یه قینی هه بوو به وه کیلی خوای پهروه ردگار نه سه ته مه پشتی بدریت له زهوی.

بهو مهرجه ی بهراستی وه کالهت بۆ خوی موته عال بگه پئینه وه، بهلام نه گهر له سهر بنه مای شک و گومان بیت، وه کاله ته کهت سهرکه وتوو نابیت، چونکه نهو خوابه ناخ و دل و دهروون ده زانیت و زانستی به سهردا ههیه. له ژبانی ئیستادا مرووف وه کاله تیکی گشتی ده کاته وه بۆ پارێزه ریک یاخود مروفتیکی تر ده توانیت ده سه لات ی ره های هه بیت له مولکی به رانه ریدا.

ئه ی نه گهر نهو زاته خوی پهروه ردا گار بیت و خوی زاتی به رزی وه کیل بیت، داخو چون پارێزگاریت لیده کات.

هوکاری له ناوچوونی ئهم میلله ته به هوکاری زور مه غوریان بوو به هیز و توانا و پارهو سهروه تیان.

خوای گه وه له قورئاندا نهو دیمه نه مان بۆ ده گوازیته وه و وینای ده کات له ریکای وه حییه وه و ده فه رمویت: ﴿فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ﴾ فصلت

واته: قهومی عاد خوایان به گه وه زانی له ئیمان هینان له سهر زه ویدا، به بی حه ق شانازیان نه کرد به هیزو توانای خوایان و ئه یانوت ک ی هه یه له ئیمه به هیزتر بیت، وایانه زانی هیزو توانایان ده یان پارێزیت له سزای خوی گه وه، ئایا نابین نهو خوابه ی که ئهوانی دروست کرد وه زور له وان به هیزتره، توانای به سه ریاندا هه یه ئه وان نکولی و ئینکاریان له موعجیزه و نیشانه کانی ئیمه ده کرد.

بیان وابوو کهس له وان به هیزتر نییه، تا خوی گه وه به ره شه باو بوران له ناوی بردن، ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحْسَابٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ﴾ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهَوْنِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ فصلت

واته: ئیمه ش بایه کی وشک و ساردو سه خت و دهنگ به رزمان بۆ ناردن له چه ند پوژیک ی هه که له دوا یه کدا که حهوت شهو و ههشت پوژ به رده وام بوو، هه ی خیریک ی تیا نه بووه سه بارهت به وان به لکو ته نها سزا بوو دوا ی برینه وه و کو تایی پی هینان، تا سزایه کیان پی به یژین که ریسواو سه رشو پریان بکات له ژبانی دونیادا، به لام سزای پوژ ی دوا یی زیاتر ریسواو زه لیل و سه رشو پریان نه کات، کهس نییه ئه وان سهر بخات و سزای سه ختی خوی گه وه یان له سهر

لابدات ﴿١٦﴾ قهومی ته موودیش تیمه پښگای راستمان پښ ناساندن و بۆمان پروون کردنه وه و بانگمان کردن بۆی له سهر زمانی صالح پیغه مبه ر عَیْهِ السَّلَام به لَام ته وان پښگای کویری و کوفرو گومرایان هه لېژارد به سهر پښگای هیدایهت و گوپرایه لی و ئیماندا، ته مانیش خوی گه وره سزای دان و زهوی له ژپریاندا هه ژاندو به دهنگیکی گه وره له ئاسمانه وه له ناوی بردن و سهرشپرو زهلیل و ریسوای کردن به هوئی کوفرو کرده وه خراپه کانی خویانه وه که حوشره که یان سهربری ﴿١٧﴾

زۆربوون ته وانه ی له م سهرزه ویه دا به هه مان قسه ی عادیان کرد وه کو نه مروود و فیرعه ون، کوان؟

دهوله تی فارس و پۆم کوان؟

دهوله تی ته تار و مه غۆل و صه لیبی کوان؟

دهوله تی کۆمه نیستی لینینی و ستالین و نازی هیتله ری کوان؟

له کاتیکدا ته لمانیه کان ده یانوت: ته لمانیا له سهروو هه موو شتیکه وه یه، کوا دهوله تی به ریتانیا که ده یانوت: پۆژی لی ئاوا نابیت؟

ئیتستا ته مه ریکا بوونی هه یه، ته ویش هاکا زهلیل و به چۆکدا هات، ﴿...وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ...﴾ آل عمران

واته: .... ته م پۆژگارو پرووداوانه له سهرکه وتن و تیکشکاندن خوی گه وره دابه شی کردوو له نێوان خه لکیدا...

خوی گه وره به سهر بازیک زۆر ناسکی خۆی که هه واو بایه هه موویانی له ناوبردو له ریشه هه لیکیشان، سهره تا به هه وریک پره ش ده ستی پیکرد و باو بۆرانه که، دلپان خۆش بو وایان زانی بارانه، به لَام پۆژی له ناوچوونیان بوو، ﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ غَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا غَارِضٌ مُّطِرًا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ تَدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَكِنُهُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٨﴾﴾ الأحقاف

واته: کاتیک که هه وریکیان بینی له ئاسۆه بۆیان ده رکه وت و به ره و پرووی ته مان و دۆل و شیوه کانیان هات که کشتوکال و دانه ویله و باخیان له وی بوو، چه ند سالتیک بوو خوی گه وره

بارانی لیان گرتبووه و هه باران ناباری، کاتیک که هه وریک هات وایان زانی ئەمه هه وریکه و بۆ ئەوان بارانی تیایه، بۆیه پێی دلخۆش بوون، هه وود عَیْبَةُکُمْ فەرمووی: به لکو ئەمه ئەو سزایه که خۆتان په له تان ده کردو داواتان نه کرد، ئەمه بایه که له لایه ن خوای گه و ره وه سزایه کی زۆر به تیش و نازاری تیادایه بۆتان ﴿١٥﴾ هه موو شتیک له ناو ئەدات و تیکته شکینی به فەرمانی خوای گه و ره، کاتیک که ئەو بایه هات و خۆیان و سه و ره و ت و سامانی له ناو بردن و هیچ شتیکیان نه ماو دوا ی برین، ته نها خانوو مال له کانیان نه بیت، به م شتوازه تیه سزای که سانیکی تاوانبارو موشریک ئەدهینه وه که پیغه مبه رانمان به درۆ بزنان و شوئیانیان نه که ون ﴿١٦﴾

له بهر خراپه کارییان خوای گه و ره ویستی له سه ر بوو که وا له و ناوچه یه دا گوێرانکاری بنه په تی بکات، باکه ی وشک و سوختنه ر و له ناو به ر بوو، هه موو شته کانی کرد به خۆل و به رد و بیابان، خوای گه و ره ده فەرموویت: ﴿وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَنتَ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرَّيِّمِ ﴿١٧﴾ الذاریات

واته: قه ومی (عاد) یش به هه مان شیوه له وانیش به لکه و نیشانه ی ته واو هه یه له سه ر تاک و ته نهایی و تواناو ده سه لاتی خوای گه و ره کاتیک که بایه کی نه زو کمان نارده سه ریان که هیچ خیریکی تیادا نه بووه، بایه ک نه بووه که باران هه لگرتی، به لکو بۆ سزادان بووه ﴿١٨﴾ به سه ر هیچ شتیکدا تی نه نه په ری ئیلا له ناوی ئەبردو تیکی ئەشکاندو وه کو شتیکی رزیوی لی ئەکرد ﴿١٩﴾

خوای گه و ره له قورئاندا سه رنجمان بۆ ئەوه راده کیشیت و پیمان ده فەرمویت: که مادام ئاوا سه ره پۆ بوون، پاشماوه یه کی که م ده هیلمه وه بۆ ئەوه ی بیناسن و وانیه ی لیوه فیربن، ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ﴿٢٠﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ﴿٢١﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ﴿٢٢﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ مُسْتَمِرٍّ ﴿٢٣﴾ تَنْزِيلُ النَّاسِ كَانَتْهُمْ أَعْجَارٌ نَحْلٍ مُنْقَعِرٍ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ﴿٢٥﴾ القمر

واته: ئەم که شتییه مان تا ماوه یه ک هیشه وه وه خه لک بینیان تا ببیته په ندو ئاموژگاری بۆ که سانیک که په ندو ئاموژگاری لی وه رگرن و ده ست له خراپه و تاوان هه لگرن، یاخود که شتیان له ناو ئیوه دا هیشه وه که به لگه یه له سه ر تاک و ته نهایی و تواناو ده سه لاتی خوای گه و ره ئایا که س هه یه په ندو ئاموژگاری وه ربگریت ﴿٢٦﴾ بزانه سزاو ئاگادار کردنه وه ی من چۆنه و چه ند سه خت و قورسه بۆ کافران ﴿٢٧﴾ به دلنیایی تیه قورئانمان ئاسان کردووه بۆ زیکرو یادکردن و

په ندو ئاموژگاری وه رگرتن، له فزو ماناو خویندنه وه و له بهر کردنیان ئاسان کردوو ه بۆ ئه وهی که په ندو ئاموژگاری لێ وه رگرن، ئه گهر خوای گه وره ئاسانی نه کردایه که س نه یده توانی قسه و فهرمووده ی خوای گه وره، بخوینیت ه وه، ئایا که س هه یه په ندو ئاموژگاری لێ وه ربگری و له تاوان خو ی پێ بیاریزیت ﴿قَهْوَمِیْ عَادِیْشٍ پِیْغَه مَبَه رَه کَه یان به درو یان زانی که ه وود عَلَيْهِ السَّلَامُ بُوو، بزانه سزاو ئاگادار کردنه وه ی من چۆن بُوو، چه ند سه خت بُوو بۆ یان ﴿تِیْمَه بایه کی زۆر ساردی سه خت و ده نگیک ی زۆر گه وره مان بۆ ناردن له پوژیک ی زۆر خراپ سه باره ت به وان، ئه و خراپی و سزایه به رده وام بُوو له سه ریان تا له ناوی بردن ﴿خَه لْکِی هه لْئَه کۆلْی له ماله کانیان و ده ری ئه کردن و هه لْی ئه دانه ئاسماندا تا له چاو دیار نامان پاشان به ری ئه دانه وه سه ر زه وی و سه ری لێ ئه کردنه وه و ده بوونه لاشه ی بێ سه ر وه کو قه دی دار خورمایان لێهات که له زه ویدا که وتبێ ﴿بَزانه سزاو ئاگادار کردنه وه ی من چه ند سه خت بُوو بۆ یان ﴿

هه ندیک له زانایانی جیۆلۆجی ئه مریکی له و ناوچه یه دا به دوا ی شوین ه و اردا گه راون، ده لێن ژێر خو لێ بیابانه که چه ندین ستوون و پایه ی گه وره ی له هه ناودا هه لگرتوو ه، زانایانی ئیعجازی قورئانی ئه وه یان بۆ مان ئاشکرا کردوو ه، ﴿إِزْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ الفجر.

واته: عامود و میخی زۆریان هه بووه که به لگه یه له سه ر ئه وه ی که ژماره یان زۆر بووه، یاخود گه راون له شوین انداو میخیان چه قاندوو وه خیمه یان داکوتیوو ه دواتر پویش توون و ئه و شوین ه یان به جێ هیش تووه، یاخود و تراوه: عامودی زۆر به هیز یان هه بووه له بهر ئه وه ی خو یان زۆر به هیز بوونه و پیکهاته ی له شیان زۆر به هیز بووه.

له کۆتایی ئه م باسه دا پێویسته ئه وه بلیتم که ترسمان هه بیته له سزای خوای و هه میشه خو مان دوور بخه ی نه وه له هاوبه ش دانان و زیاده پو یی له سهروه ت و سامان و سه رپێچی نه که ین له فه رمانی خوایی، که ناوی ئه م گه ل و میلله ته هات بترسین و په نگمان زه رد بیته. خاتوو عائیشه په زامه ندی خوای له سه ر بیته ده لیت: پِیْغَه مَبَه رَه صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ که هه وریک ی ره شی ده بینی ده ترسا و په نگی تیک ده چوو تا ده بووه باران و ئینجا خو شحالی خو ی ده رده بری و سوپاسی خوای ده کرد، خاتوو عائیشه ده لیت: پرسیم بۆ وا تیکچوویت ئه ی په سولی خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ؟

پىغەمبەرى خوا ﷺ فەرموۋى: ئەي عائىشە چىرايەك و چىشىك ھەيەكە توۋشى
سزا و ناپەھەتى ھۆزى عاد نەبىن؟^(۷۷)

گەرەتەرىن وانەكە قىرېوۋىن لەم مېژوۋەكە ژيانى پىر نوۋرى پىغەمبەرىكى ئازىزە، ئەۋەش
تەۋەكۈل كەرنەكە خۇاى گەرە. ھەر گەل و مېللەتېك تەۋەكۈلى بەھىز بوۋ خۇاى گەرە
دەپپارىزىت، ﴿فَأَنجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا...﴾ (الأعراف

ۋاتە: ھوۋد پىغەمبەر ﷺ ۋەۋاۋەپدارانەي كە لەگەلدا بوۋن پىرگارمان كەرنەكە
پەھمەت و سۆزۈ مېھەبانى خۇمان....

ۋا ئەم جارەش كۆتايى ھات بە نىۋانى ھەق و باطل لەناۋ ئەم ھۆزەدا، بەلام مەملەتەكە
بەردەۋامە تا پۇژى قىامەت مەملەتەي كوفر و ئيمان بەردەۋامە، پىدەچىت لەدۋاى كارەساتى
باۋبۇران ھۆزەكە لەناۋچەكە دەرچوۋىن بەرەۋاۋە ناۋچەيەكە كەم ئاۋ بەرېكەۋەت كە لە دۋايدا
دەناسرىت بە ئەموۋد، ۋاتا چىگايەكە كەم ئاۋ ياخۇد يەكېك لەناۋچەكە كانى ناۋى ئەموۋد دەبىت
و دەچىتە خاكى (الحجر)^(۷۸) لەۋى دەژى.

-----

^(۷۷) و من يؤمنني يا عائشة أن يصبنا عذاب كعذاب قوم عاد/ مسلم.

^(۷۸) ھەندى پىروايان ۋايە ئەۋانەكە بە (اصحاب الحجر) ىش ناسراۋن، چۈنكە يەكېكە لەۋاۋە شارانەي ئەۋان، كە
جۇگرافىي گرىكى _ بلىنى) دەيدۇزىتەۋە، (بلىنى) نوۋسىۋىيەتى: (دوماثا) و (ھىجرا) نىشتەمانى (ئھود) بوۋن،
ئەۋەي دۋايان شارى (حجر) دروست دەكات.

(سىرجوۋنى دوۋەم) شاي بابل لە تۆمارگەكەيدا نوۋسىۋىيەتى لە يەكتى لە شەپەكاندا بەسەر ئەۋ گەلەي
دوۋرگەي عەرەبىدا زال بوۋە، ۋەكە لە نوۋسراۋى (ئەرسىۋ) و (بىلىنى) و (بىلىنى) دا بە (تامۇدى) ناۋايان
ھاتوۋە بەر لە (۶۰۰-۴۰۰) ي زىبىنى دۋاى پىغەمبەرى خۇمان ﷺ بە تەۋاۋى بىز دەبن.

(الامم البائدة/ ھارون يىحىي: ۱۰۸.

مهمله که تی شه شه م

پرووداوه کانی ژيانی صالح پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام

ئهم پیغه مبه ره ۹ جار له قورئاندا ناوی هاتوو، له سوره ته کانی النمل، الأعراف، الشعراء و هوود، به لām له سوره تی تر باسی هۆزه که ی کراوه نموونه ی سوره تی القمر، الإسراء، السجدة، ابراهیم و... هتد.

ئهم هۆزه سه ره به هۆزی عاده، به عادی دووهم ناسراوه یاخود به هۆزی ئهموود که یه کیکه له باوانی صالح پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام به باپی ری هه ژمار ده کریت.

ناوی صالح کوپی عوبیدی کوپی ئاسف کوپی شامخ کوپی عوبید کوپی حازر کوپی جه بار کوپی ئهموود کوپی عامر کوپی ئیره م کوپی سام کوپی نووح-ه.

خوای گه و ره ناردی بۆ هۆزی ئهموود که بته پرست بوون و بانگی کردن بۆ یه کتاپه رستی، ئهم گه له له دوای گه لی عاد بوون و اتا عه ره بی په سه ن بوون، که گه لی عاد له ناوچوون ئهمان له تیوان حیجاز و شام دا له جیگایه کدا به ناوی حیجر ژیانان ده کرد، ههمان به نه ره تی گه لی عاد بوون، ته نانه ت خانو و باله خانه و ژیاریان له هۆزی عاد ده چوو، بۆیه به هۆزی عاد ده و تریت عادی یه که م، به مانیش ده و تریت عادی دووهم.

گه له که ی زۆر دژایه تی بیان ده کرد و هه ندیکش ئیمانان پیه ئنا، به لām زۆربه ی خه لکه که ی دژی بوون، هه رچه نده صالح پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام زۆر به هیمنی و نه رم و نیانی بانگه وازی ده کردن، به لām ئه وان هه ر سه ره پرۆتر ده بوون.

جیگای خۆیه تی ئاماژه به وه بکه م که له قورئاندا هه میشه به دوای یه کدا هۆزی عاد و ئهموود هاتوو، ئه مه ش ئاماژه یه بۆ ئه وه ی که سه رده م و کاته کانیا ن زۆر له یه که وه نزیک بوو، پیده چیت ئه و گه لانه ی که پیغه مبه ریا ن بۆ نێردراوه ئه گه ر پیغه مبه ره که به به رده وامی له گه لیاندا بوو بیت و وه لāmیا ن بۆ ئایینی خوا نه بوو بیت خوای گه و ره سزای داو ن و له ناوی بردوون، یا ن مه گه ر پیغه مبه ره که له ناویاندا ده رچوو بیت و له جیگایه کی تر بانگه وازی کرد بیت، وه کو حه زه ره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام، هه لبه ت له سه ره تا وه سونه تی خوایی به م شیوه یه بووه پاشان

خوای گه وره سوننه ته که ی خوئی گوپی و بو مانه وهی بانگه واز له ناوایندا وه کو هوژی جووله که و نوممه تی پیغه مبهری خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ .

هه رچه نده پیغه مبهر موسا عَلَيْهِ السَّلَام هه والی ئەم دوو گه له ی دایه به نی ئیسرائیل، به لām چونکه ئەوان هه میسه بیران له خوویستی و نه ته وه په رستی بوو، ئەوه ی له یه هوود نه بوایه له کتیبه کانایندا یاداشتیان نه ده کرد، ﴿وَقَالَ مُوسَىٰ إِن تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَن فِی الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ حَمِيدٌ﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أُنُودَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ، وَإِنَّا لَفِی شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿١﴾ ابراهیم

واته: موسا عَلَيْهِ السَّلَام فهرمووی: ئەگەر ئێوهو هه رچی خه لکی سهر پرووی زهوی هه یه هه موتان کوفر بکه ن به خوای گه وره، ئەوا به دلنیا یی خوای گه وره زۆر ده وله مه ندو بئ پیویسته و پیویستی به سوپاسکردنی ئێوه نییه، سوپاسکراوه له زهوی و ئاسمانداو هه موو دروستکراوه کان سوپاسگوزاری خوای گه وره ئەکه ن ﴿١﴾ ئایا هه والی ئوممه تانی پیش خوتانتان بو نه هاتووه که خوای گه وره چی به سه ریان هیتاوه وه کو قه ومه کانی نوح و عادو ئەموودو ئەوانه ی دوا ی ئەوانیش که ژماره یان خوا نه یی که سی تر نایزانی و زانیاریان ته نها خوای گه وره خوئی ئەیزانی که پیغه مبه رانیان به به لگه ی پروو و ئاشکراوه هاتن بو لایان، به لām ئەوان ده ستیان کرده ناو ده می خو یان و ئەیانگه ست وه کو رقی لیبوون و تووره بوون له و ئایینه ی که پیغه مبه ران هیتاویانه، یاخود ده ستیان ده خسته سهر ده میان وه کو به درۆزانی پیغه مبه ران، ئاماژه بووه بو بێده نگ بوون و وه لām نه دانه وه ی پیغه مبه ران، یاخود به ده ستیان ئاماژه یان بو ده می پیغه مبه ران ده کرد که بێده نگ بن له بانگه واز کردمان و قسه ی پیغه مبه رانیان په ت ئەکرده وه، پییان وتن: ئیمه کافرین به وه ی که ئێوه ی پئ نیرداون له ئیمان و یه کخوا په رستی، ئیمه گومانمان هه یه له وه ی که ئێوه بانگمان ئەکه ن بو لای له یه کخوا په رستی و دوودلین لێی ﴿١﴾

خوای گه وره له قورئاندا به چه ند گۆشه نیگایه ک و دیمه نیک باسه کانی ژیا نی صالح و پرووداوه کانی ئەو گه له مان بو باس ده کات، سَنَ مُوْنَهُ ی لَن. وه رده گرین.

مُوْنَهُ ی یه که م: خوای گه وره ده فهرمویت: ﴿وَإِلَىٰ مُّودٍ أَخَاهُم صَاحِبًا قَالَ يَقَوْمِ أَاعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ ءَايَةٌ فَذُرُوهَا تَأْكُلْ فِی الْأَرْضِ اللَّهُ وَلَا تَمْسُوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذْكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ

فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْجِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا فَأَذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَغْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضِعُوا لِمَنْ أَمَنَّ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِءِ مُؤْمِنُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِءِ كَافِرُونَ ﴿٦٨﴾ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَصْلِحْ أَفْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٩﴾ فَأَخَذْتَهُمُ الرِّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثِيمِينَ ﴿٧٠﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَاقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّصِيحِينَ ﴿٧١﴾ الْأَعْرَافُ

واته: بۆ لای قهومی ئەموودیش صالح پیغه مبهەر عَیْبِ النَّكَ - مان نارد که له خۆیان بوو، قهومی ئەموود له دواى قهومی عاد بوون و له (حیجر) نیشته جی بوون فەرمووی: ئەى قهومی خۆم عیبادەتى خواى گەورە بکەن و بەتاک و تەنها خواى گەورە بپەرستن و شەریک بۆ خوا دامەنن چوونکە جگە له الله هیچ پەرستراویکی تری حەقتان نییە که شایەنى پەرستن بێت ئەوە موعجیزەو بەلگەى پروون و ئاشکراتان بۆ هاتووە لەلایەن پەرورەدگارەووە که لەو بەردو تاوێرە رەقە حوشتریکی بۆ دەرکردن، که خۆیان داوایان کرد موعجیزەیه کیان نیشان بدات و له تاوێریکی رەق حوشتریکیان بۆ دەرەبکات، صالحیش بەلێنى لى وەرگرتن ئەگەر خواى گەورە ئەمەى نیشان دان ئیمانی پێ بهێنن، داواى له خواى گەورە کرد، خواى گەورەیش وەلامى دایەووەو ئەو تاوێرە رەقە جولۆ لەت بوو حوشتریکی بۆ دەرکردن له پیش چاوى خۆیان، ئەمە حوشتریکە که خواى گەورە ناردووویەتى وەکو موعجیزەو نیشانەیه ک ئیوہ لێی گەرپن با له زەوى خواى گەورەدا بۆ خۆى بلەوہ پێت و قەدەغەى مەکەن، لێى نزیک مەبنەوہ بە خراپە، چوونکە سزایەکی بەتێشى خواى گەورە ئیوہ ئەگرێتەوہ ﴿٦٦﴾ یادى ئەو نەعمەتەى خواى گەورە بکەنەوہ بەسەرتان که له دواى ئەوہى قهومی عادى لەناو برد ئیوہى کرد بە جێنشین لەسەر پرووى زەوى، لەسەر زەویشدا جیگیری کردن و شوێنى بۆ کردنەوہ له زەوى له خۆلەکەى خشت ئەپرن و کۆشک دروست ئەکەن، لەبەر بەهێزیتان شاخەکان هەلنەکوڵن و ئەیکەن بە مال بۆ خۆتان و لەناو شاخەکاندا مال دروست ئەکەن ئیوہ یادى نەعمەتەکانى خواى گەورە بکەنەوہ بەسەرتانەوہ لەسەر زەویدا ئاشووب و ئاژاوە مەنێنەوہو خراپەکارى مەکەن ﴿٦٧﴾ بەلادەست و دەسەلاتدارو سەرکردهو گەورەکان له کافران و بێباوەران لەوانەى که خۆیان بەگەورە ئەزانی بە خەلکە لاوازو فەقیرو هەژارو بێدەسەلاتەکیان ئەوت که ئیمانیاں هێنابوو ئایا ئیوہ ئەزانن صالح لەلایەن پەرورەدگارێهەو نێردراوہو کراوہ بە پیغه مبهەر؟! وەکو گالته پیکردن و سووکایەتى پیکردن باوەردارە لاوازەکانیش له شوێنکەوتوانى صالح عَیْبِ النَّكَم ئەیانوت: بەلێ ئیمە ئیمانمان پێیەتى که لەلایەن خواى گەورەو نێردراوہ و شوێنیشى ئەکەوین ﴿٦٨﴾ دەسەلاتدارو گەورەکان و خۆ بەگەورە

زانان به باوه‌دارانیاڼ نه‌وت: نه‌وهی که ئیوه ئیمانتان پتی هیئاوه که صالحه ئیمه پتی کافرو بیتاوه‌رین ﴿١﴾ حوشره که یان سهربری که خوی گه‌وره وه‌کو موعجیزه ناردبووی، (قه‌دداری کو‌ری سالف) سهری بری به‌لام خوی گه‌وره فهرمووی هه‌موویان سهریان بری چونکه هه‌موویان رازی بوون و په‌زامه‌یندیان وه‌رگیرابوو به‌ژن و پیاوه‌وه سهرکه‌شییان کردو خویان به‌گه‌وره‌زانی له‌فه‌رمانی خوی گه‌وره وتیان: نه‌ی صالح نه‌گه‌ر تو پیغه‌مبه‌ری خوایت با نه‌و سزایه‌ی که تو هه‌ره‌شه‌مان لی نه‌که‌ی پتی نه‌لیتی: له‌لایه‌ن خواوه‌ سزاتان بو دیت با سزاکه بیت و په‌له‌بکه له‌ناردنیدا ﴿٢﴾ خوی گه‌وره سزای دان به‌وه‌ی تووشی بوومه‌له‌رزیه‌کی کردن له‌ژیرانه‌وه‌و ده‌نگیکی ژور سه‌خت هات له‌سه‌روویانه‌وه، که دلی برین له‌ناو شوین و مالی خویاندا نووسان به‌زه‌ویه‌که له‌سه‌ر نه‌ژنو و دهم و چاویان و جووله‌یان نه‌ماو هه‌موو مردن ﴿٣﴾ دوی بیتومید بوون لییان صالح علیه‌السلام پشتی تی کردن و به‌جی هیشتن، یان دوی له‌ناو‌چوو‌نیان صالح پشتی تی کردن و وه‌کو سهرزه‌نشت کردن پتی فهرموون: نه‌ی قه‌ومی خوم من په‌یامی خوی گه‌وره‌م پی که یاندن و ئاموژگاریم کردن به‌لام ئیوه ئاموژکاریکارانتان خوش ناوی ﴿٤﴾

نموونه‌ی دووهم: خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿٥﴾ وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَاقَوْمُ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوا لَهُ ثُمَّ تَوَبُّوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ﴿٦﴾ قَالُوا يَصْلِحْ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّ لَنَا فِى شَكِّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ ﴿٧﴾ قَالَ يَاقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيْتَةٍ مِّن رَّبِّي وَآتَنِي مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِن عَصَيْتُهُ ۖ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ ﴿٨﴾ وَيَقَوْمِ هَٰذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذُرُّوْهَا تَأْكُلْ فِى أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٩﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِى دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ۖ ذَٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿١٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِن خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلْقَوِيُّ ٱلْعَزِيزُ ﴿١١﴾ وَأَخَذَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا ٱلصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِى دِيَارِهِمْ جَثِيمِينَ ﴿١٢﴾ كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِىهَا ۚ إِنَّ ثَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ ۗ أَلَا بُعْدًا لِّثَمُودَ ﴿١٣﴾ هود

واته: بو لای قه‌ومی ته‌موود صالح پیغه‌مبه‌ر علیه‌السلام -مان ناردکه له‌خویان بوو، قه‌ومی ته‌موود له‌دوی قه‌ومی عاد بوون و له‌(حیجر) نیشته‌جی بوون، پتی وتن: نه‌ی قه‌ومی خوم ئیوه به‌تاک و ته‌نها عیباده‌تی خوی گه‌وره بکه‌ن له‌به‌ر نه‌وه‌ی جگه له‌زاتی پیروزی (الله) هیچ په‌رستراویکی تری چه‌قتان نییه که شایه‌نی په‌رستی بیت، هه‌ر نه‌و خویایه‌یه که ئیوه‌ی له‌زه‌وی دروست کردووه، وای لی‌کردوون که سهر زه‌وی ئاوه‌دان بکه‌نه‌وه. ئیوه داوای لی‌خو‌شبوون له‌

خوای گه وره بکه ن له تاوانه کانی پیشترتان، پاشان بۆ لای خوای گه وره بکه رینه وه و تهوبه بکه ن و له داهاتوودا تاوان مه که ن، به دنیایی پهروه ردگارم وه لآمدانه وه ی بۆ دو عاو پارانه وه زۆر نزیکه وه وه لامتان ده داته وه ﴿١٧﴾ وتیان: ئه ی صالح پیش ته وه ی که تۆ بانگه وازمان بکه ی بۆ یه کخواپه رستی له ناو ئیمه دا ئومیدمان پیت بوو که بی به سهردارو گه وره ی ئیمه، ئایا تۆ به ره له ئستی و قه ده غه ی ته وه مان لی ته که ی که ئیمه عیاده تی ته و شتانه بکه ی که باوک و باپیرانمان عیاده تیان ته کرد، ئیمه گومانمان هه یه له وه ی که تۆ بانگمان ته که ی بۆ لای بۆ یه کخواپه رستی و له گوماندا یین ﴿١٨﴾ صالح عَلَيْهِ السَّلَام فهرمووی: ئه ی قه وومی خۆم ئایا پیم بلین ته گهر من له سهر به لگه ی پروون و ئاشکراو یه قین بم له لایه ن خوای گه وره وه، خوای گه وره په حمی خۆی واته پیغه مبه رایه تی پیم به خشیوه، ئه ی ته گهر من سه ری پچی خوای گه وره بکه م و په یامی خوای گه وره نه گه یه نم وه کو ئیوه پیم ته لین ته ی کئی من سه ر ته خات و ته مپاریزیت له سزای خوای گه وره، ئیوه هه یچ شتیک بۆ من زیاد ناکه ن ته نا زه ره رمه ندی نه بی که ته گهر به قسه ی ئیوه بکه م زه ره رمه ندی دونیاو قیامه ت ته بم ﴿١٩﴾ ئه ی قه وومی خۆم ته م حوشره که خۆتان پیشنیارتان کردبوو، خوای گه وره له و تاویره بۆی ده رکردن، جا لیتی بکه رین و وازی لی بینن با له زه وی خوای گه وره بله وه ریت به خراپه ده ستی بۆ نه به ن چوونکه سزایه کی نزیک ته تانگریته وه ته گهر ئیوه به خراپه لیتی نزیک بینه وه ﴿٢٠﴾ ته وان حوشره که یان سه ربری که خوای گه وره وه کو موعجیزه ناردبووی، (قه دداری کوپی سالف) سه ری بری به لام خوای گه وره فهرمووی هه موویان سهریان بری، چوونکه هه موویان رازی بوون و په زامه یندیان وه رگیرابوو به ژن و پیاوه وه، صالح فهرمووی: ته نا سۆ پۆژ له شوینی خۆتاندا بمیننه وه و بژین له دوی ته و سۆ پۆژه خوای گه وره سزاتان ته دات، ته مه به لیتیکه و درۆ نییه ﴿٢١﴾ کاتیک که سزای خوای گه وره هات صالح و ته و باوه پدارانه ی له گه لیدا بوون به په حمه تی خۆمان رزگارمان کردن له سه رشۆری و سزای ته و پۆژه به راستی پهروه ردگاری تۆ زۆر به هیزو بالاده ست و به عیززه ته ﴿٢٢﴾ ته وانه یشی که سته میان کرد ده نگیکه ی گه وره له ئاسمانه وه هات و دلی برین و هه موویانی کوشت، له ناو شوین و مالی خۆیاندا نووسان به زه وییه که له سه ر ته ژنۆ و دم و چاویان و جووله یان نه ماو هه موویان مردن ﴿٢٣﴾ وه کو ته وه ی که ههر نیشته جی نه بوو بیت له و شوینانه داو ئاوه دانیان نه کرد بیت ته وه، بزنان که قه وومی ته موود کوفریان کرد به پهروه ردگاریان ده ی قه وومی ته موود ههر دوورین له په حمه تی خوای گه وره ﴿٢٤﴾

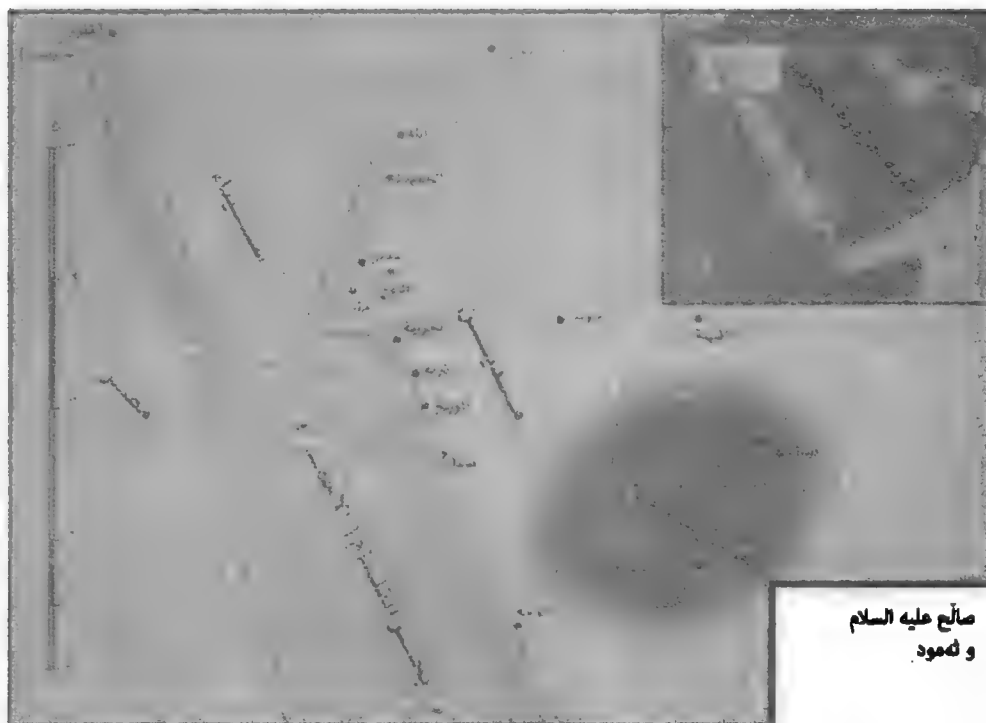
هه وونه ی سیه م: ﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلا تَتَّقُونَ ﴿٢﴾ إِنْ لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُونَ ﴿٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥﴾ أَتُتْرَكُونَ

فِي مَا هَلْهَنَّا ءَامِينَ ﴿١١١﴾ فِي جَنَّتٍ وَعُيُونٍ ﴿١١٢﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١١٣﴾ وَتَنْجُتُونَ مِنَ الْجِبَالِ يُّوْتَا
فَرِهِينَ ﴿١١٤﴾ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَاطِيعُونَ ﴿١١٥﴾ وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١١٦﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا
يُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١١٨﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ بَآيَةٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾ قَالَ هَلْذِيءَ نَاقَةٍ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَمْسُوهَا يَسُوءَ فَيَأْخُذَكُمْ
عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٢١﴾ فَاعْقُرُوا فَاَصْبَحُوا نَدِيمِينَ ﴿١٢٢﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٢٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٤﴾ الشعراء

واته: قهومی ته موودیش سه رجه م پیغه مبه رانیا ن به درؤ زانی، له بهر ته وهی باوه ریان به
پیغه مبه ره که ی خو یا ن نه بو و هک ته وه وایه باوه ریان به هیچ پیغه مبه ری ک نه بو و بی ت صالح
پیغه مبه ره که له هؤزو عه شیره تی خو یا ن بو و پی و تن: ته وه بو ته قوای خوای گه وره ناکه ن
به دنیایی من پیغه مبه ری کی ته مینم بو ئی وه و په یامی خوای گه وره تان وه کو خو ی پیده گه یه نم
به بی زیادو که م ته قوای خوای گه وره بکه ن و گو پرایه لی من بکه ن، من له گه یاندنی
ثایینه که ی خوای گه وره دا داوای نه جرو پاداشت و پاره له ئی وه ناکه م به لکو نه جرو پاداشتی
من ته نها له سه ر په روه ردگاری هه موو جیهانه و ته نها چاوه پروانی پاداشتم له و ثایا ئی وه واده زانن
وازتان لی ته هیتری له و نازو نیعمه ته ی که خوای گه وره پی به خشیوون به ته مینی بمینه وه و
مردن و سزاتان به سه ردا نه یات، نه خیر شتی وایه و خو تان مه خه له تینن له ناو باخ و باخت
و له سه رچاوه ی ئاو و کانی و پروواره کان هه روا نامینه ته وه له و کشتو کالانه ی که هه تانه، له و
دارخورمایانه ی که لق و په له کانیان له بهر زوری خورما پیوه ی شو پ بو ته خواره وه و زور پرو
تیکه له لکیشه، یا خود پیکه یشتو وه و هاتو ته به ره هم و که هه روا نامینه ته وه له ناو شاخه کانیشدا
زور به لیته اتووی مالد دروست نه که ن و هه لیده کوئن بو فه خرو شانازی کردن به بی ته وه ی که
پنویستان بیت ده ی ئی وه ته قوای خوای گه وره بکه ن و گو پرایه لی من بکه ن گو پرایه لی
موشریکان مه که ن که ئی سراف و زیاده رویان کردو وه له تاوان و شیرکدا که بانگه وازتان ده که ن
بو کوفرو شیرک و تاوان ته و که سانه ی که ئاشووب ته گیرن له سه ر زه ویدا و چاکسازی ناکه ن
وتیان: تو هیچ که سی ک نیت ته نها یه کی ک نه بی ت له وانه ی که جادوت لی کراوه و ده ست
لی وه شین دراو تو هیچ که سی ک نیت ته نها مرو فیکی وه کو ئیمه نه بی ت ئیر چون له ناو ئیمه دا
وه حی بو تو هاتو وه، ته گهر راست نه که ی تو پیغه مبه ری خوایت مو عجیزه یه کمان بو بی نه
له لایه ن خوای گه وره وه له سه ر داواو پیشناری خو یا ن خوای گه وره حو شتری کی له ناو تاویری ک

مەملەكەتى شەشەم:

بە زىندوویی بۆ دەركردن كە بە چاوى خۆيان بينيان وهكو بەلگەيەك لەسەر راستىتى
 پىغەمبەرايەتى صالح عَلَيْهِ السَّلَام كە پىي فەرموون: ئەمە حوشترىكە پوژى ئاودانى ئەو جياوازه لە
 پوژى چوونە سەر ئاوى ئىوھو لىي نزيك نەبنەوھ لەو پوژەي كە سەرەي خۆيەتى ﷺ بە خراپە
 دەستى بۆ نەبەن، ئەو كاتە سزاي پوژىكى گەورە ئەتانگريتهوھ ﷺ بەلام ئەوان سەريانپرى و
 دواي ئەوھى كە دلىيا بوون سزاي خواي گەورەيان بۆ دىت پەشيمان بوونەوھ، بەلام پەشيمانى
 سوودى بۆيان نەبوو ﷺ خواي گەورە سزاي دان، سزايەك كە زەوييەكەيان لە ژىردا ھەژا، لە
 بانىشەوھ خواي گەورە دەنگىكى بۆ ناردن و لەناوى بردن، بە دلىيايى ئەمانە ھەموو بەلگەو
 نىشانەيە لەسەر تاك و تەنھايى و تواناو دەسەلاتى خواي گەورە، ھەر چەندە زۆربەيان ئيمانيان
 نەھىتا ﷺ بە دلىيايى پەروەردگارت زۆر بەعيززەت و بالادەستە بۆ كافران، زۆر بەرەحم و بە
 سۆزو بەزەييە بۆ باوھەداران ﷺ

موعجیزه‌ی وشتره‌که‌ی صالح عَلَيْهِ السَّلَام

پیش نه‌وه‌ی باسی وشتره‌که‌ی صالح بکه‌م پتویسته پروونکردنه‌وه‌یه‌ک له‌سه‌ر موعجیزه بده‌م، لای هه‌موان ئاشکرا و زانراوه که موعجیزه تهنه‌ها بۆ پیغه‌مبه‌رانه و له سنووری سوننه‌ت و یاسا‌کانی گه‌ردوون و سروشت ده‌رده‌چیت که خوای گه‌وره به سیسته‌م و پارسه‌نگی ریکی خستوو‌ه.

داواکردنی موعجیزه له پیغه‌مبه‌ران له‌لایه‌ن گه‌له‌کانیا‌نه‌وه، چه‌نده پیغه‌مبه‌ره‌که به‌هۆکاری موعجیزه‌که‌ی عه‌زیز و پرێ‌دار ده‌کات، به‌لام نه‌وه‌نده‌ش گه‌له‌که و داواکاره‌کانی بێ‌زراو و پله‌ی ئیمانی و ته‌نانه‌ت دوا‌ی بپرواهیتنا‌یان پله‌ی لاوا‌زیان ده‌بیت لای خوای په‌روه‌ردگار.

هه‌میشه نه‌وانه‌ی که دوورن له خوای په‌روه‌ردگار و خواناسی داوا‌ی موعجیزه ده‌که‌ن، یاخود نه‌وانه‌ی گه‌مژه‌و گه‌لحو‌ن داوا‌ی موعجیزه ده‌که‌ن، نه‌وانه که خاوه‌ن نه‌قل و ژیرین هه‌رگیز داوا‌ی موعجیزه‌یان نه‌کردوو‌ه.

نابینیت پڕۆژیک له پڕۆژان نه‌بوه‌که‌ر یاخود عومه‌ر یان هه‌ر هاوه‌لیکی به‌پری‌زی تری پیغه‌مبه‌ر داوا‌ی موعجیزه‌یان کردبیت، خودی په‌یامه‌که له‌به‌رچاویاندا موعجیزه بووه، ئیمانی خو‌یان دانه‌به‌زاندوو‌ه بۆ ئاستی گه‌لحو و گه‌مژه‌کان، نه‌وانه‌ی داوا‌ی موعجیزه‌یان له پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ کرد له کو‌تاییدا هیچیان موسلمان نه‌بوون.

که‌واته داوا‌کاری له پیغه‌مبه‌ران بۆ نه‌نجامدانی موعجیزه گه‌مژه‌یی گه‌له‌که ده‌رده‌خات، هه‌ر گه‌ل و هۆزو میلیله‌تیک به‌دوا‌ی شتی بێ‌تراو و بیستراو (حاسه‌کان) هه‌سته‌کان بوو نه‌وا به‌دنیاییه‌وه نه‌سته‌مه نه‌نجامی هه‌بیت بۆ خواناسی، به‌لام نه‌گه‌ر خاوه‌ن نه‌قل و ژیری و بیروه‌زر بوون، به‌دنیاییه‌وه ده‌گه‌نه ئامانج.

له‌باسی وشتره‌که‌ی صالح دا که وه‌کو موعجیزه باس ده‌کریت که گوایه له ناو به‌ردیکه‌وه هاتۆته ده‌روهه پێده‌چیت تهنه‌ها وته‌و چیرۆکیکی به‌رنا‌گردان بیت، چونکه باسی وشتره‌که له قورئاندا کراوه به‌لام باس له جو‌ری هاتنی وشتره‌که نه‌کراوه، نه‌وه‌شی که ب‌لا‌وبۆته‌وه له کتیبه‌کانی میژوو و ته‌فسیردا هه‌موو قسه‌و باسیکی خو‌ش و بێ سه‌رچاوه‌یه، هه‌مووشیان له (نه‌بو جه‌غفه‌ری طه‌به‌ری) وه‌ریان گرتوو‌ه.

جه‌نابی طه‌به‌ریش له که‌سیکی وه‌رگرتوو‌ه به‌ناوی (قاسم) نه‌ویش له (حسین) و نه‌میش له (حه‌جاج) و پاشان له (نه‌بوه‌کری کو‌ری عه‌بدو‌للا) و له (شه‌ه‌ری کو‌ری حوشوب) نه‌ویش له

(عه مری کوری خه رجه). گوايه پرسيار له پيغه مبهه کراوه له باره ی وشتره که ی صالح عَلَيْهِ السَّلَام که له بهرد هاتوته دهره وه، به لَام ئه م فه رمووده یه هيچکام له موفه سیر و فه رمووده وان ه کان باسی پله ی صه حیحیان نه کردووه، له ته فسیری ئین که ئیر که جه نابی ئه رناووطی (عبدالقادیر الأرنؤوط) فه رمووده که ی له ئین و که ئیر له ژيانی پيغه مبهه راندا باس نه کردووه، وه کو ئین که ئیر ده لیت: ته نها کومه لیک موفه سیر ده لین ئه و موفه سیرانه کین ناویان نه هاتووه، پاشان سه نه دی فه رمووده که نه ک لاوازه پیده چیت مه وزوع بیت ته نها مه جلیسی پښ خوشکرا بیت و زوریک له سه رچاوه کان سه نه د و ته خریجی فه رمووده که یان له کۆن و نوڤی دا نه کردووه، ئه وه نده ی که من به شوینیدا گه راوم هه لبه ت خوی گه وره که باسی وشتره که ی کردووه داویه تییه په نای زاتی به رزی که خاوه نیه تی (ناقه الله) وه کو (بیت الله)، ئه مه ش ئه وه مان بۆ دهرده خات که ئه م وشتره خاوه نی پیناسه و وه صفی تایبه ت بووه، خوی گه وره وه کو نیشانه و موعجیزه له ناویاندا ژياندویتی، هه روه کو جه نابی سه ید قوطب ره حمه تی خوی لی بیت ده لیت رۆناچین تیدا مادام هیچ به لگه مان له به رده ستدا نییه.

لیره دا وه کو ئه مانه تی زانستی باسمان کرد که له رووی ئاینییه وه هیچمان له به رده ست نییه له سه ر ئه م وشتره له چۆنیه تی و ژيانی و دروستبوونی و جوړی موعجیزه یه تی، سه رچاوه کان هه موو ناته ندروستن که له سه ر ئه و باسه هاتووه، به لَام سه رچاوه ناته ندروسته کانیش ده گوازمه وه هه روه کو باسیکی میژووی.

وته بښ سه رچاوه کان

له کتیبه میژوویه کاندا هاتووه به تایبه ت میژووی طه به ری و بیدایه و نیهایه ی ئین و که ئیر و هه روه ها (الكامل في التاريخ) ی ئین ئه ئیری جزیری...هتد.

که صالح پيغه مبهه عَلَيْهِ السَّلَام بانگه وازی ده کردن بۆ خواپه رستی و یه کتاپه رستی ئه وان داوای موعجیزه یان کرد که له و به رده وشتریک به ینیته دهره وه ئه گه ر پيغه مبهه ر؟

صالحیش داوای کردووه له خوی په روه ردار کاره که ی بۆ ئه نجام داوه.

مه رچی ئه نجامدانی کاره که ش ئه وه بوو رۆژیک ئاو خواردن بۆ وشتره که بووه، رۆژیکیش بۆ ئه و گه له.

دیاره هوکاری سهر برینه که‌ی ده‌گه‌ر پته‌وه بو سهر کیشی و به‌خیلی و حه‌سوودی نه‌و هوژه، چونکه‌ ناویان که‌م بووه نه‌گه‌رچی وه‌کو له‌باسه بی سهر چاوه‌که‌دا هاتوو هه‌ شیری داوه‌ته هه‌موو خه‌لکه‌که‌، به‌لام نه‌وان خراپه‌کار بوون سهریان برپوه.^(۷۸)

کۆی گشتی باسی صالح پیغه‌مبه‌ر عَیْبَةُالنَّكَم

شه‌هید سه‌ید قوطب له‌ کتێبه‌ نایابه‌که‌یدا (له‌ سایه‌ی قورئان)^(۷۹) دا ده‌لێت: هه‌موو پرسته‌ی یه‌که‌خواپه‌رستی پیغه‌مبه‌ران له‌یه‌که‌چوو، له‌سه‌رده‌می ئاده‌م عَیْبَةُالنَّكَم تا کۆتایی نه‌م ژیا نه‌ گۆرانکاری به‌سه‌ردا نایه‌ت هه‌موو خاوه‌نی یه‌که‌ به‌رنامه و مه‌نه‌ه‌ج بوون.

هه‌ر بۆیه له‌ سه‌ره‌تا ئاماژه‌م به‌وه‌ کرد که‌ ژیا نی پیغه‌مبه‌ران هه‌موو له‌یه‌که‌ ده‌چن و یه‌که‌ ئامانجیان هه‌بووه، ئامانجی سه‌ره‌کیان خواناسی بووه به‌ یه‌که‌تاپه‌رستی، ب‌لاوکرده‌وه‌ی یاسا و شه‌ریعه‌ته‌کانی خ‌وای موته‌عال.

ژیا نی نووح، هوود و صالح سه‌لامی خوا له‌هه‌موویان بێت زۆر لێکه‌چوونی پتوه‌ دیار بووه، که‌ زۆرجار وا هه‌ست ده‌که‌یت، جیگای نووح به‌ (جودی) دیاری کردوو له‌ د‌وای لافاو هه‌که‌، هه‌روه‌ها جیگای پیغه‌مبه‌ر هوود به‌ (الأحقاف) و پیغه‌مبه‌ر صالح ناوچه‌که‌ی به‌ (حیجر) بووه، ته‌نانه‌ت دوو سوهره‌ت به‌ناوی جیگا کانیانه‌وه‌ نه‌مه‌ش جوړیکه‌ له‌ موعجیزه‌ی قورئانی که‌ زۆر به‌ وردی و ده‌قیقی جیگا که‌ی ده‌ست نیشان کردوو، ژیا نی نه‌م دوو پیغه‌مبه‌ره‌ بێجگه‌ قورئان له‌ کتێبه‌ ئاینیه‌کانی تر دا باس نه‌کراوه، ده‌ست نیشان کردنی جیگا که‌یان له‌ قورئاندا و پاشان دۆزینه‌وه‌ی شوێنه‌واره‌کانیان ئاماژه‌ی راستی و دروستی باسه‌ می‌ژوو یه‌ قورئانه‌که‌ به‌ په‌های، چونکه‌ زۆریک له‌و شوێنه‌واره‌نه‌ له‌سه‌رده‌می نوێ دۆزراونه‌ته‌وه‌.

-----

(۷۹) ذکر المفسرون: أن ثمود اجتمعوا يوما في ناديتهم، فجاءهم رسول الله صالح، فدعاهم إلى الله، وذكرهم وحذرهم وعظهم وأمرهم، فقالوا له: إن أنت أخرجت لنا من هذه الصخرة، وأشاروا إلى صخرة هناك، ناقة من صفتها كيت وكيت، وذكروا أوصافا سموها ونعتوها وتعتوا فيها، وأن تكون عشرة طويلة، من صفتها كذا وكذا، فقال لهم النبي صالح عليه السلام: أرايتم إن أجبتكم إلى ما سألتكم على الوجه الذي طلبتم، أتؤمنون بما جئتمكم به و تصدقوني فيما أرسلت به؟ قالوا: نعم، فأخذ عهدهم و مواثيقهم على ذلك، ثم قام إلى مصلاه فصرى الله عز وجل ما قدر له، ثم دعا ربه عز وجل أن يجيبهم إلى ما طلبوا، فأمر الله عز وجل تلك الصخرة أن تنفطر عن ناقة عظيمة عشرة، على الوجه المطلوب الذي طلبوا، على الصفة التي نعتوا، فلما عاينوها كذا، كذا، رأوا أمرا عظيما ومنظرا هائلا، وقدرة باهرة و دليلا قاطعا، وبرهانا ساطعا، فأمن كثي منهن، واستمر أكثرهم على كفرهم وضلالهم و عنادهم، ولهذا قال: (فَطَلَمُوا بِهَا) أي: جحدوا بها، ولم يتبعوا الحق بسببها، أي أكثرهم، ولهذا قال لهم صالح عليه السلام (هذه ناقة الله) أضافها الله سبحانه وتعالى، إضافة تشریف وتعظيم، كقوله: بيت الله، وعبد الله (لكم أية) أي: دليلا على صدق ما جئتمكم به (فذروها تأكل في أرض الله ولا تمسوها بسوء فيأخذكم عذاب الأعراف / ۷۳). في الظلال القرآن/ سيد القطب.

هیشته وهی جیگا کان نیشانه به بو ئیمه که خوی گه وه نیشانمان ده دات و پیمان ده لیت
ئه وانه شوینه واری تاوان، مروّف ده بیت لئی بترسیت، هر بویه پیغه مبه ری خوا صَلاَ اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ
له کاتی سهردانی ئه و ناوچه به دا نه بهیشت هیچ کهس له سوپاکهی له و ناوچه به بهیشت وه و
ته نانه ت ئوی ناوچه کهش بخونه وه، نه بهیشت خواردنیش به ئاوه که دروست بکه ن، ئه که رچی
سوپاکهی برسی و تینوو بوون!

ئهم که له پاشماوهی عاد بوون باپیری پینجه می پیغه مبه ر صالح عَیْبَالَلَه ته مووده، ته موودیش
کوری پیغه مبه ر هوود عَیْبَالَلَه بوو، که واته دروست کردنه وهی کۆمه لگه یه ک له و جیگا به دا
به فه رمانی خوی پهروه ردگار بووه، هه مان کارو پیشه ی هۆزی (عاد) یان بووه، ده ست ره نگین
بوون له دروست کردنی باله خانه و قه لای گه وه گه وه له سه ر شاخ و گرد و ته پۆلکه کاند، ئه مه ش
نیعه تیکی خوی پهروه ردگار که به خشیویه تی پیمان، خوی پهروه ردگار ده فه رمووت: (وَإِذْ كُرُوا
إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْجُونَ الْجِبَالَ
بُيُوتًا فَادْكُرُوا ءَالَآءَ اللَّهِ وَلَا تَعْفُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٥٨﴾ الأعراف

واته: یادی ئه و نیعه ته ی خوی گه وه بکه نه وه به سه رتان که له دوی ئه وهی قهومی عادی
له ناو برد، ئیوه ی کرد به جینشین له سه ر رووی زهوی، له سه ر زه ویشدا جیگیری کردن و شوینی
بو کردنه وه، له زهوی له خۆله که ی خشت ئه برن و کۆشک دروست ئه که ن له بهر به هیزیتان
شاخه کان هه لئه کۆلن و ئه یکه ن به مال بو خۆتان و له ناو شاخه کاند مال دروست ئه که ن ئیوه
یادی نیعه ته کانی خوی گه وه بکه نه وه به سه رتانه وه له سه ر زه ویدا ئاشووب و ئازاوه
مه ئینه وه و خراپه کاری مه که ن.

له دوی دروست بوونه وه یان له و ناوچه به دا هه لبه ت مه به ست جینشین بوونیانه وه کو کۆمه لگه
که له و ناوچه به دا نیشته جی بوون، گومانی تیدا نییه شه یتان هه میشه له بۆسه دایه بو
ئیمانداران، دیسان دوی یه ک جیل و نه وه خراپه و شیرکی خسته وه ناو گه ل و هۆزی ته موود و
خه لکی ده ستیان کرده وه به بت په رستی، جا ئه م که له ش خاوه نی چه ند بتیک بوون له وانه (ود،
جد، هد، شمس، مناف، مناة، لات و... هتد).

ناوی ئه م بتانه له کتییی ژیا نی پیغه مبه رانی (عفیف عبدالفتاح الطباره) هاتوه که ئه و که له
خاوه نی ئه م بتانه بوون، ئه ویش له میژووی عه ره ب پیش ئیسلام که کتیییکه (د. جواد علی)
نوسیوویه تی (تاریخ العرب قبل الإسلام) هاتوه.

هه لبت هه مان بت که به ناوبانگ بوون لهو ناوچه دا، له هه جیگاو ناوچه یه ک ناوی تاییه تی لی نراوه.

چۆن ئهوان له سه ر بنه مای بته کۆنه کانی هۆزگه ری نووح و عاد په رستشيان کردووه، ئیسلام و ئایینی پیغه مبه ران یه ک پښگا و مه نه جی هه یه، خوا ی گه و ره بۆمان باس ده کات دیمه نی بانگه وازی پیغه مبه ر صالح عَلَيْهِ السَّلَام - مان بۆ ده گپښته وه له قورئاندا و ده فه رمو یت: ﴿وَإِلَىٰ نُوحٍ أَخَاهُم صَالِحًا قَالَ يَقَوْمُ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّحِيبٌ﴾ هود

واته: صالح پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام - مان نارد بۆ لای قهومی ته موود که له خویان بوو، قهومی ته موود له دوا ی قهومی عاد بوون و له (حیجر) نیشته جی بوون له نیوان (ته بووک و مه نایینه) پیتی وتن: ئه ی قهومی خۆم ئیوه به تاک و ته نها عیبا ده تی خوا ی گه و ره بکه ن له بهر ئه وه ی جگه له زاتی پیروزی الله هیچ په رستراویکی تری هه قتان نه که شایه نی په رستن بیت هه ر ئه و خوا به یه که ئیوه ی له زهوی دروست کردووه، وای لی کردوون که سه ر زهوی ئاوه دان بکه نه وه، ئیوه داوا ی لی خو شبوون له خوا ی گه و ره بکه ن له تا وانه کانی پیشتان پاشان بۆ لای خوا ی گه و ره بگه پښه وه ته و به بکه ن و له داها توودا تاوان مه که ن، به دنیایی په رو ه ردگارم وه لاندانه وه ی بۆ دوعا و پارانه وه زۆر نزیکه و وه لامتان ده داته وه.

هه ر هه مان رسته و وته یه که پیغه مبه رانی پش خوی دووباره یان کردبو وه وه، هه رو هه خوا ی گه و ره وشه ی (قوم) ی به کار هینا وه، نیر و می ده گر یته وه ئه ویش بۆ پا داشت و ته و به کردنه، به لام که د یته بواری جیبه جیکاری و ته کلیف کردن ته نها گوتاره که له گه ل پیا وانه، ئا فره تان ده چنه ناوی، واتا به پیا و پله ی یه که م بهر پر سه له دیندا، وه کو ئایینی یه هوودی و نه سرائی نییه، هه رچی خرا به کاری به بیخه نه سه ر ئا فره تان و پیا وانی ش لی ده ربچن، هه ر له هه واه به تا وانبار داده نر یت تا کۆتا ئا فره ت که گوا به پۆخی شه یتان به شیکه له پۆحیان و تیکه لاوی لاشه یان ده بیت.

خوا ی په رو ه دگار له پا داشتدا پیا و ژنی وه کو یه ک یه کسان کردووه ده فه رمو یت: ﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَنِينَ وَالْقَنَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّالِحِينَ وَالصَّالِحَاتِ وَالْحَفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَفِظَاتِ وَالَّذِينَ كَرِهَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالَّذِينَ كَرِهَ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ الأحزاب

(ئوم عوماره‌ی ئه‌نصارى) هاته خزمهت پيغه‌مبه‌رى خوا وى: هه‌موو شتيك ته‌نھا باسى پياوانه‌و نابينم باسى ئافره‌تان بکريټ، خواى گه‌وره ئه‌م ئايه‌ته‌ى دابه‌زاندا، (ئوم سه‌له‌مه‌ى) خيزانى پيغه‌مبه‌ر ﷺ وى: ئه‌ى پيغه‌مبه‌رى خوا ﷺ بۆ ئيمه‌ى ئافره‌تان له‌ قورئاندا باس ناکريټين وه‌کو پياوان که باس ده‌کريټين؟ خواى گه‌وره ئه‌م ئايه‌ته‌ى دابه‌زاندا، واته‌: به‌پراستى پياوانى موسلمان و ئافره‌تانى موسلمان، پياوانى باوه‌ردار و ئافره‌تانى باوه‌ردار و پياوانى خواپه‌رست و گوپرايه‌ل و ئافره‌تانى خواپه‌رست و گوپرايه‌ل پياوانى راستگو و ئافره‌تانى راستگو پياوانى ئارامگرو ئافره‌تانى ئارامگر، پياوانى خوڤه‌که‌مزان و ئافره‌تانى خوڤه‌که‌مزان، يان له‌ عيباده‌تدا ملکه‌چ بۆ خواى گه‌وره پياوانى خيترخوازو ئافره‌تانى خيترخواز، پياوانى پوژوووه‌وان و ئافره‌تانى پوژوووه‌وان، ئه‌و پياوانه‌ى که داوينى خوڤان له‌ هه‌رام ئه‌پاريټين، ئه‌و ئافره‌تانه‌يشى که داوينى خوڤان له‌ هه‌رام ئه‌پاريټين، ئه‌و پياوانه‌ى که زۆر زيکرو يادى خواى گه‌وره ئه‌که‌ن، ئه‌و ئافره‌تانه‌ى که زۆر زيکرو يادى خواى گه‌وره ئه‌که‌ن له‌ هه‌موو حاله‌تتيکياندا، ئا ئه‌مانه به‌ ژن و پياوه‌وه خواى گه‌وره ليخوشبوون و ئه‌جرو پاداشتتيكى زۆر گه‌وره‌ى بۆ ئاماده‌کردوون.

له ئايه‌ته‌که‌ى سوره‌تى هوود دا خواى گه‌وره ئه‌ركى ئاوه‌دانى و شارستانيه‌تى پيدا‌بوون ده‌فه‌رمويټ: {...هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا...}، هه‌ر ميلله‌تتيك خاوه‌نى بيروباوه‌رى دروست بوو، هه‌ولئى دا بۆ ئاوه‌دانئى، خواى گه‌وره پيټى ده‌به‌خشيت، له‌هه‌مان کاتدا هه‌ر ميلله‌تتيك خاوه‌نى بيروباوه‌ر بوو، هه‌ولئى دا بۆ شارستانيه‌ت و ژيار با بيروباوه‌ره‌که‌ى ته‌ندروست نه‌بيټ هه‌ر سه‌رده‌که‌ويټ.

ئموونه‌ى ولاتانى پيشکه‌وتووئى دنيا وه‌کو پوژئاوا و يابان و چين و...هتد. هه‌موو ئه‌مانه ئه‌گه‌رچى خاوه‌ن بيروباوه‌رى ته‌ندروست نين، به‌لام چونکه هه‌وليان بۆ زانست بووه، ژيان و ژيار و شارستانيه‌تيان له‌ناودا بوو، داواى لئى ده‌کردن که سه‌ره‌پۆ نه‌بن و ئه‌رکه‌که‌يان جيبه‌جى بکه‌ن تا خواى گه‌وره بيانکاته خه‌ليفه و جينشين ببنه‌وه له‌سه‌ره‌زه‌وى، به‌لام تاکه مه‌رجيک بۆ ئه‌وان تۆبه‌کردن بوو پاشان ئايه‌ته‌که ده‌فه‌رمويټ: { فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ }، که‌چى هۆزى صالح عَليْهِ السَّلَام داواى شتى نامه‌عقوليان ده‌کرد، هاتن وتيان ئه‌گه‌ر تۆ راست ده‌که‌يت و ده‌ستت لئى نه‌وه‌شاهه له‌ پيگاي سيعر و جادوووه‌وه وشترتيکمان بۆ به‌ينه که جياواز بيټ له‌ وشتره‌کانى ترمان (عه‌فيف عه‌بدو لفتاح طه‌باره) ده‌ليټ: داواکه‌يان له‌سه‌ر وشترتيكى سوور بوو که ده‌بيټ له‌ هه‌موو وشتره‌کانى گه‌وره‌تر بيټ و شيرى زياتر بدات.

له‌ناو گه‌لى ئه‌موود وشتر زۆر خوشه‌ويست بوو، له‌ ميژوووه‌کاندا هاتوووه که گوايه خواى په‌روه‌ردگار وشترتيكى زۆر گه‌وره‌ى له‌ناو وشتره‌کانياندا خستۆته‌وه يان داوايان کرد ئه‌گه‌ر تۆ پيغه‌مبه‌رى له‌و به‌رده وشترتيکمان بۆ ده‌ربه‌ينه ياخود بۆ خه‌لق بکه! هه‌لبه‌ت مه‌به‌ست له‌ پيگاي خواى په‌روه‌ردگاره‌وه، ئه‌م داوايه‌يان له‌ ئه‌نجامى به‌رده‌وامى بانگه‌وازي صالح عَليْهِ السَّلَام

هاتوو هه وان بویه داوای شتیکی وا ده کهن که بر وایان به پیغه مبه رایه تی صالح عَلَيْهِ السَّلَام نییه، هه رچه نده پیشتر که سیکی خوشه ویست و خواراو بوویت له ناو ماندا به لام تیتستا بیزراویتی داوامان لی ده کهیت واز له خواکامان بهینین که باوو باپیرامان په رستویانه، (قَالُوا يَصْلِحْ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَنَّا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَإِنَّ لَنَا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ ﴿٢٤﴾ هود

واته: وتیان: نهی صالح پیش نه وهی که تو بانگه وازمان بکهی بو یه کخوا په رستی له ناو تیمه دا، ئومیدمان پیت بوو که بی به سهردارو گه وره ی تیمه، ئایا تو به ره له لستی و قه ده غه ی نه وه مان لی نه که ی که تیمه عیاده تی نه و شتانه بکهین که باوک و باپیرامان عیاده تیان نه کرد تیمه گومانان هه یه له وهی که تو بانگمان نه که ی بو لای، بو یه کخوا په رستی و له گوماندا یین.

پاشان به وه تاوانبار ده کرا که نه و مروقه و (به شه ره) ئیر چون په یامی خوی بلاوده کاته وه موعجیزه ی ده بیت هه بیت، وتیان نه گهر راست ده کهیت هه موو لای به رده که کۆبوونه وه که داوایان کرد وشتره که ی تیدا دهر بهیتریت، پیغه مبه ر صالح عَلَيْهِ السَّلَام به وه حی ئاگدار کرا وه ته وه، که خوی گه وره نه و وشتره ی نه وان باسی ده کهن له و به رده دهر ده هیئت، یاخود له ناو وشتره کانیدا نه ژیت و پاشان له دایک ده بیت، به لام که هات مهرجی هه یه ده بیت ئیوه پوژیک له سهر بیرى نه موود ئاو بخونه وه پوژیکیش بو وشتره که.

هه موو به پیکه نینه وه وتیان باشه.

خوی گه وره وشتره که ی بو ناردن هه لبت نووسه رای (عه فیف عه بدولفه تاح طه باره) ی له په سهند تره، تا نه وهی که له به رده هاتبیته دهر وه، چونکه ده لیت: وشتریکی سووری زه به لاج بوو هه موو لیتی ده ترسان، له گهل نه وه شدا وشتریکی نه جیب و له سهر خو بوو له وشتره کانی تر له دایک بوو.

خوی گه وره نه و موعجیزه ی بو ناردن و له سهر زمانى صالح عَلَيْهِ السَّلَام خوی گه وره ده فره مویت: (إِنَّا مُرْسِلُوا إِلَيْكَ الْفَاقَةَ وَنَتَّةَ لَهُمْ فَأَرْزُقْهُمْ وَأَصْطَبِرْ ﴿٢٥﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٦﴾) القمر

واته: خوی گه وره نه فره مویت: له سهر داواکاری و پیشنیری خویان تیمه له تاویریکی ره قه وه حوشریکمان بو دهر کردن وه کو تاقیکردنه وه یه ک، تا ببیته موعجیزه یه ک له سهر راستیتی پیغه مبه رایه تی صالح، تو چاوه ری به و بزانه نه وان چی نه کهن و ئارام بگره له سهر نه و ئازارانه ی

كە ئازارت پى ئەگەيەنن، سەرەنجام و سەرکەوتن لە دونياو قيامەت بۆ تۆيە^(۷) پېيشيان رابگەيەنە كە چوونە سەر ئاوە دابەشكراوە كە لە ئىوانياندا: پۆژىك حوشترە كە ئەچىتە سەر ئاوە با ئەوان نەچن، پۆژىكىش حوشترە كە ناچىت ئەوان ئەچن، هەر كەسپك بەشى خۆى هەيە لە ئاوەكە، بەلام ئەوان وایان ئەئەكرد ئەو پۆژەى سەرەى خۆيان بوايە ئەپۆيشتن، ئەوەيشى سەرەى حوشترە كە بوو ئەپۆيشتن ئەياندۆشى^(۸)

داواكرنى موعجيزە هەروا سادە و ساكار نىيە، كەواتە تۆ مەرج لەسەر دىندارى و نىشانەى پرسيار لەسەر خوا و پىغەمبەر دادەنئىت، كەواتە لەبەرانبەردا خواى مۆتەعالىش مەرجت لەسەر دادەنئىت، مەرجەكەش ئاوە خواردنەوەى هۆز و وشترەكەيە بە (نۆرە)نۆبە ئاوە بخۆنەو.

ئەو موعجيزەى ئەوان لايان سەير بوو هاتە دى و لەبەرچاوياندا بوو، هەر هۆكارى ئەو موعجيزەيە بوو سەرۆكى يەككە لە تىرەكانى عاد ئيماندار بوو بەناوى (جندع بن عامر بن مخلاة بن لبید بن جواس) دوانى تریش لە سەرۆكى تىرەكانى هۆزى عاد زۆر دزايەتيان كردن ئەوانیش (ذؤاب بن عامر بن لبید) بوو كە خاوەنى زۆرىك لە بتەكانى عاد بوو لەگەڵ كەسپكى تر بەناوى (ورباب بن صمعر بن جلهس).

. (جەندەع) ئامۆزايەكى بانگكرد بۆ ئايىنى ئىسلام كە ئەوكات صالح پىغەمبەر ﷺ بوو، بەناوى (شېهابى كورى خەليفە) كە ئەویش يەككە بوو لە گەورە پياوانى عاد، بەلام زۆرىك لە سەرۆكەكانى تر پەشيمانيان كردهووە و رىگايان لىگرت، ئەگەر شېهاب ئيماندار بوايە، زۆربەى هۆزەكە خواناس و ئيماندار دەبوون، بۆيە يەككە لە شاعىرەكانى ئەو سەردەمە پارچە شىعەرىكى نوسيووە دەلئىت: لە بنەمالەى عامر و ئەگەر شېهاب مۆسلمان بوايە ئەو ئەموود عەزىز دەبوو هەروەها صالحىش، بەلام شېهاب گوئى بۆ زوئاب گرت، ئەقڵ و هۆشى وەكو مېش هەلپى.

دەقى شىعەرەكەى مېهراشى كورى عەنیمەتى كورى زەمىل كە يەككە بوو لە ئيماندارانى ئەو هۆزە دەلئىت.^(۸۱)

-----
(۸۱) وقد ذكر المفسرون أن هود اجتمعوا يوما في ناديهم ، فجاءهم رسول الله صالح فدعاهم إلى الله وذكرهم وحذرهم ووعظهم وأمرهم ، فقالوا له : إن أنت أخرجت لنا من هذه الصخرة وأشاروا إلى صخرة هناك ناقة من صفتها كيت وكيت ، وذكروا أوصافا سموها ونعتوها وتعتوا فيها ، وأن تكون عشرة طويلة من صفتها كذا وكذا. فقال لهم النبي صالح عليه السلام : رأيتم إن أجبتمكم إلى ما سألتكم على الوجه الذي طلبتم أتؤمنون بما جئتمكم به . وتصديقوني فيما أرسلت به . قالوا: نعم، (ص: ۳۱۱)، فأخذ عهودهم وموآثيقهم على ذلك ، ثم قام إلى مصلاه فصلى لله عز وجل ما قدر له ، ثم دعا ربه عز وجل أن يجيبهم إلى ما طلبوا فأمر الله عز وجل <===

هه‌روه‌کو چۆن له‌ناو گه‌لانی پابردوو‌دا چینی ده‌وله‌مهند و هه‌ژار جیاوازی له‌ نیتوانی‌اند
 ده‌کرا، له‌ناو هۆزی صالحیش دا عَلَيْهِ السَّلَام ٬ئو چینه‌یه‌تییه به‌دی ده‌کریت، ئه‌وانه‌ی که هه‌ژار و
 لاوازه‌کان بوون داکۆکیان له‌ ئیمان و بیروباوه‌ری خۆیان ده‌کرد، له‌هه‌مان کاتدا به‌ ئاشکرا
 بیروباوه‌ری خۆیان ده‌خسته‌ پوو. ده‌شیت ئه‌مه‌ش بگریته‌وه به‌و هۆکاره‌ی که گه‌وره‌ پیاویکی
 ناو هۆزه‌که ئیمانی هینابوو، بۆیه هه‌ژاره‌کانیش پای خۆیان به‌ راشکاوانه‌ ده‌وت، وه‌کو خوای
 په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمویت: **﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ
 اَتَعْلَمُونَ اَنْ صَلَاحًا مُّرْسَلٌ مِّن رَّبِّهِ قَالُوا اِنَّا بِمَا اُرْسِلَ بِهِءُ مُؤْمِنُونَ﴾** قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا اِنَّا بِالَّذِي
 ءَامَنَتُمْ بِهِءُ كَافِرُونَ **﴿١٥﴾** الاعراف

واته: بالاده‌ست و ده‌سه‌لاتدارو سه‌رکرده‌و گه‌وره‌کان له‌ کافران و بیباوه‌ران له‌وانه‌ی که
 خۆیان به‌گه‌وره‌ ئه‌زانی به‌ خه‌لکه‌ لاوازو فه‌قیرو هه‌ژارو بیده‌سه‌لاته‌که‌یان ئه‌وت که ئیمانیان
 هینابوو، ئایا ئیوه ئه‌زانن صالح له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاریه‌وه تیردراوه‌و کراوه به‌ پیغه‌مبه‌ر؟! وه‌کو
 گالته‌ پێکردن و سووکایه‌تی پێکردن باوه‌رداره‌ لاوازه‌کانیش له‌ شوینکه‌وتوانی صالح عَلَيْهِ السَّلَام
 ئه‌یانوت: به‌لێ، ئیمه ئیمانمان پێیه‌تی که له‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه تیردراوه‌ و شوینیشی
 ئه‌که‌وین ﴿١٦﴾ ده‌سه‌لاتدارو گه‌وره‌کان و خۆ به‌گه‌وره‌ زانان به‌ باوه‌ردارانیان ئه‌وت ئه‌وه‌ی که ئیوه
 ئیماننان پێی هیناوه‌ که صالحه‌ ئیمه‌ پێی کافرو بیباوه‌رین ﴿١٧﴾

ئینجا که ورده‌ ورده‌ خه‌لکی ئیماندار له‌ ده‌وری صالح پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام کۆبوونه‌وه‌ پیاوانی
 ده‌سه‌لاتدار، خاوه‌نی به‌رژه‌وه‌ندی و سه‌روه‌ت و سامان پرۆژه‌کانیان به‌ره‌ له‌ناوچوون ده‌چوون
 (نۆ) پیاو له‌ناو گه‌لی ته‌موود دا ده‌ستپۆشتوو بوون و بریاری له‌ ناوبردنی صالح عَلَيْهِ السَّلَام و

تلك الصخرة أن تنفطر عن ناقة عظيمة كوماء عشراء على الوجه المطلوب الذي طلبوا وعلى الصفة التي نعتوا
 ، فلما عاينوها كذلك رأوا أمرا عظيما ، ومنظرا هائلا ، وقدرة باهرة ، ودليلا قاطعا ، وبرهانا ساطعا فأمن كثير
 منهم، واستمر أكثرهم على كفرهم وضلالهم وعنادهم ؛ ولهذا قال: فظلموا بها، أي جحدوا بها ، ولم يتبعوا الحق
 بسببها . أي أكثرهم ، وكان رئيس الذين آمنوا جندع بن عمرو بن مخلاة بن لبید بن جواس، وكان من رؤسائهم،
 وهم بقية الأشراف بالإسلام فصدّهم ذؤاب بن عمر بن لبید ، والحباب صاحب أوثانهم ، ورباب بن صمعر بن
 جلهمس ، ودعا جندع ابن عمه شهاب بن خليفة ، وكان من أشرافهم فهم بالإسلام فنهاه أولئك فقال إليهم .
 فقال في ذلك رجل من المسلمين يقال له: مهرش بن غنمة بن الدميل رحمه الله شعرا:

وكانت عصبة من آل عمرو إلى دين النبي دعوا شهابا
 عزيز ثمود كلهم جميعا فهم بأن يجيب ولو أجابا
 لأصبح صالح فينا عزيزا وما عدلوا بصاحبهم ذؤابا
 ولكن الغواة من آل حجر تولوا بعد رشدهم ذئابا
 هه‌موو ئه‌م زانیاریانه له‌ کتیی (البداية و النهاية) ابن کثیر وه‌رگیراوه.

وشره که یان دا، هه لبت به دوو پلانی چه پهل هه لسان یه که م کوشتنی خودی نه و موعجیزه یه ی داویان کردبوو که بریتییه له وشره که، پاشان به بیانووی نه و هی صالح عَیْهَاسَلَام به رگری له وشره که ده کات خووشی بکوژن، له شه ودا هه موو به یه که وه هه ر نو که سه که یان سوئندیان خوارد که پلانه که جیبه جی بکه ن و له شه ودا صالح عَیْهَاسَلَام بکوژن.

پلانی یه که م: کوشتنی وشره که خوی گه وره ده فه رمویتی: ﴿فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يُصْلِحْ أَعْتَبًا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (الأعراف

واته: حوشره که یان سه رببری که خوی گه وره وه کو موعجیزه ناردبووی، (قه دداری کوپری سالف) سه ری بری به لام خوی گه وره فه رمووی هه موویان سه ریان بری، چوونکه هه موویان پازی بوون و په زامهیندیان وه رگیرابوو به ژن و پیاوه وه سه رکه شییان کردو خوویان به گه وره زانی له فه رمانی خوی گه وره وتیان: نه ی صالح نه گه ر تو پیغه مبه ری خوایت با نه و سزایه ی که تو هه ره شه مان لی نه که ی پی نه لیتی: له لایه ن خواوه سزاتان بو دیت با سزاکه بیت و په له بکه له ناردنیدا.

له گهل نه نجامدانی تاوانه که نه وهنده سه رسه خت و ناپه سه ند بوون وه کو ته حه داکردنی صالح عَیْهَاسَلَام داوی سزای خوویان ده کرد، هه لبت وه کو شیوه یه ک له به دروخته وه بوو، خوی گه وره سه رببرینی وشره که ی خسته پال هه موو به شداربوووه کان نه گه رچی یه ک که سه هه لساوه به کاره که، به لام چونکه پلانه که له لایه ن هه موویانه وه داریژرا که واته هه موو به شدارن تیتیدا.

پاشان ده رباره ی سزاکه که خوی گه وره مو له تی دانی ده فه رمویتی: ﴿فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدُ غَيْرِ مَكْذُوبٍ﴾ (هود

واته: نه وان حوشره که یان سه رببری که خوی گه وره وه کو موعجیزه ناردبووی، صالح فه رمووی: ته نها سی روژ له شوینی خوتاندا بمیننه وه بوژین له دوی نه و سی روژه خوی گه وره سزاتان نه دات، نه مه به لیتیکه و درو نییه.

پلانی دووه م: کوشتنی پیغه مبه ر صالح عَیْهَاسَلَام هه ر له ماوه ی نه و سی روژه دا که مو له ت درابوون، هه لسان له شه وی کو تاییدا که خودی حه زره تی صالح عَیْهَاسَلَام بکوژن، خوی گه وره پلانی دووه میان باس ده کات و ده فه رمویتی: ﴿وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾ (قالوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا

لَصَدِيقُونَ ﴿١٠٠﴾ وَمَكْرُؤًا مَّكْرًا وَمَكْرَتًا مَّكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠١﴾ فَأَنْظِرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٠٢﴾ فَبِئْسَ مَا ظَلَمْتُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾ النمل

واته: لهو شاره یشدا نو کهس هه بوون له دهسه لاتداران که به پراویژی ئەمان (قه دداری کوپی سالف) وشتره که ی سهربری ئەوانه ئاشوو بیان ده گپراو ئاژاوه یان له سهر زهویدا ئەنایه وه ههچ کاتیک چاکسازیان نه ئە کرد ﴿١٠٠﴾ دوا ی سهربرینی وشتره که وتیان: وهرن با سویند بخوین به خوا ی گه وره بو یه کتری به دنیایی ئەبێ له ناکاودا بدهین به سهر صالح و که سوکاریداو بیانکوژین، پاشان به دنیایی به که سوکاریان ئەلێین و سویندیان بو ئە خوین که ئاگامان له کوشتنی ئەمان نییه و ئیمه ئاگادار نین که کوژراون و ئیمه نه مان کوشتون به دنیایی ئیمه له م قسه یه دا راستگوین ﴿١٠١﴾ خوا ی گه وره ش له دژی ئەوان و له به رامبه ر نه خشه و پیلانی ئەوان نه خشه و پلانی بو دانان، به لām ئەمان هه ستیان نه کرد به نه خشه و پلانی خوا ی گه وره ﴿١٠٢﴾ بزانه و ته ماشا بکه سهره نجامی نه خشه و پیلان دانانی ئەوان چی بوو، ئیمه ئەوان و قه ومه کافره که یاغمان هه ر هه موویان به تیکرا له ناو برد ﴿١٠٣﴾ ئا ئەوه ماله کانیا نه چوڵ و وێران و خاپوره و که سی تیا نییه به هو ی زو لم و سته می خو یان، واته: به هو ی شه ریک دانانیان بو خوا ی گه وره به دنیایی ئەمه هه مووی نی شان وه به لگه یه له سهر تاک و ته نها یی و توانا و ده سه لات ی خوا ی گه وره به لām بو که ساتیک که زانیاریان هه بێ و بزائن ﴿١٠٣﴾

خوا ی گه وره پلانی کوشتنی صالح عَلَيْهِ السَّلَام هه لوه شانده وه به ناگر و دهنگی له پرا ده به ده ر له ئاسمانه وه که ئەمه ش له پێگای هه وره برو سه که وه بو وه که ناوی نا وه به (صاعقه) خوا ی گه وره ده فه رمو ی: ﴿فَعَتَرُوا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ﴾ ﴿١٠٣﴾ الذاریات.

واته: ئەوانیش سهر که شی و خو به گه وره زانیان کرد له فه رمانی خوا ی گه وره، ئەمانیش خوا ی گه وره سزا و دهنگیکی بو ناردن و له ناوی بردن و ئەوان ته ماشایان ئە کرد و به چاوی خو یان سزا که یان بی نی.

ئهو یش به تال کرد نه وه ی ئەو بارگه کاره بایه یه که له نیوانی (سارد و گه رم) یان (موجه ب و سالب) دروست ده بی ت که یه ک ده گرن له گه ل ته نیکی سهرزه وی جا ئە و ته نه مرؤف بی ت باله خانه و هه ر ماتریالیک بی ت ده یسو تی تی ت و وێرانی ده کات، ئەو دهنگ و ئاگره کاریگه ری له سهر پزاندنی زه ویش هه یه بو یه خوا ی گه وره ناوی نا وه به (رجفه) پاشان دهنگه کان ئە وه نده

مهمله که تی شه شه م:

به هیز و گهوره بوو له پاده به دهر، بویه ناو نراوه به (طاغیة) نهو دوو دیارده ده بیته هوکاری هات و هاوار و قیزه ی نهو گه له خوی گهوره به (صیحة) ناوی بردووه و ده فهرمویت:

﴿وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيارِهِمْ جثیمین﴾ (هود

واته: نهوانه یشی که سته میان کرد ده نگیتی گهوره له ناسمانه وه هات و دلی برین و هه موویانی کوشت.

ههروه ها ده باره ی دهنگه له پاده به دهر که ده فهرمویت:

﴿فَأَمَّا ثَمُودُ فَأَهْلِكُوا بِالطَّاغیَةِ﴾ (الحاقة

واته: قهومی نه موود که قهومی صالح پیغه مبه ر بوون، خوی گهوره به هو ی تاوانه که یانه وه له ناوی بردن، یاخود سزایه کی بو ناردن که دهنگیک بوو هه موو سنووره کانی به زاندو بهو دهنگه له ناوی بردن.

له باره ی له زاندنی ده فهرمویت: ﴿فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جثیمین﴾ (الأعراف

واته: خوی گهوره سزای دان به وه ی تووشی بوومه له رزه یه کی کردن له ژیریانه وه و دهنگیتی زور سهخت هات له سهروویانه وه که دلی برین له ناو شوین و مالی خو یاندا نووسان به زهوییه که، له سه ر نه ژنو و دهم و چاویان و جووله یان نه ماو هه موو مردن.

پیده چیت له ناو بردنی هو زی نه موود زیاتر به هوکاری پلانی کوشتنی چه زره تی صالح علیه السلام و باوه رنه بوونیان به یه کتاپه رستی بووه، هوکاری له ناو چوونیان نه ک له بهر و شتریک.

له دوا ی له ناو چوونی هو زی نه موود، صالح علیه السلام کوچی کرد بو ناوچه کانی مه ککه و ده ورو بهری مه ککه دا ژیا تا کو وه فاتی کرد.

پیغه مبه ری خوا صلوات الله علیه و سلم بو نه بوبه کر په زامه ندی خوی له سه ر بیت باس ده کات و ده فهرمویت: نه بوبه کر نه م جیگایه کوئی ه؟ نه ویش ده لیت: دۆلی (عسفان) ه نه ی پیغه مبه ری خوا صلوات الله علیه و سلم . پیغه مبه ری خوا صلوات الله علیه و سلم ده فهرمویت: هوود و صالح به م دۆله دا پرت بوون

بۇ ھەج و بۇ مالى خوا و دروشمەكانى ھەجيان بەجىن ھىناوھ. ديارە پىغەمبەرىش ﷺ بۇ ھەج تەشرىفى بردووھ لەگەل ئەبوبەكرى ھاوھلى^(۸۲).

لەدواى سەردەمى صالح ﷺ ژيان لەسەرزەوى و ناوچەى نىوان سند و ھند و پافىدەين و نىل زۆر زىادى كرد، كشتوكال و شار و شارۆچكە پەرى سەند، شارسىتانيەت دەستى پىكرد و بابل و ئوور و ئەكەدى و ئاشوورى ھەموو بوونە خاوەنى جىگاو خاكى خويان لە ولاتى مىزۆپوتاميا و لەپۆژھەلات و ولاتى فارس و ھىند و چىن پەرىسەند و كە پۆژئاوا لە خوارى ئەنادۆل واتا كوردستانى ئىستاي بن دەستى توركيا و شام و مىسر كە ئەوكات بە قىبط ياخود ئىجىپت ناسراو بوو، ھەرچەندە ئىستاش بە زمانى ئىنگىلىزى ھەر بە ئىجىپت ناودەبرىت بەناوى گەلەكە نەك خاكەكەى، بەلام قورئان بەناوى خاكەكەى ناوى بردووھ بە (مصر).

قۇناغى دواى شارسىتانيەت بۇ پىغەمبەران سەخت دەبىت و دەر بەدەر دەكرىن، بەلام ئەوان سەلامى خويان لى بىت ھەر بەردەوام بوون لە بانگەواز بۇ يەكتاپەرىستى و ناسىنى شەرىعەتى خواى پەروەردگار.

پاشكۆيك بۇ وەلامدانەوھى گومان

ھەندىك لە شەرەزاو پىسپۆرانى مىژووى مروى كە ناسراون بە (ئەنرۆپۆلۇجيا) ياخود زانستى شوپنەوارناسى (ئاركوپۆلۇيا) ئايىن بە گوێرەى پەرسەسەندنى سەردەم و كات و جىگا ناوژەدى دەكەن كە گوايە بەسى قۇناغى سەرەكى تىپەرى كردووھ.

سەردەم و پەرسەسەندنى يەكەم برىتى بووھ لە فرەخوایى (دور التعدد)^(۸۳)

قۇناغى پەرسەسەندنى ناوھند، ياخود دووھم جياكارى و ھەلبژاردە و شكانەوھ لەلايدا بە واتاى كۆتايى پەواج پىدان (دور التميز و الترجيح)^(۸۴)، قۇناغى پەرسەسەندنى يەكانەى خوا و يەكتاپەرىستى (دور الوحداية)^(۸۵).

.....
(۸۲) فلما مر رسول الله - صلى الله عليه وسلم - بوادي عسفان ، قال: يا أبا بكر أي واد هذا؟ قال: وادي عسفان، قال: لقد مر به هود و صالح، على بكرين أحمرين خطمهما ليف ، وأزرهم العباء ، وأرديتهم النمار يلبون ، يحجون البيت العتيق.أحمد، حديث حسن.

Polytheism^(۸۳)

Henotheism^(۸۴)

Monotheism^(۸۵)

شیکاریهک بۆ ئەم قۆناغانه له تهفسیری سهید قوطبهوه پهحمهتی خوای لی بیت.

یه کهم: فره خوایی؛ کۆمه لگه سه ره تاییه کان خاوه نی چه ند خوایه ک بوو که زۆر جار له ۲۰ خوا بۆ سه ره وه تا ده گه یشته سه دان خوا، بۆ هه ر دیارده یه کی سرووشتی خوایه کیان داتاشی بوو به ندایه تیان بۆ ده کرد، واتا ده گونجا بۆ هه ر خیزانیکی خوایه کی تاییه تی یان چه ند خوایه کی تاییه تی هه بوو بیت بۆ هه ر یه کیک له م خوایه نه نوێژ و قوربانی تاییه تی بۆ کراوه، ئەمه دید و تیروانینی زانستی ئەنترۆپۆلۆجیا و ناسینی ئایینه له پرووی زانستی و ئەکادیمییه وه، دوور له خۆبندنه وهی ئایینی، واتا ته نها له پرووی مادیه وه راڤه ی بۆ کراوه که ئەوه ش به شیکی زۆر گه وری له ئەده بیاتی جه ده لی مارکسیزم وه رگی راوه که ناسراوه به (دیالیکتیکی مارکسی) یا خود راڤه ی میژوو به ماده ^(۸۶).

له دوایدا سهید قوطب وه لآمی هه موو ئەو گومانانه ئەداته وه له تهفسیره نایابه که ی له سوره تی هوود دا.

قۆناغی په ره سه ندنی ئاین لای مادیه کان بریتیه له سه رده می جیاکاری و هه لبژاردن و گرنگیدانان بۆ خواکانه، ئەمه ش به و پێیه ی هه ر هۆز و عه شیره تیک خوایه ک بۆ خۆی جیا ده کاته وه و ده بیته خاوه نی ئەو خوایه له پرووی

ئهن و ئاسایش و دانی رزق و پۆزی و دابینکردنی ژانیان، پاشان به کۆمه ل به ندایه تی بۆ ده که ن و ده شیت له ناو ئەم کۆمه له خوایه نه جیگایان بۆ دابین بکه ن که خواکان ناویان لیبنریت به خوای باران و باو و خۆراک هه موو جوړه خوایه کی سرووشتی، به لآم له مه ودوا هۆزه که بریاری جوړی عبادەت و کاتی عبادەتی ئەدات، جا له ڕیگای سه روک هۆز بیت یان کاهین و به ناو پیاوانی ئایینی، ئەم قۆناغه ش له زانکۆ بیانییه کان ناسراوه به په ره سه ندنی ناوه ند و په واج پێدان ^(۸۷).

قۆناغی سییه م و کۆتایی په ره سه ندنی ئاین، ده گه رپته وه بۆ یه کگرتنی ئوممه تی گه وره تر له هۆز و عه شیرەت و شارو کۆمه لگه کان، ئەمه ش هه موویان یه ک ده گرن له سه ر په رستنی خواکان له هه موو هه ریم و ناوچه کان، ئەم یه کگرته ش ته واو نییه، به لکو هه ر له ناوه ندی فره خوایدا ده سو رپته وه.

Polytheism ^(۸۶)

Henotheism ^(۸۷)

ئەم پەرەسەندنەش زۆر ناتەندروستە بەوەی که ئەقڵی مرۆفەکان ناگاتە ئەوەی خواپە کە بناسێت کە پێداویستی نییە و خواوەنی ئەم گەردوونە و زانا و ئاگادارە بەسەر دروستکراوەکانیە، هیچ کات مرۆف پە ی نابات بە نەینییەکانی ئەم بوونە، بەلکە تەنھا پەرستشێک دەکات کە یاری بەناخی خۆی دەکات یان بێتایینی دەکات، چونکە ناسینی خوا دەبێت لە پێگای خۆی پەرگەزی مرۆفەکان بێت، دەنا ئەستەمە بتوانرێت خوا بناسێت بەو شێوەیە خۆی گەورە دەیهوێت، هەربۆیە لە سەردەمی سەرەتایی مرۆفایەتی خۆی مۆتەعال حەزەرتی ئادەمی ناردوو بە یەکتاپەرستی و پاشان ناسینی شەریعەتەکە و ئەرک و فەرمانی مرۆف و پاشان مافی مرۆفەکان لەلایەن خۆی گەورەو.

یەکەم پەرەند کە خۆی ناسیوە بەتەنهایی و بیروباوەری یەکتاپەرستی و ئایینی ئیسلام و شەریعەتی حەنەفی هەبوو و پیاوێکی کردوو، پێک پێچەوانە و ئەو بەیت و بالۆری لە پەرەسەندنی ئایین دا هەبە و ڕافەیی ماددی بۆ میژووی ئایین زۆر ناتەندروست و ئەفسانە، لەسەردەمی نووح-هوه عليه السلام کە فرە خواپە دروست بوو، کاری مرۆفە خواناسەکان ئەوە بوو کە مرۆفە سەر لێشیاووەکان بەرەو راستی خواپەرستی بھێننەو.

تەنانەت خۆی شوێنەوارناسی هەموو ئەوە پشت راست دەکەنەو کە مرۆف لەئاسماندا تەنھا یەک خۆی پەرستوو و لەسەرزەوی خۆی تر دروست کراو بۆ نزیکبوونەو لە خۆی سەرەکی لە ئاسماندا.

هەموو لێکۆڵەرەووەکانی ئایینی لێکنزیک بوونەو (مقارنة الأديان) و تەکانیان گشت دژ بەیەکە و دان بەبوونی (الله) دەنێن، تەنانەت لە نووسراوە کۆنەکاندا پێک یەکتایی خوا لە ئاسمان دەسەلمێنێت و مرۆفەکانی سەردەمی چاخەکۆنەکان جەخت لەسەر خواپەرستی یەکتایی دەکەنەو، تەنانەت ئایینەکانی سەرەتاش کە دەستکاری کراون هەموو بوونی یەک خوا دەسەلمێنێت، بەلام هاوبەشیان بۆ دانائە.

ئەم قۆناغە کە باسمان کرد لە ژێانی پیغه مبه رانی سەرەتا لە ئادەمەو تا کو صالح سەلامی خۆیان لێبێت کاریان ناساندنی خۆی تاک و تەنھا بوو، بەدلتیایەو لەدوای ئەمانەش لە ئیبراھیم باوکی هەموو پیغه مبه ران تاو کو محەمەد ﷺ بە هەمانشێوە کاریان ناساندنی خۆی پەرورەدگار بوو بە یەکتاپەرستی و پاشان گەرانیوەی سەرورە شەریعەت بۆ خۆی پەرورەدگار.

بەواتایەکی تر قۆناغی پیغه مبه رانی ناوێند دەستپێکی ناساندنی شەریعەتە و پاشان ناساندنی نەینییەکانی گەردوونە، ناساندنی جادووکاری و جادوو بازیە کە لە سەردەمی

پيڭه‌مبه‌رانی سه‌ره‌تایی ره‌واجی نه‌بووه و زانراو نه‌بووه، ته‌نانه‌ت خودی صالح که به سیحر لیکراو ناوبراوه، به‌واتای نه‌خوش ئاماژه‌ی بۆ کراوه، نه‌کو ساحیره‌کان جادوو‌یان لئ کردبیت.

قۆناغی نیتوان پيڭه‌مبه‌رانی سه‌ره‌تا بۆ پيڭه‌مبه‌رانی ناوه‌ند قۆناغی به‌ره‌و ده‌سه‌لات و بیناکردنی حکومه‌ت و پادشایه و پاشان ناساندنی یاسا و پرسیا‌کانه که له سه‌رده‌مه‌کانه‌وه وه‌کو میراتی پر ئه‌زموون خوای گه‌وره پاداشتی کردووه بۆ نه‌وه دوا‌ی نه‌وه و به‌تایبه‌ت بۆ نه‌وه‌کانی ئیسرائیل و پاشان ئومه‌ته‌ی پيڭه‌مبه‌ری ﷺ تا پوژی قیامه‌ت.

له‌دوا‌ی مردنی صالح ﷺ هیچ پيڭه‌مبه‌ریک له نیتوان جه‌نابیان و چه‌زهره‌تی ئیبراهیم دا نییه (خوای گه‌وره له هه‌مووان زاناره) له‌و ماوه‌ی نیتوانی صالح و ئیبراهیم پیده‌چیت چه‌ند سه‌د سالتیک ماوه‌یان هه‌بووبیت، له‌و ماوه‌دا زیاتر پيشبرکیتی شاره‌کان دروست بوو، به‌تایبه‌ت له سالی ۳۲۰۰ (پ، ز) پيش له‌دایک بوونی عیسا ﷺ له ناوچه‌کانی میزوپوتامیا و میسر شاره‌کان هه‌نگاو‌یان نا به‌ره‌و شارستانییه‌ت، له‌کاری بیناسازی، پیشه‌سازی و کشتوکال و...هتد. مروفایه‌تی له‌سه‌رده‌می سه‌ره‌تایه‌وه ده‌رچوو بۆ بونیاد نان، بۆیه به‌کۆمه‌لیک شار ده‌رکه‌وتن وه‌کو (بابلیۆن، ئوور، کیش، نیفه‌ر، ئوما، ئووروک، نه‌ینه‌وا، کوئی، ئه‌رب...هتد)، ئه‌مانه هه‌موو له‌دۆلی پافیده‌ین له‌نیتوان دیجله و فورات دروستبوون، به‌دوا‌ی ئه‌واندا له شام هالب یاخود (حلب) و چه‌ران به‌ره‌و ولاتی میسر شاری گه‌وره‌ی ناوچه‌که ئه‌ت، تاوی، لوکسور و...هتد.

هه‌ریه‌ک له‌م شارانه خاوه‌نی سوپای خو‌ی و هیز و پاره و ده‌سه‌لاتداری خو‌ی بوو، له‌م سه‌رده‌مه‌دا ده‌زگای ده‌وله‌ت و دامه‌زراندن و باج و خه‌راج و سوپا و موچه دابه‌ش ده‌کران، که‌سیک به‌ناوی (نه‌مروود) که سه‌رکرده‌یه‌کی به‌هیز و شه‌روانیکی لیزان و له‌هه‌مانکادا دیکتاتۆر به‌زمانی سه‌رده‌م توانی بابل و ئوور و نه‌ینه‌وا و زۆریه‌ی شاره‌کان بکات به‌یه‌ک و به‌ناوی ده‌وله‌تی (نه‌به‌ط) یان (نابه‌ت) یاخود ئیمپراتۆریه‌تی نه‌به‌ط له ناوچه‌که دامه‌زرینیت که به‌په‌چه‌له‌ک له هۆزی نه‌به‌طی بابلییه‌و هیچ په‌یوه‌ندی به‌فارسه‌وه نییه، چونکه هه‌ندیک ده‌لێن فارس بووه، نه‌مروود دژی فارس بوو، چونکه بنه‌په‌تی نه‌به‌ط تورکه، پادشای فارس به‌ناوی لوه‌راسب که له شاری کیش نیشته‌جی بوو دژی تورکه‌کان بوو، ئه‌وانی ده‌ربه‌ده‌رکرد (نه‌مروود) یه‌کیک بوو له‌وان، که توانی سه‌ریکه‌ویت به‌سه‌ر فارس دا یاخود پارسیا. ئه‌م میژوووه‌ش زیاتر له طه‌به‌رییه‌وه وه‌رگیراوه، میژوونوسانی تریش دووباره‌یان کردۆته‌وه، هه‌رچه‌نده (هیرۆدۆت) میژوونوسی یۆنانی باسی لیکردووه له شانامه‌شدا ناوی به (نه‌مروود) هاتووه، بۆ پشت راستکردنه‌وه هیچ شوینه‌واریک نییه بۆ ناوی (نه‌مروود)!

به‌لام زانراوه که پادشایه‌ک هه‌موو ناوچه‌که‌ی کرده‌یه‌ک و پاشان زۆر زالم و ده‌سه‌لات رۆیشتوو خوینخواه بووه.

کۆی گشتی هه‌موو ناوچه‌کانی له ژێر ده‌سه‌لاتیدا بووه، خاوه‌نی سوپای به‌هێز و توانا بووه،
ئه‌گه‌ر بڵێین تا‌که هێزی جیهان بووه له‌و سه‌رده‌مه‌دا هه‌یچ هێزو توانایه‌ک نه‌یتوانیوه‌ پرووبه‌رووی
ببێته‌وه.

ئه‌م قۆناغه‌ش پێویستی به‌ هاتنی پێغه‌مبه‌ری‌ک هه‌یه، چون‌که نه‌مروود خۆی به‌ خوا زانیوه‌وه
له‌سه‌رزه‌ویدا، بانگه‌وازی خوايه‌تی کردووه‌ که ده‌بێت ئه‌و بپه‌رستن.

مهمله که تی حه وته م:

پرووداوه کانی ژیانی حه زره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام

ئىبراهيم پيغه مبه ر لای نه سرائیه کان ته نها به باوکی یه هوودیه کان وه کو پیغه مبه ر ته ماشا ده کریت، لای نه سرائیه کان ته نها به باوکی پیغه مبه ران ده ناسریت و خوئی به پیغه مبه ر نازانن، پیده چیت لای دوو پریازی تایهت به نه سرائیه کان وه کو ئورتودوکس و پروتستانته کان لای هه ندیکیش له کاتۆلیکه کان هه ر هه مان بیروباوه ریان هه یه، به لام به شیکى که میان وه کو پیغه مبه ر ته ماشای ده کهن. به رده وام لای نه سرائیه کان پیغه مبه ر دیت له ناو خه لکیدا به تایهت له سه رده می ئه مپو ماندا ئه وان پیغه مبه ران ته نها به چاوی پیاوچاکیک ته ماشای ده کهن، وه کو ئایینی ئیسلام نین زۆر به چاوی وبقار و گه وره یه وه ته ماشای پیغه مبه ران بکه ن، له ئایینی نه سرائی ۴ پیغه مبه ری گه وره و ۱۲ پیغه مبه ری بچوک بوونی هه یه له کتیه کانیاندا یه هوودیش بروای به ۴۸-۵۰ پیغه مبه ر هه یه که هه موو له نه وه ی ئیسرائیل ته ماشا ده کرین، له جیگای خویدا باسی هه موویان ده کهن و پروونکردنه وه ی ته واوی له سه ر ده ده یین له م کتیه دا، هه رچه نده ئه م کتیه ته نها له بیروباوه ری ئیسلامی و دیدوبوچوونی میژووی ئیسلامیه وه سه رچاوه ی گرتووه، به گه رانه وه بو سئ سه رچاوه ی سه ره کی ئه ویش قورئان و سوننهت و میژووی ئیسلامی و ئه هلی کیتاب و شوینه واری میژوویی و له گه ل میژوونووسانی جیهان، هه موو ئه م سه رچاوانه پشتی پئ به ستراره به و مه رجه ی دژی قورئان و سوننهت نه بن و هه روه ها دژ به یه کتریش نه بن.

ئىبراهيم پيغه مبه ر ۶۹ جار له قورئان دا ناوی هاتووه، له ۲۵ سورهت دا باسکراوه، شوئی له دایکبوونی خاکی عیراقی ئیستایه له جیگایه ک به ناوی (ئوور) که ده که ویته ده شتایی نیتوان پرووباری دیجله و فورات له باشووری خاکی عیراق که به خاکی (سواد) ناسراوه^(۸)، واتا

-----
(۸) (عباس محمود العقاد) زانای به ره گه ز کورد ده نووسئ: به پئی (سفر التکوین) ی جوله که نووح له (۱۶۵۰ پ، ز) له خاکی کلدان مردووه، تارح باوکی ئیبراهیم سالی (۱۸۰۶) له دایک بووه، ناوی ناو (ابرام) (ابو الانبیاء/ل: ۴۷).

به لام به پئی سه رچاوه مه سیحیه کان له وانه (جوزیف ئه نجوس) ده نووسئ: (شوئنه واره کان پیشانی ده دهن ئه مرافل که شه ری ئیبراهیمی کردووه هه مورا بی بووه، که سالی (۲۰۰۰) پئش زاین پاشای بابل بووه، چالینه بزما ریه کان پیشانی ده دهن هاوچه رخی (ئاری ئاکۆ) بووه. (ابو لانیاء/ل: ۵۹).

ناوچه کانی ده وروو بهری پروو باری پافیده یین یاخود ناوهدانی شارو شاروچکه و دیهاته کانی خاکی عیراق، له سهر ژیانی ئەم پیغه مبهره به پرژه زۆر نووسراو ههیه، قورئان و سوننه تیش ته نهها هیله گشتیه کانیان دیاری کردوو قورئان به قوولی چۆته ناو باسی ژیانی له بواری یه کتاپه رستی و ئازار و ناره حه تی و هیجره تی له پیناوی ئایینی خوی گه و ره دا.

ئهو ویستگانه ی که باسکراوه له ژیانی ئیبراهیم پیغه مبهردا عَلَيْهِ السَّلَام بۆ ژیانی ئیستامان و داهاتووی نه وه کاغان به هه زاره ها وانه ی له خو گرتوو، زۆر پتویسته به قوولی و به چاوکی زۆر ئاره زوومه ندانه وه ته ماشای بکه یین که ماندوترین پیغه مبهره و پاشان له پیغه مبه رانی (ئولولعه زمه) و به باوکی پیغه مبه ران ناسراوه، بونیادنانه وه ی که عبه له سهر دهستی ئەم پیغه مبه ره بووه که یه کهم جار له لایه ن ئاده مه وه دروست کراوه، سه لامی خوا له هه موو پیغه مبه ران بیت.

سه ره تای له دایک بوونی و مندالی

ئیبراهیم پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام خوی گه و ره له قورئاندا ناوی باوکی به (ئازهر) بردوو، که واته ناوی ئیبراهیمی کوپی ئازهره، ئەمه ش راسترین ناوی خو ی و باوکتی، پاشان له میژوو لای نه هلی کیتاب هاتوو به ناوی (ئیبراهیم کوپی تارخ کوپی ناحور کوپی قینان کوپی ئه رفه خشه ند کوپی سام کوپی نووح).

ئه وه نده ش به سه له قورئان دا ناوی باوکی هاتوو به ئازهر، چونکه میحوه ریکی سه ره کییه له باسی ژیانی دا، ئیتر هه ندیک کهس له خو یانه وه بی به لگه و سه رچاوه له نه تاشراو دا ده تاشن، گوايه ئەمه ناوی بت بووه، نازناوی ئازهر لهو به ته وه هاتوو، پیناچیت هیچی راست بیت ناوی باوکی ئازهره و له هه موو سه رچاوه کان راسته.

(د. بلیو. ئەی ویگرام) ده نووسن: [(ئۆرفه) ئەو ری کلکدانیه کانه، هه موو موسولمانان برۆایان وایه (ئۆرفه) ئەو ری کلکدانیه کانه لانک و گۆری له وێهه. (مه د البشیره / ل: ۳۳.)

له په راویزی (محیی الدین ابن عربی) له سهر (تفسیر الخازن) هاتوو: ئیبراهیم خه لکی کۆیه ی عیراقه، تا ئیستاش شوینی نه مرود له نزیک رانیه ماوه، له وێ ئاگری بۆ ئیبراهیم کردۆته وه. پیری شالیاری زه رده شتی / دانا محمد به هادین ملا صاحب / ل: ۲۹. دیاره مه به سستی له دۆلناوانی قه زای حاجیا وایه، شوینی مه نه نیقی ئیبراهیم، که ئەشکه وتی ئیبراهیمش له وێهه.

له وێ بۆ ئۆرفه و هه ران و شام و میسر کۆچی کردوو.

له سه رده می پادشا نه مروود له دایک بووه، که له وانه یه له سالی ۵ هه زار پيش زاین له دایک بوویت، چونکه سالی ئه و سه رده مه پتوه ری تایهت و شارستانییه تییه کان خاوه نی پۆژمیری خویان بوون، هه ندیکش ده گیرنه وه بۆ ۴ هه زار سال پيش زاین، ئه مانهش هه مووی گریمانه یه و هیچ دلتیاییه کی له پشته وه نییه.

ئه وه ی له میژووی طه به ری دا هاتووه که ئیبراهیم بیجگه له خۆی دوو برای به ناوی (هاران و ناحور) هه بووه.

حه زه تی لووط کوری هارانی برای ئیبراهیم هه روه ها ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام مامیکی هه بووه به ناوی (هاران) واتا برای پتغه مبه ر ئیبراهیم و مامی که باوکی سارا خاتوونی خیزانیه تی، جا هه ندیک وایکیاندا وه ته وه که گوایه سارا خاتوون کچی برای بووه، واتا برازای بووه، له راستیدا کچی مامی بووه، واتا ئامۆزای، به هۆکاری ئه وه ی که براهکی و مامی یه ک ناویان هه بووه بۆته هۆکاری لئ تیکچوون و به هه له دا چوون له و باسه دا و خویندنه وه ی هه له ی بۆ کراوه.

هه روه ها دایکی ئیبراهیم ناوی (ئهمیله) یاخود (یونا) بووه، ئه م دوو ناوه هاتووه له میژووی (ابن عساکر) دا به ناوی میژووی دیمه شق، هه روه ها ئین که ئیریش له وی وه رگرتووه.

ئین که ئیر ده لیت: ئه و کاته ی که ئیبراهیم له دایک بووه بابل و ناوچه کانی ده ووروبه ری خاکی (کلدان) ه کان بووه.

ئیشوکاری باوکی ئیبراهیم بت دروستکردن بووه، بتی دروست کردووه و به مندا له کانی فروشتووه، له میژووی طه به ری له ئین ئیسحاقه وه ده گیریته وه که گوایه ئیبراهیم بتی فروشتووه، به لام به کرپاره کانی ده گوت که ئه و بتانه ی ده یکن هیچ سوود و زیانیکیان نییه، هه میشه به وه ناسراوه له ناو خوشک و براکانیدا که کاتیک ده گه رایه وه ماله وه بته کانی ده برده وه هیچی بۆ نه ده فروشا.

به و هۆکاره باوکی گله یی زۆری له ئیبراهیم هه بوو که وه کو براکانی تری بته کان نافرۆشیت.

په وشى کۆمه لایه تی

له و سه رده مه دا کۆمه لگا کانی ناوچه ی میژووتامیا گرنگی زۆریان دا بوو به فال گرته وه و ته ماشا کردی ئه ستیره کان، واتا له ڕیگای ئه ستیره کانه وه ژیا نی خویان ڕیکده خست، جوړیک بوو

لە خوڭدەنەۋەي كاروبارى ژيانيان لە پىڭگاي ئەستىرەكانەۋە، ۋەكو (بورجەكان) كە ئىستا لە زۆرىك لە پۇژنامە ۋە گۇقارەكان دەردەچىت.

ئەمەش جۆرىك بوو لە جادووبازى كە جادووبازەكان لە پىڭگاي ھەلدانى زار و بەكارھىتەنى جىنۇكە خەرىكى ئەنجامدانى ئەو جۆرە كارانە بوون، بىگرە زۆرىك لە دەزگانى ۋلات لەسەر بىنەماي سىحر و جادوو بە پىڭگەۋە دەچوون، جادووبازەكان پلەۋپايەي زۆر گەۋرەيان ھەبوو ۋەكو ۋەزىرى ئەم سەردەمە تەماشە دەكران، ئەم كارەش لە نىۋان مۇققەكاندا كە بەربلاۋ بوو، ھۆكارەكەي ئەۋە شەيتان و جىنۇكە ھاۋكارەكانى بەتەۋاۋى چوو بوونە ناۋ خەلكى و سەرگەردانىان كىرەبوون، تەننەت بە بت پەرسىيەۋە نەۋەستان خەلكى و دەسەلات و پادشا و گەۋرەكانيان بەخۋاى سەرزەۋى تەماشە دەكران، جۆرىك لە بىرۋاۋە پىلاۋ بوۋبوۋەۋە كە دەسەلاتداران خوڭنى خۋايەتتەيان ھەيە و جىاۋازن لە خەلكى تر، سەربارى ھەموو ئەم گەندەلى و ناپەسەندىيە جادوو باز و كاھىنەكان زۆر بە گەۋرە تەماشە دەكران و قوربانى بۇ ئەۋان دەكران، لە جىياتى خۋاى پەرۋەردگار ئەۋان دەپەرستان لەگەل بىتەكانيان.

پادشاى (بابل) كە پايتەختى ئىمپىراتورىيەتى كىلدانى بوو كە ئاشۋورى و پاشان سۆمەرى و پارس و كورد كە ئەۋ دەمە كورد بە لۆلۈيەكان ناسرا بوون يان بە (سۇبارتۇيەكان) تورك و غەرب ھەموو لەۋ خاكەدا دەژيان، نەمروود لە بىنەپەتدا توركە پادشاى ئەۋ ئىمپىراتۇرە بوو كە ھىزىكى ۋانەبوو لەسەر زەۋىدا ھاۋشانى بىت.

لېرەدا كە دەۋىرتىت كىلدانى و ئاشۋورى و سۆمەرى راستە جۆرىك بوون لە گەل، ھەرچارە و دەسەلاتى كاميان زۆر بوۋىت لە ناۋچەكەدا زمانى ئەۋ ھۆزە زال بوۋە بەسەر ئەۋ دەسەلاتەدا، ھاۋشۋەۋى ۋلاتى ئىرانى ئەمىرۇ كە لە ناۋ دەسەلاتى شىعەنشىنى ئىران چەندىن زمان لەۋ ۋلاتەدا ھەيە لە غەرب، تورك، بەلوچ، كورد، گىلەك و عىلامى بەلام زمانى فارسى زمانى سەرەكى ئەۋ ۋلاتەيە و بەۋ شىۋەيە بوۋە لەسەردەمى ھەزەرەتى ئىبراھىم ﷺ دا.

لەۋ سەردەمەدا پۇژانە ۋەكو ھەۋال و پۇژنامەكان دەچوونە لاي پادشا و پىشېنى و ھەۋالى داھاتوۋيان ئەدا بە نەمروود، يەككىك لە ھەۋالەكان كە درايە نەمروود، ئەۋەبوو كە كەسىك لەدايك دەبىت لەناۋچەي (ئوور) دەبىتە ھۆكارى لەناۋچوون و پىماندىن بىت و خۋاكانمان!

ئەم ۋەتەيە كە لە مېژۋى طەبەرى و مېژۋى ئىبن ئەسىر و مېژۋەكانى تر ھاۋوۋە سەرچاۋەكەي دەرەنەكراۋە لەلايەن لىكۆلەرەۋەكان، بۇيە تىمەش ۋەكو خۇي بۇتان دەگۈزىنەۋە.

له دواى ئه وهى نه مروود ئاگادار كرايه وه به وهى مندالتيك له دايك ده بيت له ناوچه كانى (سواد) ترسى ههيه بو ده سلات و خواكانى بابل، له و كاته دا دايكى ئيبراهيم سكى پر ده بيت به ئيبراهيم خوئى ده شاريتته وه تا سكه كهى داده بيت و ئيبراهيم له ناوچهى خويان ناژين، دواى ئه وهى كه ته مه نى ده گاته (بلوغ) باوكى ده پواته شارى بابل و له وئى ده ميئيتته وه.

له شارى بابل ئيبراهيم گه وره ده بيت، گومانى تيدانييه كه ئيبراهيم كاريگه رى كوومه لگا كهى له سه ر ده بيت و بيرده كاته وه له ئه و نه ستيره و خويانهى ده په رستن...

خوای گه وره ديمه نى بيركردنه وهى ئيبراهيم له قورئاندا بو باس ده كات و ده فه رمويت: ﴿وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونُ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ﴿٧٠﴾ فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَيْنَ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧١﴾ فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسُ بَازِعَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٢﴾ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٣﴾ وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَدِّثُونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِي وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ ؕ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٧٤﴾ وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٧٦﴾ وَتِلْكَ حُجَّتُنَا ءَاتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّن نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٧٧﴾﴾ الأنعام

واته: به و شتويهى نه ستيره وهه ساره و ئاسمانه كان و زه ويمان نيشانى ئيبراهيم دا تا به ته واوى بچيته ريزى دلنياكانه وه ﴿٦٩﴾ كاتى كه شه و بالى كيشا به سه ريا نه ستيره كهى (كه شى گه ورهى دى) وتى: ئه مه په روه ردگارمه، كاتى كه نه ستيره كهى لى ئاوابوو وتى: من شتى له به رچاو و ن بووم خو ش ناويت و هه زى لى ناكه م ﴿٧٠﴾ كاتى كه مانگى بينى هه له ات، وتى: ئه مه په روه ردگارم بيت، كاتى كه نه ويش ئاوابوو وتى: به خوا ئه گه ر په روه ردگارم هيدا به تم نه دات ده چمه ريزى ده ستهى گومراكانه وه ﴿٧١﴾ خو ر هه له ات، وتى: ئه مه يان په روه ردگارمه ئه مه گه وره تريشه كاتى كه نه ويش ئاوابوو وتى: ئه ي خه لكينه، ئه ي خرزيمه، ئيتر من به ريم له و شتانهى كه ئتوه كردوتانه به هاوه ل و شهريك ﴿٧٢﴾ من پووئى خو مم كردوته ئه و زاتهى كه ئاسمانه كان و زه وى فه راهه م هيتاوه، به دلئارامى ته واوه وه هه رگيز من له ريزى موشرىك و

هاوه لپه رستاندا نیم ﴿٣٨﴾ که وتنه موحاده له و ده مه ده می و به درو خستنه وهی، ئیوه دهر باره ی خوای (تاک و تهنه) له گه ل من دا ده مه ده می و موحاده له ده کهن، له کاتیکدا که نه و هیدایه تی داوم و پربازی راستی نیشان داوم و من ناترسم له و شتانه ی که ئیوه کردوتانه به شهریکی خوا مه گهر ویستی په روه ردگاری له سهر بیت و بیه ویت شتیکم به سهر بیت، زانست و زانیاری په روه ردگام هه موو شتیک گرتوته وه، ئایا ئیوه بیرناکه نه وه و یاده وه ری وهرناگرن ﴿٣٩﴾ من چون له و شتانه ده ترسم له ئیوه له جیاتی خوا ده یانپه رستن، ئیوه ناترسن له وهی که شهریک و هاوه لتان بو خوا بریار داوه به بی هیچ به لگه یه که خوا ناردبیتی بو تان، جا که واته کام ده سته شایسته ی نه وه یه که بن ترس بیت و به ئاسایش بژی، نه گهر ئیوه لیکنده و تان هه یه و له راستی یه کان شاره زان ﴿٤٠﴾ بیگومان نه وانه ی ئیمان و باوه ریان هیناوه و زو لم و سته م و شیرکیان تیکه ل به ئیمان که یان نه کردووه ئاسووده یی و هیمنی هه ر بو نه وانه، بیگومان نه وانه پربازی هیدایه تیان گرتوته به ر ﴿٤١﴾ به و جوړه به لگانه که به ئیراهیمان به خشی زال بوو به سهر قه ومه که ی دا، پله و پایه ی هه ر که سیک شایسته بیت به رزی ده که ی نه وه، به راستی په روه ردگاری تو زور داناو کار به جییه، زور زانایه به هه موو شتیک ﴿٤٢﴾

زوریک له رافه کاران ده لئین: که نه م گفتوگو یه وه کو به لگه و ئارگو میت هینانه وه بووه بو هوزره کی، پاشان ئیمانی خو ی تیدا ناشکرا کردووه بو خه لکی ناوچه که، جا هه ندیک ده لئین له (حران) یاخود شام بووه که نه مه پروویداوه، به لام نه وهنده ی که په یم پښ بردووه نه م باسه و قسه کردنه ی ئیراهیم له گه ل خویدا بووه و پاشان ئیمانی فیطری وهرگرتووه و خوای په روه ردگار له ریگای ئیلهامی پیش پیغه مبه رایه تی یه کتاپه رستی خوای گه وره ی ناسیووه، هه روه ها نه وانه ی که ده لئین نه م گفتوگو یه له ناوچه ی شام و هه ران بووه، به لگه یان نه وه یه که گوا به نه و ناوچه یه نه ستیره په رست بوون نه ک بابل و بابلییه کان بتیان په رست بیت.

له راستیدا نه م وته یه زور ده قیق نییه، چونکه بابلییه کان پوژ په رست و نه ستیره کانیا ن په رستووه، به به لگه ی نه وه ی کاتیک ناروا ته دهر وه له گه ل خه لکه که به لگه ی نه وه ده هیتنه وه که ئیراهیم ﷺ له ریگای نه ستیره کانه وه زانیویه تی نه خو ش ده که ویت، خوای گه وره ده فهرمویت: ﴿فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ﴾ ﴿٤٣﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٤٤﴾ الصافات

واته: ته ماشایه کی نه ستیره کانی کرد ﷺ و توویه تی: من نه خوشم ﴿٤٥﴾

خوای پوژیان هه بووه که ناوی عه شتار بووه، هه رچه ند نووسه ر عه شتار به نه ستیره ی (زوه ره) ده زانیت لای یونان و رومه کان به (فینوس) ناسراوه، به هه ر حال هه رکامیان بیت

په یوه ندى به ئه ستره وه هه یه، هه ندىكى تر ده لىن مه ردك یا خود مه ردوخ خویان بووه كه ده لاله ت بووه له سه ر (خۆر).

هه ره وه ها (وێل دیوران) له كى تى (قصة الحضارة) دا ده لىت: بابلییه كان لى كۆلینه وه یان ئه كرد له ئه ستره كان بۆ ئه وه ی رى گاو بان و كاروان و بازرگانیه كانیان رى كېخه ن و رى گاو بدۆزنه وه، یا خود بۆ ناو رووبار و ده ریاكان به كارى به یتن، نا؛ به لكو خویندنه وه یان بۆ ئه ستره بۆ پى شى بنى كرن و زانىارى له سه ر داهاتوو به ده ست به یتن، ئه و وه كو ئاره زوو ناوى بر دووه ^(۸۹).

خه زه له لى ده لىت: په رستنى خوا و بت و هه موو كاربه كانیان له رى گای ئه ستره وه بووه ^(۹۰).

باوكى له ناو كۆمه لگه كاندا ناسراو بووه، ده لىن كه سى كى ده ست په نگی ن بووه له په یكه رتاشى و بوارى وینه كى شان دا، له ئى بن كه ئى ردا هاتوو ئه ویش له طه به رى وه رى گرتوو كه گوايه ئى بن عباس و زۆرى كى تر له زانایان ده لىن: ناوى ئازهر نازناوه كه گه وره ترى ن بتى ده روازه ی بابلى دروست كر دووه كه هه ندىكى تر به (مه رده ك) ناویان بر دووه ^(۹۱).

باوكى. ئىبراھىم عَیْبَانَكَم بت تاش بووه و بت فروش بووه، هه ر ئه مه ش واى كر دووه كه ئىبراھىم به و په رى لووظف و خۆشه وى ستى ئامۆزگارى باوكى ده كات و سه ره تا چه ند جارى ك زۆر به هى منى و خۆشه وى ستیه وه خواى گه وره ده فه رموئ: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ

-----

^(۸۹) له به رگى دوو دا له لاپه ره ۲۱۱ به دواوه به درى زى باسى لى وه كر دووه.

^(۹۰) خه زه له لى خه لكى شارى كه ركوكه و په كى كه له له شاهه زاو پسپۆره كانى مۆزوى دى رى نى عى راق و كه سى كى ماددى وه رافه ی مۆزوى به پى وه رى مادى لى كده داته وه.

^(۹۱) له قورئانى پى رۆزدا ئاماژه به (صحف ابراهيم) كراوه (إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى * صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى الْأُولَى) ۱۸-۱۹ كه خوا بۆ ئه وى ناردوو.

(أ.د. فالح شبيب العجمي) ده نووسى: (قىدا) كى تى (به راھىمه كان)ى هى ند په راوى ئىبراھىمه، به لām ده ستكارى كراوه (به راھىمه كان) ئىبراھىمى ن له وى دا باسكراوه، كه ئىبراھىم خى زانه كه ی سارا بووه و له سه ر ئاينى ئه ون (صحف ابراهيم/ أ.د. فالح شبيب العجمي/ جامعة ملك سعود/ل: ۶-۱.

(علي حسني الخربوطي/ ده نووسى: هى ندى به كان پروایان وايه په كى له خواكانیان (شبهه) له گه ل ژنى سه ردانى (مه كى شى كا) واته: مه كه یان كر دووه گى انى چوو به به ر (به رده ره شه كه دا).

دى سان فارس وه كو (المسعودي) باس ده كات: پروایان وابوو كه عبه گى انى (هورمزى) كراوه به به راورد (ئىبراھىم) باپى ره یانه، بۆیه باب و باپى رانیان هه جیان كر دووه، له وانه (ساسان كۆرى بابك) دا.

(تاریخ الكعبة/عل حسني الخربوطي/ل: ۲۶-۲۷.

به پى ی مۆزوى (الطبري) ساسان كۆرى بابل و ساسانى به كان كوردن، وه كو له نامه ی _ ئه رده وان) بۆ ساسان هاتوو: (ايها المرابي في خيام الاكراد/ تاريخ الطبري/ج/۱/ل: ۳۹۰.

صَدِيقًا نَبِيًّا ﴿١١﴾ اِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَتَأْتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ﴿١٢﴾ يَتَأْتِ إِيَّيْ
قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿١٣﴾ يَتَأْتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ
كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ﴿١٤﴾ يَتَأْتِ إِيَّيْ أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿١٥﴾ قَالَ
أَرَاغِبُ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَتَأْتِ إِبْرَاهِيمَ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿١٦﴾ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ
لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿١٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ
رَبِّي شَقِيًّا ﴿١٨﴾ مريم

واته: له کتیبی (قورئاندا) باسی (گۆشه یهک له به سه رهاتی) ئیبراهیم (بو ئه وه خه لکه
بگیره وه) ئه وه که سایه تیهک بووه، که پیغه مبه ر و راست و راستگو بوو ﴿١١﴾ کاتی (که خوا
هیدایه تی دا) به باوکی وت: باوکی (به پیزم) ئه وه تو بوچی شتیک ده په رستی که نه گوئیسته،
نه بینایه (نه له ته نگانه دا) فریات ده که ویت ﴿١٢﴾ ئه ی باوکی (به نرخم) ئه وه زانست و زانیاریه ی
که به من که یشتووه، (ده رباره ی ده سه لات و توانای به دیه یته نه ی ئه م جیهانه) بو تو نه هاتووه
په پره ی من بکه و (گویم بو بگره) پینموویت ده که م بو پیکه و پیزبازیکی راست و دروست ﴿١٣﴾
ئه ی باوکی (نازیزم) شه یتان مه په رسته، چوونکه شه یتان یاخی بووه له خوای میهره بان و
سه رکه شی کردووه ﴿١٤﴾ ئه ی باوکی (به پیزم) من ده ترسم سزایهک له لایه ن خوای میهره بانه وه
یه خه ت پی بگریت، ئه وه کاته ئیتر ده بیته یارو یاوه رو هاوده می شه یتان ﴿١٥﴾ (باوکی ئیبراهیم به
سه غله تیه وه) وتی: بوچی ئه ی ئیبراهیم تو (ئه وه نده) له خواکانی من بیزاری، ئه گه ر کوژ
نه ده یت (لێت قبول ناکه م) و به رد بارانت ده که م برۆ، (ون به له به رچاوم) هه ر نه تبینه وه ﴿١٦﴾
ئیبراهیم وتی: سلّوت لی بی (وا من ده پۆم) داوای لی خو شبوون و (هیدایه ت) له په روه ردگارم
بو ده خوازم، چوونکه ئه وه زاته منی خو ش ده وی و پیزی بو داناوم ﴿١٧﴾ من دوور ده که ومه وه و
که نارگیری ده که م، له ئیوه وه له و شتانه ی که له جیاتی خوا ده په رستن، من ته نها هانا و هاوار بو
په روه ردگارم ده به م و هه ر ئه وه ده په رستم، ئومیده وارم که په روه ردگارم ناومیدم نه کات و دعوای
نزاو په رستم لی وه رگریت ﴿١٨﴾

ئه نجامی ئه م ئامۆزگاریه له وه وه هاتووه که باوکی ئیبراهیم بتفرۆشه و ده یه ویت واز له و
کاره به ینیت، پاشان پرووشت و ته مه نی که یشته ئاستی ئه وه ی که کوژی پیغه مبه رایه تی
هه لگریت، ئینجا خوای په روه ردگار ناردی بو خه لکی ناوچه که به گشتی، خوای که وه
ده فهرمویت: ﴿*وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ﴾ ﴿١٩﴾ الانباء

واته: به دنیایی ههر له پښتدا ریځای پوشدو راستمان به ئیبراهیم پیغه مبهه ر َعَلَيْهِمُ السَّلَامُ به خشی، ئیمه نه مانزانی که شایه نی ته وه یه که ریځای هیدایهت و راستی پی نشان بدهین و بیکهین به پیغه مبهه ر َعَلَيْهِمُ السَّلَامُ

پاشان که وته بانگه وازی خه لکه که و وه کو پیغه مبهه ریځ خوی گه و ره ده فه رمویت: (وَإِذْ بَرَّاهِمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَنًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَاتَّبِعُوا عِندَ اللَّهِ الزَّرْزُقَ وَاعْبُدُوهُ وَأَشْكُرُوا لَهُ ۚ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝ وَإِن تَكْذِبُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا أَن يَبْلُغَ الْمُبِينُ ۝ أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ۝ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۚ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَن يَشَاءُ ۚ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ۝ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ ۚ أُولَٰئِكَ يُسَوِّرُ مِن رَّحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝) العنكبوت

واته: باسی ئیبراهیمیش بکه که کاتی خوی به قهوم و هوژی خوی وت: ته نها خوا بپه رستن و ههر لهو بترسن، نهو بیروباوه ره چاک و په سه ند و خیردارتره بوتان، نه گهر بزائن و تیبگه ن ۝ به راستی نهو شتانه ی که له جیاتی خوا ده یانپه ستن ته نها بت و په بیکه رن، ئیوه بوختان و شتی نابه جی دروست ده کهن، بیگومان نهو شتانه ی که له جیاتی خوا ده یانپه رستن خواوه نی هیچ رزق و رۆزییه ک نین بو ئیوه، که واته ههر داوای رزق و رۆزی له خوا بکه ن، ههر نه ویش بپه رستن، ههر سوپاسگوزاری نهو بن، بو لای نه ویش ده برینه وه ۝ نه گهر تو به درو بزائن نه ی محمد ﷺ نهو ئوممه تانی پیش تویش پیغه مبهه رانی خو یان به درو زانیوه و نه مه داب و نه ریت و عاده تی سه رجه م ئوممه تانه که پیغه مبهه ران به درو نه زانن، هه و التان پنگه یشتوو ه چون سزامان داو و له ناومان بردوون، هیچ شتیکش له سه ر پیغه مبهه ر نییه ته نها نه وه نه بیئت که دینه که به ئاشکرا به خه لکی بگه یه نن ۝ خو نه گهر ئیوه نه م په یامه به درو ده زانن (وه نه بیئت یه که م هوژو گهل بن که له به رامبه ری په یامی خواوه هه لو ئستان ئاوا ناوه و بیئت) نه وه به راستی گهلانیکي پیش ئیوه ش په یامی خوایان به درو ده زانی، پیغه مبهه ریش ته نها گه یانندن و روونکرده وه ی ئاشکرا نه رکی سه رشانیتی و هیچی تر ۝ ئایا نه وه سه رنجیان نه داوه چون خوا له سه ره تاوه دروستکراوان به دی ده هنیئت و پاشان دووباره ی ده کاته وه، بیگومان نهو شتانه بو

خوا زۆر ساده و ئاسانه ﴿١٥﴾ ئه ی پیغه مبه ر ﷺ پێیان بلێ: با بگه رێن به زه ویدا، ته ماشا بکه ن و سه رنج به دن چۆن ئه و زاته دروستکراوانی به دیه یتناوه، له وه ووداش هه ر خوا سه ر له نوێ به رپایان ده کاته وه (به شیوه و شیوازیکی تر ئاسمانه کان و زه وی و ئیمه ش ده هینیته وه کایه) به راستی خوا ده سه لاتێ به سه ر هه موو شتی کدا هه یه ﴿١٦﴾ هه ندیک جار، سزای ئه و که سانه ده دات که خوا بیه ویت و شایسته ی سزان و سۆزو میهره بانی خۆیشی ده نویتیت بۆ ئه وانه ی که ده یه ویت و باوه ردارن، سه رئه نجامیش هه ر بۆ لای ئه و زاته ده بریته وه ﴿١٧﴾ ئه وانه ی که به روایان نییه به نایه ت و فره مانه کانی خواو به دیدار ئاماده بوونی به رده م باره گاکه ی (بۆ لێ پرسینه وه) ئا ئه وانه (خوا ده فره مویت) له میهره بانی من نا ئومیدن و ئه وانه سزای زۆر به ئیش بۆیان ئاماده یه ﴿١٨﴾

ئینجا ئیبراهیم علیه السلام له ناو خه لکی دا ده رکه وت و ناسرا به که سێک که بانگه واز بۆ یه کتا به رستی ده کات و خۆی به پیغه مبه ر ده ناسیتیت، سه ره تا له ناو که سووکاره کی خۆیه وه ده ستی پێکرد و پاشان بۆ ناو که له که ی، خوا ی پهروه ردگار ده فره مویت: ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُسْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٢٠﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلَ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٢١﴾ قَالُوا وَقَدْ نَا أَبَاءَنَا لَهَا عِبَادِينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٣﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٢٥﴾

﴿٢٥﴾ الأنبياء

واته: ئیمه ژیری و هۆشمه یندی مان پێشتر به ئیبراهیم به خشی، ئیمه چاک ئه ومان ده ناسی ﴿٢٦﴾ کاتیک که به باوک و قه ومه که ی وت: ئه م بت و په یکه رانه چیه؟! ئیوه به ده وریدا دین و ده یانه به رستن ﴿٢٧﴾ وتیان: ئیمه باوا ئمان بینیوه ئه مانه یان په رستوووه ﴿٢٨﴾ وتی: به راستی ئیوه و باوانی ئیوه له گومراییه کی ئاشکرا بوون ﴿٢٩﴾ وتیان: به راست، تۆ حه قیقه ت بۆ ئیمه هیناوه یا گالته ده که یه ت؟! ﴿٣٠﴾ وتی: (من گالته ناکه م) به لکو (ده مه ویت تیتان بگه یه نم) که پهروه ردگار تان پهروه ردگاری ئاسمانه کان و زه وییه و هه ر ئه ویش به دیه یتان، من له سه ر ئه و بیرو باوه ره له شایه ت و ئاگا کانم ﴿٣١﴾

دیاره گهله که ی له نه نجامی بانگه وازه که ی هیچ کاردانه وه یه کیان نه بوو، گوئیان نه دا به بانگه وازه که ی. نه ویش به رده وام بوو له سهر نه وه ی بانگیان بکات بو یه کتاپه رستی و دوور بکه ونه وه له بته رستی و خورافیات.

هه و آل گه یشته نه مروود که که سیک بانگه شه ی پیغه مبه رایه تی و بانگه واز بو یه کتاپه رستی ده کات، بو نه نجامی بانگه وازه که ی نه مروود بانگی کرد تا بزانتیت ئه م که سه داوای چی ده کات و چی ده ویت؟

کاتیک ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام چوو بۆلای نه مروود نه ویش که وته مشتومر بو نه وه ی ریگا له ئیبراهیم بگریت. بنه ماله ی ئیبراهیم له ناو ده سه لاتدا به هوکاری باوکی که بت تاشیکی زیره ک بوو له ناو ناوهندی نه وه ده سه لاتدها پرتز و حورمه تیان ده گرا تا پاده یه ک ناسراو و قسه روشتوو بوون، هه ربویه به و شیوه یه نه مروود که خو ی به خوا ده زانی، پادشاکانی پابردووو که له داوای طوفانه که ی نووح هاتبوون، هه موو بانگه وازی خواییان ده کرد، نه میش خو ی به نه وه ی پادشاکان ده زانی له میژوو و پاشماوه دیرینه کان و نووسراوی سهر به رد و هه لکه ندر اووه کاندایا هاتوو که نه م پادشایانه ره چه له کیان له ئاسمانه وه هاتوو!

ته نانه ت له تیتستادا ته فسیره مادییه کان نه وه نده لاوازن به چاوی میتولۆجی ته فسانه وه ته ماشای ناکه ن، به لکو ده لێن گوایه ده شیت جوریکی تر له مروف بوون و له نه ستیره کانی تره وه هاتبوون، نه مه ش زوریک له کانا له کانی وه کو (دیسکه فه ری، هستری، فۆکه س و... هتد) به رنامه ی تاییه تیان له سهر هه یه، که هه موو به رنامه ی

دیکۆمینتی گه وه و به ده یان پرۆفیسۆر قسه ی له سهر ده که ن. نه مه ش جوریکه له جاهیلیه تی سه رده م، هه ره وه کو سه ید قوطب ده لیت: جاهیلیه ت کو تاییه نه هاتوو و به رده وامه له گه ل مروفا یه تی دا و پیویستی به راستکردنه وه یه به م ئایینه.

بگه رتینه وه ناو باسه که خوای گه وه پوخته ی نه وه دیبه یت و مشتومر مه مان بو باس ده کات و ده فه رمویت: **﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ حَاجَّ إِبرَهِمَ فِي رِبِّهِ أَنْ ءَاتِنَهُ اللّٰهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبرَهِمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبرَهِمُ فَإِنَّ اللّٰهَ يَأْتِي بِالسَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾** البقرة

واته: ئایا نابینی نه وه ی که ویستی حوجه و به لگه بیتیته وه به سهر ئیبراهیم پیغه مبه ردا عَلَيْهِ السَّلَام سه باره ت به بوونی پهروه ردگار که (نه مروودی) زالمی پاشای عیراق بوو کاتیک که خوای

گەرە مۆلك و دەسلەت و سەرۋەت و سامانى پى بەخشى بوو ئەۋىش لەخۆى بايى بوو داۋاى بەلگەى لە ئىبراھىم پىغەمبەر ﷺ كرد لەسەر بوونى خۋاى گەرەئىبراھىم فەرموۋى: پەرۋەردگارى من ئەو اللە يە كە ژيان و مردنى بەدەستە خەلكى ئەژىنىت و خەلكى ئەمرىنى (نەمرودىش) وتى: منىش ئەتوانم خەلك بژىنم و خەلك بمرىنم دوو كەسى ھىنا يەككىيانى كوشت و يەككىيانى نەكوشت وتى: ئەوھم مراندو ئەوھم ژياندىئىبراھىمفەرموۋى: پەرۋەردگارى من خۆر لە خۆرھەلاتەۋە ھەلدىنى و لە خۆرئاۋاۋە ئاۋاى ئەكات، ئەگەر تۆ راست ئەكەيت با بۆ سبەينى خۆر لە خۆرئاۋاۋە ھەلپىت (نەمرودى) كافرى دەمكوت كرد وە ھىچ بەلگەى پى نەما وە سەرسام بوو بەپاستى خۋاى گەرە ھىدايەتى كەسانى زالم و ستەمكار نادات، خۋاى گەرە بە مىشك سزاي دا كە چوۋە ناو لوتىھەۋە دەبۋايە بە چەكوشى ئاسن لەسەرى خۆى بدایا تا ھىۋر بۋايەتەۋە وە ھەر بەو مىشە كوشتى

ئەم پرووداۋەى كە پرووداۋە پىش شكاندى بتەكانە كە ئاگر بۆ ئىبراھىم كە باسى زىندووبوونەۋە و مردن دەكات، ۋاز لە حوججە و ئەو بەلگەى دەھىتىت و دەۋرات بۆ بەلگەى ئەقلى و كەونى، خۆ ئەگەر ئەو كارە كە خەلكەكە ئەنجامى دا و ئىبراھىميان خستە ناو ئاگر پرووداۋە ئەوا زۆر ئاسان بوو بۆ ئىبراھىم و ۋەللى دەداۋە بەۋەى كە منتان خستە ناو ئاگر و نەسۋتام و نەمردم، ئىتر كۋا مردن و ژيان بەدەست تۆيە! (خۋاى گەرەش لە ھەموۋان زانارە).

لە سۆنگەى ئەم پرووداۋەۋە پلەبەندى زەمەن و كاتەكان لای نووسەر بەو شىۋەيە لەدۋاى ئەو گفتۋگۆيە، پاشان ئىبراھىم لە دەرئەنجامە كەيدا داۋاى چۆنىەتى زىندووبوونەۋە دەكات، خۋاى پەرۋەردگار كە چۆن مردوۋ زىندوۋ دەكاتەۋە، ئەم بۆچۈنەشم ھەر لە ئەنجامى رىكخستى زەمەنەكەۋە ۋەرگرتوۋە، چۈنكە ئەم گومانە دروست نابىت كە خۆى بە موعجىزە ھەموۋ ياساكانى ئەم گەردوونەى بۆ ۋەستاۋ ئاگر خۆشترىن جىگاي ئىبراھىم بوۋە، لىرەدا دەبىت ئەۋە بزائىن كە ئىبراھىم گومانى لە مردن و زىندو بوونەۋە نىيە، ۋەكو خودى ئەنجامدانى كارەكە لەلايەن خۋاى پەرۋەردگارەۋە، بەلكو داۋاى (كەيفىيەت) ۋاتا چۆنىەتى دەكات، ئەمەش گومانى زانستىيە بۆ يەقىن و دلئىايى، ئەگەر تەماشاي وشەى ئايەتەكە بىكەين زۆر جوان ديارە خۋاى گەرە دەفەرەموت: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولَٰئِمُتٌ أَتُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَظْهَرَنَّ فَلَيْتَ قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الظَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ أَجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ أَدْغُهِنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٥٧﴾﴾ البقرة

ۋاتە: كاتى كە ئىبراھىم وتى: پەرۋەردگار! نىشانم بدە كە تۆ چۆن مردوۋ زىندوۋ دەكەيتەۋە خوا فەرموۋى: مەگەر باۋەرت پى نىيە؟

سه رنج بدهین وشه ی (کیف) هاتوو، نه مه ش چۆنیه تییه، ههر له م باره وه (ئیمامی رازی) له رافه ی ئەم ئایه ته دا ده لیت: مه به ست چۆنیه تی گه راند نه وه ی پۆحه بۆلاشه به شیوه یه کی ئاسان.

له دوا ی ئەم پرووداوانه به دنیایی و یه قینه وه به رده وامبوونی له بانگه واز و بانگه شه ی ئایینی ئیسلامی هه نیف، گوێ نه دانی به بانگه وازه که ی ئیبراهیم، بۆیه بریاری دا که له پرووی کردار و پراکتیکه وه پێیان بسه ملنیت ئەم پێگه یشتوو هیه له کاملبوونی ئەقلانی بوونه، هه لبه ت بۆ خه لکی ئاقل و خاوه ن بیرو هۆشه، به لām که سیک که وهرزش به ئەقلی نه کات به دنیاییه وه ههر به لگه یه کی زانستی ئەقلانی نیشان بدهیت ههر هه زی به ته مه لی و جاهیلییه.

خوای گه وره دیمه نی بانگه واز و پاشان پرووداوی شکاندنی بته کا همان له قورئاندا بۆ ده گوازیته وه و زاتی به رزی ده فه رمویت: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاقِبُونَ ﴿قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عِبَادِينَ﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَمَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُدْبِرِينَ﴾ فَجَعَلَهُمْ جُودًا إِلَّا كَبِيرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِينَ﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ ﴿قَالُوا فَأْتُوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ﴾ قَالُوا ءَأَنْتَ فَعَلْتَ هَٰذَا بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ﴾ فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ ﴿ثُمَّ نُكِسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ﴾ قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿أَفِ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿قُلْنَا يَنَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ﴾ وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴿الأنبياء﴾

واته: ئیمه ژیری و هۆشمه ندیمان پێشتر به ئیبراهیم ﷺ به خشی، ئیمه چاک نه ومان ده ناسی ﴿کاتیک که به باوک و قه ومه که ی وت: ئەم بت و په یکه رانه چییه؟! ئیوه به ده وریدا دین و ده یانه پرستن﴾ وتیان: ئیمه باوا همان بینیه نه مانه یان په رستوو ﴿وتی: به پرستی ئیوه و باوانی ئیوه له گومراییه کی ئاشکرا بوون﴾ وتیان: به پرست، تۆ تۆ حه قیقه ت بت بۆ ئیمه هیناوه یا کالته ده که یه ت؟ ﴿وتی: (من گالته ناکه م) به لکو (ده مه ویت تیتان بگه یه نم) که په روه ردگارتان

په روه ردگاری ئاسمانه کان و زهویه و ههر ئه ویش به دیه پتانون، من له سه ره ئه و بیرو باوه ره له شایهت و ئاگا کانم ﴿١﴾ به خوا نه خشه یه که ده کیشم بۆ بهت کانتان دواى ئه وهى به جتیان دتلن ﴿٢﴾ ئینجا هه موویانی وردو خاش کرد جگه له بهت گه و ره که یان، به لکو که گه پانه وه (پرسیار بکه ن) و یه خه ی ئه و بگرن ﴿٣﴾ وتیان: ئه وه کى ئاواى له خوا کاغان کردو وه، به راستی که سیکه له پزی سته مکاراندا یه ﴿٤﴾ وتیان: گویمان له لاویک بوو باسی ده کردن و ناوی ده هینان، پتی ده وتری ئیبراهیم ﴿٥﴾ وتیان: بیهینن به بهرچاوی خه لکه وه (موحاسه به ی بکه یین و لپی بکوئینه وه) با ئه وانیش به ئاگابن ﴿٦﴾ وتیان: باشه ئه ی ئیبراهیم تۆ ئاوات کردو وه به خوا کاغان؟ ﴿٧﴾ ئیبراهیم وتی: (بۆچی له من ده پرسن، خو بهت گه و ره که ساغ و سه لیمه) ده لپی ههر کاری ئه م بهت زله یه، ده لیان بپرسن ئه گه ر قسه ده که ن ﴿٨﴾ له دلی خو یاندا لیکیان دایه وه، سه ره ئه نجام وتیان به خو یان: به راستی ههر ئیوه خو تان سته مکارن (ئیبراهیم راست ده کات ئه مانه ناتوانن بهرگری له خو یان بکه ن، چون ده توانن بهرگری له تیمه بکه ن) ﴿٩﴾ سواری سه ری خو یان بوون و (گه پانه وه بۆ نه فامییان و) وتیان: بیگومان تۆ ده زانی که ئه وانه قسه ناکه ن ﴿١٠﴾ ئیبراهیم وتی: باشه ئاخر چون شتی که ده په رستن له جیاتی خوا که ناتوانیت هیچ جو ره قازانج یا زیانیتکتان پین بگه یه نیت ﴿١١﴾ هاوارو ئوف له ئیوه وه له و شتانه ش که له جیاتی خوا ده په رستن ئایا ئه وه تینا گه ن و بیرو هوشتان ناخه نه کار ﴿١٢﴾ وتیان: ئیبراهیم بسو تینن، پشتیوانی له خوا کانتان بکه ن، ئه گه ر ئیوه شتیکتان بۆ ده کریت ﴿١٣﴾ وتمان: ئه ی ئاگر ببه به ساردی و سه لامه تی له سه ر ئیبراهیم ﴿١٤﴾ ئه وانه ویستیان پیلان بگترین (دژی ئیبراهیم) به لام تیمه ئه واما ن خه ساره تمه ندو پرسیوا کرد ﴿١٥﴾

هه موو ئه نجامدانی کاره که بۆ ئه وه نه بوو که ده مارگیری په رگیری بلبو بکاته وه، به لکو به پیچه وانه وه له ئاستی راستی و حه ق و ئه قلانی بوونی ئیبراهیم دا ئه وان ترس و تۆقاندن و کوشتنیان به کار هیناو بریاری سوتاندنی ئه و گه نجه یان دا، به هوکاری شکاندنی بت و په یکه ره کانیا ن به ده ستی خو یان و باوکی ئیبراهیم دروستکرا بوو.

له ئه نجامی کاره که ی ئیبراهیم گه و ره و بچووکی شاری بابل رازی بوون له سه ر سوتاندنی ته نانه ت له میژووی طه به ری و ئیین که ئیردا هاتو وه پیریزنیکی به سالآچووی نه خوش داری کو ده کرده وه بۆ سوتاندنی و که سیکی کورد به ناوی (هیزن) بۆ یه که مجار مه نجه نیقی دروست کرد و ئیبراهیم خرایه ناو مه نجه نیقه که ی و هه لدر با وناو ئاگره که، له راستیدا ئه م وته یه هیچ سه نه دیکی نییه و ته نها باسیکی بۆ سه رچاوه یه له دوو کتیبی میژوودا هاتو وه.

هه موو خه لکی بابل و به ئامادده بوونی نه مروود ته ماشای سوتاندنی ئیبراهیم ده که ن، ئیبراهیم له ناوه راستی بلیسهی ئاگردایه و ناسوتیت، ئه مهش به ته وای جیگای سه رنج بوو بۆ نه مروود، بۆیه هاواری کرد ده توانیت له ئاگره که بیته دهره وه؟

ئیبراهیم زۆر به ئاسانی وتی به لێ، که هاته دهره وه له بهرچاوی هه موویاندا نه سوتابوو، هه ر ئه مهش وایکرد له نه مروود که ئیبراهیم دووربخاته وه له شاری بابل و بینریت به ره و شام تا له وێ بانگه واز بکات، له پریویه ته میژوویه کاندایهاتوو که گوایه ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام به ستراوه ته وه، له دواي سوتانی له گوریه که هاتۆته دهره وه له ئاگره که، پاشان خه لکانیک ئیمانیان پێ هیناوه که نه مروود به مه ی زانیوه بۆ گه رانه وه ی که رامه تی شکاوی خۆی به سه رکردایه تی سوپایه ک ده که ویته شوین هه زره تی ئیبراهیم و ئیماندارانی تر، به لām خواي گه وره به سوپاکه ی خۆی که به بچووکتین سوپا هه ژمار ده کریت له ناویان ده بات ئه ویش به میشووله!

یاخود ده لێن سوپاکه ی کشاوه دواوه و نه یتوانی له بهر میشووله کان شوینیان بکه ون، هه ر ئه و سوپایه بووه هۆکاری کوشتنی نه مروود.

له سه ر سوتاندنی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام چوونه ناو ئاگره که، باسوخواست زۆره گوایه ناو ئاگره که ی بۆ بووه باخ و بیستان و فریشه ی سیبه ری له گه ل دا بووه، یاخود جوهریل عاره قی ناوچاوی سربوه، یاخود ده لێن ۴۰ پۆژ له ناو ئاگره که دا بووه، یاخود جوهرائیل، هاتوو به لای و وتوویه تی چیت ده ویت؟ گوایه هه زره تی ئیبراهیم و توویه تی من پیویستم به تۆ نییه، پیویستم به خواي تۆیه، ئه مه هه ر زۆر لاوازه، جوهرائیل له خۆیه وه بێ فره مانی خواي گه وره نایه ته لای هه یج مروفتیک با پیغه مبه ریش بیت!

زۆرێک له و پریویه تانه نه ک لاوازه به لکو زۆربه ی درۆ و هه لبه ستراوه، به لām ئه وه ی جیگای سه رنجی نووسه ره که له فره مووده یه ی راست و (صحیح) دا هاتوو که مارمیلکه فووی کردوو به ئاگره که دا تا خۆشی بکات، هه رچه نده ئاگرێک به و گه وره یه فوی مارمیلکه چ هۆکارێک بیت، له بهر ئه وه هه یج ته فسیریکم بۆی نییه و بۆ جیلی داها تووی به جی ده هیلّم و فره مووده که ش به چه ند شیوه پریویه ت کراوه له خاتوو عائیشه وه.

به لām جیگای خۆیه تی ئاماژه به وه بکه م له یه کیک له بانگخوازه کانی مه غریب گویم لێ بووه ده لیت: گوایه لاشه ی (الوزغ) واتا مارمیلکه جوړیک له گازی کوشنده ی هه یه، وته که شی له که نالی قورئانی که ریم له جه زائیر دا بوو که ناسراوه به که نال ۵.

میژوونووسان و پافه کاران ده لَین: له دواى له ناوچوونى نه مروودى کورى فالجى کورى عابرى کورى صالحى کورى ئه رفه خه شدى کورى سامى کورى نووح، له ناو خه لکیدا هه وال بِلَو بوویه وه زیاتر ئیبراهیم ناووناوبانگی ده رکرد و بۆ بانگه وازه که ی ئیبراهیم به ناوچه که دا ده گه را و له هه ران و حه له ب و ناوچه ی خه لیل له فه له ستین و پاشان میسر و حیجازدا بۆ بانگه واز کردن ده گه را.

هیجره تی ئیبراهیم عَیْهَاسَلَام بۆ شام و میسر

له دواى ئه وه ی له بابلیوَن (بابل) ده رچوو به ره و هه ران، لووط یه کیک بوو له و ئیماندارانه به لَام که هه زه ره تی ئیبراهیم بریاری هیجره تی دا لووطیش بریاری دا له گه لیدا بیت و هیجره ت بکات، خواى گه وه ده فه رمویت: ﴿فَتَأْمَنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ العنکبوت

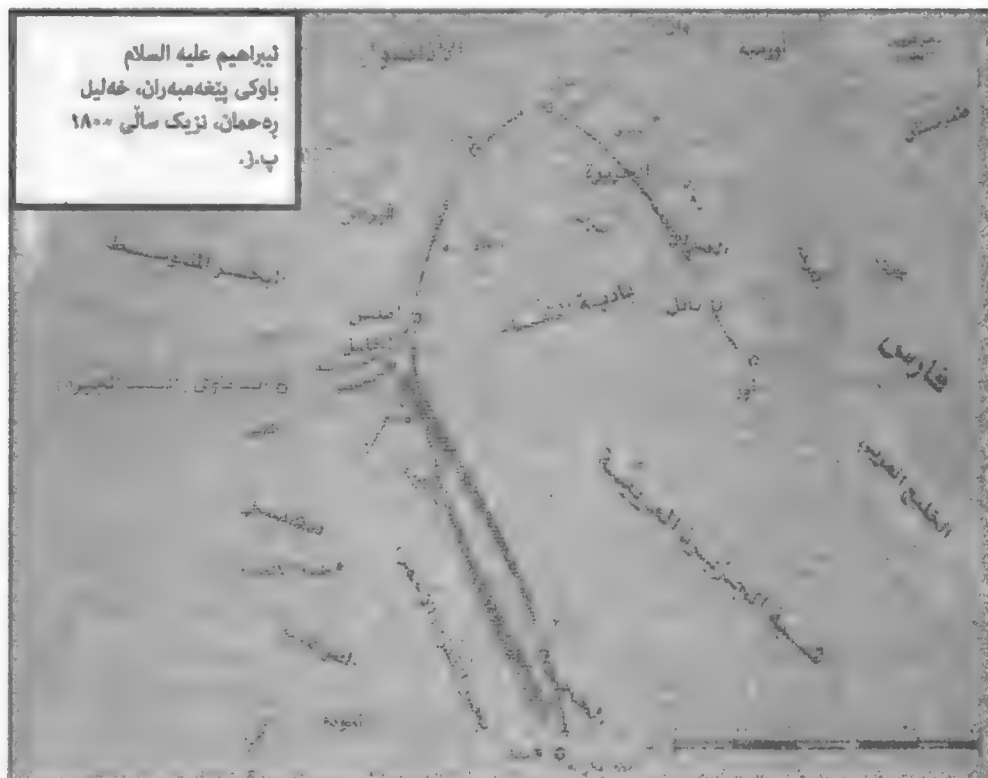
واته: ئینجا لووط عَیْهَاسَلَام باوه ری پَن هینا، ئیبراهیم دواى ئه وه ی که ناوَمید بوو له قه ومه که ی وتی: به راستی من ئیتر کۆچ ده که م بۆلای پهروه ردگارم (بۆ ئه و شوئنه ی که ئه و بۆم دیاری ده کات) چونکه به راستی ئه و زاتیکى زۆر به ده سه لات و دانایه.

پاشان هه زه ره تی ئیبراهیم (سارا) خاتوونى خیزانى هینا که ده لَین کچی مامى خۆیه تی، ئه وانه شى که ده لَین سارا خاتوون کچی ده سه لاتدار و حاکی هه ران بووه، هه ر راسته چونکه مامى هه زه ره تی ئیبراهیم که براگه وه ری باوکی هه زه ره تی ئیبراهیمه (نازه ر) نه مروود کردویه تیه پادشا، یاخود حاکم و ده سه لاتداری ناوچه ی هه ران، بۆیه من هه ردوو پاکانم کۆکرده وه ئه و ئه نجامه ی لَی ده رچوو به به لگه ی ئه وه ی ده سه لاتداری هه ران و مامى ئیبراهیم هه ری که ناویان هه یه!

له دواى ژنه پَنانى ئیبراهیم عَیْهَاسَلَام به ناوچه کاندای ده گه را هوکارى یه که می بانگه واز بوو بۆ یه کتا په رستی، هوکارى دووه می خه ریکی ئاژه لداری بوو له گه ل بانگه وازه که شیدا بازرگانی ده کرد، هه زه ره تی ئیبراهیم ناسرابوو له هه موو ناوچه کاندای و خه لکی به گشتی خۆشیان ده ویست، له دواى ئه وه ی که زانرا نه یان توانیوه بیسوئین و به موعجیزه له ئاگره که رزگاری بووه رَیزو مه کانه تی تابه تی هه بوو له ناو خه لکی شام و میسر دا، هه ر له سه رده می هه زه ره تی ئیبراهیم و لووط-ه وه ورده ورده ژیار و شارستانییه ت له یۆنان دامه زرا، هه رچه نده وشه ی (یۆنان) ناوی یه کیکه له پیغه مهران، له کاتى خۆیدا ئاماژه ی پِینه ده یین، ئه و ناوچانه ناسراو بووه به (دانوب)

مهمله که تی شه شه م:

و دواتر ناوی (گریکی) وه رگرتووه، عه رهب و جووله که و ناوچه کانی ئەنادۆل به (یۆنان) ناویان بردووه.

هه لبه ستنی گومانی نارهوا و درۆ بوّ هه زره تی ئیبراهیم علیه السلام

خوای گه و ره ده فه رمویت: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ كَانَ صَدِيقًا نَبِيًّا﴾ مريم

واته: له کتیبی (قورئاندا) باسی (گۆشه یه ک له به سه رهاتی) ئیبراهیم (بوّ ئەو خه لکه بگێره وه) ئەو که سایه تیه ک بووه، که پیغه مبه رو راست و راستگۆ بوو.

لیره دا خوای موته عال به پاشکاوانه ده فه رمویت: ئیبراهیم له راستگۆکانه به واتایه کی تر (کان صدیق) به واتای راستگۆیی زۆر دیت، وه کو عه رهب ده لیت: (موبالغه له راستگۆیی) دا ته ماشای هه موو ته فسیره کانم کرد ئەوانه ی که له زیندان لامبوون هه موو ئەوه یان پشت راست

ده کرده وه که ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام له راستگوترینه کانه، نموونه ی تهفسیره کانی (فی ظلال القرآن، صفة التفاسیر، تفسیر الجلالین، تفسیر المسیر للسعدی و ابن کهثیر) هه موو کوپان.

به لَم زوَرِیک له پاڤه کاران و میژوونووسان فهرمووده یه کیان هیناوه له بوخاری به (موقوف) واتا به وه ستاوی له سه ره نه بو هورهیره و له تهفسیری طه بهری له وته ی زانای به پِزِر (السدی) نه بو داوود النسائی ههروه ها ئیمامی نه حمده هه موویان (وه ستاوه له سه ره هاوه لَان یان لاوازه) (موقوف او ضعیفا) که گوايه چه زه ته ی ئیبراهیم سَی درو ی کردووه (په نا به خوا) نه م فهرمووده یه ش دراوه ته په نای پیغه مبه ره و هاوه لَان که نه گه ره مرو ف لی ورد بیته وه هه ره کوفرکی ته واوه و قورئان به درو ده خاته وه، خوی موته عال به راشکاوانه ده فهرمویت: له راستگوترینه، که چی فهرمووده هاتووه ده لیت سَی درو ی کردووه؟!

ئاخر نه مه نه ک جیگای نابیته وه له زانست و نه قلی مرو فی خواناس دا، هه ره جیگای باوه ری مرو فی زو ره ساده و سانش نییه، پاشان له سوره تی مریم خوی گه وه ره روونی ده کاته وه که خوی و منداله کانی خاوه نی زمانیکی راستگو بوون: ﴿وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا﴾^(۱) مریم

واته: بیکومان ئیمه له په حمه ت و به خشنده یی خومان هه موویانمان به هره وه ره کرد، وه ئیمه زمانی (خه لکی دیندارمان) هیناوه ته گفتوگو (که هه تا دنیا دنیا به) باسی نه وانه به چاکی و پاکی و بلندی بکه ن.

پیده چیت هه موویان له ئین ئیسحاق وه وه ریانگریتیت، ئین ئیسحاقیش له لاوازه کانه له گپرا نه وه ی فهرمووده دا.

نه م فهرمووده یه ده لیت: ئیبراهیم سَی درو ی کردووه له ژیانیدا بیجگه نه م سَی درو یه له ژیانیدا درو ی تری نه کردووه! دوانیان له به ره خوا درو ی کردووه، گوايه نه م ئایه ته یه کیکه له درو کانی، په نا به خوا (انی سقیم) زوَرِیک به نه خو شی لیکیان داوه ته وه، درو ی دووه میان گوايه نه و کاته یه که بته کانی شکاندووه، پاچ و ته وه ره که ی داوه ته ده ست بته گه وه ره که (بل فعله کبیرهم هذا)، سییه م درو گوايه کاتیک بووه که چوون بو ولاتی میسر پادشاکه ی زو ره زالم ده بیت و هه ره ئافره تیکی به دل بیت ده یکاته خیزانی خوی و میرده که ی ده کوژیت، ئیتر چه زه ته ی ئیبراهیم به سارا خاتوون ده لیت: به درو م مه خه ره وه من و تو خوشک و براین، چونکه له سه ره نه م زه وییه دا ئیماندا ری تیدا نییه بیجگه من و تو، له دریزه ی فهرمووده که دا باس له وه ده کات

که به موعجیزه پادشاهه توانای نابیت برواته لای خاتوو سارا و خزمه تکاریکی پیتشکesh ده کات به ناوی (هاجر خاتوون)^(۹۳).

شیکارییه ک بو ئه م باسه

مرؤف کاتیک ئه م به ناو فه رمووده یه ده خوینتیه وه راسته وخو ههست ده کات که هیچ په یوهندی نییه به وتهی پیغه مبهری خواوه، چونکه پیغه مبهری خوا ﷺ هه رگیز دژی قورئان وتهی نه فه رمووه، لیره دا سی درو ده داته په نای هه زه تهی ئیبراهیم ﷺ که حاشا ئه وه له پیغه مبهر ﷺ ناوه شیته وه و ههروه ها قسه ی واش ناخاته په نای باوکی خو ی و هه موو پیغه مبهرا ن و هه رگیز پیغه مبهری خوا دژی که لامی خوا قسه ی نه کردوو ه.

له م به ناو فه رمووده یه دا رپیک دژی قورئانه، گوماغان له وه نییه که هه ر فه رمووده یه ک دژی قورئان بیت وه رناگیریت.

وشه ی (سقیم) به واتای نه خو ش نایهت، به واتای بیزاری و بیتاقه تی و نا ئارامی دل و ده روون دیت، ئیبراهیم ﷺ هیچ درو یه کی نه کردوو له به رده وامی بانگه وازدا بووه له گه لیاندا، به لام ئه وان به رده وام بوون له بت په رستی و خوانه ناسی، ئیتر چو ن بیزار و دل نا په حهت و نا ئارام نابیت؟

که واته راستی فه رموو هه زه تهی ئیبراهیم ﷺ به راستی نا ئارام و دلته نگ و بیزار و نا په حهت بووه له ده ستیان، هه ر بو یه بریاری راستی داوه که له کو پ و کو بوونه وه ی بو نه ی ئایینی ئه واندا نابیت، ئه م خو ی پیغه مبه ره و دژی بهت کانی ئه وان، ئیتر چو ن ده روا ته ده ره وه له گه لیاندا، پاشان له کو ئدایه درو کردن له م بر گه یه دا، حاشا له باوکمان ئیبراهیم.

له و ئایه ته دا که به ناوی درو ی هه زه تهی ئیبراهیم ﷺ به کاری ده هینن که له سورتهی الانبیاء دایه خوای گه و ره روودا وه که مان به ته وا وه تی بو باس ده کات، به لام له و ده قه دا ته نها

-----

۹۳ " لَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَّا ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ، ثِنْتَيْنِ مِنْهُنَّ فِي ذَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: قَوْلُهُ (قَالَ إِنِّي سَقِيمٌ)؛ الصَّافَاتُ، وَقَوْلُهُ: (...) بَلْ لَعَلَّكُمْ كِبَرُهُمْ هَذَا... (۳۰)؛ الْأَنْبِيَاءُ وَقَالَ: بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ وَسَارَةً، إِذْ أَتَى عَلَى جَبَّارٍ مِنَ الْجَبَّارَةِ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ هَاهُنَا رَجُلًا مَعَ امْرَأَةٍ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ، فَارْسَلْ إِلَيْهِ فَسَأَلَهُ عَنْهَا، فَقَالَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: أُخْتِي، فَأَتَى سَارَةً قَالَ: يَا سَارَةُ، لَيْسَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مُؤْمِنٌ غَيْرِي وَغَيْرِكَ، وَإِنْ هَذَا سَأَلَنِي فَأَخْبِرْتُهُ أَنَّكَ أُخْتِي، فَلَا تُكْذِبِينِي، فَارْسَلْ إِلَيْهَا، فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ ذَهَبَ يَتَنَاوَلُهَا بِيَدِهِ فَأَخَذَ، فَقَالَ: ادْعِي اللَّهَ لِي وَلَا أُضْرِكَ، فَدَعَتْ اللَّهَ فَاطِلَقَ، ثُمَّ تَنَاوَلَهَا الثَّانِيَةَ، فَأَخَذَ مِثْلَهَا أَوْ أَشَدَّ، فَقَالَ: ادْعِي اللَّهَ لِي وَلَا أُضْرِكَ، فَدَعَتْ فَاطِلَقَ، فَدَعَا بَعْضَ حَبِيبَتِهِ، فَقَالَ: إِنَّكُمْ لَمْ تَأْتُونِي بِإِنْسَانٍ، إِنَّمَا أَتَيْتُمُونِي بِشَيْطَانٍ! فَأَخَذَهَا هَاجِرٌ، فَأَتَتْهُ وَهُوَ قَائِمٌ يَصَلِّي، فَأَوْمَأَ بِيَدِهِ: مَهْيَا، قَالَتْ: رَدَّ اللَّهُ كَيْدَ الْكَافِرِ - أَوْ الْقَاجِرِ - فِي نَحْوِهِ، وَأَخَذَهَا هَاجِرٌ. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: تِلْكَ أُمُّكُمْ يَا بَنِي مَاءِ السَّمَاءِ. مَوْقِفًا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ، رَقْمٌ ۲۳۵۸، فِي أَحَادِيثِ الْأَنْبِيَاءِ.

ئه وهی که مه بهسته دانراوه له ئایه ته که ئه ویش (بل فعله کبیرهم هذا)، له راستیدا ئهم درۆ نییه، به لکو گالته پتکردنه به پیاوانی ئایینی و بته پرسته کان به گشتی که خوی گه وره ده فره مویت: ﴿قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ﴾ (الأنبياء

واته: ئیبراهیم وتی: (بۆچی له من ده پرسن، خۆ بته گه وره که ساغ و سه لیمه) ده لئی هه ر کاری ئهم بته زله یه، ده لیان بپرسن ئه گه ر قسه ده که ن.

به لām ئه وانه ی که ئهم قسه یان هه لبه ستوو ه بیریان چۆته وه که خوی گه وره ده فره مویت: ﴿وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَمَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُدْبِرِينَ﴾ (الأنبياء

واته: (ئینجا ئیبراهیم له بهر خۆیه وه سویندی خواردو وتی: به خوا نه خشه یه ک ده کیشم بۆ بته کانتان دوی ئه وه ی به جییان دێلن.

خوی گه وره ده فره مویت له سه ر زمانی ئیبراهیم، سویند به خوا به رانه بهر به بته کانتان پلانی سه رکه وتوو داده رێژم که پشتتان هه لکرد، ئه وه تا به ئاشکرا پتی وتوون خۆ هۆزه که ش بۆ بچوو ککردنه وه ی ئیبراهیم ده لێن، ﴿قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ﴾ (الأنبياء

واته: وتیان: گویمان له لاویک بوو باسی ده کردن و ناوی ده هێنان، پتی ده وتری ئیبراهیم.

لێره دا هیچ درۆیه ک نییه، به لکو هه مووی به راستگوویی باسکردوو هه زره تی ئیبراهیم.

هیجهره تی سارا خاتوون له گه ل هه زره تی ئیبراهیم بۆ میسر، ئهم وته یه له هیچ جیگایه کی ئیسلامدا نه هاتوو هه که پادشای میسر ئه و کاره ی ئه نجام دا بێت، به لکو ئهمه له ته وراته وه وه رگیراوه، ته نانه ت به درۆزن دانانی هه زره تی ئیبراهیم له (سفری تکوین له باسه کانی ۱۶، ۱۷، ۱۸ و ۱۹) دا هاتوو ه، که وه ک نووسه ر کاتیک ته ماشای په یمانی کۆنم کرد ئه و ده قانه یه له ته وراتی ده ستکاریکرای یه هوود و نه سارا کراوه، به فره مووده ی پیغه مبه ر و خزندوو یانه ته ناو ئیسلام، له کتیی میژوو ی ئیسلامی فره مووده کاندای تیکه ل کراوه.

بۆچوونی نووسه ر

له م فره مووده یه دا پێده چیت لای نه سارا ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ به پیغه مبه ر نازانن، بۆ ناشرینکردنی ئهم قسانه یان دا بێته پالی و یه هوودیش بۆ به شی دووه می به ره بابی ئیبراهیمی له ئیسماعیله وه خاتوو هاجه ره به ئافره تیکی خزمه تکار و بێ نه سه ب نشان بده ن دژی عه ره ب

بۆ ناشرینکردنی بنه پره تی پیغه مبه ری ئازیز صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم له هیچ سه رچاوه یه کی ئیسلامیدا باسی هاجه ره خاتوون نه کراوه که که نیزه کی پادشای میسر بوو بیت، پاشان نه گه ری نه وه ی هه یه که هاجه ره خاتوون ئافره تیکی ناوداری ولاتی میسر بوو بیت و بوو بیت هاهوللی سارا خاتوون، خودی سارا خاتوون بۆ هاوسه ره کی خواستوه، چۆن سارا خاتوون ده لیت برۆ هاجه ره خاتوون به ره و بۆ خۆت مندالی لی دروست بکه، ئاخه نه گه ر ئافره ته که قابیلی خواستن نه بیت به دلناییه وه چه زه ته تی ئیبراهیم پازی نابیت.

پاشان له به ناو فه رموده که دا هاتوه که ئیبراهیم ده لیت: له سه ر زه ی ئیماندار ی تیدا نییه ئه ی چه زه ته تی لووط ئه ی نه وانه ی که ئیمانیا ن هینا به خوا ی ئیبراهیم، پاشان پیغه مبه ریک له ده سه لاتی نه مروود خوا ی گه وره پرزگاری کردوه چۆن ده لیت: به خیزانی له ترسی نه وه ی نه مکوژن ده لیم تۆ خوشکمیت؟ ئاخه ئه مه له پیغه مبه ران ناوه شیته وه، چۆن پیغه مبه ر خیزانی خۆی ده خاته بن ده ستی پیای زالم، به هه رحال به هه ر شیوه یه ک بیر ی لی ده کریته وه دژی ئیسلام و بیروباوه ری ئیماندارانه.

تیره دا به په سه ندی ده زانی ن که ئه م میژوه لایه قی پیغه مبه رانی بیت، ده بیت خاتوو سارا خاتوو هاجه ری بۆ ئیبراهیمی میردی هه لبژاردوه، ئه و وشه یه ش هیچ بنه مایه کی راستی نییه که گوايه سارا خاتوون هاجه ره خاتوونی ده رکرد بیت و ناردویتی بۆ ناوچه ی مه که که که به ناوچه ی فاران ناسراو بووه.

نه گه ر ئه م بۆچوونه راست بیت، ئه ی فه رمانی خوا ی په روه ردگار چی به سه ره ات، که واته په یوه ندی به خانه واده ی ئیبراهیمه وه نه بووه، به لکو فه رمانی خوا ی په روه ردگار بووه که ده بیت له ئیبراهیم دوو به ره باب جیابیته وه و حوکی هه موو جیهان بکه ن تا پرۆی قیامه ت، ئه مه ش فه زل و گه وری بی چه زه ته تی ئیبراهیمه، پاشان کاری ناپه سه ند له باوکی پیغه مبه ران بوه شیته وه، حاشا! که ئه وه وته ی خواناس و ئیماندار نییه، خوا ی گه وره ده فه رمویت: ﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَخَدَعَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنْتَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝﴾

المتحنة

واته: به راستی له ئیبراهیم و نه وانه ی له گه لیدا بوون موه نه یه کی چاکتان (خراوه ته به رچاو)، کاتیک که به قه ومه که ی خوینیا ن وت: (دوا ی ساله ها بانگه واز) ئیمه به رین له تیوه وه له و

شانهش که له جیاتی خوا ده پیه رستن، ټیمه باوه پیمان به و دین و ټایینه ی ټیوه نیه، ټیر دوژمنایه تی و پقه به رایه تی له ټیوانماندا به رپابووه تا ټهو کاته ی که باوهر به خوی تاك و ته نها دین، جکه له و قسه و (به ټیینه ی) ټیراهیم دای به باوکی و وتی: داوای لیخوش بوونت بو ده که ن، ټیگومان ده سه لاتی خوایشم نیه (ټه گهر کاره ساتیکت به سهر بښت)، (ټینجا وتی): په روه ردگارا ههر پشت به تو ده به ستین و پرووده کهینه ده روازه ی په حمه تی تو، گه پرانه وه شمان بولای تو په له راستیدا ټیراهیم به ته نها خوی ټوممه ټتیک بووه، خوی گه وره ده فهرمویت: ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ١٣١ شاکرا لَأَنْعِمًا أَجْتَبَنَاهُ وَهَدَيْنَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٣٢﴾ وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَآتَاهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٣﴾ النحل

واته: به راستی ټیراهیم ههر خوی ټوممه ټتیک بوو، (ههر خوی پیشه وایه ک بوو) ملکه چ و فرمانبه رداری خوا بوو، ههر گیز له موشریک و هاوه ټپه رستان نه بوو ﴿١٣١﴾ زور سوپاسگوزاری خوا بوو له به رانه ر ناز و نیعمه تی بيشوماری په روه ردگاریه وه، ټه ویش هه ټیباردو ر ټینمووی کرد بو ټیبارزی راست و دروست ﴿١٣٢﴾ ټیمه ههر له دنیا دا چاکه مان پیه خشی و پاداشتی چاکه مان دایه وه (به به خشی نی هاوسه ری پاک و نه وه ی خواناس)، ټهو له جیهانی داهاتوودا له پریزی چاکاندايه ﴿١٣٣﴾

میژووی پرووداوه کانی ژیانی ټیراهیم عَلَيْهِ السَّلَام بو به ټوممه ت بوون

ټیراهیم له هه موو ناوچه کان ټایینی خوی گه وره ی بلاوده کرده وه و خوی و ټه وانه شی که له که لیدا بوون، چونکه ټایه ته که باسی (الذین معه) ټه مه ش مه به ست له خیزانه که ی نییه، به لکو مه به ست له ټیماندارانه، بانکه وازی ټیراهیمی په یوه ست نه بووه به ناوچه یه که وه، به لکو په یوه ست بوو به جیهانه وه. بو په له که نعان، بابل، کلدانی و میسری و... هتد شوین ټایینی حه نیفی ټیسلام که وتن و ههر ټه ویش بوو ناوی ناین به موسلمان، ﴿وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ﴾ هُوَ أَجْتَبَنَكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَنَّكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ﴾ ١٣٤ الحج

واته: هه روه ها به رده وام بن له خه بات و جیهاد و هه ول و کوشش له پیناوی خوادا به و شیوه یه که شایسته یه تی، له بهر خاتری ټهو بیت، ټهو زاته بو ټه وه هه لی بژاردوون و له ټایین

و بهرنامه که یدا هیچ جوړه شتیکی ناره‌واو قورس و گرانی له‌سهر دانه‌ناون (که نه‌توانن نه‌نجامی بدهن، جا نه‌م بهرنامه‌یه) ړی و شوین و بهرنامه‌ی ئیبراهیمی باواتانه که پیشتر ههر خواى گه‌وره ناوی ناون موسلمان و له‌م قورخانه‌شدا به‌موسلمان ناوی بردوون، تا پیغهمبه‌ر بیته شایه‌ت به‌سهرتانه‌وه (که په‌یامی خواى پی‌راگه‌یاندوون) و ئیوه‌ش (به‌گه‌یاندنی نه‌و په‌یامه‌ بینه) شایه‌ت به‌سهر خه‌لکیه‌وه، که‌واته نوږه‌کانتان به‌چاکی نه‌نجام بدهن و زه‌کاتیش له‌مال و سامان و زانستی و هیژتان) دهر‌بکه‌ن و پشت به‌خوا بیه‌ستن، چوونکه ههر نه‌و زاته یارو یاوه‌رتانه، جا دلنیا‌بن که‌خوا چه‌نده یارمه‌تیده‌ریکی چاکه و چه‌نده پشت و په‌نایه‌کی به‌هیژو به‌نرخه.

توخمی ئوممه‌ت په‌یوه‌ندی بیروباوه‌ر دروستی ده‌کات، نه‌خاک و هوژ و میلیه‌ت و زمان، ئوممه‌ت هه‌موو نه‌مانه‌ تیده‌په‌رینیت و مرو‌قایه‌تی له‌سهر بنه‌مای بیروباوه‌ر و پابه‌ند بوون ری‌کده‌خات.

نه‌وه‌ش کاری سه‌خت و گه‌وره‌ی ئیبراهیم عَیْه‌الکَلَمْ بوو له‌بانگه‌وازی یه‌کته‌په‌رستی، ئوممه‌تی دروست کرد بۆ بونیادنانی خیلافه‌ت له‌سهرزه‌وی.

ئوممه‌تیش دروست نابیت نه‌گه‌ر وه‌حده‌تی بیروباوه‌ری نه‌بیت له‌گه‌ل بزاونتیک یان کومه‌له‌نوخبه‌یه‌ک که‌نه‌و مه‌نه‌جه‌هه‌لبگرن، تا بتوانن بزاونته‌که یاخود بزاقه‌که بگه‌ینه‌لوتکه و یه‌کته‌په‌رستی خواى گه‌وره‌ بلاوبکه‌نه‌وه، جا له‌سهرده‌مانتیک ده‌شیت‌نوخبه‌که پیغهمبه‌ران بن یان هاوه‌لانیان یان شوینکه‌وتوانیان.

به‌و هوکاره‌ش بوو که‌خاتوو سارا بیری له‌خستنه‌وه‌ی نه‌وه‌کرده‌وه که‌پیداوېستی ئایینه‌که‌یه، بویه‌خوی ری‌کی خست که‌وا هاوسه‌ره‌که‌ی هاوسه‌رگیری تر‌بکات، دل‌یکی پاک و ژنتیکی سالار و سه‌نگین بوو. خواى گه‌وره‌له‌به‌ر دل‌باشی و چاکی خوی نا‌ئومیدى نه‌کرد، به‌لکو مندالیشی به‌خشیه‌نه‌و ئافره‌ته‌به‌پریزه‌تا بتوانن، خیزان‌یکی باش و

توکمه‌دروست بکه‌ن و تا منداله‌کانیان بینه‌هه‌وی‌نی دامه‌زراندنی ئوممه‌ت و به‌رزپارگری‌نی ئایینی خواى گه‌وره‌و

بلاو‌کردنه‌وه‌ی یه‌کته‌په‌رستی به‌جیهاندا.

ههروه ها له ناوچه کانی تری ئاسیا دا خیزانی تری پیکهیتناوه، هه زهره تی ئیبراهیم بیجگه خاتوو سارا و خاتوو هاجهر که هه ریه که یان خاوه نی کوریک بوون، سارا خاتوون هه زهره تی ئیسحاقی بووه و خاتوو هاجهر هه زهره تی ئیسماعیل.

بیجگه ئەم دوو هاوسهره دوو هاوسهری تری هه بووه به ناوی (قه نظورا) که ئافره تیکی که نعانای بووه، ٦ مندالی لیتی هه بووه به ناوی (مه دیان، زه مران، سهرج، یه شقان و نه شهق) ناوی شه شه م نه زانراوه.

خیزانیکی تری که خه لکی ناوچه ی هیندستان بووه ناسراوه به کچی ئەمین به ناوی (حه جون)، ئەم هاوسهره شی خاوه نی پینج مندال بووه به ناوی (کیسان، سورج، ئەمیم، لووطان، نافس).

ئەم باسه میژوو یه ش له کتیبی (التعریف و الإعلام) دا هاتوو که نووسهره که ی ناوی (أبو القاسم السهيلي).

بونیا دی خیزانی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام

هه زهره تی ئیبراهیم خیزانی دووه می پیکهیتنا له ولاتی میسر، ئەو دهمه میسر خاوه نی فیرعه ون نه بووه چونکه سهرچاوه ی فیرعه ونی میسر له خوارووی میسر بووه، له (لوکسور)^(٩٣) که زۆربه یان بنه ره تیان ده گه رپته وه بو سوودانی ئەفریقی، ئەو دهمه شاری به ناوبانگ له ولاتی میسر ته نها شاری (ئه ته ت تاوی) بووه، ئەویش خاوه نی مه لیک بووه، تیکه لاوی خه لکی شام بووه. زۆریک له میژوونووسان ده لێن ئەو دهمه ش بابل یونیه کان یاخود کلدانییه کان حوکمرانی بوون، هه موو سهر به ده سه لات ی نه مروود بوون. هه ندیک له رافه کاران ده لێن ئەو دهمه نه مروود و حوکمی هه موو رۆژه لات و رۆژئاوای کردوو، فهرمووده یه ک ده هینیت زۆرجار ده یده نه پال پیغه مبه ری خوا ﷺ که گوايه چوار پادشا حوکمی هه موو سهرزه ویان کردوو، دوانیان موسلمان بوون، سوله یمان و زولقه رنه ی، دوانیان کافر بوون نه مروود و نه بوخنه سر حوکمی سهرزه ویان کردوو. له میژووی ئین که ئیردا هاتوو که (موجاهید) و هه ندیکی تر له میژوونووس و رافه کارانی قورئان ئەم باسه یان کردوو.

به هه رحال له و دهمه دا میسر خاوه نی فیرعه ون نه بووه، پاشان ئەو باسه ی که گوايه پادشای میسر ویستویه تی ده ستریز ی بکاته سهر خاتوو سارا، ئەوه ش دژی بیروباوه ری ئیسلامیه و

ئیسرائیلیاتی پوخته و له تهورات باسکراوه، لای هه مووان زانراوه نه سرائیه کان ئیبراهیم به پیغه مبه ر نازان.

که واته هینانی خاتوو هاجهر و ماره کردنی وه کو ئافره تیکی ئازاد بووه و ماوهی ژیانان له گه ل خاتوو سارا دا به به که وه بوون، چوونی خاتوو هاجهر بو دۆلی مه که که هیچ په یوه ندی به خاتوو ساراوه نییه، چونکه فه رمانی خوا به.

گریمان خاتوو سارا به هوکاری ئه وهی که هاجهر خاتوون سکی کردووه و مندالی بووه، ئه گهر داوای کرد بیت له بهر چاوی ون بیت، ئیبراهیم پیغه مبه ر عَالَمَک ده بیات بۆلای مالی باوانی له بابل یان مالی که سووکاری خو ی له ولاتی میسر، ئه مه زیاتر ریگای تیده چیت.

به لām چوونی خاتوو هاجهر بو دۆلی مه که که فه رمانی خوا به و هیچ په یوه ندی به خاتوو ساراوه نییه، پیغه مبه ر ئیبراهیم که سکی ئه وه ندی لاواز نه بووه!

له داوای له دایک بوونی ئیسماعیلی کوری حه زره تی ئیبراهیم فه رمانی خوا ی گه و ره بوو که برۆنه ئه و جیگایه، مانه وه یان له و جیگایه دا فه رمانی پهروه ردگاره به و شیوه یه ش نییه که گوا به ئیبراهیم بئ هیچ تویشو و خوراکیک کوریک سیوا ی شیره خو ر له گه ل دایکی به جئ بهیلت، ئه مه ش به لگه ی روون و ئاشکرا له به رده ست نییه، نه له قورئان دا نه له سوونته تی پیغه مبه ری خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ دا.

هه لقوولانی ئاوی زمزم به دوعای خودی حه زره تی ئیبراهیم بووه که خوا ی گه و ره ئه و ناوچه وشک و بئ ئاوو کشتو کاله پر خیر و به ره که ت بکات، بونیادی که عبه ی کرده وه ئه و کات مال و منداله که ی به جیهیشت و که راپه وه بۆلای خاتوو سارا و ئیسه قاقی کوری، ئه ویش به به لگه ی ئه م ئایه ته ی خوا ی گه و ره ده فه رمویت: ﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرِّيِّ بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْحَرَمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ﴾ رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا تُخْفِي عَلَيَّ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٨﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٢٩﴾ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ دُرِّيِّ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٣٠﴾ إِبْرَاهِيمَ

واته: پهروه ردگارا به راستی من هه ندی له وه چه و خیزانم له دۆلیکی وشکی بئ کشتو کالدا جینشین کردووه، له پال ماله پیروژه که تدا، له پال (بیت الحرام) دا، پهروه ردگارا، بۆیه لیتره نیشته جیم کردن تا به چاکی نوێژو خوا به رستی ئه نجام بدهن، جا داواکارم دلی هه ندیک له و

خه لکه که مه ندکیش بکهیت بۆ لایان و له رزق و پۆزی جوړاو جوړ به هره مه پندیان بکهیت، بۆنه وهی سوپاسگوزاریت بکه ن^⑤ پهروه ردگارا، به راستی تۆ ده زانیت چی ده شارینه وه و چی ناشکرا ده که ین (له کارو کرده وه مان) و هیچ شتیک له زهوی و له ئاسماندا له خوای گه و ره په نهان نابیت^⑥ سوپاس و ستایش بۆ نهو خواجهی که له ته مه نی پیریدا ئیسماعیل و ئیسه قاقی پی به خشییم، به راستی پهروه ردگارم بیسه ری دوعا و نزایه^⑦ پهروه ردگارا، خۆم و نه وه کانم بگیره لهو که سانه ی که نه جامده ری نوێژ بین به چاکی، پهروه ردگارا، دوعاو نزام گیرا بکه^⑧

له لای من وهک نووسه ر ئه م دیوه راسته له میژووی ژیا نی ئیبراهیم له تیوان هه ردوو خیزانه به پر یزه که یدا. نه وانی تر که له کتیبه میژوویه کاند ا هاتوو ه بئ سهرچاوه جیگای په سه ند کردن نییه و له پرووی زانستی بیروباوه ر و میژووناسیش پیناچیت راست و دروست بیت، ئه م دوعایه ی ئیبراهیم له کاتی بن ئاوی و بن خوراک ی بووه له گه ل خیزانه که یدا هاجه ر و ئیسماعیل، هه ر بۆیه به وجودی هه زره تی ئیبراهیم ئاوی زمزم هه لده قوولیت، پیش گه رانه وه ی بۆ شام مالی خوای نوژن کردۆته وه، پاشان له بینینی ده نگی ئاوه که خاتوو هاجه ر چه ند جار یک له گردی سه فاوه بۆ مهروه ده پروات و تا ئاوه که هه لده قوولیت، ئه ویش له خۆشیدا ده لیت (زم زم) و اتا کۆی ده کاته وه تا بیکاته هه وزیک وای زانیوو که نهو ئاوه کاتییه، هه ر بۆیه پیغه مبه ری خوا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ ده فهرمویت: په حمه تی خوا له دایکی ئیسماعیل بیت، ئه گه ر ئاوه که ی نه کردایه ته هه وز و کۆی نه کردایه ته وه نهوا ده بووه سه رچاوه ی ئاوی رۆشتوو.

پاشان فریشته یه ک دلنه وایی ده کات و ده لیت: مه ترسه دلنیا به که نهو ئاوه به رده وام ده بیت، چونکه ئیره مالی خواجه و نه م کوپه و باوکی نه م مالّه نوژن ده که نه وه، خوای گه و ره ش خه لکه که ی به هه لاکه ت نابات.

زۆریک نه وه ده که نه هه نهجه ت که ئیبراهیم و ئیسماعیل به یه که وه که عبه یان نوژن کردۆته وه، به لām نهو ده مه ئیسماعیل مندāl بووه له راستیدا هه زره تی ئیبراهیم سه ره تا به که له که به رد دایده مه زریتته وه و پاشان له گه ل ئیسماعیل دا بونیاد و پایه و قه واعیدی بۆ دروست ده که نه وه.

هه رچه نه ده باسه که ی ئیمه ش له سه ر گریمانه، به لām له به ر پۆشنایی سوره تی ئیبراهیم دا که ئاماژه مان بۆ کردوو گریمانه کاغمان دامه زراندوو، به پرس ی میژوویی و جیا کردنه وه ی سه رده مه کان.

واته له دۆلی مه ککه که سی تیا نه ژیاوه، به لām چواردهوری دۆلی مه ککه جوگه له و ناو و میڠی (الواحة) ی تیدا بووه، به تاییهت نزیک طائف و نه خله و ناوچه کانی تریش، ههروه ها ناوه دانی له چواردهوری دۆلی مه ککه دا هه بووه، دوورو نزیک هۆزیکیش به ناوی هۆزی (جورهوم) که له بنه په ته دا یه مه نین، نهو ماوه یه به هۆکاری شکانی به نداوی (سه د) ی ناوچه یه ک له یه مهن به ره و ناوچه ی مه ککه کوچ ده که ن و له ده ور به ری مالی خودا بارگه و بنه ده خه ن و پیروزی و به ره که تی نه م بنه مالله یا خود خیزانه ده بینن و زور ریزیان ده گرن، له هه مان کاتدا هه زره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام بانگیان ده کات بۆ ئیمان و دینداری له و ناوچه یه دا ده میننه وه، پاشان هه زره تی ئیبراهیم ده گه پێته وه بۆ شام و خاتوو هاجر و ئیسماعیل جی ده هیلێت، بۆ مه وسیمی هه ج ده گه پێته وه، له کاتی گه پانه وه یدا بانگه وازی هه ج ده کات له شام و میسر و ناوچه کانی باکووری حیجاز، مه وسیمی هه ج سالانه نه بووه، به لکو ماوه ی پێچوووه ئینجا بانگه وازی بۆ کردوووه، نه ویش له و هاتووچۆیه ی نتوان شام و مه ککه دا خه لکی لی ناگادار کردۆته وه، له و ماوه یه شدا ئیسماعیل گه وره بووه و هاوکاری باوکی ده کات بۆ به رزکردنه وه ی که عبه و خوای گه وره ده فره موت: ﴿وَإِذْ أَتَىٰ إِبْرَاهِيمَ رُبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿٣٦﴾ وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمَّا تَا أَخَذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٣٧﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا ءَامِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٣٨﴾

البقرة

واته: (به یاد بینه) له وه ی که په روه ردگاری ئیبراهیم، ئیبراهیمی تا قی کرده وه به چه ند فره مانێکی دیاری کراو (که چی بکات و چۆن بکات) نه ویش زور به جوانی نه نجامی دا، دواپی (که له هه موو تا قی کردنه وه کاندای سهرکه وت) خوا فره مووی: من بریارم داوه بته که مه پێشه وای خه لکی، ئیبراهیم وتی: (هه ز ده که م) نه وه کانیشم (به م کاره پیروژه هه ستن)، خوا فره مووی: په یام و په یمانی من نادری به زالم و سته مکاران ﴿٣٦﴾ (به یاد بینه) که چۆن (که عبه) مان کرده جیگای کو بوونه وه ی خه لکی، که به و په ری هیمنی و ئاسووده ییه وه له وێ به یه ک ده گن (ده ئیوه ش، خه لکینه) (مه قامی ئیبراهیم) که شوینی تاییه تی خوا په رستی نه و بوو، بیکه نه جیگای خوا په رستی و نوێ، ئینجا فره مانان دا به ئیبراهیم و ئیسماعیل که نه و خانوووه خاوین بکه نه وه (له چه په لی ماددی و مه عنه ووی) بۆ نه وانه ی که به ده وریدا ده سوپێنه وه و (طواف) ده که ن و تیای دا ده میننه وه و (اعتکاف) ده که ن هه روه ها بۆ کوپنوشه ران و سوژده به ران ﴿٣٧﴾ (به یاد بینه) کاتیک که ئیبراهیم دوعای کردو وتی: په روه ردگارا نه م شوینه بگپری به شوینیکی پر له ئاسایش،

رزق و پۆزی هه مه جور ببه خشه به دانیشتوانی، (به تایبته) به وانهی که باوه پریان به خواو به پۆزی دواپی هه به. (خوای گه وره وه لّامی دایه وه که دوعات گیرایه) و فه رموی (به لّام) نه وه ش که کافره بّ به شی ناکه م له به رهه م و نازو نیعمه تی که م ته مه نی نه م دنیا به، به لّام له وه وودوا به ناچارپی تووشی سزای ناگری ده که م که خراپترین سه رنه نجام و چاره نووسه ﴿١٣٥﴾

مه که که ش یه که م مّالی خوا به که بونیاد نراوه سه ره تا له لایه ن ئاده مه وه خوا ی گه وره ده فه رمویت: ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ﴾ ﴿١٣٦﴾ آل عمران

واته: به راستی یه که م خانه و مّال و مه نزلگایه که به بۆ خه لکی دانرا له سه ر زه وی (بۆ خوا به رستی) نه وه یه که له مه که دایه که هیدایه ت و پّینموی به خشه بۆ هه موو خه لکی جیهان.

له م نیوه نده دا فه رمانی سه رپرینی ئیسماعلی کورپی نه دریت به وه حی له پّیگای خه و بینینه وه، هه رچه نده کاره که نه نجام نادریت و خوا ی گه وره فه رمانی هه لوه شانده وه ی ده کات به به رانیک یان هه ر چوار پّیه که که شیوا بیت بۆ قوربانی له (مه رومالّات و وشتر و مانگا... هتد).

خوا ی گه وره له قورئان دا ده فه رمویت: ﴿وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾ ﴿١٣٧﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١٣٨﴾ فَبَشِّرْنَهُ بَعْلِمٍ حَلِيمٍ ﴿١٣٩﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَئِي إِنِّي أَرَىٰ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبُكُ فَأَنْظِرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَتَّبِعُكَ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصّٰبِرِينَ ﴿١٤٠﴾ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿١٤١﴾ وَنَدَيْنَاهُ أَنْ يَتْلُ بِرِهِيمَ ﴿١٤٢﴾ فَذَرَفَتْ الْمَاءُ بِرَأْيِ إِبْرَاهِيمَ إِذَا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٣﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿١٤٤﴾ وَقَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٤٥﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٤٦﴾ سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿١٤٧﴾ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٨﴾ إِنَّهُمْ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٩﴾ وَبَشِّرْنَهُ بَأْسَحَقِّ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِينَ ﴿١٥٠﴾ الصّٰفَات

واته: (ئینجا ئیبراهیم) وتی: من ئیتر ده پۆم بۆلای په روه ردگارم (ده مه ویته هه ر نه و به رستم)، نه و هیدایه ت و پّینموونیم ده کات ﴿١٣٦﴾ (به ته نیا کوچی کرد قهومی ناله باری به جیهیتشت، له و پّیگه و بانه دا داوا ی له خوا کرد) له صالح و چاکانم پّ ببه خشه ﴿١٣٧﴾ ئیمه ش مژده ی منالیکهی حه لیم و خوگرو (ژیرمان) پّ به خشی که (ئیسماعیل) ﴿١٣٨﴾ کاتیک که نه و مناله که وته ده رو مّال له گه لیا (به یانییه که پّی وت) کورم، کورپی شیرینم من له خه وودا بینومه که تۆ سه رده بریم، تۆ ده لپی چی؟ رات چۆنه؟! وتی: باب به گیان هه ر فه رمانیکت پّ دراوه جیه جیی

بکه، ده مبینی نه گهر خوا چه زبکات، خوا بیه ویت له ئارامگران ده بم ﴿٣٥﴾ کاتیک که هه ردووکیان ته سلیمی (فه رمانی په روه ردگار) بوون، ئیبراهیم به روودا (ئیسماعیل)ی خسته سهر خاک (بو) نه وهی سهری بپریت ﴿٣٦﴾ بانگمان لیکرد که: نهی (ئیراهیم) ﴿٣٧﴾ بیگومان خه وه که ت راست بوو، هاته دی، تیمه ههر ئاوا پاداشتی چاکه کاران ده دینه وه (له تاقیکردنه وه کاندای سهریان ده خهین) ﴿٣٨﴾ به راستی ئاله مه دا تاقیکردنه وه به کی ئاشکراو سهر سوپه نهر ههیه ﴿٣٩﴾ تیمه قوچیکی گه وره مان کرده قوربانی (ئیسماعیل تا له جیاتی ئهوودا سهری بپریت) ﴿٤٠﴾ له ناو گهلان و نه وه کانی داهاتوودا ناوی (ئیراهیم) مان هیشه وه (به ریزو سهره ریه وه) ﴿٤١﴾ سلّاو و دروود و ریز له سهر ئیراهیم ﴿٤٢﴾ تیمه به و شیوه به پاداشتی چاکه کاران ده دینه وه ﴿٤٣﴾ به راستی نه میش له بهنده ئیمانداره کانی تیمه به ﴿٤٤﴾ مژدهی هاتنه دنیای (ئیسحاق) یشمان پی به خشی که نه ویش پیغه مبه ریکه له چاکان ﴿٤٥﴾

ئینجا دواى ئه م رووداوه خواى گه وره فرمان به چه زره تی ئیراهیم ده کات و ده فره مویت: بانگه وازی چه ج بکه له ناو خه لکید، چونکه مالى خواى گه وره به ته واوه تی ئاوه دانه و ئاماده یه بو پیشوازی حاجیان و ئیماندارانی سهرده می ئیراهیم، خواى گه وره ده فره مویت: ﴿وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٥﴾ الْحَجَّ

واته: (ئهی پیغه مبه ر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ به یاد بینه) کاتیک شوینی که عبه مان دیاری کرد بو ئیراهیم (دواى ته واو بوونی، فرمانمان پیدای که هیچ جوړه هاوه لیکم بو بریار نه دهیت و (بیکه به بنکه ی به کخواناسی) و مالى من پاک بکه ره وه بو نه وانه ی به ده وریدا ده سوپنه وه، یاخود به پیوه ن یان له کرنووش و سوژده بردندان ﴿٢٦﴾ جا بانگی خه لکی بکه و چار بده له ناویاندا با بین بو چه ج، نه وانیش به پیاده دین به ده م بانگه وازه که ته وه، یان به سواری (ئهو وشرانه ی که دووری ماوه که) لاوازی کردوون و له هه موو ریکه به کی دووره وه ههر دین ﴿٢٧﴾

هه موو ئه م کاتانه ی که باسکرا ماوه ی پیگه یشتنی ئیسماعیل-ه له مندالییه وه بو لاویتی که واته به رده وام ئیراهیم له هیج رت کردن بووه له نیوانی هه ردوو خیزانه کهیدا و به رده وامیش بووه له بانگه وازکردنی خه لکی دا بو ئایینی پیروزی ئیسلامی چه نیف.

خوای گه وره ده فهرمویت: له باره ی ئایینی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام: ﴿مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ (آل عمران)

واته: (ناشکریه) که ئیبراهیم نه جووله که بووه نه گاور، به لکو ملکه چ و فه رمانبه ردارو موسولمان بووه و له دهسته ی موشریک و هاوه لپه رستان نه بووه.

پاشان باسی ئایینی هه موو نه وه کانی ده کات خوای گه وره که ناوی ئایینی یه هوودی و نه سرانی داهیتراوی دهستی مروقه، به لکو هه موو پیغه مبهران به باوکیان ئیبراهیم خاوه نی ئایینی پیروزی ئیسلام بوون، ﴿وَمَنْ يَّرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِربِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣١﴾ وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمَ بَنِيهِ وَيَعْقُوبَ يَبْنَئِي إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصْرَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣٥﴾ قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَى وَعِيسَى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٣٦﴾ فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٧﴾ صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ أَتَحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصْرَى قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَدَةً عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَفِيلٍ ﴿٤٠﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ البقرة

واته: کئ له ئایینی ئیبراهیم پشت هه ل ده کات، مه گهر نه وه که سه ی که گیل و نادان و ویتل بیت، به پراستی ئیمه نه ومان له م دنیا به دا هه لپه رداروووه و (کردومانه به پی شهوا) و له و دنیا شدا له ریزی پیاوچا کاندایه ﴿کاتیک په روه ردگارت پی و ت: ملکه چ و فه رمانبه رداربه، (ئه ویش خیرا) وتی: ته سلیمی په روه ردگاری جیهانه کانم﴾ ئیبراهیم وه سیه تی کرد بو نه وه کانی هه روه ها

یه عقوبیش، (هه ره یه که له وان و توویه تی): پۆله کانم: به راستی خوا ئایینی یه کتاپه رستی بۆ ئیوه بریار داوه و هه لێ بژاردوه، ئیتر ئیوه ش هه ول بده ن به موسولمانی نه بیته مه مرن و (تا دوا هه ناسه تان په پیره وی بکه ن) ﴿٣٩﴾ ئایا ئیوه (ئه ی جووله که و گاورانیک که محهمه د به درۆ ده خه نه وه و خۆشان به شوین که وته ی ئیبراهیم و یه عقووب ده زانن!) ئاماده ی سه ره مه رگی یه عقووب بوون؟ ئه و کاته ی به کوپه کانی وت: دوا ی مردنی من چی ده په رستن؟ هه موو وتیان: خوا ی تۆ باوو باپیرانت ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسه حق ده په رستین که تاک و ته نه ایه، ئیمه هه موو ته سلیمی ئه وین و فه مانبه رداری ئه وین ﴿٤٠﴾ ئه وانه که سانیک بوون پۆشتی به خویان و کرده وه یانه وه، ئیوه ش هه رچی ده یکه ن خۆتان به رپرسیارن به رانه به ری، پرسیری کارو کرده وه ی ئه وان له ئیوه نا کرێ ﴿٤١﴾ ده لێن: وه رن بینه جووله که یا گاور تا بکه ونه سه ر پێکه ی راست! (ئه ی محهمه د ﷺ پێیان) بلی: (نه خیر و نا که یین) به لکو شوین ئایین و به رنامه ی ئیبراهیم ده که وین که پاک و دروسته و هه رگیز له ریزی بته رستان و هاوه لگه راندا نه بووه ﴿٤٢﴾ بلین: ئیمه باوه رمان به خوا هیناوه، به و قورئانه ش که دابه زیوه بۆمان، به وه ش که دابه زیوه بۆ ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسه حق و یه عقووب و نه وه کانی یه عقووب، هه روه ها به وه ش که بۆ مووسا و عیسا و تیکرای پێغه مبه ران به گشتی ره وانه کراوه، ئیمه هه رگیز جیاوازی نا که یین له نیوان هیچ کام له و پێغه مبه رانه دا، ئیمه هه موومان ته سلیمی فه رمانی په روه ردگارمانین ﴿٤٣﴾ جا ئه گه ر ئه وان (جووله که و گاوره کان) باوه ریان هینا، وه ک ئیمان و باوه ری ئیوه، ئه وه مانای وایه پێیازی هیدایه تیان دۆزیوه ته وه، به لām ئه گه ر پشتیان تی کرد، ئه وه ئیتر ده که ونه دژایه تی و دوژمنایه تی ئیوه (به لām دلنیا به ئه ی محهمه د ﷺ، ئه ی ئیماندار) خوا تۆ ده پارێزیت له پیلان و ته له که یان چوونکه ئه و خوا به زۆر بیسه رو زانایه ﴿٤٤﴾ ئه و ره نگ و نه خشه یه یه که خوا دا پرشتووه، کێ هه یه له خوا چاکتر ره نگ و نه خشه ی جوان بکیشیت و دا پرێزیت، له هه موو بارودۆخیکدا ئیمه ی (ئیماندار) هه ر ئه و ده په رستین ﴿٤٥﴾ بلی: ئایا ره وایه ئیوه ده رباره ی ئایینی خوا قه و گاله و کیشه مان له گه ل ده که ن (ده تانه ویت پێغه مبه رایه تی هه ر له ئیوه دا بیت، له کاتیکدا که قه دری خواش نازانن و کوپو هاوسه ری بۆ بریار ده دن!)، خۆ خۆتان چاک ده زانن که ئه و خوا به په روه ردگاری ئیمه ش و ئیوه شه، کارو کرده وه ی خۆمان بۆ خۆمان و، کارو کرده وه ی ئیوه ش بۆ خۆتانه (ئیمه له بۆچوون و کارو کرده وه تان به رین) وه ئیمه دلسۆزو ملکه چین بۆ ئه و په روه ردگاره مه زنه وه هه ر په زامه پندی ئه ومان مه به سه ﴿٤٦﴾ یاخود ئیوه ده لێن که: ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسه حق و یه عقووب و کوپه کانی، جووله که یا گاور بوون؟! پێیان بلی: باشه ئایا ئیوه چاکتر ده زانن یان خوا؟ جا کێ له وه سه مکارتره که راستیه ک ده زانیت و ده یشاریتته وه، شایه تیه ک ده زانیت و نایلیت، (بێگومان) خوا بێ ناگا نییه له و کارو کرده وانه ی که ئه نجامی

ده‌دهن ﴿٣٠﴾ ئه‌وانه‌ که‌سانیک بوون پویشتن به‌ خو‌یان و کرده‌وه‌یانه‌وه، ئیوه‌ش هه‌رچی ده‌یکه‌ن خو‌تان به‌رپرسیارن به‌رانبه‌ری، پرسپاری کارو کرده‌وه‌ی ئه‌وان له‌ ئیوه‌ ناکریت ﴿٣١﴾

که‌رانه‌وه‌ بۆ‌لای خاتوو سارا و ئیسحاقی کوری

حه‌زهره‌تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام له‌ هاتوچۆ و هیجهره‌تی نیتوان مه‌ککه‌ و شام دا بووه، جا مه‌به‌ست له‌ ولاتی فه‌له‌ستینی ئیستا دیت که‌ خاتوو سارا له‌وێ ده‌ژیا، ده‌گه‌رئینه‌وه‌ بۆ قوولایی میژوو سارا خاتوون ئافره‌تیکێ نه‌زۆک بوو مندالی نه‌ده‌بوو، هه‌ر ئه‌مه‌ش بوو وای کرد که‌ هه‌زهره‌تی ئیبراهیم هاجه‌ر خاتوون به‌ینیت و ئیسماعیلی لێ بییت، خاتوو ساراش وه‌کو هه‌موو ئافره‌تیک ئاواتی دایکایه‌تی و نه‌وه‌ی هه‌یه، خوای په‌روه‌ردگاریش ناو‌میدی ناکات و مندالی پێ ده‌به‌خشێ، هه‌رچه‌نده‌ سه‌رچاوه‌ میژوویه‌کان نیتوانی ئیسماعیل و ئیسحاق به‌ ١٣ سāl مه‌زه‌نده‌ ده‌کریت، ئه‌مه‌ش تا راده‌یه‌ک جیگای باوه‌ره‌، چونکه‌ له‌و نیتوه‌نده‌دا ئیسماعیل زیاتر له‌ که‌ل باوکیدا بووه، که‌مه‌تر گه‌راوه‌ته‌وه‌ بۆ‌لای سارا خاتوون و به‌ به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی پروودا و چالاکیه‌کانی ئیبراهیم و ئیسماعیل زیاتر بووه‌ تاوه‌کو پرووداوه‌کانی ئیبراهیم و ئیسحاق سه‌لامی خوا له‌هه‌موویان بییت.

هه‌روه‌ها به‌شیک له‌ ژیا‌نی هه‌زهره‌تی ئیبراهیم په‌یوه‌ندی هه‌یه‌ به‌ ژیا‌نی پټغه‌مبه‌ر لووط-وه‌، که‌ له‌ جیگای خو‌یدا زیاتر شیکاری پێ ئه‌ده‌ین ژیا‌نی ئیبراهیم وه‌کو ژیا‌نی پټغه‌مبه‌رانی تر نییه‌، که‌ ته‌نها بۆ په‌ندو ئامۆژگاری باسی میژوویی و زانیاری گشتی سوودی لێوه‌بگیریت به‌لکو داوامان لێکراوه‌ که‌ شوین که‌وتووی بین و لاسایی بکه‌ینه‌وه‌، ئه‌ویش به‌ درێژی له‌ کۆی گشتی دا باسی ده‌که‌ین، ئه‌وه‌ی گرنگه‌ له‌م باسه‌دا له‌دایکبوونی هه‌زهره‌تی ئیسحاقه‌ که‌ مژده‌یه‌کی خوایه‌ له‌لایه‌ن دوو فریشته‌وه‌ له‌ ته‌مه‌نیکێ پیریدا و خوای گه‌وره‌ به‌خشیه‌ هه‌زهره‌تی ئیبراهیم، له‌ زۆر جیگای قورئاندا باسکراوه‌ له‌ هه‌ر گۆشه‌ نیگایه‌که‌وه‌ مه‌به‌ست مه‌دلولی تایبه‌تی هه‌یه‌، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿وَتَبَيَّنْهُمْ عَنْ صَيْفِ إِبْرَاهِيمَ﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلِّمْ عَلَيْنَا قَالِ إِنَّا مِنْكُمْ وَجَلُونَ ﴿٣٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٣٣﴾ قَالَ أَبَشِّرْهُنِي عَنَّا أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فِيمِ تَبَشِّرُونِ ﴿٣٤﴾ قَالُوا ابْشِرْكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٣٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْظُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٣٦﴾ الحجر

واته‌: هه‌روه‌ها هه‌والیان بده‌ری دهرباره‌ی میوانه‌کانی ئیبراهیم (علیه‌ السلام) ﴿٣٢﴾ کاتیک کتوپر خو‌یان کرد به‌ ما‌لداو وتیان: سلّو (ئیبراهیم دوا‌ی وه‌لامدانه‌وه‌ی سلّوه‌که‌یان) وتی: (ئیه‌ کین؟)،

به پراستی ئیمه لیتان ده ترسین ﴿٥٦﴾ فریشته کان وتیان: مه ترسه (ئیمه له لایه ن خواوه ره وانه کراوین) و بیگومان ئیمه مژده ی (له دایکبوونی) کوپتی زور زانات پی دده دین ﴿٥٧﴾ ئیبراهیم وتی: ئایا مژده م دده دنی له کاتیکدا که ئاوا پیری یه خه ی پیگرتووم!.. جا به چی مژده م دده دنی؟! ﴿٥٨﴾ فریشته کان وتیان: به پراستی مژده ت دده دینی، که واته نه که یت له و که سانه بیت که ناو میدن (له به خششه کانی خوا) ﴿٥٩﴾ ئیبراهیم وتی: ئایا کی ناو میدد ده بیت له په حمه ت و به خششه کانی په روه ردگاری، مه گهر که سانی که گومراو سه رگه ردانن ﴿٦٠﴾

هه ردوو ئهم کوپانه ی که خوا ی گه وره بۆی باسکردووین، نه وه ی زۆرو پیغه مبه ری زۆری له چه زه تی ئیسحاق وه دین، به لام ئیماندار ی که م.

به پیچه وانه وه ئیسماعیل پیغه مبه ری که م و ئیماندار ی زۆر، ته نها پیغه مبه ر محمه د صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ له به ری ئیسماعیل وه دیت، به لام به ره که تی زۆر له ئوممه ته که یدایه، هه ر ئه وه شه ناو نراون به (خیرامه)، له ئیسحاق پیغه مبه رانی زۆر هه لبژیراون بۆ بانگه واز، به لام به ره میان که م بووه. هه ر بۆیه ئه و گه له ناو نراون به (گه لی هه لبژیردراو) نه ک خه لکه که ی به لکو زۆری پیغه مبه ره کانی به هوکاری بانگه واز.

کۆی گشتی باس له رووداوه کانی ژیا نی چه زه تی ئیبراهیم عَلَیْهِ السَّلَام

قوناغی ئیبراهیم له پیغه مبه رایه تی سه رده می دانه مه زران دنی فه لسه فه و ده ستپیک ی ئه و زانسته بووه له ناوچه که دا به گشتی، ئهم زانسته ش زاده ی بیروبوچوونی مرو فیه، له شه ی تانه وه نه ها تووه. فه لسه فه له سه ر بنه ما ی پر سیار کردن داده مه زریت، خوا ی گه وره به ئایین وه لامی هه موو پر سیاره فه لسه فیه کان و فه یله سو فان ده داته وه، قوناغی ئیبراهیم عَلَیْهِ السَّلَام ئه و قوناغه جیا ده کاته وه پر سیاری فه لسه فی به وه لامی وه حی، عه ودآل بوون و گه ران به دوای ونبووه کاندا و دلنای و یه قین و ئارامی به وه لامی وه حی که واته فه لسه فه خاوه نی پر سیاره و ئیسلامیش خاوه نی وه لامه.

چه زه تی ئیبراهیم ئهم دوو چه مکه له سه رده می خویدا پروون ده کاته وه، هه ر ئه و هیز و توانا ئه قلییه ی ئیبراهیم-ه که توانی به رزترین گوتاری قورئانی بۆ خو ی به ده ست به یتیت، گوتاره قورئانییه کان له هه مبه ر چه زه تی ئیبراهیم دا،

﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ النحل

واته: به پراستی ئیبراهیم هەر خۆی ئوممه تیک بوو، (هەر خۆی پێشه وایه ک بوو) ملکه چ و
 فه رمانبه رداری خوا بوو، هەرگیز له موشریک و هاوه لپه رستان نه بوو

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ﴾ (الأنبياء)

واته: ئیمه ژیری و هوشمه ندیمان پێشتر به ئیبراهیم به خشی، ئیمه چاک ئه ومان ده ناسی
 ﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا
 تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ
 وَخَدَعْتُمُ الْإِنسَانَ بِالْأَفْهَىٰ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكُمْ وَمَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْءٌ رَبَّنَا عَلَيْنِكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ
 أَنبَتْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ (الممتحنة)

واته: (ئه ی ئیمانداران) به پراستی له ئیبراهیم و ئه وانه ی له گه لیدا بوون ئه وونه یه کی چاکتان
 (خراوه ته به رچاو)، کاتیک که به قه ومه که ی خۆیانان وت: (دوا ی ساله ها بانگه واز) ئیمه به رین
 له ئیوه و له و شتانه ش که له جیاتی خوا ده یه رستن، ئیمه باوه رمان به و دین و ئایینه ی ئیوه نییه،
 ئیتر دوژمنایه تی و پقه به رایه تی له ئیوانماندا به رپابوو تا ئه و کاته ی که باوه ر به خوا ی تاک و
 ته نها دینن، جگه له و قسه و (به لینه ی) ئیبراهیم دای به باوکی و وتی: داوا ی لیخۆش بوونت بو
 ده که ن، بێگومان ده سه لات ی خواشم نییه (ئه گه ر کاره ساتیکت به سه ر بێنیت)، (ئینجا وتی):
 په روه ردگارا هەر پشت به تو ده به ستین و پرووده کهینه ده روازه ی په حمه تی تو، گه رانه وه شمان
 بۆلای تو یه.

﴿وَإِذْ أَبَتْنَا إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا
 يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ﴾ (البقرة)

واته: (به یاد بینه) له وه ی که په روه ردگاری ئیبراهیم، ئیبراهیمی تا قی کرده وه به چه ند
 فه رمانتیک ی دیاری کراو (که چی بکات و چۆن بکات) ئه ویش زۆر به جوانی ئه نجامی دا، دوا ی
 (که له هه موو تا قی کرده وه کاندای سه رکه وت) خوا فه رمووی: من بپرایم داوه بته که مه پێشه وای
 خه لکی، ئیبراهیم وتی: (حه ز ده که م) نه وه کانیشم (به م کاره پیروژه هه ستن)، خوا فه رمووی: په یام
 و په یمانی من نادری به زالم و سته مکاران.

﴿وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ
 الصَّالِحِينَ﴾ (البقرة)

واته: کئی له ئایینی ئیبراهیم پشت هه‌ل ده‌کات، مه‌گه‌ر نه‌و که‌سه‌ی که‌ گیل و نادان و وێل بیت، به‌راستی ئیمه‌ نه‌ومان له‌م دنیا‌یه‌دا هه‌لبژاردوو و (کردومانه‌ به‌ پێشه‌وا) له‌و دنیا‌شدا له‌ ریزی پیاو‌چا‌کاندا‌یه‌

﴿قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ آل عمران

بَلّی: خ‌وای گه‌وره‌ له‌ هه‌موو فه‌رمایشته‌کانیا راستی فه‌رموو، که‌واته‌ شوینی ئایین و به‌رنامه‌ی ئیبراهیم بکه‌ون که‌ پاک و دروست و فه‌رمانبه‌رداره‌، نه‌و هه‌رگیز له‌ موشریک و هه‌له‌پرستان نه‌بووه‌.

له‌ ده‌رنه‌نجامی ئه‌م گوته‌ره‌ چه‌ند پله‌یه‌کی گه‌وره‌ی به‌ده‌ست هه‌یناوه‌ له‌ (ئوممه‌ت بوون، ئیمام بوون، خ‌او‌ه‌ن گه‌ل بوون، پێگه‌یش‌توو له‌ بواری ژیان و نه‌قلانی له‌سه‌روو هه‌موویانه‌وه‌ وه‌حی پێغه‌مبه‌رایه‌تی، شوین که‌وتنی، هه‌رکه‌س خ‌و‌ی به‌ شوینکه‌وت‌و‌وی نه‌زانیت سووک و ریس‌وایه‌، کرۆکی به‌کته‌په‌رستی و گه‌ردن که‌چی شکانه‌وه‌ به‌لای خ‌و‌ادا، طه‌ره‌ف بوون له‌گه‌ل خ‌وای موته‌عال)دا، ئیبراهیم خ‌او‌ه‌نی س‌ی ئیمتیا‌زی گه‌وره‌ بووه‌.

یه‌که‌م: عه‌ره‌ب و یه‌هوود هه‌ندیک‌ی تر له‌ ئایینه‌کان ئیبراهیم به‌ مو‌لک و خ‌او‌ه‌نی ده‌زانن، له‌ راستیدا ئیبراهیم هه‌یج په‌یوه‌ندی به‌ نه‌سه‌به‌وه‌ نییه‌، به‌لکو شوینکه‌وتنی ئیبراهیم له‌ رێگای بیروباوه‌ره‌وه‌یه‌.

دووهم: کۆکه‌ره‌وه‌ی هه‌موو گه‌ل و ه‌ۆز و ده‌وله‌ته‌کانی دنیا‌یه‌، جا پ‌ۆم بیت یان حه‌به‌شه‌ له‌ کۆندا، له‌ ئیستادا پ‌ۆژه‌لات و پ‌ۆژئاوا بیت یاخ‌ود ئایینه‌ ئاسمانیه‌کان بیت به‌ گشتی.

س‌یه‌م: خ‌او‌ه‌نی تایبه‌تمه‌ندی خ‌و‌یه‌تی له‌ پانتایی ئیسلام دا و له‌ هه‌یج کام له‌ ته‌ورات و ئینجیل دا نه‌و گرنگیه‌ی پێنه‌دراوه‌، نه‌گه‌رچی له‌ بنه‌ره‌تی هه‌موو پێغه‌مبه‌رانه‌ و به‌باوکی پێغه‌مبه‌ران ناسراوه‌، پاشان به‌ باوکی ئیمانداران ناسراوه‌ و ناویان ناوین به‌ (موس‌لمان).

له‌ رابردوودا ئاماژه‌مان به‌هه‌موو ئایه‌ته‌کان کردوو.

گرنگیدان به‌ نه‌قل و نه‌قلانی بوون

حه‌زه‌ره‌تی ئیبراهیم گرنگی ته‌واوی داوه‌ به‌ نه‌قل و کاری له‌ سه‌رکردوو به‌پێی نه‌و زه‌مه‌ن و کاته‌ی خواستویه‌تی، خ‌وای گه‌وره‌ش به‌ وه‌حی ئاراسته‌ی کردوو، نه‌وه‌ زۆر گرنگه‌ له‌ ژیانیدا بزانریت که‌ پێش بوونی به‌ پێغه‌مبه‌ر به‌ نه‌قل توانی بگات به‌ خ‌وای په‌روه‌ردگار و له‌ رێگای

پرسیار کردن و وه لامدانه وهی نه قلانی خوی گه وره نهو دیمه نه مان بو باس ده کات و ده فره موت: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ عَازِرْ أَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ وگذاشت که نری ابراهیم ملکوت السموت و الارض و لیگون من الموفین ﴿فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ﴾ فلما رآ الشمس بارعة قال هذا ربِّي هذا أكبر ﴿فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يُقَوْمُ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ﴾ إِنِّي وَجْهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿الأنعام﴾

واته: کاتی که ئیبراهیم به نازهری باوکی وت: ئایا به راست، تو هم بتانه به خوی خوت ده زانی؟! به راستی من ده بینم توش و قه و مه که شت له گومرایی یه کی ناشکرادا، گیرتان خواردوه ﴿٦﴾ بهو شیوه یه ی (که ئیماندار باوه ری دامه زراوتر ده بیت) نه ستیره وه ساره و (نه پنییه کانی) ئاسمانه کان و زه ویمان نیشانی ئیبراهیم دا تا به ته واوی بچیتته ریزی دلیا کانه وه ﴿٧﴾ کاتی که شهو بالی کیشا به سه ریا نه ستیره کی (گه شی گه وره ی دی) وتی: نه مه پهروه ردگارمه، کاتی که نه ستیره کی لی ئاوابوو وتی: من شتی له بهرچاو ون بووم خوش ناویت و هزی لی ناکه م ﴿٨﴾ کاتی که مانگی بینی هه لئات، وتی: (په نگه) نه مه پهروه ردگارم بیت کاتی که نه ویش ئاوابوو (له بهر خویه وه) وتی: به خوا نه گهر پهروه ردگارم هیدایه تم نه دات ده چمه ریزی ده سته ی گومرا کانه وه ﴿٩﴾ خور هه لئات، وتی: نه مه یان پهروه ردگارمه نه مه گه وره تریشه کاتی که نه ویش ئاوابوو وتی: نه ی خه لکینه، نه ی خزمینه، ئیترمن به ریم لهو شتانه ی که ئیوه کردوتانه به هاوه ل و شهریک (بو پهروه ردگار) ﴿١٠﴾ من پرووی خو مم کردوته نهو زاته ی که ئاسمانه کان و زهوی فراهه م هیناوه، به دلئارامی ته واوه وه (ده لیم که): هه رگیز من له ریزی موشریک و هاوه لپه رستان دا نیم ﴿١١﴾

حه زه ته ئیبراهیم چه ته شکین بوو له پرسیار کردن و نه ترسان له پرسیار و دروستبوونی گومان له چۆنیه تی زیندوو بوونه وه، نه م ئازابه تی و جورته ته ی بوو که وه لامی بهرچاوی وه رگرت و توانی سه ربکه ویت به سر گوماندا و یه قینی بو دروست بیت له زانست و له هه سته کاند و نه قل نامرازی گرنگ بیت بو گه یشتن به خوی پهروه ردگار، دوور له وه حی و یه کالاکه ره وه ی هه موو پرسه کان ده بیت و پرسیری و جوودی وه لام نه داته وه، هه موو پرسه کانی قیامه ت و په نهانی وه کو زانستی پوخت ده خاته به رده ست و ئیمان دروست ده کات.

نامانج له گیرانه وه و باسی حه زره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام

رووداوی ژیا نی حه زره تی ئیبراهیم گونجاوه له گه ل قوناغه کانی ته مه نی مرو ف دا، قورثانی پیرو ژیا نی ئیبراهیم له هه موو قوناغه کانی ته مه نی دا دیاری کردووه، گه نجیتی دیاری کردووه که گرنگی دانی ژیا نی به چی بووه، هاوسه رگیری و بانگه واز و پیریه تی هه موو دیاری کراوه، مامه له ی له پیرو کو تایی ته مه نیدا بوو.

ئه گه ر پێش ژیا نی هوود و صالح-مان باس کرد بیت له سوود و وانه کان تیدا چی بووه، به لام ژیا نی ئیبراهیم له گه لماندا ده ژی و ده بیت شوینی بکه ویت، ئه گه ر لیره دا ته ماشای ئایینه که بکه یت و لاسایی بکه یته وه، خوای گه وره ده فه رمویت: **﴿إِنَّ أَوَّلَى الْآلِاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لِلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ﴾** آل عمران

واته: نزیکان و شوینکه وتوان و یاوه رانی ئیبراهیم له خه لکی، ئه و که سانه ن که له سه رده می خویدا شوینی که وتبوون، هه روه ها ئه م پێغه مبه ره ش علیه صلاة و سلام و ئه وانه ی که باوه ریان هیناوه (به پێغه مبه رایه تی ئیبراهیم و مووسا و عیساو محمه د و هه موو پێغه مبه ران به گشتی علیهم السلام)، بێگومان خوا یارو یاوه ری ئیماندارانه.

ئه گه ر لیره دا ته ماشای ئایینه که بکه ین پێغه مبه ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له گه ل ئیمانداران له ناو نایه ته که دا ناویان ها تووه بو شوین که وتی حه زره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام.

واتای پله ی خه لیل-ی خوا (خلیل الرحمن) چیه؟

پله ی خه لیلی ته نها دوو پێغه مبه ر هه یانه، ئه ویش حه زره تی ئیبراهیم و حه زره تی محمه د صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ئه م پله یه کو تا پله ی گه یشته به خو شه ویستی خوا، هه یج مرو فیککی تر بێجگه ئه و دوو که سایه تیه نه گه یشته نه ته ئه م ئاسته، هه ندیک ئه م وشه یه (به هاوه ل بوون، یان هاوړی بوون) له قه له م ئه دات، به لام پله ی خه لیلی واتا تیکه ل بوون و خو شه ویستی به هه موو لاشه و رو ج و نه قل و می شک و نه فس و ئاره زوو ه کان، که نا توانی ت له م خو شه ویستیه جیا بی ته وه.

ئه م پله ی خو شه ویستیه هه یج که س به ده ستی نه هیناوه بێجگه ئه و دوو پێغه مبه ره به ریز و ئازیزه مان که گه وره ی مرو فایه تین، بویه باسکردن و شیکاری له سه ری ته نها بو تیکه یشته تیکه له و پایه و ئاسته خو شه ویستیه تیکه ین، چونکه که س پێی نه گه یشته وه تا وه سفی بکات.

خۆشه‌ویستی قۆناغ و پله‌به‌ندییه، هه‌موو مرۆفه‌کان بێجگه‌ هه‌زره‌تی (مه‌مه‌د مصطفی و ئیبراهیم) علیهم السلام وه‌کو یه‌کن، خه‌لکه‌کانی تر تیی‌دا جیاوازن، ئه‌م خۆشه‌ویستییه و یاخود خۆشه‌ویستی به‌ وه‌رزش کردن مرۆف ده‌توانی‌ت زیادی بکات، زۆرجار مرۆف که‌سیکی خۆش ده‌وێت، به‌لام له‌په‌ر به‌هۆکاری رووداوێک له‌ ژیان ده‌بی‌ته‌ دوژمنی، به‌لام خۆشه‌وسیتی خوا به‌زانست و دنیابوون و ئیمان پێوه‌ره‌کانی به‌رز ده‌بی‌ته‌وه، لێره‌دا پێوه‌ری خۆشه‌ویستی مرۆف بو‌ مرۆف به‌چهند قۆناغ و پێوه‌ریکه، جا مرۆف ده‌توانی‌ت هه‌ر به‌م قۆناغانه‌ پله‌ی خۆشه‌ویستی بو‌ خوا‌ی په‌روه‌ردگار به‌رز بکاته‌وه.

قۆناغی یه‌که‌م: مرۆف که‌ خۆشه‌ویستی بو‌ دروست ده‌بی‌ت سه‌ره‌تا له‌ چاوه‌وه‌ ده‌ست پێ‌ده‌کات، چاو که‌ تیربوو ئه‌وا قۆناغی دوا‌ی ئه‌و ده‌ست پێ‌ ده‌کات و د‌ل‌ رووی تیده‌کات.

قۆناغی دووه‌م: رووگه‌ی د‌ل‌ له‌ ئه‌وه‌وه‌ ده‌ست پێ‌ده‌کات، بو‌ ئه‌وه‌وه‌ مرۆفی نێر که‌ هه‌ز له‌ مرۆفی په‌گه‌زی م‌ ده‌کات و په‌سه‌ندی ده‌کات، پاشان رووگه‌ی د‌لی ده‌کاته‌ ئه‌و که‌سه، له‌ زمانی عه‌ره‌بی‌دا پێ‌ی ده‌وتری‌ت مه‌یلی د‌ل‌، که‌واته‌ که‌ چاو په‌سه‌ندی کرد و د‌ل‌ رووی کرده‌ خۆشه‌ویست و ئینجا وابه‌سته‌ بوونی د‌ل‌ رووئه‌دات، جا به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ بو‌ هه‌ردوو په‌گه‌زه‌که‌یه.

قۆناغی سییه‌م: وابه‌سته‌بوونی د‌ل‌ و اتا د‌ل‌ ئیتر ئاراسته‌ی می‌شک و بیرکردنه‌وه‌ ده‌کات که‌ هه‌میشه‌ وابه‌سته‌ ده‌بی‌ت پێوه‌ی له‌ خه‌یا‌ل و خه‌ون و بیرکردنه‌وه‌ ته‌ نانه‌ت جاری وا هه‌یه‌ د‌یته‌ به‌رچاوی خۆشه‌ویسته‌که‌ی.

قۆناغی چواره‌م: له‌م حا‌له‌ته‌دا مرۆف ده‌چێته‌ قۆناغیکی خۆشه‌ویستی به‌و واتایه‌ی که‌ خواردن و خه‌وی ل‌ی هه‌رام ده‌بی‌ت و شه‌و و پو‌ژی ل‌ی هه‌راسان ده‌بی‌ت و ناتوانی‌ت بیر له‌ خۆشه‌ویسته‌که‌ی نه‌کاته‌وه‌ و شیعر و وینای ده‌کی‌شی‌ت، جا ئه‌گه‌ر خۆشی نه‌توانی‌ت به‌ وینا و شیعرێ تر بو‌ خۆی د‌و‌ش داما و و شانۆی ژیا‌نی خۆی و خۆشه‌ویسته‌که‌ی نهایش ده‌کات، توانا و ه‌ی‌زی وازه‌ینانی نام‌ی‌نیت و به‌ره‌و به‌ده‌ست. ه‌ینانی ته‌واوه‌تی ده‌پوات.

قۆناغی پێنجه‌م: ده‌چێته‌ قۆناغی د‌ل‌دار، چاو و د‌ل‌ و می‌شک و بیرکردنه‌وه‌ هه‌یج نابینی‌ت و ناتوانی‌ت ل‌ی جیا‌بی‌ته‌وه‌، له‌سه‌ر پ‌ی‌گاو جی‌گا‌کاندا چاوه‌پوانی ده‌کات و بو‌ بی‌ینی‌ی هه‌ز نا‌کات به‌ چرکه‌ ل‌ی دوور بکه‌وێته‌وه‌.

قۆناغی کو‌تایی: پێ‌ی ده‌وتری‌ت مه‌ده‌هۆشی له‌ عه‌ره‌بی‌دا پێ‌ی ده‌وتری‌ت (الشغف) ئه‌م قۆناغه‌ زۆر ترسناکه‌ بو‌ به‌ده‌سه‌ینانی خۆشه‌ویسته‌که‌ی ئاماده‌یه‌ هه‌موو کاریک ئه‌نجام بدات، جا به‌ پ‌ی‌گای چا‌که‌ بی‌ت یا‌ن خراپه‌، زۆرجار ئه‌وه‌نده‌ به‌ خۆشه‌ویستییه‌که‌ مه‌ده‌هۆش ده‌بی‌ت و ده‌چێته‌

مهمله که تی شه شهه:

حاله تی کوشتن و زیندانی کردن، وه کو چۆن خیزانی عهزیز بۆ یوسف تووشی ئەم حاله ته بوو،
خوای گهوره دهفه رمویت: ﴿وَقَالَ يَسُوۡفُ فِي الْمَدِيْنَةِ اَمْرًاۗتُ الْعَزِيْزِ تُرٰوِدُ فَتْنَهَا عَنْ نَفْسِهٖۚ قَدْ شَغَفَهَا
حُبًّاۗ اِنَّا لَنَرٰنَهَا فِيْ صَلٰلٍ مُّبِيْنٍ﴾ یوسف

واته: وتیان: (سهیره) ژنه که ی پاشا لاوه که ی خو ی به گیر هیناوه و خوشه ویستی هه موو دل
و دهروونی داگیر کردوو، به پاستی ئیمه به ئافره تیکی سه رلیشیواوی ئاشکرای ده بینن.

(ولله المثل الأعلى) مرو ف ده توانیت هه ر ئەم خوشه ویستی به گوازیته وه بۆ خوای
پهروهردگار، له چاو دروستکراوه کانی و پاشان وابسته بوون به خویندنه وه ی قورئان، خوفیرکردن
له زانستی ته وحید تا ده گاته ئاست و پله ی خوشه ویستی مه دهوشانه بۆ خوای پهروهردگار که
خو ی له ئاگر و ئاسن ناپارێزیت له پیناوی به دهسته پینانی په زامهندی خوای پهروهردگار ئەم پازی
بوونهش به خوشه ویستی ده بیت.

حه زه رته ئیبراهیم که گه یشتوته ئەم قوناغه بیرو هوش و دلی ته نانهت چاوی له مه خلوقی
خوای گهوره بووه، هه میسه له مه له کوتی خوای گهوره ی روانیوو، بۆیه گه یشتوته ئاستی
خوشه ویستی به ک که ناوی (خلیل) ه.

هۆکاره کانی خوشویستی خوای گهوره چه ند هۆکار یکن:

هۆکاری یه که م: نوێزکردن مرو ف به تیگه یشتی له نوێز و پاشان کردنی سوننه ته کان،
خوشه ویستی بۆ خوای گهوره دروست ده بیت.

هۆکاری دووه م: زۆر خویندنی قورئانی پیرو ز و خوشاره زا کۆن له زمانی عه ره بی و
خویندنه وه ی ته فسیره کان و له گه لیشیدا خویندنه وه ی ژیا نی پیغه مبه ر ﷺ.

هۆکاری سییه م: مرو ف به رده وام بیت له خویندنی زیکره کانی به یانیان و ئیواران و... هتد.

هۆکاری چواره م: خو پاره پینان له سه ر ئیخلاص و کارکردن له پیناوی خوا دا، و اتا خو ساغ
کردنه وه و دلسۆزی بۆ پهروهردگار.

هۆکاری کو تای: لیکو ئینه وه و خویندنه وه ی زۆر له سه ر دروستکراوه کانی خوای پهروهردگار
له گه ردوون و مرو ف، یاخود هه موو گیانداران و جیولۆجی و... هتد.

ئەم ھۆكارانە و بە دۇنيايىيە ھۆكارى تىرىش زۆرە، بەلام ۋەكۆ سەرەتايەك بۇ دروستبىۋونى خۆشەۋىستى خوا ئەم ھۆكارانە سەرەكى ترن، مەرۇف دەتوانىت دۋاي ئەو ھۆكارانە ھۆكارى تر بۇ خۆشەۋىستى خوا بىگىرئە بەر لەوانە (لېكۆلېنەۋە لە ناۋە پىرۋزەكانى خوا، خويندەۋەى ژيانى پياۋچاكان و ھاۋەلان و پىغەمبەران، ۋازەيتان لە ھەرام و بە جېھېنانى سوننەتەكان...ھتد).

مەرۇف بۇ بەدەستەيتانى خۆشەۋىستى خۋاي پەرۋەردگار بېجگە دروشمە بەندايەتتەكان دەتوانىت بە (نەت)ى خۆشەۋىستى خۋاي گەۋرە بەدەست بەيتىت، ھەرگىز نەلېت مەرۇف ئەو كارە كەمە، زۆر كارى چاكەى كەم لاي خۋاي گەۋرە بە گەۋرەبى تۆمار دەكرىت، ئەگەر ئاۋات خواستىكىش بوۋە، مەرۇف دەتوانىت بە نەتەى خۆشەۋىستى خوا پاداشتى زۆر گەۋرە بەدەست بەيتىت، ۋەكۆ شەھىدى و ھاۋكارى فەقىر و ھەزار و بىن دەرەتانەكان. قۇناغىكى تر كە مەرۇفەكان دەگەيەنئە بەرزترىن پلەى خۆشەۋىستى خۋاي گەۋرە عبودىەتە، خۇت بە بەندەى خوا بزانىت بە راستگۆبى، بەندە بوۋنىش ۋاتاي: گۆپرايەلى و بەردەۋامى وسەرپىچى نەكردن و گەردن كەچى و زەلىلى نۋاندن بۇ خۋاي پەرۋەردگار، خۋاي گەۋرە بۇ ھەموو پىغەمبەران وشەى (عەبد)ى بەكار ھىناۋە، بەلام لەم پلەيە بەرزتر بۇ پىغەمبەر ئىبراھىم ﷺ وشەى (خليل)ى بەكار ھىناۋە.

خۋاي گەۋرە دەفەرمۇيت: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ النساء

ۋاتە: كىن ھەيە ئايىنى چاكرو پەسەندتر بېت لەو كەسەى كە پروى كردۆتە خوا، خۆى تەسلىمى ئەو كردوۋە ھەتا بتوانىت لە چاكەو چاكەكارىش درىغى ناكات، شوئىنى ئايىنى ئىبراھىمى ملکہچ و فەرمانبەردار كەوتبىت لە كاتىكدا كە خوا ئىبراھىمى كردۆتە خۆشەۋىست و پىزدارى خۆى.

ھەرۋەھا پىغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرمۇيت: خۋاي گەۋرە بە خەلىل ھەلىبىزاردووم ۋەكۆ ئىبراھىم، خۇ ئەگەر لە ئوممەتەكەتدا خەلىلىكىم ھەلىبىزاردايە ئەۋا ئەبۋبەكر پەزامەندى خۋاي لەسەر بېت بوو (لېرەدا ئەگەر تەماشابكەين بەماناي ھاۋرپىتەتى نايەت، چۈنكە ئەبۋبەكر ھاۋەلى پىغەمبەرە، بەلكو بەۋاتاي خۆشەۋىستىيە، پىغەمبەرى خوا ﷺ ئەبۋبەكرى

صدیقی زور خوش دهو یست، به لام خوشه ویستی خوی گه وره له سه روو هه موو خوشه ویستی به که وه یه).^(۹۴)

که واته پله ی خه لیلی پله یه کی زور به رزه، که ته نها ئیبراهیم و محمه د به و ئاست و پله یه گه یشتوون، هه رچه نده پله و ئاسته کان جیاوازه له نتوان پیغه مبه راندا و له هه ندیکیشیاندا هاوبه ش، ئیبراهیم خاوه نی خه سلّتی باوکی پیغه مبه رانه که له هیچ پیغه مبه ریکدا نییه، پاشان خه لیلی خوایه و یه کیکه له ئولولعه زم.

تایبه تمه ندییه کانی به ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام

ئیبراهیم خاوه نی کوّمه لّیک خه سلّت بووه که تایبه ت بووه به خوی، یاخود پیغه مبه رانی تریش هاوبه ش بوون، له و خه سلّته تانه دا یاخود خاسیته تانه دا، ئاماژه مان پیکرد که باوکی پیغه مبه رانه، خوی ته نها له م پله یه دا به شداره پاشان خه لیلی ره حمانه که پیغه مبه ری خوا صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ به شداره له م خاسیته تانه دا، هه روه ها ئولولعه زمه که پینج پیغه مبه ری تر له گه لّیدا هاوبه شه، خوی په روه ردگار ده فره رمویّت: ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ (الأحزاب

واته: په یمامان له پیغه مبه ران وه رگرتوو په یمانی به کتاپه رستی، په یمانی گه یاندنی بانگه وازی خوا، به تایبه ت تو ئه ی محمه د صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ و له نووح و ئیبراهیم و موسا و عیسی کوری مه ریهم، بیگومان په یمانیکی به هیز و بته ومان لی وه رگرتن.

واتای ئولولعه زم چییه؟: ئه و پینج پیغه مبه ره که ده وتریت تووشی زورترین ئازار و چه ره سه ری و نا ره حه تی بوونه ته وه، تووشی زوریک له ویستگه قورسه کان بوون، جیهادی ئه م پینج پیغه مبه ره گه وره ترین جیهاد بووه، بویه ناویان به ئولولعه زم ده رکردوو، ئه مه ش پله و پایه یه کی یه کجار گه وره یه لای خوی په روه ردگار.

پله و پایه ی ئوممه ت بوون واتای چییه؟: خوی گه وره له وه سف و پیناسه ی ئیبراهیم خه لیل دا ده فره رمویّت: ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ (النحل

.....
^(۹۴) جندب بن عبدالله سمعت النبي صَلَّی اللّهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ بِحَمْسٍ، وَهُوَ يَقُولُ: إِنِّي أَبْرَأُ إِلَى اللَّهِ أَنْ يَكُونَ لِي مِنْكُمْ خَلِيلٌ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ اخْتَلَفَنِي خَلِيلًا، كَمَا اخْتَلَفَ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ أُمَّتِي خَلِيلًا لَأَتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا، أَلَا وَإِنْ مِنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ وَصَالِحِيهِمْ مَسَاجِدَ، أَلَا فَلَا تَتَّخِذُوا الْقُبُورَ مَسَاجِدَ، إِنِّي أَنَا هُمْ عَنْ ذَلِكَ / صحيح مسلم، رقم ۵۳۲.

واتە: بەراستى ئىبراھىم ھەر خۇي ئوممەتتىك بوو، (ھەر خۇي پېشەوايەك بوو) ملەكەچ و ھەمانبەردارى خوا بوو، ھەرگىز لە موشرىك و ھاوۋەپەرستان نەبوو.

(كان أمة) بەواتاي گوپرايەلى و بەندايەتى بۇ خۇاي پەرورەدگار ھىندەي ئوممەتتىك بوو، ھەرچەندە ئوممەت لە كوردیدا ئوممەت بە (گەل) مورادىف كراو، بەلام گەل بەواتا (الشعب)، لە زمانى كوردیدا ئوممەت بە ئوممەت دانراوئەو، دەتوانىن بەم شىۋەيە وىناي بىكەين، بلىين بەندايەتى و خواپەرستى ھەرورەكو ئوممەتى ئىسلام بوو، كە لە مەغرىبەو تا ئەندەنوسيا، لە باكور لە ئەلبانياو تا ناوہراستى ئەفرىقا، جا چەند مىليۇنە ھەزەرەتى ئىبراھىم ھىندەي ئەو ھەموو مروۋانە بەندايەتى و گوپرايەلى لاي خۇاي گەورە بۇ نووسراو ھىندەي ئوممەتتىك، بۇيە يەككىكى تر لە پېناسەكانى ئوممەتە.

ئەمەش ماناي وانيە مروۋىكىكى تر خۇاي گەورە پاداشتى بۇ زياد نەكات، بەلكو راستە بىجگە يېڭەمبەرى ئازىز ﷺ كەس ناگاتە ئاستى ھەزەرەتى ئىبراھىم، بەلام مروۋ ھەيە لە ئىسلامدا پلەوپايەي زۆرى دراوئەتى لە پلەوپايە ھەزارەھا كەسى ترى بەدەست ھىناو بەتەنھا خۇي، ئەبوبەكر و عومەر ئىمانيان ئىمانى ئوممەتتىك بوو، خالىدى كورى وەلىد، بەيەك مىليۇن مروۋ ھەزمار كراو لە ئىسلامدا، قەقاع بە ۱۰۰ موچاھىد ھەزمار كراو، كەواتە من و تۆش دەتوانىن ئاستى خۇمان بەرزىكەينەو، چونكە ھەزەرەتى ئىبراھىم دەبىت لاسايى بىكرىتەو وەكو ھەزەرەتى مەھمەد ﷺ، كەواتە ھەولبەدە پلەو ئاستى خوت بەرز بىكەرەو لاي خۇاي پەرورەدگار.

پاشان سىفەتى گەردنكەچى و ھەنىفى (قَانَتًا لِلَّهِ حَنِيفًا)، ھەموو ناوونابانگى ئايىنى ھەنىف، ياخود ئىبراھىم كە ھەنىفى بوو واتاكەشى ئەوہيە لە پروي زمانەوانىيەو كە زۆر زۆر دوور بوو لە شرک و ھاوبەش دانانەو، ھەرچى گومانى شرک و ھاوبەشى لىبىكرىت ئەو لىتى دوور بوو، تەنانتە گومانىش!

ھەردوو وشەكە بە واتايەكى تىرىش ئەوہيە كە بەتەواوئەتى شكاوئەو بەلای خۇاي پەرورەدگاردا و گەردنكەچ و گوپرايەل و پەھايە بۇ خۇاي موئەعال.

سىفەتى شوكرانە بۇزىرى خۇاي گەورە لە وەسفیدا، (شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ أَجْتَبَنَاهُ وَهَدَيْنَاهُ إِلَى صِرَاطٍ

مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١﴾ النحل

مهمله که تی شه شه م:

واته: (ئیراهیم) زۆر سوپاسگوزاری خوا بوو له بهرانهر نازو نيعمه تی بيشوماری پهروهردگارييهوه، ئه ویش هه لیبژاردو پێنمووی کرد بۆ پێبازی راست و دروست.

هه میشه سوپاسگوزاری خوای پهروهردگار بووه (شَاكِرًا لِّلنَّعْمَةِ) ئه ویش به هه ده ر نه بووه، به هه مان شتیه وه کو کورد ده لیت: ده ست نوقاو نه بووه که سێکی ده ستودل باش بووه، به هه مان شتیه ی له سه ر هه موو نيعمه ته کان که خوای گه وره به خشیویه تی به جه نابی چه زره تی ئیراهیم عَزَّوَالَتْکُمْ سوپاسگوزار بووه.

سيفه تی وه فای هه بووه، خوای گه وره باسی ئه و سيفه ته مان بۆ ده کات و ده فه رمویت: ﴿وَابْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى﴾ النجم

واته: یا له به رنامه ی ئیراهیمی به وه فا (ئاگادارن؟!)

(وَابْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى) ئه مه ش مانای به وه فا بوو، بۆ هه موو فه رمانتکی خوای پهروهردگار.

هه ر ئه رکێک به سه ریدا بدرايه خێرا جێبه جێی ده کرد و به وه فا بوو بۆ ئه نجامدانی ئه رکه کانی که پێی سپێردراوه له لایه ن خوای موته عال، به وه فا بوون له به رانه ر خوای گه وره دا، واتا جێبه جێ کردنی فه رمان و به ندایه تی و دوورکه و تنه وه له خراپه کاری و چه رام خواردن و ئه نجام دانی.

سيفه تی له سه رخۆیی و له خواترسی و و يقار و خوش مه شرب وه کو کورد ده لیت، ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ﴾ هود

واته: به راستی ئیراهیم زۆر له سه رخۆ و غه مخوارو گه راوه یه بۆلای خوا.

هه ر سێ وشه که مانای تايبه تی خۆی هه یه (حَلِيمٌ) به واتای هێمنی و له سه رخۆیی و خوش مه شرب و شیرین زمان، (أَوَّاهٌ) به واتای ترسانی زۆر له خوای پهروهردگار، (مُنِيبٌ) به واتای گه رانه وه بۆ لای خواو تۆبه کار.

ئهم سيفه تانه که کۆبۆته وه له جه نابی چه زره تی ئیراهیم عَزَّوَالَتْکُمْ دا ئاماژه یه بۆ تيمه داخۆ ده بێت تيمه و مانان خاوه نی کام سيفات بين، خوای گه وره له قیامه ت چه زره تی ئیراهیم به وه فا بانگ ده کات، ده بێت تۆ و من خۆمان ئاماده بکه ين به چ ناویک بانگمان بکه ن؟

به فهرموودهی خوای موته‌عال زۆر دَل هه‌یه به‌رد لَی باشتره، ئه‌وه‌نده ره‌قه هه‌رگیز له ترسی خوا داناخوڕپیت، خوای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رمویت: ﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّن بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدَّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشْقُقُ فَيُخْرِجُ مِنْهُ أَلْمَاءً وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (البقرة

واته: که‌چی له‌وه‌و دوا دله‌کانتان ره‌ق بوو (ئه‌ی جووله‌که‌کان) هه‌روه‌ک به‌رد، به‌ل‌کو ره‌ق‌تریش (چوونکه) به‌پراستی به‌رد هه‌یه که‌ پووباری لَی هه‌ل‌ده‌قوولَی، هه‌شیانه له‌ت له‌ت ده‌بی و ئاوی لَی دَیته‌ده‌روه‌ه، هه‌شیانه له‌ترسی خوا له‌لوتکه‌ی شاخه‌کان به‌رده‌بیته‌وه، خوایش بی‌ئاگا نییه له‌و کارو کرده‌وانه‌ی ئه‌نجامی ده‌ده‌ن.

هه‌روه‌ها سیفه‌تی میلیه‌ت بوونی چه‌زهره‌تی ئیبراهیم عَیْمَانَلَا بۆ هه‌مووانه، هه‌رکه‌سی خۆی به‌شوینکه‌وتوو‌ی چه‌زهره‌تی ئیبراهیم نه‌زانی له‌ئایینی یه‌ک‌تاپه‌رستی دا، ئه‌وا که‌سیکی (سووک و‌رسوا و‌خویرپی)ه، ئه‌م سی‌وشه‌یه له‌قورئاندا به‌واتای (السفاهة) هاتوو، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: ﴿وَمَنْ يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ﴾ (البقرة

واته: کَی له‌ئایینی ئیبراهیم پشت هه‌ل‌ده‌کات، مه‌گه‌ر ئه‌و که‌سه‌ی که‌گێل و‌نادان و‌وێل بیت، به‌پراستی تێمه‌ئهمان له‌م دنیا‌یه‌دا هه‌لب‌ژاردوو و (کردوو‌مانه به‌پیشه‌وا) و له‌و دنیا‌شدا له‌پیزی پیاو‌چا‌کاندا‌یه.

سووک به‌واتای ئه‌وه‌ی قورسای‌ی چاکه‌ی نییه له‌قیامه‌ت، سووکه و‌هیچ نرخ‌ی نییه، په‌سه‌یه هه‌رکه‌س خاوه‌نی ته‌وحید و‌یه‌ک‌تاپه‌رستی نه‌بوو سه‌رگه‌ردان و‌پس‌وای دنیا‌و قیامه‌ته، خویرپه‌تیش به‌واتای بیکه‌ل‌کی هیچ سوودیک‌ت نابیت بۆ خۆت و‌ده‌ورووبه‌ر، ئه‌وه‌ش مانای خویرپیتیه.

سیفه‌تی نزیک بوونی له‌پیغه‌مبه‌ری خوا صَلَّی‌اللَّه‌عَیْه‌وَسَلَّمَ ئه‌ویش له‌کاتی نوێژ و‌کاتی تریشدا ناسراوه، به‌سه‌له‌واتی ئیبراهیمی که‌(صلوات) له‌پیغه‌مبه‌ر محمه‌د و‌ئیبراهیم ده‌ده‌ین، که‌فه‌رمانمان پێ نه‌کراوه بۆ هیچ کام له‌پیغه‌مبه‌رانی تر (صلوات) بده‌ین، بیجگه‌ چه‌زهره‌تی محمه‌د و‌چه‌زهره‌تی ئیبراهیم -علیهم افضل الصلاة والسلام-.

ئه مانه به شیکی گرنگ بوون له ژیا نی حه زره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ ، له هه مووی گرنگر له کاتی دروستکردنی که عبه دا دوای کرد و فه رمووی: **﴿رَبَّنَا وَأَنْبِئْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾** البقرة

واته: په روه ردگارا، بۆ ئه و خه لکه ی (که له ئاینده دا دین) پیغه مبه ریک له خویان په وانه بکه، تا ئایه ته کانی تویان به سه ردا بخوینیتته وه و فیری کتیبه پیروژه که ی تۆ (واتا قورئان) و دانایی یان بکات، تا دل و ده روونیان له ژهنگ و کرده و هیان له په وشتی ناپه سه ند پاک بکاته وه، بیگومان تۆ خواجه کی بالاده ست و دانایت.

ئه م گیرا بوونی دوایه هه زاران سالی خایاند، به لام دوایه کی گیرا بوو خوی گه و ره پیغه مبه ری نازداری نارد له ناو قوره ی شه وه.

دوای دووه می حه رام کردنی هه موو کاریکه له مه ککه دا، مه گه ر ئه وه ی خوی گه و ره ریگای پیداه له به ندایه تی کردن، ئه مه ش هه ر دوای حه زره تی ئیبراهیم بوو که فه رمووی: **﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ﴾** إبراهيم

واته: کاتیک ئیبراهیم نزای کرد و وتی: په روه ردگارا، بالی هیمنی و ئاسایش بکیشه به سه ر ئه م شار و ولاته داو خۆم و نه وه کانیشم بیاریزه له وه ی که بته کان په رستین.

هه ربویه پیغه مبه ری نازدار فه رمووی: خواجه باوکم ئیبراهیم دوای کرد که شاری مه ککه له حه رام کراوه کان بیت، واتا (بیت الله الحرام)، منیش داوات لیده که م که شاری مه ئاینه به هه مانشیوه ی مه ککه حه رام کراو بیت. ^(۹۵) که مروف راستگو بیت و دلسوزبیت له دوای گه و ره گیرای ده کات، به و شیوه یه ی که مروفایه تی سوودی لی و ه رده گریت، ئه مه ش مانای قهزا و قه ده ری خوی گه و ره مان نیشان ئه دات.

په یوه ندی نیتوان پیغه مبه ر ئیبراهیم و محمه د (علیهم السلام)

به رده وام له فەزل و پله و پایه ی گه و ره یی حه زره تی ئیبراهیم داین، خالکی جه وه هری تر ئه وه یه که له نیتوان پیغه مبه ری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و حه زره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ دا په یوه ندیه کی

.....
(۹۵) أخرج أحمد ومسلم والنسائي وابن جرير عن جابر بن عبد الله قال: قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إن إبراهيم حرم مكة وإني حرمت المدينة ما بين لابتيها، فلا يصاد صيدها ولا يقطع شجرها.

زۆر توندوتۆڵ ههیه، ئهگهه چى ههزارهها سالیان تێوانه، ئهم په یوه نندیه تایبه تهى نێوانیان به پرسیاریکى هاوه لāن له پیغه مبهرى خوا ﷺ نیشانمان ده دات که پرسیان چۆن ده عوه و بانگه وازه کهت ده ستى پیکرد؟

پیغه مبهرى خوا ﷺ فهرمووی: ئهم بانگه واز و ده عوه یه له باوکمه وه ئیبراهیم بۆم ماوه ته وه.^(۹۶)

ئه وه ش ئهو تایبه مه نندیه یه که له نێوانیاندا ده ست پێ ده کات، ههر به م هوکاره ش بوو که له خو شه ویستی باوکى، کورپه که ی ناو ناوه ئیبراهیم، هه لێژاردەى ناوی کورپى هه زه رته ی پیغه مبهرى خوا ﷺ ته نها له به ر خو شه ویستی هه زه رته ی ئیبراهیم و ئهو په یوه نندیه تایبه ته یه که له نێوانیاندا هه یه، په یوه ندی زۆر به هیزتریش هه یه که بۆته سوننه تی ئیبراهیم، نموونه ی هه ته نه کردن، پاشان کورتکردنه وه ی به ر سمیل که نه یه ته سه رلیو، کاتیک پیغه مبه ر ﷺ ئه نجامی دا و فهرمووی: ئیمه ش بیکه ی، فهرموویان: به لێ، چونکه سوننه تی ئیبراهیم به و شیوه ئه نجامی داوه (هکذا فعل ابراهیم)، واتا شیوه و شکلی ده ره وه مان لاسایکردنه وه ی ئیبراهیم، بگره له وه ش زیاتر له کاتى سه رپرینی قوربانیدا وتیان به پیغه مبه ر ئهم قوربانیه چیه؟

مه به ستیان ئه وه بوو بۆ له جه ژن دا؟ پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: سوننه تی پیغه مبه ره که تان ئیبراهیم-ه (سنة نبیکم ابراهیم)، هه لێ به ت پرسیاره که هاوه لāنیش ده گریته وه بۆ پاداشته که ی نه ک بۆچی ئهم کاره بکه ن، به لکو ئه گه ر کرا پاداشته که ی چی ده بێت؟ پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: هینده ی خوری و مووه کانی چاکه و هه سه نات ده ست ده که ویت (بکل شعرة حسنة) ههروهها هاوه لāن جه ختیان له سه ر پاداشت ده کرده وه خوری تاله کانی زۆر ورده، پرسیاریان هینده ی مووی خوریه که شی؟ پیغه مبه رى خوا ﷺ فهرمووی: هینده ی مووی خوریه که شی (بکل شعرة من الصوف حسنة).^(۹۷)

له وانه یه که سیک بلیت من پارهم نییه له کوێ ئهو هه موو چاکه یه م ده ست بکه ویت، له وه لāمدا ده لێین: به خو ئیندن قورئان و فێرکردنی خه لکی له خو ئیندنه وه ی قورئان و ته جویدی ههر پیتیک ۱۰ چاکه و هه سه نه ت بۆ ده نووسریت. زۆر کارى خێرو چاکه ی تر هه یه که مرووف

-----

^(۹۶) روى أحمد والطبرانی وابن حبان والحاكم، والبغوي في شرح السنة، وابن هشام في السيرة النبوية: أن نفراً من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قالوا له: يا رسول الله، أخبرنا عن نفسك؟ قال: نعم، أنا دعوة أبي إبراهيم، وبشرى عيسى.

^(۹۷) قالوا: يا رسول الله، ما هذه الأضاحي؟ قال: سنة أبيكم إبراهيم. قالوا: فما لنا فيها يا رسول الله؟ قال: بكل شعرة حسنة. قالوا: فالصوف؟ قال: بكل شعرة من الصوف حسنة/ابن ماجه و احمد.

پاداشتی زوری له سهر وهرده گریت، ههر له پوشتن بۆ نوێژ و واتا بۆ مزگهوت و جيهاد و بانگهواز...هتد.

ههروهها په یوه ندىیه کی گرنکی تری نێوان هه زه تی ئیبراهیم و پێغه مبهری خوا محهمه د ﷺ فهرمووی: ئیبراهیم خه یڕول به ریه (خیر البریه) که سیک بانگی پێغه مبهری کرد ئه ی (خیر البریه) پێغه مبهری خوا ﷺ راسته خو فهرمووی، به لکو خیر البریه ئیبراهیمی باوکمه (خیر البریه ذلک إبراهیم أبی)، پێغه مبهری خوا ﷺ هه میسه که باسی ئیبراهیمی کردوو هه رموویه تی باوکم ئیبراهیم.

له و په یوه ندىیه گرنکتر له ئیسرا و میعراج دا که به خزمه تی هه زه تی ئیبراهیم ﷺ گه یشته له ئاسمانی هه وه ته م دا بینی که جیگای مائی ئاوه دانیه واتا قیبله ی فریشته کان که ناسراوه به (بیت المعمور) پوژانه ۷۰ هه زار فریشته ده چنه ئه و ماله وه تا پوژی قیامهت نایه نه ده ره وه، پێغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ئاسمان هه لێنا گریت له بهر زوری فریشته، ههر نێوانی سێ په نجه فریشته به کیان له پکو عدا به یا خود سو جده ده بات یان وه ستاون بۆ به ندایه تی تا پوژی قیامهت له دوا ی ته واو بوونی به ندایه تیه که یان ده پارێنه وه و ده لێن: خوا ی پاکو بیگه رد به راستی به حقه ی به ندایه تی بۆ زاتی به رزت به ندایه تیمان نه کردوو، (سبحانک ما عبدناک حق عبادتک).

کاتیک پێغه مبهری خوا ﷺ له میعراج دا بینی که فریشته کان ته واف ده که ن، پاشان که ته ماشای مائی ئاوه دانی کرد و بینی که سیک ماندوو و پشتی داوه ته به مائی ئاوه دانی، پێغه مبه ر ﷺ به هه زه تی جو بریلی فهرمو: ئه و که سه کییه؟

جو بریل فهرمووی: ئه وه باو کته ئیبراهیم!^(۹۸)

به هیزترین په یوه ندىیه له نێوان هه ردوو پێغه مبه ره که دا سه لامی خوا له هه ردوو کیان بیت.

ئهو په یوه ندىیه ته نها په یوه ست نییه به خودی پێغه مبه ر ﷺ، به لکو په یوه ندى به ئوممه تی پێغه مبه ریشه وه هیه، چو نه ئه و په یوه ندىیه؟ خودی پێغه مبهری خوا ﷺ بو مان پرونده کاته وه و ده فه رمو ی: کاتیک گه یستم به ئیبراهیم فهرمووی: به خیر بیت پێغه مبهری چاکه خواز و کو ری چاکه خواز، (مرحبا بالنبي الصالح والابن الصالح).

-----

^(۹۸) ثم نظرت فإذا رجل اسند ظهره الى البيت المعمور، فقلت: من هذا يا جبريل؟ فقال جبريل: هذا أبوك

إبراهيم/مسلم.

مەملەكەتى شەشم:

دروستكراوه كانى خواى گهوره كه بهرگ دهپۆشنى له قىامت دا ئىبراهيم-ه، (إن اول الخلاق يكسى يوم القيامة إبراهيم)/مسلم.

پۆزى قىامت هه موو پوت و قووتين ههروه كو چۆن له داىك بووين، عائيشه په زامه ندى خواى لى بىت پرسى: ئەى پىغه مبهرى خوا ﷺ لهو پۆژه دا خه لكى ته ماشاى يه كترى ده كه نه؟ پىغه مبهرى خوا ﷺ فهرمووى: عائيشه ئەو پۆژه زۆر له وه قورستر و ناره حهت تره، خه لكى بيان په رۆژته سهر ئەوهى ته ماشاى يه كترى بكهن. (يا عائشة الأمر أشد من أن ينظر بعضهم الى بعض) البخاري.

ههروه ها پىغه مبهرى خوا ﷺ ده فهرمويت: خواى گهوره ده فهرمويت به فرشته كان ئىبراهيم داپۆشن، ئىبراهيم داپۆشن (أكسي يا ملائكتي خليلي، أكسي يا ملائكتي خليلي).

ئەو پۆژه زۆر سه خته پىغه مبهرى خوا ﷺ ده فهرمويت: ئەو پۆژه يان نيشان دام، خه لكى جلوه بهرگ و پۆشاك ده پۆشن به گويرهى ئايينه كه يان، ههيه ئاييني به به هيزى نه گرتووه، بهرگه كهى تا سهر سنگى دىت و مه مكى داده پۆشيت، واتا ده شىت داپۆشريت به لام به گويرهى پابه نديت به ئايينه وه، ههيه تا سهر قورگى داپۆشراوه، ئينجا فهرمووى عومهرم بينى پۆشاك و جلوه بهرگى لى ده خشيت ئەوه نده درۆژه.

(رأيتنى يوم القيامة يعرض عليه الناس و عليهم قمص فمنهم من يصل القميص إلى ثديه، ومنهم من يصل القمص الى ترقوته، ورأيت عمر بن الخطاب يأتى يجبر قميصه)

جا ده بىت من و تۆش ههول بدهين بزانيه پۆشاكى بهرمان كويمان داده پۆشيت و ههولى زياتر بدهين و پابه ندين بين به ئايينه كه مانه وه.

ئينجا پىغه مبهرى خوا ﷺ فهرمووى: لاى راستى خوا من ده وه ستم، خواى گهوره ئەو جىگايه ده كاته رۆز و مه قاميك بو من و له يه كه م كهس تا كۆتا كهس خۆزگه ي پى ده خوازن و هه زيان ده كرد ئەو جىگايه بو ئەوان بىت، كه به عه ره بى پى ده وترىت (غبطة).

(ثم أقوم عن يمين الرحمن وكلتا يدي الرحمن يمين مقاما يغبطنى عليه الأولون الآخرون) مسلم و احمد.

ئەم باسه شمان بۆيه كرده وه له م به شه دا چونكه فهرمووده كه په يوه ندى به هه زه رته ئىبراهيم ﷺ - وه هه بوو.

هه‌نجەت و بیانوو دۆزینەوه

له‌ ئیوانی نووح و ئیبراهیم علیهم السلام پێده‌چێت هه‌زاران سالی ئیوان بێت، هه‌ردووکیان له‌ یه‌ک ناوچه‌دا ژیاون ئه‌ویش وڵاتی رافیده‌ین یاخود میزۆپۆتامیا، له‌ شارێک ژیاوه ئیبراهیم گه‌وره‌ترین شار بووه‌، سه‌ره‌تای یه‌که‌م شارس‌تانیه‌تی مروّقایه‌تی بووه‌، پادشای ئه‌و سه‌رده‌مه‌ هه‌موو سه‌رزه‌وی حوکم کردووه‌ و قه‌له‌م په‌وی ئه‌و بوون.

سه‌رباری هه‌مووی له‌و شاره‌دا و به‌گشتی له‌ جیهاندا فره‌ خوایی باو‌بووه‌، له‌ شاری بابل دا چه‌ندین خوا په‌رستراوه‌، هه‌ر خودی شاره‌که‌ ناسراو بووه‌ به‌ داهێنانی خوا وه‌کو بت و فروشتویانه‌، باوکی هه‌زره‌تی ئیبراهیم عَلَيْهِ‌الْسَّلَام که‌سیکی بازرگان و ناسراوی ئه‌و وڵاته‌ بووه‌ بۆ بت فروشتن و تاشینی.

له‌ناو ئه‌و ژینگه‌یه‌دا که‌ هه‌موو دژی بانگه‌وازی یه‌کتاپه‌رستی بوون، به‌لام ئیبراهیم به‌رده‌وام بوو جارێک له‌گه‌ڵ کۆمه‌لانی خه‌لکی ئه‌و وڵاته‌دا، جارێک له‌گه‌ڵ کاهین و جێگای بته‌کانیان له‌سه‌ر هه‌موویانه‌وه‌ له‌گه‌ڵ باوکی هه‌میشه‌ له‌بانگه‌وازا‌دا بووه‌، له‌وانه‌ گه‌وره‌تره‌ له‌گه‌ڵ سه‌روکی یه‌که‌می وڵات پادشا و ده‌سه‌لاتدارانی ئه‌و ئیمپراتۆریه‌ته‌ له‌ بانگه‌واز و دیبه‌یت و گفتوگۆدا بووه‌ بۆ یه‌کتاپه‌رستی و خواناسی به‌راستی و حه‌ق.

ته‌مه‌نی له‌ ۱۶ سالی دابوو هه‌راوه‌ته‌ ناو ئاگر و له‌ ۲۰ سالی‌دا هیجهره‌تی کردووه‌ و به‌رده‌وام بووه‌ له‌ بانگه‌واز دا، پۆژیک له‌ پۆژان ماندوو نه‌بووه‌، هیچ بیانوو و هه‌نجه‌تی نه‌هێناوه‌ته‌وه‌.

لێره‌دا من و تۆش هیچ بیانوویه‌کمان نییه‌، بۆ ئه‌وه‌ی بڵێین ناتوانین بانگه‌واز بکه‌ین، به‌ دُنیا‌یی‌ه‌وه‌ حالوگۆزه‌رانی ئێمه‌ زۆر باشته‌ له‌ ژیا‌نی هه‌زره‌تی ئیبراهیم، ئه‌و خوا‌یه‌ی که‌ خاوه‌نی ئیبراهیم بووه‌، به‌ دُنیا‌یی‌ه‌وه‌ هه‌ر ئه‌و خوا‌یه‌ په‌روه‌ردگاره‌شه‌ خاوه‌نی ئێمه‌.

هه‌رگیز بیانو و هه‌نجه‌تی ئه‌وه‌مانه‌ بڵێین خێزانه‌که‌مان رێگامان پێ‌نادات، یاخود له‌ ده‌زگای ئاسایش و داپۆستینه‌ری طاغوته‌کان ده‌ترسم، یاخود ئه‌وانه‌ی وا په‌ی ده‌به‌ن له‌ خوا‌ی گه‌وره‌ داوا ده‌که‌ن و خوا‌ی گه‌وره‌ به‌ هانا‌یانه‌وه‌ ناچێت، ئه‌وانه‌ به‌ دُنیا‌یی‌ه‌وه‌ لاوازی ئیمان، چونکه‌ مروّفی که‌ دُنیا بوو له‌ خوا‌که‌ی ده‌زانێت که‌ داوا‌ی لێ کرد هه‌رگیز له‌بیری ناکات، به‌لام به‌و مه‌رجه‌ی تۆش خوا‌ی موته‌عال له‌ بیر نه‌که‌یت، خو‌ هه‌زره‌تی ئیبراهیم که‌ گه‌یشه‌ پله‌ی روشد و پێی گه‌یشت ته‌مه‌نی له‌ لاویدا بوو، خوا‌ی گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهٖ عَلِيمِينَ﴾ (الأنبياء)

مهمله که تی شه شه م:

واته: ئیمه ژیری و هۆشمهیندیماں پیشتر به ئیبراهیم به خشی، ئیمه چاک ئهومان ده ناسی.

هه ندیک به وه لیکى ده ده نه وه که گوايه بائخ بووه یان ئه قلی به وه شکاوه که ئیتر بتوانیئت ژن بهینیئت.

له راستیدا روشد مانای ئه وه نییه که مروؤف دواى ئافرهت و یان شه هاده و کارو که سابهت بکات یاخود بییته خاوه نی کۆمپانیا و پاره...هتد.

روش و تیگه یشتن: واتای ئه وه یه که مروؤف ههست بکات خاوه نی ئه رکه و فه رمانی به سه ردا دراوه، ده بیئت بزانیئت بۆچی هاتوو به بۆ ژیان، هه روا بۆ گالته وگه پ و کاری دنیایی نه هاتوو، ئیمه به نه ره تمان ده گه پیته وه بۆ به هه شت بۆ ئه وى دروستکراوین. روشدو تیگه یشتووی واتا بانگه واز کردن بۆ یه کتاپه رستی بانگه واز و بۆ سوننه تی خواناس، بونیادنانی که سایه تی خۆت له سه ر بونیادی پیغه مبه ران، روشد واتا دوورکه و تنه وه له تاوان و حه رام، واتا پیکه ستنی کات و ژیان و کارو پیشه و بازرگانی و...هتد له گه ل ئایینی خوادا و په یوه یست بوون به نوێژ و قورئان و مزگه وت و وانه ئایینه کان و هه ولدان بۆ زانست.

صوحوفی ئیبراهیم

خوای پهروه رداگر له چه ند جیگایه کی قورئان دا ئاماژه ی بۆ کتیبی هه زره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام کردوو که ناوی صوحوف بووه، خوای پهروه رداگر له قورئاندا و له کتیبه ئاسمانیه کاندای ئه وه ی که گرنگه بۆ خه لکی ئاماژه ی پیکردوو گه رانه وه ی میژوو نییه، به لکو گه رانه وه ی ئه و کاره ساتانه یه که به سه ر گهلانی رابردوو دا هاتوو، به هۆکاری په رستنی بت و وازه یان له یه کتاپه رستی و سه رپنجی و خراپه کاری له هه موو جوړه کانی.

خوای موته عال نموونه ی ته ورات و ئینجیلی بۆ باس کردووین چی تیدا فه رموو، ئه مه ش بۆ ریزبه ندی و ناساندنی په رتوکه کانی زاتی به رزی خوا یه، ههروه ها له صوحوفی ئیبراهیم دا پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رمویت: هه موو صوحوف نموونه و وانه بووه بۆ خه لکی، ههروه ها نموونه یه کی بۆ باس کردووین له قورئاندا خوای گه وره ده فه رمویت: ﴿أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿١﴾ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ﴿٢﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣﴾ وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٤﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٥﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ﴿٦﴾ وَأَن إِلَىٰ رَبِّكَ أَلْسِنَتُهُ ﴿٧﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتٌ وَأَحْيَا ﴿٩﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿١٠﴾﴾ النجم

واتە: ئاخۇ ئەوانە ھەوالى كىتەبەكەى مووسا (تەوراتيان) پىگەىشتىت؟ ﴿٦٦﴾ يا لە بەرنامەى ئىبراھىمى بەوہفا (ئاگادارن؟! ﴿٦٧﴾ (كە لەو بەرنامە پىرۆزەدا ھاتوہ): ھىچ كەس گوناھى ھىچ كەس ھەلئناگىت ﴿٦٨﴾ بەپاستى ئادەمىزاد ھەر ئەوہى بۇ دەمىنئەوہ كە دەستىشخەرى دەكات ﴿٦٩﴾ بەرھەمى ھەول و كۆشەكەشى دەبىنئەوہ (لە قىامەتدا) ﴿٧٠﴾ لەوھوودوا (خوای بەخشندە) (بەگوئەى ئىمان و باوہپرو كارو كىرەوہى) پاداشتى لەبارو بەجئى دەداتەوہ ﴿٧١﴾ بەپاستى و دلئایەوہ دەلئىن: (كە ئەم پىگوزەرە) سەرئەنجامەكەى لەلاى پەرورەدگارەوہ سەرھەلدەدات ﴿٧٢﴾ ھەر ئەو زاتەش دىاردەى پىكەنن و گریانى لە ئادەمىزادا بەدەپئناوہ ﴿٧٣﴾ ھەرۋەھا ھەر خۇى مرئنەرەو ژيانبەخشە (بە ھەموو بەدەپئناوہكان) ﴿٧٤﴾ ھەر ئەو دوانەىە كە جوت و دوانە، نىرو مئى بەدى ھىناوہ ﴿٧٥﴾

ئەگەر تەماشای ئایەتەكان بکەین ھەموو وانەىە و ئاگادارىيە، بەلام لەناوہخنەكەیدا چەندىن باسى مئزۋوى پرووداوى گەلانى تری تئیدا باس كىرەوہ، پاشان ھەمووى پەيوەىست كىرەوہتەوہ بە نىعمەتى يەكتاپەرستى.

لە ئىبراھىمەوہ بۇ خىزان چى فىر دەبىن

ئەوہى گفتوگۇ لەگەل خىزان و چۆنەتى بانگەواز كىرنى دايك و باوك و ھەرۋەھا لە بەكارھىنانى ژىرى و ئاقلى لە كاتى گفتوگۇدا. يەكەم قۇناغى بانگەوازى ئىبراھىم لەگەل باوكىدا بوو، لەگەل باوكىك كە بەردەوامە لەسەر تاوان، بت تاشە، بتفرۆشە، لەگەل ئەوہشدا ئىبراھىم چەند بە ئەدەب و لووظف و خۆشەوىستىيەوہ بانگى باوكى دەكات وشەى (يا أبت) بەكار ھىناوہ نەك (أبي)، چونكە وشەى يەكەم كە (ئەبەتى) بە واتايەكى خۆشەوىستى و ھەست كىرن بە سۆزو ھەستى كور بۇ باوكى، بەواتاى من كورتم ھەموو خۆشەىيەكم بۇ تۆ دەوئىت، بىجگە لە تۆش كەسووكارم نىيە، بەواتاى ئەوہى تۆ پشتوپەناى بۇ من، بەلام لەگەل ئەو ھەموو سۆزو مېھرەبانىيە بە راشكاوانە لەگەلت دەدوئىم لەھەمان كاتدا بە ئەقل و لۆژىك لەگەلت قسە دەكەم ئەى باوكى بەرئىزم، چونكە من زانستىكم پىيە لای تۆ نىيە، ئەوئىش ئايىنە.

ھەرچەندە باوك خاوەنى ئەو زانىارى و زانستە بىت كەلاى مندالەكانىەتى بۇ گەياندىنى ئەو زانىارىيە، پىويستە مروف بە گەرەتر لەخۆى بە ئەدەبەوہ راگەيەئىت و بلىت ئەشئىت زانست و زانىارى زۆر لای تۆ كۆبووئىتەوہ، بەلام من زانست و زانىارىيەكى ترم لایە لەوانەىە تۆ پىت نەگەىشتىت، جا پىگەم بدە بۆت باس بکەم ياخود بۆت شىبەكەمەوہ.

ئوسلوبی پیغه مبه ر ئیبراهیم به م شیوهیه بووه، به لۆژیک به باوکی ده لیت ئه وهی تۆ ده پیه رستی نه ئه بیستیت نه ده بینیت، هیچ سوود و زیانیکی نییه، ئیبراهیم نه چوووه ناو بواری ده مه ده می و شهر و ئازاوهی ناو مال، به لکو به ئه قل ئاخواتنی کرد.

نه چوو راسته خو به باوکی بلیت باوکه تۆ کافر و گومرایت، تۆ سهر لئ شیواو و جاهیل و نه زانی، به لکو به وه پیری سۆز و میهره بانی وتی: باوکه زانستیکم بۆ هاتوووه که جه نابت نه تبیسستوووه ئه گهر شوینی زانسته که بکه ویت ئه وا پێگایه کی راست و دروست و په سه ندت وه رگرتوووه.

بۆیه لێره دا ئایه ته کان دووباره ناکه یه وه که پێشتر ئاماژه مان پێداوه، به لام جوریک له ره وشتی زۆر بهرز و ئه ده بیکی زۆر نایاب تیدا بهرجهسته بوون، لێره دا به واتای خو بادان و خو یشاندان نایهت، به لکو به واتای ئه وهی منیش ههروه کو تۆ بووم، به لام ئه و زانیاری و زانسته م وه رگرت و چوووه سهر ئه و پێگا راست و دروسته.

ئیتیر خو بادان نه بوو، بلێ باوکه من ده زانم قورئان بخوینم و تۆ نایزانی و من خوینه وارم و تۆ نه خوینه واری، ئه و جوړه قسانه بۆ ئیمامه یان بانگخوازیکه له گه ل بێ دین و عه لمانییه کان پروو به یته وه.

به لام له گه ل خیزان و که سووکاردا ده بیت مرووف بلیت: شتیک فیربووم وهرن با بۆ ئیوه شی باس بکه م تا هه موومان له و خیره به هره مه ند بین و پڕۆینه سهر پێگای راست و دروست.

به تایبهت ئیستا دایک و باوکمان ئیماندار و موسلمانن، به لام زانیاریان وه کو زانیاری ئیمه نییه، ده بیت زۆر به هیمنی و له سه رخوویی فیریان بکه ین حه ق و فه رمانی ئه وان که له سه رشامانه له یادی نه که ین.

ئیمامی شافیعی له گه ل دایکی دا نانی ده خوارد وه ستابوو تا دایکی تیری خوارد، ئینجا دهستی کرد به نانخواردن، دایکی لێی پرسی کوړم بۆ نانه کهت ناخویت؟ وتی ده یخووم به لام جه نابت ته واو بن، چونکه ده ترسم ده ست بهرم بۆ لوقمه یه ک له خواردنه که و تۆش حه زی لیبکه یه ت و دهستی بۆ به ریت، ئه و کات بۆ من ده بیت به سه رپێچی و فه رمانی دایکایه تیم جیه جی نه کرد بیت له ئاستدا!!

پاشان ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام نمونه ی ئه وهی بۆ ده هیئتیه وه که شوینکه وتووی شه یتان نه بیت، واتا شه یتان نه په رستیت، لێره دا به ته واوه تی ده رده که ویت که سه رپێچی ئایینی خواو

یه کتاپهرستی پیچه وانه ی په رستنی شهیتانه جا ههر شتیک بیت، بت بیت یان بیروباوه پری تری دنیا یی وه کو عه لمانییه ت و لیبرالییه ت...هتد.

باوکی ئیبراهیم شهیتانی نه ده په رست، به لکو بتی ده په رست که فه رمانی شهیتان بوو له سه ریان بویه کاره که ده در یته وه پال شهیتان، له به رانه ر شهیتاندا داوای لی ده کات په رستن بوو په حمان بکات.

نه مه ش ناما ژیه به بو به زه یی خوای میهره بان له سه ر تاوان، وه لامی باوکی زور نابه جی بوو وه کو هه موو باوکانی تری لوو ته رز که گوینا گرن بوو مندا له کانیا ن وتی: لاچو ونه له به رچاوم برؤو نه گهر به دل ت نییه مال به جی به یله و بوکو ی ده رویت برؤو!

ئینجا ئیبراهیم به وپه پری ریزه وه به باوکی فه رموو: باشه زور سلأوت لی بیت و هه ولی داوای لیخو ش بوونت بوو ده که م، که ده لیت به جیم به یله، هه رگیز به جیت ناهیتلم به لام بوو ماو هیه ک لیت دوور ده که ومه وه، باوکی وشه ی (هجر) به کار ده هیتیت، به لام ئیبراهیم علیه السلام (اعتزال) به کار ده هیتیت.

باوکی ئیبراهیم سه رکه ش بوو، به کافری مرد.

له فه رموو ده یه کدا هاتووه پیغه مبه ر ی خوا ﷺ ده فه رمویت: له روژی قیامه تدا حه زره تی ئیبراهیم نازه ری باوکی ده بینیت که ماندوو و عاره ق به ناوچاویدا دیته خواره وه ده ترسیت، حه زره تی ئیبراهیم ده لیت: بابه نه موت بی فه رمانیم مه که، باوکی ده لیت: ئیبراهیم ئیتر له مرووه پیغه رمانیت ناکه م، ئیبراهیم دوعا ده کات و ده لیت: خوای گه وره په یمانت داومه تی، نه مرو با سه رشور نه بم، مه به ستی باوکییه تی که سه رشوری نه بیت و باوکیش لای کور زور عه زیزه، خوای گه وره ده فه رمویت: نه ی ئیبراهیم حه رامم کردوو به هه شت له سه ر کافر^(۹۹).

پیغه مبه ر ئیبراهیم علیه السلام ناتوانیت شه فاعه ت بوو باوکی بکات، ته واو چونکه له ده ست ده رچوون، هه روه ها پیغه مبه ر ی خوا ﷺ ناتوانیت به هیچ شیوه یه ک شه فاعه ت بوو نه بوو تالیبی مامی بکات با خو شیشیا ن بویت، به لام کافرن. نه مه ش مانای وانییه مروقی موسلمان

.....
(۹۹) یلقی إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ أَرْزَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَعَلَى وَجْهِهِ آزَرٌ قَتَرَةٌ وَغَبَرَةٌ ، فَيَقُولُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تَعْصِنِي ؟ فَيَقُولُ أَبُوهُ: فَالْيَوْمَ لَا أُعْصِيكَ ، فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ: يَا رَبِّ ! إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْزِيَنِي يَوْمَ يَبْعَثُونَ ، وَأَيُّ خِزْيٍ أَخْزَى مِنْ أَبِي الْأَبْعَدِ ؟ فَيَقُولُ اللَّهُ: إِنِّي حَرَمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ ، فَيَقَالُ: يَا إِبْرَاهِيمُ ! انْظُرْ مَا بَيْنَ رَجُلَيْكَ ! فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بَدِيحٌ مُلْتَطِحٌ ، فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ ، فَيُلْقَى فِي النَّارِ/أُخْرِجَهُ الْبَخَارِيُّ، رَقْم ٨١٥٨.

نه توانیت مروقی کافری خوشبوویت، واتا خوشویستنی فیطری نه ک خوشویستنی سه رکه وتن به سهر موسلماناندا، ههروه کو چۆن پیغه مبه ری خوا ﷺ مامی خوشده ویست.

(إنك لاتهدي من أحببت...)

که واته مروقی موسلمان ده توانیت کافری خوشبویت به و مه رجه ی کاریگه ری له سهر ئایینه که ی دا نه ئیت، واتا باوکت کافره ئه شیت خوشت بویت وه کو باوکیک، یان دایک به و شیوه یه. به لام خوشه ویستیان به سهر ئایینه که تدا زال نه بیت و ئایینه که ت له وان خوشتر بویت، پله به ندی له نیتوانیاندا بکه، پله ی یه که م ئایینه که ت دوا ی ئه وه خوشه ویستییه کانی تر دابه ش بکه.

ئه قل و چاو کویریوون

خه لکی بابل بته کانیان له ناو جیگای عیباده تی راسته قینه دا داناوو، به به لکه ی ئه وه ی حه زره تی ئیبراهیم کاتیک پیا یان ده فره مویت: بۆ ئه م بتانه تان له جیگایه ک داناوه که جیگای به ندایه تییه، چونکه وشه ی (اعتکاف) له جیگای پیروزدایه، وه کو مزگه وت ئایه ته که ش که پیشت ئاماژه مان پیداو ده فره مویت: ﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاقِفُونَ﴾^(٢٧) الأنبياء

واته: کاتیک که به باوک و قه ومه که ی وت: ئه م بت و په یکه رانه چیه؟! ئیوه به ده وریدا دین و ده یان په رستن.

ئهمه ش ئه وه مان نیشان ده دات واتا ئه سل و بنه رته ی ئایینی راسته قینه یان مابوو، به لام گۆرانکاری یان به سهر دا هینابوو لای جیله کانی رابردووو به هه له ی ئه وان واتا جیلی رابردووویان، پێشینان، که وتبوونه شوین ئه م په یکه رانه.

وه لامیانداوه زۆر به لاوازی و خوده رباز کردن وتیان: باوو باپیراغان په ره ستویانن ئیمه ش ده یان په رستین!

ئهمه ش ئه وه پهری جاهیلییه، چونکه کرداری باوو باپیراغان هه موو نابیت به زانست و ئایین و ئاکار و ره وش، به دلنیا یه وه باوو باپیراغان له زۆر شتدا هه له یان کردوو.

ئه گهر نمونهی باوباپیرانی خوومان وه بگرین له م سهرده مهی ئیستاماندا زۆر دواکه وتوو و نهزان بوون له بواری زانست و تهنا نهت ئایینشدا چ جای توانای داهیتان و پاشان باسی سهردهمیک ده کهین له ژیا نی حه زره تی ئیبراهیم که به هه زاران سال له نیوانماندا هه یه.

ئه گهر ته ماشای ئایه ته که بکهین حه زره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام زۆر به توندی له که لیاندا ئاخافتن ده کات، پێشتر بانگه وازی ده کردن پێویستی به نه رمونیانی بوو، به لام ئیستا پرو به پرو بوونه وه یه طه ره فی به رانه بر به رگری له خوا که ی ده کات و به تکانی سهرده خات لێره دا، میتۆدی بانگه واز شکستی به رانه بر ده رده خات، ده بێت خاوه ن به لگه (ئارگۆمێنت) و وه ی به هێز بێت، چونکه خه لکی تر له و نیوانه دا گوێگره و ته ماشاکه ره، هه ر که موکو رتییه ک له تۆ ده بی نرێت وه کو خال بو طه ره فی خاوه ناس هه ژمار ده کرێت.

هه ربۆیه حه زره تی ئیبراهیم فهرمووی: به راستی ئیوه و باووباپیرانتان له هه له و گومرایی سه رلێش توایدا بوون.

ئێستاش ههروه کو سهرده می جاهیلییه تی ئیبراهیم به خه لکی ده لێن ئه وکاره ئه نجام مه ده حه راهمه؟ به لام ئه و وه لامی ئه وه ده بێت ده لێت نا حه رام نییه، باووباپیرانه مان کردوویانه بوچی حه رام نه بووه ئیستا تۆ حه رامی ده کهیت؟

لێره دا ده بێت بلێن راسته خو باووباپیرانیشت هه له بوون و تاوانبار بوون، جا ئه گهر به نه زانییه ئه واهیلن، که زانیویشیا نه په نا به خوا سه رگه ردان و مالتویرانی هه ردوو دنیان.

ئینجا که زانیان حه زره تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام زۆر جدیه و ئایینه که ی خوا ی به راست ده زانیت و یه قینی هه یه، که و تنه پرسیار ناچار بوون هه لوێستیان لاواز بوو، وتیان ئیبراهیم به راستی تۆ حه قت بو هیتا وین یا خود گالته مان پێده کهیت، لێره دا ده رده که ویت که زمانی ئه وان هیتن تر بووه و خاوه نی به لگه و ئارگۆمێنتی ئه مان، هه ربۆیه خیرا ده سته جی حه زره تی ئیبراهیم فهرمووی: به لی خوا ی پهروه ردگار ئه و پهروه ردگارمه که به دیهین هری ئه م گه ردوونه یه، زاتی به رزی هیتا ویه بوون، منیش له سه ر ئه وه ئیمانم هه یه و شاهیدم له سه ری و له سه ر ئیوه ش.

ئیبراهیم شاهیدی له سه ر به دیهین هری که و نه، که خوا ی تاک و ته نهایه، ئیمه ش لاسایی ئه و پیغه مبه ره ده که ی نه وه که ده لێت: (أشهد أن لا اله إلا الله) شاهیدی دان له سه ر ئیمان که بوونی یه کتای خوا ی پهروه ردگار، سه رچاوه که ی چا و نییه، به لکو سه رچاوه که ی ئه قلّه که چا و ده بی نریت و ئه قلّ سه ره تا په ی پێده بات، چونکه شاهید ده بێت ببی نریت به چا و تا حاکم یان دادوهر له هه ر

بوار ټکدا بیت شاهیدی قبول بکات و وهربگریټ، به لام هم گهردوونه به ناشکرا و راشکاوانه
نهوت نشان دهدهن که دهستی خالقیکي پټوه دپاره.

بویه هه موو شاهیدی ټیمان دهدهین به یه کتاپه رستی خوی موته عال، بوته شاهیدیه کی ره ها
بو ټیمانداران.

هاوه ټیکي پیغه مبهه به ناوی (أبو خزیمه) بینی که یه هوودیه که له گهل پیغه مبهه ری خوا
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کیشه ی دروست کردووه له سهر درعیک، پیغه مبهه ری خوا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمووی: نهوه
درعی منه، جووله که وتی: شاهیدت هه یه؟ پیغه مبهه ری خوا فهرمووی: کټ شاهیدیم بو نه دات
که نهوه درعه من خاوه نیم، نه بو خوزه یه پاسته وخو وتی: من شاهیدی نه دهه که نهوه درعه
پیغه مبهه ری خوا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاوه نیه تی، پاشان پیغه مبهه ری خوا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمووی: زانیت نهوه
درعی منه؟

نهوه خوزه یه وتی: پیغه مبهه ری خوا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ من بروات پټ ده که م له لای جوهریله وه
وه حیت بو دیت و پیغه مبهه ری خوات، ټیتر چوڼ شاهیدی نادهه که تو خاوه نی نهوه درعیت،
تو راستگوټرین مروقیټ.

که واته شاهیدی دان له بواری ټیمانی پټویستی به بینین نییه، به لکو پټویستی به نه قلله، نه گهه
نه قل ساغ و تهن دروست بیت نهوه به دلنیا یه وه چاویش ساغ و تهن دروست ده بیت.

پاشان بو جولاندنی نه قللی نهوه خه لکه هه لسا به شکاندنی هه موو بته کان و ته شوټکه ی دایه
دهستی بته گه وره که، که بینیان بته کان هه موویان شکاون ته نها گه وره که یان نه بیت، زانینان
ټیبراهیم نهوه کاره ی کردووه، چونکه نهوه خو ی فهرموو بووی که پلانیټک ده دارپژټیت بو بته کانینان
به راستگوټی قسه ی کردبوو، هه ربویه خوی موته عال به (صدیق) ناوی ده بات له قورئاندا.
بانگیان کرد وتیان تو وات کردووه له بته کانمان ټیبراهیم، نه که له بهر نهوه ی گومانیان هه بیت
به لکو دلنیا بوون له نه نجامدانی کاره که له لایه ن هه زره تی ټیبراهیم وه، به لام له شیوه ی
لیکوټینه وه دا (تحقیق) نهویش بو گالته پیکردنیا ن و جولاندنی بیرو هه زریان فهرمووی: ته شوټکه
لای کییه نهوه کردوویه تی، ده لپی پیرسن، نهوان هه موو توووشی شوک بوون، به لام کوټر بوونی
نه قلایان وای کرد که مل بابدهن و بلټن چوڼ نهوانه قسه ده که ن؟ نهوانه بت و په یکه رن، هه یچ
قسه و ده نگیان نییه.

ټیبراهیم فهرمووی: ئوف له دهستی ټیوه، شټیک ده په رستن که نه ده توانن به رگری له خو یان
بکه ن، نه ده توانن قسه بکه ن.

ئینجا ئه‌نجامی بئنه‌قلی خو‌یان نیشان ئه‌دات و ئه‌ئیت: ئیوه شتیک ده‌پهرستن بیجگه له‌خوا هیچ ده‌سه‌لآتیکیان نییه و زیان و سوودیان هیچ نییه، ئه‌مه چۆن ئه‌قل و تیگه‌یشتنیکه هه‌تانه؟

که توانای ئه‌وه‌یان نه‌بوو به ئه‌قل وه‌لامی ئیبراهیم بده‌نه‌وه، هاواریان کرد بیسوتینن، له‌دوای ئه‌وه‌ی ئیبراهیمیان ده‌ستگیر کرد، گالته‌یان پێ کرد و له‌خۆشیدا هه‌لده‌په‌رین، ئه‌مه‌ش هه‌میشه پیشه‌ی ئه‌هلی جاهیلی کافر و گومرپه‌یه که توانای وه‌لامیان نه‌بوو ده‌که‌ونه قسه‌ی قۆر و گالته‌ی کردن به‌خه‌لکی خاوه‌ن ئه‌قل، ته‌نانه‌ت توانای سوتاندنیشیان نه‌بوو، خوای گه‌وره‌هه‌زه‌رتی ئیبراهیم عَیْبَالَتَه‌ی پاراست له‌ئاگره‌که.

پێشتر دیبه‌یتی کردبوو له‌گه‌ڵ سه‌رۆکی ئیمپراتۆریه‌تی کلدانی نه‌مروود، حوججه‌و به‌لگه‌ی به‌هێزی به‌رانبه‌ر به‌کارهێنا ئه‌ویشی ده‌مکوت کرد.

هیجهره‌ت له‌ پێناوی خوادا

هیجهره‌ت توخمیکی گرنگی ئیمانه و هه‌روه‌ها ئیسلامه، هه‌موو مرو‌فیک پێویستی به‌هیجهره‌ت کردن هه‌یه، ده‌شێت هیجهره‌ت له‌ناخی خودی مرو‌فه‌وه ده‌ست پێ بکات، واته له‌خراپه‌کاری به‌ره‌و چاکه‌کاری، هیجهره‌ت له‌ناو دڵ و ده‌روونه‌وه بۆ چاکسازی ده‌کات.

پێغه‌مبه‌ر ئیبراهیم له‌دوای ئه‌وه‌ی لووط ئیمانی هێنا به‌پێغه‌مبه‌رایه‌تی و شوینی به‌رنامه‌ی ئیسلامی هه‌نیف که‌وت، هه‌زه‌رتی ئیبراهیم بێیاری هیجهره‌تی دا که‌ئێتر به‌ولآتанда و به‌شارو لادیکاندا و هه‌موو شوین و جێگاکاندا بگه‌رێت بۆ بانگه‌واز تا بتوانن زۆرتین خه‌لک بانگێشت بکه‌ن بۆ یه‌کتا په‌رستی، ﴿فَقَامَنَّ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (العنکبوت)

واته: ئینجا لووط باوه‌ری پێ هێنا، ئیبراهیم دوای ئه‌وه‌ی که‌ ناویمێد بوو له‌قه‌ومه‌که‌ی وتی: به‌پارستی من ئێتر کۆچ ده‌که‌م بۆلای په‌روه‌ردگارم (بۆ ئه‌و شوینه‌ی که‌ ئه‌و بۆم دیاری ده‌کات) چوونکه به‌پارستی ئه‌و زاتیکێ زۆر به‌ده‌سه‌لات و دانا‌یه.

هاتووچۆی له‌نیوانی ئه‌و جێگا و شارو ولآتانه‌دا هه‌روا شتیکێ بێ هووده و بێ ئامانج نه‌بووه، به‌دڵنیا‌یه‌وه هه‌مووی ئاراسته‌ی وه‌حی له‌پشته‌وه بووه، هه‌مووی فه‌رمانی په‌روه‌ردگاری بووه.

له‌پارېدوودا له‌باسی ژيانی ئيراهيم دا ئاماژه‌مان پي‌کرد که چوونی بۆ میسر هه‌ر هوکاري بانگه‌واز بووه، هيجره‌تی خاتوو هاجه‌ريش هه‌ر فه‌رمانی خوايی بووه، هوکاره‌که‌شی ئه‌وه‌بوو که بانگه‌وازی يه‌کتا‌په‌رستی ب‌لاوب‌کاته‌وه، راسته‌له‌ناو دۆلی مه‌که‌که‌ جیگای هه‌رم له‌نیوان سه‌فا و مه‌روا ده‌که‌سی تیدا نه‌ژياوه، به‌لام به‌ دل‌نیا‌يه‌وه چوارده‌وری ئه‌و جیگایه‌ خه‌لکی تیدا بووه ئاوه‌دانی ئه‌و جیگایه‌ له‌لایه‌ن ئه‌و خانه‌واده‌وه هه‌روا شتیکی ئاسان و سانا نییه، به‌لکو ئاوه‌دانی ئه‌و جیگایه‌ و هه‌لقوولانی ئاوی زه‌مه‌م بۆ کارئاسانی ئه‌و خیزانه‌ موباره‌که‌وه ده‌بوو له‌لایه‌ن خوای په‌روه‌ردگار‌ه‌وه...

ئه‌وه‌ش جیگای ب‌روا نییه که ئيراهيم پي‌غه‌مبه‌ر له‌ویدا به‌جی ه‌شت‌ب‌یت و وازی له‌په‌ینا‌ب‌یت، هيج سه‌رچاوه‌یه‌ی راستیمان له‌به‌رده‌ستدا نییه، پ‌یگاشی تینا‌چ‌یت خوايه‌ک به‌و هه‌موو به‌زه‌بی و میهره‌بانیه‌وه فه‌رمان به‌ پي‌غه‌مبه‌ره‌که‌ی بکات کاریکی له‌و شتیه‌یه‌ ئه‌نجام بدات، پاشان هيج ئامانجیکی له‌ پشته‌وه نییه بۆ مروّقا‌یه‌تی و به‌ندایه‌تی.

به‌هه‌رحال ده‌ش‌یت ماوه‌یه‌ک که‌وت‌ب‌یتنه‌ نا‌په‌حه‌تی به‌هوکاری ب‌یتاوی، خوای گه‌وره‌ زه‌مه‌می بۆ هه‌لقوولاندن، به‌لام به‌و‌جوودی هه‌زه‌تی ئيراهيم له‌گه‌ل‌اند، هه‌زه‌تی ئيراهيم له‌ نیوانی شام و حجازدا له‌ها‌تو‌چۆی بانگه‌وازا بووه، که له‌ داها‌توودا هه‌ردوو جیگا‌که‌ ده‌ب‌یته سه‌رچاوه‌ی نار‌دنی وه‌حی خوای گه‌وره‌ بۆ پي‌غه‌مبه‌ران به‌گشتی.

ها‌تنی هوژیک بۆ ئه‌و ناوچه‌یه‌ به‌ناوی هوژی (جو‌ره‌هم) له‌ پ‌یگای بانگه‌وازی ئيراهيم‌ه‌وه بووه، پاشان ئیسماعیلی کو‌ری که له‌داها‌توودا باسی ژيانی جه‌نابیان ده‌که‌ین به‌دو‌ورود‌ریژی.

شوینکه‌وتنی ئيراهيم عَلَيْهِ السَّلَام چیمان فێرده‌کات؟

شوینکه‌وتنی ئيراهيم س‌ی خالی گرنگ فێری ئوممه‌تی پي‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌کات که ئه‌و س‌ی خاله‌ له‌هه‌موو ژیا‌ماندا پ‌ی ده‌کات.

خالی يه‌که‌م: به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر بانگه‌واز و د‌لسۆزی و جه‌خت کردنه‌وه له‌سه‌ر گه‌يان‌دنی ئه‌م ئایینه‌ بۆ ئه‌وه‌ی وه‌سه‌یه‌تی ئه‌و به‌ئینه‌ دی فه‌رمووی: خوايه‌ که‌سان‌یک هه‌ن به‌رده‌وام: له‌لار‌ی کردنی به‌نده‌کانت، بۆیه‌ مروّقی موس‌لمان ده‌ب‌یت خوین و گوشتی بۆ ئیسلام ب‌یت، هه‌روه‌کو چۆن له‌جه‌نگی ئوحود دا دروشمیان بریتیبوو له‌ خوین و گوشت ئایینه‌که‌مانه‌ (لحمک و دمک هو‌دینک) ئه‌وه‌ پ‌یویسته‌ يه‌کتیک ب‌یت له‌ سیفه‌تی بانگخواز، له‌ ئیستادا يه‌ک له‌سه‌ر س‌یی زه‌وی خوای گه‌وره‌ به‌راستی نا‌په‌رستن، ئایا ئیتمه‌ توانیومانه‌ ئه‌و بانگخوازه‌ بین که هه‌زه‌تی ئيراهيم دا‌وای لیک‌کردوین؟

خالى دووهەم: پابەندبوون بە ئايىنى خىواي گەورە (فمن تبعني فأنه مني) مروّف ناتوانيت بانگخواز بيت هەتاکو خوى پابەند نەبيت بە ئايىنەكەيەو، ناکريت من بانگخواز بم و بەخەلکى بليّم نويز بکە و پروژووبگرە و زەکات بەدە، بەلام خوم ئەنجامى نەدەم، هەروەها مروفي بانگخواز دەبيت خاوەن ئىخلاص و دلسوزى بيت بو ناوبانگ کار نەکات لەپيناوى ئايىنەکەيدا هەموو شتيک بەخشيت و قوربانى بەدات.

خالى ستيەم: بەرانبەر بە خەلکى بەبەزەيى و نەرم ونيان بيت، هەلبەت ئەوانە کە شارەزا نين و سەرپيچى دەکەن و تاوانبارن، بەلام دژايەتى ئايىنى خىواي گەورە ناکەن (ومن عصاني فإنک غفور رحيم)، هەلبەتە بو ئەو کەسانە نيە کە دژايەتى خوا و پيغەمبەرەکەي دەکەن، ئەوانەي کە گۆرەپانى جەنگيان گرت لە موسلمانان ناکريت تو گوليان تيبگريت، دەبيت بەزمانى خويان و کرداريان وەلام بەدرينهە.

بەلام ئەوانەي کە خەلکى گشتى و هيچ نازانن بە حەرام و حەلال و شارەزا نين لە ئەحکام و بيروباوەرى ئىسلامى پيويستە زور بە نەرم و نيانى لەگەلياندا بەرخورد بکريت.

ليرەدا ژيانى حەزەرتى ئىبراھيم لە گۆشەنيگاي خودى خوى کە تايبەتە بە جەنابيان کوّايى پى دەهتئين، بەلام سى قوناغى گرنگ لە ژيانيدا جارى لامان ماوہ باسى بکەين، قوناغى لەگەل حەزەرتى لووط و پاشان قوناغى ژيانى حەزەرتى ئىسماعيلى کورى و قوناغى ژيانى حەزەرتى ئىسحاقى کورى، ئەم سى تەوەرە بەشيتى تر لە ژيانى ئەم پيغەمبەرە عەزیزە گەورەيە کە باوکى هەموو پيغەمبەرە پرون دەيتتەو، لەئەنجامى باسکردنى ئەو سى پيغەمبەرەي تردا سەلامى خوا لە هەموويان بيت، کەواتە ليرەدا ژيانى بەجى دەهتئين و پروودەکەينه ژيانى ئىسماعيلى کورى کە ئەويش بە يەکتىک لە پيغەمبەرانى سەرەتا هەژمار دەکريت و مەملەكەتتيكى نوى بو ژيانى ئىسماعيل عَلَيْهِ السَّلَام و باوکى بەريزى لەم کتیبەدا بونياد دەنئين.

مهمله که تی هه شته م:

رووداو هکانی ژيانی پیغه مبه ر ئیسماعیل عَیْیَا سَلَام

ناوی پیغه مبه ر ئیسماعیل ۱۲ جار له قورئان دا هاتوو.

رووداو هکانی ژيانی حه زه رتی ئیسماعیل زۆر ێک له په هه نده کانی دیار نییه، یان ئه وه یه که دووباره یه له ژيانی پیغه مبه رانی تر دا، له وانه یه به م هۆکاره بی ت خوای په روه ردگار بۆی باس نه کرد بی تین له قورئانی پیروژدا، به لām په هه نده گرنگه کانی ژيانی له گه ل باوکی به ریزی حه زه رتی ئیبراهیم دا بۆمان ئاشکرا و پروون بۆته وه.

ئیبراهیم خاوه نی دوو کو ر بوو هه ردووکیان پیغه مبه ر بوون، ئیسماعیل یه که م کو ر یه تی وه کو کورد ده لیت: نۆبه ر یه تی له خاتوو هاجه ر، ئیسماعیل برایه کی تری به ناوی ئیسحاق هه بووه، ئه ویش لایه نه زۆر گرنگه کانی ژيانی ئاشکرا نییه، هه ر پی ده چیت ئه مه ش به هۆکاری ئه وه بی ت که بانگه وازی پیغه مبه ران له یه که ده چن، زۆر ێک له په هه نده کانی ژيانی باس نه کراوه، به لām له م دوو برایه پیغه مبه رستان ێک هاتۆته دی، به تایبه ت له ئیسحاق که پیغه مبه رانی به نی ئیسرائیل له وه وه سه رچاوه یان گرتوو هه سلامی خوا له هه موویان بی ت.

له دوا ی لافاو ێکی زۆر له نیوه دوورگی عه ره بی، جیگایه ک به ناوی به نداوی (میثه ب) ده روخت و زۆر ێک له ناوچه نشینه کانی عه ره ب له ولاتی یه مه ن بڵاوه ده که ن به ناو نیوه دوورگی عه ره بیدا، عه ره بیش گه ل ێکی زۆر بوون له و ناوچه یه دا، حه زه رتی ئیبراهیم فه رمانی پێکرا که پروو له و ناوچه یه بکات، پێشتر ئیبراهیم عَیْیَا سَلَام له بانگه وازی بڵاو کرد نه وه ی په کتا په رستی دابوو، له عێراق و ناوچه ی سوریا ی ئه مرۆ بانگه وازی ده کرد، پاشان به ره و فه له ستین و ولاتی میسر هیج ره تی کرد، هه ر به هۆکاری بانگه واز و بڵاو کرد نه وه ی خوا په رستی، ئه وانه ی که ده لێن: به هۆکاری قات و قری و وشکه سالی کوچی کردوو به میسر هیچ به لگه یه ک له به رده ستدا نییه، ته نها گریمان ێکه و هیچی تر، به لām کوچه کانی تری له ئووه وه بۆ بابل و له بابه وه بۆ ناوچه کانی نه ینه واو حه ران و پاشان هه له ب و ناوچه ی شام له فه له ستینی ئه مرۆدا و هه مووی به هۆکاری بانگه واز بووه، ئه ی بۆچی چوونی بۆ میسر بۆ بانگه واز نه بوو بی ت؟ له کاتی کدا زۆریشی تیدا نه ماوه ته وه و خێرا گه راوه ته وه بۆ شام، خو ئه گه ر له به ر قات و قری و وشکه سالی بوایه ده بوو زیاتر بێنیت ته وه، له کاتی کدا زۆر به ی سه رچاوه میژوو یه کان ده لێن: ئیبراهیم عَیْیَا سَلَام بازرگان ێکی ده وه له مه مند و خاوه نی مه روما لاتی زۆر بووه، هه روه ها چوونی بۆ

مىسر بەھەمانشېۋە بۇ بىلا كۆرۈنۈشەي يەكتاپەرسى بوۋە، ھەۋلى داۋە بانگەۋازەكەي بگاتە ھەموو جىڭگان، ھەر لەو كاتەدا ئاشنا دەبىت بە خاتوو ھاجەر، جا ئەۋەي كە لە تەۋرات سۈرى تەكۈين دا ھاتوۋە باسى جارىيە و خزمەتكار بوۋنى خاتوو ھاجەر دەكات، شېۋەي دەمارگىرى يەھودى پىۋە ديارە و پىناچىت پرووداۋەكان كە باسكراۋە بە شېۋەيەكى ورد لەۋىدا باس كرابىت.

ۋەكو ئەۋەي خۋاي گەۋرە باسى كىرۋە لاي ھەموۋان ئاشكرايە خۋاي گەۋرە دەفەرموت: يەھود دەستكارى تەۋراتيان كىرۋە و جىڭا گۆرۈكى زۆريان بە وشەكان كىرۋە، بە ئارەزوۋى خۋايان نوسىۋىيەنەتەۋە. ھىنانى خاتوو ھاجەر و خستەۋەي مندال لەو خاڭە بەرپىزە بە فەرمانى خۋايە، نەك فەرمانى خىزانەكەي خاتوو سارا، چونكە پۇلى ۋەچە خستەۋە لەناۋ پىڭەمبەراندە خۋاي گەۋرە بىرپارى لەسەر دەدات، نەك سارا خاتوۋنى خىزانى، بەھەرئال خاتوو ھاجەر بوۋە خىزانى و كۆرۈكى لىي بوۋ بەناۋى ئىسماعىل.

دەگەپىنەۋە بۇ ناۋجەرگەي مېژوو، لەو سەردەمەدا (بىزەنتىن) سەرەتاي دامەزراندنى يەكەم دەۋلەتيان بوۋ، بەناۋچەكانى كەنارى دەرياي ناۋەراست پەلوپۇى ھاۋىشتبوۋ، لە نىۋەدوۋرگەي عەرەبىش كۆمەلگە عەرەبىيەكان بەھۆكارى لافاۋ لەناۋچەي ۋلاتى يەمەن پىرژوبلاۋ بوۋنەۋە، يۇنان كە بە گرىك ناسراۋە، ياخود بە (بىزەنتىنەي يەكەم) كەناۋى خۋاي گەۋرەي ئەۋان بوۋە، دۋايى ناۋى بىزەنتىن لە پاشاكانيان دەنتىن و ناۋى خۋاكەيان دەگۆرپىت بۇ ئاپۇلۇ و زىوس و ژوپىتەر.

ھەزەرەتى ئىبراھىم ۋەكو كارى پىكخستى بىلا كۆرۈنۈشەي يەكتاپەرسى و ئايىنى ھەنىفى ئىسلام، لوط عَلَيْهِ السَّلَام لەناۋ ناۋچەكانى بىندەستى يۇنان بانگەۋاز دەكات، ئىسماعىلىش لەناۋ عەرەب، ئىسحاق لە شام و دۋايىش بەھۆكارى يوسىف دەچنە مىسر، زۆرىك دەلېن كە گۋايە يەكېك لە پادشا و دەسەلاتدارەكانى ئەۋ دەمە لەۋلاتى مىسر بەناۋى (ھىكۇس) دەبىت، ھەرچەندە (ھىكۇس) لە سەردەمى ئىبراھىم دا بە دوۋرى دەگرم، بەلام دەشېت ۋابىت لەۋانەيە چەند ھىكۇس-يىك ھەبوۋىت بە ژمارە جياكرابىتتەۋە ۋەكو ھىكۇس ۱، ۲ و ۳...ھتە.

خۋاي گەۋرە فەرمانى كىر بە ئىبراھىم كە بىنەۋبارگەي لەناۋچەي نىۋە دوۋرگەي عەرەبى بىخات لە ناۋ دۆلى مەككە و سەرلەنۋى كەعبە دروست بىكاتەۋە لەكاتى چوۋنى بۇ مەككە، ماۋەيەك لەو جىڭايەدا مايەۋە كەعبەي بە بەرد و كەلەك بەرز كىرەۋە ۋەكو قۇناغى يەكەم، پاشان ناۋچەكە كە تىيدا مانەۋە زىاد يان زۆر بى ئاۋ بوۋ، ئەمەش ۋاي كىر كە داىكى ئىسماعىل بە ھەلەداۋان لەنتىۋان تەپى سەفا و مەرۋادا ھاتوۋچۇ بىكات بگەپىت و بىروانىت، بەلكو كارۋانىك ياخود خەللىك لەو ناۋچەيەدا بەدى بىكات، تا داۋاي زاد و ئاۋيان لىيكات، لەۋكاتەدا

حه‌زهره‌تی ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام دوعا ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: **﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ﴾** (٢٧) ﴿٢٧﴾ ئیبراهیم

واته: په‌روه‌ردگارا به‌راستی من هه‌ندی له وه‌چه و خیزانم له دۆلێکی وشکی بن کشتوکالدا جێنشین کردووه، له‌پال ماله‌ پیرۆزه‌که‌تدا، له‌ پال (بیت الحرام) دا، په‌روه‌ردگارا، بۆیه‌ لێره‌ نیشته‌جێم کردن تا به‌چاکی نوێژو خواپه‌رستی ته‌نجام بده‌ن، جاداواکارم دلی هه‌ندی‌ک له‌و خه‌لکه‌ که‌مه‌ندکیش بکه‌یت بۆ لایان و له‌ رزق و پۆزی جو‌راو جو‌ر به‌هره‌مه‌ندیان بکه‌یت، بۆ نه‌وه‌ی سوپاسگوزاری بکه‌ن.

خوای په‌روه‌ردگار ئاوی زه‌مه‌می هه‌لقوولاند له‌بن قاچی هه‌زهره‌تی ئیسماعیل، ئاوی زه‌مه‌م بووه‌ ئاوه‌دانی بۆ دۆلی مه‌که‌که‌ و نه‌و کۆچره‌وانه‌ی عه‌ره‌ب که‌ زانیان له‌و جێگایه‌دا ئاو هه‌یه‌، نه‌وانیش مانه‌وه‌ هه‌لبه‌ت ئیبراهیم عَلَيْهِ السَّلَام له‌گه‌ڵ هاتنی بۆ نه‌و جێگایه‌ ده‌شیت و لاغ و وشر و مه‌پوماڵاتی پێ بووبیت، چونکه‌ ناکریت پێگایه‌کی چه‌ند مانگی نیوان شام و نیوه‌دووورگی عه‌ره‌بیدا بێ وشر و مه‌پوماڵات هاتووچۆی کردبیت، هه‌ر نه‌و ئاوه‌ش بووه‌ هوکاري ژیا‌نی نه‌و خانه‌واده‌یه‌ له‌گه‌ڵ نه‌و مه‌پوماڵاته‌ و مانه‌وه‌ی نه‌و عه‌ره‌به‌ کۆچره‌وانه‌ له‌ویدا نیشته‌جێ بێ و ئینجا هه‌زهره‌تی ئیبراهیم هه‌ر خه‌ریکی بانگه‌واز و بلاوکردنه‌وه‌ی ئایینی خوایه‌ تا نه‌و کاته‌ی ئیسماعیل گه‌وره‌ ده‌بیت و به‌یه‌که‌وه‌ بناغه‌ی که‌عه‌ب ده‌ده‌پێژنه‌وه‌ و دیواری به‌رز ده‌که‌نه‌وه‌، نه‌و جێگایه‌ ده‌بیته‌ شوینی هه‌جی خه‌لکی و خه‌لکی‌کی زۆر به‌هوکاری مالی خوا له‌و ناوچه‌دا کۆده‌بنه‌وه‌ و بزووتنه‌وه‌ی بازرگانی و پاشان بۆ پاراستنی نه‌و بزووتنه‌وه‌ بازرگانیه‌ مانگه‌ قه‌ده‌غه‌ کراوه‌کان داده‌مه‌زریت، له‌ سه‌رده‌می ئیسماعیله‌وه‌ چونکه‌ به‌هوکاری نه‌وه‌ی ناوچه‌که‌ بێ بازرگانی و کشتوکال بوو، خه‌لکی نه‌و نیوه‌دووورگیه‌ له‌سه‌ر پاو و پروت ده‌ژیان، له‌مانگی هه‌رام دا وه‌کو ناسراوه‌ به‌ (ئیلاف) بازرگانی خو‌یان ده‌کرد پاشان هو‌زی جو‌ره‌هم زۆر پێزی دایکی ئیسماعیل و خودی ئیسماعیل-یان ده‌گرت له‌ نه‌بوونی ئیبراهیم دا مه‌پوماڵاتیان بۆ ده‌له‌وه‌راندن و ئاگیان له‌وان ده‌بوو له‌به‌رانبه‌ریدا نه‌وانیش سوودی‌ان له‌ ئاوی زه‌مه‌م و هه‌رده‌گرت، به‌م شیوه‌یه‌ ژیا‌نیان له‌وناوچه‌یه‌دا ده‌پو‌شیت، له‌دوای داواکردنی خوای گه‌وره‌ له‌ ئیبراهیم که‌ بانگه‌وازی هه‌ج بکات، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت:

﴿وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَظَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٣٧﴾ الحج

واته: (ئە ی پیغه مبه ر ﷺ به یاد بینه) کاتیک شوینی که عبه مان دیاری کرد بۆ ئیبراهیم (دوای تهواو بوونی، فه رمانان پێدا) که هیچ جوړه هاوه لیکم بۆ بریار نه دهیت و (بیکه به بنکه ی به کخواناسی) و مالی من پاک بکه ره وه بۆ نه وانه ی به ده وریدا ده سورینه وه، یا خود به پیوه ن یان له کرپووش و سوژده بردندان ﴿﴾ جا بانگی خه لکی بکه و جار بده له ناویاندا با بین بۆ حه ج، نه وانیش به پیاده دین به دهم بانگه وازه که ته وه، یان به سواری (ئهو وشترانه ی که دووری ماوه که) لاوازی کردوون و له هه موو پێگه یه کی دووره وه هه ر دین ﴿﴾

ئیتیر بووه فه رز به سه ر هه موو ئیمانداریک که حه ج بکه ن و پرۆنه ئهو جیگایه، ئه وه یه که م جیگا و مالی خوایه که شایسته ی ئه وه یه حه جی تیدا بکریت.

جا ئیتیر بووه دروشم و له ناو خه لکیدا بۆ بوویه وه بانگه وازی ئیبراهیم له دنیا دا ناو و ناوبانگی ده رکرد و خه لکی زۆر شوینی ئایینه که ی که وت، خوا ی گه و ره ده فه رمو یّت:

﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾ فِيهِ ءَايَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ ءَامِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٣٨﴾﴾ آل عمران

واته: به پرستی یه که م خانه و مال و مه نزلگایه ک که بۆ خه لکی دانرا له سه ر زه وی (بۆ خوا په رستی) ئه وه یه که له مه ککه دایه که هیدایه ت و پێنمووی به خشه بۆ هه موو خه لکی جیهان ﴿﴾ (له که عبه دا) نیشانه و به لگه ی زۆرو ئاشکرای تیا به، شوینی تاییه تی خوا به رستی ئیبراهیمی لێ به، ئه وه ی بچێته ناوی ئەمین و ئاسووده یه له هه موو ده سترێژیه ک. خوا ی گه و ره له سه ر خه لکی بریاری داوه حه ج و سه ردانی (بیت، که عبه) به تاییه ت نه وانه ی که توانای (دارایی) یان هه یه و (ته ندروستیان باشه)، جا ئه وه ی که با وه پری نییه حه ق پۆشه، ئه وه با بزانیّت که خوا بۆ نیازه له هه موو خه لکان (پێویستی به چاکه و په رستی که س نییه) ﴿﴾

سه ربرینی ئیسماعیل عَلَيْهِ السَّلَام

پایه ک هه یه که لاوازه و زۆر پیک له میژوونووسان باسیان کردووه که ئهو ده مه له ناو خه لکیدا باو بووه، که یه که م مندالیان بکه نه قوربانی له پیناوی خوا ی گه و ره دا که ئه مه ش له سه رده می زوحاکی خوێنپێژوه هاتووه که ئهو مندالانی خه لکی ده کرده قوربانی بۆ ده رخوا رددانی ماره کانی، ئه م هۆکاره بوو بووه کلتور له ناو خه لکیدا و به تاییه ت له خاکی عه ره ب دا، ئیبراهیم

ئهو کاره ی ئه نجام دا له گه ل ئیسماعیل دا بۆ ئه وه ی لهو کاره عه ره ب پرگار بکات و فیدییه سهربرینی منداله کانیا بوه قوربانی به گوشتی ئاژه لآن، تا خه لکی سوودی لی وه ربگر و واز لهو کاره چه په له بهینن.

هه رچه نده ئه م رایه له میژوودا بوونی هه یه و لاوازه له پرووی سهردی میژووویه وه، به لام تا رادهیه کی زۆر پێگای تیده چیت و جێگای باوه ره.

هه رچه نده ده لێن ئیسحاقه، به لام راست نییه چونکه دوای ئیسحاق راسته وخۆ باسی یه عقوب هاتوه، ئه مه ش گونجاو نییه بۆ سهربرینی ئیسحاق، پاشان به دوای ئه و پرووداوه دا خوای گه وه ده فهرمویت: له باسی ئه و پرووداوه دا،

﴿وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ﴾ رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٥﴾ فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿٣٦﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَؤُ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ قَالَ يَاقَبْتُ أَفْعَلُ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٧﴾ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴿٣٨﴾ وَنَدَيْنَاهُ أَنِ يَا إِبْرَاهِيمُ ﴿٣٩﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٠﴾ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿٤١﴾ وَفَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿٤٣﴾ سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿٤٤﴾ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٥﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٧﴾ وَبَرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ وَمَنْ دُرِّيَّتُهُمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿٤٨﴾ الصافات

واته: (ئینجا ئیبراهیم) وتی: من ئیتر ده پۆم بۆلای پهروهردگارم (دهمه ویت هه ره ئه و بهرستم)، ئه و هیدایهت و رێنموونیم ده کات ﴿٣٥﴾ (به ته نیا کۆچی کرد قهومی ناله باری به جیهیت، لهو پێگه و بانه دا داوای له خوا کرد) له صالح و چاکانم پێ به خشه ﴿٣٦﴾ ئیتمه ش مژده ی منالیکي هه لیم و خوگرو (ژیرمان) پێ به خشی که (ئیسماعیله) ﴿٣٧﴾ کاتیک که ئه و مناله که وه ته ده رو مال له گه لیا (به یانییه ک پێ و ت) کوپم، کوپری شیرینم من له خه ودا بینومه که تۆ سه رده برم، تۆ ده لێ چی؟ رات چۆنه؟! (کوپری چاک و خواناس و خوگر به زمانی شیرین) وتی: بابه گیان هه ره فرمائیتک پێ دراوه جیه جی بکه، ده مبینی ئه گه ره خوا هه زبکات، خوا بیه ویت له ئارامگران ده بم ﴿٣٨﴾ کاتیک که هه ردووکیان ته سلیمی (فه رمانی پهروهردگار) بوون ئیبراهیم، به پروودا (ئیسماعیله) خسته سه ره خاک (بۆ ئه وه ی سه ری بپریت) ﴿٣٩﴾ بانگمان لیکرد که: ئه ی (ئیبراهیم) ﴿٤٠﴾ بیکومان خه وه که ت راست بوو هاته دی، ئیتمه هه ره ئاوا پاداشتی چاکه کاران

ده دینه وه (له تاقیکردنه وه کاندای سهریان ده خهین) ۳۵ به پراستی ئاله مه دا تاقیکردنه وه یه کی
 ئاشکراو سهر سورپه یته ره هیه ۳۶ ئیمه قوچیکه گه وره مان کرده قوربانی (ئیسماعیل تا له جیاتی
 نه ودا سهری بپریت) ۳۷ له ناو گه لان و نه وه کانی داهاتوو دا ناوی (ئیراهیم) مان هیشته وه (به
 ریزو سهره ریه وه) ۳۸ سلاو و دروود و ریز له سهر ئیراهیم ۳۹ ئیمه به و شیوه یه پاداشتی
 چاکه کاران ده دینه وه ۴۰ به پراستی ئه میش له بهنده ئیمانداره کانی ئیمه یه ۴۱ مژده ی هاتنه
 دنیای (ئیسحاق) یشمان پی به خشی که ئه ویش پیغه مبه ریکه له چاکان ۴۲ خیر و به ره که تمان
 پرژاند به سهر ئیراهیم و به سهر ئیسحاق دا و له نه وه ی هه ردووکیان، واته (ئیسماعیل و
 ئیسحاق)، چاکان و باشان و سته مکارانی ئاشکراش هاته دنیاه ۴۳.

ئه گهرچی رای جیاواز هیه له سهر ئه وه ی ئیسماعیل بووه یاخود ئیسحاق، به لام لای ئه هلی
 ئیسلام ئه وه به کلا بووه ته وه که ئیسماعیل-ه و کورای زانایانی له سهر دروست بووه.

به هه رحال له دوای ئه وه ی که پرۆسه که پرووی نه داو خوای گه وره گۆری بو ئاژه ل فیدیه ی
 درا، هه زره تی ئیراهیم مه پیکه کرده قوربانی، ئه وانه ی که ده لێن مه ره که له ئاسمانه وه هاتوو،
 هیچ به لگه ی پراست و دروست نییه، به لکو له پراستیدا گرنگ نییه مه ره که له ئاسمانه وه بیته
 یان زهوی، بنه ره تی موعجیزه که له پازیبوونی باوک و کوره که دایه نه ک مه ره که، چونکه مه ره که
 ده شیت له مه رو مالاتی ئیراهیم بیت.

فه رمووده شمان هیه که سه نه دی پراسته که ئه و به رانه تا سه رده می پیغه مبه ر ﷺ،
 شاخی به رانه که له ناو که عبه دا بووه، پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی کردوو به فرێدانی
 بو ئه وه ی موسلمانان سه رقال نه کات له کاتی نوێژدا، ئه م فه رمووده یه ش زیاتر یه قینمان ئه دات
 که ئه وه ی ویستراوه سه ربپریت ئیسماعیل بووه نه ک ئیسحاق، چونکه ئیسحاق له شام بووه.

ئه وه ی لێره دا گرنگه باسی بکه ی موعجیزه ی پازی بوونی ئیسماعیل و ئه نجامدانی کاره که
 بووه له لایه ن ئیراهیم-ه وه که خوای په روهر دگار به گه وره ترین موصیبه ت و به لا ناوی بردوو:
 ﴿إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلْتُؤُا الْمُبِیْنُ﴾ (الصافات)

واته: ئه مه به پراستی تاقیکردنه وه یه کی زۆر ئاشکرا بوو بو ئیراهیم و ئیسماعیل (علیهما
 الصلوة والسلام)، له و تاقیکردنه وه یه دا سه رکه وتن و ناجیح بوون.

ئهم خۆراگرییهی ئیسماعیل بووه هۆکاری ئهوهی که راستگۆیی له باوکی وهربگریت و بگاته پلهی پێغه مبهرایهتی، خوای گهوره دهفهرمویت:

﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ۝ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ۝﴾ مریم

واته: له کتیبی (قورئاندا) باسی ئیسماعیل بکه، بهراستی ئهوه له بهتین و پهیمانهکانیدا راستگۆ بوو، ئهوه پێغه مبهرو فرستادهش بوو ۝ (ئیسماعیل) ههیشهو بهرهوام، فهرمانی دهدا به خیزانی و خزمانی، که نوێزهکانیان (بهپێکو پێکی و لهکاتی خۆیدا) نهنجام بدن، زهکاتیش فهرامۆش نهکهن، ئهوه لای پهروهردگاری شایستهی پێزو پهزامهندیی بوو ۝

ههروهها دهفهرمویت:

﴿وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا إِبْرَاهِيمَ ۝ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولَى الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ۝ إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ۝ وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنِ الْأَخْيَارِ ۝ وَأَذْكُرْ إِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِنَ الْأَخْيَارِ ۝﴾ ص

واته: ئهوهی پێغه مبهر ﷺ باس و یادی بهنده بهرێزهکامان ئیبراهیم و ئیسحاق و یهعقوب بکه، ههموویان دهستیکی بالایان ههبوو له گه یاندنی تایینی خوادا، دهستیکی بالایان ههبوو له چاکه و چاکه کاریدا، ههروهها بهرچاو پروونی و شارهزایی تهواویان ههبوو له ههموو پروویهکهوه ۝ ئیمه بهراستی کردمانن به بهندهیهکی تایبهتی خۆمان بههۆی سیفهتی دنیانهویستی که ئهویش یادهوههری پڕۆزی قیامهته ۝ بهراستی ئهوانه لای ئیمه لهو کهسانه که ههلمان بژاردوون و پهسهندمان کردوون ۝ ههروهها باس و یادی -اسماعیل و الیسع و ذوالکفل- یشیان بۆ بکه که ههریهکیک لهوانه له ههلبژارده و پهسهندکراوهکانن ۝

ئیسماعیل عَلَيْهِ السَّلَام له ناو خاکی پیروزی مهکهکه دا مایهوه، لهوێ بانگهوازی دهکرد و خیزانی له عهرهب دروست کرد و ناوی عهرهبی موسعهب لهوهوه سههرچاوهی گرتووه.

میوانداری ئیبراهیم له لایه ن خیزانی ئیسماعیل-هوه عَیْهَاشَکَم

له سه رچاوه میژوویه کاندایا هاتوو که گوایه ئیبراهیم سه ردانای مالی ئیسماعیل ده کات و خیزانه که ی به باشی به ده مه وه ناچیت و ده لیت میوان پاناگرین و که سمان له مال نییه، پاشان ئیبراهیم پرسیری حال و گوزهرانیان ده کات نه ویش ده لیت: حالوگوزهرانمان زور خراپه و هیچمان نییه و هاوسه ره که شم چوو بۆ راو، ئیبراهیم ده لیت: که هاته وه سلای منی پێ رابه یه نه و پێی بلێ ده رگای ماله که ی بگۆریت!

کاتیک ئیسماعیل عَیْهَاشَکَم هاته وه باسی میوانه که ی بۆ گێراپه وه، ئیسماعیل ده سته جێ هه لسا و وتی نه وه باوکم بووه داوای لیکردووم تۆ ته لاق بده م له به ر چا و چنۆکی و به خلیت، ئیسماعیل-یش لیتی جیا بوویه وه پاش ماوه یه کی تر ئیبراهیم گه راپه وه بۆ مه ککه، ئیسماعیل-ی به هه مانشیوه له راو بوو خیزانی نوێی پیکه یتابوو، ئیبراهیم پێی وت: میوان راده گرن؟

نه ویش خوشحالی خوێ ده ربهری و به خیرها تنی کرد، پاشان ئیبراهیم پرسیری حالوگوزهرانیان کرد، نه ویش به پێچه وانه ی خیزانی رابردووی ئیسماعیل وه لامی دایه وه که زور خوش گوزهرانن، ئینجا ئیبراهیم داوای لیکرد که سلای من بگه یه نه هاوسه ره که ت و پێی بلێ که ده رگای ماله که ی به هیژه با ناگاداری بیت!

له رپویه تدا هاتوو که به سارا خاتوونی وتوو نایانبینم ته نها سه ردانایان ده که م، له گه رانه وه ی ئیسماعیل دا خیزانی رووداوه که ی بۆ گێراپه وه نه ویش وتی: نه وه باوکمه ناگاداری کردومه ته وه که ناگام له تۆ بیت و هه رگیز له گه لت جیا نه مه وه، نه م رووداوه پیناچیت راستی بیت و له رووی میتۆلۆجیه وه دارێژراوه و زور خه یالی دیاره! پاشان ده لیت به بۆنی زانی باوکیتی!

چونکه ئیبراهیم بروات بۆلای ئیسماعیلی کوری نه وه هه موو رێگایه به ریت نه وه نده خه م سارد نییه کوره جگه رگۆشه پیغه مبه ره که ی نه بینیت!

هه روا به ئاسانی دوو جار چاوه رپێ کوره که ی نه کات تا له راو ده گه رپته وه، نه مه ش پیده چیت له خه یال خه یالتر بیت، ئیبراهیم نه وه نده پیاویکی لاواز نه بووه گوێگرییت بۆ خیزانی، کاری زولمی پێ بکات، پیغه مبه ران زولم قبول ناکه ن، سارا خاتوونیش شتی و نالیت.

کوئی گشتی باس

باسی ژبانی نيسماعيل عَلَيْهِ السَّلَام و ئبراهيمي باوکی عَلَيْهِ السَّلَام په یوه نډی ته وای هیه به سهر هه موو تاکیکی موسلمان، حیکمهت و وانه ی ئی فیربوون له م پرودواوه ئه وهیه تۆ ئاماددهیت چ قوربانیه کی بدهیت له پیناوی خوا ی پروه ردگاردا؟ ئایا ئاماددهی قوربانی بدهیت له پیناوی ئایینی ئیسلام، ته نها قوربانی سهر برینی ئاژول نییه و گوشته که ی به سهر مال له دراوستی دا دابهش بکهین، راسته ئه ویش کاریکی گرنگه و له خانهی قوربانی دایه، به لام تۆ ئیماندار و قوربانیه که ت چیه بۆ خزمه تی ئه م ئیسلامه و بانگه وازه که.

گومان لهوهدا نیه که قوربانی دان ههروا ئاسان. نیه، مڕۆڤی خواناس و دڵسۆز و ساغ و ئیمان کاملی دهوێت، قوربانی دان ئازار و ئەشکهنجە لە خۆگرتوو، پیاوی جوامیر ئافرهتی سوارچاکی دهوێت، قوربانی دان له خۆبردوویی و کات تهرخان کردنی دهوێت، قوربانی دان پلهی مڕۆڤ بهرز دهکاتهوه بۆ پله بهرزهکانی بهههشت، ئەگەر لێوردبوونهوه بکهین له قوربانی دانی ئیبراهیم و ئیسماعیل-ی کۆری (علیهم السلام) گهورهترین موعجیزه دهبینین، باوکیک تهسلیم دهبێت بۆ پهزنامهندی خوای پهروهردگار و کۆرپیکیش هێندهی باوکی پهزنامهندی دهردهبرێت بۆ سهربڕینی له پیتناوی خوادا، بهلام ئەو دوو مڕۆڤه خاوهنی ههست و سۆز و ههموو سرووشتیکی مڕۆیین، بهلام فهرمانی خوای موتهعال و پابهندبوونیان به خۆشهویستی خوا و فهرمانهکانی دهبێته هۆکاری دروستبوونی موعجیزه، موعجیزهکەشی لهو کارهادهیه که دهیانویست ئەنجامی بدەن، ئەوان ههولێ راستی خۆیان داو پاستگۆ بوون له ئەنجامدانی کارهکهدا، دراما نهبوو بهلکو راستی و حەق بوو، بهدڵناییهوه خوای گهورهش میهرهbane خاوهن بهزهپی پهحمی پههابه چۆن کاری وا دههێڵێت ئەنجامبدرێت، بۆیه له جیگای قوربانی ئیسماعیل بهرائیک کرایه قوربانی که ههژاران سوود له خواردنی گوشتهکه وهبرگیرێت، خوای گهورهش زوڵم قبول ناکات و لهسهه زاتی بهرزێ خۆی زوڵمی حهرام کردوو، زوڵمیش لهکەس ناکات مندالی خۆی بکاته قوربانی له پیتناوی خوادا بهسهه برین بهدهستی باوکی!

چه زره تی ئیسماعیل عَلَيْهِ السَّلَام وه کو هه موو پیڅه مبه رانی تر ژبانی له بانگه واز و خواناسی
 فیرکاریدا بوو، له نه وهی ئیسماعیل عَلَيْهِ السَّلَام هه چ پیڅه مبه ریک نه هاتوو ه بیجگه له محمد کوپری
 عه بدو لا کوپری عه بدو موته لب صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ که ئیمامی هه موو پیڅه مبه رانه و کو تا پیڅه مبه ری
 ناخر زه مانه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

ئهوهی که گرنگه لهم باسه‌دا ئاماژه‌ی بۆ بکه‌ین ئه‌وه‌یه که بته‌های شارستانی‌تی و ژیا‌ری ئومه‌تی محمد ﷺ ده‌گه‌رێته‌وه سه‌ر پێغه‌مبه‌ر ئیسماعیل و ئیبراهیمی باوکی (علیهم السلام)، ژبا‌نی پێغه‌مبه‌ران ئه‌وه‌ی که بۆمان باسکراوه وه‌کو ده‌نکی ملوانکه وابه، هه‌موو

په یوه ندى هه یه به یه که وه نه گهر په تی ملوانکه که پچړا هه موو ده نکه مرواریه کان جیاده بڼه وه نه و په تەش خودی دینه که یه هوښیویه تیه وه، باسکردنی ناوی زه مزهم له م باسه دا و هوکاري موباره کی ده گهر پته وه بۆ باسکردنی نه وه کی مرؤفی موسلمان بۆ ههر نیه تیک بیخواته وه، چ شیفه به خش بیت یاخود نیه تی تر بیت، وه کو وهرگرتنی زانست و ته قوا، خوی گه وره ده بیه خشیت. هه روه ها پیکهاته ی ناوی زه مزهم له هه موو ناوه کانی تر جیاوازتره له تام و پاشان له هیژ و وهرگرتنی ئینه رچی بۆ لاشه ی مرؤف، خوی گه وره باسی کو مه له هه لویستیک ده کات که حه زره تی ئیبراهیمی پندا تپه پری که سرکه وتوو بوو له هه لویسته کانیدا که له قورئان دا به وشه (که لیمه) هاتوو یاخود به واتای (فأتمهن) ههر هوکاري نه و کو مه له و ویستگه یه بوو که هه لویستی ته وه کول به خوا بوو، خوی گه وره ئیمامه تی پیبه خشی، نه م ئیمامه ته ش له خو ی و نه وه کانیدا.

له نه وه ی ئیسماعیل عَلَيْهِ السَّلَام بیجگه پیغه مبه‌ری ئازیز هیچ پیغه مبه‌ریکی تر نه هات، به لām نه وه کانی خاوه‌نی چهند خه سلّات و ئاکاری به‌رز بوون، نه گهرچی تووشی تاوانی شهربیک دانان بوون، به لām به‌راستگویی مانه وه و خاوه‌نی که رهم و ده‌ست و دل باشی بوون، هه روه ها ئازا و چاونه‌ترس بوون، مالی دنیا یان لا گرنگ نه‌بوو بۆیه خوی گه وره پله ی هاوه‌لی به‌خشیه هاوړپیانی پیغه مبه‌ر محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ که له نه وه ی ئیسماعیل-ه، به و ئاکار و خه سلّات به‌رزانه توانیان نه م دینه سه‌ربخن و پاشان به م دینه زیاتر له هه زار سال حوکمرانی هه موو سه‌رزوه ی بکه‌ن، تا کو نه م ساته وه‌خته من تپیدا ده‌نووسم ئومه‌تی ئیسلام ههر به‌رز و به‌رپز و له هه ول و کوشش و جیهاد دایه و نه وه کانی به جوامیر و ئازا و چاونه‌ترس ناسراون.

حه‌زره تی ئیسماعیل عَلَيْهِ السَّلَام دوو خیزانی هه‌بوو له دوو هوژی گه‌وره ی عه‌ره‌ب بوون هوژه‌کانی عه‌مالیق-ه و جورهم، خیزانی یه‌که‌می ناوی عیماره‌ی کچی سه‌عدی کوپری ئوسامه‌ی کوپری نه‌کیلی عه‌مالیق-ه بووه.

هه‌روه‌ها خیزانی دووه‌می کچی گه‌وره‌ پیاوی هوژی جورهم بووه ناوی خیزانی نه‌هاتوو، به‌لām ناوی باوکی هاتوو به‌ناوی مضاض کوپری عه‌مری جورهمی.

منداله‌کانی ئیسماعیل ناویان: نابت، قیذر، مه‌نشا، مه‌سمه‌ع، آذر، ماشی، ده‌ما، یه‌طور، نیشا، طیما و قیذما، ته‌نها کچیکی هه‌بووه به‌ناوی نه‌سمه‌ شووی کردوو به‌ عیسی کوپری ئیسه‌حاقی برای، دوو مندالی هه‌بووه به‌ناوی یونان و رۆم!

له‌ ته‌مه‌نی ۱۳۷ سالی وه‌فاتی کردوو له‌ جیگای (حیجر) نیژراوه له‌ گه‌ل دایکی له‌ حه‌وشی که‌عه‌دا.

پیرست

پیتشه کی ۹

پیتشه کی کاروانه که ۱۳

پیتشه کی باس ۱۹

مهمله که تی به که م: که رهسته و تویشوو بۆ لیکۆلینه وه ۲۵

نامانج له م کتیه ۳۶

پهوانه وهی ته مومزه کان له سهرده می وجودی پیغه مبه ران ۳۱

تایبه نه ندی پیغه مبه ران ۳۴

مه نه ه جی گیرانه وهی سه ردی میژوو پی له م مهمله که تی پیغه مبه رستانه دا ۴۳

میژوو چییه؟ به روار و پۆژمیر چین؟ ۴۵

که پانه وه بۆ بنه رپه ت ۴۹

یاسای که ردوون (کن فیکون) ۵۳

مهمله که تی دووهم: پهروه ردگار بوونه وه ری چۆن دروست کرد؟ ۵۷

چوار مه خلوقی که وهی په نهانی ناو، عه رش، کورسی، قه له م ۵۷

شیکاری پۆ چوار مه خلوقه که ۵۹

سه ره تای دروستبوونی که ردوون ۶۰

پاشکۆی باسی رابردوو ۶۷

ناوازه یی و جوانی هه ساره ی زه وی ۷۳

جیاوازی ئیوان زیان و پۆح و نه قل ۷۶

دروستبوونی مرۆف ۷۸

دروستبوونی جنۆکه یاخود په ری ۸۰

مهمله که تی سییه م: هاتنی ئاده م به که م پیغه مبه ر و باوکی هه موو نه وه کانی (به شه ر) نه ک مرۆف (الانسان) ۸۳

..... ۸۳

ئایا ئاده م به که م مرۆف بووه ؟ ۸۳

که واته ئاده م کتیه ؟ ۸۴

ئایا ئاده م خاوه نی دایک و باوک بووه یان له قور دروست بووه ؟! ۹۰

جیاوازی به شه ر له گه ل ئینسان؟! ۹۰

ئه ی قۆناغی دروستبوونی مرۆف چۆن باسکراوه له قورئاندا؟ ۹۴

پوخته ی باس: ۹۸

جیاوازی ئیوان ئینسان و به شه ر ۹۹

ئاگاداری پیتش ئه وه ی برۆینه ناو پروداوه کان ۱۰۰

ئاده م وحه وا کین؟^(۱) ۱۰۱

به هه شته که ی ئاده م تیتیدا نیشته جی بوو ۱۰۴

۱۰۸.....	ئادەم و مەملەتتى شەيتان
۱۱۳.....	دەستىكى مېزۋى مۇقايەتى
۱۱۶.....	بانگەۋازى ئادەم بۇ مۇقايەتى
۱۱۹.....	ئايىنى ئادەم ئىسلام بوۋە
۱۲۰.....	كەمىنى شەيتان بەردەۋامە
۱۲۵.....	كۈشتىنى ھابىل بەدەستى قابىلى بىر
۱۲۸.....	تېيىنىكى بېچۈك بۇ خۇنەرا!
۱۳۰.....	ۋەقەنى ھەزرىتى ئادەم ﷺ
۱۳۰.....	شىت پىغەمبەر ﷺ يەكەم زامانى دانىشتۋانى سەرزەۋى
۱۳۱.....	ئىدرىس پىغەمبەر ﷺ
۱۳۱.....	يەكەم قەلەم و نوۋىنى دانىشتۋانى سەرزەۋى
۱۳۶.....	زانىست سىفەتى پىغەمبەرئانە
۱۴۰.....	كۆى گىشتى باسى ئادەم و شىت و ئىدرىس
۱۴۰.....	سەرەتاي درۋىستۋونى بەدپەيتراۋەكان
۱۵۵.....	پوختەى باسە مېزۋىيەكان

۱۵۹..... مەملەكەتى چۈرەم: نۈۋى پىغەمبەر ﷺ كىيە؟

۱۶۰.....	خۋاي پەرۋەردگار يەك ئايىنى ئاردۋوۋە
۱۶۳.....	لەسەرەتاۋە بۇ ئاۋجەركەى پروۋداۋەكان
۱۶۶.....	ھۆكەرى گېرەنەۋەى ئەو پروۋداۋە لە قورئان دا
۱۶۸.....	بانگەۋازى يەكتاپەرسى چىنايەتى ئاھىلىت
۱۷۷.....	قۇناغى دۋاي بانگەۋازكردن و (طۇفان)
۱۷۸.....	جۈرى طۇفان و لافاۋەكە و جىگاگەى
۱۸۴.....	سەرچاۋەى تەۋرات و ئىنجىل بۇ باسى پابردۋو
۱۸۵.....	دۋاي طۇفان و لافاۋەكە
۱۸۷.....	كۆى گىشتى باس و ئامانجان
۱۹۲.....	ۋانەيەك لە طۇفان و لافاۋەكە
۱۹۲.....	ئايا چەند لە ئىمە خاۋەنى ئەو كەرەمەتە و عىزەتەين؟
۱۹۵.....	گەرەنەۋە بۇ سەردەمى دۋاي نۈۋى
۱۹۶.....	سەردەمى زۈھاك ناسراۋ بە ئەزەدەھا ^x

۱۹۹..... مەملەكەتى پىنجەم: پروۋداۋەكانى ژيانى ھوۋد ﷺ

۲۰۱.....	ھوۋد پىغەمبەر ﷺ كىيە؟
۲۱۱.....	كۆى گىشتى لەباسى ھوۋد ﷺ دا
۲۱۶.....	بانگەۋازى ھوۋد ﷺ لەگەل گەلەكەيدا

۲۳۱..... مەملەكەتى شەشەم: پروۋداۋەكانى صالح پىغەمبەر ﷺ

۲۳۸.....	مۈعجىزەى وشترەكەى صالح ﷺ
۲۳۹.....	ۋتە بى سەرچاۋەكان
۲۴۰.....	كۆى گىشتى باسى صالح پىغەمبەر ﷺ
۲۵۰.....	باشكۆيەك بۇ ۋەلامدانەۋەى گومان

۲۵۵.....	مهمله که تی هه وتهه: پرووداوه کانی ژایانی هه زهره تی ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ...
۲۵۶.....	سه ره تای له دایک بوونی و مندالی.....
۲۵۷.....	ره وشی کۆمه لایه تی.....
۲۷۰.....	هیجره تی ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ بۆ شام و میسر.....
۲۷۱.....	هه لیه ستنی گومانی نارهوا و درۆ بۆ هه زهره تی ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ.....
۲۷۳.....	شیکاریه ک بۆ ئەم باسه.....
۲۷۴.....	بۆچوونی نووسهر.....
۲۷۶.....	میژووی پرووداوه کانی ژایانی ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ بۆ به ئوممهت بوون.....
۲۷۸.....	بونیا دی خیزانی ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ.....
۲۸۶.....	گه رانه وه بۆلای خاتوو سارا و ئیسحاقی کوری.....
۲۸۷.....	کۆی گشتی باس له پرووداوه کانی ژایانی هه زهره تی ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ.....
۲۸۹.....	گرنگیدان به ئەقل و ئەقلانی بوون.....
۲۹۱.....	ئامانج له گیرانه وه و باسی هه زهره تی ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ.....
۲۹۱.....	واتای پله ی خه لیل-ی خوا (خلیل الرحمن) چیه؟.....
۲۹۵.....	تایبه هه ندیه کانی به ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ.....
۲۹۹.....	په یوه ندی ئیوان پیغه مبه ر ئیبراهیم و محمه د (علیهم السلام).....
۳۰۲.....	فه زلی ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ له قیامه ت دا.....
۳۰۴.....	هه نه جت و بیانوو دۆزینه وه.....
۳۰۵.....	صوحوفی ئیبراهیم.....
۳۰۶.....	له ئیبراهیمه وه بۆ خیزان چی فیر ده بین.....
۳۰۹.....	ئه قل و چاو کوژیروون.....
۳۱۲.....	هیجره ت له پیناوی خوادا.....
۳۱۳.....	شوێنکه وتنی ئیبراهیم عَیْهَآلَکَ چیمان فیرده کات؟.....

۳۱۵.....	مهمله که تی هه شتهه: پرووداوه کانی ژایانی پیغه مبه ر ئیسماعیل عَیْهَآلَکَ.....
۳۱۸.....	سه ره پرینی ئیسماعیل عَیْهَآلَکَ.....
۳۲۲.....	میوانداری ئیبراهیم له لایه ن خیزانی ئیسماعیل-ه وه عَیْهَآلَکَ.....
۳۲۳.....	کۆی گشتی باس.....

۳۲۶.....	پێرست
----------	-------

MAKWAN KERÎM

MEMILEKETÎ PÊXEMBERAN - BERGÎ YEKEM

مه‌مله‌كه‌تی

پیڤه‌مه‌رات

باسکردنی ژبانی ئاده‌م به‌و ساده‌یی و ساکاریه‌یی که
مامۆستا و گه‌نجه‌کانی ئه‌م‌پۆ لێی تێگه‌یشتون له
چهند کتێبیکی میژوووی کۆن تێپه‌ریان نه‌کردوه، باسی
ئاده‌م علیه‌السلام به‌ واتای دروست بوونی یه‌که‌م
بنه‌مای شارستانی له‌ پنگای هێزی زانست و دین به
واتای خوا په‌رسقی و مه‌نه‌ج و دامه‌زراندنی کۆمه‌ل و
کۆمه‌لگه‌، پێک‌خستنی خێزان و خستنه‌وه‌ی نه‌وه، به
واتای کۆمه‌لگه‌ ئه‌وه‌ش سێ کوچک‌ه‌ی پێکهاته‌ی
شارستانی‌ته‌.

کتیبه‌خانه‌ی حاجی قادری کۆنی

ل‌قی یه‌که‌م: مه‌ولیر - به‌ران‌به‌ر ده‌رگای قه‌ل‌ا - بازاری رۆشنبیری
ل‌قی دووهم: چوار‌ریانی شیخ مه‌حمود - به‌ران‌به‌ر مزگه‌وتی مه‌حمود عه‌ل‌اف

نرخ: ١٧٠٠٠

M.Ktebxana

٠٧٠٤٦٧١٣٩٤ - ٠٧٨٢٦٧١٣٩٤

حاجی قادری کۆنی

Cover Design: Braw Al-Nojjar